C. CORN. TACITI

OPERA

RECOGNOVIT, EMENDAVIT,

SUPPLEMENTIS EXPLEVIT,

NOTIS, DISSERTATIONIBUS, ILLUSTRAVIT,

GABRIEL BROTIER.

EDITIO NOVA ET AUCTIOR.

VOL. II.

CURANTE ET IMPRIMENTE

ABRAHAMO JOANNE VALPY, A. M.

COLLEGII PEMB. OXON. NUPER SOCIO.

LONDINI:

VENEUNT APUD G. ET W. B. WHITTAKER, VICO AVE MARIA.

1823.

C. CORN. TACITI

OPERA.

VOL. II.

BREVIARIUM

LIBRI DECIMI QUARTI.

1. NERO, flagrantior in dies amore Poppææ, Agrippinam, matrem suam, interficit. 11. Literas ad senatum mittit, quibus factum excusat. 12. Decernuntur supplicationes. Thrasea, fœditatis impatiens, exit senatu. 13. In omnes libidines se effundit Nero. 17. Atrox cædes inter colonos Nucerinos et Pompeianos. 18. Res Cyrenensium. Mortes inlustres. 20. Quinquennale ludicrum Romæ institutum. 22. Rubellius Plautus amovetur. 23. Corbulo in Armenia strenue rem gerit; captis Tigranocertis, regem imponit Tigranen. 27. Laodicea, tremore terræ prolapsa, propriis opibus revaluit. Coloniarum infrequentiæ male consultum. 28. Comitia prætorum composita. 29. Gravis clades in Britannia accepta, dum Suetonius Paullinus Monam insulam adgreditur: tota pæne provincia amissa; quam tamen mira constantia et unius prælii successu Suetonius retinuit. 40. Insignia scelera. Præfectum Urbis servus ipsius interficit: Supplicium de familia sumtum. 46. Tarquitius Priscus damnatur. Census per Gallias acti. 47. Mors Memmii Reguli. Gymnasium dedicatum. 48. Lex Majestatis revocata. 51. Gravescentibus publicis malis, vita concessit Burrus. 52. Morte Burri infracta Senecæ potentia: ut criminantium invidiæ occurrat, Neronem adloquitur; subdole respondet Princeps. 57. Validior in dies Tigellinus. 58. Plautum et Sullam interfici curat. 60. Nero Octaviam exturbat: Poppææ conjungitur. Seditionem super ea re populus movet; inde maturatur Octaviæ exitium. In Pandataria insula interficitur.

Gesta hæc annis circiter quatuor.

A.U.C.	J.C.		
DCCCXII.	59.	Coss.	C. Vipstano Aproniano, L. Fonteio Capitone.
DCCCXIII.	60.	Coss.	Nerone Claudio Cæsare IV. Cosso Cornelio Lentulo.
DCCCXIV.	61.	Coss.	Cæsonio Pæto, Petronio Turpiliano.
DCCCXV.	62.	Coss.	P. Mario Celso, L. Asinio Gallo.

C. CORNELII TACITI

ANNALES.

LIBER DECIMUS QUARTUS.

A. U. C. 812. J. C. 59.

1. Caio Vipstano, Fonteio consulibus,[1] diu meditatum, scelus non ultra Nero distulit, vetustate imperii coalita audacia, et flagrantior in dies amore Poppææ,[2] quæ, sibi matrimonium, et discidium Octaviæ,[3] incolumi Agrippina,[4] haud sperans, crebris criminationibus, aliquando per facetias incusaret Principem, et "pupillum" vocaret, "qui jussis alienis[5] obnoxius, non modo imperii, sed libertatis etiam indigeret. Cur enim differri nuptias suas? formam scilicet displicere, et triumphales avos?[6] An fœcunditatem, et verum animum?[7] timeri, ne uxor saltem injurias patrum, iram populi adversus superbiam avaritiamque matris aperiat. Quod si nurum Agrippina, non nisi filio infestam, ferre posset, reddatur ipsa Othonis conjugio:[8] ituram quoquo terrarum, ubi audiret potius contumelias Imperatoris, quam viseret, periculis ejus immixta." Hæc atque talia, lacrymis et arte adulteræ penetrantia, nemo pro-

1 *Fonteio coss.* Caius Vipstanus Apronianus et L. Fonteius Capito coss. fuere A. U. C. 812. J. C. 59.

2 *Poppææ.* De qua sup. An. xiii, 45.

3 *Octaviæ.* Neronis conjugis. V. stem. Cæs. n. 36.

4 *Incolumi Agrippina.* Neronis matre. Stem. Cæs. n. 93.

5 *Jussis alienis.* Matris suæ Agrippinæ.

6 *Triumphales avos.* Poppæum Sabinum, Poppææ avum maternum, consularem et triumphali decore præfulgentem vidimus An. xiii, 45. Modicus quidem erat originis, sed Principibus gratus, 'nullam ob eximiam artem, sed quod par negotiis, neque supra erat,' An. vi, 39. V. et Dion. liii, p. 637.

7 *Verum animum.* Displicerene fœcunditatem meam, et meum animum, verum, ac dissimulare nescium? timeri ab Agrippina, ne injurias patrum, iram populi adversus superbiam et avaritiam suam uxor saltem aperiat. Hæc plana sunt, et ab interpretibus tamen varie exagitata. V. not. et em. ad An. xiv, 1.

8 *Othonis conjugio.* De quo sup. An. xiii, 45 et 46.

hibebat; cupientibus cunctis infringi matris potentiam, et credente nullo, usque ad cædem ejus duratura filii odia.

2. Tradit Cluvius,[1] "ardore retinendæ Agrippinam potentiæ eo usque provectam, ut medio diei,[2] cum id temporis Nero per vinum et epulas incalesceret, offerret se sæpius temulento comtam, et incesto paratam. Jamque lasciva oscula, et prænuntias flagitii blanditias, adnotantibus proximis; Senecam contra muliebres inlecebras subsidium a fœmina petivisse: immissamque Acten[3] libertam, quæ, simul suo periculo, et infamia Neronis anxia, deferret, pervulgatum esse incestum, gloriante matre; nec toleraturos milites profani Principis imperium." Fabius Rusticus,[4] "non Agrippinæ, sed Neroni cupitum id" memorat, "ejusdemque libertæ astu disjectum." Sed quæ Cluvius, eadem ceteri quoque auctores prodidere; et fama huc inclinat, seu concepit animo tantum immanitatis Agrippina, seu credibilior novæ libidinis meditatio in ea visa est, quæ puellaribus annis stuprum cum Lepido,[5] spe dominationis, admiserat, pari cupidine usque ad libita Pallantis[6] provoluta, et exercita ad omne flagitium patrui nuptiis.[7]

3. Igitur Nero vitare secretos ejus congressus: abscedentem in hortos, aut Tusculanum,[1] vel Antiatem in agrum,[2] laudare, "quod otium lacesseret." Postremo, ubicumque haberetur, prægravem ratus, interficere constituit: hactenus consultans, "veneno, an ferro, vel qua alia vi." Placuitque primo venenum. Sed inter epulas Principis si daretur, referri ad casum non poterat, tali jam Britannici exitio; et ministros tentare arduum videbatur mulieris usu scelerum adversus insidias intentæ: atque ipsa præsumendo remedia munierat corpus. Ferrum et cædes quonam modo occultaretur, nemo reperie-

1 *Cluvius.* Historiæ scriptor, jam memoratus An. xiii, 20.

2 *Medio diei.* Sero epulabantur Romani; at Juvenis temulentus et Princeps medio diei per vinum et epulas incalescebat. Suet. Ner. 27. 'Epulas a medio die ad mediam noctem protrahebat.'

3 *Immissamque Acten.* Famosam meretricem, de qua dictum An. xiii, 12.

4 *Fabius Rusticus.* Historicus, qui Senecæ amicitia floruit, An. xiii, 20. Fabio consentit Suet. Ner. 28.

5 *Cum Lepido.* Cum Æmilio Lepido, Drusillæ marito, cujus stupra memorat Dio lix, p. 657. Nos ejus fata diximus in Suppl. An. viii, 27. V. et stem. Cæs. n. 54.

6 *Libita Pallantis.* Imperatori Claudio a rationibus fuerat Pallas, et velut regni arbiter: de quo sæpe actum est libris superioribus.

7 *Patrui nuptiis.* Claudii, Agrippinæ patrui. Incestas illas nuptias vidimus An. xii, 3 sq.

1 *Tusculanum.* Tusculum, nunc *Frascati.*

2 *Antiatem in agrum.* Antium, nunc *Torre d'Anzo.*

bat; et, ne quis, illi tanto facinori delectus, jussa sperneret, metuebat. Obtulit ingenium Anicetus libertus, classi apud Misenum[3] præfectus, et pueritiæ Neronis educator, ac mutuis odiis Agrippinæ invisus. Ergo "navem posse componi" docet,[4] "cujus pars, ipso in mari per artem soluta, effunderet ignaram. Nihil tam capax fortuitorum, quam mare; et si naufragio intercepta sit, quem adeo iniquum, ut sceleri adsignet, quod venti et fluctus deliquerint? Additurum Principem defunctæ templum, et aras, et cetera ostentandæ pietati."

4. Placuit solertia, tempore etiam juta, quando Quinquatruum[1] festos dies apud Baias[2] frequentabat. Illuc matrem illicit, "ferendas parentum iracundias, et placandum animum" dictitans, quo rumorem reconciliationis efficeret, acciperetque Agrippina, facili fœminarum credulitate ad gaudia. Venientem dehinc, obvius in littora (nam Antio adventabat)

3 *Apud Misenum.* Nunc *Capo di Miseno.* De classe dictum An. iv, 5.

4 *Componi docet.* Ipsum inventionis crimen in Neronem trahit Suetonius, horrenda magis, quam vera, dicere curiosior, Ner. 34. 'Cum veneno [matrem] ter tentasset [Nero], sentiretque antidotis præmunitam: lacunaria, quæ noctu super dormientem, laxata machina, deciderent, paravit. Hoc consilio per conscios parum celato, solutilem navem, cujus vel naufragio, vel cameræ ruina periret, commentus est. Atque in reconciliatione simulata jucundissimis literis Baias evocavit ad solennia Quinquatrium: datoque negotio trierarchis, qui liburnicam, qua advecta erat, velut fortuito concursu confringerent, protraxit convivium. Repetentique Baulos in locum corrupti navigii, machinosum illud obtulit: hilare prosecutus, atque in digressu papillas quoque exosculatus, reliquum temporis cum magna trepidatione vigilavit, cœptorum opperiens exitum. Sed ut diversa omnia, nandoque evasisse eam, comperit, inops consilii, Lucium Agerinum, libertum ejus, salvam et incolumem cum gaudio nuntiantem, abjecto clam juxta pugione ut percussorem sibi subornatum arripi constringique jussit, matremque occidi: quasi deprehensum crimen voluntaria morte vitasset. Adduntur his atrociora, nec incertis auctoribus; ad visendum interfectæ cadaver accurrisse, contrectasse membra, alia vituperasse, alia laudasse, sitique interim oborta bibisse. Neque tamen sceleris conscientiam, quamquam et militum et senatus populique gratulationibus confirmaretur, aut statim, aut umquam postea ferre potuit: sæpe confessus exagitari se materna specie, verberibus Furiarum, ac tedis ardentibus. Quin et facto per magos sacro, evocare Manes, et exorare tentavit. Peregrinatione quidem Græciæ, Eleusiniis sacris, quorum initiatione impii et scelerati voce præconis submoverentur, interesse non ausus est.' Hæc, longiora licet, minime erant omittenda, cum iis Corneliana narratio maxime niteat, illustrique exemplo pateat quantum sit in ejus Annalibus artis, quantum diligentiæ et acuminis.

1 *Quinquatruum.* Quinquatrus in honorem Minervæ celebrabantur die decima nona Martii. In vetere Kalendario, XIV. KAL. APRILIS. QVINQVATRIA. Nempe quinque diebus sacra. Ovid. Fast. iii, 713. 'Tertia post Idus lux est celeberrima Baccho.' Et vs. 810. 'Una dies media est, et fiunt sacra Minervæ, Nominaque a junctis quinque diebus habent. Sanguine prima vacat: nec fas concurrere ferro. Causa, quod est illa nata Minerva die. Altera, tresque super strata celebrantur arena. Ensibus exsertis bellica læta Dea est.'

2 *Apud Baias.* Baiæ nomen retinent, *Baja.* Sed maxima sui parte mari immersæ V. Capaccium, Historia Neapolitana, ii, 23. p. 698.

excipit manu et complexu, ducitque Baulos:[3] id villæ nomen est, quæ promontorium Misenum inter et Baianum lacum[4] flexo mari alluitur. Stabat inter alias navis ornatior, tamquam id quoque honori matris daretur. Quippe sueverat triremi, et classiariorum remigio vehi. Ac tum invitata ad epulas erat, ut occultando facinori nox adhiberetur. Satis constitit extitisse proditorem, et Agrippinam, auditis insidiis, an crederet ambiguam, gestamine sellæ Baias pervectam.[5] Ibi blandimentum sublevavit metum, comiter excepta, superque ipsum[6] collocata. Nam pluribus sermonibus, modo familiaritate juvenili Nero, et rursus adductus[7] quasi seria consociaret, tracto in longum convictu, prosequitur abeuntem arctius oculis et pectori hærens;[8] sive explenda simulatione, seu perituræ matris supremus aspectus, quamvis ferum animum retinebat.

5. Noctem sideribus inlustrem,[1] et placido mari quietam, quasi convincendum ad scelus, Dii præbuere. Nec multum erat progressa navis, duobus e numero familiarium Agrippinam comitantibus: ex queis Crepereius Gallus haud procul gubernaculis adstabat; Acerronia,[2] super pedes cubitantis[3] reclinis, "pœnitentiam filii, et reciperatam matris gratiam," per gaudium memorabat: cum dato signo, ruere tectum loci[4] multo plumbo grave; pressusque Crepereius, et statim exanimatus. Agrippina et Acerronia eminentibus lecti parietibus,[5] ac forte validioribus, quam ut oneri cederent, protectæ

3 *Ducitque Baulos.* Olim Hortensii villam, deinde Antoniæ; Hortensii piscina percelebrem: unde manet adhuc nomen, *Peschiera d'Ortensio.* V. Plin. ix, 55. et Varron. de Re Rust. iii, 17. Plura adhuc et curiosa reperies apud Capaccium, Historia Neapolitana, ii, 22. p. 687. Ibi fuisse 'diversorium vitiorum' Romanorum te docebit Seneca Ep. LI.

4 *Baianum lacum.* Lacus ille erat inter Baulos et Baias. Totus periit, ut stagna plurima. V. Cluver. Ital. Antiq. iv, 2. p. 1124.

5 *Baias pervectam.* V. not. et em. ad An. xiv, 4.

6 *Superque ipsum.* Honoris causa; et ut filius matrem venerari videretur.

7 *Adductus.* I. e. ad gravitatem compositus. Sic 'adductius' dictum pro severius, Hist. iii, 7.

8 *Pectori hærens.* Extrema Neronis ad matrem verba retulit Dio, lxi, p. 695. πρὸς τὸ στέρνον προσαγαγὼν, καὶ φιλήσας καὶ τὰ ὄμματα καὶ τὰς χεῖρας, Μῆτέρ τι, εἰπὼν, ἔῤῥωσό μοι καὶ ὑγίαινε· ἐν γάρ σοι καὶ ἐγὼ ζῶ, καὶ διά σε βασιλεύω. Agrippinam 'pectori admovet, ejusque oculos et manus exosculatus, dixit: Vale mihi, mater, ac salva esto. In te vivo, per te regno.'

1 *Sideribus inlustrem.* Bene quidem. Hoc enim anno dies XIX. Martii, erat quoque dies XIX. lunæ.

2 *Acerronia.* Dioni, lxi, p. 695. dicitur Ἀκερωνία Πῶλλα.

3 *Cubitantis.* D'Orville An. in Charit. p. 634. legit *cubantis.*

4 *Tectum loci.* Tectum cameræ, ut loquitur Suet. l. sup. c.

5 *Parietibus.* Parietes, seu tria lecti lignea latera, Agrippinam cubitantem et Acerroniam super ejus pedes reclinem protexere. Quæ facile intelliges, si veteris

sunt: nec dissolutio navigii sequebatur, turbatis omnibus, et quod plerique ignari, etiam conscios impediebant. Visum dehinc remigibus, "unum in latus inclinare, atque ita navem submergere." Sed neque ipsis promtus in rem subitam consensus; et alii, contra nitentes, dedere facultatem lenioris in mare jactus. Verum Acerronia imprudens,[6] dum "se Agrippinam esse, utque subveniretur matri Principis," clamitat, contis et remis, et quæ fors obtulerat, navalibus telis conficitur. Agrippina silens, eoque minus agnita, unum tamen vulnus humero excepit. Nando, deinde occursu lenunculorum,[7] Lucrinum in lacum[8] vecta, villæ suæ[9] infertur.

6. Illic reputans, ideo se fallacibus literis accitam, et honore præcipuo habitam; quodque littus juxta, non ventis acta, non saxis impulsa navis, summa sui parte, veluti terrestre machinamentum concidisset; observans etiam Acerroniæ necem; simul suum vulnus aspiciens: solum insidiarum remedium esse, si non intelligerentur: misit libertum Agerinum, qui nuntiaret filio, "benignitate Deûm, et fortuna ejus evasisse gravem casum: orare, ut quamvis periculo matris exterritus, visendi curam differret: sibi ad præsens quiete opus." Atque interim, securitate simulata, medicamina vulneri, et fomenta corpori adhibet. "Testamentum Acerroniæ requiri, bonaque obsignari" jubet: id tantum non per simulationem.

7. At Neroni, nuntios patrati facinoris opperienti, adfertur "evasisse ictu levi sauciam; et hactenus adito discrimine, ne auctor dubitaretur."[1] Tum pavore exanimis, et "jam jamque adfore" obtestans, "vindictæ properam, sive servitia armaret, vel militem accenderet, sive ad senatum et populum pervaderet, naufragium, et vulnus, et interfectos amicos objiciendo: quod contra subsidium sibi? nisi quid Burrus et Seneca expromerent:" quos statim acciverat, incertum an et ante ignaros.[2] Igitur longum utriusque silentium, ne inriti

lecti formam inspexeris, inter Admiranda Romanorum Antiquitatum a Petro Sancti Bartolo delineatam. Fol. 72.

6 *Imprudens.* Et perfida, quæ vitam, quam proditione servatam volebat, merito amisit.

7 *Lenunculorum.* Navigiolorum.

8 *Lucrinum in lacum.* Hodieque appellatur *Lago Lucrino.* At ferme totus periit anno 1538. monte Cinericio obrutus. V. Scipionem Mazzellam, *Antichità di Pozzuolo*, c. 14. p. 120.

9 *Villæ suæ.* Baulis. Vicino loco adhuc nomen, *Sepolchro d'Agrippina.*

1 *Auctor dubitaretur.* Et tanto discrimine adito, insidiarum auctorem non dubitari, vel ignorari.

2 *Incertum—ignaros.* Modeste, nec pro

dissuaderent; an eo descensum credebant, ut nisi præveniretur Agrippina, pereundum Neroni esset. Post Seneca hactenus promtior, respicere Burrum, ac sciscitari, "an militi imperanda cædes esset?" Ille "prætorianos toti Cæsarum domui obstrictos, memoresque Germanici, nihil adversus progeniem ejus atrox ausuros," respondit: "perpetraret Anicetus promissa." Qui nihil cunctatus, poscit summam sceleris. Ad eam vocem Nero, "illo sibi die dari imperium, auctoremque tanti muneris libertum" profitetur. "Iret propere, duceretque promtissimos ad jussa." Ipse, audito, "venisse missu Agrippinæ nuntium Agerinum," scenam ultro criminis parat: gladiumque, dum mandata perfert, abjicit inter pedes ejus: tum quasi deprehenso, "vincla injici" jubet, ut, exitium Principis molitam matrem, et pudore deprehensi sceleris sponte mortem sumsisse, confingeret.

8. Interim vulgato Agrippinæ periculo, quasi casu evenisset, ut quisque acceperat, decurrere ad littus. Hi molium objectus,[1] hi proximas scaphas scandere: alii, quantum corpus sinebat, vadere in mare; quidam manus protendere. Questibus, votis, clamore diversa rogitantium, aut incerta respondentium, omnis ora compleri: adfluere ingens multitudo cum luminibus, atque ubi incolumem esse pernotuit, ut ad gratandum, sese expedire, donec aspectu armati et minitantis agminis disjecti sunt. Anicetus villam statione circumdat, refractaque janua, obvios servorum arripit, donec ad fores cubiculi veniret: cui pauci adstabant, ceteris terrore inrumpentium exterritis. Cubiculo modicum lumen inerat, et ancillarum una: magis ac magis anxia Agrippina, quod nemo a filio, ac ne Agerinus quidem. Aliam fere littore faciem nunc,[2] solitudinem ac repentinos strepitus, et extremi mali

Senecæ gloria inutiliter. Summam enim hujus sceleris in Poppæam et Senecam trahit Dio lxi, p. 695. Idque a multis viris fide dignis de Seneca proditum ait, καὶ αὐτὸν (Νέρωνα) καὶ ὁ Σενέκας, ὡς πολλοῖς καὶ ἀξιοπίστοις ἀνδράσιν εἴρηται, παρώξυνεν. Certe indigna Philosopho sunt consilia, de quibus dictum sup. c. 2. scripta, de quibus dicetur inf. c. 11.

1 *Molium objectus*. Nihil in Italia ac forte toto orbe Baiano littore gratius. Horat. Epist. i, 83. 'Nullus in orbe sinus Baiis prælucet amœnis.' Huc ergo cum Principes, et locupletissimi quique Romani villas habere vellent, non littus tantum. sed mare molium objectu ædificatum, Unde idem Horat. eleganter æque ac sapienter, Od. II. 18, 17. 'Tu secanda marmora Locas sub ipsum funus, et sepulcri Immemor, struis domos: Marisque Baiis obstrepentis urgues Submovere littora, Parum locuples continente ripa.'

2 *Faciem nunc*. Mallem *aliam fores ante rerum faciem, nunc solitudinem*. V. not. et em. ad An. xiv, 8. Verum ut clarior sit narratio, Agrippinæ extrema paucis retex-

indicia. Abeunte dehinc ancilla, "Tu quoque me deseris," prolocuta, respicit Anicetum, trierarcho Herculeo,[3] et Oloarito centurione classiario, comitatum. Ac, "si ad visendum venisset, refotam" nuntiaret: "sin facinus patraturus, nihil se de filio credere; non imperatum parricidium." Circumsistunt lectum percussores, et prior trierarchus fusti caput ejus adflixit. Nam in mortem centurioni ferrum destringenti, protendens uterum, "Ventrem feri,"[4] exclamavit: multisque vulneribus confecta est.

9. Hæc consensu produntur. Aspexeritne[1] matrem exanimem Nero, et formam corporis ejus laudaverit, sunt qui tradiderint, sunt qui abnuant. Cremata est nocte eadem, convivali lecto,[2] et exsequiis vilibus. Neque, dum Nero rerum potiebatur, congesta et clausa humus; mox domesticorum cura, levem tumulum[3] accepit, viam Miseni propter, et villam Cæsaris[4] dictatoris, quæ subjectos sinus editissima prospec-

ere haud erit inutile. Quinquatrus apud Baias frequentabat Nero: illuc matrem elicit: adventantem excipit, Baulos ducit, navemque ornatissimam offert. Auditis insidiis, gestamine sellæ Baias pervecta Agrippina: honorifice amiceque excepta, metum posuit, et infidam navem, ut Baulos rediret, conscendit ante mediam noctem. Patratur facinus. Agrippinam evasisse Neroni affertur circa mediam noctem. Anicetus novi sceleris summam petit et obtinet. Baias adventat circa horam secundam post mediam noctem; villam statione circumdat; ad cubiculum properat. Servi exterriti diffugiunt, et fores cubiculi deserunt. Agrippina anxia, quod nemo a filio, ac ne Agerinus quidem veniret; sed contra aliam esse ante fores cubiculi rerum faciem, fœdam solitudinem, repentinos strepitus, omnia denique extremi mali indicia; ab ancilla deseritur, mox a centurione interficitur; eademque ipsa nocte circa horam quintam, convivali lecto comburitur.

3 *Trierarcho Herculeo.* Asconius Pedianus in Verrem i, 20. 'Trierarchus, navi triremi præpositus. Triremis ternos remorum ordines habet: ita et biremis, et quadriremis, et deinceps dicuntur.' Sic in inscriptionibus vett. reperias nomen C. MVSSIDI. CAPITON. MIL. CLASS. PR. MISEN. EX III PIETATE. I. e. 'Caii Mussidii Capitonis militis Classis Prætoriæ Misenatium ex triremi Pietate,' seu quæ appellabatur 'Pietas.' Triremis quoque Hercules, III HER. memoratur in inscriptione Ravennæ reperta, quam vulgavit eruditus Oliverius, Marmora Pisaurensia, p. 175. In aliis inscriptionibus occurrit IIII VESTA, i. e. 'quadriremis Vesta.' V. VICTORIA, i. e. 'quinqueremis Victoria.' Haud tamen dissimulaverim a Tac. Hist. ii, 16. memorari 'trierarchum liburnicarum.'

4 *Ventrem feri.* Aliter, nec ita vivide, Dio lxi, p. 696. τὴν γαστέρα ἀπογυμνώσασα, Παῖε ταύτην, ἔφη, Ἀνίκητε, παῖε, ὅτι Νέρωνα ἔτεκεν. 'Denudato ventre ait: Hunc percute, Anicete, percute, quoniam peperit Neronem.' Nec melius Seneca, aut quisquis tragœdiæ auctor, Octav. Act. i, 368. 'Cædis moriens illa ministrum Rogat infelix, utero dirum Condat ut ensem. Hic est, hic est fodiendus, ait, Ferro, monstrum qui tale tulit. Post hanc vocem cum supremo Mistam gemitu Animam tandem per fera tristem Vulnera reddit.'

1 *Aspexeritne.* V. Suet. l. sup. c. c. 3. Teste Dione, lxi, p. 696. sceleris haud satis certus, nisi ipse spectator vidit, et ait: 'Nesciebam me tam pulchram matrem habere.' Οὐκ ᾔδειν ὅτι οὕτω καλὴν μητέρα εἶχον.

2 *Convivali lecto.* Lectis discumbentes convivabantur Romani. Tali lecto, ne dato quidem feralem pompam adornandi tempore, crematur.

3 *Levem tumulum.* Cui adhuc nomen, ut dictum supra, *Sepolchro d'Agrippina.*

4 *Villam Cæsaris.* Adhuc visuntur ejus rudera in monte intra *Porto di Baja* et

tat. Accenso rogo, libertus ejus, cognomento Mnester,[5] ipse ferro se transegit; incertum caritate in patronam, an metu exitii. Hunc sui finem multos ante annos crediderat Agrippina, contemseratque. Nam consulenti super Nerone, responderunt Chaldæi, "fore ut imperaret, matremque occideret:" atque illa, "Occidat," inquit, "dum imperet."

10. Sed a Cæsare, perfecto demum scelere, magnitudo ejus intellecta est: reliquo noctis, modo per silentium defixus, sæpius pavore exsurgens, et mentis inops lucem opperiebatur, tamquam exitium allaturam. Atque eum, auctore Burro, prima centurionum tribunorumque adulatio[1] ad spem firmavit, prensantium manu, gratantiumque, "quod discrimen improvisum, et matris facinus evasisset." Amici dehinc adire templa: et, cœpto exemplo, proxima Campaniæ municipia victimis et legationibus lætitiam testari. Ipse, diversa simulatione, mœstus, et quasi incolumitati suæ infensus, ac morti parentis inlacrymans. Quia tamen non ut hominum vultus, ita locorum facies mutantur, obversabaturque maris illius et littorum gravis aspectus (et erant, qui crederent, sonitum tubæ collibus circum editis, planctusque tumulo matris audiri) Neapolim[2] concessit, literasque[3] ad senatum misit, quarum summa erat.

11. "Repertum cum ferro percussorem Agerinum, ex intimis Agrippinæ libertis, et luisse eam pœnam conscientia, qua scelus paravisset." Adjiciebat crimina longius repetita; quod "consortium imperii, juraturasque in fœminæ verba prætorias cohortes, idemque dedecus senatus et populi speravisset: ac posteaquam frustra optata sint, infensa militibus

Mare morto: ibique inventa statua marmorea inscripta, GEN. C. IVL. CAES. 'Genio Caii Julii Cæsaris.' V. Scipionem Mazzellam, *Antichità di Pozzuolo*, c. 21. p. 182. Nondum adulta luxuria, 'C. Marius, et C. Pompeius, et Cæsar, exstruxerunt quidem villas in regione Baiana, sed illas imposuerunt summis jugis montium. Videbatur hoc magis militare, ex edito speculari late longeque subjecta. Aspice quam positionem elegerunt, quibus ædificia excitaverunt locis, et qualia: scias non villas esse, sed castra.' Senec. Ep. LI.

5 *Mnester.* Alius Mnester histrio, de quo An. xi, 36.

1 *Tribunorumque adulatio.* Hæc adulatio populum, senatum, provincias, et Gallias pervasit. Unde, Quinctiliano teste, Instit. orat. viii, 5. Dixit 'insigniter Africanus apud Neronem de morte matris: Rogant te, Cæsar, Galliæ tuæ, ut felicitatem tuam fortiter feras.'

2 *Neapolim.* *Naples.*

3 *Literasque.* Quodque pudet, a Seneca scriptas. De iis Quinctilianus, Instit. orat. viii, 5. 'Facit quasdam sententias sola geminatio; qualis est Senecæ in eo scripto, quod Nero ad senatum misit, occisa matre, cum se periclitatum videri vellet: Salvum me esse adhuc nec credo, nec gaudeo.'

patribusque et plebi, dissuasisset donativum et congiarium,[1] periculaque viris inlustribus instruxisset. Quanto suo labore perpetratum, ne inrumperet curiam, ne gentibus externis responsa daret?"[2] Temporum quoque Claudianorum obliqua insectatione,[3] cuncta ejus dominationis flagitia in matrem transtulit, "publica fortuna extinctam" referens: namque et naufragium narrabat. Quod fortuitum fuisse, quis adeo hebes inveniretur, ut crederet? aut a muliere naufraga missum cum telo unum, qui cohortes, et classes Imperatoris perfringeret? Ergo non jam Nero,[4] cujus immanitas omnium questus anteibat, sed adverso rumore Seneca erat, "quod oratione tali confessionem scripsisset."

12. Miro tamen certamine procerum decernuntur "supplicationes apud omnia pulvinaria;[1] utque Quinquatrus, quibus apertæ essent insidiæ, ludis annuis celebrarentur: aureum Minervæ simulacrum in curia, et juxta Principis imago statueretur: dies natalis Agrippinæ inter nefastos esset." Thrasea Pætus,[2] silentio, vel brevi adsensu priores adulationes transmittere solitus, exiit tum senatu, ac sibi causam periculi fecit, ceteris libertatis initium non præbuit. Prodigia quoque crebra et inrita intercessere. Anguem enixa mulier; et alia in concubitu mariti fulmine exanimata: jam sol repente obscuratus,[3] et tactæ de cœlo quatuordecim Urbis regi-

1 *Donativum et congiarium.* Donativum militibus, congiarium populo dabatur, ut dictum sæpe.

2 *Responsa daret.* Hæc tentasse Agrippinam vidimus sup. An. xiii, 5.

3 *Obliqua insectatione.* Exilium, Claudio imperitante, a Seneca toleratum, manebat semper 'alta mente repostum.' Frustra jactanterque ait idem Sen. de Constant. Sapient. xv. 'Sapienti injurias non esse.' Verius et ex conscientia dixit, de Benef. i, 1. ita natura comparatum esse, 'ut altius injuriæ, quam merita descendant, et illa cito defluant, has tenax memoria custodiat.'

4 *Non jam Nero.* Ergo non jam Nero, qui immanitate sua omnium questus vicerat, sed Seneca adverso rumore erat et invisus, quod tali oratione parricidialem confessionem scripsisset.

1 *Omnia pulvinaria.* In omnibus templis et apud omnia pulvinaria. Acron in Horat. I. Od. xxxvii, 3. 'Pulvinaria dicebantur, aut lecti Deorum, aut tabulata, in quibus stabant numina, ut eminentiora viderentur.'

2 *Thrasea Pætus.* Ut scriptis Seneca, ita Publius Thrasea Pætus, moribus Stoicus, rigidusque virtutis satelles. Mortis contemtu adversus pericula firmatus, dicere erat solitus: Ὁ μὲν Νέρων ἀποκτεῖναί με δύναται, βλάψαι δὲ οὔ. 'Nero potest me occidere, lædere non potest.' Plura v. ap. Dion. lxi, p. 696.

3 *Sol—obscuratus.* Hac temporum nota nihil illustrius. De ea Plin. ii, 70. 'Solis defectum, Vipstano et Fonteio consulibus, qui fuere ante paucos annos, factum pridie Calendas Maias, Campania hora diei inter septimam et octavam sensit: Corbulo dux in Armenia inter horam diei decimam et undecimam prodidit visum.' Accidit eclipsis die 30. April. post meridiem, visaque in Campania inter horam 1 et 2. ut nos computamus; in Armenia inter horam 4 et 5. Vel juxta accuratiores Petavii, Doctrin. Temp. xi, 9. calculos, cœpit eclipsis in Campania 0 39′ a meridie: desiit hora 2 59′ digitorum fuit 9 fere. Illam

ones: quæ adeo sine cura Deum eveniebant,[4] ut multos post annos Nero imperium et scelera continuaverit. Ceterum, quo gravaret invidiam matris, eaque demota, auctam lenitatem suam testificaretur, fœminas inlustres Juniam et Calpurniam,[5] præfectura functos[6] Valerium Capitonem et Licinium Gabolum, sedibus patriis reddidit, ab Agrippina olim pulsos. Etiam Lolliæ Paullinæ[7] cineres reportari, sepulcrumque exstrui permisit: quosque ipse nuper relegaverat, Iturium et Calvisium,[8] pœna exsolvit. Nam Silana[9] fato functa erat, longinquo ab exilio Tarentum regressa, labante jam Agrippina, cujus inimicitiis conciderat, vel tum mitigata.

13. Cunctanti in oppidis Campaniæ, "quonam modo Urbem ingrederetur; an obsequium senatus, an studia plebis reperiret" anxio, contra deterrimus quisque, quorum non alia regia fœcundior extitit, "invisum Agrippinæ nomen, et morte ejus accensum populi favorem" disserunt. "Iret intrepidus, et venerationem sui coram experiretur." Simul "prægredi" exposcunt, et promtiora, quam promiserant, inveniunt:[1] obvias tribus,[2] festo cultu senatum: conjugum ac liberorum agmina per sexum et ætatem disposita: exstructos, qua incederet, spectaculorum gradus, quo modo triumphi visuntur. Hinc superbus, ac publici servitii victor, Capitolium adiit, grates exsolvit; seque in omnes libidines effudit, quas male coercitas qualiscumque matris reverentia tardaverat.

14. Vetus illi copia[1] erat, curriculo quadrigarum insistere;

aliaque portenta memorat Dio lxi, p. 697.

4 *Sine—eveniebant.* Ἐπικουρίζει quidem et insanit, qui res humanas sine cura Dei volvi opinatur. Verum forte tantum innuit Tacitus in memoratis naturæ eventibus nihil fuisse, quod cœlestem iram manifesto adstrueret.

5 *Juniam et Calpurniam.* De Junia Calvina dictum sup. An. xii, 8. De Calpurnia eod. lib. c. 22.

6 *Præfectura functos.* Melius *prætura.*

7 *Lolliæ Paullinæ.* Caii Caligulæ uxoris, de qua plura An. xii, 22. V. et stem. Cæs. n. 89.

8 *Iturium et Calvisium.* Memoratos sup. An. xiii, 22.

9 *Nam Silana.* Quam in exilium actam vidimus An. xiii, 22. Tarentum, nunc *Tarento.*

1 *Inveniunt.* Percrebuere tamen quædam dicta ac scripta: multis etiam in locis, teste Dion. lxi, p. 697. affixum: Νέρων, Ὀρέστης, Ἀλκμαίων, μητροκτόνοι. 'Nero, Orestes, Alcmæon, matricidæ.' Vulgata quoque notissima carmina, Suet. Ner. 39. 'Quis negat Æneæ magna de stirpe Neronem? Sustulit hic matrem, sustulit ille patrem.'

2 *Obvias tribus.* Obvias populi Romani tribus. Populum Romanum in tribus triginta quinque fuisse divisum omnibus compertum est.

1 *Vetus illi copia.* Ita Mss. Editio princeps, aliæque plurimæ. Puteolanus vero, Ernestus et alii emendarunt, *Cura.* Nihil mutandum merito censuit Illustr. Huetius. 'Copia' enim peritia est, facultas. Hæc, et mox secutura merito arguit Juven. viii, 224. 'Hæc opera, atque hæ sunt generosi Principis artes, Gaudentis fœdo peregrina ad pulpita cantu Prostitui, Graiæque apium meruisse coronæ. Majorum

nec minus fœdum studium cithara ludicrum in modum canere, cum cœnaret: quod "regibus et antiquis ducibus[2] factitatum" memorabat: "idque vatum laudibus celebre, et Deorum honori datum. Enimvero cantus Apollini sacros, talique ornatu adstare, non modo Græcis in urbibus, sed Romana apud templa, numen præcipuum, et præscium." Nec jam sisti poterat, cum Senecæ ac Burro visum, ne utraque pervinceret, alterum concedere. Clausumque valle Vaticana spatium,[3] in quo equos regeret, haud promiscuo spectaculo:[4] mox ultro vocari populus Romanus, laudibusque extollere, ut est vulgus cupiens voluptatum, et, si eodem Princeps trahat, lætum. Ceterum evulgatus pudor non satietatem, ut rebantur, sed incitamentum attulit. Ratusque dedecus molliri, si plures fœdasset, nobilium familiarum posteros, egestate venales, in scenam deduxit: quos fato perfunctos, ne nominatim tradam, majoribus eorum tribuendum puto.[5] Nam et ejus flagitium est, qui pecuniam ob delicta potius dedit, quam ne delinquerent. Notos quoque equites Romanos operas arenæ promittere subegit, donis ingentibus: nisi quod merces ab eo, qui jubere potest, vim necessitatis adfert.[6]

15. Ne tamen adhuc publico theatro dehonestaretur, instituit ludos, *Juvenalium* vocabulo,[1] in quos passim nomina

effigies habeant insignia vocis, Ante pedes Domiti longum tu pone Thyestæ Syrma, vel Antigones, seu personam Menalippes: Et de marmoreo citharam suspende colosso.' Ea quoque egregie arguit Apollonius apud Philostrat. Vit. Apoll. iv, 36.

2 *Regibus—ducibus.* Hercules quidem, Achilles, plurimique reges ac duces Græci cithara cecinere. At Græcis musica virtutis incitamentum, Romanis lasciviæ irritamentum fuit. Hac de re egregia v. ap. Plut. de Musica, p. 1145 sq.

3 *Valle Vaticana spatium.* Circum illum cœperat Caligula, perfecit Nero: de quo Plin. xxxvi, 11. 'Tertius [obeliscus] Romæ in Vaticano Caii et Neronis principum circo, ex omnibus unus omnino factus est imitatione ejus, quem fecerat Sesostridis filius Nuncoreus.' Obeliscus ille nunc stat ante ædem S. Petri, ubi magno apparatu magnoque sumtu a Sixto v. positus. Neroniani vero circi triplici muro septemtrionali innititur pars meridionalis Ecclesiæ S. Petri. V. Bonanni, Hist. Templi Vaticani, p. 24. et Fontana, Templum Vaticanum, p. 33.

4 *Haud—spectaculo.* Sed tantum coram aulicis.

5 *Tribuendum puto.* Haud ita reverens, Dio lxi, p. 697. appellat Furios, Fabios, Porcios, Valerios, Mummios, Scipiones. At cum hæc sint nomina præstantissimorum omnium virorum, qui rempublicam Romanam propagavere, verisimilia magis, quam vera, scripsisse mihi videtur. Ideoque exscribendo loco supersedeo.

6 *Adfert.* Quam paucis, sed quanta Principibus documenta!

1 *Juvenalium vocabulo.* Nero, cum natus esset annos unum et viginti, 'barbam primam posuit, conditamque in auream pyxidem, et pretiosissimis margaritis adornatam, Jovi Capitolino consecravit.' Suet. Ner. 12. ludosque Juvenalium, Ἰουβενάλια instituit, Dio lxi, p. 698. Ludorum illorum usus apud posteros mansit, ut de Domitiano traditur a Dione lxvii, p. 767. Calendisque Januarii celebrabantur, teste Sidonio, Carm. xxiii, 307 sq. De Romanorum barba plura plurimi dixere. Nobis satis superque sit observasse Hadrianum primum barbam nutrivisse, Dio lxviii, p. 777.

data: non nobilitas cuiquam, non ætas, aut acti honores impedimento, quominus Græci Latinive histrionis artem exercerent, usque ad gestus modosque haud viriles. Quin et fœminæ inlustres[2] deformia meditari: exstructaque apud nemus, quod navali stagno[3] circumposuit Augustus, conventicula, et cauponæ, et posita veno inritamenta luxus: dabanturque stipes,[4] quas boni necessitate, intemperantes gloria, consumerent. Inde gliscere flagitia et infamia: nec ulla moribus olim corruptis plus libidinum circumdedit, quam illa colluvies. Vix artibus honestis pudor retinetur; nedum, inter certamina vitiorum, pudicitia, aut modestia, aut quidquam probi moris reservaretur. Postremo ipse scenam incedit, multa cura tentans citharam et præmeditans, adsistentibus familiaribus: accesserat cohors militum, centuriones, tribunique; et mœrens Burrus, ac laudans.[5] Tuncque primum[6] conscripti sunt equites Romani, cognomento *Augustanorum*, ætate ac robore conspicui, et pars ingenio procaces, alii in spe potentiæ. Hi dies ac noctes plausibus personare; formam Principis vocemque Deum vocabulis[7] appellantes: quasi per virtutem clari honoratique agere.

16. Ne tamen ludicræ tantum Imperatoris artes notesce-

2 *Fœminæ inlustres.* Memorandum inter hæc deformia senile Æliæ Catellæ propudium, quæ ‘ genere et divitiis præstans, octoginta annos nata, saltavit:’ Αἰλία Κατέλλα, τοῦτο μὲν γένει καὶ πλούτῳ προήκουσα, τοῦτο δὲ καὶ ἡλικίᾳ προφέρουσα, (ὀγδοηκοντοῦτις γὰρ ἦν) ὠρχήσατο. Dio lxi, p. 698. Alia id genus apud eumdem vide.

3 *Navali stagno.* In XIV. Urbis regione, ut dictum est sup. An. xii, 56.

4 *Dabanturque stipes.* Dabanturque a principe pecuniæ, quas in cauponis his ganeisque boni necessitate, intemperantes gloria jactantiaque libidinum, consumerent. Sic olim, sed non turpiter, Augustus, navis Alexandrinæ gratulationibus ‘ admodum exhilaratus quadragenos aureos, [*Angl.* 40*l.*] comitibus divisit: jusquejurandum et cautionem exegit a singulis, non alio datam summam, quam in emtionem Alexandrinarum mercium absumturos. Sed et ceteros continuos dies, inter varia munuscula togas insuper ac pallia distribuit: lege proposita, ut Romani Græco, Græci Romano habitu et sermone uterentur. Spectavit assidue et exercentes ephebos.—Iisdem etiam epulum in conspectu suo præbuit, permissa, immo exacta jocandi licentia; diripiendique pomorum et opsoniorum, rerumque missilium. Suet. Aug. 98.

5 *Mœrens—laudans.* Proh felix Taciti brevitas, nec ullis verborum sententiarumve lenociniis æquanda!

6 *Tuncque primum.* Alii enim et plures postea conscripti, de quibus Suet. Ner. 20. ‘ Adolescentes equestris ordinis, et quinque amplius millia e plebe robustissimæ juventutis undique elegit, qui divisi in factiones, plausuum genera condiscerent (bombos, et imbrices, et testas vocabant) operamque navarent cantanti sibi, insignes pinguissima coma, et excellentissimo cultu pueri, nec sine anulo lævis [manibus], quorum duces quadragena millia HS. [*Angl.* 333*l.* 6*s.* 8*d.*] merebant.’ Deinde c. 25. eos appellat ‘ Augustianos.’ De iis Augustanis multa quoque habet Dio lxi, p. 699.

7 *Deum vocabulis.* Formam, vocem ceteraque Neronis, Diis æquabant, eorumque vocabulis appellabant.

rent, carminum quoque studium affectavit, contractis quibus aliqua pangendi facultas. Nec dum insignis ætatis nati,[1] considere simul, et allatos,[2] vel ibidem repertos versus connectere; atque ipsius verba, quoquo modo prolata, supplere: quod species ipsa carminum docet, non impetu et instinctu, nec ore uno fluens. Etiam sapientiæ doctoribus tempus impertiebat post epulas, utque contraria adseverantium[3] discordiæ eruerentur: nec deerant, qui ore vultuque tristi[4] inter oblectamenta regia spectari cuperent.

17. Sub idem tempus, levi contentione atrox cædes orta inter colonos Nucerinos Pompeianosque,[1] gladiatorio spectaculo, quod Livineius Regulus, quem motum senatu retuli,[2] edebat: quippe oppidana lascivia invicem incessentes, probra, deinde saxa, postremo ferrum sumsere, validiore Pompeianorum plebe, apud quos spectaculum edebatur. Ergo reportati sunt in Urbem multi e Nucerinis trunco per vulnera corpore, ac plerique liberorum ac parentum mortes deflebant. Cujus rei judicium Princeps senatui, senatus consulibus permisit. Et rursus re ad patres relata, prohibiti publice in decem annos ejusmodi cœtu Pompeiani, collegiaque, quæ contra leges instituerant, dissoluta. Livineius, et qui alii seditionem conciverant, exilio multati sunt.

18. Motus senatu[1] et Pedius Blæsus, accusantibus Cyrenensibus,[2] "violatum ab eo thesaurum Æsculapii, delectumque militarem pretio et ambitione corruptum." Iidem Cyrenenses reum agebant Acilium Strabonem, prætoria potestate usum,[3] et missum disceptatorem a Claudio agrorum, quos

1 *Nec—nati.* Mallem, *quibus aliqua pangendi facultas, nec dum insignis. Ætate pares, considere simul.* V. not. et em. ad An. xiv, 16.

2 *Et allatos.* A Nerone, ut explicat Illustr. Huetius. Poeticam vim Neronis laudat Suet. Ner. 52.

3 *Contraria adseverantium.* Cum hæc parum curaret Nero, doctoresque isti pro more suo contraria adseverarent, inde clamores, rixæ, discordiæ eruebantur: irridendæ, quam perdiscendæ sapientiæ curioso magis Principe. V. not. et em. ad An. xiv, 16.

4 *Tristi.* Quos inter Stoicos Cynicosque fuisse crediderim.

1 *Nucerinos Pompeianosque.* Campaniæ populos. Nuceria, nunc *Nocera.* 'Pompeii, haud procul aspectante monte Vesuvio, alluente vero Sarno amne,' Plin. iii. 5. §. 9. At pereunte Plin. periere Pompeii. Sarnus hodieque appellatur *Sarno.*

2 *Retuli.* In libris deperditis. Forte idem est qui memoratur sup. An. iii, 11.

1 *Motus senatu.* Postea restitutus, ut dicetur inf. Hist. i, 77.

2 *Cyrenensibus.* De quibus jam dictum An. iii, 70.

3 *Prætoria—usum.* Vide not. et em. ad An. xiv, 18.

4 *Regis—habitos.* Mallent Lips. et Ryck. *regi Apioni.* Sic enim sup. An. xi, 35. 'Quidquid habitum Neronibus et Drusis.' De Apione rege Liv. Epit. LXX. 'Ptole-

regis Apionis quondam habitos,[4] et populo Romano cum regno relictos, proximus quisque possessor invaserant, diutinaque licentia et injuria, quasi jure et æquo, nitebantur. Igitur abjudicatis agris, orta adversus judicem invidia: et senatus, "ignota sibi esse mandata Claudii, et consulendum Principem" respondit. Nero, probata Strabonis sententia, "se nihilominus subvenire sociis, et usurpata concedere," scripsit.

19. Sequuntur virorum inlustrium mortes, Domitii Afri,[1] et M. Servilii, qui summis honoribus, et multa eloquentia viguerant. Ille orando causas, Servilius diu foro, mox tradendis rebus Romanis celebris, et elegantia vitæ, quam clariorem effecit, ut par ingenio, ita morum diversus.[2]

A.U.C. 813. J.C. 60.

20. Nerone quartum, Cornelio Cosso consulibus,[1] quinquennale ludicrum[2] Romæ institutum est, ad morem Græci certaminis, varia fama, ut cuncta ferme nova. Quippe erant, qui "Cn. quoque Pompeium incusatum a senioribus" ferrent, "quod mansuram theatri sedem[3] posuisset: nam antea subi-

mæus, *Cyrenarum* rex, cui cognomentum Apionis fuit, mortuus heredem populum Romanum reliquit: et ejus regni civitates senatus liberas esse jussit.' Id contigit A. U. C. 658. Rufus Festus in Breviario, Ammian. Marcellin. xxii, 16. D. Hieronymus in Chronic. duos Apionas distinguunt: priorem aridioris Libyæ regem, 'qui moriens Romanos testamento dimisit heredes,' Olympiade CLXXI. Alterum Libyæ Pentapoleos, quam per testamentum Romanis reliquit, Olympiadis CLXXVIII. anno tertio. Iis assentitur Jos. Scaliger in notis ad Chronici annos 1921 et 1952. At potior est auctoritas Livii, Taciti, Justini, Appiani, Eutropii, qui unum Ptolemæum Apionem, Cyrenarum regem, agnoscunt, ut observat eruditus Valesius in notis ad Ammian. Marcellin. l. c. Ad hunc regem Ptolemæum Apionem, pertinere creditur nummus, qui extat apud Cl. Pellerin, *Recueil de Médailles de Rois*, Tab. vi, p. 56. Ex una parte, caput regis diadematum: ex altera, nomen ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΠΤΟ. I. e. 'regis Ptolemæi,' et silphium, Cyrenaicæ symbolum. 'In Cyrenaica provincia [reperitur]—magnificum in usu medicamentisque, et ad pondus argenti denarii pensum.' Plin. xix, 3.

1 *Domitii Afri.* De quo satis superque dictum An. iv, 52. dicetur adhuc inf. in Dial. de Orat. 15. M. Servilius Nonianus idem qui memoratur An. vi, 31. et inf. in Dial. de Orat. 23.

2 *Morum diversus.* Quoquo enim 'facinore properus clarescere' Domitius. An. l. c.

1 *Cornelio Cosso coss.* Nero Claudius Augustus IV. et Cossus Cornelius Lentulus coss. fuere A. U. C. 813. J. C. 60. In vet. inscr. ap. Grut. p. 8. n. 5.

NERONE CÆSARE
AUG. IIII.
COSSO. LENTULO. COSSI. F. COS.

2 *Quinquennale ludicrum.* Peractum imperii quinquennium novo ludorum genere celebravit. Suet. Ner. 12. 'Instituit et quinquennale certamen primus omnium Romæ, more Græco triplex, musicum, gymnicum, equestre, quod appellavit Neronia.' V. et Dion. lxi, p. 699. Instituti hujus certaminis testes nummi duo, olim in museo Collegii Ludovici Magni, ære minimo: NERO CLAVDIVS CAESAR AVG. GERM. Capite nudo. In aversa parte, mensa, vas, corona: CER. QVINQ. ROM. CON. SC. I. e., 'certamen quinquennale Romæ constitutum senatusconsulto.'

3 *Theatri sedem.* Altero suo consulatu, A. U. C. 699. Pompeius theatrum posuit, quod sufficeret 'large quadraginta millibus' hominum, Plin. xxxvi, 15. n. 7. Ut man-

tariis gradibus,[4] et scena in tempus structa, ludos edi solitos: vel si vetustiora repetas, stantem populum spectavisse: ne, si consideret, theatro dies totos ignavia continuaret. Spectaculorum quidem antiquitas servaretur, quotiens prætores ederent, nulla cuiquam civium necessitate certandi. Ceterum abolitos paulatim patrios mores, funditus everti per accitam lasciviam, ut, quod usquam corrumpi et corrumpere queat, in Urbe visatur, degeneretque studiis externis juventus, gymnasia et otia, et turpes amores exercendo, Principe et senatu auctoribus: qui non modo licentiam vitiis permiserint, sed vim adhibeant: proceres Romani, specie orationum et carminum, scena polluantur. Quid superesse, nisi ut corpora quoque nudent, et cæstus assumant, easque pugnas pro militia et armis meditentur? An justitiam augurii,[5] et decurias equitum, egregium judicandi munus expleturos, si fractos sonos et dulcedinem vocum perite audissent? Noctes quoque dedecori adjectas, ne quod tempus pudori relinquatur, sed, cœtu promiscuo, quod perditissimus quisque per diem concupiverit, per tenebras audeat."

21. Pluribus ipsa licentia[1] placebat, ac tamen honesta nomina prætendebant: "Majores quoque non abhorruisse spectaculorum oblectamentis,[2] pro fortuna, quæ tum erat; eoque a Tuscis accitos histriones,[3] a Thuriis equorum certa-

suram hanc theatri sedem religione quodammodo consecraret ac defenderet, Veneris Victricis templum addidit, et splendidis ludis dedicavit, Plin. viii, 7. Adversus illam 'turpitudinum arcem' intonat Tertullian. de Spectac. x. De hoc theatro diximus An. vi, 45. et in Suppl. An. ix, 19. Manent adhuc ejus rudera, quæ v. apud Cl. Piranesi *Antichità Romane*, Vol. iv, Tab. 38.

4 *Subitariis gradibus*. Theatra illa, licet subitariis gradibus, temporariaque mora, lapide tamen ac marmore, exquisitissimo luxu instruebantur. De theatro Scauri, cujus cavea LXXX. millia hominum cepit, v. Plin. xxxvi, 15. n. 7. Donat. de urbe Roma iii, 7.

5 *Justitiam augurii*. I. e. an augurum, an judicum muneribus pares futuros. V. not. et em. ad An. xiv, 20.

1 *Ipsa licentia*. Tacitus, verborum parcus, sed validus, quid de theatralibus operis sentiendum definivit, cum 'licentiam' dixit. Et quo florentiora sunt regna, eo major est theatrorum licentia. Vere æque ac Christiane Tertullian. Apolog. vi, 'Theatra stuprandis moribus orientia' scripsit. Ipse quoque Plin. Ep. iv, 22. 'Placuit agona tolli, qui mores Viennensium infecerat, ut noster hic omnium. Nam Viennensium vitia intra ipsos resident, nostra late vagantur. Utque in corporibus, sic in imperiis gravissimus est morbus, qui a capite diffunditur.'

2 *Spectaculorum oblectamentis*. Romanis quidem adhuc rudibus, spectacula fuere oblectamenta. At excultis et urbanis vitiorum documenta, vel irritamenta extitere.

3 *Accitos histriones*. C. Sulpicio Pætico, C. Licinio Stolone consulibus, A. U. C. 390. Romani, superstitione victi, ut pestilentiam depellerent, inter alia cœlestis iræ placamina ludos scenicos, rem novam bellicoso populo, instituerunt. Liv. vii, 2. 'Sine carmine ullo, sine imitandorum carminum actu, ludiones ex Etruria acciti, ad tibicinis modos saltantes, haud indecoros motus more Tusco dabant. Imitari deinde eos juventus, simul inconditis inter se jocularia fundentes versibus, cœpere; nec absoni a

mina;[4] et possessa Achaia Asiaque, ludos curatius editos: neque quemquam, Romæ honesto loco ortum, ad theatrales artes degeneravisse,[5] ducentis jam annis a L. Mummii triumpho,[6] qui primus id genus spectaculi in Urbe præbuerit. Sed et consultum parcimoniæ,[7] quod perpetua sedes theatro locata sit potius, quam immenso sumtu singulos per annos consurgeret ac strueretur. Nec perinde magistratus rem familiarem exhausturos, aut populo efflagitandi Græca certamina a magistratibus causam fore, cum eo sumtu respublica fungatur. Oratorum ac vatum victorias incitamentum ingeniis allaturas: nec cuiquam judici grave, aures studiis honestis, et voluptatibus concessis impartire: lætitiæ magis, quam lasciviæ dari paucas totius quinquennii noctes, quibus, tanta luce ignium, nihil inlicitum occultari queat." Sane nullo insigni dehonestamento id spectaculum transiit. Ac ne modica quidem studia[8] plebis exarsere, quia redditi quamquam scenæ pantomimi, certaminibus sacris[9] prohibebantur. Eloquentiæ primas nemo tulit, sed "victorem esse Cæsarem"[10] pronuntiatum.

voce motus erant: accepta itaque res, sæpiusque usurpando excitata; vernaculis artificibus, quia hister Tusco verbo ludio vocabatur; nomen histrionibus inditum.' Multa de saturarum et fabularum origine addit ac tandem concludit: 'Inter aliarum parva principia rerum, ludorum quoque prima origo ponenda visa est: ut appareret, quam ab sano initio res in hanc vix opulentis regnis tolerabilem insaniam venerit.'

4 *Equorum certamina.* Liv. i, 35. A. U. C. 140. 'Tum primum circo, qui nunc maximus dicitur, designatus locus est: loca divisa patribus equitibusque, ubi spectacula sibi quisque facerent. Spectavere furcis duodenos ab terra spectacula alta sustinentibus pedes. Ludicrum fuit, equi pugilesque ex Etruria maxime acciti. Solennes deinde annui mansere ludi; Romani magnique varie appellati. Thurii inter duos amnes Crathin,' nunc *Crate*, 'et Sybarin,' nunc *Sibari*, habitabant in ea Lucaniæ parte, quam nunc dicimus *Upper Calabria*. Plin. iii, 11. Ex Etruria autem accitos equos pugilesque ait Livius, quod Etruria olim Capuam usque protendebatur.

5 *Degeneravisse.* Ut theatrales operas exercerent.

6 *A L. Mummii triumpho.* Devicta Achaia, eversa Corintho A. U. C. 608. triumphavit; ut jam dictum sup. An. iv, 43.

7 *Consultum parcimoniæ.* Quam immensi olim fuissent sumtus in exstruendis temporariis theatris æstimari potest ex versatili theatro Curionis, de quo agit Plin. xxxvi, 15. n. 8. ac maxime ex Scauri theatro, cujus stupenda ibidem, n. 7. memoria. Nosque diximus in not. et em. ad An. iii, 52. ubi plura de Romanorum luxu.

8 *Ne—studia.* Ne minimum quidem plebs commota est; ut recte explicat Illustr. Huetius. Nec audiendus Gronov. qui emendat, *Immodica.* Furibunda theatrorum studia vidimus sup. An. i, 77. et xiii, 25.

9 *Certaminibus sacris.* Pantomimi olim Italia pulsi, An. xiii, 25. nunc quidem scenæ redditi, hisce tamen Græcis certaminibus, quæ sacra erant, prohibiti sunt. Ideo nullum fuit insigne dehonestamentum, et moderata plebis studia.

10 *Victorem esse Cæsarem.* Nec eloquentiæ tantum victor pronuntiatus est, sed citharœdorum coronæ ex omnibus certaminibus ad eum delatæ, teste Dione lxi, p. 699. Tum forte cusus olim musei collegii Ludovici Magni nummus superius laudatis prorsus similis, sed capite Principis laureato.

Græci amictus,[11] quos per eos dies plerique incesserant, tum exoleverant.

22. Inter quæ et sidus cometes[1] effulsit; de quo vulgi opinio est, tamquam mutationem regnis portendat.[2] Igitur, quasi jam depulso Nerone, quisnam deligeretur anquirebant: et omnium ore Rubellius Plautus[3] celebrabatur, cui nobilitas per matrem ex Julia familia. Ipse placita majorum colebat, habitu severo, casta et secreta domo; quantoque metu occultior, tanto plus famæ adeptus. Auxit rumorem pari vanitate orta interpretatio fulguris. Nam quia discumbentis Neronis apud Simbruina stagna, cui *Sublaqueum*[4] nomen est, ictæ dapes,[5] mensaque disjecta erat, idque finibus Tiburtum[6] acciderat, unde paterna Plauto origo, hunc illum[7] numine Deum destinari credebant: fovebantque multi, quibus, nova et ancipitia præcolere, avida et plerumque fallax ambitio est. Ergo permotus iis Nero, componit ad Plautum literas, "consuleret quieti Urbis, seque prave diffamantibus subtraheret: esse illi per Asiam avitos agros, in quibus tuta et inturbida juventa frueretur." Ita illuc cum conjuge Antistia,[8] et paucis familiarium, concessit. Iisdem diebus nimia luxus cupido, infamiam et periculum Neroni tulit, quia fontem aquæ Marciæ[9]

11 *Græci amictus.* Græci amictus, quibus per eos dies plerique induti incesserant, tum exoleverant. V. not. et em. ad An. xiv, 21. Plurimi extant nummi, qui Neronem, chlamyde Græca vestitum, exhibent.

1 *Sidus cometes.* 'Assiduum prope ac sævum' effulsisse cometen Neronis principatu tradit Plin. ii, 25.

2 *Mutationem—portendat.* Inde Lucan. i, 528. 'Crinemque timendi Sideris, et terris mutantem regna cometen.' V. not. et em. ad An. xiv, 22.

3 *Rubellius Plautus.* Rubellio Blando et Julia, Drusi Cæsaris filia, genitus. V. stem. Cæs. n. 76.

4 *Sublaqueum.* Sublaqueum, nunc *la Badia di Subjaco,* in agro Romano, nomen accepit a stagnis, seu lacubus, quibus subjacet. De hoc oppido Plin. iii, 12. 'Anio, [nunc Teverone,] in monte Trebanorum ortus, lacus tres amœnitate nobiles, qui nomen dedere Sublaqueo, defert in Tiberim.' Ibi villa erat Neronis. Tria olim erant stagna: nunc unius tantum manent vestigia, juxta Divi Placidi sacellum. De Simbruinis collibus dictum An. xi, 13.

5 *Ictæ dapes.* Cœnam totam fulmine deflagrasse scripsit anno priore haud ita diligens Dio lxi, p. 697.

6 *Finibus Tiburtum.* Haud procul Tibure, nunc *Tivoli,* sed magis ad orientem, Sublaqueum.

7 *Hunc illum.* Forte, *hinc illum.* V. not. et em. ad An. xiv, 22.

8 *Antistia.* De Antistia Pollutia, Rubellii uxore, v. stem. Cæs. n. 77.

9 *Aquæ Marciæ.* Plin. xxxi, 3. 'Clarissima aquarum omnium in toto orbe, frigoris salubritatisque palma præconio Urbis, Marcia est, inter reliqua Deum munere Urbi tributa. Vocabatur hæc quondam Aufeia, fons autem ipse Pitonia, oritur in ultimis omnibus Pelignorum, [nunc *part of Abruzzo*]; transit Marsos et Fucinum lacum, [nunc *the lake of Celano,*] Romam non dubie petens. Mox in specus mersa, in Tiburtina se aperit novem millibus pass. fornicibus structis perducta. Primus eam in Urbem ducere auspicatus est Ancus Marcius, unus e regibus. Postea Q. Marcius Rex in prætura A. U. C. 610. Rursusque restituit M. Agrippa.' Plura v. in not. et em. ad An. xiv, 22.

ad Urbem deductæ nando incesserat: videbaturque potus sacros, et cærimoniam loci, corpore toto polluisse:[10] secutaque anceps valetudo, iram Deum affirmavit.

23. At Corbulo, post deleta Artaxata,[1] utendum recenti terrore ratus, ad occupanda Tigranocerta;[2] quibus excisis, metum hostium intenderet, vel, si pepercisset, clementiæ famam adipisceretur: illuc pergit non infenso exercitu, ne spem veniæ auferret: neque tamen remissa cura, gnarus facilem mutatu gentem, ut segnem ad pericula, ita infidam ad occasiones. Barbari pro ingenio quisque, alii preces offerre, quidam deserere vicos, et in avia digredi: ac fuere, qui se speluncis, ac carissima secum, abderent. Igitur dux Romanus diversis artibus, misericordia adversus supplices, celeritate adversus profugos, immitis iis, qui latebras insederant, ora et exitus specuum, sarmentis virgultisque completos, igni exurit. Atque illum, fines suos prægredientem, incursavere Mardi,[3] latrociniis exerciti, contraque inrumpentem montibus defensi: quos Corbulo, immissis Iberis, vastavit, hostilemque audaciam externo sanguine[4] ultus est.

24. Ipse exercitusque, ut nullis ex prælio damnis, ita per inopiam et labores fatiscebant, carne pecudum propulsare famem adacti. Ad hæc penuria aquæ, fervida æstas, longinqua itinera, sola ducis patientia mitigabantur, eodem plura,[1] quam gregario milite, tolerante. Ventum dehinc in locos cultos: demessæque segetes, et ex duobus castellis, in quæ confugerant Armenii, alterum impetu captum; qui primam vim depulerant, obsidione coguntur. Unde in regionem Tauurannitium[2] transgressus, improvisum periculum vitavit. Nam

10 *Toto polluisse.* Forte *corpore loto polluisse.* Fontium capita venerabantur Romani: nec in iis natare concessum. Quo de usu elegantissimam vide epistolam Plin. viii, 8.

1 *Deleta Artaxata.* Deleta Artaxata vidimus supra An. xiii, 41. De ipsa urbe diximus An. ii, 56.

2 *Tigranocerta.* V. An. xii, 50.

3 *Mardi.* Ii sunt Mardi inter Pontum Euxinum, et mare Caspium positi, de quibus Plin. vi, 5. 'Achæi, Mardi, Cercetæ: post eos Serri, Cephalotomi. In intimo eo tractu Pityus oppidum,' hodie *Pitchinda.* Alii sunt Mardorum populi, de quibus idem Plin. vi, 16 et 27.

4 *Externo sanguine.* Non Romano, sed externo Iberorum sanguine hostilem Mardorum audaciam ultus est. Apud Romanos 'ingens victoriæ decus citra Romanum sanguinem' bellare. Vit. Agr. xxxv.

1 *Eodem plura.* *Eodem* pro *ipso.* Sic quoque Virg. Æn. iv, 320. 'Te propter Libycæ gentes, Nomadumque tyranni Odere infensi Tyrii: te propter eumdem Extinctus pudor, et qua sola sidera adibam, Pama prior.'

2 *Tauranmitium.* Taurannitas habitasse Mardos inter et Tigranocerta, patet ex Corbulonis itinere. Forte nomen ducebant a monte Tauro.

haud procul tentorio ejus, non ignobilis[3] barbarus cum telo repertus, ordinem insidiarum, seque auctorem, et socios per tormenta edidit: convictique et puniti sunt, qui specie amicitiæ dolum parabant. Nec multo post legati Tigranocerta missi, "patere mœnia" afferunt, "intentos populares ad jussa;" simul hospitale donum,[4] coronam auream, tradebant. Accepitque cum honore, nec quidquam Urbi detractum, quo promtius obsequium integri retinerent.

25. Præsidium regium, quod ferox juventus clauserat, non sine certamine expugnatum est: nam et prælium pro muris ausi erant, et pulsi intra munimenta aggeris, demum et inrumpentium armis cessere: quæ facilius proveniebant, quia Parthi Hyrcano bello distinebantur. Miserantque Hyrcani ad Principem Romanum,[1] societatem oratum, attineri a se Vologesen[2] pro pignore amicitiæ ostentantes: eos regredientes[3] Corbulo, ne Euphraten transgressi, hostium[4] custodiis circumvenirentur, dato præsidio, ad littora maris Rubri[5] deduxit: unde vitatis Parthorum finibus, patrias in sedes remeavere.

26. Quin et Tiridaten,[1] per Medos extrema Armeniæ intrantem, præmisso cum auxiliis Verulano legato, atque ipse legionibus citis, abire procul, ac spem belli amittere subegit: quosque nobis, ob regem, aversos animis cognoverat, cædibus et incendiis perpopulatus, possessionem Armeniæ[2] usur-

3 *Non ignobilis.* Unus nempe ex Megistanis, ut recte observat Lipsius; et ille ipse, de quo Frontin. Strateg. ii, 9. n. 5. 'Domitius Corbulo, cum Tigranocertam obsideret, et Armenii pertinaciter viderentur toleraturi obsidionem, in quemdam ex Megistanis, quos ceperat, animadvertit, caputque ejus balista excussum, intra munimenta hostium misit: id forte decidit in medium concilium, quod tum cum maxime habebant barbari, ad cujus conspectum, velut ostento, consternati ad deditionem festinaverunt.'

4 *Hospitale donum.* Sic rex Nabatæorum coronas aureas magno pondere Germanico et Agrippinæ, leves Pisoni et ceteris obtulit, An. ii, 57.

1 *Principem Romanum.* Neronem.

2 *Attineri—Vologesen.* 'Vologesen defectione Hyrcaniæ attineri' vidimus sup. An. xiii, 37.

3 *Regredientes.* Roma.

4 *Hostium.* Armeniorum, et Parthorum custodiis.

5 *Maris Rubri.* Certe brevius compendiosiusque iter ex Armenia in Hyrcaniam per Albanam Caspiumve mare. Forte tamen non tutius; ideoque ad littora maris rubri, nunc *the Red Sea*, deducti, ut longissimo quidem itinere, sed certo, Hyrcaniam repeterent. Quas vero per provincias iter fecerint frustra divinaretur. V. not. et em. ad An. xiv, 25.

1 *Tiridaten.* Armeniæ regem, Vologesis Parthorum regis fratrem, de quo sup. An. xii, 51. xiii, 37 et 41. V. et Canon. regum Armeniæ in not. et em. ad An. ii, 3.

2 *Possessionem Armeniæ.* Quanta lætitia Romæ fuerit audita hæc altera Corbulonis victoria docet nummus ex ære minimo olim in museo Collegii Ludovici Magni: NERO CLAVD. CAESAR AVG. GER. P. M. TR. P. IMP. P. P. capite radiato. Ex adversa parte, VICTORIA AVGVSTI II. SC. Victoria gradiens.

pabat: cum advenit Tigranes, a Nerone ad capessendum imperium[3] delectus, Cappadocum ex nobilitate, regis Archelai nepos;[4] sed quod diu obses apud Urbem fuerat, usque ad servilem patientiam demissus. Nec consensu acceptus, durante apud quosdam favore Arsacidarum:[5] at plerique superbiam Parthorum perosi, datum a Romanis regem malebant. Additum et præsidium, mille legionarii, tres sociorum cohortes, duæque equitum alæ: et quo facilius novum regnum tueretur, pars Armeniæ, ut cuique finitima, Pharasmani Polemonique[6] Aristobulo atque Antiocho parere jussæ sunt. Corbulo in Syriam abscessit, morte Ummidii[7] legat vacuam, ac sibi permissam.

27. Eodem anno, ex inlustribus Asiæ urbibus, Laodicea[1] tremore terræ prolapsa, nullo a nobis remedio, propriis opibus revaluit. At in Italia, vetus oppidum Puteoli,[2] jus coloniæ,[3] et cognomentum a Nerone adipiscuntur. Veterani[4] Tarentum et Antium adscripti, non tamen infrequentiæ locorum subvenere, dilapsis pluribus in provincias, in quibus stipendia expleverant. Neque conjugiis suscipiendis, neque alendis liberis sueti, orbas sine posteris domos relinquebant. Non enim, ut olim, universæ legiones deducebantur, cum tribunis et centurionibus, et sui cujusque ordinis militibus, ut consensu et caritate rempublicam efficerent; sed ignoti inter se, diversis manipulis, sine rectore, sine affectibus mutuis, quasi ex alio genere mortalium repente in unum collecti; numerus magis, quam colonia.[5]

28. Comitia prætorum, arbitrio senatus haberi solita, quod

3 *Capessendum imperium.* Armeniæ.

4 *Archelai nepos.* Archelai, Cappadociæ regis, quem a Tiberio Romam accitum, mox accusatum in senatu, ac demum angore simul et senio fessum, finem vitæ, sponte incertum, an fato, implevisse legimus An. ii, 42.

5 *Arsacidarum.* Parthorum regum, qui ab Arsace dicti sunt 'Arsacidæ.' V. not. et em. ad An. ii, 1.

6 *Pharasmani Polemonique.* V. not. et em. ad An. xiv, 26.

7 *Morte Ummidii.* De quo multa dicta sunt in not. et em. ad An. xii, 45.

1 *Laodicea.* Nunc *Ladik*, jam memorata sup. An. iv, 55.

2 *Puteoli.* Nunc *Pozzuolo*, in Campania. De hac urbe optime scripsere Mazella, Lofredo, et maxime Capaccius, Neapolitana Hist. ii, 24. p. 707 sq.

3 *Jus coloniæ.* Longe ante, annoque u. c. 560. Jus coloniæ habuerant. Nunc tertio iis datum videtur. De his plura in not. et em. ad An. xiv, 27.

4 *Veterani.* Hæc veteranis emeritisque militibus præmia: at tum ob libertatis, nec non libidinis studia, negligebantur. V. not. et em. ubi hæc omnia veteribus monumentis illustrantur.

5 *Numerus—colonia.* Hæc quam vere, quam acute dicta. Nemo paucioribus verbis condendarum coloniarum artes docuit, vitia retexit.

acriore ambitu[1] exarserant, Princeps composuit, tres, qui supra numerum petebant, legioni præficiendo.[2] Auxitque patrum honorem, statuendo, "ut, qui a privatis judicibus ad senatum provocavissent,[3] ejusdem pecuniæ periculum facerent, cujus ii, qui Imperatorem appellavere:" nam antea vacuum id, solutumque pœna fuerat. Fine anni Vibius Secundus, eques Romanus, accusantibus Mauris,[4] repetundarum damnatur, atque Italia exigitur,[5] ne graviore pœna adficeretur, Vibii Crispi fratris opibus[6] enisus.

A.U.C. 814. J.C. 61.

29. Cæsonio Pæto, Petronio Turpiliano[1] consulibus, gravis clades in Britannia accepta. In qua neque A. Didius legatus,[2] ut memoravi, nisi parta retinuerat; et successor Veranius, modicis excursibus Siluras populatus,[3] quin ultra bellum proferret, morte prohibitus[4] est: magna, dum vixit, severitatis fama, supremis testamenti verbis ambitionis manifestus: quippe, multa in Neronem adulatione, addidit, "subjecturum ei provinciam fuisse, si biennio proximo vixisset." Sed tum Paullinus Suetonius[5] obtinebat Britannos, scientia militiæ, et rumore populi, qui neminem sine æmulo sinit, Corbulonis concertator: receptæque Armeniæ decus æquare domitis perduellibus cupiens. Igitur Monam insulam,[6] incolis validam, et receptaculum perfugarum, aggredi parat, navesque fabricatur plano alveo,[7] adversus breve et incertum.[8]

1 *Acriore ambitu.* Cum tres supra numerum peterent.

2 *Legioni præficiendo.* Suet. Ner. 15. 'Candidatos, qui supra numerum essent, in solatium dilationis ac moræ, legionibus præposuit.'

3 *Provocavissent.* V. not. et em. ad An. xiv, 28. ubi multa de appellationibus.

4 *Accusantibus Mauris.* Occiso Ptolemæo, Mauritania provincia Romana facta fuerat, ut diximus in Suppl. An. viii, 34.

5 *Italia exigitur.* Relegatur quidem, ne graviore exilio aliave graviore pœna adficeretur. Leges antiquas de repetundis breviter ac dilucide exposuit Cl. Heineccius, Antiq. Roman. Jurisprud. iv, 18. n. 72 sq.

6 *Vibii—opibus.* Vibio ter millies sestertium, *Angl.* 2,500,000*l.* præstitit eloquentia, infra Dial. de Orat. 8.

1 *Petronio Turpiliano.* Cæsonius Pætus et Petronius Turpilianus coss. fuere A. U. C. 814. J. C. 61. V. not. et em. ad An. xiv, 29.

2 *Didius legatus.* De quo sup. An. xii, 40. Inf. Vit. Agr. 14.

3 *Siluras populatus.* V. quæ de Siluribus dicta sunt An. xii, 33 et 40.

4 *Morte prohibitus.* Intra annum extinctus est. In Vit. Agr. 14.

5 *Paullinus Suetonius.* Diligens ac moderatus dux. Vit. Agr. 5. Antea Mauritaniæ motus sedaverat, ut diximus in Suppl. An. ix, 27.

6 *Monam insulam.* Nunc *the Isle of Anglesea.*

7 *Plano alveo.* *Angl.* *flat-bottomed boats.*

8 *Adversus—incertum.* Adversus mare scatens brevibus et incertum. V. not. et em. ad An. xiv, 29.

Sic pedes:[9] equites, vado secuti, aut altiores inter undas, adnantes equis, transmisere.

30. Stabat pro littore diversa acies, densa armis virisque, intercursantibus fœminis[1] in modum Furiarum, quæ veste ferali, crinibus dejectis, faces præferebant. Druidæque circum,[2] preces diras, sublatis ad cœlum manibus, fundentes, novitate aspectus perculere milites; ut quasi hærentibus membris, immobile corpus vulneribus præberent. Dein, cohortationibus ducis, et se ipsi stimulantes ne muliebre et fanaticum agmen pavescerent, inferunt signa, sternuntque obvios, et igni suo[3] involvunt. Præsidium posthac impositum victis, excisique luci, sævis superstitionibus sacri: nam cruore captivo[4] adolere aras, et hominum fibris consulere Deos fas habebant. Hæc agenti Suetonio, repentina defectio provinciæ nuntiatur.

31. Rex Icenorum[1] Prasutagus, longa opulentia clarus, Cæsarem heredem duasque filias scripserat, tali obsequio ratus regnumque et domum suam procul injuria fore: quod contra vertit: adeo ut regnum, per centuriones, domus per servos,

9 *Sic pedes.* Pedites navibus transvecti: equites, vado secuti.

1 *Intercursantibus fœminis.* Barbaris in incondita multitudine spes. Apud Germanos melior, nondum tamen satis austera militaris disciplina. Inf. de Mor. Germ. 7.

2 *Druidæque circum.* Eadem enim Gallorum et Britannorum origo, eadem superstitio. Unde Tacitus Vit. Agr. 11. 'Gallos vicinum solum occupasse credibile est. Eorum sacra deprehendas, superstitionum persuasione.' Druidarum mores sacraque accipe ex Cæs. B. G. vi, 13 et 14. ac maxime ex Bucherio, Belg. Rom. v, 3. Præcipua eorum placita, Deos esse, animas esse immortales. Unde maxima eorum fama apud gentes religionibus deditas, et gloriæ avidas. Quod luculenter exprimit Lucan. i, 450. Et vos barbaricos ritus, moremque sinistrum Sacrorum Druidæ positis repetistis ab armis. Solis nosse Deos, et cœli numina vobis, Aut solis nescire datum: nemora alta remotis Incolitis lucis. Vobis auctoribus, umbræ Non tacitas Erebi sedes, Ditisque profundi Pallida regna petunt: regit idem spiritus artus Orbe alio: longæ (canitis si cognita) vitæ Mors media est. Certe populi, quos despicit Arctos Felices errore suo, quos ille timorum Maximus, haud urget leti metus: inde, ruendi In ferrum mens prona viris, animæque capaces Mortis, et ignavum rediturae parcere vitæ.'

3 *Igni suo.* Facibus accensis, quas præferebant mulieres, involvunt.

4 *Cruore captivo.* Barbaricum eumdem usum apud Germanos vidimus sup. An. i, 61. Ea vero Druidarum, magicarumque artium pestis tanto ferocius inter Britannos grassabatur, quod tum a Galliis exul, ut docet Plin. xxx, 1. 'Gallias utique possedit [magica vanitas], et quidem ad nostram memoriam. Namque Tiberii Cæsaris principatus sustulit Druidas eorum et hoc genus vatum medicorumque. Sed quid ego hæc commemorem in arte Oceanum quoque transgressa, et ad naturæ inane pervecta? Britannia hodieque eam attonite celebrat tantis cærimoniis, ut dedisse Persis videri possit. Adeo ista toto mundo consensere, quamquam discordi et sibi ignoto. Nec satis æstimari potes. quantum Romanis debeatur, qui sustulere monstra, in quibus hominem occidere religiosissimum erat, mandi vero etiam saluberrimum.' V. et Sueton. Claud. 25.

1 *Rex Icenorum.* De Icenis dictum An. xii, 31.

velut capta, vastarentur. Jam primum uxor ejus Boudicea[2] verberibus affecta, et filiæ stupro violatæ sunt. Præcipui quique Icenorum, quasi cunctam regionem muneri accepissent, avitis bonis exuuntur :[3] et propinqui regis inter mancipia habebantur. Qua contumelia, et metu graviorum (quando in formam provinciæ cesserant) rapiunt arma, commotis ad rebellationem Trinobantibus, et qui alii nondum servitio facti, resumere libertatem occultis conjurationibus pepigerant, acerrimo in veteranos odio. Quippe in coloniam Camulodunum[5] recens deducti, pellebant domibus, exturbabant agris, "captivos, servos" appellando: foventibus impotentiam veteranorum militibus, similitudine vitæ, et spe ejusdem licentiæ. Ad hæc templum,[6] divo Claudio constitutum, quasi arx æternæ dominationis aspiciebatur; delectique sacerdotes, specie religionis, omnes fortunas effundebant.[7] Nec arduum videbatur, exscindere coloniam, nullis munimentis septam: quod ducibus nostris parum provisum erat, dum amœnitati prius, quam usui consulitur.

32. Inter quæ, nulla palam causa, delapsum Camuloduni simulacrum Victoriæ, ac retro conversum, quasi cederet hostibus. Et fœminæ, in furore turbatæ, "adesse exitium" canebant. Externosque fremitus in curia eorum[1] auditos; consonuisse ululatibus theatrum, visamque speciem in æstuario Tamesæ subversæ coloniæ;[2] jam Oceanum cruento aspectu:[3] dilabente æstu, humanorum corporum effigies relictas, ut Britanni ad spem, ita veterani ad metum trahebant. Sed quia procul Suetonius aberat, petivere a Cato Deciano procuratore

2 *Boudicea.* De fortissimæ fœminæ nomine v. not. et em. ad An. xiv, 31.

3 *Bonis exuuntur.* Hæc eloquenter queritur Boudicea ap. Dion. lxii, p. 701. Cujus totam orationem v. in not. et em. ad An. xiv, 35.

3 *Trinobantibus.* Trinobantes, nunc *Middlesex and Essex.*

5 *Camulodunum.* De hac colonia diximus An. xii, 32.

6 *Templum.* Templum illud memorat Seneca in ludo de morte Claud. 'Parum est quod templum in Britannia habet, quod hunc barbari colunt, et ut Deum orant.' Cum dominatio Romana religione grassaretur, ut apud Trinobantas Claudio, ita apud Regnos, in urbe *Chichester*, Neptuno et Minervæ templum fuerat positum, cujus reperta inscriptio anno 1723.

7 *Fortunas effundebant.* Emendis victimis, curandis sacris fortunas effundebant.

1 *Curia eorum.* In curia Romanorum. Eadem prodigia recenset Dio lxii, p. 700.

2 *Subversæ coloniæ.* Hæc intelligenda de domibus coloniæ, quæ visæ sunt subversæ, in æstuario Tamesæ, *Angl. the mouth of the Thames.* Dio l. c. Οἰκίαι τέ τινες ἐν τῷ Ταμέσᾳ ποταμῷ ὕφυδροι ἑωρῶντο.

3 *Cruento aspectu.* Dio l. c. Καὶ ὁ Ὠκεανὸς ὁ μεταξὺ τῆς τε νήσου καὶ τῆς Γαλατίας αἱματώδης ποτὲ ἐν τῇ πλημμυρίδι ηὐξήθη. 'Oceanus insulam inter et Galliam sanguinolentus, tempore æstus, inundavit.'

auxilium. Ille haud amplius, quam ducentos, sine justis armis misit: et inerat modica militum manus. Tutela templi freti, et impedientibus, qui, occulte rebellionis conscii, consilia turbabant, neque fossam aut vallum præduxerunt, neque motis senibus et fœminis, juventus sola restitit:[4] quasi media pace incauti, multitudine barbarorum circumveniuntur. Et cetera quidem impetu direpta, aut incensa sunt: templum, in quo se miles conglobaverat, biduo obsessum, expugnatumque. Et victor Britannus, Petilio Ceriali, legato legionis nonæ, in subsidium adventanti obvius, fudit legionem, et quod peditum, interfecit: Cerialis cum equitibus evasit in castra, et munimentis defensus est. Qua clade, et odiis provinciæ, quam avaritia in bellum egerat, trepidus procurator Catus in Galliam transiit.

33. At Suetonius mira constantia medios inter hostes Londinium[1] perrexit, cognomento quidem coloniæ non insigne, sed copia negotiatorum et commeatuum[2] maxime celebre: ibi ambiguus, an illam sedem bello deligeret, circumspecta infrequentia militis, satisque magnis documentis temeritatem Petilii coercitam, unius oppidi[3] damno servare universa statuit. Neque fletu et lacrymis auxilium ejus orantium flexus est, quin daret profectionis signum, et comitantes in partem agminis acciperet. Si quos imbellis sexus, aut fessa ætas, vel loci dulcedo attinuerat, ab hoste oppressi sunt. Eadem clades municipio Verulamio[4] fuit; quia barbari, omissis castellis præsidiisque militarium, quod uberrimum spolianti, et defendentibus intutum, læti præda, et aliorum segnes[5] petebant. Ad septuaginta millia[6] civium et sociorum, iis quæ memoravi locis, cecidisse constitit. Neque enim capere, aut venumdare, aliudve quod belli commercium, sed cædes, patibula,

4 *Sola restitit.* Sola quidem; non amotis senibus et fœminis, qui alio deduci debuissent, ut juventus acrius diutiusque resisteret. Bene Cl. Murphy, *nor were the women, and such as were disabled by age or infirmity, sent out of the garrison.*

1 *Londinium.* Ms. Reg. *Londinum.* Urbem opibus et ingeniis celeberrimam.

2 *Commeatuum.* Navium huc atque hinc commeantium. Sic apud Suet. Ner. 20. *Commeatus* Alexandrinorum memoratur.

3 *Unius oppidi.* Londinii.

4 *Verulamio.* Loco adhuc nomen *Verulam,* prope oppidum *St. Albans, in Hertfordshire.* Ibi plurima adhuc visuntur antiquitatis Romanæ monumenta, *Camden's Britannia, by Gough,* Vol. ii, p. 61. Ed. 1806. At plus gloriæ attulit, nomenque immortale fecit vir summus, omni ævo memorandus, Franciscus Bacon.

5 *Aliorum segnes.* I. e. ad alia segnes.

6 *Septuaginta millia.* Juxta Dion. lxii, p. 700. μυριάδες ὀκτὼ τῶν τε Ῥωμαίων καὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν ἐφθάρησαν, ‘octoginta millia Romanorum et sociorum periere.’

ignes, cruces, tamquam redditturi supplicium, ac præerepta interim ultione, festinabant.

34. Jam Suetonio quartadecima legio cum vexillariis vicesimanis,[1] et e proximis auxiliares, decem ferme millia armatorum erant: cum omittere cunctationem, et congredi acie parat: deligitque locum arctis faucibus, et a tergo sylva clausum; satis cognito, nihil hostium, nisi in fronte, et apertam planitiem esse, sine metu insidiarum. Igitur legionarius frequens ordinibus; levis circum armatura, conglobatus pro cornibus eques adstitit. At Britannorum copiæ passim per catervas et turmas exsultabant, quanta non alias multitudo;[2] et animo adeo fero, ut conjuges quoque testes victoriæ secum traherent, plaustrisque imponerent, quæ super extremum ambitum campi posuerant.

35. Boudicea, curru filias præ se vehens,[1] ut quamque nationem accesserat, "solitum quidem Britannis fœminarum ductu bellare" testabatur;[2] "sed tunc non, ut tantis majoribus ortam, regnum et opes; verum, ut unam e vulgo, libertatem amissam, consectum verberibus corpus, contrectatam filiarum pudicitiam ulcisci. Eo provectas Romanorum cupidines, ut non corpora, ne senectam quidem, aut virginitatem impollutam relinquant. Adesse tamen Deos justæ vindictæ: cecidisse legionem, quæ prælium ausa sit: ceteros castris occultari, aut fugam circumspicere. Ne strepitum quidem et clamorem tot millium, nedum impetus et manus perlaturos. Si copias armatorum, si causas belli secum expenderent, vincendum illa acie, vel cadendum esse. Id mulieri destinatum; viverent viri, et servirent."

36. Ne Suetonius quidem in tanto discrimine silebat: qui, quamquam confideret virtuti, tamen exhortationes et preces

1 *Vexillariis vicesimanis.* Cum vexillariis vicesimæ legionis. De vexillariis dictum satis in not. et em. ad An. i, 38.

2 *Quanta—multitudo.* Teste Dione lxii, p. 701. Boudicea centum viginti millia hominum coegerat: τὸ στράτευμα ἀμφὶ δώδεκα μυριάδας ὄν. Immo juxta eumdem scriptorem, p. 704. adcrevit exercitus usque ad militum ducenta triginta millia, ἐς τρεῖς καὶ εἴκοσι μυριάδας ἀνδρῶν.

1 *Curru—vehens.* Bene, et ex more barbarorum. Minus probabiliter Dio l. c. ait Boudiceam tribunal, Romano more exstructum, conscendisse.

2 *Testabatur.* Totam hanc Boudiceæ orationem, non Taciti, sed librariorum exscriptorumve incuria, aut culpa, admutilatam existimat Lipsius. Mihi vero alius omnino sensus; verumque ac genuinum Taciti fœtum in ea agnosco. Longiorem quidem, sed enervem, declamatoriamque habet Dio: quam tamen, cum nonnihil lucis affundat, inter not. et em. ad An. xiv, 35. conjicere haud pigebit.

miscebat: "Ut spernerent sonores barbarorum,[1] et inanes minas: plus illic fœminarum, quam juventutis aspici: imbelles, inermes, cessuros statim, ubi ferrum virtutemque vincentium, totiens fusi, agnovissent: etiam in multis legionibus paucos esse,[2] qui prælia profligarent: gloriæque eorum accessurum, quod modica manus, universi exercitus famam adipiscerentur. Conferti tantum, et pilis emissis, post umbonibus et gladiis[3] stragem cædemque continuarent, prædæ immemores: parta victoria, cuncta ipsis cessura." Is ardor verba ducis sequebatur, ita se ad intorquenda pila expedierat vetus miles et multa præliorum experientia, ut certus eventus[4] Suetonius, daret pugnæ signum.

37. Ac primum legio gradu immota, et angustias loci pro munimento retinens, postquam propius suggressus hostis[1] certo jactu tela exhauserat, velut cuneo erupit. Idem auxiliarium impetus: et eques, protentis hastis, perfringit quod obvium et validum erat. Ceteri terga præbuere, difficili effugio, quia circumjecta vehicula sepserant abitus. Et miles ne mulierum quidem neci temperabat: confixaque telis etiam jumenta, corporum cumulum auxerant. Clara, et antiquis victoriis par, ea die laus parta: quippe sunt qui paulo minus, quam octoginta millia Britannorum cecidisse tradant, militum[2] quadringentis ferme interfectis, nec multo amplius vulneratis. Boudicea vitam veneno finivit.[3] Et Pœnius Postumus, præfectus castrorum[4] secundæ legionis, cognitis quartadecimano-

1 *Sonores barbarorum.* Sic sup. An. i, 65. 'Læto cantu, aut truci sonore.'

2 *Paucos esse.* Eodem sensu dixit Veget. iii, 20. 'Victoria per paucos fieri consuevit, tantum est, ut electi a duce sapientissimo, in his locis, in quibus ratio et utilitas postulat, ordinentur.'

3 *Umbonibus et gladiis.* Commendabat quoque Germanicus An. ii, 14. 'gladios et hærentia corpori tegmina. Densarent ictus, ora mucronibus quærerent.'

4 *Certus eventus.* Melius *eventu.* V. not. et em. ad An. xiv, 36.

1 *Suggressus hostis.* Singulariter dictum. Sensus enim est, postquam Romani, propius suggresso hoste, tela sua certo jactu exhausere, velut cuneo eruperunt. Mallet Lips. *propius suggressis hostibus.* Bene quidem. Sed oscitant aliquando optimi scriptores; nec statim emendandi.

2 *Militum.* Romanorum auxiliariumve.

3 *Veneno finivit.* Boudiceam morbo extinctam minus probabiliter scribit Dio lxii, p. 706. 'Αποθανούσης δὲ ἐν τούτῳ τῆς Βουνδουίκης νόσῳ, ἐκείνην μὲν δεινῶς ἐπένθησαν, καὶ πολυτελῶς ἔθαψαν. Forte emendandum τόπῳ, *loco*, pro νόσῳ, ut conjicit Ernestus. Ubinam vero tam splendide ei parentatum, ignoratur. Illam enim sepultam esse in *Stone-Henge, in Wiltshire,* minime crediderim. Hæc portentosa lapidum substructio, quam vide in *Camden's Britannia, by Gough,* Vol. i, p. 135. Ed. 1806. et apud Cl. Inigo Jones, multo antiquiora arguit tempora aliosque usus.

4 *Castrorum.* Castra illa erant apud Siluras, nomenque fecerunt loco, Britannis dicto *Caer Leon,* et *Caer Leon ar Usk,* i. e. 'Urbs legionis ad Iscam fluvium;' Iscam, *Usk,* inter et rivulum *Oilwy, in Monmouthshire.* Plurima ejus vetera monumenta, inscriptionesque, LEG. II. AVG.

rum vicesimanorumque[5] prosperis rebus, quia pari gloria legionem suam fraudaverat, abnueratque, contra ritum militiæ, jussa ducis, se ipsum gladio transegit.

38. Contractus deinde omnis exercitus, sub pellibus[1] habitus est, ad reliqua belli perpetranda. Auxitque copias Cæsar, missis e Germania duobus legionariorum millibus, octo auxiliarium cohortibus,[2] ac mille equitibus: quorum adventu, nonani[3] legionario milite suppleti sunt. Cohortes alæque novis hibernaculis locatæ, quodque nationum ambiguum, aut adversum fuerat, igni atque ferro vastatur. Sed nihil æque, quam fames adfligebat serendis frugibus incuriosos, et omni ætate ad bellum versa, dum nostros commeatus sibi destinant; gentesque præferoces tardius ad pacem inclinant; quia Julius Classicianus, successor[4] Cato missus, et Suetonio discors, bonum publicum privatis simultatibus impediebat: disperseratque, "novum legatum opperiendum esse, sine hostili ira et superbia victoris, clementer deditis consulturum." Simul in Urbem mandabat, "nullum prælio finem expectarent, nisi succederetur Suetonio:" cujus adversa, pravitati ipsius; prospera, ad fortunam referebat.

39. Igitur ad spectandum Britanniæ statum missus est ex libertis Polycletus,[1] magna Neronis spe, posse auctoritate ejus, non modo inter legatum procuratoremque concordiam gigni; sed et rebelles barbarorum animos pace componi. Nec defuit Polycletus, quominus, ingenti agmine Italiæ Galliæque gravis, postquam Oceanum transmiserat, militibus quoque nostris terribilis incederet. Sed hostibus inrisui fuit, apud quos flagrante etiam tum libertate, nondum cognita libertorum potentia erat: mirabanturque, quod dux, et exercitus tanti belli confector, servitiis obedirent.[2] Cuncta tamen ad Imperatorem in mollius relata. Detentusque rebus gerundis Sueto-

i. e. 'legionis secundæ Augustæ,' vide *in Camden's Britannia, by Gough*, Vol. iii, p. 107. Ed. 1806.

5 *Quartadecimanorum vicesimanorumque.* I. e. quartæ decimæ legionis et vexillariorum vicesimæ legionis, ut dictum est sup. c. 34.

1 *Sub pellibus.* Ut hibernaret.

2 *Cohortibus.* Missas fuisse octo Batavorum cohortes, de quibus inf. Hist. i, 59. merito existimat eruditus Savilius.

3 *Nonani.* Nonæ legionis excidium vidimus sup. An. xiv, 32.

4 *Successor Cato.* Successor Cato Deciano, procuratori, qui ob avaritiam, et odia provinciæ, trepidus in Galliam transierat. Sup. c. 32.

1 *Polycletus.* Inter odiorum nomina merito annumerandus inf. Hist. ii, 95.

2 *Servitiis obedirent.* Æque Romane dixit P. Corneille, Cinna iv, 6. *Jamais un affranchi n'est qu'un esclave infâme, Bien qu'il change d'état, il ne change point d'âme.*

nius, quod post paucas naves in littore, remigiumque in iis amiserat, tamquam durante bello, "tradere exercitum Petronio Turpiliano," qui jam consulatu abierat,[3] jubetur. Is non inritato hoste, neque lacessitus, honestum pacis nomen segni otio imposuit.

40. Eodem anno Romæ insignia scelera, alterum senatoris, servili alterum audacia, admissa sunt. Domitius Balbus erat prætorius, simul longa senecta, simul orbitate et pecunia insidiis obnoxius: ei propinquus Valerius Fabianus, capessendis honoribus destinatus, subdidit testamentum, adscitis Vincio Rufino et Terentio Lentino, equitibus Romanis. Illi Antonium Primum,[1] et Asinium Marcellum sociaverant. Antonius, audacia promtus; Marcellus,[2] Asinio Pollione proavo clarus, neque morum spernendus habebatur, nisi quod paupertatem[3] præcipuum malorum credebat. Igitur Fabianus tabulas iis, quos memoravi, et aliis minus inlustribus, obsignat. Quod apud patres convictum. Et Fabianus Antoniusque cum Rufino et Terentio lege Cornelia[4] damnantur. Marcellum memoria majorum, et preces Cæsaris, pœnæ magis, quam infamiæ exemere.

41. Perculit is dies Pompeium quoque Ælianum, juvenem quæstorium, tanquam flagitiorum Fabiani gnarum:[1] eique Italia, et Hispania, in qua ortus erat, interdictum est. Pari ignominia Valerius Ponticus adficitur, quod reos, ne apud præfectum Urbis[2] arguerentur, ad prætorem detulisset; interim,

3 *Consulatu abierat.* Ut suffecto consuli locus esset. Petronii consulatum vidimus sup. c. 29.

1 *Antonium Primum.* Ingenio acerrimum, fama vitaque probrosum, de quo multa infra in libris Historiarum.

2 *Marcellus.* V. Stemma Pollionum in not. et em. ad An. iii, 75.

3 *Paupertatem.* Quam hæc digna scriptorum prudentissimo! Vere, vere Seneca, Ep. XVII. 'Si vis vacare animo, aut pauper sis oportet, aut pauperi similis.'

4 *Lege Cornelia.* Lege Cornelia de falsis, quam tulit Cornelius Sylla dictator. De hac lege Julius Paulus, Sentent. iv, Tit. 7. De lege Cornelia, Leg. 1. 'Qui testamentum falsum scripserit, recitaverit, subjecerit, signaverit, suppresserit, amoverit, resignaverit, deleverit, pœna legis Corneliæ de falsis tenebitur: id est, in insulam deportatur.' Eadem de re idem, Lib. v, Tit. 25. ad legem Corneliam testamentariam, Leg. 1. 'Honestiores quidem in insulam deportantur, humiliores autem aut in metallum damnantur, aut in crucem tolluntur. Servi autem, post admissum manumissi, capite puniuntur.' Leviore pœna, ordine tantum senatorio submotus est Antonius, ut dicetur inf. Hist. ii, 86.

1 *Flagitiorum—gnarum.* Hæc illustrat Paulus, Sentent. iv, Tit. 7. Leg. 2. 'Non tantum is, qui testamentum subjecit, suppressit, delevit, pœna legis Corneliæ coercetur, sed et is, qui sciens dolo malo id fieri jussit, faciendumve curavit.' Et Lib. v, Tit. 25. Leg. 2. 'Qui ob falsum testimonium perhibendum, vel verum non perhibendum, pecuniam acceperit, dederit; judicemve, ut sententiam ferat, vel non ferat, corruperit corrumpendumve curaverit: humiliores capite puniuntur, honestiores publicatis bonis cum ipso judice in insulam deportantur.'

2 *Præfectum Urbis.* De ejus dignitate

specie legum, mox prævaricando, ultionem elusurus. Additur senatusconsulto: "Qui talem operam emtitasset, vendidissetve, perinde pœna teneretur, ac publico judicio calumniæ condemnatus."[3]

42. Haud multo post, præfectum Urbis, Pedanium Secundum, servus ipsius interfecit: seu negata libertate, cui pretium pepigerat;[1] sive amore exoleti[2] infensus, et dominum æmulum non tolerans. Ceterum cum, vetere ex more,[3] familiam omnem, quæ sub eodem tecto mansitaverat, ad supplicium agi oporteret, concursu plebis, quæ tot innoxios protegebat, usque ad seditionem ventum est: senatuque in ipso erant studia nimiam severitatem aspernantium, pluribus nihil mutandum censentibus. Ex queis C. Cassius,[4] sententiæ loco, in hunc modum disseruit.

43. "Sæpenumero, patres conscripti, in hoc ordine interfui, cum contra instituta et leges majorum nova senatus decreta postularentur; neque sum adversatus: non quia dubitarem super omnibus negotiis melius atque rectius olim provisum, et, quæ converterentur, in deterius mutari; sed ne, nimio amore antiqui moris, studium meum extollere viderer. Simul, quidquid hoc in nobis auctoritatis est, crebris contradictionibus destruendum non existimabam, ut maneret integrum, si quando respublica consiliis eguisset: quod hodie evenit, consulari viro domi suæ interfecto per insidias serviles, quas nemo prohibuit, aut prodidit, quamvis nondum concusso[1] senatusconsulto, quod supplicium toti familiæ minitabatur. Decernite hercule impunitatem. At quem dignitas sua defendet, cum præfectura Urbis non profuerit? Quem numerus ser-

dictum An. vi, 11. Erant quidem prætores, qui judiciis capitalibus præerant. At prævalida sub Imperatoribus præfectorum Urbis dignitate, 'Omnia omnino crimina præfectura Urbis sibi vindicavit,' ut accipimus ex Ulpiano, Digest. Lib. i, Tit. 12. de officio præfecti Urbi. Leg. 1. Valerius Ponticus, specie quidem legum, ad unum ex his prætoribus reos detulit. At prævaricator præfecti Urbis severitatem ultionemque eludere volebat. Inde additum senatusconsulto, 'qui talem [prævaricatorum] operam emtitasset vendidissetve,' &c.

3 *Calumniæ condemnatus.* Paulus, Sent. v, Tit. 4. de injuriis, Leg. 11. 'Qui per calumniam injuriæ actionem instituit, extra ordinem punitur. Omnes enim calumniatores exilii, vel insulæ relegatione, aut ordinis amissione puniri placuit.' V. et Justinian. Instit. iv, Tit. 4. de Injuriis.

1 *Pretium pepigerat.* Fraudato ventre, auctoque peculio, libertatem redimebant servi; quos hac de re laudat Seneca Ep. lxxx.

2 *Exoleti.* Cinædi alicujus conservi, quem servus simul ac dominus deperibant.

3 *Vetere ex more.* De hac lege diximus An. xiii, 32.

4 *C. Cassius.* Laudatus sup. An. xii, 12.

1 *Nondum concusso.* Immo et firmato, ut jam vidimus An. xiii, 32.

vorum tuebitur, cum Pedanium Secundum quadringenti non protexerint? Cui familia opem feret, quæ ne in metu quidem pericula nostra avertit? An, ut quidam fingere non erubescunt, injurias suas ultus est interfector? quia de paterna pecunia[2] transegerat, aut avitum mancipium detrahebatur? Pronuntiemus ultro, dominum jure cæsum videri.

44. "Libet argumenta conquirere in eo, quod sapientioribus deliberatum est? Sed et si nunc primum statuendum haberemus, creditisne servum interficiendi domini animum insumsisse, ut non vox minax excideret? nihil per temeritatem proloqueretur? Sane consilium occuluit, telum inter ignaros paravit: num excubias transiret, cubiculi fores recluderet, lumen inferret, cædem patraret, omnibus nesciis? Multa sceleris indicia præveniunt. Servi si prodant, possumus singuli inter plures, tuti inter anxios; postremo, si pereundum sit, non inulti inter nocentes, agere. Suspecta majoribus nostris fuere ingenia servorum, etiam cum in agris, aut domibus iisdem, nascerentur, caritatemque dominorum statim acciperent. Postquam vero nationes in familiis[1] habemus, quibus diversi ritus, externa sacra, aut nulla sunt, colluviem istam non nisi metu coercueris. At quidam insontes peribunt. Nam et ex fuso exercitu, cum decimus quisque fusti feritur, etiam strenui sortiuntur. Habet aliquid ex iniquo omne magnum exemplum, quod contra singulos utilitate publica rependitur."

45. Sententiæ Cassii, ut nemo unus contra ire ausus est, ita dissonæ voces respondebant, "numerum, aut ætatem, aut sexum, ac plurimorum indubiam innocentiam" miserantium. Prævaluit tamen pars, quæ supplicium decernebat: sed obtemperari non poterat, conglobata multitudine "saxa ac faces" minitante. Tum Cæsar populum edicto increpuit; atque omne iter, quo damnati ad pœnam ducebantur, militaribus præsidiis sepsit. Censuerat Cingonius Varro, ut liberti quoque,[1] qui sub eodem tecto fuissent, Italia deportarentur. Id a Principe prohibitum est, "ne mos antiquus, quem misericordia non minuerat, per sævitiam intenderetur."

2 *Paterna pecunia.* Hæc εἰρωνικῶς dici merito observat Lipsius. Quasi de paternis opibus transegisset, aut avorum suorum mancipium ei fuisset detractum.

1 *In familiis.* De servorum agminibus v. An. xii, 65.

1 *Liberti quoque.* Acerrimum quidem hac de re senatusconsultum Neronianum, quod v. An. xiii, 32. At nova legis severitate merito abstinuit Princeps, ne veterem infringeret.

46. Damnatus iisdem consulibus Tarquitius Priscus[1] repetundarum, Bithynis interrogantibus,[2] magno patrum gaudio, qui accusatum ab eo Statilium Taurum, proconsulem ipsius,[3] meminerant. Census per Gallias[4] a Q. Volusio, et Sextio Africano,[5] Trebellioque Maximo acti sunt, æmulis inter se per nobilitatem Volusio atque Africano: Trebellium dum uterque dedignatur, supra tulere.

47. Eo anno mortem obiit Memmius Regulus,[1] auctoritate, constantia, fama, in quantum, præumbrante Imperatoris fastigio, datur, clarus: adeo ut Nero æger valetudine, et adulantibus circum, qui "finem imperio adesse" dicebant, "si quid fato pateretur," responderit, "habere subsidium rempublicam." Rogantibus dehinc, in quo potissimum? addiderat, "in Memmio Regulo." Vixit tamen post hæc Regulus, quiete defensus;[2] et quia nova generis claritudine, neque invidiosis opibus erat. Gymnasium[3] eo anno dedicatum a Nerone, præbitumque oleum equiti ac senatui,[4] Græca facilitate.[5]

1 *Tarquitius Priscus.* Extat ejus nummus apud Cl. Vaillant, Famil. Rom. Vol. ii, pag. 460. ΝΕΡΩΝ ΚΛΑΥΔΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡ ΣΕΒΑΣΤΟΣ, caput Neronis laureatum. Ex averso latere, Μ. ΤΑΡΚΥΙΤΙΟΥ ΠΡΕΙΣΚ. ΕΞ. ΑΝΘΥΠΑΤΟ. Ara ignita, cui inscriptum, ΠΡΑΤΤΟΝΤΟΣ. Ad aræ latera, ΝΕΙΚ. I. e. Μ. *Ταρκυιτίου Πρείσκου, ἐξουσίας ἀνθυπατορικῆς, πράττοντος. Νεικαίων.* 'Nummus Nicæensium in Bithynia, M. Tarquitio Prisco, potestatis proconsularis, sacrificante. Displicet Cl. Vaillant explicatio, *ἐξουσίαν ἀνθυπατορικὴν πράττοντος.*

2 *Interrogantibus.* I. e. accusantibus. V. An. xvi, 21. Horum enim judiciorum pars maxima in interrogatione: unde *interrogare* pro *accusare* dicitur.

3 *Proconsulem ipsius.* Statilius proconsul fuerat in Africa, legatus vero Tarquitius, ut dictum est An. xii, 59.

4 *Per Gallias.* Jam plures vidimus Galliarum census; sane iteratos sæpe, ut graviora tributa exigerentur.

5 *Volusio—Africano.* Volusii se regibus Rutulis ortos prædicabant, ut diximus in Notis ad An. xiii, 22. Sextius Africanus nobilis juvenis dicitur An. xii, 19. Utrum originem a Julo Antonio ducat, non liquet.

1 *Memmius Regulus.* Forte filius Memmii Reguli, qui Sejanum oppressit.

2 *Quiete defensus.* V. Ruhnk. ad Vell. Paterc. ii, 117.

3 *Gymnasium.* Suet. Ner. 12. 'Dedicatis Thermis atque Gymnasio, senatui quoque et equiti oleum præbuit.' Neronis Thermæ Gymnasiumque, eximii operis, erant in campo Martio. De iis Philostratus Vit. Apollon. iv, 42. p. 182. *Ὁπότε γυμνάσιον μὲν ἐξεποιήθη τῷ Νέρωνι, θαυμασιώτατον τῶν ἐκεῖ, λευκὴν δ' ἔθυον ἐν αὐτῷ ἡμέρων, Νέρων τε αὐτὸς, καὶ ἡ βουλὴ ἡ μεγάλη, καὶ τὸ ἱππεῦον τῆς Ῥώμης. Παρελθὼν δὲ ὁ Δημήτριος ἐς αὐτὸ τὸ γυμνάσιον, διεξῆλθε λόγον κατὰ τῶν λουομένων, ὡς ἐκλελυμένων τε καὶ αὑτοὺς χραινόντων. Καὶ ἐδείκνυεν ὅτι περιττὸν ἀνάλωμα εἴη τὰ τοιαῦτα.* 'Postquam Nero absolvit Gymnasium, omnium quæ Romæ essent maxime admirandum, festum diem, peractis sacris, in eo celebrarunt tum ipse Nero, senatusque et equites Romani. Gymnasium vero ingressus Demetrius, orationem habuit adversus eos, qui balneis utebantur, tamquam imbelles et se ipsos inquinantes: inanesque esse istas impensas ostendit.' Rudera Thermarum Neronianarum pæne destructa sunt a. 1757. ut ampliaretur Urbis Prætorium, vulgo *el Governo.*

4 *Equiti ac senatui.* Cum lavarentur in Gymnasio.

5 *Græca facilitate.* Olim quidem a P. Scipione, a Julio Cæsare, ab Agrippa, datum fuerat oleum, sed ob victorias, lætitiamve publicam. Nunc vero a Nerone datum Græca facilitate, aut potius luxuria,

A.U.C. 815. J.C. 62.

48. P. Mario, L. Asinio consulibus,[1] Antistius prætor, quem in tribunatu plebis licenter egisse memoravi,[2] probrosa adversus Principem carmina factitavit, vulgavitque celebri convivio, dum apud Ostorium Scapulam[3] epulatur. Exin a Cossutiano Capitone,[4] qui nuper senatorium ordinem precibus Tigellini soceri sui receperat, majestatis delatus est. Tum primum[5] revocata ea lex; credebaturque haud perinde exitium Antistio, quam Imperatori gloriam quæri, ut condemnatus a senatu, intercessione tribunicia[6] morti eximeretur. Et cum Ostorius "nihil audivisse" pro testimonio dixisset, adversis testibus creditum. Censuitque Junius Marullus, consul designatus,[7] "adimendam reo præturam, necandumque more majorum."[8] Ceteris inde adsentientibus, Pætus Thrasea, multo cum honore Cæsaris, acerrime increpito Antistio, "non, quidquid nocens reus pati mereretur, id, egregio sub Principe, et nulla necessitate obstricto senatu, statuendum" disseruit; "carnificem et laqueum pridem abolita:[9] et esse pœnas legibus constitutas, quibus sine judicum sævitia, et temporum infamia, supplicia decernerentur. Quin in insula, publicatis bonis, quo longius sontem vitam traxisset, eo privatim miseriorem, et publicæ clementiæ maximum exemplum futurum."

49. Libertas Thraseæ servitium aliorum rupit: et postquam

de qua Plin. xv, 4. 'Usum [olei] ad luxuriam vertere Græci, vitiorum omnium genitores, in Gymnasiis publicando. Notum est magistratus honoris ejus, octogenis sestertiis, [*Angl.* 66*l.* 13*s.* 4*d.*] strigmenta olei vendidisse.' Tantum erat pretium strigmentis, seu sordibus hominum! Vide eumdem Plinium, xxviii, 4. §. 13.

1 *L. Asinio coss.* P. Marius Celsus et L. Asinius Gallus coss. fuere A. U. C. 815. J. C. 62.

2 *Memoravi.* Sup. An. xiii, 28.

3 *Ostorium Scapulam.* Triumphalis patris filium, et coronam civicam jam meritum, An. xii, 31 et 39.

4 *Cossutiano Capitone.* Maculoso fœdoque homine, repetundarum olim damnato, An. xiii, 33.

5 *Tum primum.* Sub Neronis Principatu. Quantum sub prioribus Principibus viguerit, sæpe dictum. Originem v. An. i, 72.

6 *Intercessione tribunicia.* Intercessione Principis, qui, ut Augustus, 'ad tuendam plebem tribunicio jure contentum' se ferebat; ut dictum est An. i, 2. Hæc est Tr. P. seu 'tribunicia potestas' in nummis et monumentis semper obvia.

7 *Consul designatus.* Inter suffectos. Forte ad hunc Marullum scripta epistola xcix. Senecæ.

8 *More majorum.* Probrosa carmina vel ipsis XII. Tabularum legibus morte mulctari diximus in not. et em. ad An. iv, 35. Necandi vero more majorum, juxta Eutrop. vii, 'pœna erat talis, ut nudus per publicum ductus, furca capiti ejus inserta, virgis usque ad mortem cæderetur, atque ita præcipitaretur de saxo.'

9 *Pridem abolita.* A senatu mollitam fuisse legem docet Julius Paulus Sentent. v, Tit. 4. de injuriis, Leg. 15. 'Qui carmen famosum in injuriam alicujus, vel alia quælibet cantica, quo agnosci possit,

discessionem[1] consul permiserat, pedibus in sententiam ejus iere, paucis exemtis: in quibus adulatione promtissimus fuit A. Vitellius,[2] optimum quemque jurgio lacessens, et respondenti reticens, ut pavida ingenia solent. At consules perficere senatus decretum non ausi, de consensu[3] scripsere Cæsari. Ille inter pudorem et iram cunctatus, postremo rescripsit, "nulla injuria provocatum Antistium gravissimas in Principem contumelias dixisse: earum ultionem a patribus postulatam. Et pro magnitudine delicti, pœnam statui par fuisse: ceterum se, qui severitatem decernentium impediturus fuerit, moderationem non prohibere: statuerent ut vellent: datam etiam absolvendi licentiam." His atque talibus recitatis, et offensione manifesta, non ideo aut consules mutavere relationem, aut Thrasea decessit sententia, ceterive, quæ probaverant, deseruere: pars, ne Principem objecisse invidiæ viderentur; plures numero tuti; Thrasea sueta firmitudine animi, et ne gloria intercideret.[4]

50. Haud dispari crimine Fabricius Vejento[1] conflictatus est, "quod multa et probrosa in patres et sacerdotes composuisset iis libris, quibus nomen *codicillorum*[2] dederat." Adjiciebat Talius Geminus, accusator, "venditata ab eo munera Principis, et adipiscendorum honorum jus:" quæ causa Neroni fuit suscipiendi judicii: convictumque Vejentonem Italia depulit, et libros exuri jussit, conquisitos lectitatosque, donec cum periculo parabantur: mox licentia habendi oblivionem attulit.

composuerit, ex auctoritate amplissimi ordinis in insulam deportatur.'

1 *Postquam discessionem.* Postquam consul permisit, ut senatores in partem, cui faverent, discederent, pedibus in sententiam Thraseæ iere. De hac formula Plin. Ep. viii, 14. Lex 'ita discessionem fieri jubet, QVI HAEC SENTITIS IN HANC PARTEM: QVI ALIA OMNIA IN ILLAM PARTEM ITE QVA SENTITIS.'

2 *A. Vitellius.* Postea Imperator.

3 *De consensu.* De consensu senatus, qui pedibus in Thraseæ sententiam ierat.

4 *Gloria intercideret.* Thrasea 'veræ gloriæ exemplar' appellatur inf. Hist. ii, 91.

1 *Fabricius Vejento.* Ejus ingenium laudat Petronius initio Satyrici. 'Fabr. Vejento de religionis erroribus jam nunc ingeniose locutus est, et detexit quo doloso vaticinandi furore sacerdotes mysteria, illis sæpe ignota, publicant.' Homo tamen ridiculus, qui, cum prætor esset, canes equorum loco in ludis introduxit, teste Dione, lxi, p. 692. Postea, imperitante Domitiano, de rhombo sententiam dixit, quam argute irridet Juvenal. iv, 123. 'Non cedit Vejento: sed ut fanaticus æstro Percussus, Bellona, tuo divinat; et, ingens Omen habes, inquit, magni clarique triumphi. Regem aliquem capies, aut de temone Britanno Excidet Arviragus. Peregrina est bellua: cernis Erectas in terga sudes? hoc defuit unum Fabricio, patriam ut rhombi memoraret, et annos.'

2 *Nomen codicillorum.* Quam atrocia in codicillis, seu supremis tabulis, scriberent Romani vidimus sup. An. vi, 38. Eam testamentorum licentiam inhibere voluit Senatus, imperante Augusto. Intercessit Princeps, qui, cum libertatem in omni vita

51. Sed gravescentibus in dies publicis malis, subsidia minuebantur: concessitque vita Burrus, incertum valetudine, an veneno.[1] Valetudo ex eo conjectabatur, quod in se tumescentibus paulatim faucibus et impedito meatu, spiritum finiebat. Plures jussu Neronis, quasi remedium adhiberetur, inlitum palatum ejus noxio medicamine, adseverabant: et Burrum, intellecto scelere, cum ad visendum eum Princeps venisset, aspectum ejus aversatum, sciscitanti "hactenus" respondisse, "ego me bene habeo." Civitati grande desiderium ejus mansit, per memoriam virtutis, et successorum alterius segnem innocentiam, alterius flagrantissima flagitia et adulteria: quippe Cæsar duos prætoriis cohortibus imposuerat: Fenium Rufum, ex vulgi favore, quia rem frumentariam sine quæstu tractabat: Sophonium Tigellinum,[2] veterem impudicitiam atque infamiam in eo secutus. Atque illi pro cognitis moribus[3] fuere: validior Tigellinus in animo Principis, et intimis libidinibus adsumtus: prospera populi et militum fama Rufus, quod apud Neronem adversum experiebatur.

52. Mors Burri infregit Senecæ potentiam, quia nec bonis artibus[1] idem virium erat, altero velut duce amoto, et Nero ad deteriores inclinabat. Hi variis criminationibus Senecam adoriuntur, "tamquam ingentes et privatum supra modum evectas opes adhuc augeret; quodque studia civium in se verteret: hortorum[2] quoque amœnitate et villarum magnificentia quasi Principem supergrederetur." Objiciebant "etiam eloquenti ælaudem uni sibi adsciscere, et carmina crebrius factitare,[3] postquam Neroni amor eorum venisset. Nam oblectamentis Principis palam iniquum, detrectare vim ejus equos regentis; inludere voces, quotiens caneret. Quem ad finem

tolleret, aliquod libertatis vestigium, nec unquam nociturum, in testamentis irridebat.

1 *An veneno.* Burrum veneno extinctum fuisse scribunt Dio lxii, p. 706. Suet. Ner. xxxv. 'Burro præfecto remedium ad fauces pollicitus, toxicum misit.'

2 *Sophonium Tigellinum.* 'Crudelitatis omnis, omnisque lasciviæ magister erat Neroni,' Πάσης ὠμότητος καὶ ἀσελγείας διδάσκαλος ἦ τῷ Νέρωνι, teste Apollonio apud Philostrat. Vit. Apollon. iv, 44. p. 186. Si de Tigellino plura volueris, v. not. et em. ad An. xiv, 51.

3 *Pro—moribus.* Rufus et Tigellinus pro cognitis et diversis moribus diversa fuere gratia.

1 *Nec bonis artibus.* Burro quidem egregiæ artes: bonæ quoque Senecæ, sed non satis viriles, et ob fortunæ insolentiam, gloriæ aviditatem, Principis licentiam sæpe philosopho, nedum Stoico, indignæ. Eo magis arguendus, quod, Neronis indolem subodoratus, 'inter familiares solitus esset dicere: Non fore sævo illi leoni, quin, gustato semel hominis cruore, ingenita redeat sævitia.' Vet. Schol. in Juven. Sat. v, 109.

2 *Hortorum.* De his plura c. sq.

3 *Carmina—factitare.* Forte etiam quasdam e tragœdiis, quæ sub ejus no-

nihil in republica clarum fore, quod non ab illo reperiri credatur. Certe finitam Neronis pueritiam, et robur juventæ adesse: exueret magistrum, satis amplis doctoribus instructus, majoribus suis."

53. At Seneca criminantium non ignarus, prodentibus iis, quibus aliqua honesti cura, et familiaritatem ejus magis aspernante Cæsare, tempus sermoni orat: et accepto, ita incipit. "Quartusdecimus annus est, Cæsar, ex quo spei tuæ admotus sum: octavus, ut imperium obtines. Medio temporis tantum honorum atque opum in me cumulasti, ut nihil felicitati meæ desit, nisi moderatio ejus. Utar magnis exemplis, nec meæ fortunæ, sed tuæ. Abavus tuus Augustus, M. Agrippæ Mitylenense secretum;[1] C. Mæcenati Urbe[2] in ipsa velut peregrinum otium permisit: quorum alter bellorum socius, alter Romæ pluribus laboribus jactatus, ampla quidem, sed pro ingentibus meritis, præmia acceperant. Ego quid aliud munificentiæ tuæ adhibere potui, quam studia, ut sic dixerim, in umbra educata: et quibus claritudo venit, quod juventæ tuæ rudimentis adfuisse videor? grande hujus rei pretium. At tu gratiam immensam, innumeram pecuniam circumdedisti, adeo ut plerumque intra me ipse volvam: Egone equestri et provinciali loco[3] ortus, proceribus civitatis adnumeror? Inter nobiles, et longa decora præferentes, novitas mea enituit? Ubi est animus ille modicis contentus? Tales hortos instruit,[4] et per hæc suburbana incedit,[5] et tantis agrorum spatiis tam lato fœnore exuberat?[6] Una defensio occurrit, quod muneribus tuis obniti non debui.

mine circumferuntur; satis sententiosas, at tragica arte mediocriter commendabiles. Quædam etiam nec ejus ingenium, nec ejus ætatem decent.

1 *Mitylenense secretum.* 'At pudenda fuit [Augusto] hæc Agrippæ ablegatio,' teste Plin. vii, 45. V. et Suet. Aug. 66. Tib. 10. Dionem, liii, p. 518. Id contigit A. U. C. 731. quo Agrippa, vitandæ simultatis causa, in insulam Lesbum, nunc *Metelin*, ex urbe principe Mitylene ita appellatam, secessit.

2 *Urbe.* In qua erant regales Mæcenatis horti. Quod quidem merito arguit Plin. xix, 4. 'Jam quidem hortorum nomine in ipsa Urbe delicias, agros villasque possident. Primus hoc instituit Athenis Epicurus, otii magister. Usque ad eum, moris non fuerat in oppidis habitari rura. Romæ quidem per se hortus ager pauperis erat.' De Mæcenatis hortis dicetur inf. An. xv, 39.

3 *Provinciali loco.* Seneca natus Corduba, nunc *Cordova*, in Hispania.

4 *Hortos instruit.* *Instruit*, i. e. statuis, aquis, tonsilibus nemoribus, aliisque hortorum ornamentis extollit. Juvenal. x, 16. memorat 'Magnos Senecæ prædivitis hortos.'

5 *Suburbana incedit.* Villam suam Nomentanam appellat Seneca Ep. cx. 'Ex Nomentano meo te saluto.'

6 *Lato—exuberat.* Lato quidem et immenso, cum vel in una Britannia, teste

54. "Sed uterque mensuram implevimus, et tu, quantum Princeps tribuere amico posset, et ego, quantum amicus a Principe accipere. Cetera invidiam augent: quæ quidem, ut omnia mortalia, infra tuam magnitudinem jacent; sed mihi incumbunt: mihi subveniendum est. Quo modo in militia, aut via, fessus adminiculum orarem; ita in hoc itinere vitæ, senex, et levissimis quoque curis impar, cum opes meas ultra sustinere non possim, præsidium peto. Jube eas per procuratores tuos administrari, in tuam fortunam recipi. Nec me in paupertatem ipse detrudam; sed traditis, quorum fulgore perstringor, quod temporis hortorum, aut villarum, curæ seponitur, in animum revocabo. Superest tibi robur, et tot per annos[1] nixum fastigii regimen: possumus seniores amici, quiete respondere.[2] Hoc quoque in tuam gloriam cedet, eos ad summa vexisse, qui et modica tolerarent."

55. Ad quæ Nero sic ferme respondit: "Quod meditatæ orationi tuæ statim occurram, id primum tui muneris habeo, qui me non tantum prævisa, sed subita expedire docuisti. Abavus meus Augustus Agrippæ et Mæcenati usurpare otium post labores concessit; sed in ea ipsa ætate, cujus auctoritas tueretur, quidquid illud et qualecumque tribuisset: attamen neutrum datis a se præmiis exuit. Bello et periculis meruerant. In his enim juventa Augusti versata est. Nec mihi tela et manus tuæ defuissent, in armis agenti. Sed quod præsens conditio poscebat, ratione, consilio, præceptis pueritiam, dein juventam meam, fovisti. Et tua quidem erga me munera, dum vita suppetet, æterna erunt. Quæ a me habes, horti, et fœnus, et villæ, casibus obnoxia sunt: ac licet multa videantur, plerique, haud quaquam artibus tuis pares, plura tenuerunt. Pudet referre libertinos, qui ditiores spectantur. Unde etiam rubori mihi est, quod præcipuus caritate,[1] nondum omnes fortuna antecellis.

56. "Verum et tibi valida ætas, rebusque et fructui rerum sufficiens; et nos prima imperii spatia ingredimur: nisi forte

Dione, lxii, p. 701. 'quadringenties sestertium [*Angl.* 333,333*l.* 6*s.* 8*d.*] sub largarum spe usurarum credidisset,' ὁ Σενέκας χιλίας σφίσι μυριάδας ἄκουσιν ἐπὶ χρησταῖς ἐλπίσι τόκων δανείσας. Unde etiam prioris motus rebellionisque Britannicæ causa.

1 *Tot per annos.* Octo per annos.

2 *Quiete respondere.* Mallet eruditus Petavius, *quietem respicere.* V. not. et em. ad An. xiv, 54.

1 *Præcipuus caritate.* Tua in me, mea in te caritate præcipuus.

aut te Vitellio ter consuli,[1] aut me Claudio postponis.[2] Sed quantum Volusio[3] longa parcimonia quæsivit, tantum in te mea liberalitas explere non potest. Quin, si qua in parte lubricum adolescentiæ nostræ declinat, revocas, ornatumque robur subsidio impensius regis. Non tua moderatio, si reddideris pecuniam; nec quies, si reliqueris Principem; sed mea avaritia, meæ crudelitatis metus in ore omnium versabitur. Quod si maxime continentia tua laudetur, non tamen sapienti viro decorum fuerit, unde amico infamiam paret, inde gloriam sibi recipere."[4] His adjicit complexum et oscula, factus natura, et consuetudine exercitus, velare odium fallacibus blanditiis. Seneca (qui finis omnium cum dominante sermonum) grates agit: sed instituta prioris potentiæ commutat: prohibet cœtus salutantium: vitat comitantes: rarus per Urbem: quasi valetudine infensa, aut sapientiæ studiis domi attineretur.

57. Perculso Seneca, promtum fuit Rufum Fenium imminuere,[1] Agrippinæ[2] amicitiam in eo criminantibus. Validiorque in dies Tigellinus; et malas artes, quibus solis pollebat, gratiores ratus, si Principem societate scelerum obstringeret, metus ejus rimatur: compertoque Plautum et Sullam[3] maxime timeri, Plautum in Asiam, Sullam in Galliam Narbonensem nuper amotos: "nobilitatem eorum, et propinquos huic Orientis, illi Germaniæ exercitus" commemorat. "Non se, ut Burrum, diversas spes, sed solam incolumitatem Neronis spectare: cui caveri utcumque ab Urbanis insidiis præsentia;[4]

1 *Ter consuli.* L. Vitellium, Claudii amicum, ter cos., censuræ collegam, juvenem egregium, flagitiosum senem vidimus sup. An. vi, 32. et passim An. xi et xii.

2 *Postponis.* Vulgo, *præponis.* V. not. et em. ad An. xiv, 56. Sensus vero est: 'Et nos prima imperii spatia ingredimur; plurima adhuc in te collaturi, nisi forte aut te Vitellio ter cos., aut me Claudio postponis; vel quantum [sic enim emendandum esse puto] Volusio longa parcimonia quæsivit, tantum in te mea liberalitas explere non potest.' Olim Claudius Vitellium ter cos. fecerat. Nondum cos. fuerat Seneca, nisi forte hoc anno fuerit cos. suffectus, ut quibusdam viris eruditis placet, cum Trebellio Maximo.

3 *Quantum Volusio.* Volusii opes bonis artibus partæ laudantur An. xiii, 32.

4 *Gloriam sibi recipere.* Utraque oratio utriusque ingenio digna. Arte multiplici præstat Nero: Seneca, pro more suo, virtutis præceptor magis, quam cultor rigidus.

1 *Fenium imminuere.* Postea interemtum, ut dicetur An. xv, 66 et 68.

2 *Agrippinæ.* Neronis matris.

3 *Plautum et Sullam.* Rubellium Plautum, de quo dictum est sup. c. 22. et Cornelium Syllam, de quo in lib. priore c. 47. De utroque v. stem. Cæs. n. 76 et 107.

4 *Præsentia.* Neronis ac Tigellini præsentia.

longinquos motus quonam modo comprimi posse? Erectas Gallias ad nomen dictatorium,[5] nec minus suspectos Asiæ populos, claritudine avi Drusi.[6] Sullam inopem, unde præcipuam audaciam; et simulatorem segnitiæ, dum temeritati locum reperiret. Plautum magnis opibus, ne fingere quidem cupidinem otii, sed veterum Romanorum imitamenta præferre, adsumta etiam Stoicorum arrogantia, sectaque, quæ turbidos, et negotiorum appetentes faciat."[7] Nec ultra mora. Sulla, sexto die pervectis Massiliam percussoribus, ante metum et rumorem interficitur, cum epulandi causa discumberet. Relatum caput ejus inlusit Nero, tamquam præmatura canitie deforme.

58. Plauto parari necem, non perinde occultum fuit, quia pluribus salus ejus curabatur, et spatium itineris ac maris tempusque interjectum moverat famam: vulgoque fingebant, "petitum ab eo Corbulonem," magnis tum exercitibus præsidentem,[1] si clari atque insontes interficerentur, præcipuum ad pericula: "quin et Asiam favore juvenis arma cepisse, nec milites, ad scelus missos, aut numero validos, aut animo promtos: postquam jussa efficere nequiverint, ad spes novas transisse." Una hæc[2] more famæ, credentium otio augebantur. Ceterum libertus Plauti celeritate ventorum prævenit centurionem, et mandata L. Antistii, soceri,[3] attulit: "effugeret segnem mortem, otium, suffugium,[4] et magni nominis miserationem:[5] reperturum bonos, consociaturum audaces: nullum interim subsidium aspernandum; si sexaginta milites (tot enim adveniebant) propulisset; dum refertur nuntius Neroni, dum manus alia permeat, multa secutura, quæ ad usque bellum evalescerent: denique aut salutem tali consilio

5 *Nomen dictatorium.* Ad nomen Syllæ, quod olim, dictatore Sylla, inclaruerat.

6 *Avi Drusi.* Rubellius Plautus nepos erat Drusi Cæsaris, et atavum habebat Augustum, qui tantum abavus erat Neronis. V. stem. Cæs. n. 76.

7 *Quæ—faciat.* Hæc non sectæ, austeræ quidem, et, ut fateor, ex placitorum natura arrogantis, sed hominum vitia, qui honesti imagine falluntur, vel fallunt. V. An. xvi, 32. Inde tamen Cl. Baconus, de Augm. Scient. vi, 3. hausit illud ἀντίθετον: 'Non Epicuri schola, sed Stoa, veteres respublicas perturbavit.'

1 *Exercitibus præsidentem.* In Syria, ut dictum sup. c. 26.

2 *Transisse. Una hæc.* Mallem *una transisse. Hæc*, &c. vel, *transisse. Vana hæc.* V. not. et em. ad An. xiv, 58.

3 *L. Antistii, soceri.* L. Antistius pater Antistiæ Pollutiæ, Rubellii Plauti conjugis. V. Stem. Cæs. n. 77.

4 *Otium, suffugium.* Melius, *otiosum suffugium.* V. not. et em. ad An. xiv, 58.

5 *Nominis miserationem.* Emendandum mihi videtur: *Effugeret segnem mortem, et otiosum suffugium: magni nominis miseratione, reperturum bonos, consociaturum audaces.*

quæri, aut nihil gravius audenti, quam ignavo, patiendum esse."

59. Sed Plautum ea non movere: sive nullam opem providebat inermis atque exul; seu tædio ambiguæ spei; an amore conjugis et liberorum, quibus placabiliorem fore Principem rebatur, nulla sollicitudine turbatum. Sunt, qui "alios a socero nuncios venisse" ferant, "tamquam nihil atrox immineret; doctoresque sapientiæ,[1] Cœranum Græci,[2] Musonium Tusci generis,[3] constantiam opperiendæ mortis, pro incerta et trepida vita suasisse." Repertus est certe, per medium diei, nudus, exercitando corpori. Talem eum centurio trucidavit, coram Pelagone, spadone, quem Nero centurioni et manipulo, quasi satellitibus ministrum regium, præposuerat. Caput interfecti relatum: cujus aspectu (ipsa Principis verba referam[4]) "Quin," inquit, "Nero, deposito metu, nuptias Poppææ, ob ejusmodi terrores dilatas, maturare parat, Octaviamque conjugem amoliri, quamvis modeste agat, et nomine patris,[5] et studiis populi gravem?" Sed ad senatum literas misit, de cæde Sullæ Plautique haud confessus; verum "utriusque turbidum ingenium esse, et sibi incolumitatem reipublicæ magna cura haberi." Decretæ eo nomine "supplicationes, utque Sulla et Plautus senatu moverentur," gravioribus tamen ludibriis, quam malis.[6]

60. Igitur accepto patrum consulto, postquam cuncta scelerum suorum pro egregiis accipi videt, exturbat Octaviam, "sterilem" dictitans. Exin Poppææ[1] conjungitur. Ea diu

1 *Doctoresque sapientiæ.* Philosophos Stoicos.

2 *Cœranum Græci.* Græcis Κοίρανος. Laudatur a Plin. inter auctores. V. Harduin. in Indic. Auctor. Frustra ergo existimavit Lips. eumdem forte esse ac Claranum, Senecæ condiscipulum, qui 'ad cetera contemnenda a contemtu sui venit,' Senec. Epist. lxvi, qua nulla Stoica magis.

3 *Musonium Tusci g.* Ὃν φασι τελεώτατα ἀνθρώπων φιλοσοφῆσαι, 'quem maxime mortalium philosophia excelluisse aiunt,' Philostrat. Vit. Apollon. iv, 46. p. 187. Cum apud eumdem Philostratum, iv, 35. p. 176. Βαβυλώνιος dicitur, id ne accipias de patria, sed de studiorum genere, quod philosophos, quasi Chaldæos, puniret Nero. Unde ipse Musonius a Nerone in insulam Gyaron projectus, teste eodem Philostrato, Vit. Apollon. vii, 16. p. 297. qui hic Μουσώνιον τὸν Τυῤῥηνὸν appellat. De illo adhuc inf. An. xv, 71.

4 *Verba referam.* Juxta Dionem, lxii, p. 707. Nero, viso Plauti capite, ait, 'nesciebam magnum ei fuisse nasum,' οὐκ ᾔδειν, ἔφη, ὅτι μεγάλην ῥῖνα εἶχεν. Verba Nerone digna, sed quæ merito omisit Tacitus. Alius est Aulus Plautius, juvenis, a Nerone interfectus, de quo Suet. in Ner. 35.

5 *Nomine patris.* Claudii. Octavia enim Claudii et Messalinæ filia. V. stem. Cæs. n. 36.

6 *Quam malis.* Hæcque ludibria malis ipsis graviora. Quid enim gravius hac pudenda senatus servitute?

1 *Exin Poppææ.* De qua multa sunt dicta An. xiii, 45 et 46.

pellex, et adulteri Neronis, mox mariti potens, quemdam ex ministris Octaviæ impulit, "servilem ei amorem" objicere: destinaturque reus cognomento *Eucerus*, natione Alexandrinus, canere tibiis doctus. Actæ ob id de ancillis quæstiones, et vi tormentorum victis quibusdam, ut falsa adnuerent, plures perstitere[2] sanctitatem dominæ tueri. Ex quibus una instanti Tigellino, "castiora esse muliebria Octaviæ" respondit, "quam os ejus." Movetur tamen primo civilis discidii[3] specie: domumque Burri, et prædia Plauti, infausta dona, accipit. Mox in Campaniam pulsa est, addita militari custodia. Inde crebri questus, nec occulti per vulgum, cui minor sapientia, et ex mediocritate fortunæ, pauciora pericula sunt. His motus Nero, haud quaquam[4] pœnitentia flagitii, conjugem revocavit Octaviam.

61. Exin læti Capitolium scandunt, Deosque tandem venerantur. Effigies Poppææ proruunt: Octaviæ imagines gestant humeris, spargunt floribus, foroque ac templis statuunt. Itur etiam in Principis laudes, expetitur venerantibus.[1] Jamque et palatium multitudine et clamoribus complebant, cum emissi militum globi verberibus et intento ferro turbatos disjecere. Mutataque,[2] quæ per seditionem verterant, et Poppææ honos repositus est. Quæ semper odio, tum et metu atrox, ne aut vulgi acrior vis ingrueret, aut Nero inclinatione populi mutaretur, provoluta genibus ejus: "Non eo loci res suas agi, ut de matrimonio certet (quamquam id sibi vita potius), sed vitam ipsam in extremum adductam a clientelis et servitiis Octaviæ, quæ plebis[3] sibi nomen indiderint, ea in pace ausi, quæ vix bello evenirent. Arma illa adversus Principem sumta: ducem tantum defuisse, qui, motis rebus,

2 *Plures perstitere.* Si Dioni, lxii, p. 707. fides, sola Pythias perstitit, faciem Tigellini conspuit, eumque allocuta est: Μόνη δ' ἡ Πυθιὰς οὔτε τι κατεψεύσατο αὐτῆς, καίπερ πικρότατα βασανισθεῖσα, καὶ τέλος, ὡς ὁ Τιγελλῖνος ἐνέκειτο αὐτῇ, προσέπτυσέ τε αὐτῷ, καὶ εἶπε· Καθαρώτερον, ὦ Τιγελλῖνε, τὸ αἰδοῖον ἡ δέσποινά μου τοῦ σοῦ στόματος ἔχει.

3 *Civilis discidii.* Divortii.

4 *His—haud quaquam.* Nero his populi clamoribus, haud quaquam pœnitentia flagitii motus, Octaviam e Campania revocavit.

1 *Expetitur venerantibus.* V. not. et em. ad An. xiv, 61.

2 *Mutataque.* Mutata sunt, quæ per seditionem verterant, et prorutæ effigies Poppææ repositæ sunt. Eversas Poppææ imagines fuse describit Seneca Octav. iv, 791 sq.

3 *Quæ plebis.* Quæ plebis Urbanæ, aut populi Romani, nomen sibi indiderint. Hæc illustrat Seneca Octav. iii, 675. 'Ubi Romani vis est populi? Fregit claros quæ sæpe duces; Dedit invictæ leges patriæ, Fasces dignis civibus olim; Jussit bellum pacemque; feras Gentes domuit; captos reges Carcere clusit.'

facile reperiretur. Omitteret[4] modo Campaniam, et in Urbem ipsam pergeret, ad cujus nutum absentis tumultus cierentur. Quod alioquin suum delictum? quam cujusquam offensionem? An, quia veram progeniem penatibus Cæsarum datura sit, malle populum Romanum tibicinis Ægyptii subolem Imperatorio fastigio induci? Denique, si id rebus conducat, libens, quam coactus, acciret dominam, vel consuleret securitati justa ultione. Et modicis remediis, primos motus consedisse: at, si desperent uxorem Neronis fore Octaviam, illi maritum daturos."

62. Varius sermo, et ad metum atque iram accommodatus, terruit simul audientem, et accendit. Sed parum valebat suspicio in servo, et quæstionibus ancillarum elusa erat. Ergo confessionem alicujus quæri placet, cui rerum quoque novarum crimen adfingeretur. Et visus idoneus maternæ necis[1] patrator, Anicetus, classi apud Misenum, ut memoravi, præfectus, levi post admissum scelus gratia, dein graviore odio: quia malorum facinorum ministri quasi exprobrantes aspiciuntur. Igitur accitum eum Cæsar "operæ prioris" admonet. "Solum incolumitati Principis adversus insidiantem matrem subvenisse: locum haud minoris gratiæ instare, si conjugem infensam depelleret: nec manu aut telo opus. Fateretur Octaviæ adulterium. Occulta quidem ad præsens, sed magna ei præmia, et secessus amœnos" promittit: "vel si negavisset, necem" intentat. Ille insita vecordia, et facilitate priorum flagitiorum, plura etiam,[2] quam jussum erat, fingit, faceturque apud amicos, quos velut consilio adhibuerat Princeps. Tum in Sardiniam[3] pellitur, ubi non inops exilium toleravit, et fato obiit.

63. At Nero, "præfectum in spem sociandæ classis cor-

4 *Omitteret.* Omitteret modo Campaniam, in Urbem ipsam pergeret Octavia, ad cujus absentis nutum tumultus cierentur. Quod alioquin Poppææ delictum? Quem offendit? An, quia veram progeniem penatibus Cæsarum datura sit, malle populum Romanum Euceri, tibicinis Alexandrini, sobolem Imperatorio fastigio induci. Denique, si id reipublicæ conducat, libens potius, quam coactus acciret dominam, vel securitati justa ultione consuleret. Primos quidem motus modicis remediis sedatos fuisse: at Octaviæ maritum daturos, si illam Neronis uxorem fore desperaverint.

1 *Maternæ necis.* Anicetus, interfector Agrippinæ, Neronis matris, ut dictum est sup. c. 7.

2 *Plura etiam.* Non modo adulterium fatetur, sed fingit se corruptum ut classem Misenatium sociaret, et in partes Octaviæ adversus Neronem traheret.

3 *In Sardiniam.* De qua Mela, ii, 7. Sardinia 'fertilis, et soli, quam cœli, melioris: atque ut fœcunda, ita pene pestilens.'

ruptum,"[1] et incusatæ paulo ante "sterilitatis"[2] oblitus, "abactos partus conscientia libidinum, eaque sibi comperta," edicto memorat: insulaque Pandataria,[3] Octaviam claudit. Non alia exul visentium oculos majore misericordia adfecit. Meminerant adhuc quidam Agrippinæ a Tiberio;[4] recentior Juliæ memoria[5] obversabatur, a Claudio pulsæ. Sed illis robur ætatis adfuerat. Læta aliqua viderant, et præsentem sævitiam melioris olim fortunæ recordatione allevabant. Huic primum nuptiarum dies loco funeris fuit, deductæ in domum,[6] in qua nihil nisi luctuosum haberet, erepto per venenum patre, et statim fratre:[7] tum ancilla[8] domina validior: et Poppæa non nisi in perniciem uxoris nupta: postremo crimen[9] omni exitio gravius.

64. Ac puella, vicesimo ætatis anno, inter centuriones et milites, præsagio malorum jam vita exemta, nondum tamen morte acquiescebat.[1] Paucis dehinc interjectis diebus, mori jubetur: cum jam "viduam se, et tantum sororem"[2] testaretur, communesque "Germanicos,"[3] et postremo "Agrippinæ"[4] nomen cieret, "qua incolumi, infelix quidem matrimonium, sed sine exitio pertulisset." Restringitur vinculis, venæque ejus per omnes artus exsolvuntur; et, quia pressus pavore sanguis tardius labebatur, præfervidi balnei vapore enecatur. Additurque atrocior sævitia, quod caput amputatum latumque in Urbem Poppæa vidit. Dona ob hæc templis decreta. Quod ad eum finem memoravimus, ut, quicumque casus

1 *Corruptum.* Quod ab Aniceto confictum modo diximus.

2 *Sterilitatis.* Incusatam sterilitatem vidimus c. 60.

3 *Pandataria. The Island of St. Mary,* in Puteolano sinu.

4 *Agrippinæ a Tiberio.* Agrippina, Germanici uxor, a Tiberio in Pandatariam projecta, ut diximus in Suppl. An. v, 12.

5 *Juliæ memoria.* Juliæ, Germanici et Agrippinæ filiæ, exilium mortemque memorabimus in Suppl. An. ix, 24 et 48. V. et stem. Cæs. n. 97.

6 *In domum.* In domum Neronis.

7 *Patre—fratre.* Claudio patre, fratre Britannico.

8 *Tum ancilla.* Acte, ancilla, de qua dictum est sup. c. 2. et An. xiii, 46.

9 *Postremo crimen.* Abactos partus conscientia libidinum.

1 *Morte acquiescebat.* Elegantissime dictum, licet paulo ingeniosius. Præsagio malorum jam a vita exemta erat Octavia, nondum tamen morte, quæ et ipsi ultimum malorum levamentum, Neroni et Poppææ extremum scelus supererat, acquiescebat, i. e. nondum occubuerat.

2 *Viduam—sororem.* Viduam ob divortium: sororem Neronis, adoptione. Sic ferme apud Senec. Octav. iii, 658. 'Soror Augusti, non uxor, ero. Absint tantum tristes pœnæ. Lethique metus.'

3 *Communesque Germanicos.* Claudium, Germanicum, Neronem Drusum, omnes Germanicos, et Octaviæ progenitores, ipsi cum Nerone communes propter Neronis adoptionem, unde Nero quoque dictus est Germanicus. V. stem. Cæs. n. 79.

4 *Agrippinæ.* Germanici filiæ, Neronis matris, Claudii uxoris. V. stem. Cæs. n. 93.

temporum illorum, nobis vel aliis auctoribus, noscent, præsumtum habeant, quotiens fugas et cædes jussit Princeps, totiens grates Deis actas; quæque rerum secundarum olim, tum publicæ cladis insignia fuisse. Neque tamen silebimus, si quod senatusconsultum, adulatione novum, aut patientia postremum fuit.

65. Eodem anno libertorum potissimos[1] veneno interfecisse creditus est, Doryphorum,[2] quasi adversatum nuptiis Poppææ; Pallantem,[3] quod immensam pecuniam longa senecta detineret. Romanus secretis criminationibus incusaverat Senecam, ut C. Pisonis socium,[4] sed validius a Seneca eodem crimine perculsus est. Unde Pisoni timor, et orta insidiarum in Neronem magna moles, sed improspera.

1 *Libertorum potissimos.* Suet. Ner. 35. 'Libertos divites et senes olim adoptionis, mox dominationis suæ fautores, veneno partim cibis, partim potionibus, indito, intercepit.'

2 *Doryphorum.* A libellis Neroni, qui illi, teste Dione, lxi, p. 692. ducenties sestertium, *Angl.* 166,666*l.* 13*s.* 4*d.* dederat, Olim prodigus, nunc crudelis. Doryphorum, qui Neroni denupsit, memorat Suet. Ner. 29. At, ut existimant viri eruditi, Suet. librariive *Doryphorum* pro *Pythagoram* scripsere, de quo dicetur inf. An. xv, 37.

3 *Pallantem.* Sæpe memoratum in libris superioribus. De Pallantis sepulcro, abhinc annos prope quinquaginta reperto, v. not. et em. ad An. xiv, 65.

4 *C. Pisonis socium.* De illo plura An. xv, 48.

BREVIARIUM

LIBRI DECIMI QUINTI.

---

1. ARMENIAM invadit Vologeses, Parthorum rex, quem Corbulo caute, fortiter tamen, repressit. 6. Cæsennius Pætus adventat, proprius Armeniæ tuendæ dux: imperitia et temeritate rem perdit: Corbulo ei, sed sero, succurrit. 18. Romæ tropæa de Parthis decreta, integro adhuc bello. 19. Senatusconsultum de fictis adoptionibus. 23. Neroni filia ex Poppæa nascitur. Ingens, sed fluxa, lætitia. Infans, quartum intra mensem defuncta, honorem Divæ obtinet. 24. Parthorum legati Romam veniunt, super retinenda Armenia : inriti remittuntur; et bellum Corbuloni permissum. Armeniam iterum invadit; metuque Parthis injecto, ad colloquium ventum est. Placuit arma poni, et Tiridatem diadema statuæ Neronis submittere, nec nisi sponte ejus resumere. 32. Nationes Alpium maritimarum in jus Latii translatæ. 33. Nero Neapoli canit in publico: Romæ luxu et libidine omnia polluit. 35. Torquatus Silanus mori adigitur. 38. Urbs ardet, forte incertum, an dolo Principis; qui, patriæ ruinis usus, auream domum exstruit. 44. Christiani quæsitissimis pœnis adfecti, falso crimine incendii. Addita suppliciis ludibria. 47. Prodigia. 48. Conjuratio in Neronem inita et prodita, duce ejus C. Pisone. Multi inlustrium interemti, quos inter Lucanus et Seneca. 74. Decreta dona et grates Diis. Mensis Aprilis Neronis cognomentum accipit.

Gesta hæc annis paulo amplius tribus

A. U. C.	J. C.		
DCCCXVI.	63.	Coss.	C. Memmio Regulo, L. Verginio Rufo.
DCCCXVII.	64.	Coss.	C. Læcanio Basso, M. Licinio Crasso.
DCCCXVIII.	65	Coss.	A. Licinio Nerva Siliano, M. Vestino Attico.

C. CORNELII TACITI

ANNALES.

LIBER DECIMUS QUINTUS.

A.U.C. 815. J.C. 62.

1. INTEREA rex Parthorum Vologeses,[1] cognitis Corbulonis rebus, regemque alienigenam Tigranen[2] Armeniæ impositum: simul, fratre Tiridate pulso,[3] spretum Arsacidarum fastigium ire ultum volens; magnitudine rursum Romana et continui fœderis reverentia, diversas ad curas trahebatur: cunctator ingenio, et defectione Hyrcanorum,[4] gentis validæ, multisque ex eo bellis inligatus. Atque illum ambiguum novus insuper nuntius contumeliæ exstimulat: quippe egressus Armenia Tigranes, Adiabenos,[5] conterminam nationem, latius ac diutius, quam per latrocinia, vastaverat. Idque primores gentium ægre tolerabant: " eo contemtionis descensum, ut ne duce quidem Romano incursarentur, sed temeritate obsidis,[6] tot per annos inter mancipia habiti." Accendebat dolorem eorum Monobazus,[7] quem penes Adiabenum regimen, " quod

1 *Vologeses.* Vologeses I. de quo sæpe dictum An. xii, xiii, et xiv. V. et Canon. regum Parthor. in not. et em. ad An. ii, 1.

2 *Tigranen.* Tigranen IV. jam memoratum sup. An. xiv, 26. V. et Canon. regum Armenior. in not. et em. ad An. ii, 3.

3 *Tiridate pulso.* V. stemma regum Armenior. ibid.

4 *Defectione Hyrcanorum.* De qua sup. An. xiv, 25.

5 *Adiabenos.* Nunc *part of Kurdistan and Mesopotamia.* V. An. xii, 13.

6 *Temeritate obsidis.* Tigranis.

7 *Monobazus.* Monobazus, penes quem erat Adiabenorum regimen, Vologesis et primorum gentium illarum dolorem accendebat, rogitans, quod præsidium, aut unde peteret? Jam Romanos Armeniam potiri: Adiabenen, aliaque proxima trahi, nisi defendant Parthi: cogitandam deditionem: levius enim servitium apud Romanos deditis, quam captis esse. Monobazus filius erat Monobazi et Helenæ, Izatis frater natu maximus, Judaicam religionem professus, teste Josepho Antiq. Jud. xx, 4.

præsidium, aut unde peteret," rogitans. "Jam de Armenia concessum; et proxima trahi, nisi defendant Parthi: levius servitium apud Romanos deditis, quam captis esse." Tiridates quoque regni profugus, per silentium, aut modice querendo, gravior erat. "Non enim ignavia, magna imperia contineri: virorum armorumque faciendum certamen. Id in summa fortuna æquius, quod validius. Et sua retinere, privatæ domus: de alienis certare, regiam laudem esse."

2. Igitur commotus his Vologeses concilium vocat, et proximum sibi Tiridaten constituit, atque ita orditur: "Hunc ego, eodem mecum patre[1] genitum, cum mihi, per ætatem, summo nomine[2] concessisset, in possessionem Armeniæ deduxi, qui tertius potentiæ gradus habetur: nam Medos Pacorus anteceperat: videbarque contra vetera fratrum odia et certamina, familiæ nostræ penates rite composuisse: prohibent Romani, et pacem ipsis numquam prospere lacessitam, nunc quoque in exitium suum abrumpunt. Non ibo inficias: æquitate quam sanguine, causa quam armis, retinere parta majoribus malueram: si cunctatione deliqui, virtute corrigam. Vestra quidem vis et gloria in integro est, addita modestiæ fama; quæ neque summis mortalium spernenda est, et a Diis æstimatur." Simul diademate caput Tiridatis evinxit; promtam equitum manum, quæ regem ex more sectatur, Monesi, nobili viro, tradidit, adjectis Adiabenorum auxiliis: mandavitque "Tigranen Armenia exturbari," dum ipse, positis adversus Hyrcanos discordiis, vires intimas, molemque belli ciet, provinciis Romanis minitans.

3. Quæ ubi Corbuloni certis nuntiis audita sunt, legiones duas cum Verulano Severo, et Vettio Bolano, subsidium Tigrani mittit, occulto præcepto, "compositius cuncta, quam festinantius, agerent:" quippe bellum habere, quam gerere, malebat. Scripseratque Cæsari, "proprio duce opus esse, qui Armeniam defenderet: Syriam, ingruente Vologese, acriore in discrimine esse." Atque interim reliquas legiones[1] pro ripa Euphratis locat: tumultuariam provincialium manum

1 *Eodem mecum patre.* Vonone II. Vologesis, Tiridatis et Pacori patre; de quo sup. An. xii, 14. et inf. c. 14. V. quoque Canon. regum Parthor. et Armenior. in not. et em. ad An. ii, 1 et 3.

2 *Summo nomine.* I. e. Parthorum regno, summo Arsacidarum fastigio.

1 *Reliquas legiones.* Reliquas tres legiones. V. An. iv, 5. et xiii, 35.

armat: hostiles ingressus præsidiis intercipit. Et quia egena aquarum regio est, castella fontibus imposita:[2] quosdam rivos congestu arenæ abdidit.

4. Ea dum a Corbulone tuendæ Syriæ parantur, acto raptim agmine Moneses, ut famam sui præiret, non ideo nescium, aut incautum, Tigranen offendit. Occupaverat Tigranocerta, urbem copia defensorum et magnitudine mœnium[1] validam. Ad hæc Nicephorius, amnis[2] haud spernenda latitudine, partem murorum ambit: et ducta ingens fossa, qua fluvio diffidebatur.[3] Inerantque milites; et provisi ante commeatus: quorum subvectu pauci avidius progressi, et repentinis hostibus circumventi, ira magis, quam metu, ceteros accenderant. Sed Partho ad exsequendas obsidiones nulla cominus audacia: raris sagittis,[4] neque clausos exterret, et semet frustratur. Adiabeni, cum promovere scalas et machinamenta inciperent, facile detrusi, mox, erumpentibus nostris, cæduntur.

5. Corbulo tamen, quamvis secundis rebus suis, moderandum fortunæ ratus, misit ad Vologesen, qui expostularent. "vim provinciæ inlatam: socium amicumque regem, cohortes Romanas circumsideri: omitteret potius obsidionem, aut se quoque in agro hostili castra positurum." Casperius Centurio, in eam legationem delectus, apud oppidum Nisibin,[1] septem et triginta millibus passuum a Tigranocerta distantem, adiit regem, et mandata ferociter edidit. Vologesi vetus et penitus infixum erat, arma Romana vitandi: nec præsentia prospere fluebant: inritum obsidium: tutus manu et copiis[2] Tigranes: fugati, qui expugnationem sumserant: missæ in

2 *Fontibus imposita.* Castella fontibus imposuit Corbulo; et rivos, quos castellis defendere non poterat, congestu arenæ abdidit. Quam tota hæc regio aquarum sit egena, ex veterum recentiorumque viatorum narrationibus constat.

1 *Et magnitudine mœnium.* Urbem hanc regiam paulo ante bellum Mithridaticum condidit Tigranes; 'eamque circumdedit mœnibus quinquaginta cubitorum altitudine,' *τείχη τε αὐτοῦ περιέβαλέ πεντήκοντα πήχη τὸ ὕψος.* Appian. Bell. Mithrid. p. 228.

2 *Nicephorius, amnis.* In Tigrim influit. Cl. d'Anville putat Nicephorium amnem nunc dici *Khabour*: urbem vero Tigranocerta referri posse ad oppidum *Sered.*

3 *Fluvio diffidebatur.* Quia in iis locis non satis profundus.

4 *Raris sagittis.* Sagittis valebant Parthi: at rarus earum usus adversus clausos mœnibus.

1 *Oppidum Nisibin.* Oppidum Adiabenes in Mesopotamia, hodieque dictum, *Nesibin.* Plin. vi, 13. 'Antiochia, quam Nisibin vocant. Abest ab Artaxatis DCCL. M. passuum.' In hac distantia adsignanda Plinii librarios errasse, et emendandum CCCL. M. *pass.* existimo.

2 *Tutus manu et copiis.* I. e. tutus vi militum et commeatuum. Copias hoc sensu accipi videbimus inf. c. 16. Bene vertit Cl. Murphy, *Tigranes possessed a strong hold, well garrisoned, and provided with ample supplies.*

Armeniam legiones: et aliæ pro Syria, paratæ ultro inrumpere: sibi imbecillum equitem pabuli inopia: nam exorta vis locustarum ambederat quidquid herbidum, aut frondosum. Igitur, metu abstruso, mitiora obtendens, "missurum ad Imperatorem Romanum[3] legatos, super petenda Armenia, et firmanda pace," respondet. Monesen "omittere Tigranoeerta" jubet; ipse retro concedit.

6. Hæc plures, ut "formidine regis, et Corbulonis minis patrata" ac magnifica extollebant. Alii "occulte pepigisse" interpretabantur; "ut omisso utrimque bello, et abeunte Vologese, Tigranes quoque Armenia abscederet. Cur enim exercitum Romanum a Tigranocertis deductum? Cur deserta per otium, quæ bello defenderant? An melius hibernavisse in extrema Cappadocia, raptim erectis tuguriis, quam in sede regni modo retenti? Dilata prorsus arma, ut Vologeses cum alio, quam cum Corbulone, certaret: Corbulo meritæ tot per annos gloriæ non ultra periculum faceret." Nam, ut retuli,[1] proprium ducem tuendæ Armeniæ poposcerat, et adventare Cæsennius Pætus[2] audiebatur: jamque aderat, copiis ita divisis, ut quarta et duodecima legiones, addita quinta, quæ recens e Mœsis[3] excita erat, simul Pontica, et Galatarum Cappadocumque auxilia Pæto obedirent: tertia, et sexta, et decima legiones, priorque Syriæ miles apud Corbulonem manerent. Cetera ex rerum usu sociarent, partirenturve. Sed neque Corbulo æmuli patiens;[4] et Pætus, cui satis ad gloriam erat, si proximus haberetur, despiciebat gesta, "nihil cædis aut prædæ, usurpatas nomine tenus urbium expugnationes" dictitans. "Se tributa ac leges, et pro umbra regis[5] Romanum jus victis impositurum."

7. Sub idem tempus legati Vologesis, quos ad Principem missos memoravi,[1] revertere inriti: bellumque propalam sumtum a Parthis: nec Pætus detrectavit, sed duabus legionibus, quarum quartam Funisulanus Vettonianus eo in tempore, duodecimam Calavius Sabinus regebant, Armeniam intrat,

3 *Imperatorem Romanum.* Neronem. Inf. c. 7.

1 *Ut retuli.* Sup. c. 3.

2 *Cæsennius Pætus.* De quo dictum est sup. in not. et em. ad An. xiv, 29.

3 *E Mœsis.* Mœsia duabus legionibus attinebatur. An. iv, 5.

4 *Æmuli patiens.* Tantoque impatientior, quod despiceretur ab homine, cui satis ad gloriam erat, si ipsi proximus haberetur.

5 *Umbra regis.* Regis Tigranis, Armeniis impositi, se tributa, leges, Romanum jus victis Armeniis impositurum.

1 *Missos memoravi.* Sup. c. 5.

tristi omine. Nam in transgressu Euphratis, quem ponte transmittebat, nulla palam causa, turbatus equus, qui consularia insignia[2] gestabat, retro evasit. Hostiaque,[3] quæ muniebantur, hibernaculis adsistens, semifacta opera fuga perrupit, seque vallo extulit: et pila militum[4] arsere, magis insigni prodigio, quia Parthus hostis missilibus telis decertat.

8. Ceterum Pætus, spretis ominibus, necdum satis firmatis hibernaculis, nullo rei frumentariæ provisu, rapit exercitum trans montem Taurum, "reciperandis," ut ferebat, "Tigranocertis, vastandisque regionibus, quas Corbulo integras omisisset." Et capta quædam castella, gloriæque et prædæ nonnihil partum, si aut gloriam cum modo, aut prædam cum cura habuisset. Longinquis itineribus percursando, quæ obtineri nequibant, corrupto qui captus erat commeatu, et instante jam hieme, reduxit exercitum; composuitque ad Cæsarem literas, quasi confecto bello, verbis magnificis, rerum vacuas.

9. Interim Corbulo numquam neglectam Euphratis ripam crebrioribus præsidiis insedit: et, ne ponti injiciendo impedimentum hostiles turmæ adferrent, (jam enim subjectis campis magna specie volitabant) naves magnitudine præstantes, et connexas trabibus, ac turribus auctas, agit per amnem, catapultisque et balistis proturbat barbaros, in quos saxa et hastæ longius permeabant, quam ut contrario sagittarum jactu adæquarentur. Dein pons continuatus; collesque adversi per socias cohortes, post legionum castris occupantur,[1] tanta celeritate et ostentatione virium, ut Parthi, omisso paratu invadendæ Syriæ, spem omnem in Armeniam verterent.

10. Ibi Pætus, imminentium nescius, quintam legionem procul in Ponto habebat. Reliquas promiscuis militum commeatibus[1] infirmaverat; donec, adventare Vologesen magno et infenso agmine, auditum. Accitur legio duodecima,

2 *Consularia insignia.* Trabeam et sellam curulem, aliaque consulum insignia.

3 *Hostiaque.* Taurus, de quo Plin. viii, 45. 'Hinc victimæ opimæ, et lautissima Deorum placatio,' Deo Marti immolabatur.

4 *Pila militum.* Pila, 'missilia erant ferro triangulo, unciarum novem, hastili pedum quinque et semis.' Veget. ii, 15. Superstitionem Romanam mirare. Taurus fugit, semifacta opera perrumpit: ex ferreis pilorum cuspidibus emicat flammula. Quæ prodigia! Has vero flammulas, *electricitatis testes,* nonnunquam nobis exhibent cuspidatæ virgæ ferreæ, crucesque ecclesiarum turribus impositæ; ut sæpe ac feliciter nostris temporibus observatum est.

1 *Castris occupantur.* Ultra Euphratem. Inf. c. 17.

1 *Commeatibus. Angl. furloughs.* De his v. inf. Hist. i, 46.

et, unde famam aucti exercitus speraverat, prodita infrequentia: qua tamen retineri castra, et eludi Parthus tractu belli poterat, si Pæto aut in suis, aut in alienis consiliis constantia fuisset. Verum ubi a viris militaribus adversus urgentes casus firmatus erat, rursus, ne alienæ sententiæ indigens videretur, in diversa ac deteriora transibat. Et tunc relictis hibernis, "non fossam, neque vallum sibi, sed corpora et arma in hostem data" clamitans, duxit legiones, quasi prælio certaturus: deinde, amisso centurione et paucis militibus, quos visendis hostium copiis præmiserat, trepidus remeavit. Et quia minus acriter Vologeses institerat, vana rursus fiducia, tria millia delecti peditis proximo Tauri jugo imposuit, quo transitum regis arcerent. Alares quoque Pannonios, robur equitatus, in parte campi locat. Conjunx ac filius castello, cui Arsamosata [2] nomen est, abditi, data in præsidium cohorte, ac disperso milite, qui in uno habitus, vagum hostem promtius sustentavisset: et ægre compulsum ferunt, ut instantem Corbuloni fateretur: [3] nec a Corbulone properatum, quo, gliscentibus periculis, etiam subsidii laus augeretur. Expediri tamen itineri singula millia ex tribus legionibus, et alarios octingentos, parem numerum e cohortibus jussit.

11. At Vologeses, quamvis "obsessa a Pæto itinera hinc peditatu, inde equite" accepisset, nihil mutato consilio, sed vi ac minis alares exterruit, legionarios obtrivit, uno tantum centurione Tarquitio Crescente turrim, in qua præsidium agitabat, defendere auso; factaque sæpius eruptione, et cæsis, qui barbarorum propius suggrediebantur, donec ignium jactu circumveniretur: peditum si quis integer, longinqua et avia; vulnerati, castra repetivere: "virtutem regis, sævitiam et copias gentium," cuncta metu extollentes, facili credulitate eorum, qui eadem pavebant. Ne dux quidem obniti adversis, sed cuncta militiæ munia deseruerat, missis iterum ad Corbulonem precibus, "veniret propere, signa et aquilas, et nomen reliquum infelicis exercitus tueretur: se fidem interim, donec vita suppeditet, retenturos."

2 *Arsamosata*. Urbs Armeniæ majoris, Euphrati proxima; hodie *Simsat*. V. not. et em. ad An. xv, 10.

3 *Corbuloni fateretur*. Pætus, vana fiducia, pudore quoque impeditus, ægre compulsus est, ut Vologesen, sibi instantem, Corbuloni fateretur, auxiliumque oraret. Nec a Corbulone properatum, ut, crescentibus periculis, etiam subsidii laus augeretur.

12. Ille interritus, et parte copiarum apud Syriam relicta, ut munimenta Euphrati imposita retinerentur, qua proximum et commeatibus non egenum, regionem Commagenam, exin Cappadociam, inde Armenios petivit. Comitabantur exercitum, præter alia sueta bello, magna vis camelorum onusta frumenti, ut simul hostem famemque[1] depelleret. Primum e perculsis Pactium, primi pili centurionem,[2] obvium habuit, dein plerosque militum: quos diversas fugæ causas obtendentes, "redire ad signa, et clementiam Pæti experiri" monebat: "se nisi victoribus[3] immitem esse." Simul suas legiones adire, hortari, priorum admonere,[4] novam gloriam ostendere. "Non vicos aut oppida Armeniorum, sed castra Romana, duasque in iis legiones pretium laboris peti. Si singulis manipularibus præcipua servati civis corona imperatoria manu tribueretur, quod illud et quantum decus, ubi par eorum numerus adipisceretur,[5] qui attulissent salutem, et qui accepissent?" His atque talibus in commune alacres, (et erant quos pericula fratrum, aut propinquorum propriis stimulis incenderent) continuum diu noctuque iter properabant.

13. Eoque intentius Vologeses premere obsessos, modo vallum legionum, modo castellum,[1] quo imbellis ætas defendebatur, adpugnare, propius incedens, quam mos Parthis, si ea temeritate hostem in prælium eliceret. At illi vix contuberniis extracti; nec aliud quam munimenta propugnabant: pars jussu ducis, et alii propria ignavia, ut Corbulonem opperientes, ac si vis ingrueret, provisis exemplis Caudinæ ac Numantinæ cladis:[2] "Neque eamdem vim[3] Samnitibus,

1 *Famemque.* Quod Pætus rei frumentariæ non providisset. V. sup. c. 8.

2 *Primi pili cent.* I. e. primum centurionem, sic enim Liv. vii, 41. P. Salonius 'alternis prope annis et tribunus militum, et primus centurio erat, quem nunc primi pili appellant.' De primipilis jam dictum An. ii, 11. De Pactio Orfito An. xiii, 36.

3 *Nisi victoribus.* Se iis tantum, qui fortiter pugnarent et vincerent, clementem esse: ceteris omnibus immitem.

4 *Priorum admonere.* Victoriarum, de quibus dictum An. xiii, 39 sq. xiv, 23 sq.

5 *Numerus adipisceretur.* Si, uti mos erat, singulis militibus, qui civem servassent, præcipua, et aureis, muralibus, vallaribus, obsidionalibusque coronis præstantior, servati civis corona imperatoria manu tribueretur, quod illud et quantum decus, ubi duæ legiones, ob servatas duas legiones, civicas coronas, militum virtutis insigne clarissimum, adipiscerentur. V. not. et em. ad An. xv, 12.

1 *Modo castellum.* Arsamosata. Sup. c. 10.

2 *Caudinæ—cladis.* A. U. C. 433. Veturium et Postumium coss. ad Furcas Caudinas vicerunt Samnites, Romanosque sub jugum miserunt, Florus i, 16. Turpior adhuc clades Numantina contigit A. U. C. 617. Quatuor millia Numantinorum, per annos quatuordecim, quadraginta millium exercitum Romanum sustinuerunt; et Hostilium Mancinum consulem ita assiduis cædibus subegerunt, 'ut ne oculos quidem aut vocem Numantini viri quisquam sustineret,' Florus ii, 18. Graviores casus nondum experta erat Roma.

3 *Eamdem vim.* Intelligendum *fuisse*.

Italico populo, aut Pœnis, Romani imperii æmulis. Validam quoque et laudatam antiquitatem, quotiens fortuna contra daret, saluti consuluisse." Qua desperatione exercitus dux subactus, primas tamen literas ad Vologesen, non supplices, sed in modum querentis composuit, "quod pro Armeniis semper Romanæ ditionis, aut subjectis regi, quam Imperator delegisset, hostilia faceret. Pacem ex æquo utilem. Nec præsentia tantum spectaret. Ipsum adversus duas legiones, totis regni viribus advenisse: at Romanis orbem terrarum reliquum, quo bellum juvarent."

14. Ad ea Vologeses, nihil pro causa, sed "opperiendos sibi fratres, Pacorum ac Tiridaten" rescripsit: "illum locum tempusque consilio destinatum, quo de Armenia cernerent: adjecisse Deos dignum Arsacidarum,[1] simul et de legionibus Romanis statuerent." Missi post a Pæto nuntii, et regis colloquium petitum, qui Vasacen, præfectum equitatus, ire jussit. Tum Pætus, "Lucullos, Pompeios, et si qua Cæsares obtinendæ donandæve Armeniæ egerant:" Vasaces, "imaginem retinendi largiendive penes nos, vim penes Parthos" memorat. Et multum invicem disceptato, Monobazus Adiabenus in diem posterum testis iis, quæ pepigissent, adhibetur. Placuitque "liberari obsidio legiones, et decedere omnem militem finibus Armeniorum, castellaque et commeatus Parthis tradi. Quibus perpetratis, copia Vologesi fieret, mittendi ad Neronem legatos."

15. Interim flumini Arsaniæ[1] (is castra præfluebat) pontem imposuit, specie sibi illud iter expedientis.[2] Sed Parthi, quasi documentum victoriæ, jusserant: namque iis usui fuit. Nostri per diversum iere. Addidit rumor, "sub jugum[3]

Neque Samnites, Italicum populum, neque ipsos Pœnos Romani imperii æmulos, umquam fuisse æque formidandos, ac Parthos.

1 *Dignum Arsacidarum.* Vologeses rescripsit opperiendos sibi fratres suos, Pacorum et Tiridaten: illum locum tempusque destinatum esse consilio, quo de Armenia cernerent: Deos rem, Arsacidarum fastigio dignam, adjecisse, ut et simul de legionibus Romanis statuerent. Hæc adeo sunt obvia, ut mirer a Lipsio deplorata pronuntiari, et a plerisque interpretibus adulterari. Forte tamen scripserat Tacitus, *simul ut de legionibus Romanis statuerent.*

1 *Flumini Arsaniæ.* Arsanias, nunc *Arsa*, Armeniæ majoris fluvius, in Euphratem influit.

2 *Iter expedientis.* Pætus quidem imposuit pontem, quasi sibi illud iter expedire vellet. At revera Parthi, quasi victoriæ suæ documentum, id jusserant: iisque usui fuit: Romani per diversum iere.

3 *Sub jugum missas legiones.* Liv. iii, 28. 'Tribus hastis jugum fit, humi fixis duabus, superque eas transversa una deligata.' Legiones sub jugum missas, ægreque Syriam retentam scribit Suet. Ner. 39. atrocia, quam vera narrandi curiosior.

missas legiones," et alia ex rebus infaustis, quorum simulacrum[4] ab Armeniis usurpatum est. Namque et munimenta ingressi sunt antequam agmen Romanum excederet; et circumstetere vias, captiva olim mancipia, aut jumenta agnoscentes, abstrahentesque. Raptæ etiam vestes, retenta arma, pavido milite, et concedente, ne qua prælii causa existeret. Vologeses, armis et corporibus cæsorum aggregatis, quo cladem nostram testaretur, visu fugientium legionum abstinuit. Fama moderationis quærebatur, postquam superbiam expleverat. Flumen Arsaniam elephanto insidens, proximus quisque regem, vi equorum perrupere, quia rumor incesserat, "pontem cessurum oneri, dolo fabricantium." Sed qui ingredi ausi sunt, validum et fidum intellexere.

16. Ceterum obsessis adeo suppeditavisse rem frumentariam constitit, ut horreis ignem injicerent: contraque prodiderit Corbulo,[1] "Parthos inopes copiarum, et pabulo attrito, relicturos oppugnationem, neque se plus tridui itinere abfuisse." Adjecit, "jurejurando Pæti cautum apud signa,[2] adstantibus iis, quos testificando rex misisset, neminem Romanum Armeniam ingressurum, donec referrentur literæ Neronis, an paci annueret." Quæ ut augendæ infamiæ composita, sic reliqua non in obscuro habentur: una die quadraginta millium spatium emensum esse Pætum, desertis passim sauciis; neque minus deformem illam fugientium trepidationem, quam si terga in acie vertissent. Corbulo cum suis copiis apud ripam Euphratis obvius, non eam speciem insignium[3] et armorum prætulit, ut diversitatem exprobraret. Mœsti manipuli,[4] ac vicem commilitonum miserantes, ne lacrymis quidem temperare: vix præ fletu usurpata consalutatio. Decesserat certamen virtutis, et ambitio gloriæ, felicium hominum affectus: sola misericordia valebat, et apud minores magis.

4 *Quorum simulacrum.* Multa enim dura, et in servitii modum, ab Armeniis usurpata; si quidem munimenta ingressi sunt, antequam agmen Romanum excederet, circumstetere vias, captiva mancipia, vestes, rapuere, arma retinuere.

1 *Prodiderit Corbulo.* Corbulo, Julii Cæsaris æmulus, non modo factis, sed et scriptis inclaruit, a Plinio in Geographicis sæpe laudatus.

2 *Apud signa.* In principiis, apud aquilas et signa, quæ erant castrorum numina, jurabatur.

3 *Speciem insignium.* Non fulgentes aquilas, sed incomta signa prætulit. V. quæ hac de re notavimus sup. An. iii, 2.

4 *Mœsti manipuli.* Quam hæc Tacito digna! Quantum scriptoribus exemplum!

17. Ducum inter se brevis sermo secutus est, hoc conquerente[1] "inritum laborem: potuisse bellum fuga Parthorum finiri." Ille "integra utrique cuncta" respondit, "converterent aquilas, et juncti invaderent Armeniam, abscessu Vologesis infirmatam." "Non ea Imperatoris habere mandata," Corbulo: "periculo legionum commotum, e provincia egressum. Quando in incerto habeantur Parthorum conatus, Syriam repetiturum. Sic quoque optimam fortunam orandam, ut pedes confectus spatiis itinerum, alacrem et facilitate camporum prævenientem equitem adsequeretur." Exin Pætus per Cappadociam hibernavit. At Vologesis ad Corbulonem missi nuntii, "detraheret castella trans Euphraten, amnemque, ut olim, medium faceret." Ille, "Armeniam quoque diversis præsidiis vacuam[2] fieri" expostulabat. Et postremo concessit rex: dirutaque, quæ ultra Euphraten communierat Corbulo; et Armenii sine arbitro[3] relicti sunt.

18. At Romæ tropæa de Parthis, arcusque[1] medio Capitolini montis sistebantur, decreta ab senatu, integro adhuc bello, neque tum omissa, dum aspectui consulitur, spreta conscientia. Quin et dissimulandis rerum externarum curis, Nero frumentum plebis, vetustate corruptum, in Tiberim jecit, quo securitatem annonæ sustentaret: cujus pretio nihil additum est, quamvis ducentas ferme naves portu in ipso, violentia tempestatis, et centum alias, Tiberi subvectas, fortuitus ignis absumsisset. Tres dein consulares,[2] L. Pisonem, Ducennium Geminum,[3] Pompeium Paullinum vectigalibus publicis præposuit, cum insectatione priorum Principum, "qui gravitate sumtuum justos reditus anteissent:[4] se annuum sexcenties sestertium[5] reipublicæ largiri."

19. Percrebuerat ea tempestate pravissimus mos, cum propinquis comitiis, aut sorte provinciarum, plerique orbi fictis

1 *Hoc conquerente.* Corbulone.

2 *Præsidiis vacuam.* Corbulo quoque expostulabat, ut Armeniam, deductis alio præsidiis, vacuam faceret Vologeses.

3 *Sine arbitro.* Sine domino. Ita quoque An. i, 26.

1 *Arcusque.* De his tropæis, arcuque v. Alex. Donat., de Urbe Roma ii, 10.

2 *Tres consulares.* Julius Cæsar 'monetæ, publicisque vectigalibus, peculiares servos' præposuerat. Suet. Jul. 76.

3 *Ducennium Geminum.* Postea præfectum Urbis, ut dicetur Hist. i, 14.

4 *Reditus anteissent.* Qua in re immensum peccaverat Caligula: teste enim Suet. in Caio, 40. 'Vectigalia nova atque inaudita primum per publicanos, deinde, quia lucrum exuberabat, per centuriones tribunosque prætorianos exercuit: nullo rerum aut hominum genere omisso, cui non tributi aliquid imponeret.'

5 *Sexcenties sestertium.* *Angl.* 500,000*l.*

adoptionibus adsciscerent filios,[1] præturasque et provincias inter patres sortiti, statim emitterent manu, quos adoptaverant. Magna cum invidia senatum adeunt,[2] "jus naturæ, labores educandi, adversus fraudem et artes et brevitatem adoptionis" enumerant: "Satis pretii esse orbis, quod multa securitate, nullis oneribus, gratiam, honores,[3] cuncta promta et obvia haberent. Sibi promissa legum[4] diu expectata in ludibrium verti, quando quis sine solicitudine parens, sine luctu orbus, longa patrum vota repente adæquaret." Factum ex eo senatusconsultum, ne simulata adoptio in ulla parte muneris publici juvaret, ac ne usurpandis quidem hereditatibus prodesset."

20. Exin Claudius Timarchus, Cretensis,[1] reus agitur, ceteris criminibus, ut solent prævalidi provincialium, et opibus nimiis ad injurias minorum elati: una vox ejus usque ad contumeliam senatus penetraverat, quod dictitasset, "in sua potestate situm, an proconsulibus, qui Cretam obtinuissent, grates agerentur."[2] Quam occasionem Pætus Thrasea ad bonum publicum vertens, postquam de reo censuerat, "provincia Creta depellendum," hæc addidit: "Usu probatum est, patres conscripti, leges egregias, exempla honesta, apud bonos ex delictis aliorum gigni.[3] Sic oratorum licentia, Cinciam rogationem;[4] candidatorum ambitus, Julias leges;[5] magistratuum avaritia, Calpurnia scita,[6] pepererunt. Nam culpa, quam

1 *Adsciscerent filios.* Ut præturas, provinciasque sortirentur, easque liberorum multitudine obtinerent. Hæc enim erant patrum jura. De his patrum privilegiis jam dictum An. ii, 51. et iii, 28.

2 *Senatum adeunt.* Patres senatum adeunt, suaque jura vindicant.

3 *Gratiam, honores.* Ob hereditatis spem, et captatorum aviditatem, gratia, honoribus valebat orbitas, cunctaque promta et obvia habebat. Id queritur Plin. xiv, 1. 'Postquam cœpere orbitas in auctoritate summa et potentia esse, captatio in quæstu fertilissimo, ac sola gaudia in possidendo: pessum iere vitæ pretia: omnesque a maximo bono liberales dictæ artes in contrarium cecidere, ac servitute sola profici cœptum.' Quo studio, quibus officiis orbitas suis jam temporibus coleretur, graphice describit Plaut. Mil. Glor. iii, 1, 110. Hæc adhuc mali initia.

4 *Promissa legum.* De qui us dictum sup. ad An. iii, 28.

1 *Cretensis.* Creta, nunc *the isle of Candia.*

2 *Grates agerentur.* Re bene gesta, proconsulibus Romam reducibus grates agebantur.

3 *Ex—gigni.* 'Vetus verbum est,' teste Macrobio, Sat. ii, 13. 'Leges bonæ ex malis moribus procreantur.'

4 *Cinciam rogationem.* De qua dictum An. xi, 5.

5 *Julias leges.* Ab Augusto latas, Suet. Aug. 34 et 40. Pœnam legibus statutam memorat Julius Paulus, Sentent. v, Tit. 30. Ad legem Juliam Ambitus. leg. 1. 'Petiturus magistratus, vel provinciæ sacerdotium, si turbam suffragiorum causa conduxerit, servos advocaverit, aliamve quam multitudinem conduxerit, convictus, ut vis publicæ reus, in insulam deportatur.'

6 *Calpurnia scita.* Hæc est lex Calpurnia repetundarum, seu de pecuniis repetundis, quam L. Calpurnius Piso Frugi, tribunus plebis, L. Marcio Censorino, M. Manilio

pœna, tempore prior: emendari, quam peccare, posterius est. Ergo adversus novam provincialium superbiam dignum fide constantiaque Romana capiamus consilium, quo tutelæ sociorum nihil derogetur, nobis opinio decedat,[7] qualis quisque habeatur, alibi quam in civium judicio esse."

21. "Olim quidem non modo prætor, aut consul, sed privati etiam mittebantur, qui provincias viserent, et quid de cujusque obsequio videretur, referrent: trepidabantque gentes de existimatione singulorum. At nunc colimus externos, et adulamur; et quomodo ad nutum alicujus grates, ita promtius accusatio decernitur. Decernaturque, et maneat provincialibus, potentiam suam tali modo ostentandi:[1] sed laus falsa et precibus expressa, perinde cohibeantur, quam malitia, quam crudelitas. Plura sæpe peccantur,[2] dum demeremur, quam dum offendimus. Quædam immo virtutes odio sunt, severitas obstinata, invictus adversum gratiam animus. Inde initia magistratuum nostrorum meliora ferme, et finis inclinat, dum, in modum candidatorum, suffragia conquirimus: quæ si arceantur, æqualius atque constantius provinciæ regentur: nam ut metu repetundarum infracta avaritia est, ita, vetita gratiarum actione, ambitio cohibetur."

22. Magno assensu celebrata sententia. Non tamen senatusconsultum perfici potuit, abnuentibus consulibus "ea de re relatum."[1] Mox, auctore Principe, sanxere, "ne quis ad concilium sociorum referret,[2] agendas apud senatum propræ-

coss. A. U. C. 605. initio tertii belli Punici, tulit. Postea multis aliis legibus firmata, auctaque: sed semper invalida adversus malum, quo nullum pejus rempublicam imperiumque perdidit.

7 *Opinio decedat.* Capiamus consilium, quo quidem tutelæ sociorum nihil derogetur, sed a nobis depellatur illa opinio alios, quam cives, statuere qualis quisque sit habendus; laudandusne, an vituperandus.

1 *Ostentandi.* In hac publica morum corruptela decernatur, maneatque provincialibus jus potentiam suam magistratuum accusatione ostentandi.

2 *Peccantur.* Hæc de vitiis et virtutibus, quam grandia! quam Thrasea virilique ingenio digna! Nihil tale quæras apud Senecam, licet in iis sit plurimus.

1 *Relatum.* Consulum erat relationem facere: id et Principibus concessum. At, licet nondum facta relatione, quod in commune conduceret expromere poterant senatores. Nunc vero relationem abnuentibus coss., illius auctor fuit ipse Princeps; factumque senatusconsultum. De his relationibus jam dictum An. ii, 38. xiii, 49. Dicetur et inf. in not. et em. ad Hist. iv, 6.

2 *Ad—referret.* Ut hæc intelligantur, observandum moris fuisse ut provinciales mitterent legatos, qui provinciarum administratione perfunctos proprætores aut proconsules publice in senatu laudarent, et gratias agerent. Inde magistratuum Romanorum finis in deteriora inclinabat; et, in modum candidatorum, suffragia conquirebant. Quod ut arceret Augustus, vetuerat A. U. C. 764. ne cui provinciarum præfecto tempore magistratus, vel sexagesimum intra diem post suum e provincia discessum ullus honos daretur. Quidam enim, teste Dione, lvi, p. 586. 'cum testimonia

toribus proveconsulibus grates, neu quis ea legatione fungeretur." Iisdem consulibus, gymnasium[3] ictu fulminis conflagravit, effigiesque in eo Neronis ad informe æs liquefacta. Et motu terræ, celebre Campaniæ oppidum, Pompeii,[4] magna ex parte proruit. Defunctaque virgo Vestalis Lælia,[5] in cujus locum Cornelia ex familia Cossorum capta est.

A. U. C. 816. J. C. 63.

23. Memmio Regulo et Verginio Rufo consulibus,[1] natam sibi ex Poppæa filiam[2] Nero ultra mortale gaudium accepit, appellavitque *Augustam*, dato et Poppææ eodem cognomento.[3] Locus puerperio colonia Antium fuit,[4] ubi ipse generatus erat. Jam senatus "uterum Poppææ" commendaverat Diis, votaque publice susceperat: quæ multiplicata, exsolutaque. Et additæ "supplicationes, templumque Fœcunditati, et certamen ad exemplar Actiacæ religionis"[5] decretum: "utque Fortunarum effigies[6] aureæ in solio Capitolini Jovis locarentur: ludicrum Circense, ut Juliæ genti apud Bovillas,[7] ita Claudiæ

et laudes in provinciis sibi ita parassent, multa deinde mala patraverant,' ὅτι τινὲς μαρτυρίας παρ' αὐτῶν καὶ ἐπαίνους προσπαρασκευαζόμενοι, πολλὰ διὰ τούτου ἐκακούργουν. Post Augusti ac Neronis decreta, vetus consuetudo revocata, ut accipimus a Plin. Paneg. lxx, 'Volo ego, qui provinciam rexerit, non tantum codicillos amicorum, nec urbana conjuratione eblanditas preces, sed decreta coloniarum, decreta civitatum alleget; ut suffragiis consularium virorum urbes, populi, gentes inserantur. Efficacissimum pro candidato genus est rogandi, gratias agere.'

3 *Gymnasium.* De quo sup. An. xiv, 47.

4 *Oppidum, Pompeii.* Nunc *Torre dell' Annunciata,* in sinu Neapolitano. Id anno sequenti contigisse scribit Seneca. V. not. et em. ad An. xv, 22.

5 *Vestalis Lælia.* De virginibus Vestalibus dictum est An. ii, 86.

1 *Verginio Rufo coss.* C. Memmius Regulus et L. Verginius Rufus coss. fuere A. U. C. 816. J. C. 63. In inscriptione veteri apud Gruter. p. 56. n. 5.

L. VERGINIO RUFO
C. MEMMIO REGULO COS.

2 *Ex Poppæa filiam.* Claudiam Augustam. V. stem. Cæs n. 38.

3 *Poppææ—cognomento.* Poppæam quoque matrem 'Augustam' appellavit. Hoc anno cusus est nummus, ab Harduino Select. Opp. p. 723. laudatus: ΝΕΡΩ ΚΛΑΥΔ. ΣΕΒΑΣΤΟΣ, 'Nero Claudius Augustus,' capite radiato. Ex aversa parte, ΠΟΠΠΑΙΑ ΣΕΒΑΣΤΗ, 'Poppæa Augusta.' L. I. 'Anno decimo' imperii Neronis.

4 *Antium fuit.* Hodie *Capo d'Anzo.* De colonia dictum sup. An. xiv, 27.

5 *Actiacæ religionis.* De ludis Actiacis Suet. Aug. 18. 'Quo Actiacæ victoriæ memoria celebratior in posterum esset, urbem Nicopolim apud Actium condidit [Augustus]: ludosque illic quinquennales constituit, et ampliato vetere Apollinis templo, locum castrorum, quibus fuerat usus, exornatum navalibus spoliis, Neptuno ac Marti consecravit.' V. not. et em. ad An. xv, 23.

6 *Fortunarum effigies.* Fortunarum Antiatum, Felicis scilicet et Equestris, quarum beneficio nata videbatur Neronis filia. Quanta esset Antii Fortunarum veneratio neminem latet; jamque diximus An. iii, 71. Sed de his plura v. apud Vulpium, *Vetus Latium.* Vol. iii, p. 98 sq. Extantia adhuc earum templi rudera exhibet.

7 *Apud Bovillas.* Bovillæ jam memoratæ supra An. ii, 41. sed non satis accurate. Itaque Bovillæ erant via Appia ad decimum ab Urbe lapidem. Magna adhuc manent rudera, quæ usque ad diversorium,

Domitiæque[8] apud Antium ederetur:" quæ fluxa fuere, quartum intra mensem defuncta infante. Rursusque exortæ adulationes, censentium "honorem divæ, et pulvinar, ædemque et sacerdotem." Atque ipse ut lætitiæ, ita mœroris immodicus egit. Adnotatum est, omni senatu Antium sub recentem partum effuso, Thraseam prohibitum, immoto animo, prænuntiam imminentis cædis contumeliam excepisse. Secutam dehinc vocem Cæsaris ferunt, qua "reconciliatum se Thraseæ," apud Senecam jactaverit, ac Senecam Cæsari gratulatum. Unde gloria egregiis viris, et pericula gliscebant.

24. Inter quæ, veris principio, legati Parthorum mandata regis Vologesis, literasque in eamdem formam attulere: "Se priora, et totiens jactata super obtinenda Armenia, nunc omittere, quoniam Dii, quamvis potentium populorum arbitri, possessionem Parthis, non sine ignominia Romana, tradidissent. Nuper clausum Tigranen; post Pætum legionesque, cum opprimere posset, incolumes dimisisse. Satis approbatam vim: datum et lenitatis experimentum. Nec recusaturum Tiridaten accipiendo diademati in Urbem venire, nisi sacerdotii religione attineretur.[1] Iturum ad signa et effigies Principis, ubi, legionibus coram, regnum auspicaretur."

25. Talibus Vologesis literis, quia Pætus diversa, tamquam rebus integris, scribebat, interrogatus centurio, qui cum legatis advenerat, "quo in statu Armenia esset?" "omnes inde Romanos excessisse" respondit. Tum intellecto barbarorum inrisu, qui peterent, quod eripuerant, consuluit inter primores civitatis Nero, "bellum anceps, an pax inhonesta placeret." Nec dubitatum de bello. Et Corbulo, tot per annos militum atque hostium gnarus, gerendæ rei præficitur, ne cujus alterius inscitia rursum peccaretur, quia Pæti piguerat. Igitur inriti remittuntur, cum donis tamen, unde spes fieret, non frustra eadem oraturum Tiridaten, si preces ipse attulisset. Syriæque exsecutio Cestio,[1] copiæ militares Corbuloni permissæ, et quintadecima legio, ducente Mario Celso, e Pannonia ad-

l'Osteria delle Fratocchie vocitatum, protenduntur. Vide Corradinum, *Vetus Latium*, Vol. ii, p. 187.

8 *Claudiæ Domitiæque.* Natura familiæ Domitiæ, adoptione Claudiæ erat Nero.

1 *Religione attineretur.* De superstitioso hoc Principe, magicis artibus dedito, plura dicentur in Suppl. An. xvi, 37 sq.

1 *Cestio.* Apud Harduinum, Select. Opp. p. 22 et 636. habetur nummus biennio post cusus: IMP. NERO CAESAR. Nero capite laureato. In aversa parte, ΕΠΙ ΚΕΣ-

jecta est. Scribitur tetrarchis ac regibus, præfectisque et procuratoribus, et qui prætorum finitimas provincias regebant, "jussis Corbulonis obsequi," in tantum ferme modum aucta potestate, quem populus Romanus Cn. Pompeio,[2] bellum Piraticum gesturo, dederat. Regressum Pætum, cum graviora metueret, facetiis insectari satis habuit Cæsar, his ferme verbis: "Ignoscere se statim, ne tam promtus in pavorem, longiore solicitudine ægresceret."

26. At Corbulo, quarta et duodecima legionibus, quæ fortissimo quoque amisso, et ceteris exterritis, parum habiles prælio videbantur, in Syriam translatis, sextam inde ac tertiam legiones, integrum militem, et crebris ac prosperis laboribus exercitum, in Armeniam ducit. Addiditque legionem quintam, quæ per Pontum agens, expers cladis fuerat. Simul quintadecimanos, recens adductos, et vexilla delectorum ex Illyrico et Ægypto, quodque alarum cohortiumque, et auxilia regum in unum conducta apud Melitenen,[1] qua transmittere Euphraten parabat. Tum lustratum rite[2] exercitum ad concionem vocat, orditurque magnifica, "de auspiciis Imperatoris, rebusque a se gestis," adversa "in inscitiam Pæti" declinans: multa auctoritate, quæ viro militari pro facundia erat.

27. Mox iter L. Lucullo[1] quondam penetratum, apertis, quæ vetustas obsepserat, pergit. Et venientes Tiridatis Vologesisque de pace legatos haud aspernatus, adjungit iis centuriones, cum mandatis non immitibus: "nec enim adhuc

ΤΙΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΩΝ. ET. ΔΙΡ. 'Sub Cestio,' Syriæ præside, 'Antiochensium' nummus, 'anno 114.' V. not. et em. ad An. xv, 25.

2 *Cn. Pompeio.* Hanc ferme immensam potestatem accepit Pompeius A. U. C. 687. Nec classis tantum ac maris intra columnas Herculis, sed in terras ac homines totius illius tractus ad quinquaginta a mari millia passuum imperium illi datum: permissumque, ut quindecim legatos, qui provincias regerent, eligeret; quantum liberet argenti ex ærario et publicanis, ducentasque naves sumeret: militum, sociorumque navalium, quantum visum esset, conscriberet. V. Plut. Pomp. p. 631. Dion. xxxvi, p. 18. Paucis Vell. Paterc. ii, 31. 'Aulus Gabinius, tribunus, legem tulit, ut, cum belli more, non latrociniorum, orbem classibus jam, non furtivis expeditionibus, piratæ terrerent, quasdamque etiam Italiæ urbes diripuissent; Cnæus Pompeius ad eos opprimendos mitteretur; essetque ei imperium æquum in omnibus provinciis cum proconsulibus, usque ad quinquagesimum milliarium a mari: Quo senatusconsulto pœne totius terrarum orbis imperium uni viro deferebatur.'

1 *Apud Melitenen.* Urbem Cappadociæ, seu minoris Armeniæ, hodie *Malathia.* Plin. vi, 3. memorat Melitam, 'a Semiramide conditam, haud procul Euphrate.' Lib. v, 24. eam 'Melitenen Cappadociæ' appellaverat. Plura v. ap. Procop. de Ædific. iii, 4.

2 *Lustratum rite.* Militibus in campo stantibus, lauro coronatis, fiebat lustrale sacrum; cæsisque Marti victimis, habebantur auspicia: et exercitum dux alloquebatur. Liv. i, 28. et alibi passim de his lustrationibus agit.

1 *L. Lucullo.* A. U. C. 685. bellum gessit

eo ventum, ut certamine extremo opus esset. Multa Romanis secunda, quædam Parthis evenisse, documento adversus superbiam: proinde et Tiridati conducere, intactum vastationibus regnum dono accipere; et Vologesen melius societate Romana, quam damnis mutuis genti Parthorum consulturum. Scire quantum intus discordiarum, quamque indomitas et præferoces nationes regeret. Contra Imperatori suo immotam ubique pacem, et unum id bellum esse." Simul consilio terrorem adjicere; et Megistanas Armenios,[2] qui primi a nobis defecerant, pellit sedibus, castella eorum exscindit: plana, edita, validos, invalidosque, pari metu complet.

28. Non infensum, nedum hostili odio, Corbulonis nomen etiam barbaris habebatur, eoque consilium ejus fidum credebant. Ergo Vologeses neque atrox in summam, et quibusdam præfecturis inducias petit.[1] Tiridates locum diemque colloquio poscit. Tempus propinquum, locus,[2] in quo nuper obsessæ cum Pæto legiones erant, cum a barbaris delectus esset, ob memoriam lætioris sibi rei, non est a Corbulone vitatus, ut dissimilitudo fortunæ gloriam augeret. Neque infamia Pæti augebatur, quod eo maxime patuit, quia filio ejus, tribuno, ducere manipulos, atque operire reliquias malæ pugnæ[3] imperavit. Die pacta, Tiberius Alexander,[4] inlustris eques Romanus, minister bello datus,[5] et Vivianus Annius, gener Corbulonis, nondum senatoria ætate,[6] sed pro legato quintæ legioni impositus, in castra Tiridatis venere, honore

in Armenia L. Lucullus, de quo plura Plut. Lucul. p. 508. Dio xxxv, p. 1 sq.

2 *Megistanas Armenios.* Proceres Armenios. Bene Suidas, Μεγιστᾶνες, οἱ τοῦ βασιλέως περίβλεπτοι ἐπιξούσιοι, 'Megistanes, regis præcipui ministri.' Inde ubi apud Jonam iii, 7. המלך וגדליו, 'regis et procerum ejus' mentio, vertunt LXX. interpretes παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ παρὰ τῶν μεγιστάνων αὐτοῦ. 'Omnes illos megistanas et satrapas—oblivio alta suppressit,' Senec. Ep. xxi. Rabbinis adhuc dicuntur, מגיסטים.

1 *Inducias petit.* Vologeses, in summam belli minime atrox, quibusdam Megistanarum Armeniorum præfecturis, quas terruerat Corbulo, inducias petit.

2 *Locus.* Locus ille fuit ap. Arsamosatam, ut dictum est sup. c. 10 sq. Forte Arsamosatam inter et Rhandeam: certe Ῥάνδειαν memorat Dio lxii, p. 710.

3 *Reliquias malæ pugnæ.* Insepulta cadavera eorum, qui mala pugna occubuerant, terra tegere; ut vere explicat Grotius.

4 *Tiberius Alexander.* 'Pater ei fuerat Alexander, Alabarcha Alexandriæ, omnium in ea urbe suo tempore genere et divitiis primus.' Τιβέριος Ἀλέξανδρος———Ἀλεξάνδρου παῖς τοῦ ἀλαβαρχήσαντος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, γένει τε καὶ πλούτῳ πρωτεύσαντος τῶν ἐκεῖ καθ' αὐτόν. Paternæ pietatis, Judaicæque religionis desertor, fuit post Cuspium Fadum Judææ procurator, Joseph. Antiq. Jud. xx, 5. De equitibus illustribus dictum An. ii, 59.

5 *Minister—datus.* Datus a Nerone Corbuloni minister bello.

6 *Senatoria ætate.* Nondum annos quinque et viginti natus.

ejus, ac ne metueret insidias, tali pignore. Viceni dehinc equites adsumti. Et viso Corbulone, rex prior equo desiluit: nec cunctatus Corbulo. Sed pedes uterque dextras miscuere.

29. Exin Romanus laudat juvenem,[1] "omissis præcipitibus, tuta et salutaria capessentem." Ille "de nobilitate generis" multum præfatus, cetera temperanter adjungit: "Iturum quippe Romam, laturumque novum Cæsari decus, non adversis Parthorum rebus supplicem Arsaciden." Tum placuit Tiridaten ponere, apud effigiem Cæsaris, insigne regium, nec nisi manu Neronis resumere: et colloquium osculo finitum. Dein paucis diebus interjectis, magna utrimque specie, inde eques compositus per turmas, et insignibus patriis, hinc agmina legionum stetere, fulgentibus aquilis, signisque et simulacris Deum in modum templi. Medio tribunal sedem curulem, et sedes effigiem Neronis, sustinebat. Ad quam progressus Tiridates, cæsis ex more victimis, sublatum capite diadema imagini subjecit: magnis apud cunctos animorum motibus, quos augebat insita adhuc oculis exercituum Romanorum cædes, aut obsidio. "At nunc versos casus: iturum Tiridaten ostentui gentibus, quanto minus quam captivum?"[2]

30. Addidit gloriæ Corbulo comitatem, epulasque, et rogitante rege causas, quotiens novum aliquid adverterat: ut, initia vigiliarum[1] per centurionem nuntiari, convivium buccina dimitti,[2] et structam ante Augurale[3] aram subdita face

1 *Laudat juvenem.* Corbulo laudat Tiridaten.

2 *Quam captivum.* Ac ferme captivum.

1 *Initia vigiliarum.* Apud Romanos nox in quatuor vigilias ad clepsydram erat divisa; et cujusque vigiliæ signum dabatur tubæ sono. V. inf. Hist. ii, 29. et plura apud Veget. iii, 8. Inde Lucan. v, 506. 'Jam castra silebant: Tertia jam vigiles commoverat hora secundos.' Cum tuba concinuerat, centurio vigilias obibat, et an omnia recte haberent imperatori renuntiabat.

2 *Buccina dimitti.* Polyb. xiv, p. 680. Ἔστι γὰρ ἔθος Ῥωμαίοις, κατὰ τὸν τοῦ δείπνου καιρὸν τοὺς βυκανίτας καὶ σαλπιγκτὰς πάντας σημαίνειν παρὰ τὴν τοῦ στρατηγοῦ σκηνὴν, χάριν τοῦ τὰς νυκτερινὰς φυλακὰς κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἵστασθαι κατὰ τοὺς ἰδίους τόπους. 'Est enim hæc Romanis consuetudo, ut hora cœnæ buccinatores omnes et tubicines juxta prætorium concinant; quoniam id tempus est, quando nocturnæ vigiliæ in suis quæque locis et stationibus collocantur.' Verum juxta Polybium ante cœnam signum dabant tubicines. Tacitus vero ait convivium buccina dimitti. Hæc explices, si distinguas tempora. Olim hora duodecima cœnabatur, tuncque nocturnæ vigiliæ collocabantur. Postea vero cœnatum est hora nona, ac proinde tunc potuit convivium buccina dimitti.

3 *Ante Augurale.* De Augurali jam dictum An. ii, 13. Aram autem accendebant, utrum ut libatas cœnæ dapes Diis offerrent, quod Lipsio placuit; an ut pernox arderet, et ad eam vigilias obirent milites, quod vult Rutgersius, Var. Lect. iii, 20. incertum.

accendi: cuncta in majus attollens, admiratione prisci moris adfecit.[4] Postero die "spatium" oravit, "quo tantum itineris aditurus, fratres ante, matremque viseret:" obsidem interea filiam tradit, literasque supplices ad Neronem.

31. Et digressus Pacorum apud Medos, Vologesen Ecbatanis[1] reperit, non incuriosum fratris: quippe et propriis nuntiis a Corbulone petierat, "ne quam imaginem servitii Tiridates perferret; neu ferrum traderet,[2] aut complexu[3] provincias obtinentium arceretur, foribusve eorum adsisteret:[4] tantusque ei Romæ, quantus consulibus, honor esset." Scilicet externæ superbiæ sueto, non inerat notitia nostri: apud quos vis imperii valet, inania transmittuntur.[5]

32. Eodem anno Cæsar nationes Alpium maritimarum[1] in jus Latii transtulit. Equitum Romanorum locos sedilibus plebis[2] anteposuit, apud Circum: namque ad eam diem indis-

4 *Admiratione—adfecit.* Corbulo, cuncta in majus extollens, regem nova omnia advertentem, et causas rogitantem, admiratione prisci moris adfecit.

1 *Vologesen Ecbatanis.* Pacorus et Vologeses fratres erant Tiridatis, ut dictum est sup. c. 14. 'Ecbatana, caput Mediæ,' a Seleuco rege condita, Plin. vi, 14. aut verius instaurata. Nunc appellantur *Hamedan*, in provincia *Irak Ajami*.

2 *Neu ferrum traderet.* Cum adibantur Romani magistratus, ponebatur gladius.

3 *Aut complexu.* Legatos, provinciarumque præsides amplecti non poterat provincialis, aut plebeius. Inde apud Spartianum in Severo, ii, 'In qua [Africæ] legatione cum eum quidam municipum suorum Leptitanus, præcedentibus fascibus, ut antiquum contubernalem ipse plebeius amplexus esset, fustibus eum sub elogio ejusdem præconis cecidit, LEGATUM POPULI ROMANI HOMO PLEBEIUS TEMERE AMPLECTI NOLI. Ex quo factum est, ut in vehiculo etiam legati sederent, qui ante pedibus ambulabant.'

4 *Adsisteret.* Tum ob magistratuum superbiam, tum ob operosam salutantum turbam, diu foribus assistebatur; janitoribusque notescere, pro magnifico accipiebatur.

5 *Inania transmittuntur.* Quanta! Quam Romana! Quam paucis! NON ERAT NOTITIA NOSTRI: APUD QUOS VIS IMPERII VALET, INANIA TRANSMITTUNTUR. Reguli inanibus superbiant. Apud Romanos, magnosque reges, vis imperii valet, inania transmittuntur.

1 *Alpium maritimarum.* Alpes maritimæ a mari ad montem *Viso* protenduntur. Earum populi nominatim appellantur in Augusti tropæo, apud Plin. iii, 20. CATVRIGES. BRIGIANI. SOGIONTII. BRODIONTII. NEMALONI. EDENATES. ESVBIANI. VEAMINI. GALLITÆ. TRIVLLATI. ECTINI. VERGVNNI. EGVITVRI. NEMENTVRI. ORATELLI. NERVSI. VELAVNI. SVETRI. Nunc, ut plerumque creditur, *Chorges, Briançon, Digne, Embrun, Miolans, Seyne, Hubaye, Barreme, Colmars, Alloz, Anot, Vergons, Guillaumes, Entraunes, Entrevaux, Vence, Bueil, the valley of Sture.* De singulis plura v. apud Harduin. in notis ad Plin. et ap. Honorat. Bouche, *Histoire de Provence*, iii, 1. Vol. i, p. 103. sq. At neutri credas, cum tropæum illud adhuc extare Secusii, nunc *Suze, in Piedmont*, scribunt. Secusianum tropæum a Pliniano est omnino diversum. Illud extat in Alpibus Cottiis: hoc vero fuit in Alpibus maritimis, ubi nunc *the Town of Torbia, in the diocese of Nice*, ut accipies ex egregio opere, cui titulus, *Théâtre des Etats de S. A. R. le Duc de Savoye.* Vol. i, p. 72. De jure Latii jam dictum sup. in not. et em. ad An. xi, 23.

2 *Sedilibus plebis.* Lex theatralis Roscia, a L. Roscio Othone lata A. U. C. 685. equitibus Romanis quatuordecim ordines, seu gradus, in theatro spectandi gratia dederat. At in circo, senatus, eques, plebs, indiscreti sedebant. Tandem A. U. C. 757. Cinna et Messala coss., senatores seorsim, seorsim equites et a plebe sejuncti, circenses

creti inibant, quia lex Roscia nihil, nisi de quatuordecim ordinibus, sanxit. Spectacula gladiatorum idem annus habuit, pari magnificentia ac priora. Sed fœminarum inlustrium senatorumque plures per arenam fœdati sunt.[3]

A.U.C. 817. J.C. 64.

33. C. Læcanio, M. Licinio consulibus[1] acriore in dies cupidine adigebatur Nero promiscuas scenas frequentandi: nam adhuc per domum, aut hortos cecinerat Juvenalibus ludis,[2] quos, ut parum celebres, et tantæ voci angustos, spernebat. Non tamen Romæ incipere ausus, Neapolim, quasi Græcam urbem,[3] delegit: "Inde initium fore, ut transgressus in Achaiam, insignesque, et antiquitus sacras, coronas adeptus, majore fama studia civium eliceret." Ergo contractum oppidanorum vulgus, et quos e proximis coloniis et municipiis ejus rei fama civerat, quique Cæsarem per honorem, aut varios usus sectantur, etiam militum manipuli, theatrum Neapolitanorum complent.

34. Illic, plerique ut arbitrabantur, triste, ut ipse, providum potius, et secundis numinibus, evenit. Nam egresso, qui adfuerat, populo, vacuum et sine ullius noxa theatrum

ludos spectarunt, teste Dione lv, p. 563. At cum certas statasque sedes non haberent, senatoribus loca adsignavit Claudius, ut tradunt Dio, lx, p. 669. et Suet. Claud. 21. 'Circo vero maximo marmoreis carceribus, auratisque metis, quæ utraque et tophina ac lignea ante fuerant, exculto, propria senatoribus constituit loca, promiscue spectare solitis.' Equites adhuc indiscreti spectabant, euripos, quibus arenam Cæsar dictator circumdederat, 'Nero Princeps sustulit, equiti loca addens,' Plin. viii, 7. V. et Sueton. Ner. 11. His ita constitutis, si qui senatores promiscue spectare vellent, poterant quidem, sed vulgari veste, non vero senatoria, ut accipimus ex Dione lx, p. 669. Id quoque equitibus concessum videtur. Sed Domitianus, 'suscepta morum correctione, licentiam theatralem promiscue in equite spectandi inhibuit,' Suet. Domit. 8.

3 *Fœdati sunt.* Turpiter fœdati; cum non modo equites, sed senatores, atque etiam illustres fœminæ, in arenam descenderent, et gladiatorum more pugnarent. Quod inauditum licentiæ genus execratur Dio lxi, p. 697. ac maxime Juven. Sat. vi, 245 sq. viii, 194. Paucis Suet. Ner. 12. 'Exhibuit [Nero] ad ferrum [gladiatorium] etiam quadringentos senatores, sexcentosque equites Romanos, et quosdam fortunæ atque existimationis integræ, ex iisdem ordinibus confectores quoque ferarum, et varia arenæ ministeria.' Eadem quoque fuit postea Domitiani insania, Suet. Domit. 4. 'Nec virorum modo pugnas, sed et fœminarum commisit.'

1 *M. Licinio coss.* C. Læcanius Bassus et M. Licinius Crassus coss. fuere A. U. C. 817. J. C. 64. In fragmento veteris lapidis apud Muratori, Nov. Thes. Inscr. Vol. i. p. 305. C. Laecanio Basso M——.

2 *Juvenalibus ludis.* De quibus dictum sup. An. xiv, 15.

3 *Neapolim*—A Chalcidensibus conditam. Unde Plin. iii, 5. §. 9. 'Neapolis Chalcidensium et ipsa, Parthenope a tumulo Sirenis appellata.' Hodie *Naples*; ut Vell. Paterc. ætate, ita et nunc 'nobilitate et amœnitate' urbs præstantissima, Paterc. i, 4.

collapsum est. Ergo, per compositos cantus grates Diis, atque ipsam recentis casus fortunam celebrans, petiturusque maris Adriæ trajectus,[1] apud Beneventum[2] interim consedit: ubi gladiatorium munus a Vatinio celebre edebatur. Vatinius inter fœdissima ejus aulæ ostenta fuit, sutrinæ tabernæ alumnus, corpore detorto, facetiis scurrilibus: primo in contumelias adsumtus, deinde optimi cujusque criminatione eo usque valuit, ut gratia, pecunia,[3] vi nocendi etiam malos præmineret.

35. Ejus munus frequentanti Neroni, ne inter voluptates quidem a sceleribus cessabatur. Iisdem quippe illis diebus Torquatus Silanus mori adigitur, quia, super Juniæ familiæ claritudinem, divum Augustum abavum[1] ferebat. Jussi accusatores objicere, "prodigum largitionibus; neque aliam spem, quam in novis rebus esse: quin nec ignobiles habere,[2] quos ab epistolis, et libellis, et rationibus appellet, nomina summæ curæ et meditamenta." Tum intimus quisque libertorum vincti abreptique. Et cum damnatio instaret, brachiorum venas Torquatus interscidit, secutaque Neronis oratio ex more: "Quamvis sontem et defensioni merito diffisum, victurum tamen fuisse, si clementiam judicis expectasset."

36. Nec multo post omissa in præsens Achaia (causæ in incerto fuere) Urbem revisit; provincias Orientis, maxime Ægyptum, secretis imaginationibus agitans. Dehinc edicto testificatus, "non longam sui absentiam, et cuncta in republica perinde immota ac prospera fore;" super ea profectione adiit Capitolium. Illic veneratus Deos, cum Vestæ quoque templum inisset, repente cunctos per artus tremens, seu numine exterrente, seu facinorum recordatione numquam timore

1 *Adriæ trajectus.* Nunc *the Gulf of Venice.*

2 *Apud Beneventum.* Nunc *Benevento,* in Principatu Ulteriore. Plin. iii, 11. 'Hirpinorum colonia una Beneventum, auspicatius mutato nomine, quæ quondam appellata Maleventum.'

3 *Gratia, pecunia.* Ab illo scurrili, sed pecunioso homine denominati calices Vatiniani, qui quatuor rostra, seu nasos habebant. De iis Juvenal. v, 46. 'Tu Beneventani sutoris nomen habentem Siccabis calicem nasorum quatuor.' et Martial. xiv, 96. 'Vilia sutoris calices monumenta Vatini Accipe: sed nasus longior ille fuit.' Vatinii, quam calicum, longior nasus, qui ubique crimina reosque subodorabatur.

1 *Augustum abavum.* V. Stem. Cæs. n. 61. not. quoque et emend. ad An. xv, 35.

2 *Quin—habere.* Quin ne ignobiles quidem ac servos, sed libertos, habere, quos ab epistolis, et libellis, et rationibus appellet, certissima summæ curæ nomina, et imperii meditamenta. V. not. et em. ad An. xv, 35. Egregie dictum, 'nomina summæ curæ et meditamenta.'

vacuus, deseruit inceptum,[1] "cunctas sibi curas amore patriæ leviores" dictitans. "Vidisse mœstos civium vultus, audire secretas querimonias, quod tantum aditurus esset iter, cujus ne modicos quidem egressus tolerarent, sueti adversum fortuita aspectu Principis refoveri. Ergo, ut in privatis necessitudinibus[2] proxima pignora prævalerent, ita populum Romanum vim plurimam habere; parendumque retinenti." Hæc atque talia plebi volentia fuere,[3] voluptatum cupidine, et, quæ præcipua cura est, rei frumentariæ angustias, si abesset, metuenti. Senatus et primores in incerto erant, procul an coram atrocior haberetur: dehinc, quæ natura magnis timoribus, deterius credebant,[4] quod evenerat.

37. Ipse quo fidem adquireret, nihil usquam perinde lætum sibi; publicis locis[1] struere convivia, totaque Urbe quasi domo uti. Et celeberrimæ luxu famaque epulæ fuere, quas a Tigellino paratas, ut exemplum, referam, ne sæpius eadem prodigentia narranda sit. Igitur in stagno Agrippæ[2] fabricatus est ratem,[3] cui superpositum convivium aliarum tractu navium moveretur: naves auro et ebore distinctæ: remigesque exoleti, per ætates et scientiam libidinum componebantur.

1 *Deseruit inceptum.* Suet. Ner. 19. 'Peregrinationes duas omnino suscepit Alexandrinam et Achaicam: sed Alexandrina ipso profectionis die destitit, turbatus religione simul ac periculo. Nam circuitis templis cum in æde Vestæ resedisset, consurgenti ei primum lacinia obhæsit: deinde tanta oborta caligo est, ut dispicere non posset.'

2 *Privatis necessitudinibus.* Ergo, ut in privatorum hominum necessitudinibus filii ac proxima pignora prævalerent, ita populum Romanum vim plurimam apud Principem habere.

3 *Volentia fuere.* Plebi grata et accepta fuere. Sic quoque locutus est Sallust. Fragment. Hist. iv, 9. 'Multisque suspicionibus volentia plebi facturus videbatur.'

4 *Deterius credebant.* Deterius credebant, quod Nero elegerat.

1 *Publicis locis.* Hæc Principis dedecora disce a Suet. Ner. 27. 'Cœnitabat nonnunquam et in publico, naumachia præclusa, vel Martio campo, vel circo maximo, inter scortorum totius Urbis ambubajarumque ministeria. Quoties Ostiam Tiberi deflueret, aut Bajanum sinum præternavigaret; dispositæ per littora et ripas diversoriæ tabernæ parabantur, insignes ganeæ, et matronarum institorio copas imitantium, atque hinc inde hortantium ut appelleret. Indicebat et familiaribus cœnas, quorum uni mitellita quadragies HS. [*Angl.* 33,333*l.* 6*s.* 8*d.*] constitit, alteri pluris aliquanto rosaria.' Quantæ ergo cœnarum impensæ, ubi tanta coronarum, quæ convivis dabantur, pretia! De his coronis, ab India, aut ultra Indos petitis, v. Plin. xxi, 3. §. 8. Tigellianæ cœnæ portenta pluribus narrat Dio lxii, p. 707.

2 *Stagno Agrippæ.* Stagnum Agrippæ, ut recte conjicit Donat. de Urbe Roma iii, 23. erat in ipsis Agrippæ hortis; ac proinde prope Pantheon, et locum, qui nunc dicitur *Palazzo della Accademia Ecclesiastica.*

3 *Ratem.* Cave ne hæc intelligas de nave, ut interpretum vulgus. Hic agitur de rate, *Angl. a raft.* Bene Festus, 'Rates vocantur tigna inter se colligata, quæ per aquam aguntur.' Ratis et superpositum convivium aliarum tractu navium movebantur. Hæc insigni Lucani loco magis adhuc illustrata v. in not. et em. ad An. xv, 37.

Volucres et feras diversis e terris, et animalia maris Oceano abusque petiverat. Crepidinibus stagni lupanaria adstabant, inlustribus fœminis completa: et contra scorta visebantur, nudis corporibus. Jam gestus motusque obsceni; et, postquam tenebræ incedebant, quantum juxta nemoris,[4] et circumjecta tecta, consonare cantu et luminibus clarescere. Ipse, per licita atque inlicita fœdatus, nihil flagitii reliquerat, quo corruptior ageret; nisi paucos post dies uni ex illo contaminatorum grege, cui nomen *Pythagoræ*[5] fuit, in modum solemnium conjugiorum denupsisset. Inditum Imperatori flammeum,[6] visi auspices, dos, et genialis torus,[7] et faces nuptiales: cuncta denique spectata, quæ etiam in fœmina nox operit.

38. Sequitur clades, forte, an dolo Principis, incertum:[1] nam utrumque auctores prodidere: sed omnibus, quæ huic Urbi per violentiam ignium acciderunt, gravior atque atrocior. Initium in ea parte Circi[2] ortum, quæ Palatino Cælioque montibus contigua est. Ubi per tabernas, quibus id mercimonium inerat, quo flamma alitur, simul cœptus ignis, et statim validus, ac vento citus, longitudinem Circi corripuit. Neque enim domus munimentis septæ, vel templa muris cincta, aut quid aliud moræ interjacebat. Impetu pervagatum incendium, plana primum,[3] deinde in edita adsurgens, et rursus in-

4 *Juxta nemoris.* Nemus, seu lucus, qui erat juxta stagnum hortosque Agrippæ.

5 *Pythagoræ.* Sceleratas istas nuptias, quæ Neronem Pythagoræ uxorem fecere, sicut et postea Sporum, eunuchum, uxorem accepit, memorat Dio lxiii, p. 721. V. et Suet. Ner. 28 et 29. Sed *Doryphorum*, pro *Pythagora*, scripsisse videtur.

6 *Flammeum.* Flammeum, velum erat luteum, quo sponsæ caput tegebatur. Plin. xxi, 8. 'Lutei [coloris] video honorem antiquissimum, in nuptialibus flammeis totum fœminis concessum.' Et Lucan. ii, 361. 'Lutea demissos velarunt flammea vultus.'

7 *Dos—torus.* Illos omnes nuptiarum ritus exprimit Juvenal. x, 333. 'Dum sedet illa parato Flammeolo, Tyriusque palam genialis in hortis Sternitur, et ritu decies centena dabuntur Antiquo, veniet cum signatoribus auspex.' Qui plura volet, adeat doctissimum Brisson. de Ritu Nupt. p. 22 sq. et Admiranda Romæ a Bartolo delineata, fol. 57 sq.

1 *Dolo—incertum.* Non dubitanter ceteri scriptores; ac maxime Suet. Ner. 38. 'Nec populo aut mœnibus patriæ pepercit. Dicente quodam in sermone communi, Ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί. Immo, inquit, ἐμοῦ ζῶντος. Planeque ita fecit: nam quasi offensus deformitate veterum ædificiorum, et angustiis flexurisque vicorum incendit Urbem tam palam, ut plerique consulares, cubicularios ejus, cum stupa tædaque, in prædiis suis deprehensos, non attigerint: et quædam horrea circa domum auream, quorum spatium maxime desiderabat, ut bellicis machinis labefactata atque inflammata sint, quod saxeo muro constructa erant.' Eadem v. ap. Dion. lxii, p. 708. Sulpic. Sever. ii, 29. Oros. vii, 7.

2 *Circi.* Circi maximi; ubi Velabrum erat. Horat. Serm. ii, 3, 229. 'Cum Velabro omne macellum.'

3 *Plana primum.* Plana primum inter Circum maximum et montem Palatinum pervagatum est incendium, deinde in edita montis Palatini adsurrexit.

feriora populando anteiit remedia velocitate mali, et obnoxia Urbe arctis itineribus, hucque et illuc flexis, atque enormibus vicis, qualis vetus Roma[4] fuit. Ad hoc lamenta paventium fœminarum, fessa senum aut rudis pueritiæ ætas, quique sibi, quique aliis consulebant, dum trahunt invalidos, aut opperiuntur, pars morans, pars festinans, cuncta impediebant: et sæpe, dum in tergum respectant, lateribus aut fronte circumveniebantur: vel, si in proxima evaserant, illis quoque igni correptis, etiam, quæ longinqua crediderant, in eodem casu reperiebantur. Postremo, quid vitarent, quid peterent ambigui, complere vias, sterni per agros: quidam amissis omnibus fortunis diurni quoque victus,[5] alii caritate suorum, quos eripere nequiverant, quamvis patente effugio, interiere. Nec quisquam defendere audebat, crebris multorum minis restinguere prohibentium; et quia alii palam faces jaciebant, atque sibi esse auctorem vociferabantur: sive ut raptus licentius exercerent, seu jussu.[6]

39. Eo in tempore Nero, Antii agens, non ante in Urbem regressus est, quam domui ejus,[1] qua palatium et Mæcenatis hortos[2] continuaverat, ignis propinquaret. Neque tamen sisti potuit, quin et palatium et domus,[3] et cuncta circum haurirentur. Sed solatium populo exturbato et profugo, campum Martis, ac monumenta Agrippæ,[4] hortos quin etiam suos,[5] patefecit: et subitaria ædificia exstruxit, quæ multitudinem inopem acciperent. Subvectaque utensilia ab Ostia, et propinquis municipiis. Pretiumque frumenti minutum, usque ad ternos nummos.[6] Quæ, quamquam popularia, in inritum ca-

4 *Vetus Roma.* Cur post Gallicum incendium arcte, flexuose, enormiter ædificata fuerit vetus Roma docet Liv. v, 55. 'Antiquata lege, promiscue Urbs ædificari cœpta. Tegula publice præbita est: saxi materiæque cædendæ, unde quisque vellet, jus factum: prædibus acceptis eo anno ædificia perfecturos. Festinatio curam exemit vicos dirigendi, dum omisso sui alienique discrimine, in vacuo ædificant. Ea est causa, ut veteres cloacæ, primo per publicum ductæ, nunc privata passim subeant tecta: formaque Urbis sit occupatæ magis, quam divisæ similis.'

5 *Diurni—victus.* Forte, *diurno quoque victu.*

6 *Seu jussu.* Mallet Illustr. Huetius, *jussi.*

1 *Domui ejus.* Quam a palatio Esquilias usque continuaverat, *transitoriamque* appellaverat. Ea incensa, auream condidit, de qua mox dicetur.

2 *Mæcenatis hortos.* In Esquiliis, seu Esquilino monte, quorum partem rudera thermarum Titi nunc occupant. Vide Cl. Piranese, *Antichita Romane,* Vol. i, p. 28.

3 *Et domus.* Neronis.

4 *Monumenta Agrippæ.* Thermas, hortos, diribitorium, ceteraque Agrippæ monumenta in IX. Urbis regione. Manet adhuc Pantheon, et plurima inter rudera thermarum reliquiæ, quæ appellantur *l'Arco della Ciambella.*

5 *Hortos—suos.* In Vaticano.

6 *Ternos nummos. Angl. 6d.* Recte qui-

debant, quia pervaserat rumor,[7] "ipso tempore flagrantis Urbis, inisse eum domesticam scenam, et cecinisse Trojanum excidium, præsentia mala vetustis cladibus adsimulantem."

40. Sexto demum die,[1] apud imas Esquilias,[2] finis incendio factus, prorutis per immensum ædificiis, ut continuæ violentiæ campus, et velut vacuum cœlum occurreret. Nec dum posito metu,[3] redibat, haud levis, et rursum grassatus, ignis, patulis magis Urbis locis, eoque strages hominum minor: delubra Deum, et porticus amœnitati dicatæ, latius procidere. Plusque infamiæ id incendium habuit, quia prædiis Tigellini Æmilianis[4] proruperat. Videbaturque Nero condendæ Urbis novæ,[5] et cognomento suo appellandæ gloriam quærere. Quippe in regiones quatuordecim Roma dividitur: quarum quatuor integræ manebant,[6] tres solo tenus dejectæ:[7] septem reliquis[8] pauca tectorum vestigia supererant, lacera et semiusta.

41. Domuum, et insularum,[1] et templorum, quæ amissa sunt, numerum inire haud promtum fuerit: sed vetustissima religione, quod Servius Tullius Lunæ,[2] et Magna ara[3] fa-

dem minutum frumenti pretium. Vere enim Lucan. iii, 58. 'Nescit plebes jejuna timere.'

7 *Pervaserat rumor.* Id affirmat Suet. in Ner. 38. 'Hoc incendium e turri Mæcenatiana prospectans, lætusque *flammæ*, ut aiebat, *pulchritudine*, ἅλωσιν Ilii in illo suo scenico habitu decantavit.' E summo palatii prospectasse, perperam dicitur apud Dionem, lxii, p. 709. Rumorem illum, quem Tacitus ipse retulit, fabulam esse confidentius adseverat Cl. Reimarus.

1 *Sexto—die.* V. not. et em. ad An. xv, 40.

2 *Imas Esquilias.* Ima montis Esquilini.

3 *Nec—metu.* V. not. et em. ad An. xv, 40.

4 *Prædiis—Æmilianis.* Fuit in VII. Urbis regione vicus Æmilianus, in quo, auctore Nardino, Roma Vetus, iv, 10. videntur fuisse ædes, tabernæ, horrea, ceteraque id genus Urbana Tigellini prædia. Alia fuere Æmiliana extra Urbem, prope portam Flumentanam. De quibus hic haud agitur.

5 *Condendæ—novæ.* Ferme iisdem verbis Sulpic. Sever. ii, 29. Credebaturque 'Imperator gloriam innovandæ urbis quæsisse.'

6 *Quatuor integræ manebant.* Regiones sexta, septima, nona, et quartadecima.

7 *Solo—dejectæ.* Regiones secunda, tertia et quarta.

8 *Septem reliquis.* Regionibus primæ, quintæ, octavæ, decimæ, undecimæ, duodecimæ, decimæ tertiæ.

1 *Insularum.* Domos primores Urbis, insulas plebs habitabat. De insulis jam dictum sup. An. vi, 45. V. et Festum, v. *Insulæ.* Ad oram Ms. Vatic. 1958. adscriptum: 'Seneca ad Paulum Apostolum. Centum triginta duæ domus, et insulæ quatuor sex diebus arserunt. Septimus pausam dedit.' Hæc spuria sunt, et nebulonis figmenta. Quam vero id sit absurdum patet ex P. Victore, de Regionibus Urbis, Reg. II. *Insulæ* III M. CVI. *Domus* CCCXXXIII. Reg. III. *Insulæ* II *millia* DCCCVII. *Domus* CLX. Reg. IV. *Insulæ* II M. DCCLVIII. *Domus* CXXXVIII. Hæ sunt regiones solo tenus dejectæ. Quid si de septem aliis laceris et semiustis dicerem? Tota in Urbe, juxta Victorem fuere, *Insulæ* XLVI *millia* DCII. *Domus mill.* DCCLXXX. Vide quæ hac de re jam diximus in not. et em. ad An. xii, 23.

2 *Lunæ.* Templum Lunæ in Aventino monte, et XII. Urbis regione; teste Victore, 'Templum Lunæ in Aventino magnum.' Quam egregia monumenta, in-

numque,[4] quæ præsenti Herculi Arcas Evander[5] sacraverat, ædesque Statoris Jovis[6] vota Romulo, Numæque regia,[7] et delubrum Vestæ cum penatibus populi Romani, exusta. Jam opes tot victoriis quæsitæ, et Græcarum artium decora, exin monimenta ingeniorum[8] antiqua et incorrupta. Quamvis in tanta resurgentis Urbis[9] pulchritudine, multa seniores meminerant, quæ reparari nequibant. Fuere qui adnotarent, XIV. Kalendas Sextiles[10] principium incendii hujus ortum, quo et Senones captam Urbem inflammaverant. Alii eo usque cura progressi sunt, ut totidem annos mensesque et dies[11] inter utraque incendia numerent.

42. Ceterum Nero usus est patriæ ruinis,[1] exstruxitque

censo hoc templo, perierint, æstimare possumus ex Vitruv. v, 5. 'Auctorem habemus L. Mummium, qui, diruto theatro Corinthiorum, ejus ænea Romam deportavit, et de manubiis ad ædem Lunæ dedicavit.'

3 *Magna ara.* In XI. Urbis Regione, quam sibi ipse Hercules posuerat, Solin. ii. Egregia ejus ex ære statua inter aræ rudera inventa est. Dextra clavam, sinistra mala aurea tenebat. Basi inscriptum, HERCVLI VICTORI POLLENTI POTENTI INVICTO D. D. L. M. FRONTO. Illam in ædibus Conservatorum haberi testatur Ulysses Aldrovandi, *Le Statue di Roma*, p. 273.

4 *Fanumque.* Herculis Olivari in XI. Urbis regione. De hoc fano v. Varron. de L. L. p. 54.

5 *Arcas Evander.* 'Evander enim, qui venit in Palatium e Græcia, Arcas fuit,' Varro de L. L. p. 9.

6 *Statoris Jovis.* In X. Urbis regione, et Palatini montis radice. Templi nominisque originem docet Liv. i, 12. Cum enim vincerent Sabini, Romani fugerent, Romulus arma ad cœlum tollens, 'Jupiter, tuis, inquit, jussus avibus hic in Palatino prima urbi fundamenta jeci: arcem jam scelere emtam Sabini habent: inde huc armati, superata media valle tendunt. At tu, pater Deum hominumque, hinc saltem arce hostes: deme terrorem Romanis, fugamque fœdam siste: Hic ego tibi templum Statori Jovi, quod monumentum sit posteris, tua præsenti ope servatam urbem esse, voveo.'

7 *Numæque regia.* In clivo quoque Palatini montis, prope gradus palatii, seu domus Augustæ, erant Numæ regia, et delubrum Vestæ. De iis Horat. Od. Lib. i, 2, 13. 'Vidimus flavum Tiberim, retortis Littore Etrusco violenter undis, Ire dejectum monumenta regis Templaque Vestæ.' In delubro Vestæ erat Palladium, Penates, ignis, virgines Vestales. Templum illud occurrit in nummis familiæ Æmiliæ, restitutum in nummis Vespasiani. Deos vero Penates exhibent nummi familiarum Antiæ et Sulpiciæ. Paucis Ovid. Trist. iii, 1, 27. 'Hæc sunt fora Cæsaris, inquit, Hæc est a Sacris quæ via nomen habet. Hic locus est Vestæ, qui Pallada servat et ignem: Hæc fuit antiqui regia parva Numæ. Inde petens dextram, Porta est, ait, ista Palati. Hic Stator: hoc primum condita Roma loco est.'

8 *Monimenta ingeniorum.* Libri ac scripta veterum.

9 *Resurgentis Urbis.* In Vespasiani aliorumque deinde Imperatorum nummis nonnunquam occurrit, ROMA RESVRGENS.

10. XIV. *Kalendas Sextiles.* Die decima nona Julii. Idque egregie confirmat Liv. vi, 1. Illo enim teste, ad Alliam pugnatum est 'XV. Kalendas Sextiles.' Et v, 41. ait victores Gallos Urbem ingressos esse 'postero' die. Nec dissentit Verrius Flaccus a Gellio v, 17. laudatus. Haud ergo Tacitus erroris insimulandus, ut placuit nonnullis, qui hæc contigisse XVI. non vero XIV. Kalendas Sextiles existimant.

11 *Totidem—dies.* A vetustis Urbis primordiis inter utraque incendia totidem annos, menses, diesque otiosi numerabant. V. not. et em. ad An. xv, 41.

1 *Usus—ruinis.* Certe usus est. Nam, teste Suet. Ner. 38. 'Ne non hinc quoque quantum posset prædæ et manubiarum invaderet, pollicitus cadaverum et ruderum gratuitam egestionem, nemini ad reliquias rerum suarum adire permisit: collationibusque non receptis modo, verum

domum,[2] in qua haud perinde gemmæ et aurum miraculo essent, solita pridem, et luxu vulgata, quam arva et stagna, et in modum solitudinum hinc sylvæ, inde aperta spatia, et prospectus: magistris et machinatoribus Severo et Celere, quibus ingenium et audacia erat, etiam quæ natura denegavisset, per artem tentare, et viribus Principis inludere. Namque "ab lacu Averno[3] navigabilem fossam usque ad ostia Tiberina depressuros" promiserant, squalenti littore, aut per montes adversos. Neque enim aliud humidum gignendis aquis occurrit, quam Pomptinæ paludes:[4] cetera abrupta, aut arentia; ac si perrumpi possent, intolerandus labor, nec satis causæ. Nero tamen, ut erat incredibilium cupitor,[5] effodere proxima Averno juga connixus est: manentque vestigia inritæ spei.[6]

43. Ceterum, Urbis quæ domui supererant,[1] non, ut post Gallica incendia, nulla distinctione, nec passim, erecta: sed dimensis vicorum ordinibus, et latis viarum spatiis, cohibitaque ædificiorum altitudine,[2] ac patefactis areis, additis-

et efflagitatis, provincias privatorumque census prope exhausit.' Teste Oros. vii, 7. 'Centies centena millia sestertium, [*Angl.* 83,333*l.* 6*s.* 8*d.*] annua ad expensas a senatu sibi conferri imperavit.'

2 *Exstruxitque domum.* Cum de aurea Neronis domo multa sint dicenda, v. not. et em. ad An. xv, 42.

3 *Lacu Averno.* Hodie *lago Averno* prope Baias, in sinu Puteolano. De hac fossa ejusque causa et utilitate commodius dicetur inf. Hist. i, 86.

4 *Pomptinæ paludes.* Nunc *paludi Pontine*, in agro Romano. De iis Plin. iii, 5. §. 9. 'Aliud miraculum: a Circeiis palus Pomptina est, quem locum XXXIII. urbium fuisse Mutianus ter consul prodidit.'

5 *Incredibilium cupitor.* Vere incredibilium. Si quidem inchoaverat 'piscinam a Miseno ad Avernum lacum, contectam, porticibus conclusam, quo quicquid totis Baiis calidarum esset, converteretur. Fossam ab Averno Ostiam usque, ut navibus, nec tamen mari iretur, longitudinis per centum sexaginta millia: latitudinis, qua contrariæ quinqueremes commearent. Quorum operum perficiendorum gratia, quod ubique esset custodiæ in Italiam deportari, etiam scelere convictos, non nisi ad opus damnari, præceperat.'

6 *Vestigia—spei.* Et quidem funesta, teste Plin. xiv, 6. 'Antea Cæcubo [vino] erat generositas celeberrima in palustribus populetis, sinu Amyclano: quod jam intercidit, et incuria coloni, locique angustia: magis tamen fossa Neronis, quam a Baiano lacu Ostiam usque navigabilem inchoaverat.'

1 *Domui supererant.* Urbis loca, quæ exstructa, aut saltem dimensa, domo aurea, supererant.

2 *Cohibitaque—altitudine.* Quænam sit illa altitudo a Nerone præscripta, incertum est. Id tantum novimus ex Strab. v, p. 235. Augustum, ut ob nimiam domorum altitudinem frequentes ruinæ caverentur, 'edixisse ne novum ullum ædificium ad viam publicam factum ultra LXX. pedes attolleretur.' Πρὸς δὲ τὰς συμπτώσεις τὰ ὕψη τῶν καινῶν οἰκοδομημάτων καθελὼν, καὶ κωλύσας ἐξαίρειν ποδῶν ἑβδομήκοντα τὸ πρὸς ταῖς ὁδοῖς ταῖς δημοσίαις. Trajanus vero statuit, 'ne domorum altitudo sexaginta superaret pedes, ob ruinas faciles, et sumtus, siquando talia contingerent, exitiosos,' Aurel. Vict. in Epit. xiii. Unde videtur Nero inter LXX. et LX. pedes domorum altitudinem definivisse. Qui plura hac de re desiderat, adeat eruditissimum Brisson. Selectæ ex Jur. Civ. Antiquit. i, 1.

que porticibus,[3] quæ frontem insularum protegerent. "Eas porticus" Nero "sua pecunia exstructurum, purgatasque areas dominis traditurum," pollicitus est. Addidit præmia pro cujusque ordine, et rei familiaris copiis: finivitque tempus,[4] intra quod, effectis domibus, aut insulis, adipiscerentur. "Ruderi accipiendo[5] Ostienses paludes" destinabat, "utique naves, quæ frumentum Tiberi subvectassent, onustæ rudere decurrerent. Ædificiaque ipsa certa sui parte, sine trabibus, saxo Gabino Albanove solidarentur[6] (quod is lapis ignibus impervius est). Jam aqua privatorum licentia intercepta,[7] quo largior, et pluribus locis in publicum flueret, custodes: et subsidia reprimendis ignibus, in propatulo quisque haberet; nec communione parietum, sed propriis quæque muris ambirentur."[8] Ea ex utilitate accepta, decorem quoque novæ Urbi attulere. Erant tamen qui crederent, "veterem illam formam salubritati[9] magis conduxisse, quoniam angustiæ itinerum, et altitudo tectorum non perinde solis vapore perrumperentur." At nunc patulam latitudinem, et nulla umbra defensam, graviore æstu ardescere.

44. Et hæc quidem humanis consiliis providebantur. Mox

3 *Additisque porticibus.* Suet. in Ner. 16. 'Formam ædificiorum Urbis novam excogitavit, et ut ante insulas ac domos porticus essent, de quarum solariis incendia arcerentur: easque sumtu suo exstruxit. Destinarat etiam Ostia tenus mœnia promovere, atque inde fossa mare veteri Urbi inducere.'

4 *Finivitque tempus.* Intra quod, qui domos, aut insulas, effecissent, præmia adipiscerentur.

5 *Ruderi accipiendo.* Domorum tum incensarum, tum recens exstructarum ruderibus accipiendis, ut paludes illæ complerentur. Paludes istæ adhuc visuntur in via Ostiensi, paulo supra lacum Ostiensem.

6 *Saxo—solidarentur.* Sine trabibus, saxo Gabino Albanoque concamerata solidarentur. Præterquam quod Gabinæ Albanæque lapidicinæ Urbi proximæ, mollibus adhuc earum lapidibus ignis nocere non poterat. Contra vero duriores Tiburtini lapides, sed igne tacti, dissiliunt et dissipantur, Vitruv. ii, 7. Strabo v, p. 238.

7 *Licentia intercepta.* Nero edixit, ut aqua, privatorum licentia ante intercepta, custodes haberet, quo largior et pluribus in locis in publicum flueret: quisque etiam haberet in propatulo, seu in ædium vestibulis, subsidia reprimendis ignibus. De servis, aquarum custodibus, qui in Inscriptionibus appellantur AQVARII, v. Petr. Burm. Dissert. de Vectigalib. pop. Rom. xii, p. 241 et 242.

8 *Ambirentur.* Sublata communione parietum, minus erat incendiorum periculum; solidioraque ædificia, quæ propriis muris ambiebantur. Olim, lege XII. Tabularum, spatium inter domos insulasve in latitudinem duos pedes et semissem patebat, ad liberiorem circumeundi facultatem. AMBITVS PARIETVM SESTERTIVS PES ESTO. V. eruditissimum Brissonium, Selectæ ex Jure Civili Antiquitates, i. 2. In Urbe maxima et ferme innumerabili id observari jam pridem desierat.

9 *Salubritati.* Constat adhuc medicorum experientia Romæ plures esse ægros æstate in via suburbii novi, quæ latior est, quam in via suburbii veteris angustiore. V. Manelphum Eretanum, Mensa Romana, p. 4. Scilicet patula latitudo, nulla umbra defensa, graviore æstu ardescit.

petita Diis piacula,[1] aditique Sibyllæ libri, ex quibus supplicatum Vulcano et Cereri Proserpinæque, ac propitiata Juno per matronas, primum in Capitolio, deinde apud proximum mare:[2] unde hausta aqua, templum et simulacrum Deæ prospersum est; et sellisternia[3] ac pervigilia celebravere fœminæ, quibus mariti erant. Sed non ope humana, non largitionibus Principis, aut Deum placamentis, decedebat infamia, quin jussum incendium crederetur. Ergo abolendo rumori Nero subdidit reos, et quæsitissimis pœnis adfecit, quos per flagitia invisos, vulgus *Christianos* appellabat. Auctor nominis ejus CHRISTUS, Tiberio imperitante, per procuratorem Pontium Pilatum supplicio adfectus[4] erat. Repressaque in præsens[5] exitiabilis superstitio[6] rursus erumpebat, non modo

1 *Petita Diis piacula.* Petita sunt ut placarentur Dii. De libris Sibyllæ diximus satis in not. ad An. vi, 12.

2 *Proximum mare.* Et sane Ostiæ.

3 *Sellisternia.* Lectos Deis, sellas Deabus positas fuisse patet ex Val. Max. ii, 1. n. 2. 'Fœminæ cum viris cubantibus sedentes cœnitabant: quæ consuetudo ex hominum convictu ad divina penetravit: nam Jovis epulo ipse in lectulum, Juno et Minerva in sellas ad cœnam invitantur. Quod genus severitatis ætas nostra diligentius in Capitolio, quam in suis domibus, servat: videlicet quia magis ad rem pertinet, Dearum quam mulierum, disciplina contineri.' Originem vero tradit Liv. v, 13. Insanabili enim pestilentis æstatis 'pernicie, quando nec causa nec finis inveniebatur, libri Sibyllini ex senatusconsulto aditi sunt. Duumviri sacris faciundis, lectisternio tum primum in Urbe Romana facto, per dies octo Apollinem, Latonamque et Dianam, Herculem, Mercurium atque Neptunum tribus, quam amplissime tum apparari poterat, stratis lectis placavere.' Præcipua alia lectisternia v. ap. eumdem Liv. xxi, 62. et xxii, 10. De pervigiliis, eorum celebritate, ac postea scelere, satis compertum.

4 *Supplicio adfectus.* Nec in eo erubescimus; illudque ultro memoravimus in Suppl. An. v, 8.

5 *Repressaque in præsens.* Διὰ τὸ διατεταχέναι Κλαύδιον χωρίζεσθαι πάντας τοὺς Ἰουδαίους ἐκ τῆς Ῥώμης. D. Luc. Act. Ap. xviii, 2. Christiani quoque, quorum plurimi erant Judæi, Roma discedere fuerant coacti; ideoque repressi in præsens dicuntur. Ne tamen existimes, ut Lips. aliisque eruditis viris placuit, Christianos, Judæorum nomine, memorari ap. Arrian. in Epictet. ii, 9. Hic enim, sicut et sup. i, 22. puri putique Judæi appellantur. Eodem in errore versantur, qui ad Christianos, Christumque referunt verba Suet. in Claud. 25. 'Judæos, impulsore Chresto, assidue tumultuantes Roma expulit.' Non Jesu Christo, sed Judæo quodam Chresto (nec apud Græcos Latinosque insolitum nomen) impulsore, tumultuantes Judæi pulsi sunt. Frustraque erroris insimulatur Suet. quasi Jesum Christum, imperitante Claudio, vixisse et tumultuatum esse scripserit. Alius adhuc, nec nobis silendus, apud eruditos invaluit error, quod quæ de Judæis narrat Dio lx, p. 669. cum D. Lucæ et Suet. narratione perperam confundunt. Novem enim anni, inter vetita a Claudio Judæorum conventicula eorumque expulsionem interjecti.

6 *Exitiabilis superstitio.* Proh superstitio! Teste enim ipso Plin. x, Ep. 97. Hæc fuit summa, 'vel culpæ, vel erroris, quod [Christiani] essent soliti stato die ante lucem convenire: carmenque Christo, quasi Deo, dicere secum invicem: seque sacramento non in scelus aliquod obstringere, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depositum appellati abnegarent: quibus peractis, morem sibi discedendi fuisse rursusque coeundi ad capiendum cibum, promiscuum tamen et innoxium: quod ipsum facere desiisse post edictum meum, quo secundum mandata tua hetærias esse vetueram.' Se sacramento, non in scelus, sed in virtutem obstringere, hæccine exitiabilis superstitio? Merito igitur gloriatur Tertull. ad Scapulam iv, 'Pro tanta innocentia, pro tanta probitate, pro justitia,

per Judæam, originem ejus mali, sed per Urbem etiam, quo cuncta undique atrocia, aut pudenda, confluunt, celebranturque. Igitur primo correpti qui fatebantur, deinde indicio eorum multitudo ingens, haud perinde in crimine incendii, quam odio humani generis convicti[7] sunt. Et pereuntibus addita ludibria, ut ferarum tergis contecti, laniatu canum interirent, aut crucibus affixi, aut flammandi, atque ubi defecisset dies, in usum nocturni luminis urerentur. Hortos suos[8] ei spectaculo Nero obtulerat, et Circense ludicrum edebat, habitu aurigæ permixtus plebi, vel curriculo insistens. Unde quamquam adversus sontes et novissima exempla meritos, miseratio oriebatur, tamquam non utilitate publica, sed in sævitiam unius absumerentur.

45. Interea conferendis pecuniis[1] pervastata Italia, provinciæ eversæ, sociique populi, et quæ civitatum liberæ vocantur. Inque eam prædam etiam Dii cessere, spoliatis in Urbe templis, egestoque auro, quod triumphis, quod votis,[2] omnis

pro pudicitia, pro fide, pro veritate, pro Deo vivo cremamur; quod nec sacrilegi, nec hostes publici, verum nec tot majestatis rei pati solent—Crudelitas vestra gloria est nostra.

7 *Odio—convicti.* Primum correpti sunt, qui se Christianos esse fatebantur, deinde eorum indicio capta multitudo ingens Christianorum: omnesque non crimine incendii, cujus immunes, sed professione religionis, quæ odisset genus humanum, convicti sunt; ob ea flagitia invisi. Sic Romani criminabantur religionem, cujus quidem singulare, sed divinum est effatum: Εἴτις ἔρχεται πρός με, καὶ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα ἑαυτοῦ καὶ τὴν μητέρα, καὶ τὴν γυναῖκα, καὶ τὰ τέκνα, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ τὰς ἀδελφὰς, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, οὐ δύναταί μου μαθητὴς εἶναι. D. Luc. xiv, 26. Verum hac de re et de Christianis a Nerone interfectis v. peculiarem dissertationem in not. et em. ad An. xv, 44.

8 *Hortos suos.* In Vaticano. Ibi Christianorum sanguis effusus, ubi maximus effulsit adhucque effulget Christianæ fidei splendor.

1 *Conferendis pecuniis.* Ut domus aurea, urbsque nova ædificaretur. Huc spectat quod habet Suet. Ner. 32. 'Nulli delegavit officium, ut non adjiceret: scis quid mihi opus sit: et, hoc agamus, ne quis quidquam habeat. Ultimo templis compluribus dona detraxit, simulacraque ex auro vel argento fabricata conflavit: in his Penatium Deorum, quæ mox Galba restituit.'

2 *Triumphis—votis.* Ob prosperas adversasque res dona aurea Diis sacrabantur. Quot quantaque essent in Urbe æstimare possumus ex Augusto, cujus insigne extat testimonium in monumento Ancyrano apud Cl. Chishull, Antiquit. Asiatic. p. 175. *Meæ* STATVAE. PEDESTRES. ET. EQVESTRES. ET. IN. QVADRIGEIS. ARGENTEAE. STETERVNT. IN. VRBE. XXC. CIRCITER. QVAS. IPSE. SVSTVLI. EXQVE. EA. PECVNIA. DONA. AVREA. IN. AEDE. APOLLINIS. MEO. NOMINE. ET. ILLORVM. QVI. MIHI. STATVARVM. HONOREM. HABVERVNT. POSVI. Nec silendus Suet. Aug. 30. 'Ædes sacras vetustate collapsas, aut incendio absumtas, refecit: easque et ceteras opulentissimis donis adornavit: utpote qui in cellam Capitolini Jovis sedecim millia pondo auri, [*Angl.* 810,000*l.*] gemmasque ac margaritas quingenties sestertium, [*Angl.* 416,666*l.* 13*s.* 4*d.*] una donatione contulerit.' Senatum mille pondo auri, *Angl.* 45,000*l.* promittere solitum docet Petron. Sat. Vol. i, p. 356. 'Ipse senatus, recti bonique præceptor, mille pondo auri Capitolio promittere solet.' Porro quot vota publice ac privatim pro bellis, pro morbis, pro fortuna conciperentur, pronum est intelligere.

populi Romani ætas prospere, aut in metu, sacraverat. Enimvero per Asiam atque Achaiam non dona tantum, sed simulacra numinum abripiebantur,[3] missis in eas provincias Acrato ac Secundo Carinate.[4] Ille libertus, cuicumque flagitio promtus: hic Græca doctrina ore tenus exercitus, animum bonis artibus non induerat. Ferebatur "Seneca, quo invidiam sacrilegii a semet averteret, longinqui ruris secessum oravisse; et postquam non concedebatur, ficta valetudine, quasi æger nervis, cubiculum non egressus." Tradidere quidam, "venenum ei per libertum ipsius, cui nomen *Cleonicus*, paratum, jussu Neronis: vitatumque a Seneca proditione liberti, seu propria formidine, dum persimplici victu,[5] et agrestibus pomis, ac, si sitis admoneret, profluente aqua vitam tolerat."

46. Per idem tempus gladiatores, apud oppidum Præneste,[1] tentata eruptione,[2] præsidio militis, qui custos adesset, coerciti sunt: jam "Spartacum[3] et vetera mala" rumoribus ferente populo, ut est novarum rerum cupiens pavidusque. Nec multo post clades rei navalis accipitur, non bello (quippe haud alias tam immota pax) sed certum ad diem in Campaniam redire classem Nero jusserat, non exceptis maris casibus.

3 *Simulacra—abripiebantur.* Non numinum tantum, sed et hominum. Inter varia Neronis scelera, recenset Pausan. x, 7. p. 813. in Phocic. quingentas æneas partim Deorum, partim hominum statuas, ex Delphico Apollinis templo sublatas ὡς τὸν Ἀπόλλωνα πεντακοσίας θεῶν τε ἀναμὶξ ἀφείλετο καὶ ἀνθρώπων εἰκόνας χαλκᾶς. Quot ergo ex Olympiis, ex Pergamenis delubris, ex Athenarum arce, ex tota Achaia et Asia subripuit, cum Acratus, teste Dione Chrysost. Orat. xxxi, p. 355. ne ullum quidem vicum omitteret, solasque Rhodiorum statuas intactas dimiserit. Ἴστε γὰρ ὁ Κράτων (corrige ὁ Ἀκράτων) ἐκεῖ μόνος, τὴν οἰκουμένην σχεδὸν ἅπασαν περιελθὼν τούτου χάριν, καὶ μηδὲ κώμην παρεὶς μηδεμίαν, ὡς κἀνθάδε ἧκε. Λυπουμένων δ' ὑμῶν, ὅπερ εἰκὸς, κατὰ θέαν ἔφη παρεῖναι· μηδὲ γὰρ ἔχειν ἐξουσίαν μηδενὸς ἅψασθαι τῶν ἐνθάδε. 'Nostis quot statuas Acratus solus Neroni miserit, orbem ferme omnem ideo peragrans, neque vicum ullum præteriens, utque tandem Rhodum etiam venerit. Vobis autem, ut par erat mœrentibus, dixit se spectandi gratia adesse; neque se habere potestatem quicquam attingendi eorum, quæ hic essent.' Tot artis miracula, 'violentia Neronis in Urbem convecta,' fuisse 'in sellariis domus aureæ disposita' docet Plin. xxxiv, 8. n. 24.

4 *Secundo Carinate.* Carinas olim rhetor, sed misellus, et ob orationem in Tyrannos a Caio relegatus: unde Juvenal. vii, 203. 'Pœnituit multos vanæ sterilisque cathedræ, Sicut Thrasymachi probat exitus, atque Secundi Carrinatis.' V. et Dion. lix, p. 656.

5 *Persimplici victu.* De quo audiendus ipse Seneca Ep. lxxxiii. 'Panis deinde siccus, et sine mensa prandium: post quod non sunt lavandæ manus.' De Senecæ frugalitate v. adhuc epistolam cviii.

1 *Oppidum Præneste.* Nunc *Palestrina*, in agro Romano.

2 *Tentata eruptione.* Tentata eruptione ut fugerent. Atrox enim gladiatorum sors, 'Uri virgis ferroque necari.'

3 *Jam Spartacum.* Spartacus, gladiator, bellum servile concitavit A. U. C. 681: nec illud servilium armorum dedecus sublatum est A. U. C. 683. V. Flor. iii, 20. et Plut. Crass. p. 547 sq.

Ergo gubernatores, quamvis sæviente pelago a Formiis[4] movere, et gravi Africo,[5] dum promontorium Miseni[6] superare contendunt, Cumanis littoribus[7] impacti, triremium plerasque, et minora navigia passim amiserunt.

47. Fine anni vulgantur prodigia imminentium malorum nuntia. Vis fulgurum non alias crebrior, et sidus cometes, sanguine inlustri semper Neroni expiatum.[1] Bicipites hominum aliorumve animalium partus abjecti in publicum, aut in sacrificiis, quibus gravidas hostias immolare mos est, reperti. Et in agro Placentino,[2] viam propter, natus vitulus, cui caput in crure esset. Secutaque haruspicum interpretatio: "parari rerum humanarum aliud caput: sed non fore validum, neque occultum; quia non in utero repressum,[3] at iter juxta editum sit."

A. U. C. 818. J. C. 65.

48. Ineunt deinde consulatum[1] Silius Nerva, et Atticus Vestinus, cœpta simul, et aucta, conjuratione, in quam certatim nomina dederant, senatores, eques, miles, fœminæ etiam, cum odio Neronis, tum favore in C. Pisonem.[2] Is Calpurnio

4 *A Formiis.* Formiæ, oppidum Auruncorum: nunc *Mola, in Terra di Lavoro.*

5 *Africo.* *The South-West Wind.*

6 *Promontorium Miseni.* Nunc *Capo di Miseno.*

7 *Cumanis littoribus.* Inter *Capo di Miseno* et *Monte Riscello.* Hæc littora Cumanæ Sibyllæ spelunca celeberrima.

1 *Semper—expiatum.* Grotius delebat, *semper*, quod minime quotidianum sidus, cometes. Bentleius retinet, *semper*; sed sublatum vult, *Neroni.* Nihil demendum suadet Plin. ii, 25. cometes 'terrificum magna ex parte sidus, ac non leviter piatum, ut civili motu, Octavio consule; iterumque Pompeii et Cæsaris bello. In nostro vero ævo circa veneficium, quo Claudius imperium reliquit Domitio Neroni: ac deinde principatu ejus assiduum prope ac sævum.' Cometen Rubellii Plauti sanguine expiatum vidimus sup. An. xiv, 22. Cruentas illas expiationes Neronem docuit Babilus, astrologus, teste Suet. Ner. 36. 'Stella crinita, quæ summis potestatibus exitium portendere vulgo putatur, per continuas noctes oriri cœperat. Anxius ea re, ut ex Babilo astrologo didicit, solere reges talia ostenta cæde aliqua illustri expiare, atque a semet in capita procerum depellere; nobilissimo cuique exitium destinavit.' Hic Babilus, vanus ferusque homo, a C. Balbillo, de quo dictum sup. An. xiii, 22. omnino diversus.

2 *Agro Placentino.* *The Duchy of Piacenza.*

3 *Non—repressum.* V. not. et em. ad An. xv, 47.

1 *Consulatum.* A. Licinius Nerva Silianus et M. Vestinus Atticus consulatum iniere A. U. C. 818. J. C. 65.

2 *C. Pisonem.* Pisonianam conjurationem memorat quoque Suet. Ner. 36. Obscure Dio lxii, p. 713. quia hac in parte mutilus. Verum non silendum extat de Pisone fragmentum apud Scholiast. Juvenal. v, 109. 'Piso Calpurnius, antiqua familia, scenico habitu tragœdias actitavit: in latrunculatorum lusu tam perfectus et callidus, ut ad eum latentem curreretur. Ob hæc insinuatus C. Cæsari, repetente (forte *repente*) etiam relegatus est, quod consuetudinem pristinæ uxoris abductæ sibi ab ipso, deinde remissæ, repetiisse existimabatur. Mox sub Claudio restitutus, et post consulatum materna hereditate ditatus, magnificentissimus vixit, meritis sublevare inopes ex utroque ordine solitus: de plebe autem certos quotannis ad equestrem censum dignitatemque provehere.' Inde Juvenal. l. c. 'Nemo petit, modicis quæ mittebantur

genere ortus, ac multas insignesque familias paterna nobilitate complexus, claro apud vulgum rumore erat, per virtutem, aut species virtutibus similes. Namque facundiam tuendis civibus exercebat, largitionem adversus amicos; et ignotis quoque comi sermone et congressu. Aderant etiam fortuita, corpus procerum, decora facies: sed procul gravitas morum, aut voluptatum parcimonia: lenitati ac magnificentiæ, et aliquando luxui indulgebat. Idque pluribus probabatur, qui, in tanta vitiorum dulcedine, summum imperium non restrictum, nec perseverum volunt.

49. Initium conjurationis non a cupidine ipsius fuit; nec tamen facile memoraverim, quis primus auctor, cujus instinctu concitum sit, quod tam multi sumserunt. Promtissimos Subrium Flavium,[1] tribunum prætoriæ cohortis, et Sulpicium Asprum, centurionem, extitisse, constantia exitus docuit. Et Lucanus Annæus, Plautiusque Lateranus, consul designatus, vivida odia intulere. Lucanum[2] propriæ causæ accendebant, quod famam carminum ejus premebat Nero, prohibueratque ostentare, vanus adsimulatione.[3] Lateranum, consulem designatum, nulla injuria, sed amor reipublicæ sociavit. At Flavius Scevinus, et Afranius Quintianus, uterque senatorii ordinis, contra famam sui, principium tanti facinoris capessivere. Nam Scevino dissoluta luxu mens, et proinde vita somno languida. Quintianus mollitia corporis infamis, et a Nerone probroso carmine diffamatus, contumelias ultum ibat.

50. Ergo, dum "scelera Principis, et finem adesse imperii, deligendumque qui fessis rebus succurreret," inter se aut inter amicos jaciunt, aggregavere Tullium Senecionem, Cervarium

amicis A Seneca, quæ Piso bonus, quæ Cotta solebat Largiri.'

1 *Subrium Flavium.* Dioni lxii, p. 713. Σούβριος Φλάβιος——Σουλπίκιος Ἄπρος. 'Subius Flavius——Sulpicius Aper.'

2 *Lucanum.* Quo nobiliorem poetam non tulit Hispania: nimis quidem turgidum, sed argumenti dignitate, granditate animi, sententiarum majestate, ipsaque verborum gravitate laudatum.

3 *Vanus adsimulatione.* Vanus adsimulatione Lucani, qui jussus carmina reticebat, quasi Neroni cederet. At Lucanum tandem altum iit posteritas, ut recte augurabatur Stat. Silv. ii, Carm. ult. Genethliacon Lucani, vs. 58. 'Ingratus Nero dulcibus theatris, Et noster tibi præferetur Orpheus. Dices culminibus Remi vagantis Infandos domini nocentis ignes. Tu castæ titulum, decusque Pollæ Jucunda dabis adlocutione. Mox cœpta generosior juventa Albos ossibus Italis Philippos, Et Pharsalica bella detonabis. Et fulmen ducis inter arma divi, Libertate gravem pia Catonem, Et gratum popularitate Magnum. Tu Pelusiaci scelus Canopi Deflebis pius, et Pharo cruenta Pompeio dabis altius sepulcrum. Hæc primo juvenis canes sub ævo, Ante annos Culicis Maroniani. Cedet Musa rudis ferocis Enni, Et docti furor arduus Lucreti. Et qui per freta duxit Argonautas. Et qui corpora prima transfigurat. Quin majus loquor? ipsa te Latinis Æneis venerabitur canentem.

Proculum, Vulcatium Araricum, Julium Tugurinum, Munatium Gratum, Antonium Natalem, Martium Festum, equites Romanos: ex quibus Senecio,[1] e præcipua familiaritate Neronis, speciem amicitiæ etiam tum retinens, eo pluribus periculis conflictabatur. Natalis[2] particeps ad omne secretum Pisoni erat. Ceteris spes ex novis rebus petebatur. Adscitæ sunt, super Subrium et Sulpicium, de quibus retuli, militares manus, Granius Silvanus et Statius Proximus, tribuni cohortium prætoriarum, Maximus Scaurus et Venetus Paulus, centuriones. Sed summum robur in Fenio Rufo, præfecto,[3] videbatur: quem vita famaque laudatum, per sævitiam impudicitiamque Tigellinus in animo Principis anteibat, fatigabatque criminationibus, ac sæpe in metum adduxerat, quasi "adulterum Agrippinæ,[4] et desiderio ejus ultioni intentum." Igitur ubi conjuratis, præfectum quoque prætorii in partes descendisse, crebro ipsius sermone facta fides; promtius jam de tempore ac loco cædis agitabant. Et "cepisse impetum" Subrius Flavius ferebatur, "in scena canentem Neronem aggrediendi, aut cum, ardente domo,[5] per noctem huc illuc cursaret incustoditus." Hic occasio solitudinis; ibi ipsa frequentia tanti decoris testis, pulcherrimum animum[6] exstimulaverant: nisi impunitatis cupido retinuisset, magnis semper conatibus adversa.

51. Interim cunctantibus prolatantibusque spem ac metum, Epicharis quædam, incertum quonam modo sciscitata, (neque illi ante ulla rerum honestarum cura fuerat) accendere, et arguere conjuratos: ac postremo lentitudinis eorum pertæsa, et in Campania agens primores classiariorum Misenensium[1] labefacere, et conscientia inligare connixa est tali initio. Erat Chiliarchus[2] in ea classe Volusius Proculus, occidendæ matris Neronis inter ministros, non ex magnitudine sceleris pro-

1 *Ex quibus Senecio.* Alius fuit (nisi si exemplarium vitium est in prænomine) Claudius Senecio, de quo dictum sup. An. xiii, 12.

2 *Natalis.* An idem ac ille Natalis divitissimus simul et impurissimus, de quo Seneca Ep. lxxxvii?

3 *Præfecto.* Prætorii præfecto, de quo sup. An. xiv, 51.

4 *Adulterum Agrippinæ.* Matris Neronis, a filio interemtæ.

5 *Ardente domo.* Neronis domui ignem injicere destinaverant, ut in tumultu Nero facilius interficeretur.

6 *Pulcherrimum animum.* Quanto nobis sanior mens sacram inviolatamque esse Principum majestatem! Id ratio, id religio clamat. Id ad Romanos jam scripserat D. Paulus, Ep. ad Rom. xiii, 1 et 2.

1 *Classiariorum Misenensium.* De hac classe dictum sup. An. iv, 5.

2 *Chiliarchus.* Qui mille militibus præest.

vectus, ut rebatur. Is mulieri cognitus, seu recens orta amicitia, dum "merita erga Neronem sua, et quam in inritum cecidissent," aperit, adjicitque questus, et "destinationem vindictæ, si facultas oriretur," spem dedit posse impelli et plures conciliare: "nec leve auxilium in classe; crebras occasiones,"[3] quia Nero multo apud Puteolos et Misenum maris usu lætabatur. Ergo Epicharis plura: et omnia scelera Principis orditur: "Neque senatui quid manere,[4] sed provisum quonam modo pœnas eversæ reipublicæ daret: accingeretur modo navare operam, et militum acerrimos ducere in partes, ac digna pretia expectaret." Nomina tamen conjuratorum reticuit. Unde Proculi indicium inritum fuit, quamvis ea, quæ audierat, ad Neronem detulisset. Accita quippe Epicharis, et cum indice composita, nullis testibus innixum facile confutavit. Sed ipsa in custodia retenta est, suspectante Nerone, haud falsa esse, etiam quæ vera non probabantur.

52. Conjuratis tamen metu proditionis permotis, placitum maturare cædem apud Baias, in villa Pisonis: cujus amœnitate captus Cæsar crebro ventitabat,[1] balneasque et epulas inibat, omissis excubiis, et fortunæ suæ mole.[2] Sed abnuit Piso "invidiam" prætendens, "si sacra mensæ Diique hospitales cæde qualiscumque Principis cruentarentur. Melius apud Urbem in illa invisa et spoliis civium exstructa domo, vel in publico patraturos, quod pro republica suscepissent." Hæc in commune: ceterum timore occulto, ne L. Silanus,[3] eximia nobilitate, disciplinaque C. Cassii,[4] apud quem educatus erat, ad omnem claritudinem sublatus, imperium invaderet, promte daturis operam, qui a conjuratione integri essent, quique miserarentur Neronem, tamquam per scelus interfectum. Plerique "Vestini quoque consulis acre ingenium vitavisse Pisonem" crediderunt, "ne ad libertatem moveretur, vel

3 *Crebras occasiones.* Nec leve futurum esse auxilium in classe Misenensi; crebrasque rei conficiendæ fore occasiones.

4 *Neque senatui quid manere.* Neque senatui quidquam fidei erga Neronem manere: sed ab eo provisum, quonam modo pœnas eversæ reipublicæ daret.

1 *Crebro ventitabat.* V. not. et em. ad An. xv, 52.

2 *Fortunæ suæ mole.* Egregie dictum. Excubiæ enim sunt pariter fortunæ præsidium et moles.

3 *L. Silanus.* M. Junii Silani filius, Augusti atnepos. V. Stem. Cæs. n. 69.

4 *C. Cassii.* C. Cassius conjux Lepidæ, L. Silani amitæ. V. Stem. Cæs. n. 64 et 65. L. Silanus, interfecto patre suo M. Junio Silano, apud C. Cassium educatus fuerat.

delecto Imperatore alio, sui muneris rempublicam faceret."[5] Etenim expers conjurationis erat; quamvis super eo crimine Nero vetus adversus insontem odium expleverit.

53. Tandem statuere, Circensium ludorum die,[1] qui Cereri celebratur, exsequi destinata: quia Cæsar, rarus egressu, domoque aut hortis clausus, ad ludicra Circi ventitabat; promtioresque aditus erant lætitia spectaculi. Ordinem insidiis composuerant, "ut Lateranus, quasi subsidium rei familiari oraret, deprecabundus, et genibus Principis accidens, prosterneret incautum premeretque, animi validus, et corpore ingens. Tum jacentem et impeditum, tribuni et centuriones, et ceterorum ut quisque audentiæ habuisset, accurrerent, trucidarentque:" "primas sibi partes" expostulante Scevino, qui pugionem, templo Salutis[2] in Etruria, sive, ut alii tradidere, Fortunæ Ferentino in oppido[3] detraxerat, gestabatque velut magno operi sacrum. "Interim Piso apud ædem Cereris[4] opperiretur, unde eum præfectus Fenius et ceteri accitum ferrent in castra,[5] comitante Antonia,[6] Claudii Cæsaris filia, ad eliciendum vulgi favorem:" quod C. Plinius[7] memorat. Nobis quoquo modo traditum non occultare in animo fuit, quamvis absurdum videretur aut inanem ad spem Antoniam nomen et periculum commodavisse, aut Pisonem, notum amore uxoris, alii matrimonio[8] se obstrinxisse: nisi si cupido dominandi cunctis affectibus flagrantior est.[9]

54. Sed mirum quam inter diversi generis, ordinis, ætatis,

5 *Sui—faceret.* Ne ad libertatem restituendam moveretur, vel si Imperatorem deligere teneretur, rempublicam sui muneris faceret, eumque crearet Imperatorem, quem sibi tanto munere magis devinctum sciret.

1 *Circensium—die.* Pridie Idus, seu die 12. Aprilis, initium fuit ludis Cerealicis. In vetere Kalendario, PRID. ID. APRIL. LUDI CEREALICI. Per octo dies celebrabantur. Existimo octavam diem, sive 19. Aprilis, a conjuratis fuisse statutam. Sic enim idem Kalendarium, XIII. KAL. MAII. CEREALICI. Eadem quoque die in laterculo Polemæi Silvii, CIRCENSES. CONSULIS TERTIÆ MAPPÆ. De his adhuc plura in not. et em. ad An. XV, 53.

2 *Templo Salutis.* In quo Etruriæ oppido fuerit id templum ignoratur. Forte redundant, *in Etruria.*

3 *Ferentino in oppido.* Ferentinum, oppidum Etruriæ, nunc *Frenti.* V. not. et em. ad An. XV, 53.

4 *Ædem Cereris.* In XI. Urbis regione, haud procul a Circo maximo.

5 *Ferrent in castra.* In prætorium; ubi castra prætoriarum cohortium.

6 *Antonia.* Claudii et Æliæ Petinæ filia. V. Stem. Cæs. n. 105.

7 *C. Plinius.* Jam memoratus sup. An. XIII, 20.

8 *Alii matrimonio.* Antoniæ matrimonio, dimissa priore uxore.

9 *Flagrantior est.* Unde Polynices, amore regni furens simul et impius, apud Sen. Theb. IV, 662. 'Pro regno velim Patriam, penates, conjugem flammis dare. Imperia pretio quolibet constant bene.'

sexus, dites, pauperes, taciturnitate omnia cohibita sint; donec proditio cœpit a domo Scevini: qui pridie insidiarum, multo sermone cum Antonio Natale, dein regressus domum, testamentum obsignavit: promtum vagina pugionem, de quo supra retuli, "vetustate obtusum" increpans, "asperari saxo, et in mucronem ardescere" jussit. Eamque curam liberto Milicho[1] mandavit. Simul adfluentius solito convivium initum: servorum carissimi libertate, et alii pecunia donati: atque ipse mœstus, et magnæ cogitationis manifestus[2] erat, quamvis lætitiam vagis sermonibus simularet. Postremo "vulneribus ligamenta, quibusque sistitur sanguis, parare" eumdem Milichum monet; sive gnarum conjurationis, et illuc usque fidum, seu nescium, et tunc primum arreptis suspicionibus, ut plerique tradidere, de consequentibus.[3] Nam cum secum servilis animus præmia perfidiæ reputavit, simulque immensa pecunia et potentia obversabantur, cessit fas, et salus patroni, et acceptæ libertatis memoria. Etenim uxoris quoque consilium adsumserat, muliebre ac deterius: quippe ultro metum intentabat, "multosque adstitisse libertos ac servos, qui eadem viderint: nihil profuturum unius silentium: at præmia penes unum fore, qui indicio prævenisset."

55. Igitur, cœpta luce, Milichus in hortos Servilianos[1] pergit; et cum foribus arceretur, "magna, et atrocia adferre" dictitans, deductusque ab janitoribus ad libertum Neronis, Epaphroditum,[2] mox ab eo ad Neronem, urgens periculum, graves conjurationes, et cetera quæ audierat, conjectaveratque, docet. Telum quoque in necem ejus paratum ostendit,

1 *Liberto Milicho.* Egregia in hortis Versalicis extat Milichi statua, cujus tamen vitium, cum Milichus in ea paulo curiosior videatur, quanto cum acumine repererit puer Burgundionum dux Latina Gallicaque eloquentia celebratum est. Quod quoque non siluerim, ut animum, tot scelerum lectione fatigatum, paululum recreet memoria optimi Principis, ad magnas spes nati, cum maximo desiderio amissi.

2 *Magnæ—manifestus.* Vere Sen. Declam. ii, 5. 'Non bene tegit vultus magna consilia.'

3 *De consequentibus.* Tunc primum arreptis suspicionibus de istorum mandatorum consequentiis, ut plerique tradidere. Existimat quidem Cl. Ernest. hæc intelligenda esse de scriptoribus, i. e. ut plerique de scriptoribus consequentibus tradidere: sed minus placet. Optime vertit Davanzati, *ò come alcuni scrivono da quelli andamenti ne sospicò.*

1 *Hortos Servilianos.* Locum hortorum Servilianorum nemo veterum docet. Existimat tamen Donat. de Urbe Rom. iii, 23. illos fuisse in IX. Urbis regione haud procul a ponte Janiculensi, nunc *Ponte Sisto.* Forte nomen acceperant a M. Servilio, de quo dictum est sup. An. xiv, 19.

2 *Epaphroditum.* Neroni erat a libellis: quem tamen fortuna minus celebrem fecit, quam servus ejus Epictetus, Stoicorum antistes. Quanto melior domino servus!

accirique reum jussit. Is raptus per milites, et defensionem orsus, " Ferrum, cujus argueretur, olim religione patria cultum, et in cubiculo habitum, ac fraude liberti subreptum" respondit. " Tabulas testamenti sæpius a se, et incustodita dierum observatione, signatas. Pecunias et libertates servis et ante dono datas: sed ideo tunc largius, quia tenui jam re familiari, et instantibus creditoribus, testamento diffideret. Enimvero liberales semper epulas struxisse, et vitam amœnam,[3] et duris judicibus parum probatam. Fomenta vulneribus nulla jussu suo; sed quia cetera palam vana objecisset, adjungere crimen, cujus se pariter indicem et testem faceret." Adjicit dictis constantiam: incusat ultro " intestabilem, et consceleratum," tanta vocis ac vultus securitate, ut labaret indicium, nisi Milichum uxor admonuisset, " Antonium Natalem multa cum Scevino, ac secreta collocutum, et esse utrosque C. Pisonis intimos."

56. Ergo accitur Natalis: et diversi interrogantur, " quisnam is sermo, qua de re fuisset?" cum exorta suspicio, quia non congruentia responderant: inditaque vincla. Et tormentorum aspectum ac minas non tulere. Prior tamen Natalis, totius conjurationis magis gnarus, simul arguendi peritior, de Pisone primum fatetur. Deinde adjicit Annæum Senecam, sive internuntius inter eum Pisonemque fuit, sive ut Neronis gratiam pararet, qui infensus Senecæ, omnes ad eum opprimendum artes conquirebat. Tum, cognito Natalis indicio, Scevinus quoque pari imbecillitate, an cuncta jam patefacta credens, nec ullum silentii emolumentum, edidit ceteros: ex quibus Lucanus, Quintianusque, et Senecio diu abnuere. Post, promissa impunitate corrupti, quo tarditatem excusarent, Lucanus Aciliam matrem suam, Quintianus Glicium Gallum, Senecio Annium Pollionem, amicorum præcipuos, nominavere.

57. Atque interim Nero, recordatus Volusii Proculi indicio Epicharin[1] attineri, ratusque muliebre corpus impar dolori, " tormentis dilacerari" jubet. At illam non verbera, non ignes, non ira eo acrius torquentium, ne a fœmina spernerentur,

3 *Vitam amœnam.* Liberales se semper epulas struxisse, suamque vitam fuisse amœnam, et duris judicibus parum probatam.

1 *Epicharin.* De qua dictum est sup. c. 51.

tur, pervicere, quin objecta denegaret. Sic primus quæstionis dies contemtus. Postero cum ad eosdem cruciatus retraheretur gestamine sellæ (nam dissolutis membris insistere nequibat) vinclo fasciæ, quam pectori detraxerat, in modum laquei ad arcum sellæ restricto, indidit cervicem, et corporis pondere connisa, tenuem jam spiritum expressit: clariore exemplo libertina mulier, in tanta necessitate, alienos, ac prope ignotos protegendo, cum ingenui, et viri, et equites Romani, senatoresque, intacti tormentis, carissima suorum quisque pignorum proderent. Non enim omittebant Lucanus quoque, et Senecio, et Quintianus passim conscios edere, magis magisque pavido Nerone, quamquam multiplicatis excubiis semet sepsisset.

58. Quin et Urbem, per manipulos occupatis mœnibus, insesso etiam mari et amne,[1] velut in custodiam dedit. Volitabantque per fora, per domos, rura quoque et proxima municipiorum, pedites equitesque, permixti Germanis, quibus fidebat Princeps, quasi externis. Continua hinc et juncta agmina trahi, ac foribus hortorum[2] adjacere. Atque ubi dicendam ad causam introissent, "lætatum[3] erga conjuratos, si fortuitus sermo, et subiti occursus, si convivium, si spectaculum simul inissent" pro crimine accipi: cum super Neronis ac Tigellini sævas percunctationes, Fenius quoque Rufus violenter urgeret, nondum ab indicibus nominatus, sed quo fidem inscitiæ pararet, atrox adversus socios. Idem Subrio Flavio adsistenti,[4] innuentique an inter ipsam cognitionem distringeret gladium, cædemque patraret, renuit, infregitque impetum jam manum ad capulum referentis.

59. Fuere, qui, prodita conjuratione, dum auditur Milichus, dum dubitat Scevinus, hortarentur Pisonem, "pergere in castra, aut rostra ascendere, studiaque militum et populi tentare: si conatibus ejus conscii aggregarentur, secuturos etiam integros; magnamque motæ rei famam, quæ plurimum in

1 *Et amne.* Tiberi.
2 *Foribus hortorum.* Servilianorum.
3 *Lætatum.* Non modo lætitia erga conjuratos, sed etiam fortuitus sermo, et subiti occursus, si convivium, si spectaculum simul inissent, pro crimine accipi.
4 *Subrio Flavio adsistenti.* Subrio Flavio, prætoriæ cohortis tribuno, adsistenti, nutuque interroganti an inter ipsam conjuratorum cognitionem distringeret gladium, Neronemque interficeret, idem Fenius renuit, et infregit impetum Flavii jam manum ad gladii capulum referentis.

novis consiliis valeret. Nihil adversum hoc Neroni provisum: etiam fortes viros subitis terreri; nedum ille scenicus, Tigellino scilicet cum pellicibus suis comitante, arma contra cieret. Multa experiendo confieri, quæ segnibus ardua videantur. Frustra silentium et fidem in tot consciorum animis et corporibus sperari. Cruciatu, aut præmio, cuncta pervia esse. Venturos, qui ipsum quoque vincirent, postremo indigna nece adficerent. Quanto laudabilius periturum, dum amplectitur rempublicam, dum auxilia libertati invocat? Miles potius deesset, et plebes desereret, dum ipse majoribus, dum posteris, si vita præriperetur, mortem approbaret?" Immotus his, et paululum in publico versatus, post domi secretus, animum adversum suprema firmabat, donec manus militum adveniret, quos Nero tirones, aut stipendiis recentes, delegerat. Nam vetus miles timebatur, tamquam favore imbutus. Obiit, abruptis brachiorum venis. Testamentum fœdis adversus Neronem adulationibus, amori uxoris dedit, quam degenerem, et sola corporis forma commendatam, amici matrimonio abstulerat. Nomen mulieris, Arria Galla; priori marito, Domitius Silius: hic patientia, illa impudicitia, Pisonis infamiam propagavere.

60. Proximam necem Plautii Laterani, consulis designati, Nero adjungit, adeo propere, ut non complecti liberos, non illud breve mortis arbitrium[1] permitteret. Raptus in locum servilibus pœnis[2] sepositum, manu Statii, tribuni, trucidatur, plenus constantis silentii,[3] nec tribuno objiciens eamdem conscientiam.[4] Sequitur cædes Annæi Senecæ, lætissima

1 *Breve—arbitrium.* Breve quidem. Nam mori jussis non amplius quam 'horarium spatium dabat,' Suet. Ner. 37.

2 *Servilibus pœnis.* Extra portam Esquilinam, ut dictum Annal. ii, 32. Locum illum Porphyrio in Horat. Epod. v, 100. appellat 'regionem Aggeris:' Plut. Galb. p. 1066. Σηστέρτιον, 'sestertium;' quia juxta Lipsium semitertio ab Urbe milliari distabat.

3 *Constantis silentii.* Generose dictum. Sed de constantissimo viro audiendus quoque Arrianus in Epict. i, 1. Οὐ θέλεις οὕτως ἐκτεῖναι τὸν τράχηλον, ὡς Λατερανός τις ἐν τῇ Ῥώμῃ κελευσθεὶς ὑπὸ τοῦ Νέρωνος ἀποκεφαλισθῆναι; ἐκτείνας γὰρ τράχηλον, καὶ πληγεὶς, καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν πληγὴν ἀσθενῆ γενομένην ἐπ' ὀλίγον συνελκυσθεὶς, πάλιν ἐξέτεινεν. Ἀλλὰ καὶ ἔτι πρότερον προσελθόντι Ἐπαφροδίτῳ τῷ ἀπελευθέρῳ τοῦ Νέρωνος, καὶ ἀνακρίνοντι αὐτὸν ὑπὲρ τοῦ συγκρουσθῆναι, Ἄν τι θέλω, φησὶν, ἐρῶ σου τῷ κυρίῳ. 'Nonne vis ita porrigere jugulum, ut Romæ Lateranus, qui a Nerone capite plecti jussus, porrecto jugulo percussus, et ad ictum infirmiorem paulisper consternatus, rursus porrexit? Quin prius etiam, cum Neronis libertus, Epaphroditus, eum convenisset, ac de conjuratione interrogaret: Si quid, inquit, voluero, hero tuo dicam.'

4 *Eamdem conscientiam.* Conscientiam conjurationis, cujus ipse Statius particeps.

Principi, non quia conjurationis manifestum compererat, sed ut ferro grassaretur, quando venenum non processerat.[5] Solus quippe Natalis, et hactenus[6] promsit: "missum se ad ægrotum Senecam, uti viseret, conquerereturque, cur Pisonem aditu arceret? melius fore, si amicitiam familiari congressu exercuissent." Et respondisse Senecam: "sermones mutuos, et crebra colloquia neutri conducere: ceterum salutem suam incolumitate Pisonis inniti." Hæc ferre Granius Silvanus, tribunus prætoriæ cohortis, et, "an dicta Natalis, suaque responsa nosceret," percunctari Senecam jubetur. Is, forte, an prudens, ad eum diem ex Campania remeaverat, quartumque apud lapidem, suburbano rure,[7] substiterat. Illo, propinqua vespera, tribunus venit, et villam globis militum sepsit. Tum ipsi, cum Pompeia Paullina[8] uxore et amicis duobus epulanti, mandata Imperatoris edidit.

61. Seneca, "missum ad se Natalem, conquestumque nomine Pisonis, quod a visendo eo prohiberetur, seque rationem valetudinis et amorem quietis excusavisse," respondit. "Cur salutem privati hominis incolumitati suæ anteferret, causam non habuisse: nec sibi promtum in adulationes ingenium. Idque nulli magis gnarum, quam Neroni, qui sæpius libertatem Senecæ, quam servitium[1] expertus esset." Ubi hæc a tribuno relata sunt, Poppæa et Tigellino coram, quod erat sævienti Principi intimum consiliorum, interrogat, "an Seneca voluntariam mortem pararet?" Tum tribunus, "nulla pavoris signa, nihil triste in verbis ejus, aut vultu, deprehensum" confirmavit. Ergo, "regredi, et indicere mortem" jubetur.[2] Tradit Fabius Rusticus, "non eo, quo venerat, itinere

5 *Venenum non processerat.* De veneno dictum sup. c. 45.

6 *Et hactenus.* Solus Natalis, etiam hactenus, i. e. ad hanc usque diem, promsit. Forte tamen *et* redundat. Abest a Ms. Corb.

7 *Suburbano rure.* Nomentano, de quo Sen. Ep. civ. 'In Nomentanum meum fugi.' V. not. et em. ad An. xv, 60.

8 *Pompeia Paullina.* Paullinam fuisse filiam Pompeii Paullini, exercitus Germaniæ inferioris legati, de quo sup. An. xiii, 53. existimat Lips. sororem vero Ryck. Nihil certi pronuntiari potest. Illam adhuc adolescentem fuisse, cum jam senex esset Seneca, patet ex Sen. Ep. civ.

1 *Libertatem—servitium.* Egregia, dignaque philosopho. Sed sera fuit libertas, jamque prævalidis Principis vitiis. Prius vero servitium, seu ut mollius eloquar, prius promtiusque in novas ferocientis animi libidines fuerat obsequium. Qua in re quantum sit peccatum intelligent, qui hominum, ac maxime Principum, animos norunt.

2 *Indicere mortem jubetur.* Suet. Ner. 35. 'Senecam præceptorem ad mortem compulit: quamvis sæpe commeatum petenti, bonisque cedenti, persancte jurasset, suspectum se frustra, periturumque potius quam nociturum ei.'

reditum, sed flexisse ad Fenium præfectum, et expositis Cæsaris jussis, an obtemperaret," interrogavisse: monitumque ab eo, "ut exsequeetrur;" fatali omnium ignavia. Nam et Silvanus inter conjuratos erat, augebatque scelera, in quorum ultionem consenserat. Voci tamen et aspectui pepercit: intromisitque ad Senecam unum ex centurionibus, qui "necessitatem ultimam" denuntiaret.

62. Ille interritus poscit "testamenti tabulas:" ac denegante centurione,[1] conversus ad amicos, "quando meritis eorum referre gratiam prohibetur, quod unum jam, et tamen pulcherrimum habeat, imaginem vitæ suæ relinquere testatur: cujus si memores essent bonarum artium, famam tam constantis amicitiæ laturos." Simul lacrymas eorum, modo sermone, modo intentior in modum coercentis, ad firmitudinem revocat, rogitans: "Ubi præcepta sapientiæ?[2] ubi tot per annos meditata ratio adversum imminentia? Cui enim ignaram fuisse sævitiam Neronis? Neque aliud superesse post matrem, fratremque[3] interfectos, quam ut educatoris præceptorisque necem adjiceret."

63. Ubi hæc atque talia in commune disseruit, complectitur uxorem; et paululum adversus præsentem formidinem molitus,[1] rogat oratque, "temperaret dolorem, ne æternum susciperet; sed in contemplatione vitæ per virtutem actæ, desiderium mariti solatiis honestis toleraret." Illa contra, sibi quoque destinatam mortem adseverat,[2] manumque percussoris exposcit. Tum Seneca, gloriæ ejus non adversus, simul amore, ne sibi unice dilectam ad injurias relinqueret, "Vitæ," inquit, "delinimenta monstraveram tibi, tu mortis decus mavis: non invidebo exemplo. Sit hujus tam fortis exitus constantia penes utrosque par, claritudinis plus in tuo fine." Post quæ, eodem ictu brachia ferro exsolvunt. Se-

1 *Denegante centurione.* Quam breve tempus mori jussis daret Nero, dictum in not. c. 60.

2 *Præcepta sapientiæ?* Hæc et sequentia totidem verbis recitat Scholiast. Juvenalis, quem laudatum v. inter Testimonia Veterum.

3 *Matrem, fratremque.* Matrem Agrippinam, fratrem Britannicum.

1 *Molitus.* Male in vulgatis libris *mollitus.* V. not. et em. ad An. xv, 63. Quantum se mutuo diligerent Seneca et Paullina intelliges ex Sen. Ep. civ.

2 *Destinatam—adseverat.* Dio, Senecæ iniquior, et nonnumquam scriptor nugivendulus, hæc omnia depravat et adulterat, Libro lxii, p. 713. Nec eum pudet scribere Senecam uxorem suam interficere voluisse. Odi et ipse loquaciorem Senecæ sapientiam, ejusque animum recti haud satis pervicacem; at veras ejus laudes numquam deteram.

neca, quoniam senile corpus, et parco victu[3] tenuatum, lenta effugia sanguini præbebat, crurum quoque et poplitum venas abrumpit. Sævisque cruciatibus defessus, ne dolore suo animum uxoris infringeret, atque ipse visendo ejus tormenta, ad impatientiam delaberetur, suadet "in aliud cubiculum abscedere." Et novissimo quoque momento suppeditante eloquentia, advocatis scriptoribus, pleraque tradidit,[4] quæ, in vulgus edita ejus verbis, invertere supersedeo.[5]

64. At Nero, nullo in Paullinam proprio odio, ac ne glisceret invidia crudelitatis, "inhiberi mortem" imperat. Hortantibus militibus, servi libertique obligant brachia, premunt sanguinem, incertum an ignaræ. Nam, ut est vulgus ad deteriora promtum, non defuere, qui crederent, "donec implacabilem Neronem timuerit, famam sociatæ cum marito mortis petivisse: deinde, oblata mitiore spe, blandimentis vitæ evictam:" cui addidit paucos postea annos, laudabili in maritum memoria, et ore ac membris in eum pallorem albentibus, ut ostentui esset, multum vitalis spiritus egestum. Seneca interim, durante tractu,[1] et lenitudine mortis, Statium Annæum, diu sibi amicitiæ fide et arte medicinæ probatum, orat provisum pridem venenum,[2] quo damnati publico Atheniensium judicio extinguerentur, promeret: allatumque hausit frustra, frigidus jam artus[3] et cluso corpore adversum vim veneni. Postremo stagnum calidæ aquæ introiit, respergens proximos servorum, addita voce, "Libare se liquorem illum IOVI LIBERATORI."[4] Exin balneo inlatus, et vapore ejus exanimatus, sine ullo funeris solemni crematur. Ita codicillis præscripserat, cum etiam tum prædives et præpotens, supremis suis consuleret.

65. Fama fuit, Subrium Flavium cum centurionibus occulto consilio, neque tamen ignorante Seneca, destinavisse, "ut

3 *Parco victu.* De quo dictum sup. c. 45.

4 *Pleraque tradidit.* Hæc suprema sunt Senecæ verba ab advocatis scriptoribus excepta. Librum a Seneca scriptum et emendatum comminiscitur Dio l. c.

5 *Invertere supersedeo.* Quæ, cum in vulgus Senecæ verbis edita sint, hic invertere, et historiæ innectere supersedeo. Utinam illa invertisset Tacitus! si non ipsa Senecæ verba, saltem ipso digna et magnifica haberemus.

1 *Durante tractu.* Stillantis sanguinis.

2 *Provisum—venenum.* Cicutam, de qua Plin. xxv, 13. 'Cicuta quoque venenum est publica Atheniensium pœna invisa.' Et ipse Sen. Ep. xiii, 'Cicuta magnum Socratem fecit.'

3 *Frigidus jam artus.* Sic Virg. Æn. viii, 425. 'Nudus membra Pyracmon.'

4 *Jovi liberatori.* Ut ultima fuit Socratis morientis vox, τῷ Ασκληπιῷ ὀφείλομεν ἀλεκτρυόνα· ἀλλὰ ἀπόδοτε, καὶ μὴ ἀμελήσητε. 'Æsculapio debemus gallum: persolvite; ne id negligatis,' Plato Phæd. Vol. i, p. 118. Ita quoque Seneca 'Jovi liberatori' libavit. Plus salis in Socrate: in utroque haud satis dignitatis.

post occisum opera Pisonis Neronem, Piso quoque interficeretur, tradereturque imperium Senecæ, quasi, insonti claritudine virtutum,[1] ad summum fastigium delecto." Quin et verba Flavii vulgabantur, "Non referre dedecori, si citharœdus demoveretur, et tragœdus succederet:" quia, ut Nero cithara, ita Piso tragico ornatu canebat.

66. Ceterum militaris quoque conspiratio non ultra fefellit, accensis indicibus ad prodendum Fenium Rufum, quem eumdem conscium, et inquisitorem, non tolerabant. Ergo instanti, minitantique renidens Scevinus, "neminem" ait "plura scire quam ipsum." Hortaturque ultro, "redderet tam bono Principi vicem." Non vox adversum ea Fenio, non silentium; sed verba sua præpediens, et pavoris manifestus, ceterisque, ac maxime Cervario Proculo, equite, ad convincendum eum connisis, jussu Imperatoris a Cassio milite, qui ob insigne corporis robur adstabat, corripitur, vinciturque.

67. Mox eorumdem indicio Subrius Flavius, tribunus, pervertitur, primo "dissimilitudinem morum" ad defensionem trahens, "neque se armatum cum inermibus et effœminatis tantum facinus consociaturum." Dein postquam urgebatur, confessionis gloriam amplexus, interrogatusque a Nerone, quibus causis ad oblivionem sacramenti[1] processisset: "Oderam te,"[2] inquit, "nec quisquam tibi fidelior militum fuit, dum amari meruisti: odisse cœpi, postquam parricida matris et uxoris, et auriga, et histrio, et incendiarius extitisti." Ipsa retuli verba, quia non ut Senecæ, vulgata erant: nec minus nosci decebat militaris viri sensus incomtos et validos. Nihil in illa conjuratione gravius auribus Neronis accidisse constitit, qui ut faciendis sceleribus promtus, ita audiendi, quæ faceret, insolens erat. Pœna Flavii Vejano Nigro, tribuno, mandatur. Is proximo in agro scrobem effodi[3] jussit, quam Flavius ut humilem et angustam increpans, circumstantibus militibus, "Ne hoc quidem," inquit, "ex disciplina:" admonitusque fortiter protendere cervicem: "utinam," ait, "tu tam fortiter ferias." Et ille multum tremens, cum vix

1 *Insonti—virtutum.* Ob insontem virtutum claritudinem ad summum fastigium delecto.

1 *Oblivionem sacramenti.* Jurabant scilicet milites salutem Principis sibi rebus omnibus antiquiorem fore. V. not. et em. ad An. xv, 67.

2 *Oderam te.* V. not. et em. ad An. xv, 67.

3 *Scrobem effodi.* Scrobes plectendis sontibus effossas vidimus sup. An. i, 61.

duobus ictibus, caput amputavisset, sævitiam apud Neronem jactavit, "sesquiplaga interfectum a se" dicendo.

68. Proximum constantiæ exemplum Sulpicius Asper, centurio, præbuit: percunctanti Neroni, "cur in cædem suam conspiravisset?" breviter respondens: "Non aliter tot flagitiis ejus subveniri potuisse."[1] Tum jussam pœnam subiit. Nec ceteri centuriones in perpetiendis suppliciis degeneravere. At non Fenio Rufo par animus, sed lamentationes suas etiam in testamentum contulit. Opperiebatur Nero, ut Vestinus quoque consul in crimen traheretur, violentum et infensum ratus: sed ex conjuratis consilia cum Vestino non miscuerant, quidam, vetustis in eum simultatibus, plures, quia præcipitem et insociabilem credebant. Ceterum Neronis odium adversus Vestinum ex intima sodalitate cœperat, dum hic ignaviam Principis penitus cognitam despicit, ille ferociam amici metuit, sæpe asperis facetiis inlusus; quæ ubi multum ex vero traxere, acrem sui memoriam relinquunt.[2] Accesserat repens causa,[3] quod Vestinus Statiliam Messalinam[4] matrimonio sibi junxerat, haud nescius inter adulteros ejus et Cæsarem esse.

69. Igitur non crimine, non accusatore exsistente, quia speciem judicis induere non poterat, ad vim dominationis conversus, Gerelanum, tribunum, cum cohorte militum immittit: jubetque "prævenire conatus consulis, occupare velut arcem ejus,[1] opprimere delectam juventutem," quia Vestinus imminentes foro ædes, decoraque servitia, et pari ætate habebat. Cuncta eo die munia consulis impleverat, conviviumque celebrabat, nihil metuens, an dissimulando metu, cum ingressi milites "vocari eum a tribuno" dixere. Ille, nihil demoratus, exsurgit: et omnia simul properantur; clauditur cubiculo; præsto est medicus; abscinduntur venæ; vigens adhuc balneo infertur; calida aqua mersatur, nulla edita voce, qua semet miseraretur. Circumdati interim custodia, qui simul dis-

1 *Subveniri potuisse.* Eadem verba recitat Dio lxii, p. 713. Huc quoque spectat Suet. Ner. 36. Nonnulli etiam crimen imputarunt, 'tamquam aliter illi non possent nisi morte succurrere, dedecorato flagitiis omnibus.'

2 *Acrem—relinquunt.* Quam longa sit apud præpotentes acerbarum facetiarum memoria, jam dictum sup. An. v, 2.

3 *Repens causa.* I. e. *recens.*

4 *Statiliam Messalinam.* Statilia Messalina, nunc pellex, postea uxor Neronis. V. stem. Cæs. n. 39.

1 *Arcem ejus.* Sic datum crimini P. Valerio cos. 'quia ædificabat in summa Velia: ibi alto atque munito loco arcem inexpugnabilem fore.' Liv. ii, 7.

cubuerant, nec, nisi provecta nocte, omissi sunt, postquam pavorem eorum, ex mensa exitium opperientium, et imaginatus, et inridens Nero, "satis supplicii luisse," ait, "pro epulis consularibus." [2]

70. Exin M. Annæi Lucani cædem imperat. Is, profluente sanguine, ubi frigescere pedes manusque, et paulatim ab extremis cedere spiritum, fervido adhuc et compote mentis pectore, intelligit; recordatus carmen a se compositum, quo vulneratum militem [1] per ejusmodi mortis imaginem obiisse tradiderat, versus ipsos retulit; eaque illi suprema vox fuit. Senecio posthac et Quintianus, et Scevinus, non ex priore vitæ mollitia, mox reliqui conjuratorum periere, nullo facto dictove memorando.

71. Sed compleri interim Urbs funeribus, Capitolium victimis: alius filio, fratre alius, aut propinquo, aut amico interfectis, agere grates Deis, ornare lauru domum,[1] genua ipsius advolvi, et dextram osculis fatigare. Atque ille gaudium id credens, Antonii Natalis et Cervarii Proculi festinata indicia impunitate remuneratur: Milichus, præmiis ditatus, *Conservatoris* sibi nomen, Græco ejus rei vocabulo,[2] adsumsit. E tribunis Granius Silvanus, quamvis absolutus, sua manu cecidit: Statius Proximus veniam, quam ab Imperatore acceperat, vanitate exitus corrupit.[3] Exuti dehinc tribunatu Pompeius, Cornelius Martialis, Flavius Nepos, Statius Domitius; "quasi Principem non quidem odissent, sed tamen existimarentur." Novio Prisco per amicitiam Senecæ,[4] et Glitio Gallo, atque Annio Pollioni, infamatis magis quam convictis, data exilia. Priscum Antonia Flaccilla conjunx comitata est:

2 ***Epulis consularibus.*** 'Ut pictura, poesis,' ait vates. Bene quidem. Sed certe et pictura et poesi melior hæc Vestini cædis narratio. Nec quidquam perfectius numerisque omnibus absolutius legere memini.

1 ***Vulneratum militem.*** Lycidam, de quo Lucan. iii, 635. 'Ferrea dum puppi rapidos manus inserit uncos, Affixit Lycidam: mersus foret ille profundo, Sed prohibent socii, suspensaque crura retentant. Scinditur avulsus: nec sicut vulnere, sanguis Emicuit lentus: ruptis cadit undique venis, Discursusque animæ diversa in membra meantis Interceptus aquis, nullius vita peremti Est tanta dimissa via: pars ultima trunci Tradidit in letum vacuos vitalibus artus. At tumidus qua pulmo jacet, qua viscera fervent, Hæserunt ibi fata diu · luctataque multum Hac cum parte viri vix omnia membra tulerunt.' V. adhuc not. et em. ad An. xv, 70.

1 *Ornare—domum.* Domum auream Neronis. Laurus a Plin. xv, 30. dicitur 'gratissima domibus, janitrix Cæsarum.'

2 *Græco—vocabulo.* Proinde cognominatus est Milichus *Soter.* Græce ΣΩΤΗΡ.

3 ***Vanitate—corrupit.*** Veniam, quam ab imperatore acceperat, voluntariæ mortis vanitate irritam fecit.

4 ***Per amicitiam Senecæ.*** Forte ***propter amicitiam Senecæ,*** ut vult Cl. Ernest.

Gallum Egnatia Maximilla, magnis primum et integris opibus, post ademtis: quæ utraque gloriam ejus auxere. Pellitur et Rufius Crispinus occasione conjurationis, sed Neroni invisus, quod Poppæam quondam matrimonio tenuerat.[5] Verginium[6] et Rufum[7] claritudo nominis expulit. Nam Verginius studia juvenum eloquentia, Musonius præceptis sapientiæ fovebat. Cluvidieno Quieto, Julio Agrippæ, Blitio Catulino, Petronio Prisco, Julio Altino, velut in agmen et numerum, Ægæi maris[8] insulæ permittuntur. At Cadicia, uxor Scevini, et Cæsonius Maximus[9] Italia prohibentur, reos fuisse se, tantum pœna experti. Acilia, mater Annæi Lucani, sine absolutione, sine supplicio, dissimulata.

72. Quibus perpetratis Nero, et concione militum habita, bina nummum millia[1] viritim manipularibus divisit; addiditque sine pretio frumentum, quo ante ex modo annonæ utebantur.[2] Tum, quasi gesta bello expositurus, vocat senatum, et triumphale decus Petronio Turpiliano, consulari,[3] Cocceio Nervæ,[4] prætori designato, Tigellino, præfecto prætorii, tribuit; Tigellinum et Nervam ita extollens, ut, super triumphales in foro imagines,[5] apud palatium quoque effigies eorum sisteret: consularia insignia Nymphidio,[6] de quo, quia nunc primum oblatus est, pauca repetam: nam et ipse pars Roma-

5 *Matrimonio tenuerat.* Ut dictum sup. An. xiii, 45.

6 *Verginium.* Rhetorem, de quo, ut videtur, Quintilian. Instit. Orat. iii, 1. De oratoria arte scripsit 'ætatis nostræ Virginius:' in Ms. Almelov. *Verginius.* Alius omnino Verginius Rufus, tum superioris Germaniæ legatus, de quo plura dicentur inf.

7 *Rufum.* Rufum Musonium, philosophum, de quo sup. An. xiv, 59. Eum in Gyarum, insulam, expulsum fuisse tradit Philostrat. Vit. Apollon. vii, 16. V. et Dion. lxii, p. 714. De Gyaro dictum est An. iii, 68.

8 *Ægæi maris.* Nunc *the Archipelago.*

9 *Cæsonius Maximus.* Ille est, 'Facundi Senecæ potens amicus.' de quo Martial. vii, 44. Ipseque Sen. Ep. lxxxvii. 'Cum paucissimis servis, quos unum capere vehiculum potuit, sine ullis rebus, nisi quæ corpore nostro continebantur, ego et Maximus meus biduum jam beatissimum agimus.' Exulem Maximum comitatus est quidam Ovidius, ad quem scripsit Martial. vii, 43. 'Maximus ille tuus, Ovidi, Cæsonius hic est, Cujus adhuc vultum vivida cera tenet, Hunc Nero damnavit: sed tu damnare Neronem Ausus es, et profugi, non tua fata sequi. Æquora per Scyllæ magnus comes exulis isti: Qui modo nolueras consulis ire comes. Si victura meis mandantur nomina chartis, Et fas est cineri me superesse meo: Audiet hæc præsens, venturaque turba, fuisse Illi te, Senecæ quod fuit ille suo.'

1 *Bina nummum m. Angl.* 16*l.* 13*s.* 4*d.*

2 *Ex—utebantur.* Frumentum, quod ante juxta modum annonæ emebant, gratuitum dedit. Unde Suet. Ner. 10. Nero constituit 'Prætorianis cohortibus frumentum menstruum gratuitum.'

3 *Consulari.* Consulem vidimus sup. An. xiv, 29.

4 *Cocceio Nervæ.* Postea Imperatori.

5 *Triumphales—imagines.* Laureatas imagines, quæ in foro triumphalibus viris ponebantur.

6 *Nymphidio.* De quo plura inf. Hist. i, 5.

narum cladium erit. Igitur matre libertina ortus, quæ corpus decorum inter servos libertosque Principum vulgaverat, ex C. Cæsare[7] se genitum ferebat, quoniam, forte quadam habitu procerus, et torvo vultu[8] erat: sive C. Cæsar scortorum quoque cupiens, etiam matri ejus inlusit.

73. Sed Nero, vocato senatu, oratione inter patres habita, edictum apud populum, et collata in libros indicia, confessionesque damnatorum adjunxit. Etenim crebro vulgi rumore lacerabatur, "tamquam viros insontes, ob invidiam, aut metum, extinxisset." Ceterum cœptam, adultamque, et revictam, conjurationem neque tunc dubitavere, quibus verum noscendi cura erat; et fatentur, qui post interitum Neronis in Urbem regressi sunt. At in senatu cunctis, ut cuique plurimum mœroris,[1] in adulationem demissis, Junium Gallionem,[2] Senecæ fratris morte pavidum, et pro sua incolumitate supplicem, increpuit Salienus Clemens, "hostem et parricidam" vocans: donec consensu patrum deterritus est, "ne publicis malis abuti ad occasionem privati odii videretur, neu composita,[3] et obliterata, mansuetudine Principis novam ad sævitiam retraheret."

74. Tum decreta "dona, et grates Deis;" propriusque honos Soli, cui est vetus ædes apud Circum,[1] in quo facinus parabatur, qui occulta conjurationis, numine retexisset: utque Circensium Cerealium[2] ludicrum pluribus equorum cursibus celebraretur: mensis quoque Aprilis *Neronis* cognomentum acciperet:[3] templum Saluti exstrueretur, eo loci,[4] ex quo Scevinus ferrum promserat. Ipse eum pugionem apud Capi-

7 *C. Cæsare.* Caio Caligula.

8 *Torvo vultu.* De Caligulæ proceritate et torvitate v. Suet. in Caio, L. Plinium, xi, 37. §. 54. Nos quoque diximus in Suppl. An. viii, 80.

1 *Ut—mœroris.* Quo quisque plus mœroris habebat ob parentum, affiniumve, cædem, eo erat in adulationem demissior, ut adulatione mœrorem tegeret.

2 *Junium Gallionem.* Duo memorantur fratres Senecæ, Annæus Mela, pater Lucani poetæ, et M. Annæus Novatus, qui, a Gallione postea adoptatus, Lucius Junius Gallio dictus est. Ille ipse est Gallio, qui D. Paulum, a Judæis ad suum tribunal adductum, imperitante Claudio, dimisit; Act. Apost. xviii, 12. Inde, ut mihi videtur, commentitiæ Pauli ad Senecam, Senecæ ad Paulum epistolæ. Postea Gallio et Mela interfecti sunt, teste Dione, lxii, p. 713. De Mela dicetur inf. An. xvi, 17.

3 *Neu composita.* Neu mala, composita et obliterata mansuetudine Principis, ad novam sævitiam retraheret.

1 *Apud Circum.* Apud Circum maximum.

2 *Circensium Cerealium.* V. sup. c. 53.

3 *Neronis — acciperet.* Dictusque est *Neroneus.* V. inf. An. xvi, 12.

4 *Eo loci.* De hoc loco dictum sup. c. 53.

5 *Julii Vindicis.* Qui rebellione sua Neronem ad mortem compulit. V. Suppl. An. xiv, 66 sq.

tolium sacravit, inscripsitque IOVI VINDICI. In præsens haud animadversum; post arma Julii Vindicis[5] ad auspicium et præsagium futuræ ultionis trahebatur. Reperio in commentariis senatus, Cerialem Anicium, consulem designatum, pro sententia dixisse, "ut templum divo Neroni quam maturrime publica pecunia poneretur." Quod quidem ille decernebat tamquam mortale fastigium egresso, et venerationem Deum merito: quod ad omina solum sui exitus verteretur. Nam Deum honor Principi non ante habetur,[6] quam agere inter homines desierit.

6 *Non ante habetur.* 'Falsum id in Augusto liquet ex Horatio et Manilio,' inquit Illustr. Huetius. At vir doctissimus non attendit Augustum quidem poetis dictum esse Deum, et in provinciis aras et sacra habuisse: verum in Urbe honores Deum nondum habitos fuisse Principi, antequam agere inter homines desiisset. Neronem autem in provinciis appellatum fuisse Deum testatur nummus ex ære minimo ab Harduino laudatus, Selecta opp. p. 724. ΝΕΡΩΝ ΣΕΒΑΣΤΟΣ ΘΕΟΣ, 'Nero Augustus Deus,' capite laureato. Ex aversa parte, ΙΟΥΛΙΟC ΑΝΔΡΟΝΙΚΟC ΕΥΕΡΓΕΤΗΣ ΛΑΟΔΙΚΕΩΝ, 'Julius Andronicus beneficus in Laodicenses.'

BREVIARIUM

LIBRI DECIMI SEXTI.

---

1. Neroni inludit fortuna per Cesellium Bassum, qui thesauros in Africa se reperisse temere jactitat. 3. Gliscit luxuria spe inani. 4. Lustrale certamen in quo cantat Nero, magna auditorum molestia, et Vespasiani periculo. 6. Poppæa mortem obit: corpus ejus differtum odoribus conditur: ductæ tamen publicæ exsequiæ. 7. C. Cassius, L. Silanus in exilium pulsi. Lepida Principis judicio permissa. 10. L. Vetus, Sextia et Pollutia necem subiere. 12. Mutata mensium nomina. 13. Tempestates et morbi. 14. Anteius et Ostorius ad mortem aguntur. 17. Eodem agmine Annæus Mela, Cerialis Anicius, Rufius Crispinus, C. Petronius cecidere. 20. Siliæ exilium. 21. Nerone virtutis ipsius exscindendæ cupido, gravior criminationum moles in Thraseam Pætum et Baream Soranum ingruit. Servilia, Sorani filia, patris discrimini connectitur. Interrita eorum constantia: iis datur mortis arbitrium. Accusatoribus Eprio, Cossutiano, et Ostorio Sabino tribuuntur præmia. *Cetera temporum iniquitate periere. Vide Supplementum libri XVI. Annalium.*

Gesta autem hæc.

A.U.C.	J.C.		
DCCCXIX.	66.	Coss.	C. Suetonio Paullino, C. Lucio Telesino.

C. CORNELII TACITI
ANNALES.

LIBER DECIMUS SEXTUS.

A.U.C. 818. J.C. 65.

1. INLUSIT dehinc Neroni fortuna, per vanitatem ipsius, et promissa Cesellii Bassi; qui origine Pœnus, mente turbida, nocturnæ quietis imaginem ad spem haud dubiam retraxit. Vectusque Romam, Principis aditum emercatus, expromit "repertum in agro suo specum altitudine immensa, quo magna vis auri contineretur, non in formam pecuniæ, sed rudi et antiquo pondere: lateres[1] quippe prægraves jacere, adstantibus parte alia columnis:[2] quæ per tantum ævi occulta, augendis præsentibus bonis.[3] Ceterum, ut conjectura demonstraret, Didonem Phœnissam, Tyro[4] profugam, condita Carthagine, illas opes abdidisse, ne novus populus nimia pecunia lasciviret: aut reges Numidarum,[5] et alias infensi, cupidine auri ad bellum accenderentur."

2. Igitur Nero, non auctoris, non ipsius negotii fide satis spectata, nec missis[1] per quos nosceret, an vera adferrentur, auget ultro rumorem; mittitque, qui velut partam prædam aveherent. Dantur triremes et delectum navigium,[2] juvandæ

1 *Lateres.* Lateres aureos, *Angl. ingots of gold.*
2 *Columnis.* Aureis.
3 *Præsentibus bonis.* Præsentibus Neronis imperii bonis.
4 *Tyro.* De qua egregie Plin. v, 19. 'Tyrus quondam insula, præalto mari septingentis passibus divisa, nunc vero Alexandri oppugnantis operibus continens, olim portu clara, urbibus genitis, Lepti, Utica, et illa Romani imperii æmula, terrarum orbis avida, Carthagine: etiam Gadibus extra orbem conditis. Nunc omnis ejus nobilitas conchylio atque purpura constat.' Hodie oppidulum, *Sour.*
5 *Reges Numidarum.* Numidia, nunc *the Eastern part of the kingdom of Algiers.*

1 *Nec missis.* V. not. et em. ad An. xvi, 2.
2 *Delectum navigium.* Delecti sunt nautæ, ut recte explicat Illustr. Huetius. Mallet Boxhornius, *delectum remigium.*

festinationi: nec aliud per illos dies, populus credulitate, prudentes diversa fama, tulere. Ac forte quinquennale ludicrum secundo lustro[3] celebrabatur: a vatibus oratoribusque[4] præcipua materia in laudem Principis adsumta est: "Non enim tantum solitas fruges, nec metallis confusum aurum gigni, sed nova ubertate provenire terram,[5] et obvias opes deferre Deos:" quæque alia summa facundia, nec minore adulatione servilia fingebant, securi de facilitate credentis.

3. Gliscebat interim luxuria spe inani, consumebanturque veteres opes,[1] quasi oblatis, quas multos per annos prodigeret. Quin et inde jam largiebatur: et divitiarum expectatio, inter causas paupertatis publicæ erat. Nam Bassus, effosso agro suo, latisque circum arvis, dum hunc, vel illum locum promissi specus adseverat, sequunturque non modo milites, sed populus agrestium efficiendo operi adsumtus, tandem posita vecordia, "non falsa ante somnia sua, seque tunc primum elusum" admirans, pudorem et metum morte voluntaria effugit. Quidam "vinctum, ac mox dimissum," tradidere, "ademtis bonis in locum regiæ gazæ."

4. Interea senatus, propinquo jam lustrali certamine,[1] ut

3 *Secundo lustro.* Quinquennale illud ludicrum instituerat Nero A. U. C. 813. ut dictum est sup. An. xiv, 20. Quinque annis solidis vertentibus, instauratum fuit. Quinquennale ergo, non vero sexennale, ut perperam contendit Scalig. de Emend. Temp. v, p. 440. dici debuit. Hæc accurate disputata v. ap. Petav. de Doctrin. Temp. xi, 15.

4 *A vatibus oratoribusque.* V. not. et em. ad An. xvi, 2.

5 *Provenire terram.* Hac enim fortunata Neronis ætate non tantum solitas fruges, nec aurum metallis confusum gigni, sed terram nova ubertate in aureos proventus efflorescere, Deosque ipsos obvias opes deferre. Ita exaggerabant divitias ex Africa afferendas. 'Metallis,' ne de aliis metallis accipias, sed de fodinis, quibus confusum est aurum. Plinius 'metalla' hac significatione passim usurpat.

1 *Veteres opes.* Hæc illustrat Suet. Ner. 31. Nero 'inchoabat piscinam a Miseno ad Avernum lacum, contectam, porticibus conclusam, quo quidquid totis Baiis calidarum esset, converteretur. Fossam ab Averno Ostiam usque, ut navibus, nec tamen mari iretur, longitudinis per centum sexaginta millia: latitudinis, qua contrariæ quinqueremes commearent. Quorum operum perficiendorum gratia, quod ubique esset custodiæ in Italiam deportari, etiam scelere convictos, non nisi ad opus damnari, præceperat. Ad hunc impendiorum furorem super fiduciam imperii, etiam spe quadam repentina immensarum et reconditarum opum impulsus est: ex indicio equitis Romani pro comperto pollicentis, thesauros antiquissimæ gazæ, quos Dido regina fugiens Tyro secum extulisset, esse in Africa vastissimis specubus abditos, ac posse erui parvula molientium opera.'

1 *Lustrali certamine.* Certamine quinquennali, quod secundo lustro celebratum est. At dum hæc solita sua brevitate exsequitur Tacitus, multa omittit, quæ ex Suet. tradere haud erit inutile. 'Cum magni æstimaret cantare, etiam Romæ Neroneum agona ante præstitutam diem revocavit. Flagitantibusque cunctis cœlestem vocem, respondit quidem, in hortis se copiam volentibus facturum: sed adjuvante vulgi preces etiam statione militum, quæ tunc excubabat, repræsentaturum se pollicitus est libens: ac sine mora nomen suum in albo profitentium citharœdorum jussit adscribi, sorticulaque in urnam cum ceteris demissa, intravit ordine suo, simul-

dedecus averteret,[2] offert Imperatori "victoriam cantus," adjicit "facundiæ coronam," qua ludicra deformitas velaretur. Sed Nero, "nihil ambitu, nec potestate senatus opus esse" dictitans, "se æquum adversus æmulos, et religione judicum meritam laudem adsecuturum," primo carmen in scena recitat: mox flagitante vulgo,[3] "ut omnia studia sua publicaret," (hæc enim verba dixere) ingreditur theatrum,[4] cunctis citharæ legibus obtemperans:[5] ne fessus resideret, ne sudorem, nisi ea, quam indutui gerebat, veste detergeret: ut nulla oris, aut narium excrementa viserentur. Postremo flexus genu, et cœtum illum manu veneratus, sententias judicum[6] opperiebatur ficto pavore. Et plebs quidem Urbis, histrionum quoque gestus juvare solita, personabat certis modis, plausuque composito. Crederes lætari; ac fortasse lætabantur, per injuriam publici flagitii.[7]

que præfecti prætorii citharam sustinentes, post tribuni militum, juxtaque amicorum intimi. Utque constitit peracto principio, Nioben se cantaturum per Cluvium Rufum consularem pronuntiavit, et in horam fere decimam perseveravit: coronamque eam et reliquam certaminis partem in annum sequentem distulit, ut sæpius canendi occasio esset.' Suet. Ner. 21.

2 *Dedecus averteret.* Ut dedecus cantaturi Principis averteret.

3 *Flagitante vulgo.* Quamvis id cuperet Nero, et flagitarent omnes, pudor tamen retinebat: eum vicit Vitellius, certaminis præses, et postea Imperator, ut accipimus ex Suet. Vitell. 4. 'Caio per aurigandi, Claudio per aleæ studium familiaris. Sed aliquanto Neroni acceptior, cum propter eadem hæc, tum peculiari merito: quod præsidens certamini Neroneo, cupientem inter citharædos contendere, nec, quamvis flagitantibus cunctis, promittere audentem, ideoque egressum theatro revocaverat, quasi perseverantis populi legatione suscepta, exorandumque præbuerat.'

4 *Ingreditur theatrum.* In scena, i. e. in proscenio, seu pulpito, scenicorum more, carmen recitaverat Nero; mox egressum revocante Vitellio, theatrum, seu orchestram, conscendit, in qua thymelici, hoc est, citharœdi, tibicines, et symphoniaci, actiones suas præstabant. De his theatri partibus plura v. ap. Vitruv. v, 6 sq.

5 *Obtemperans.* Suet. Ner. 24. 'In certando vero ita legi obediebat, ut numquam excreare ausus, sudorem quoque frontis brachio detergeret: atque etiam in tragico quodam actu, cum elapsum baculum cito resumsisset, pavidus et metuens ne ob delictum certamine summoveretur, non aliter confirmatus est, quam adjurante hypocrita, non animadversum id inter exsultationes succlamationesque populi.'

6 *Sententias judicum.* Suet. Ner. 23. 'Quam autem trepide anxieque certaverit, quanta adversariorum æmulatione, quo metu judicum, vix credi potest. Adversarios quasi plane conditionis ejusdem observare, captare, infamare secreto, nonnumquam ex occursu maledictis incessere: ac, si qui arte præcellerent, corrumpere etiam solebat. Judices autem prius, quam inciperet, reverentissime alloquebatur, omnia se facienda fecisse, sed eventum in manu esse fortunæ: illos ut sapientes et doctos viros fortuita debere excludere.' De hac infamia plura v. ap. Dion. lxiii, p. 719. Principem enim non pudebat inter Cæsares minimum esse, ut inter citharœdos major haberetur, ταῦτα μέντοι πάντα ποιοῦντα, ἵνα τὸν τῶν κιθαρῳδῶν ἀγῶνα νικήσας, ἡττηθῇ τὸν τῶν Καισάρων.

7 *Per—flagitii.* Optime explicat Illustr. Huetius, 'ac fortasse lætabantur, etsi sibi injuria per publicum hoc flagitium fieret, et magnum sibi dedecus consci sceretur.' Frustra Acidal. Boxhorn. Ernest. et al. emendant, *per incuriam.*

5. Sed qui remotis e municipiis, severamque adhuc,[1] et antiqui moris retinentes Italiam, quique per longas provincias,[2] lasciviæ inexperti, officio legationum,[3] aut privata utilitate advenerant, neque aspectum illum tolerare, neque labori inhonesto sufficere: cum manibus nesciis[4] fatiscerent, turbarent gnaros, ac sæpe a militibus verberarentur, qui per cuneos stabant, ne quod temporis momentum impari clamore, aut silentio segni præteriret. Constitit plerosque equitum, dum per angustias aditus et ingruentem multitudinem enituntur, obtritos:[5] et alios, dum diem noctemque sedilibus continuant, morbo exitiabili correptos: quippe gravior inerat metus, si spectaculo defuissent, multis palam, et pluribus occultis, ut nomina ac vultus, alacritatem tristiamque coeuntium scrutarentur. Unde tenuioribus statim inrogata supplicia: adversus inlustres dissimulatum ad præsens, et mox redditum odium. Ferebantque "Vespasianum,[6] tamquam somno conniveret, a Phœbo liberto[7] increpitum, ægreque meliorum precibus obtectum: mox imminentem perniciem majore fato effugisse."

6. Post finem ludicri Poppæa mortem obiit,[1] fortuita mariti iracundia, a quo gravida ictu calcis adflicta est. Neque enim venenum crediderim, quamvis quidam scriptores tradant, odio magis, quam ex fide. Quippe liberorum cupiens, et amori uxoris obnoxius erat. Corpus non igni abolitum, ut Romanus mos;[2] sed regum externorum consuetudine, differ-

1 *Severamque adhuc.* V. not. et em. ad An. xvi, 5.

2 *Longas provincias.* Longas, i. e. longinquas. V. not. et em. ad An. xvi, 5.

3 *Officio legationum.* 'Præcipitur edicto divi Vespasiani omnibus civitatibus ne plures quam ternos legatos mittant.' Digest. Libr. I, Tit. 7. de legationibus, leg. 4. ex Marciano.

4 *Manibus nesciis.* Plausus compositi nesciis.

5 *Obtritos.* Suet. Ner. 23. 'Cantante eo, [Nerone,] ne necessaria quidem causa excedere theatro licitum erat. Itaque et enixæ quædam in spectaculis dicuntur, et multi tædio audiendi laudandique, clausis oppidorum portis, aut furtim exsiluisse de muro, aut, morte simulata, funere elati.' Nulla enim voluptas, ubi necessitas.

6 *Vespasianum.* Postea Imperatorem.

7 *Phœbo liberto.* 'Ex officio admissionis' fuisse Phœbum ait Suet. Vespas. 14. In Inscr. vet. ap. Gruter. p. 610. n. 6.

D M
TI. CLAVDIO. AVG. L.
PHOEBO
CLAVDIA PANNYCHIS
FECIT
CONIVGI. BENE MERENTI.

1 *Mortem obiit.* Suet. Ner. 35. 'Poppæam duodecimo die post divortium Octaviæ in matrimonium acceptam dilexit unice. Et tamen ipsam quoque ictu calcis occidit: quod se ex aurigatione sero reversum, gravida et ægra conviciis incesserat. Ex hac filiam tulit Claudiam Augustam, amisitque admodum infantem.' De portentosa Poppææ luxuria v. Dion. lxii, p. 714.

2 *Romanus mos.* Sed haud vetus. Plin.

tum odoribus conditur,[3] tumuloque Juliorum[4] infertur. Ductæ tamen publicæ exsequiæ, laudavitque ipse apud rostra "formam ejus, et quod divinæ infantis parens fuisset," aliaque fortunæ munera pro virtutibus.

7. Mortem Poppææ, ut palam tristem, ita recordantibus lætam,[1] ob impudicitiam ejus sævitiamque, nova insuper invidia Nero complevit, prohibendo C. Cassium[2] officio exsequiarum: quod primum indicium mali, neque in longum dilatum est. Sed Silanus[3] additur: nullo crimine, nisi quod Cassius opibus vetustis, et gravitate morum, Silanus claritudine generis, et modesta juventa, præcellebant. Igitur missa ad senatum oratione "removendos a republica utrosque" disseruit. Objectavitque Cassio, "quod inter imagines majorum, etiam C. Cassii[4] effigiem coluisset, ita inscriptam: DUCI PARTIUM. Quippe semina belli civilis, et defectionem a domo Cæsarum quæsitam. Ac ne memoria tantum infensi nominis[5] ad discordias uteretur, adsumsisse L. Silanum, juvenem genere nobilem, animo præruptum, quem novis rebus ostentaret."

8. Ipsum dehinc Silanum increpuit iisdem, quibus patruum

vii, 54. 'Ipsum cremare apud Romanos non fuit veteris instituti: terra condebantur. At postquam longinquis bellis obrutos erui cognovere, tunc institutum. Et tamen multæ familiæ priscos servavere ritus. Sicut in Cornelia, nemo ante Syllam dictatorem traditur crematus. Idque voluisse, veritum talionem, eruto C. Marii cadavere.'

3 *Differtum—conditur.* Præter odores, quibus differtum est Poppææ corpus, vis alia infinita odorum die publicarum exsequiarum concremata est, teste Plin. xii, 18. 'Periti rerum asseverant' Arabiam 'non ferre' tantum thuris et myrrhæ 'annuo fœtu, quantum Nero Princeps novissimo Poppææ suæ die concremaverit.' Quantum vero ferret Arabia æstimare possumus ex ipso Plin. c. 17. Herodot. enim secutus, docet 'singula millia talentum thuris annua pensitasse Arabas regibus Persarum.'

4 *Tumuloque Juliorum.* Romæne, an Bovillis, ubi sacrarium gentis Juliæ et Juliorum monumenta? De Bovillis dictum sup. An. xv, 23. V. quoque erudit. Corradin. Vetus Latium, Vol. ii, p. 187.

1 *Recordantibus lætam.* Mors Poppææ palam tristis, at ob impudicitiam et sævitiam læta recordantibus hæc portenta, de quibus dictum est sup. An. xiii, 45 et 46. xv, 61. Mortem illam nova invidia, novis sceleribus complevit Nero.

2 *C. Cassium.* C. Cassium Longinum, legum peritia et opibus celeberrimum: de quo Suet. Ner. 37. objectum 'Cassio Longino, jurisconsulto, ac luminibus orbato, quod in vetere gentili stemmate Caii Cassii percussoris Cæsaris imagines restituisset.' Juvenal. quoque, x, 15. 'Temporibus diris igitur, jussuque Neronis, Longinum, et magnos Senecæ prædivitis hortos Clausit, et egregias Lateranorum obsidet ædes Tota cohors.' V. Stem. Cæs. n. 65.

3 *Silanus.* Lucius Silanus Torquatus, atnepos Augusti, et sanguis ultimus. V. Stem. Cæs. n. 59. Ejus statuam in foro a Titinio Capitone postea positam memorat Plin. Ep. i, 17. 'Redditus est L. Silano debitus honor, cujus immortalitati Capito prospexit pariter et suæ: neque enim magis decorum et insigne est, statuam in foro populi Romani habere, quam ponere.'

4 *C. Cassii.* Qui Julium Cæsarem interfecerat.

5 *Infensi nominis.* Ac ne tantum infenso C. Cassii nomine ad discordias uteretur, adsumsisse L. Silanum.

ejus Torquatum,[1] "tamquam disponeret jam imperii curas, præficeretque rationibus, et libellis, et epistolis libertos;" inania simul et falsa: nam Silanus intentior metu, et exitio patrui ad præcavendum exterritus erat. Inducit posthac vocabulo indicum, qui in Lepidam,[2] Cassii uxorem, Silani amitam, "incestum cum fratris filio[3] et diros sacrorum[4] ritus" confingerent. Trahebantur, ut conscii, Vulcatius Tullinus,[5] ac Marcellus Cornelius,[6] senatores, et Calpurnius Fabatus,[7] eques Romanus: qui, appellato Principe, instantem damnationem frustrati, mox Neronem circa summa scelera distentum, quasi minores, evasere.

9. Tunc consulto senatus, "Cassio et Silano exilia" decernuntur; "de Lepida Cæsar statueret." Deportatusque in insulam Sardiniam Cassius[1] et senectus ejus expectabatur. Silanus, tamquam Naxum[2] deveheretur, Ostiam[3] amotus; post municipio Apuliæ, cui nomen est Barium,[4] clauditur. Illic indignissimum casum sapienter tolerans, a centurione, ad cædem misso, corripitur: suadentique "venas abrumpere," "animum quidem morti destinatum", ait, "sed non permittere percussori gloriam ministerii." At centurio, quamvis inermem, prævalidum tamen, et iræ quam timori propiorem, cernens, premi a militibus jubet. Nec omisit Silanus obniti, et intendere ictus, quantum manibus nudis valebat, donec a centurione vulneribus adversis, tamquam in pugna, caderet.

10. Haud minus promte L. Vetus, socrusque ejus Sextia, et Pollutia filia, necem subiere: invisi Principi, tamquam vivendo exprobrarent interfectum esse Rubellium Plautum,[1]

1 *Torquatum.* De quo dictum est sup. An. xv, 35.

2 *Lepidam.* Junii Silani et Æmiliæ Lepidæ filiam. V. Stem. Cæs. n. 64.

3 *Fratris filio.* Lucio Silano, cujus Lepida erat amita.

4 *Sacrorum.* Magicorum.

5 *Vulcatius Tullinus.* Forte Vulcatius Tertullinus, ut suspicatur Lips. V. inf. Hist. iv, 9.

6 *Marcellus Cornelius.* A Galba in Hispania deinde occisus. Inf. Hist. i, 37.

7 *Calpurnius Fabatus.* Cujus extat vetus Inscr. quam v. in not. et em. ad An. xvi, 8.

1 *Sardiniam Cassius.* Ita quoque Pompon. de orig. jur. Digest. i, Tit. 2. Masurio Sabino 'successit Caius Cassius Longinus, natus ex filia Tuberonis, quæ fuit neptis Serv. Sulpitii: et ideo proavum suum Servium Sulpitium appellat. Hic consul fuit cum Quartino, temporibus Tiberii, sed plurimum in civitate auctoritatis habuit, eo usque donec eum Cæsar [Nero] civitate pelleret, expulsus ab eo in Sardiniam, revocatus a Vespasiano, diem suum obiit.' De eo plura habet eruditus Gravina, Orig. Jur. Civil. p. 113 sq.

2 *Naxum.* Ægæi maris insulam. Hodie *Naxia.*

3 *Ostiam.* Nunc *Ostia.*

4 *Barium.* Nunc *Bari, a town of Apulia.*

1 *Rubellium Plautum.* Rubellius Plau-

generum Lucii Veteris. Sed initium detegendæ sævitiæ[2] præbuit, interversis patroni rebus, ad accusandum transgrediens Fortunatus libertus, adscito Claudio Demiano, quem ob flagitia vinctum a Vetere, Asiæ proconsule, exsolvit Nero in præmium accusationis. Quod ubi cognitum reo, seque, et libertum, pari sorte componi, Formianos in agros[3] digreditur. Illic eum milites occulta custodia circumdant. Aderat filia, super ingruens periculum, longo dolore atrox, ex quo percussores Plauti mariti sui viderat: cruentamque cervicem ejus amplexa, servabat sanguinem, et vestes respersas; vidua, implexa luctu continuo, nec ullis alimentis, nisi quæ mortem arcerent. Tum, hortante patre, Neapolim pergit. Et quia aditu Neronis prohibebatur, egressus obsidens,[4] "audiret insontem, neve consulatus sui quondam collegam[5] dederet liberto," modo muliebri ejulatu, aliquando, sexum egressa, voce infensa, clamitabat; donec Princeps immobilem se precibus et invidiæ, juxta ostendit.

11. Ergo nuntiat patri, "abjicere spem, et uti necessitate." Simul adfertur, "parari cognitionem senatus, et trucem sententiam." Nec defuere, qui monerent, "magna ex parte heredem Cæsarem nuncupare, atque ita nepotibus de reliquo consulere:" quod aspernatus, ne vitam, proxime libertatem actam,[1] novissimo servitio fœdaret, largitur in servos, quantùm aderat pecuniæ: et, "si qua asportari possent, sibi quemque deducere, tres modo lectulos ad suprema retineri" jubet. Tunc eodem in cubiculo, eodem ferro abscindunt venas, properique, et singulis vestibus ad verecundiam velati, balneis inferuntur: pater filiam, avia neptem, illa utrosque intuens, et certatim precantes "labenti animæ celerem exitum, ut relinquerent suos superstites[2] et morituros." Servavitque ordinem

tus, Tiberii pronepos, uxorem duxerat Antistiam Pollutiam, Lucii Veteris filiam, Sextiæ neptem. De morte Rubellii dictum sup. An. xiv, 58 et 59. V. et Stem. Cæs. n. 76 et 77.

2 *Detegendæ sævitiæ.* Fortunatus præbuit initium detegendæ sævitiæ Neronis adversus L. Veteris domum.

3 *Formianos in agros.* Vicinos Formiis. De hac urbe dictum est sup. An. xv, 46.

4 *Egressus obsidens.* Egressus Neronis obsidens, orat audiret insontem.

5 *Quondam collegam.* A. U. C. 808. primo imperii Neronis anno, Nero et L. Antistius Vetus consulatum inierant; ut vidimus sup. An. xiii, 11.

1 *Proxime—actam.* Ne vitam, vetere libertate prope retenta, actam, novissimo servitio fœdaret.

2 *Suos superstites.* Precabatur Sextia, ut L. Veterem generum, et Pollutiam neptem; L. Vetus, ut Sextiam socrum, et Pollutiam filiam; Pollutia, ut L. Veterem patrem, et Sextiam aviam relinqueret superstites et morituros. At fortuna servavit ordinem; et Sextia senior, prius extincta

fortuna: ac senior[3] prius, "tum cui prima ætas, extinguuntur. Accusati post sepulturam; decretumque, ut more majorum punirentur."[4] Et Nero intercessit, mortem sine arbitro permittens: ea, cædibus peractis, ludibria adjiciebantur.

12. P. Gallus, eques Romanus, quod Fenio Rufo[1] intimus, et Veteri non alienus fuerat, aqua atque igni prohibitus est. Liberto et accusatori præmium operæ, locus in theatro inter viatores tribunicios[2] datur. Et mensis, qui Aprilem, eumdemque *Neroneum* sequebatur, Maius *Claudii*,[3] Junius *Germanici*, vocabulis mutantur: testificante Cornelio Orphito, qui id censuerat, "ideo Junium mensem[4] transmissum, quia duo jam Torquati,[5] ob scelera interfecti, infaustum nomen Junium fecissent."

13. Tot facinoribus fœdum annum etiam Dii tempestatibus et morbis insignivere. Vastata Campania turbine ventorum, qui villas, arbusta, fruges passim disjecit; pertulitque violentiam ad vicina Urbi: in qua omne mortalium genus vis pestilentiæ[1] depopulabatur, nulla cœli intemperie, quæ occurreret oculis. Sed domus corporibus exanimis, itinera funeribus complebantur. Non sexus, non ætas periculo vacua. Servitia perinde et ingenua plebes raptim extingui, inter conjugum et liberorum lamenta; qui dum adsident, dum deflent, sæpe eodem rogo cremabantur. Equitum senatorumque interitus, quamvis promiscui, minus flebiles erant, tamquam communi mortalitate sævitiam Principis prævenirent. Eodem anno delectus per Galliam Narbonensem, Africamque et Asiam habiti sunt, supplendis Illyrici legionibus, ex quibus ætate aut valetudine fessi, sacramento solvebantur. Cladem

est: tum cui proxima ætas, pater et filia extinguuntur.

3 *Senior*. Melius *seniores*.

4 *More majorum punirentur*. De hoc supplicio jam dictum sup. An. xiv, 48.

1 *Fenio Rufo*. De quo dictum sup. An. xv, 66 et 68.

2 *Viatores tribunicios*. Quibus, vel in subselliis tribuniciis, vel iis proxime locus fuit in Theatro. Porro cum tribuni plebis lictores non haberent, illis viatores apparebant. Cur vero dicerentur 'viatores' docet Columel. in Præf. de Re Rust. 'Illis enim temporibus, ut ante jam diximus, proceres civitatis in agris morabantur: et cum consilium publicum desiderabatur, e villis arcessebantur in senatum, ex quo, qui eos evocabant, Viatores nominati sunt.'

3 *Maius Claudii*. Nero, ut constat ex nummis, appellabatur NERO CLAVD. CAESAR. AVG. GERM. i. e. 'Nero Claudius Cæsar Augustus Germanicus.' Mensibus Maio et Junio indita 'Claudii' et 'Germanici' nomina, ut fœda adulatione quarta anni pars nomen a pessimo Principe acciperet.

4 *Junium mensem*. *Mensem*, ut opinor, redundat.

5 *Duo Torquati*. Lucius Torquatus et patruus ejus Torquatus Silanus, ut dictum est sup. c. 8. et An. xv, 35.

1 *Vis pestilentiæ*. Hanc pestilentiam,

Lugdunensem[2] quadragies sestertio[3] solatus est Princeps, ut amissa urbi reponerent: quam pecuniam Lugdunenses ante obtulerant[4] turbidis casibus.

A.U.C. 819. J.C. 66.

14. C. Suetonio, L. Telesino consulibus,[1] Antistius Sosianus, factitatis in Neronem carminibus probrosis, exilio, ut dixi,[2] multatus, postquam id honoris indicibus, tamque promtum ad cædes Principem accepit, inquies animo, et occasionum haud segnis, Pammenem, ejusdem loci exulem, et Chaldæorum arte famosum, eoque multorum amicitiis innexum, similitudine fortunæ sibi conciliat. Ventitare ad eum nuntios, et consultationes[3] non frustra ratus, simul annuam pecuniam a P. Anteio ministrari cognoscit. Neque nescium habebat, Anteium caritate Agrippinæ invisum Neroni, opesque ejus præcipuas ad eliciendam cupidinem, eamque causam multis exitio esse. Igitur interceptis Anteii literis, furatus etiam libellos, quibus dies genitalis ejus, et eventura, secretis Pammenis occultabantur, simul repertis, quæ de ortu vitaque Ostorii Scapulæ[4] composita erant, scribit ad Principem, "magna se, et quæ incolumitati ejus conducerent, allaturum, si brevem exilii veniam impetravisset: quippe Anteium et Ostorium imminere rebus, et sua Cæsarisque fata scrutari." Exin missæ liburnicæ,[5] advehiturque propere Sosianus. Ac vulgato ejus

quæ autumno sæviit, et triginta millia hominum absumsit, morbis ἐπιδημίοις, potius, quam pestibus, ob exiguum mortuorum numerum, annumeraverim. V. not. et em. ad An. xvi, 13. Ibi simul de peste agetur, qua Roma, Tito Principe, conflictata est.

2 *Cladem Lugdunensem.* A. U. C. 711. coloniam Lugdunum deduxerat L. Munatius Plancus, teste Dione xlvi, p. 323. et vetere lapide, quem laudat P. de Colonia, *Histoire littéraire et Antiquités de Lyon*, Vol. i, p. 8. Urbem hanc pulcherrimis operibus refertam, atrox incendium una nocte penitus abstulit, anno ab origine coloniæ centesimo, U. C. 811. ut fusc, sed ingeniosius, quam rem adeo luctuosam decet, narrat Seneca Ep. xci. Plurimæ effossæ sunt funestissimi hujus incendii ruinæ, quas videre est apud eumdem de Colonia, l. c. p. 148 sq.

3 *Quadragies sestertio.* *Angl.* 33,333*l.* 6*s.* 8*d.* Nec audiendi Paradin et Saint Aubin, qui nimio urbis suæ studio emendandum *quatercenties* (rectius et quidem latine *quadringenties*) contendunt. Quadringenties sestertium efficiunt *Angl.* 333,333*l.* 6*s.* 8*d.*

4 *Ante obtulerant.* Caii aut Claudii temporibus. Quam opulentum fuerit Lugdunum docet de Colonia, l. c. p. 33 sq.

1 *C. Telesino coss.* C. Suetonius Paullinus et C. Lucius Telesinus coss. fuere A. U. C. 819. J. C. 66. In vet. Inscr. ap. Gruter. p. 1102. n. 4. C. LVCIO. TELESINO. C. SVETONIO. PAVLINO. COS.

2 *Dixi.* Sup. An. xiv, 48.

3 *Consultationes.* Magicas consultationes. Proh stultos homines, qui præsentia bona incuriosi negligunt, mala sæpe haud ventura ipsi arcessunt!

4 *Ostorii Scapulæ.* De quo jam dictum sup. An. xii, 31. et xiv, 48.

5 *Missæ liburnicæ.* Suidas. Λιβουρνικαί,

indicio, inter damnatos magis, quam inter reos, Anteius Ostoriusque habebantur: adeo ut testamentum Anteii nemo obsignaret,[5] nisi Tigellinus auctor extitisset. Monitus prius Anteius, "ne supremas tabulas moraretur." Atque ille, hausto veneno, tarditatem ejus perosus, intercisis venis, mortem adproperavit.

15. Ostorius longinquis in agris, apud finem Ligurum,[1] id temporis erat: eo missus centurio, qui cædem ejus maturaret. Causa festinandi ex eo oriebatur, quod Ostorius multa militari fama, et civicam coronam apud Britanniam meritus,[2] ingenti corporis robore, armorumque scientia, metum Neroni fecerat, ne invaderet pavidum semper, et reperta nuper conjuratione magis exterritum. Igitur centurio, ubi effugia villæ clausit, jussa Imperatoris Ostorio aperit. Is fortitudinem adversum hostes sæpe spectatam in se vertit. Et quia venæ, quamquam interruptæ, parum sanguinis effundebant, hactenus manu servi usus ut immotum pugionem extolleret,[3] adpressit dextram ejus, juguloque occurrit.

16. Etiam si bella externa, et obitas pro republica mortes tanta casuum similitudine memorarem, meque ipsum satietas cepisset, aliorumque tædium expectarem, quamvis honestos civium exitus, tristes tamen et continuos aspernantium. At nunc patientia servilis, tantumque sanguinis domi perditum, fatigant animum, et mœstitia restringunt. Neque aliam defensionem ab iis, quibus ista noscentur, exegerim, quam ne oderim[1] tam segniter pereuntes. Ira illa numinum in res Romanas fuit, quam non, ut in cladibus exercituum, aut captivitate urbium, semel editam transire licet. Detur hoc inlus-

νῆες ἦσαν, οὐ κατὰ τὸν τριηραρχικὸν ἐσχηματισμέναι τύπον, ἀλλὰ ληστρικώτεραι, χαλκέμβολοί τε, καὶ ἰσχυραὶ, καὶ κατάφρακτοι, καὶ τὸ τάχος αὐτῶν ἄπιστον.' 'Liburnicæ, naves erant, non ad triremium formam ædificatæ, sed magis piraticarum more extructæ, æreis rostris munitæ, firmæque et tectæ, et celeritate incredibili.' Liburnicis maxime victus est Antonius in Actiaca pugna, unde postea frequens earum usus ap. Romanos. V. Veget. v, 3.

5 *Nemo obsignaret.* A septem testibus obsignandum. V. not. et em. ad An. xvi, 14.

1 *Ligurum.* Ligures, olim inter Rhodanum, *the Rhone*, et Macram, *Magra*, flumina. V. not. et em. ad An. xvi, 15.

2 *Britanniam meritus.* Supra An. xii, 31.

3 *Pugionem extolleret.* Ut erectum immotumque pugionem teneret, mox dextram servi adpressit, suoque jugulo occurrit.

1 *Ne oderim.* Neque aliam defensionem ab iis, quibus ista noscentur, exegerim, quam ut patiantur me non adeo odisse tam segniter pereuntes, ut indignos eos commemoratione censuerim: quemadmodum recte explicat Illustr. Huetius. V. not. et. em. ad An. xvi, 16.

trium virorum posteritati, ut, quomodo exsequiis a promiscua sepultura separantur, ita, in traditione supremorum, accipiant habeantque propriam memoriam.

17. Paucos quippe intra dies, eodem agmine Annæus Mela, Cerialis Anicius, Rufius Crispinus, ac Petronius cecidere. Mela et Crispinus, equites Romani, dignitate senatoria.[1] Nam hic quondam præfectus prætorii,[2] et consularibus insignibus donatus; ac nuper crimine conjurationis in Sardiniam exactus,[3] accepto jussæ mortis nuntio, semet interfecit. Mela, quibus Gallio et Seneca[4] parentibus natus, petitione honorum abstinuerat, per ambitionem præposteram, ut eques Romanus consularibus potentia æquaretur: simul adquirendæ pecuniæ brevius iter credebat, per procurationes[5] administrandis Principis negotiis. Idem Annæum Lucanum genuerat, grande adjumentum claritudinis:[6] quo interfecto, dum rem familiarem[7] ejus acriter requirit, accusatorem concivit Fabium Romanum, ex intimis Lucani amicis. "Mixta inter patrem filiumque conjurationis scientia" fingitur adsimulatis Lucani literis: quas inspectas Nero "ferri ad eum" jussit, opibus ejus inhians. At Mela, quæ tum promtissima mortis via, exsolvit venas: scriptis codicillis, quibus grandem pecuniam in Tigellinum, generumque ejus Cossutianum Capitonem erogabat, quo cetera manerent. Additur codicillis, tamquam de iniquitate exitii querens ita scripsisset "se quidem mori nullis supplicii causis, Rufium autem Crispinum et Anicium Cerialem vita frui, infensos Principi:" quæ composita credebantur, de Crispino, quia interfectus erat, de Ceriale, ut interficeretur. Neque enim multo post vim sibi attulit, minore quam ceteri miseratione, quia proditam C. Cæsari[8] conjurationem ab eo meminerant.

1 *Dignitate senatoria.* Non equidem senatores, sed equites illustres, opibus ac splendore cuivis senatorum pares, ut recte observat Lips.

2 *Præfectus prætorii.* Crispinum, præfectum prætorii, vidimus sup. An. xi, 1.

3 *Sardiniam exactus.* Ut dictum est sup. An. xv, 71.

4 *Gallio et Seneca.* V. quæ dicta sunt sup. An. xv, 73.

5 *Procurationes.* Lucrosa procuratorum Cæsaris officia agitabant equites et liberti.

6 *Grande—claritudinis.* Hæc audiant Lucani osores, eosque convitiorum pudeat. Novi equidem adolescentis poetæ, patrui ætatisque suæ auribus nimis accommodati, vitia; sed grandes sensus, vetere Roma dignos, et fœcundandis ingeniis habiles, suspicio.

7 *Rem familiarem.* Magnas Lucani opes laudat quoque Juvenal. vii, 79. 'Contentus fama jaceat Lucanus in hortis Marmoreis.'

8 *C. Cæsari.* Caligulæ. De conjuratione diximus in Suppl. An. viii, 43.

18. De C. Petronio[1] pauca supra repetenda sunt. Nam illi dies per somnum, nox officiis et oblectamentis vitæ transigebatur. Utque alios industria, ita hunc ignavia ad famam protulerat; habebaturque non ganeo et profligator, ut plerique sua haurientium, sed erudito luxu. Ac dicta factaque ejus quanto solutiora, et quamdam sui negligentiam præferentia, tanto gratius in speciem simplicitatis accipiebantur. Proconsul tamen Bithyniæ, et mox consul,[2] vigentem se, ac parem negotiis ostendit: dein revolutus ad vitia, seu vitiorum imitationem, inter paucos familiarium Neroni adsumtus est, elegantiæ arbiter, dum nihil amœnum, et molle affluentia putat, nisi quod ei Petronius approbavisset. Unde invidia Tigellini, quasi adversus æmulum, et scientia voluptatum potiorem. Ergo crudelitatem Principis, cui ceteræ libidines cedebant, aggreditur, amicitiam Scevini[3] Petronio objectans; corrupto ad indicium servo, ademtaque defensione, et majore parte familiæ in vincla rapta.

19. Forte illis diebus Campaniam petiverat Cæsar, et Cumas usque[1] progressus Petronius illic attinebatur. Nec tulit ultra timoris aut spei moras: neque tamen præceps vitam expulit, sed incisas venas, ut libitum obligatas, aperire rursum, et adloqui amicos, non per seria, aut quibus constantiæ gloriam peteret. Audiebatque referentes, nihil de immortalitate animæ, et sapientium placitis, sed lævia carmina, et faciles versus. Servorum alios largitione, quosdam verberibus adfecit. Iniit et vias, somno indulsit, ut, quamquam coacta mors, fortuitæ similis esset. Ne codicillis quidem (quod plerique pereuntium) Neronem aut Tigellinum, aut quem alium potentium adulatus est: sed flagitia Principis,[2] sub nominibus exoletorum fœminarumque, et novitate cujusque stupri, per-

1 *De C. Petronio.* Emendandum, *de T. Petronio.* V. not. et em. ad An. xvi, 18.
2 *Mox consul.* Consul suffectus. Proconsul autem dicitur ante initum consulatum, quia Bithyniam, consularem provinciam, rexerat.
3 *Amicitiam Scevini.* De quo dictum est sup. An. xv, 49 sq.
1 *Cumas usque.* Hodie *Cuma*, in Campania. V. not. et em. ad An. xvi, 19.
2 *Flagitia Principis.* Petronium hæc Principis flagitia in libro, cui nomen est *Satyricon*, perscripsisse plurimi affirmant; quod tamen minime probabile videtur. Quomodo enim intra paucas horas librum scripsisset, longiorem etiam, quam ut *Codicillorum* nomine appellaretur. Præterea in Satyrico nihil ferme occurrit, quod Neroni conveniat: pleraque Claudii imbecillitatem referunt, ut observant viri eruditi.

scripsit, atque obsignata misit Neroni: fregitque anulum, ne mox usui esset ad facienda pericula.[3]

20. Ambigenti Neroni quonam modo noctium suarum ingenia notescerent, offertur Silia, matrimonio senatoris haud ignota, et ipsi ad omnem libidinem adscita, ac Petronio perquam familiaris: agitur in exilium, tamquam non siluisset quæ viderat pertuleratque, proprio odio.[1] At Numicium Thermum, prætura functum, Tigellini simultatibus dedidit, quia libertus Thermi quædam de Tigellino criminose detulerat, quæ cruciatibus tormentorum ipse, Patronus ejus nece immerita lueret.[2]

21. Trucidatis tot insignibus viris, ad postremum Nero virtutem ipsam[1] exscindere concupivit, interfecto Thrasea Pæto, et Barea Sorano, olim utrisque infensus, et accedentibus causis in Thraseam: quod senatu egressus est, cum de Agrippina referretur, ut memoravi:[2] quodque Juvenalium ludicro parum expectabilem operam præbuerat: eaque offensio altius penetrabat, quia idem Thrasea Patavii, unde ortus erat, ludis Cæsticis,[3] a Trojano Antenore institutis, habitu tragico cecinerat. Die quoque, quo prætor Antistius, ob probra in Neronem composita, ad mortem damnabatur, mitiora censuit, obtinuitque:[4] et cum Deum honores Poppææ[5] decernerentur, sponte absens, funeri non interfuit. Quæ obliterari non sinebat Capito Cossutianus,[6] præter animum ad flagitia præcipitem, inimicus Thraseæ, quod auctoritate ejus concidisset, juvantis Cilicum legatos, dum Capitonem repetundarum interrogant.

3 *Facienda pericula.* Ne Nero Tigellinusve eo uterentur ad creanda aliis pericula.

1 *Proprio odio.* Verisimillima Freinshemii conjectura emendandum, *pertuleratque. Proprio odio hanc, Numicium Thermum, prætura functum, Tigellini simultatibus dedidit.*

2 *Lueret.* Forte *luere*, ut vult Acidal.

1 *Virtutem ipsam.* Brevis, sed maxima laus. Paucis quoque Dio lxii, p. 713. Ὁ δὲ δὴ Θρασέας καὶ ὁ Σωρανὸς, καὶ γένους, καὶ πλούτου, τῆς τε συμπάσης ἀρετῆς τὰ πρῶτα ἀνήκοντες. 'Thrasea et Soranus nobilitate, divitiis, et omni virtutis genere præcipui.' Quarum familiarum fuerint viri illi duo præstantissimi, incertum. Qui conjecturas sectantur, adeant Ursatum, Monumenta Patavina, p. 155. et Reimarum in Notis ad Dion. l. c.

2 *Ut memoravi.* Sup. An. xiv, 12.

3 *Ludis Cæsticis.* Ita Puteolan. et Recentiores omnes. V. not. et em. ad An. xvi, 21. Ludos illos trigesimo quoque anno fuisse celebratos Patavii, et in iis Thraseam egisse tragœdiam docet Dio lxii, p. 714. Ἐν Παταβίῳ τῇ πατρίδι τραγῳδίαν κατά τι πάτριον ἐν ἑορτῇ τινι τριακονταετηρίδι ὑποκρινάμενος.

4 *Censuit obtinuitque.* Ut vidimus sup. An. xiv, 48.

5 *Deum—Poppææ.* Divinos honores Poppææ Sabinæ testatur nummus, ære minimo, e cimelio D. de Rothelin, DIVA POPPAEA. De templo, postea ipsi dicato, v. Suppl. An. xvi, 76.

6 *Capito Cossutianus.* De hoc maculoso fœdoque homine, a Cilicibus accusato, dictum est sup. An. xiii, 33.

22. Quin et illa objectabat: "principio anni vitare Thraseam solemne jusjurandum:[1] nuncupationibus votorum[2] non adesse, quamvis quindecimvirali sacerdotio præditum: numquam pro salute Principis, aut cœlesti voce[3] immolavisse: adsiduum olim et indefessum, qui vulgaribus quoque patrum consultis semet fautorem, aut adversarium ostenderet, triennio non introiisse curiam:[4] nuperrimeque, cum ad coercendos Silanum et Veterem[5] certatim concurreretur, privatis potius clientium negotiis vacavisse: secessionem jam id, et partes; et, si idem multi audeant, bellum esse. Ut quondam C. Cæsarem,"[6] inquit, "et M. Catonem; ita nunc te, Nero, et Thraseam avida discordiarum civitas loquitur. Et habet sectatores, vel potius satellites, qui nondum contumaciam sententiarum, sed habitum vultumque ejus sectantur, rigidi et tristes, quo tibi lasciviam exprobrent. Huic uni incolumitas tua sine arte,[7] sine honore. Prosperas Principis res spernit: etiamne luctibus et doloribus non satiatur? Ejusdem animi est, Poppæam divam non credere, cujus in acta divi Augusti et divi Julii non jurare. Spernit religiones, abrogat leges. Diurna populi Romani per provincias, per exercitus, curatius leguntur, ut noscatur quid Thrasea non fecerit.[8] Aut transeamus ad illa instituta, si potiora sunt: aut nova cupientibus

1 *Solemne jusjurandum.* Olim in leges juratum. A. U. C. 712. teste Dione xlvii, p. 337. triumviri, dominationis avidi, jurarunt Kalendis Januarii se omnia Julii Cæsaris acta rata habituros. Deinde observatum ut in acta Imperatorum juraretur. Id jusjurandum a senatu populoque, et speciatim a militibus, concipiebatur: primo quidem viritim, deinde generatim, aut ab uno ex singulis ordinibus. Sed id sæpe mutatum pro voluntate Principis, aut populorum adulatione, ut videre est ap. Dion. lviii, p. 631 et 632. lx, p. 681.

2 *Nuncupationibus votorum.* Cum vota susciperentur pro imperio, pro salute Principis, aliisque lætis tristibusve rebus. Quæ de his suppliciis et quindecimviris dicta sunt, v. An. iv, 17. vi, 12. xv, 23. In veteri Kalendario, III. NONAS, i. e. die 3. Januarii VOTORVM NVNCVPATIO.

3 *Cœlesti voce.* Cœlesti voce Principis cantoris; de qua Suet. Ner. 21. Apertiusque Philostr. Vit. Apollon. v, 7. Quot, inquit, et quam graves e theatris oriuntur accusatores, cum hæc delatores redarguant: Οὐκ ἦλθες ἀκροασόμενος Νέρωνος, ἢ παρῆσθα μὲν ῥαθύμως δὲ ἠκροῶ, ἐγέλας, οὐκ ἐκρότησας, οὐκ ἔθυσας ὑπὲρ τῆς φωνῆς, ἵνα Πυθῶδε λαμπροτέρα ἔλθοι. 'Non venisti auditum Neronem, aut venisti quidem, sed negligenter audivisti, risisti, non plausisti, non sacrificasti pro hac voce, ut ex Pytho clarior rediret.'

4 *Triennio—curiam.* Sed, ut videtur, ab ipso Principe prohibitum. An. xv, 23.

5 *Silanum et Veterem.* De quibus dictum sup. c. 9 et 10.

6 *C. Cæsarem.* Ut quondam C. Julium Cæsarem servituti imminentem, et M. Catonem libertatis assertorem, ita nunc te, Nero, et Thraseam avida discordiarum civitas loquitur.

7 *Sine arte.* Mallet Lips. et merito, ***Huic uni incolumitas tua sine cura, artes sine honore.*** V. not. et em. ad An. xvi, 22.

8 *Non fecerit.* Qua in re senatui, Principi restiterit. Romani, ut et nos, habuere diurna, *Angl. Newspapers.*

auferatur dux et auctor. Ista secta[9] Tuberones,[10] et Favonios,[11] veteri quoque reipublicæ ingrata nomina, genuit. Ut imperium evertant, libertatem præferunt: si perverterint, libertatem ipsam aggredientur. Frustra Cassium amovisti,[12] si gliscere et vigere Brutorum æmulos passurus es. Denique nihil ipse de Thrasea scripseris,[13] disceptatorem senatum nobis relinque." Extollit ira promtum Cossutiani animum Nero: adjicitque Marcellum Eprium acri eloquentia.

23. At Baream Soranum jam sibi Ostorius Sabinus, eques Romanus, poposcerat reum, ex proconsulatu Asiæ, in qua offensiones Principis auxit, justitia atque industria: et quia portui Ephesiorum aperiendo curam insumserat; vimque civitatis Pergamenæ, prohibentis Acratum,[1] Cæsaris libertum, statuas et picturas avehere, inultam omiserat. Sed crimini dabatur "amicitia Plauti,[2] et ambitio conciliandæ provinciæ

9 *Ista secta.* Stoica. Longe aliter Sen. de Clem. ii, 5. 'Nulla secta benignior leniorque est, nulla amantior hominum, et communibus bonis attentior: ut propositum sit usui esse aut auxilio, nec sibi tantum, sed universis singulisque consulere.' At qui universis consulit, amplam semper obtulit criminandi materiem.

10 *Tuberones.* Q. Ælius Tubero scientia juris, Stoicis dialecticisque disciplinis celeberrimus, sed paulo severior; de quo multa quidem habet Tull. pro Muræn. xxxvi, haud silenda tamen, ut virtutis extrema, vitiorum initia cognoscantur. 'Noli, Cato, majorum instituta, quæ res ipsa publica, quæ diuturnitas imperii comprobat, nimium severa oratione reprehendere. Fuit eodem ex studio vir eruditus apud patres nostros, et honestus homo et nobilis, Q. Tubero. Is, cum epulum Q. Maximus, Africani patrui sui nomine, populo Romano daret, rogatus est a Maximo ut triclinium sterneret, cum esset Tubero ejusdem Africani sororis filius. Atque ille, homo eruditissimus, ac Stoicus, stravit pelliculis hædinis lectulos Punicanos, et exposuit vasa Samia: quasi vero esset Diogenes Cynicus mortuus, et non divini hominis Africani mors honestaretur: quem cum supremo ejus die Maximus laudaret, gratias egit Diis immortalibus, quod ille vir in hac republica potissimum natus esset: necesse enim fuisse, ibi esse terrarum imperium, ubi ille esset. Hujus in morte celebranda, graviter tulit populus Romanus hanc perversam sapientiam Tuberonis. Itaque homo integerrimus, civis optimus, cum esset L. Paulli nepos, P. Africani, ut dixi, sororis filius, his hædinis pelliculis prætura dejectus est. Odit populus Romanus privatam luxuriam: publicam magnificentiam diligit: non amat profusas epulas: sordes et inhumanitatem multo minus. Distinguit rationem officiorum ac temporum; vicissitudinem laboris ac voluptatis.' V. et Gravinam Orig. Jur. Civ. p. 92.

11 *Favonios.* M. Favonius, Catonis æmulus, Bruti amicus, libertatis studio, et dicteriis famam sibi paravit: ab Antonio interfectus. V. Suet. Aug. 13. Val. Max. ii, 10. n. 8. Plut. Pomp. p. 663. Dion. xxxviii, p. 62. et xlvii, p. 356.

12 *Cassium amovisti.* In Sardiniam deportasti, ut dictum est sup. c. 9.

13 *De Thrasea scripseris.* Quod, vel invitus, Nero Thraseam magni faciebat, teste Plut. Præcept. reip. gerend. Vol. ii, p. 810. 'Ο Νέρων ἐκεῖνος ὀλίγον ἔμπροσθεν ἢ κτεῖναι τὸν Θρασέαν μάλιστα μισῶν καὶ φοβούμενος, ὁμῶς ἐγκαλοῦντός τινος ὡς κακῶς κεκριμένου καὶ ἀδικῶς· 'Εβουλόμην ἂν, ἔφη, Θρασέαν οὕτως ἐμὲ φιλεῖν, ὡς δικαστὴς ἄριστός ἐστιν. 'Nero ille, paulo antequam Thraseam interficeret, quem maxime oderat ac metuebat, quodam conquerente iniquam in sua causa a Thrasea latam fuisse sententiam: Utinam vero, inquit, ita me amaret Thrasea, ut optimus est judex.'

1 *Acratum.* Memoratum sup. An. xv, 45.

2 *Amicitia Plauti.* Rubellii Plauti, de quo sup. An. xiv, 57 et 59.

ad spes novas." Tempus damnationi delectum, quo Tiridates,[3] accipiendo Armeniæ regno, adventabat: ut ad externa rumoribus intestinum scelus obscuraretur; an, ut magnitudinem Imperatoriam cæde insignium virorum, quasi regio facinore, ostentaret.

24. Igitur omni civitate ad excipiendum Principem,[1] spectandumque regem, effusa, Thrasea, occursu prohibitus, non demisit animum: sed codicillos ad Neronem composuit, requirens "objecta, et expurgaturum" adseverans, "si notitiam criminum, et copiam diluendi habuisset." Eos codicillos Nero properanter accepit, spe, exterritum Thraseam scripsisse, per quæ claritudinem Principis extolleret, suamque famam dehonestaret. Quod ubi non evenit, vultumque, et spiritus et libertatem insontis ultro extimuit, "vocari patres" jubet. Tum Thrasea inter proximos consultavit, "tentaretne defensionem, an sperneret." Diversa consilia adferebantur.

25. Quibus intrari curiam placebat, "securos esse de constantia ejus" dixerunt; "nihil dicturum, nisi quo gloriam augeret. Segnes et pavidos supremis suis secretum circumdare. Aspiceret populus virum, morti obvium; audiret senatus voces, quasi ex aliquo numine, supra humanas: posse ipso miraculo etiam Neronem permoveri: sin crudelitati insisteret, distingui certe apud posteros memoriam honesti exitus ab ignavia per silentium pereuntium."

26. Contra, qui opperiendum domi censebant, de ipso Thrasea eadem.[1] "Sed ludibria et contumelias imminere: subtraheret aures conviciis et probris. Non solum Cossutianum aut Eprium, ad scelus promtos, superesse, qui forsitan manus ictusque per immanitatem Augusti:[2] etiam bonos metu sequi. Detraheret potius senatui, quem perornavisset, infamiam tanti flagitii: et relinqueret incertum, quid, viso Thrasea reo, decreturi patres fuerint. Ut Neronem flagitiorum pudor caperet, inrita spe agitari: multoque magis timendum, ne in conjugem, in familiam, in cetera pignora ejus sæviret. Proinde intemeratus, impollutus, quorum vestigiis et studiis vitam

3 *Tiridates.* Multa de illo sup. ac maxime An. xv, 28. V. et Suppl. An. xvi, 37 sq.

1 *Excipiendum Principem.* E Campania redeuntem. Sup. c. 19.

1 *Eadem.* Eadem dicebant.

2 *Per immanitatem Augusti.* Locus omnino corruptus. Emendandum puto *per immanitatem intentarent.* V. not. et em. ad An. xvi, 26.

duxerit, eorum gloria peteret finem." Aderat consilio Rusticus Arulenus, flagrans juvenis, et cupidine laudis offerebat "se intercessurum senatusconsulto:" nam plebis tribunus erat. Cohibuit spiritus ejus Thrasea, "ne vana, et reo non profutura, intercessori exitiosa inciperet. Sibi actam ætatem, et tot per annos continuum vitæ ordinem non deserendum: illi initium magistratuum, et integra, quæ supersint. Multum ante secum expenderet, quod tali in tempore capessendæ reipublicæ iter ingrederetur."[3] Ceterum ipse, an venire in senatum deceret, meditationi suæ reliquit.

27. At postera luce, duæ prætoriæ cohortes armatæ templum genetricis Veneris[1] insedere. Aditum senatus globus togatorum obsederat, non occultis gladiis: dispersique per fora ac basilicas cunei militares; inter quorum aspectus et minas ingressi curiam senatores. Et oratio Principis per quæstorem ejus audita[2] est. Nemine nominatim compellato, patres arguebat, "quod publica munia desererent, eorumque exemplo equites Romani ad segnitiam verterentur. Etenim, quid mirum e longinquis provinciis haud veniri,[3] cum plerique adepti consulatum et sacerdotia, hortorum potius amœnitati inservirent?" quod velut telum arripuere accusatores.

28. Et initium faciente Cossutiano, majore vi Marcellus, "summam rempublicam agi" clamitabat: "contumacia inferiorum, lenitatem imperitantis deminui. Nimium mites ad eam diem patres, qui Thraseam desciscentem, qui generum ejus, Helvidium Priscum,[1] in iisdem furoribus, simul Paco-

3 *Iter ingrederetur.* Arduum virtutis iter pergebat, cum a Domitiano interfectus est, ut dicetur inf. Vit. Agr. 45.

1 *Genetricis Veneris.* In VIII. Urbis regione, Foroque Julii Cæsaris. Notissimi versus Lucret. i, 1. 'Æneadum genetrix, hominum Divumque voluptas, Alma Venus,' &c.

2 *Per—audita.* I. e. recitata. Imperatoribus sui erant quæstores, de quibus Ulpian. Digest. Lib. i, T. 13, de officiis Quæstoris. 'Non omnes quæstores provincias sortiebantur, verum excepti erant candidati Principis: hi etenim solis libris Principalibus in senatu legendis vacant.' Mox infra, 'ex his, sicuti diximus, quidam sunt, qui candidati Principis dicebantur, quique epistolas ejus in senatu legunt.' In Inscr. vett. appellantur QVAEST. AUG. I. e. 'quæstores Augusti.' Id usus reperit Augustus: filiæ enim suæ luxuriam, 'absens, ac libello per quæstorem recitato, *notam* senatui fecit, abstinuitque congressu hominum diu præ pudore.' Suet. Aug. 65. V. et Campian. de offic. et potest. magistrat. Roman. p. 201 et 202.

3 *Haud veniri.* Quid mirum e longinquis provinciis in reipublicæ subsidium non veniri, cum plerique adepti consulatum et sacerdotia, hortorum potius amœnitati, quam reipublicæ inservirent? V. not. et em. ad An. xvi, 27.

1 *Helvidium Priscum.* De illo inf. Hist. iv, 42. V. et Plin. iii, Ep. 11.

nium Agrippinum, paterni in Principes odii[2] heredem, et Curtium Montanum,[3] detestanda carmina factitantem, eludere impune sinerent. Requirere se in senatu consularem, in votis sacerdotem, in jurejurando civem: nisi, contra instituta et cæremonias majorum, proditorem palam et hostem Thrasea induisset. Denique agere senatorem, et Principis obtrectatores protegere solitus, veniret, censeret quid corrigi, aut mutari vellet: facilius perlaturos singula increpantem, quam nunc silentium perferrent omnia damnantis. Pacem illi per orbem terræ,[4] an victorias sine damno exercituum displicere? Ne hominem bonis publicis mœstum, et qui fora, theatra, templa pro solitudine haberet,[5] qui minitaretur exilium suum, ambitionis pravæ compotem facerent. Non illi consulta hæc, non magistratus, aut Romanam urbem videri. Abrumperet vitam ab ea civitate, cujus caritatem olim, nunc et aspectum exuisset."

29. Cum per hæc atque talia Marcellus, ut erat torvus et minax, voce, vultu, oculis ardesceret; non illa nota, et celebritate periculorum sueta jam, senatus mœstitia, sed novus et altior pavor, manus et tela militum cernentibus: simul ipsius Thraseæ venerabilis species obversabatur: et erant qui "Helvidium quoque" miserarentur, "innoxiæ adfinitatis pœnas daturum. Quid Agrippino objectum, nisi tristem patris fortunam? quando et ille, perinde innocens, Tiberii sævi-

2 *Paterni—odii.* M. Paconius, Paconii Agrippini pater, Tiberii sævitia, tamquam majestatis reus, innocens conciderat, ut dicetur c. sq. Suprema ejus fata pluribus narrat Suet. Tib. 61. 'Annalibus suis vir consularis inseruit, frequenti quondam convivio, cui et ipse affuerit, interrogatum eum subito et clare a quodam nano, adstante mensæ inter copreas, cur Paconius, majestatis reus, tamdiu viveret: statim quamdam petulantiam linguæ objurgasse, ceterum post paucos dies scripsisse senatui, ut de pœna Paconii quam primum statueret.'

3 *Curtium Montanum.* De quo inf. Hist. iv, 42.

4 *Pacem—terræ.* Confecto Armeniaco bello, tunc quasi pacato terrarum orbe, Janum clausit Nero, et cusus est ære magno nummus, qui olim fuit in museo Collegii Ludovici Magni: IMP. NERO CLAVD. CAES. GERM. P. M. TR. P. XIII. P. P. Caput Neronis laureatum. In aversa parte, PACE PR TERRA MARIQVE PARTA IANVM CLVSIT SC. I. e. 'Imperator Nero Claudius Cæsar Germanicus, pontifex maximus, tribunitiæ potestatis anno XIII. pater patriæ, pace populi Romani terra marique parta Janum clusit: senatusconsulto.'

5 *Pro solitudine haberet.* Ne ambitionis pravæ compotem facerent hominem, bonis publicis mœstum, in foris, theatris, templis, rarum et infrequentem, et se Urbe cessurum minitantem. Hæc illi non videri patrum consulta, non veros magistratus, non illam ipsam urbem Romanam. Ergo abrumperet vitam ab ea civitate cujus ut olim caritatem, nunc et aspectum exuisset. *Pro solitudine haberet,* i. e. ut recte explicat Illustr. Huetius, tam raro frequentaret, quam solitudo frequentari solet.

tia concidisset. Enimvero Montanum probæ juventæ, neque famosi carminis,[1] quia protulerit ingenium, extorrem agi."

30. Atque interim Ostorius Sabinus, Sorani accusator, ingreditur, orditurque "de amicitia Rubellii Plauti,[1] quodque proconsulatum Asiæ Soranus pro claritate sibi potius accommodatum, quam ex utilitate communi egisset, alendo seditiones civitatum."[2] Vetera hæc: sed recens, discrimini patris filiam connectebat,[3] "quod pecuniam Magis dilargita esset." Acciderat sane pietate Serviliæ (id nomen puellæ fuit) quæ, caritate erga parentem, simul imprudentia ætatis, non tamen aliud consultaverat, quam "de incolumitate domus, et an placabilis Nero, an cognitio senatus nihil atrox adferret." Igitur accita est in senatum, steteruntque diversi ante tribunal consulum, grandis ævo parens, contra filia intra vicesimum ætatis annum, nuper marito Annio Pollione in exilium[4] pulso, viduata desolataque; ac ne patrem quidem intuens, cujus onerasse pericula videbatur.

31. Tum interrogante accusatore, "an cultus[1] dotales, an detractum cervici monile, venum dedisset, quo pecuniam faciendis magicis sacris contraheret?" primum strata humi, longoque fletu et silentio, post, altaria et aram[2] complexa: "Nullos," inquit, "impios Deos, nullas devotiones, nec aliud infelicibus precibus invocavi, quam ut hunc optimum patrem, tu, Cæsar, vos, patres, servaretis incolumem. Sic gemmas, et vestes, et dignitatis insignia dedi, quomodo, si sanguinem

1 *Famosi carminis.* Non ob famosum carmen, sed quia ingenii specimina protulerit, extorris. Postea, ut videtur, non melior, sed Principibus acceptior, pudendam hanc de rhombo et patina sententiam dixit, quam memorat Juvenal. iv, 136. 'Vicit digna viro sententia: noverat ille Luxuriam imperii veterem, noctesque Neronis Jam medias, aliamque famem, cum pulmo Falerno Arderet: nulli major fuit usus edendi Tempestate mea.' Unde mirum hominis abdomen. Juvenal. ibid. 107. 'Montani quoque venter adest abdomine tardus.'

1 *Amicitia Rubellii Pl.* De qua sup. c. 23.

2 *Seditiones civitatum.* Seditiones appellat 'vim civitatis Pergamenæ, prohibentis Acratum, Cæsaris libertum, statuas et picturas avehere,' quam 'inultam omiserat,' ut dictum sup. c. 23.

3 *Connectebat.* Delatore Egnatio, ut accipimus ex vet. Scholiast. Juvenal. vi, 551. 'Faciet, quod deferat ipse.' Scholiast. 'Hic Egnatium Philosophum significat, qui filiam Bareæ Sorani, quam cum ipse ad magicam, (forte *magiam*, aut *magicen*) descendisse hortatus (corrige, *descendere esset hortatus*) detulit Neroni: ob quam rem mori cum patre jussa est a Nerone. Egnatium autem hic poeta ob delationem hanc ipsam sæpe lacerta' (corrige, *lacerat.*)

4 *In exilium.* Propter conjurationem, de qua sup. An. xv, 71. Sed infamato magis, quam convicto.

1 *An cultus.* *An* pro *annon*, ut jam observatum sup. An. iv, 35.

2 *Altaria et aram.* Veneris Genetricis, in cujus templo tunc erat senatus, ut patet ex c. 27.

et vitam poposcissent. Viderint isti, antehac mihi ignoti, quo nomine sint, quas artes exerceant: nulla mihi Principis mentio, nisi inter numina fuit. Nescit tamen miserrimus pater: et si crimen est, sola deliqui."

32. Loquentis adhuc verba excipit Soranus, proclamatque: "non illam in provinciam[1] secum profectam, non Plauto[2] per ætatem nosci potuisse: non criminibus mariti[3] connexam: nimiæ tantum pietatis ream separarent; atque ipse quamcumque sortem subiret." Simul in amplexus occurrentis filiæ ruebat, nisi interjecti lictores utrisque obstitissent. Mox datus testibus locus: et quantum misericordiæ sævitia accusationis permoverat, tantum iræ P. Egnatius[4] testis concivit. Cliens hic Sorani, et tunc emtus ad opprimendum amicum, auctoritatem Stoicæ sectæ præferebat, habitu et ore ad exprimendam imaginem honesti exercitus, ceterum animo perfidiosus, subdolus, avaritiam et libidinem occultans. Quæ postquam pecunia reclusa sunt, dedit exemplum præcavendi,[5] quomodo fraudibus involutos, aut flagitiis commaculatos, sic specie bonarum artium falsos, et amicitiæ fallaces.

33. Idem tamen dies et honestum exemplum tulit Cassii Asclepiodoti, qui magnitudine opum præcipuus inter Bithynos, quo obsequio florentem Soranum celebraverat, labantem non deseruit. Exutusque omnibus fortunis, et in exilium[1] actus; æquitate Deum[2] erga bona malaque documenta. Thraseæ, Soranoque, et Serviliæ datur mortis arbitrium. Helvidius et Paconius Italia depelluntur. Montanus patri concessus est, prædicto ne in republica[3] haberetur. Accu-

1 *Illam in provinciam.* Proclamat Serviliam non secum profectam esse in Asiam.

2 *Plauto.* Rubellio Plauto.

3 *Mariti.* Annii Pollionis.

4 *P. Egnatius.* De quo indignabundus Juvenal. iii, 115. 'Audi facinus majoris abollæ. Stoicus occidit Baream delator amicum, Discipulumque senex, ripa nutritus in illa, Ad quam Gorgonei delapsa est pinna caballi.' V. inf. Hist. iv, 10.

5 *Exemplum præcavendi.* Postquam perfidiosi clientis vitia pecunia reclusa sunt, dedit exemplum, homines specie bonarum artium falsos, et habitu amicitiæ fallaces præcavendi æque, ac fraudibus involutos, aut flagitiis commaculatos.

1 *In exilium.* Postea a Galba restitutus. Dio Lib. lxii, p. 714.

2 *Æquitate Deum.* Dii æque utrumque exemplum præbuerunt, ut recte explicat eruditus Petav. pietatis et constantiæ, in Asclepiodoto; perfidiæ ac sceleris, in Egnatio. Eadem Deum æquitas, cum simul Nero ac senatus flagitiis, Thrasea, Soranus, Servilia, aliique virtutibus clarescerent. Mala bonis mixta semper exhibet Tacitus. Inde cum multa scelera memoraret, inf. Hist. i, 2. addit: 'Non tamen adeo virtutum sterile seculum, ut non et bona exempla prodiderit.'

3 *Ne in republica.* I. e. ne magistratus aliaque munera publica adipisceretur.

satoribus Eprio et Cossutiano quinquagies sestertium[4] singulis, Ostorio duodecies,[5] et quæstoria insignia tribuuntur.

34. Tum ad Thraseam, in hortis agentem quæstor consulis[1] missus, vesperascente jam die. Inlustrium virorum fœminarumque cœtus frequentes egerat, maxime intentus Demetrio,[2] Cynicæ institutionis doctori: cum quo, ut conjectare erat intentione vultus, et auditu, si qua clarius proloquebantur, de natura animæ, et dissociatione spiritus corporisque inquirebat: donec advenit Domitius Cæcilianus, ex intimis amicis, et ei, quid senatus censuisset, exposuit. Igitur flentes queritantesque, qui aderant, "facessere propere" Thrasea, "neu pericula sua miscere cum sorte damnati" hortatur. Arriamque tentantem mariti suprema, et exemplum Arriæ[3] matris sequi, monet, "retinere vitam, filiæque communi subsidium unicum non adimere."

35. Tum progressus in porticum, illic a quæstore[1] reperitur, lætitiæ propior, quia Helvidium, generum suum, Italia tantum arceri cognoverat. Accepto dehinc senatusconsulto, Helvidium et Demetrium in cubiculum inducit: porrectisque utriusque brachii venis,[2] postquam cruorem effudit, humum super spargens, propius vocato quæstore, "Libemus," inquit, "Jovi liberatori. Specta, juvenis: et omen quidem

4 *Quinquagies sestertium*. *Angl.* 41,666*l.* 13*s.* 4*d.*

5 *Duodecies*. *Angl.* 10,000*l.*

1 *Quæstor consulis*. De quæstoribus Principum diximus sup. c. 27. Consulibus quoque sui erant quæstores. Appium Claudium et Caium Norbanum, coss. A. U. C. 716. primos fuisse, qui binos singuli quæstores habuerunt, docet Dio xlviii, p. 383. Ἐπὶ δ' Ἀππίου τε Κλαυδίου καὶ Γαΐου Νωρβανοῦ ὑπάτων, οἷς πρώτοις δύο ἑκατέροις ταμίαι συνεγίνοντο.

2 *Demetrio*. 'Demetrius, vir omne Cynicæ philosophiæ robur complexus,' Δημήτριος, ἀνὴρ ξυνειληφὼς ἅπαν τὸ ἐν Κυνικῇ κράτος, teste Philostr. Vit. Apollon. iv, 25. egregie dictus a Seneca Ep. xx. NON PRÆCEPTOR VERI, SED TESTIS. Quem virum acerrimum, et contra omnia naturæ desideria pugnantem, cum ubique, tum maxime laudat in lib. de Benef. vii, 8. 'Paulo ante Demetrium retuli: quem mihi videtur rerum natura nostris tulisse temporibus, ut ostenderet, nec illum a nobis corrumpi, nec nos ab ullo corrigi posse: virum exactæ (licet neget ipse) sapientiæ: firmæque in his, quæ proposuit, constantiæ: eloquentiæ vero ejus, quæ res fortissimas deceat, non concinnatæ, nec in verba sollicitæ, sed ingenti animo, prout impetus tulit, res suas prosequentis. Huic non dubito, quin providentia et talem vitam, et talem dicendi facultatem dederit, ne aut exemplum seculo nostro, aut convicium deesset.'

3 *Exemplum Arriæ*. Suprema Arriæ matris fata narravimus in Suppl. An. ix, 40. 41 et 42.

1 *A quæstore*. A quæstore consulis.

2 *Utriusque brachii venis*. Hanc ipsam Thraseæ mortem memorans Suet. Ner. 37. addit: 'Mori jussis non amplius, quam horarium spatium dabat: ac ne quid moræ interveniret, medicos admovebat, qui cunctantes continuo curarent: ita enim vocabat venas mortis gratia incidere.'

Dii prohibeant; ceterum in ea tempora natus es, quibus firmare animum expediat constantibus exemplis." Post lentitudine exitus graves cruciatus adferente, obversis in Demetrium[3]. . . . . .

3 *In Demetrium.* Cetera periere. V. Suppl. An. xvi.

C. CORNELII TACITI

HISTORIÆ.

LIBER PRIMUS.

BREVIARIUM LIBRI PRIMI.

1. HISTORIARUM præfatio, rerumque summa. 4. Status Urbis: mens exercituum. 6. Galbæ et ejus aulæ vitia. 8. Hispaniæ, Galliæ, utriusque Germaniæ, Orientis, Ægypti, ceterarumque provinciarum habitus. 12. Legionum Germaniæ superioris defectio. Galba de adoptando Cæsare cogitat. 13. Hac de re discordes T. Vinius et Cornelius Laco. Othonis spes. 14. Piso adoptatur. 15. Galbæ oratio. 17. Moderatio Pisonis. 18. Intempestiva Galbæ severitas. 19. Legati ad defectores mittuntur. 20. Neronis prodigæ donationes rescissæ. 21. Otho res novas molitur; animosus militum corruptor. 24. Laconis, præfecti prætorianorum, socordia. 25. Suscipiunt duo manipulares, Proculus et Veturius, imperium populi Romani transferendum, et transferunt. 27. Otho, consalutatus Imperator, castris infertur. 29. Interim senex Galba, sacris intentus, alieni imperii fatigat Deos. Piso cohortem, quæ in palatio stationem agebat, hortatur ad fidem. 31. Illa parat signa: reliquæ copiæ desciscunt. 32. Plebis adulatio et levitas. Cunctatur Galba, incertus manendum, an occurrendum discrimini. 34. Vanus rumor occisum in castris Othonem. 35. Inde in Galbam populi, equitum, senatorum, immodica studia. 36. At castra tenet Otho, flagrantesque militum animos oratione accendit. 38. Arma militi dividit. 39. Piso, crebrescentis seditionis fremitu exterritus, egressum Galbam et foro appropinquantem adsequitur. Trepidæ plebis languent studia: proximorum diffugia. 40. Othoniani milites, disjecta plebe, proculcato senatu, forum inrumpunt. 41. Galba juxta Curtium lacum occiditur. 42. Vinii cædes. 43. Sempronii Densi fides egregia. Piso trucidatur. 45. Alius statim senatus, alius populus. Ruunt cuncti in Othonis venerationem. 46. Omnia

Galba – Otho – Vitellius – Vespasian – Titus – Domitian –

militum arbitrio aguntur. Variæ cædes. 47. Corpora Pisonis, Vinii, Galbæ, sepulturæ concessa. Eorum ingenia et mores. 50. Otho et Vitellius vitiis invisi: ambigua de Vespasiano fama. 51. Initia causæque motus Vitelliani. A Germanici exercitibus Vitellius Imperator consalutatur. Ejus iter in Italiam inerti luxu et prodigis epulis fœdum. Belli duces Alienus Cæcina et Fabius Valens. 63. Galli, partim formidine, partim gaudio, Vitellii sacramentum accipiunt. 67. Helvetiorum strages. 71. Otho imperii munia, quædam ex dignitate reipublicæ, pleraque contra decus, obit. 72. Tigellini exitium. 73. Crispinilla, magistra libidinum Neronis, periculo exemta. 74. Mutuis epistolis Otho ac Vitellius concordiam tentant. Sed, distractis inter utrumque exercitibus ac provinciis, bello opus. 77. Largitionibus voluptatibusque animos Otho adgreditur. 79. Inter civilis belli motus, Rhoxolani, Sarmatica gens, Mœsiam inrumpunt: primum victores, mox victi. 80. Ortam in Urbe seditionem Otho ægre componit. 83. Ejus oratio. 86. Prodigia imminentium cladium prænuntia. 87. Belli consilia; Othonisque duces. 88. Cornelius Dolabella in coloniam Aquinatem sepositus. 89. Otho proficiscitur, quiete Urbis curisque imperii Salvio Titiano fratri permissis.

Hæc gesta paucis mensibus,

A.U.C.	J.C.		
DCCCXXII.	69.	Coss.	Ser. Sulpicio Galba Aug. II., T. Vinio Rufino.

A.U.C. 822. J.C. 69.

1. INITIUM mihi operis Ser. Galba iterum, T. Vinius, consules[1] erunt. Nam post conditam Urbem octingentos et viginti prioris ævi annos multi auctores retulerunt, dum res populi Romani memorabantur, pari eloquentia ac libertate; postquam bellatum apud Actium, atque omnem potestatem[2] ad unum conferri pacis interfuit, magna illa ingenia cessere. Simul veritas pluribus modis infracta; primum inscitia reipublicæ, ut alienæ, mox libidine assentandi, aut rursus odio adversus dominantes. Ita neutris cura posteritatis, inter in-

1 *T. Vinius coss.* Servius Sulpicius Galba Cæsar II. Titus Vinius Rufinus, consulatum iniere A. U. C. 822. J. C. 69.

2 *Omnem potestatem.* Forte *omnium potentiam.* V. not. et em. ad Hist. i, 1.

fensos, vel obnoxios.[3] Sed ambitionem scriptoris[4] facile adverseris:[5] obtrectatio et livor pronis auribus accipiuntur. Quippe adulationi fœdum crimen servitutis, malignitati falsa species libertatis inest. Mihi Galba, Otho, Vitellius, nec beneficio, nec injuria cogniti. Dignitatem nostram a Vespasiano inchoatam,[6] a Tito auctam,[7] a Domitiano longius provectam,[8] non abnuerim: sed incorruptam fidem professis, nec amore quisquam, et sine odio dicendus est. Quod si vita suppeditet, principatum divi Nervæ,[9] et imperium Trajani,[10] uberiorem securioremque[11] materiam senectuti seposui: rara temporum felicitate, ubi sentire quæ velis, et quæ sentias dicere licet.

2. Opus adgredior opimum casibus, atrox præliis, discors seditionibus, ipsa etiam pace sævum. Quatuor Principes[1] ferro interemti. Tria bella civilia,[2] plura externa, ac plerumque permixta.[3] Prosperæ, in Oriente; adversæ, in Occidente res. Turbatum Illyricum: Galliæ nutantes: perdomita Britannia,[4] et statim missa: coortæ in nos Sarmatarum[5] ac Suevorum gentes: nobilitatus cladibus mutuis Dacus:[6] mota etiam prope Parthorum arma falsi Neronis[7] ludibrio. Jam vero Italia novis cladibus, vel post longam seculorum seriem[8]

3 *Obnoxios.* Principibus obnoxios, divitiarumque et honorum aucupes.

4 *Ambitionem scriptoris.* Principem ambitiose laudantis.

5 *Adverseris.* Melius forte *averseris.*

6 *Inchoatam.* Vigintiviratu.

7 *Auctam.* Quæstura, ac tribunatu militum.

8 *Provectam.* Domitiano Principe, sacerdotio quindecimvirali præditus, ac prætor; ut dictum supra An. xi, 11.

9 *Divi Nervæ.* Scripsit ergo Tacitus Historias, cum jam inter Divos relatus esset Nerva.

10 *Imperium Trajani.* De Nervæ et Trajani rebus v. inf. Vol. iv, Appendicem Chronologicam.

11 *Uberiorem securioremque.* Optime Illustr. Huetius: *uberiorem,* quod rerum sub iis actarum, utpote recentiorum, peritior esset: *securiorem,* quod sub iis res sensusque suos vulgare tutius fuerit, ac propterea certius eas cognosceret.

1 *Quatuor Principes.* Galba, Otho, Vitellius, Domitianus.

2 *Civilia.* Othonis in Vitellium, Vitellii in Vespasianum, L. Antonii in Domitianum.

3 *Permixta.* Ita ut uno eodemque tempore civilia et externa bella gererentur.

4 *Britannia.* Ab Agricola, Domitiani Principatu, perdomita, mox omissa et neglecta.

5 *Sarmatarum.* Rhoxolanorum, Sarmatarum Iazygum, de quibus dictum est sup. An. xii, 29. De his Sarmatarum et Suevorum minis dicetur in Appendice Chronologica ad A. U. C. 837.

6 *Dacus.* De Dacicis bellis multa postea memorabuntur, maxime Trajani Principatu.

7 *Falsi Neronis.* De quo in. Hist. ii, 8. et in Appendice Chronologica ad A. U. C. 841.

8 *Seculorum seriem.* Innuit Tacitus jam olim tonuisse Vesuvium. Aliter tamen sentit eruditus Colonne, quem merito oppugnat Cl. Banier, *Mémoires de l'Académie Royale des Inscriptions,* Vol. ix, p. 15. Favetque Val. Flac. Arg. iv, 507. 'Sic ubi prærupti tonuit cum forte Vesevi Hesperiæ lethalis apex; vix dum ignea montem Torsit hiems, jamque Æœas cinis induit urbes.' Argonautica quidem Vespasiano inscripta fuisse, cum Titus Hierosolyma expugnaret, certum videtur. Forte

repetitis, adflicta. Haustæ aut obrutæ urbes[9] fœcundissima Campaniæ ora: et Urbs incendiis vastata,[10] consumtis antiquissimis delubris, ipso Capitolio civium manibus incenso:[11] pollutæ cærimoniæ: magna adulteria: plenum exiliis mare:[12] infecti cædibus scopuli:[13] atrocius in Urbe sævitum. Nobilitas, opes, omissi gestique honores pro crimine; et ob virtutes, certissimum exitium. Nec minus præmia delatorum invisa, quam scelera: cum alii sacerdotia et consulatus, ut spolia, adepti, procurationes alii, et interiorem potentiam,[14] agerent, ferrent cuncta. Odio et terrore[15] corrupti in dominos servi, in patronos liberti: et quibus deerat inimicus, per amicos oppressi.[16] Non tamen adeo virtutum sterile seculum, ut non et bona exempla prodiderit.

3. Comitatæ profugos liberos matres: secutæ maritos in exilia conjuges: propinqui audentes: constantes generi: contumax, etiam adversus tormenta, servorum fides: supremæ clarorum virorum necessitates: ipsa necessitas fortiter tolerata: et laudatis antiquorum mortibus pares exitus. Præter multiplices rerum humanarum casus, cœlo terraque prodigia, et fulminum monitus, et futurorum præsagia, læta, tristia, ambigua, manifesta. Nec enim umquam atrocioribus populi Romani cladibus, magisve justis indiciis approbatum est, non esse curæ Deis securitatem nostram, esse ultionem.[1]

tamen non integre statim edita. Quæ affert ex Sil. Ital. incerta sunt, cum post Neronis mortem carmina scripserit Italicus. V. Suppl. An. xvi, 63. At quod scire non potuit Cl. Banier, et evidentissimum est argumentum antiquiora fuisse Vesuvii incendia, scilicet repertæ sunt nuper in oppidis Herculaneo et Pompeiis viæ stratæ pumicosis scoriis, quas vulgo dicimus *lava*. Tales quoque scoriæ in ædium parietibus inventæ, ut videre est apud eruditum Winckelmann, *Lettre sur les découvertes d' Herculaneum*, p. 13 et 14.

9 *Urbes.* Quas inter, Herculaneum et Pompeii, de quibus plura, in Appendice Chronologica, Vol. iv.

10 *Incendiis vastata.* Ut contigit, maxime Titi Principatu, cum nona Urbis regio ferme tota conflagravit.

11 *Incenso.* A Vitellianis, ut dicetur inf. Hist. iii, 67 et 71.

12 *Mare.* In Insulas vulgo ejecti exules.

13 *Scopuli.* Qui exulum magis invisorum cædibus sæpe inficiebantur.

14 *Interiorem potentiam.* Cum interioribus Principum consiliis rebusve immiscerentur.

15 *Odio et terrore.* Bene Illustr. Huetius: *odio*, quod adversus dominos susceperant; *terrore*, quem sciebant se dominis incussuros.

16 *Per amicos oppressi.* Hæc pestis, imperante Domitiano, potissimum grassata est, quam penitus sustulit Trajanus. Inde Plin. in Panegyr. xlii. 'Reddita est amicis fides, liberis pietas, obsequium servis: verentur, et parent, et dominos habent. Non enim jam servi Principis nostri amici, sed nos sumus: nec pater patriæ alienis se mancipiis cariorem, quam civibus suis, credit. Omnes accusatore domestico liberasti, unoque salutis publicæ signo illud (ut sic dixerim) servile bellum sustulisti, in quo non minus servis, quam dominis, præstitisti: hos enim securos, illos bonos fecisti.'

1 *Ultionem.* Atrox sententia. Non malignus est Deus: sed scelerum patiens, ac

4. Ceterum antequam destinata componam, repetendum videtur, qualis status Urbis, quæ mens exercituum, quis habitus provinciarum, quid in toto terrarum orbe validum, quid ægrum fuerit: ut non modo casus eventusque rerum, qui plerumque fortuiti sunt,[1] sed ratio etiam causæque[2] noscantur. Finis Neronis ut lætus primo gaudentium impetu fuerat, ita varios motus animorum, non modo in Urbe apud patres, aut populum, aut Urbanum militem, sed omnes legiones ducesque conciverat, evulgato imperii arcano, posse Principem alibi, quam Romæ fieri. Sed patres læti, usurpata statim libertate, licentius, ut erga Principem[3] novum et absentem: primores equitum proximi gaudio patrum: pars populi integra,[4] et magnis domibus adnexa, clientes libertique damnatorum et exulum, in spem erecti: plebs sordida, et circo ac theatris sueta, simul deterrimi servorum, aut qui, adesis bonis, per dedecus Neronis alebantur, mœsti et rumorum avidi.

5. Miles Urbanus,[1] longo Cæsarum sacramento imbutus, et ad destituendum Neronem arte magis et impulsu, quam suo ingenio traductus, postquam neque dari donativum,[2] sub nomine Galbæ promissum, neque magnis meritis ac præmiis eumdem in pace, quem in bello, locum, præventamque gratiam, intelligit, apud Principem a legionibus factum, pronus

demum ultor. Tacitus autem imitatus videtur Lucan. Phars. iv, 107. 'Felix Roma quidem, civesque habitura beatos, Si libertatis superis tam cura placeret, Quam vindicta placet.' Nec aliter Tull. de Nat. Deor. iii, 32 sq. In hanc enim impietatem abiere Veterum sapientissimi, malorum gravitate victi, nec in patientiæ spem præmiaque erecti.

1 *Fortuiti sunt.* Hominibus scriptoribusque rerum causas non introspicientibus plerumque fortuiti sunt. Explicat quoque Illustr. Huetius, plerumque inexpectati et non prævisi. Nam cum nihil fiat sine causa, eventus fortuiti sunt, non in se, sed quoad nos.

2 *Ratio—causæque.* Hæc est historia. Cetera nugæ, memoriæque onera. Bene Sempronius Asellio belli Numantini actor et scriptor, 'Scribere bellum, quo initum consule, et quo modo confectum sit, et quis triumphans introierit, et quæ in eo bello gesta sint iterare: non prædicare autem interea quid senatus decreverit, aut quæ lex rogatiove lata sit, neque quibus consiliis ea gesta sint: id fabulas pueris est narrare, non historias scribere—Nobis non modo satis esse video quod factum esset id pronuntiare, sed etiam quo consilio, quaque ratione gesta essent demonstrare.' Ap. Gell. iii, 18.

3 *Principem.* Galbam.

4 *Integra.* Pars populi integra, i. e. vitiis nondum fracta, et magnis domibus adnexa, ac proinde honesta, nec egens, clientes quoque libertique damnatorum et exulum in spem prosperæ benignæque dominationis erecti. Paulo aliter explicat Illustr. Huetius: *pars populi integra*, i. e. pars populi, quæ Neronis sævitiam, aut liberalitatem experta non fuerat, et optimates affinitate contingebat, iis assentiebatur.

1 *Miles Urbanus.* Ac maxime prætorianus. V. Suppl. An. xvi, 84 et 93.

2 *Donativum.* Immensum donativum, a Nymphidio sub nomine Galbæ promissum, ut dictum est in Suppl. An. xvi, 85.

ad novas res, scelere insuper Nymphidii Sabini, Præfecti,[3] imperium sibi molientis, agitatur. Et Nymphidius quidem in ipso conatu oppressus.[4] Sed, quamvis capite defectionis ablato, manebat plerisque militum conscientia: nec deerant sermones "senium atque avaritiam Galbæ" increpantium. Laudata olim, et militari fama[5] celebrata severitas ejus, angebat aspernantes veterem disciplinam, atque ita quatuordecim annis a Nerone adsuefactos, ut haud minus vitia Principum amarent, quam olim virtutes verebantur. Accessit Galbæ vox pro republica honesta, ipsi anceps, "legi a se militem, non emi." Nec enim ad hanc formam cetera erant.

6. Invalidum senem T. Vinius,[1] et Cornelius Laco,[2] alter deterrimus mortalium, alter ignavissimus, odio flagitiorum onerabant, contemtu inertiæ destruebant. Tardum Galbæ iter,[3] et cruentum, interfectis Cingonio Varrone,[4] consule designato, et Petronio Turpiliano,[5] consulari: ille ut Nymphidii socius, hic ut dux Neronis, inauditi atque indefensi, tamquam innocentes perierant. Introitus in Urbem,[6] trucidatis tot millibus inermium militum, infaustus omine, atque ipsis etiam, qui occiderant, formidolosus. Inducta legione Hispana,[7] remanente ea, quam e classe[8] Nero conscripserat, plena Urbs exercitu insolito: multi ad hoc numeri[9] e Germania ac Britannia, et Illyrico, quos idem Nero electos præmissosque ad claustra Caspiarum,[10] et bellum, quod in Albanos[11] parabat,

3 *Præfecti.* Præfecti prætorianorum, de quo multa l. c.

4 *Oppressus.* Uti narratum in Suppl. An. xvi, 93.

5 *Militari fama.* Rem illustrat Suet. Galb. 6. 'A Caio Cæsare, [Caligula,] Gætulico substitutus [Galba,] postridie quam ad legiones venit, solemni forte spectaculo plaudentes inhibuit, data tessera, ut manus pœnulis continerent. Statim per castra jactatum est: 'Disce miles militare: Galba est, non Gætulicus.' Gætulicus autem ille est Lentulus Gætulicus, superioris Germaniæ legatus, 'effusæ clementiæ, modicus severitate,' uti dictum sup. An. vi, 30.

1 *T. Vinius.* De quo dictum sup. in Suppl. An. xvi, 69. 93 et 96. nunc consul.

2 *Cornelius Laco.* Post Nymphidium præfectus prætoriarum cohortium. V. Suppl. An. xvi, 93 et 96.

3 *Iter.* Hoc iter narratum in Suppl. An. xvi, 92.

4 *Cingonio Varrone.* V. Suppl. An. xvi, 93 et 94.

5 *Petronio Turpiliano.* V. Suppl. An. xvi, 81 et 94.

6 *Introitus in Urbem.* De hoc cruento introitu plura in Suppl. An. xvi, 95.

7 *Legione Hispana.* Quam, cum ex Hispania reverteretur, comitem itineris habuerat.

8 *Quam e classe.* De hac legione v. Suppl. An. xvi, 95. et inf. Hist. i, 31 et 37.

9 *Multi—numeri.* Numeri dicebantur milites in ordines descripti: tirones vero, nondum in ordines relati. V. sup. An. ii, 78 et 80.

10 *Ad—Caspiarum.* Comminatio quidem Neronis fuerat ad portas Caspias: sed revera tendebat ad portas Iberiæ, seu Caucasias. Unde Plin. vi, 13. 'Corrigendus est error in hoc loco multorum, eorum etiam qui in Armenia res proxime

opprimendis Vindicis cœptis[12] revocaverat: ingens novis rebus materia, ut non in unum aliquem prono favore, ita audenti parata.[13]

7. Forte congruerat, ut Clodii Macri, et Fonteii Capitonis[1] cædes nuntiarentur. Macrum in Africa haud dubie turbantem, Trebonius Garucianus, procurator, jussu Galbæ; Capitonem in Germania, cum similia cœptaret, Cornelius Aquinus, et Fabius Valens, legati legionum, interfecerant, antequam juberentur. Fuere qui crederent, Capitonem ut avaritia et libidine fœdum, ac maculosum, ita cogitatione rerum novarum abstinuisse: sed a legatis, bellum suadentibus, postquam impellere nequiverint, crimen ac dolum compositum ultro: et Galbam mobilitate ingenii, an, ne altius scrutaretur, quoquo modo acta, quia mutari non poterant, comprobasse. Ceterum utraque cædes sinistre accepta: et inviso semel Principe, seu bene, seu male facta premunt. Jam adferebant venalia cuncta præpotentes liberti: servorum manus subitis avidæ,[2] et tamquam apud senem festinantes: eademque novæ aulæ[3] mala, æque gravia, non æque excusata. Ipsa ætas[4] Galbæ et inrisui, ac fastidio erat, adsuetis juventæ Neronis, et Imperatores forma ac decore corporis (ut est mos vulgi) comparantibus.

8. Et hic quidem Romæ, tamquam in tanta multitudine, habitus animorum fuit. E provinciis, Hispaniæ[1] præerat Cluvius Rufus, vir facundus,[2] et pacis artibus, bellis inexpertus.

cum Corbulone gessere. Namque hi Caspias appellavere portas Iberiæ, quas Caucasias diximus vocari: situsque depicti et inde missi, hoc nomen inscriptum habent. Et Neronis Principis comminatio, ad Caspias portas tendere dicebatur: cum peteret illas, quæ per Iberiam in Sarmatas tendunt, vix ullo propter oppositos montes aditu ad Caspium mare.' Itaque Claustra illa Caspiarum, nunc *Teflis*. V. An. vi, 33.

11 *In Albanos*. V. Suppl. An. xvi, 47 et 74.

12 *Cœptis*. De quibus dictum satis in Suppl. An. xvi, 66 sq.

13 *Audenti parata*. Tanta vis militum erat ingens novis rebus materia. Prono enim favore in unum aliquem non propendebant, sed audacissimo cuique parere erant parati.

1 *Clodii Macri, et Fonteii Capitonis*. V. Suppl. An. xvi, 77 et 92.

2 *Subitis avidæ*. Nemo avidior servis, quibus subita fortuna obvenit.

3 *Novæ aulæ*. Eadem aulæ Galbianæ, ac Neronianæ mala.

4 *Ipsa ætas*. Tres et septuaginta annos natus erat Galba, ut dictum in Suppl. An. xvi, 89. V. quoque Plut. Galb. p. 1056.

1 *Hispaniæ*. Hispaniæ Tarraconensi, seu citeriori, ut dictum in Suppl. An. xvi, 67.

2 *Vir facundus*. Historias scripsit, de quibus rem, Cluvio non indecoram, Verginio dignam, refert Plin. ix, Ep. 19. Scilicet 'ita cum *Verginio* aliquando Cluvium locutum: Scis, Vergini, quæ historiæ fides debeatur: proinde si quid in historiis meis legis aliter ac velles, rogo ignoscas. Ad hoc sic illum: Cluvi, næ tu ignoras, ideo me fecisse, quod feci, ut esset liberum vobis scribere, quæ licuisset.'

Galliæ,[3] super memoriam Vindicis, obligatæ recenti dono[4] Romanæ civitatis, et in posterum tributi levamento.[5] Proximæ tamen Germanis exercitibus Galliarum civitates,[6] non eodem honore habitæ, quædam etiam finibus ademtis,[7] pari dolore commoda aliena, ac suas injurias metiebantur. Germani exercitus, quod periculosissimum in tantis viribus, solliciti et irati superbia recentis victoriæ,[8] et metu, tamquam alias partes[9] fovissent. Tarde a Nerone desciverant: nec statim pro Galba Verginius: an imperare voluisset dubium: delatum ei a milite imperium[10] conveniebat. Fonteium Capitonem occisum, etiam qui queri non poterant, tamen indignabantur. Dux deerat, abducto Verginio[11] per simulationem amicitiæ: quem non remitti, atque etiam reum esse, tamquam suum crimen accipiebant.

9. Superior exercitus legatum, Hordeonium Flaccum,[1] spernebat, senecta ac debilitate pedum[2] invalidum, sine constantia, sine auctoritate: ne quieto quidem milite, regimen; adeo furentes infirmitate retinentis ultro accendebantur. Inferioris Germaniæ legiones diutius sine consulari[3] fuere: donec, missu Galbæ, A. Vitellius aderat,[4] censoris Vitellii, ac ter consulis, filius. Id satis videbatur.[5] In Britannico exer-

3 *Galliæ.* Galliarum pars, Sequani, Ædui, et Arverni, qui pro Vindice steterant. V. Suppl. An. xvi, 78.

4 *Recenti dono.* Primores Galliæ civitatem Romanam pridem erant assecuti, ut dictum est sup. An. xi, 23. Nunc vero non primores tantum sed Galli omnes, qui Vindici, Galbianæ fortunæ auctori, faverant, obligati sunt recenti dono Romanæ civitatis, et in posterum tributi levamento. Id tamen eos non benignitate Principis, sed pretio emisse a T. Vinio scribit Plut. Galb. p. 1060. Ἐδόκουν γὰρ οὐ φιλανθρωπίᾳ τοῦ αὐτοκράτορος, ἀλλὰ ὠνούμενοι παρὰ Οὐινίου τυγχάνειν ἀνέσεώς τε δασμῶν, καὶ πολιτείας.

5 *Tributi levamento.* 'Quarta tributorum parte,' ut dicetur inf. c. 51.

6 *Galliarum civitates.* Lingones nempe, Remi, et populi Rheno proximi, ut dictum est in Suppl. An. xvi, 78.

7 *Finibus ademtis.* Parte agrorum ademta, et aliis contributa. V. inf. c. 53.

8 *Recentis victoriæ.* Superato Vindice. V. Suppl. An. xvi, 78.

9 *Alias partes.* Neronis partes.

10 *A milite imperium.* V. Suppl. An. xvi, 79.

11 *Abducto Verginio.* Qui Galbæ, ex Hispania revertenti, occurrit, et illiberaliter exceptus est, tamquam reus. V. Suppl. An. xvi, 94.

1 *Hordeonium Flaccum.* Flaccus Verginio successerat.

2 *Debilitate pedum.* 'Acerrima podagra invalidum,' ὑπὸ συντόνου ποδάγρας ἀδύνατον ὄντα τῷ σώματι, Plut. Galb. p. 1061.

3 *Sine consulari.* Interfecto Fonteio Capitone.

4 *A. Vitellius aderat.* Aulus Vitellius, postea Princeps, filius Vitellii, censoris ac ter consulis, de quo sæpe supra dictum, ac maxime libris Annal. xi, xii, et xiv. V. not. et em. ad Hist. i, 9. ubi proponetur Stemma Vitelliorum.

5 *Satis videbatur.* Ne emendes, ut multis placuit, *fatis videbatur,* quasi A. Vitellium, imperio destinatum, præmonstrassent. Egregie dictum, *satis videbatur.* Nempe ad securitatem suam Galbæ satis videbatur præfecisse superiori Germaniæ Hordeonium Flaccum, podagrosum senem: Germaniæ inferiori A. Vitellium, helluonem gulosum. Inde Suet. Vitell. 7. 'A

citu nihil irarum. Non sane aliæ legiones, per omnes civilium bellorum motus, innocentius egerunt: seu quia procul, et Oceano divisæ; seu, crebris expeditionibus, doctæ hostem potius odisse. Quies et Illyrico: quamquam excitæ[6] a Nerone legiones, dum in Italia cunctantur, Verginium legationibus adissent.[7] Sed longis spatiis discreti exercitus, quod saluberrimum est ad continendam militarem fidem, nec vitiis, nec viribus miscebantur.

10. Oriens adhuc immotus. Syriam et quatuor legiones obtinebat Licinius Mucianus,[1] vir secundis adversisque juxta famosus. Insignes amicitias juvenis ambitiose coluerat: mox, attritis opibus, lubrico statu, suspecta etiam Claudii iracundia, in secretum Asiæ[2] repositus, tam prope[3] ab exule fuit, quam postea a Principe. Luxuria, industria, comitate, arrogantia, malis bonisque artibus mixtus: nimiæ voluptates, cum vacaret: quotiens expedierat, magnæ virtutes. Palam laudares, secreta male audiebant. Sed apud subjectos, apud proximos, apud collegas, variis inlecebris potens: et cui expeditius fuerit tradere imperium, quam obtinere. Bellum Judaicum Flavius Vespasianus (ducem eum Nero delegerat[4]) tribus legionibus[5] administrabat. Nec Vespasiano adversus Galbam votum, aut animus. Quippe Titum filium, ad venerationem cultumque ejus miserat, ut suo loco memorabimus.[6] Oc-

Galba in inferiorem Germaniam contra opinionem missus est [Vitellius]. Adjutum putant Titi Vinii suffragio, tunc potentissimi, et cui jampridem per communem factionis Venetæ favorem conciliatus esset: nisi quod Galba præ se tulit, nullos minus metuendos, quam qui de solo victu cogitarent, ac posse provincialibus copiis profundam ejus expleri gulam, ut cuivis evidens sit, contemtu magis, quam gratia, electum. Satis constat exituro viaticum defuisse, tanta egestate rei familiaris, ut uxore et liberis, quos Romæ relinquebat, meritorio cœnaculo abditis, domum in reliquam partem anni ablocarit: utque ex aure matris detractum unionem pigneraverit ad itineris impensas.' De factione Veneta, aliisque in circo, dixi sup. in Suppl. An. xvi, 42. not. inf.

6 *Excitæ.* Quas Nero exciverat, cum bellum in Albanos pararet, deinde opprimendis Vindicis cœptis revocaverat, ut dictum est sup. c. 6.

7 *Adissent.* Et imperium obtulissent.

1 *Licinius Mucianus.* Tuncque cudi curavit nummum, quem e gaza regia protulit Harduin. Selecta Opp. p. 637. IMP. SER. SVL. GALBAE. 'Imperatori Servio Sulpicio Galbæ:' caput laureatum. In parte postica, in laurea, ΕΠΙ ΜΟΥΚΙΑΝΟΥ. 'Sub Muciano,' præside Syriæ, et epigraphe ΑΝΤΙΟΧΕΩΝ. ΕΤ. ΖΙΡ. 'Antiochenorum anno CXVII.' qui autumno superioris anni incœpit.

2 *Secretum Asiæ.* Legatus in Lyciam missus, ut conjicere licet ex Plin. xii, 1. Ibi reperit platanum illam, nemorosam vertice, intra quam epulatus est cum duodevicesimo comite.

3 *Tam prope.* Nunc exuli, postea Principi proximus: ferme exul, post ferme Princeps.

4 *Delegerat.* V. Suppl. An. xvi, 57 sq.

5 *Tribus legionibus.* Immo quatuor legionibus, scilicet v, x, XII, et XV. Vide Suppl. An. xvi, 59.

6 *Memorabimus.* Inf. Hist. ii, 1.

culta lege fati, et ostentis, ac responsis,[7] destinatum Vespasiano liberisque ejus imperium, post fortunam credidimus.

11. Ægyptum copiasque, quibus coerceretur, jam inde a divo Augusto, equites Romani[1] obtinent, loco regum. Ita visum expedire, provinciam aditu difficilem, annonæ fœcundam, superstitione, ac lascivia discordem et mobilem,[2] inscíam legum, ignaram magistratuum, domi retinere.[3] Regebat tum Tiberius Alexander[4] ejusdem nationis. Africa, ac legiones in ea,[5] interfecto Clodio Macro, contentæ qualicumque Principe, post experimentum domini minoris.[6] Duæ Mauretaniæ,[7] Rætia, Noricum,[8] Thracia, et quæ aliæ procuratoribus cohibentur, ut cuique exercitui vicinæ, ita in favorem, aut odium, contactu valentiorum agebantur. Inermes provinciæ,[9] atque ipsa in primis Italia, cuicumque servitio exposita, in pretium belli cessuræ erant. Hic fuit rerum Romanarum status, cum Ser. Galba iterum, Titus Vinius consules, inchoavere annum sibi ultimum, reipublicæ prope supremum.

12. Paucis post Calendas Januarias diebus Pompeii Propinqui, procuratoris, e Belgica[1] literæ afferuntur, " superioris Germaniæ legiones,[2] rupta sacramenti reverentia,[3] Imperatorem alium flagitare, et senatui ac populo Romano arbitrium eligendi permittere," quo seditio mollius acciperetur. Matu-

7 *Ostentis, ac responsis.* De quibus plura inf. Hist. ii, 78.

1 *Equites Romani.* Vetiti etiam, nisi permissu, senatores aut equites illustres Ægyptum ingredi, ne quis provinciam, populi Romani altricem, occuparet; ut dictum sup. An. ii, 59. V. quoque Strabon. xvii, p. 548.

2 *Mobilem.* Nec aliter Adrianus Imperator, cum Serviano consuli scriberet. 'Ægyptum, quam mihi laudabas, Serviane carissime, totam didici, levem, pendulam, et ad omnia famæ momenta volitantem—Genus hominum seditiosissimum, vanissimum, injuriosissimum. Civitas, [Alexandria,] opulenta, dives, fœcunda, in qua nemo vivat otiosus. Alii vitrum conflant, ab aliis charta conficitur: alii linyphiones, [*weavers*] sunt: omnes certe cujuscumque artis et videntur et habentur. Podagrosi quod agant habent: habent cæci quod faciant: ne chiragrici quidem apud eos otiosi vivunt.' Vopisc. in Saturnin. viii.

3 *Domi retinere.* Ita ut nihil externum cogitaret, nullaque esset novarum rerum materia.

4 *Tiberius Alexander.* Qui idem videtur, de quo sup. An. xv, 28.

5 *Legiones in ea.* V. not. et em. ad Hist. i, 11. Ibi simul de Macri nummis dicetur.

6 *Domini minoris.* Clodii Macri, domini minoris, et qualicumque Principe rapacioris et crudelioris.

7 *Duæ Mauretaniæ.* Mauretaniam in duas provincias diviserat Caius Caligula, ut dicetur in Suppl. An. viii, 34. et ix, 29.

8 *Rætia, Noricum.* Nunc *the Grisons, and Bavaria.*

9 *Inermes provinciæ.* Provinciæ, in quibus non erant militum præsidia.

1 *E Belgica.* Ex Gallia Belgica. 'A Scalde, [*the Scheldt,*] ad Sequanam, [*the Seine,*] Belgica,' Plin. iv, 17.

2 *Legiones.* Quibus præerat Hordeonius Flaccus, ut dictum est sup. c. 9.

3 *Reverentia.* Suet. Galb. 16. 'Maxime fremebat superioris Germaniæ exercitus, fraudari se præmiis navatæ adversus Gallos et Vindicem operæ. Ergo primi obsequium rumpere ausi, Kalendis Januarii adigi sacramento, nisi in nomen senatus recusarunt: statimque legationem ad prætorianos

ravit ea res consilium Galbæ, jam pridem de adoptione secum et cum proximis agitantis. Non sane crebrior tota civitate sermo per illos menses fuerat: primum licentia, ac libidine talia loquendi, dein fessa jam ætate Galbæ. Paucis judicium, aut reipublicæ amor: multi occulta spe, prout quis amicus vel cliens, hunc vel illum ambitiosis rumoribus destinabant, etiam in T. Vinii odium diverterant, qui in dies quanto potentior, eodem actu invisior erat. Quippe hiantes, in magna fortuna, amicorum cupiditates, ipsa Galbæ facilitas intendebat: cum apud infirmum et credulum, minore metu, et majore præmio peccaretur.

13. Potentia principatus divisa in T. Vinium, consulem, et Cornelium Laconem, prætorii præfectum. Nec minor gratia Icelo,[1] Galbæ liberto, quem anulis donatum,[2] equestri nomine *Martianum* vocitabant. Hi discordes, et rebus minoribus sibi quisque tendentes, circa consilium eligendi successoris in duas factiones scindebantur. Vinius pro M. Othone: Laco atque Icelus consensu non tam unum aliquem fovebant, quam alium.[3] Neque erat Galbæ ignota Othonis ac T. Vinii amicitia; et rumoribus nihil silentio transmittentium (quia vidua Vinio filia,[4] cœlebs Otho) gener ac socer destinabantur. Credo et reipublicæ curam subisse,[5] frustra a Nerone translatæ, si apud Othonem relinqueretur. Namque Otho pueritiam incuriose, adolescentiam petulanter egerat; gratus Neroni æmulatione luxus: eoque jam Poppæam Sabinam,[6] Principale scortum, ut apud conscium libidinum, deposuerat, donec Octaviam uxorem[7] amoliretur: mox suspectum in eadem Poppæa, in provinciam Lusitaniam, specie legationis, seposuit.[8] Otho, comiter administrata provincia, primus in partes transgressus,[9] nec segnis, et donec bellum fuit, inter præsentes

cum mandatis destinaverunt, displicere Imperatorem in Germania factum, eligerent ipsi, quem cuncti exercitus comprobarent.' Multa quoque habet Plut. Galb. p. 1062.

1 *Icelo.* De Icelo v. Suppl. An. xvi, 88 et 96.

2 *Anulis donatum.* Liberti anulis aureis donabantur simul cum equestri dignitate, ut docet Plin. xxxiii, 2.

3 *Quam alium.* Fuere, qui faverent Dolabellæ, teste Plut. Galb. p. 1063.

4 *Vidua—filia.* Jam memorata in Suppl. An. xvi, 97.

5 *Subisse.* In animum Galbæ subiit reipublicæ cura, quam a Nerone frustra transtulerat, si apud Othonem relinqueretur.

6 *Poppæam Sabinam.* De qua plura jam dicta sunt An. xiii, 45. Cur autem alia de Othonis ac Poppææ amore ibi prodiderit, probabilem, ut opinor, causam hoc in loco attuli.

7 *Octaviam uxorem.* V. An. xiv, 59 et 60.

8 *Seposuit.* Et Lusitaniæ præfecit, ut dictum sup. An. xiii, 46.

9 *Transgressus.* V. Suppl. An. xvi, 77.

splendidissimus, spem adoptionis, statim conceptam, acrius in dies rapiebat: faventibus plerisque militum: prona in eum aula Neronis, ut similem.

14. Sed Galba, post nuntios Germanicæ seditionis, quamquam nihil adhuc de Vitellio[1] certum, anxius, quonam exercituum vis erumperet, ne Urbano quidem militi confisus, quod remedium unicum rebatur, comitia imperii[2] transigit. Adhibitoque, super Vinium, ac Laconem, Mario Celso,[3] consule designato, ac Ducennio Gemino,[4] præfecto Urbis, pauca præfatus "de sua senectute, Pisonem Licinianum arcessi" jubet:[5] seu propria electione,[6] sive, ut quidam tradiderunt, Lacone instante, cui apud Rubellium Plautum,[7] exercita cum Pisone amicitia: sed callide, ut ignotum, fovebat; et prospera de Pisone fama consilio ejus fidem addiderat. Piso, M. Crasso et Scribonia[8] genitus, nobilis utrimque, vultu habituque moris antiqui, et æstimatione recta severus, deterius interpretantibus tristior habebatur: ea pars morum ejus, quo suspectior sollicitis, adoptanti placebat.

15. Igitur Galba, apprehensa Pisonis manu, in hunc modum locutus fertur: "Si te privatus, lege curiata,[1] apud pontifices, ut moris est, adoptarem; et mihi egregium erat Cn. Pompeii et M. Crassi subolem[2] in penates meos adsciscere; et tibi insigne, Sulpiciæ ac Lutatiæ[3] decora, nobilitati tuæ adjecisse. Nunc me, Deorum hominumque consensu ad imperium vocatum, præclara indoles tua, et amor patriæ impu-

1 *De Vitellio.* Inferioris Germaniæ legato; sup. c. 9.

2 *Comitia imperii.* Privatæ adoptiones comitiis apud pontifices transigebantur. At Galba, ut filium et Imperatorem adoptet, comitia imperii in castris prætorianis transigit.

3 *Mario Celso.* Olim xv legionis legato. Sup. An. xv, 25.

4 *Gemino.* De quo An. xv, 18.

5 *Arcessi jubet.* Suet. Galb. 17. Ut nuntiata est superioris Germaniæ exercitus defectio, 'despectui esse non tam senectam suam, quam orbitatem ratus, Pisonem Frugi Licinianum, nobilem egregiumque juvenem, ac sibi olim probatissimum, testamentoque semper in bona et nomen adscitum, repente e media salutantium turba apprehendit; filiumque appellans, perduxit in castra, ac pro concione adoptavit.'

6 *Propria electione.* Favet Plut. Galb. p. 1063.

7 *Plautum.* De quo sæpe sup. An. xiii et xiv.

8 *Crasso et Scribonia.* V. Stemma Pisonis in not. et em. ad Hist. i, 14.

1 *Lege curiata.* De hac lege dictum sup. An. xi, 22.

2 *Subolem.* Matre Scribonia, Piso erat soboles Cn. Pompeii Magni: patre Crasso, M. Crassi, Romanorum ditissimi. V. Stem. Pisonis; et Stem. Cæs. n. 7.

3 *Sulpiciæ ac Lutatiæ.* Ser. Sulpicius Galba paterno sanguine erat Sulpiciæ gentis: materno autem, Lutatiæ. Inde statuarum suarum 'titulis pronepotem Quinti Catuli Capitolini semper' adscripsit. Teste Suet. Galb. 2 et 3. Ita quoque Plut. Galb. p. 1054. At pro Κάτλου, corrige Κατούλου. Nummos Q. Catuli in familia Lutatia exhibet eruditus Vaillant, 'Nummi antiqui familiarum Romanarum.' Vol. ii, p. 74 sq.

lit, ut Principatum, de quo majores nostri armis certabant, bello adeptus, quiescenti offeram, exemplo divi Augusti, qui sororis filium[4] Marcellum, dein generum Agrippam,[5] mox nepotes suos,[6] postremo Tiberium Neronem,[7] privignum, in proximo sibi fastigio collocavit. Sed Augustus in domo successorem quæsivit; ego, in republica: non, quia propinquos, aut socios belli non habeam: sed neque ipse imperium ambitione accepi, et judicii mei documentum sint, non meæ tantum necessitudines, quas tibi postposui, sed et tuæ. Est tibi frater[8] pari nobilitate, natu major, dignus hac fortuna, nisi tu potior esses. Ea ætas tua, quæ cupiditates adolescentiæ jam effugerit: ea vita, in qua nihil præteritum excusandum habeas. Fortunam adhuc tantum adversam tulisti.[9] Secundæ res acrioribus stimulis animos explorant: quia miseriæ tolerantur, felicitate corrumpimur. Fidem, libertatem,[10] amicitiam, præcipua humani animi bona, tu quidem eadem constantia retinebis: sed alii per obsequium imminuent. Inrumpet adulatio, blanditiæ, pessimum veri affectus venenum, sua cuique utilitas. Etiam ego, ac tu, simplicissime inter nos hodie loquimur: ceteri, libentius cum fortuna nostra, quam nobiscum. Nam suadere Principi, quod oporteat, multi laboris: assentatio erga Principem quemcumque, sine affectu peragitur.

16. "Si immensum imperii corpus stare, ac librari, sine rectore posset, dignus eram, a quo respublica inciperet. Nunc eo necessitatis jampridem ventum est, ut nec mea senectus conferre plus populo Romano possit, quam bonum successorem; nec tua plus juventa, quam bonum Principem. Sub Tiberio, et Caio, et Claudio, unius familiæ quasi hereditas

4 *Sororis filium.* Marcellum, filium Octaviæ, sororis Augusti. V. Stem. Cæs. n. 16 et 18.

5 *Agrippam.* M. Vipsanium Agrippam. V. Stem. Cæs. n. 47.

6 *Nepotes suos.* Caium et Lucium, Cæsares. V. Stem. Cæs. n. 48 et 49.

7 *Tiberium Neronem.* Tiberium, Principem. V. Stem. Cæs. n. 68.

8 *Frater.* Scribonianus, de quo inf. c. 47.

9 *Adversam tulisti.* Patre, matre, fratre a Claudio interfectis, fratre altero cæso a Nerone. V. Stemma Pisonis, cap. sup. Ipse diu exul, infra Hist. i, 48.

10 *Fidem, libertatem.* Boccalinus Tacitum arguit, quod *fidem* virtutibus Principum annumeraverit, cum tantum privatorum sit: Principes vero sola sua utilitate regi debeant. Hæc Boccalinus, hæc Machiavellus Principes suos docuerint. At Tacitum, Imperatoremque Romanum decedent, penes quos FIDES primum et sacrosanctum auctoritatis vinculum ac præsidium. Inde in nummis ceterisque venerandæ antiquitatis reliquiis, tot FIDEI, nulla perfidiæ, monumenta.

fuimus: loco libertatis erit, quod eligi cœpimus. Et finita Juliorum Claudiorumque domo, optimum quemque adoptio inveniet. Nam generari, et nasci a Principibus, fortuitum, nec ultra æstimatur; adoptandi judicium integrum;[1] et, si velis eligere, consensu monstratur. Sit ante oculos Nero, quem, longa Cæsarum serie tumentem, non Vindex, cum inermi provincia,[2] aut ego, cum una legione,[3] sed sua immanitas, sua luxuria cervicibus publicis depulere: neque erat adhuc damnati Principis exemplum. Nos bello, et ab æstimantibus adsciti, cum invidia, quamvis egregii, erimus. Ne tamen territus fueris, si duæ legiones,[4] in hoc concussi orbis motu, nondum quiescunt. Ne ipse quidem ad securas res accessi: et audita adoptione, desinam videri senex, quod nunc mihi unum objicitur. Nero a pessimo quoque semper desiderabitur: mihi ac tibi providendum est, ne etiam a bonis desideretur. Monere diutius, neque temporis hujus; et impletum est omne consilium, si te bene elegi. Utilissimus idem, ac brevissimus bonarum malarumque rerum delectus, cogitare, quid aut volueris sub alio Principe, aut nolueris. Neque enim hic, ut in ceteris gentibus, quæ regnantur, certa dominorum domus, et ceteri servi: sed imperaturus es hominibus, qui nec totam servitutem pati possunt,[5] nec totam libertatem." Et Galba quidem, hæc ac talia, tamquam Principem faceret; ceteri, tamquam cum facto loquebantur.

17. Pisonem ferunt statim intuentibus, et mox conjectis in eum omnium oculis, nullum turbati, aut exultantis, animi motum prodidisse. Sermo erga patrem Imperatoremque reverens, de se moderatus; nihil in vultu habituque mutatum: quasi imperare posset magis, quam vellet. Consultatum inde, "pro rostris, an in senatu, an in castris adoptio nuncuparetur." "Iri in castra" placuit: "honorificum id militibus fore, quorum favorem, ut largitione et ambitu male adquiri, ita per bonas

1 *Judicium integrum*. Integrum quidem est judicium adoptandi et eligendi Principes: fortuitum autem generari et nasci a Principibus. At adeo inconsulta sunt hominum judicia, ut longo seculorum usu compertum, plures nasci maximos optimosque Principes, quam eligi.

2 *Cum—provincia*. Cum Gallia, in qua nulla erant legionum præsidia.

3 *Una legione*. Legione sexta, ut dicetur inf. Hist. v, 16. Vulgo Hispaniæ tribus legionibus habebantur. V. An. iv, 5. not. quoque et em. ad Hist. ii, 6.

4 *Duæ legiones*. Germaniæ superioris.

5 *Pati possunt*. Hæc Galba: aliter dixisset Tiberius, qui Romanorum ingenia, imperiique vim et artes altius penetraverat.

artes haud spernendum." Circumsteterat interim palatium publica expectatio, magni secreti impatiens, et male coercitam famam supprimentes augebant.[6]

18. Quartum Idus[1] Januarias, fœdum imbribus diem, tonitrua, et fulgura, et cœlestes minæ ultra solitum, turbaverant. Observatum id antiquitus comitiis dirimendis,[2] non terruit Galbam quominus in castra pergeret, contemtorem talium, ut fortuitorum; seu, quæ fato manent, quamvis significata, non vitarentur. Apud frequentem militum concionem, Imperatoria brevitate,[3] "adoptari a se Pisonem, more divi Augusti,[4] et exemplo militari, quo vir virum legeret,"[5] pronuntiat. Ac ne dissimulata seditio in majus crederetur, ultro adseverat, "quartam et duoetvicesimam legiones, paucis seditionis auctoribus, non ultra verba ac voces errasse, et brevi in officio fore." Nec ullum orationi aut lenocinium[6] addit, aut pretium. Tribuni tamen centurionesque, et proximi militum, grata auditu respondent: per ceteros mœstitia ac silentium, tamquam usurpatam etiam in pace[7] donativi necessitatem, bello perdidissent. Constat potuisse conciliari animos quantulacumque parci senis liberalitate. Nocuit antiquus rigor, et nimia severitas; cui jam pares non sumus.

19. Inde apud senatum non comtior Galbæ, non longior, quam apud militem, sermo: Pisonis comis oratio: et patrum favor aderat: multi voluntate; effusius, qui noluerant; medie,[1] at plurimi, obvio obsequio privatas spes agitantes, sine publica cura. Nec aliud sequenti quatriduo[2] (quod medium

6 *Augebant.* Famam ni penitus supprimas, auges. Secreto etiam alitur fama.

1 *Quartum Idus.* Die decima Januarii.

2 *Dirimendis.* Tull. de Divinat. ii, 18. 'In nostris Commentariis scriptum habemus: Jove tonante, fulgurante, comitia populi habere nefas.'

3 *Imperatoria brevitate.* Auctore Plut. Galb. p. 1063. orationem partim habuit, partim de scripto recitavit. Quod non ita Imperatorium.

4 *More divi Augusti.* Forte olim scriptum, ut multis placet, *exemplo divi Augusti, et more militari.*

5 *Vir virum legeret.* Disciplina militari receptum ut miles militem legeret, quem fortissimum cognosceret sibique fidissimum, ut defensorem ultoremve haberet. Sacrati illius fœderis, quo militum virtus vitaque veluti geminabantur, repertores videntur Etrusci. Sic enim ap. Liv. ix, 39. 'Ad Vadimonis lacum Etrusci lege sacrata coacto exercitu, cum vir virum legisset, quantis nunquam alias ante simul copiis, simul animis dimicarunt.'

6 *Lenocinium.* Orationi nec grata verba, nec præmia addit.

7 *In pace.* Sic Claudius donativum addidit, cum Nero proconsulare imperium extra Urbem acciperet, sup. An. xii, 41.

1 *Medie.* Forte, *medii.* V. not. et em. ad Hist. i, 19.

2 *Sequenti quatriduo.* Paulo aliter Suet. Galb. 17. Pisonem 'perduxit in castra, ac pro concione adoptavit: ne tunc quidem donativi ulla mentione facta: quod faciliorem occasionem Marco Salvio Othoni præbuit perficiendi conata, intra sextum

inter adoptionem et cædem fuit) dictum a Pisone in publico, factumve. Crebrioribus in dies Germanicæ defectionis nuntiis, et facili civitate ad accipienda credendaque omnia nova, cum tristia sunt, censuerant patres mittendos ad Germanicum exercitum legatos: agitatum secreto, num et Piso proficisceretur; majore prætextu:[3] illi auctoritatem senatus, hic dignationem Cæsaris laturus. Placebat et Laconem, prætorii præfectum, simul mitti. Is consilio[4] intercessit. Legati quoque (nam senatus electionem Galbæ permiserat) fœda inconstantia nominati, excusati, substituti, ambitu remanendi, aut eundi, ut quemque metus, vel spes, impulerat.

20. Proxima pecuniæ cura:[1] et cuncta scrutantibus justissimum visum est, inde repeti, unde inopiæ causa erat. Bis et vicies millies sestertium[2] donationibus Nero effuderat. Appellari singulos jussit, decuma parte liberalitatis apud quemque eorum relicta. At illis vix decumæ super portiones erant, iisdem erga aliena sumtibus, quibus sua prodegerant; cum rapacissimo cuique, ac perditissimo, non agri, aut fœnus, sed sola instrumenta vitiorum manerent. Exactioni triginta equites[3] Romani præpositi; novum officii genus, et ambitu ac numero onerosum: ubique hasta, et sector; et inquieta urbs auctionibus. Attamen grande gaudium, quod tam pauperes forent, quibus donasset Nero, quam quibus abstulisset. Exauctorati per eos dies tribuni, e prætorio Antonius Taurus, et Antonius Naso: ex Urbanis cohortibus, Æmilius Pacensis:[4] e vigiliis,[5] Julius Fronto. Nec remedium in ce-

adoptionis diem.' Quatriduum dixit Tacitus, non numeratis adoptionis et cædis diebus. Nam inf. c. 29. ipse Tacitus dixit, 'sextus dies agitur.'

3 *Majore prætextu.* Ad augendam legationis dignitatem et auctoritatem. Sic inf. c. 76. 'erat grande momentum in nomine Urbis, ac prætextu senatus.'

4 *Is consilio.* Laco ipse consilio intercessit. Hæc ad Pisonem retulit Cl. Davanzati, *Pisone contradisse.*

1 *Pecuniæ cura.* Quam suscepit ante ultimum hoc quatriduum, ut patet ex iis, quæ Tacitus mox narrat; et ex Dione lxiii, p. 721. cum Galba decies sestertium, de quo dicetur sequenti nota, ab Hellanodicis repetierit.

2 *Bis—sestertium.* *Angl.* 18,333,333*l.* 6*s.* 8*d.* Nec mirum tantam pecuniæ vim Neronem prodegisse, cum decies sestertium, *Angl.* 8333*l.* 6*s.* 8*d.* Hellanodicis, quod eum jugo excussum Olympiis coronassent, dederit; ut dictum est sup. in Suppl. Annal. xvi, 62. not. sup.

3 *Triginta equites.* Forte primum fuere triginta, sed, crescente ambitu, creverit numerus, ita ut quinquaginta fuerint. Sic enim Suet. Galb. 15. 'Liberalitates Neronis, non plus decimis concessis, per quinquaginta equites Romanos ea conditione revocandas curavit exigendasque, ut et si quid scenici aut xystici donatum olim vendidissent, auferretur emtoribus, quando illi, absumto pretio, solvere nequirent.' Eamdem adversus emtores duritiam testatur Plut. Galb. p. 1060.

4 *Æmilius Pacensis.* *Pacensis* videtur patriæ nomen. Illi ergo patria vel Forum

teros fuit, sed metus initium: tamquam per artem et formidinem singuli pellerentur, omnibus suspectis.[6]

21. Interea Othonem, cui, compositis rebus, nulla spes, omne in turbido consilium, multa simul exstimulabant:[1] luxuria etiam Principi onerosa, inopia[2] vix privato toleranda, in Galbam ira,[3] in Pisonem invidia. Fingebat et metum, quo magis concupisceret. "Prægravem se Neroni fuisse: nec Lusitaniam rursus, et alterius exilii honorem expectandum; suspectum semper invisumque dominantibus, qui proximus destinaretur. Nocuisse id sibi apud senem Principem:[4] magis nociturum apud juvenem,[5] ingenio trucem, et longo exilio efferatum.[6] Occidi Othonem posse: proinde agendum audendumque, dum Galbæ auctoritas fluxa, Pisonis nondum coaluisset. Opportunos magnis conatibus transitus rerum: nec cunctatione opus, ubi perniciosior sit quies, quam temeritas. Mortem omnibus ex natura æqualem, oblivione apud posteros, vel gloria distingui. Ac si nocentem innocentemque idem exitus maneat, acrioris viri esse, merito perire."

22. Non erat Othonis mollis,[1] et corpori similis animus. Et intimi libertorum servorumque corruptius, quam in privata domo, habiti, aulam Neronis, et luxus, adulteria, matrimonia, ceterasque regnorum libidines, avido talium, si auderet, ut sua ostentantes; quiescenti, ut aliena exprobrabant: urgentibus etiam mathematicis, dum "novos motus, et clarum Othoni annum, observatione siderum," adfirmant: enu hominum, potentibus infidum,[2] sperantibus fallax, quod in civi-

Julii, nunc *Frejus* in Gallia, 'colonia, quæ Pacensis appellatur,' Plin. iii, 4. vel potius Pax Julia, *Beya*, in Lusitania, 'colonia Pacensis,' Plin. iv, 22.

5 *E vigiliis.* E cohortibus vigilum, de quibus sæpe dictum est.

6 *Omnibus suspectis.* Ut Nymphidii sociis, Neronive addictis. V. Suet. Galb. xvi, et Tac. Hist. i, 25.

1 *Exstimulabant.* V. Ruhnken. ad Vell. Paterc. ii, 25.

2 *Inopia.* Tanta inopia, ut eum bis millies sestertium ære alieno demersum prodat Plut. Galb. p. 1062. πενταχισχιλίων μυριάδων ὀφλήμασι βεβαπτισμένον. I. e. *Angl.* 1,666,666*l.* 13*s.* 4*d.* Quod talem ei audaciam indidit, ut non dissimularet, 'nisi Principem, se stare non posse: nihilque referre, ab hoste in acie, an in foro sub creditoribus,' caderet, Suet. Oth. 5.

3 *In Galbam ira.* Ira in Galbam, qui eum non adoptaverat; invidia in Pisonem, qui fuerat adoptatus.

4 *Senem Principem.* Galbam.

5 *Apud juvenem.* Pisonem.

6 *Exilio efferatum.* Inde cum Tiberius, olim exul, Princeps fuisset factus, pervulgatum est, teste Suet. Tib. 59. 'Roma perit; regnabit sanguine multo, Ad regnum quisquis venit ab exilio.'

1 *Non—mollis.* Animum hunc Othonis tragœdia expressit Petrus Corneille; de qua, cum multa ad scriptoris Romani poetæque Gallici commendationem sint dicenda, v. not. et em. ad Hist. i, 22.

2 *Potentibus infidum.* Infidum quidem potentibus, cum ambitiosos ad res novas moliendas excitent.

tate nostra et vetabitur semper, et retinebitur.[3] Multos secreta Poppææ[4] mathematicos, pessimum Principalis matrimonii instrumentum, habuerant: e quibus, Ptolemæus,[5] Othoni in Hispania comes, cum "superfuturum eum Neroni" promisisset, postquam ex eventu fides, conjectura jam, et rumore, senium Galbæ, et juventam Othonis computantium, persuaserat, "fore, ut in imperium adscisceretur." Sed Otho, tamquam peritia et monitu fatorum prædicta, accipiebat, cupidine ingenii humani libentius obscura credentis.[6] Nec deerat Ptolemæus, jam et sceleris instinctor,[7] ad quod facillime ab ejusmodi voto transitur.

23. Sed sceleris cogitatio, incertum an repens:[1] studia militum jam pridem, spe successionis, aut paratu facinoris, adfectaverat: in itinere, in agmine,[2] in stationibus, vetustissimum quemque militum nomine vocans, ac memoria Neroniani comitatus, *contubernales* appellando: alios agnoscere, quosdam requirere, et pecunia, aut gratia, juvare: inserendo sæpius querelas, et ambiguos de Galba sermones, quæque alia turbamenta vulgi. Labores itinerum, inopia commeatuum, duritia imperii, atrocius accipiebantur: cum Campaniæ lacus et Achaiæ urbes classibus adire soliti,[3] Pirenæum, et Alpes, et immensa viarum spatia, ægre sub armis eniterentur.

24. Flagrantibus jam militum animis, velut faces addiderat Mævius Pudens, e proximis Tigellini: is mobilissimum quemque ingenio, aut pecuniæ indigum, et in novas cupiditates præcipitem alliciendo, eo paulatim progressus est, ut, per speciem convivii,[1] quotiens Galba apud Othonem epularetur,

3 *Vetabitur — retinebitur.* Vetabitur, quod exitiabilibus fraudibus grassatur; retinebitur, quod blandissimis et desideratissimis promissis lenocinatur. Plura v. ap. Plin. xxx, 1.

4 *Secreta Poppææ.* Poppæa secreto habuerat multos mathematicos, qui fuerant pessimum matrimonii sui cum Principe instrumentum. De hoc matrimonio dictum sup. An. xiii, 45 et 46. xiv, 60.

5 *Ptolemæus.* Idem videtur, quem Suet. Oth. iv, appellat *Seleucum.* V. et Juvenal. vi, 556.

6 *Obscura credentis.* Sic ferme Plin. xxx, 1. 'Nullo non avido futura de se sciendi, atque ea e cœlo verissime peti credente.'

7 *Sceleris instinctor.* Eamdem, ut videtur, rem mollius narrat Suet. Oth. iv, Otho 'conatibus Galbæ primus accessit: eodemque momento et ipse spem imperii cepit: magnam quidem et ex conditione temporum, sed aliquanto majorem ex affirmatione Seleuci Mathematici; qui cum eum olim superstitem Neroni fore spopondisset, tunc ultro inopinatus advenerat, imperaturum quoque brevi repromittens.'

1 *An repens.* An recens, ut sæpe dictum est.

2 *In agmine.* Hæc respuit Cl. Ernest. quod eadem ei videantur, ac 'in itinere.' Verum bene Davanzati, *in cammino, in ordinanza, in guardie.*

3 *Adire soliti.* Nerone Principe.

1 *Speciem convivii.* Bene per speciem convivii; nempe sportularum loco. Sportulæ enim, seu cibi, dabantur: eorum loco

cohorti excubias agenti, viritim centenos nummos[2] divideret: quam velut publicam largitionem,[3] Otho, secretioribus apud singulos præmiis, intendebat: adeo animosus corruptor, ut Cocceio Proculo, speculatori,[4] de parte finium cum vicino ambigenti, universum vicini agrum, sua pecunia emtum,[5] dono dederit: per socordiam præfecti,[6] quem nota pariter et occulta fallebant.

25. Sed tum e libertis Onomastum futuro sceleri præfecit, a quo Barbium Proculum, tesserarium speculatorum,[1] et Veturium, optionem eorumdem,[2] perductos, postquam vario sermone callidos audacesque cognovit, pretio, et promissis onerat, data pecunia[3] ad pertentandos plurium animos. Suscepere duo manipulares[4] imperium populi Romani transferen-

nummos dabat Otho. Sic Marmora Pisaurensia, p. 20. n. 44. SPORTULAS. DECUR. X. V. ITEMQ. COLLEGIIS. X. II. PLEBEI. X. I. I. e. 'Sportulas decurionibus, denarios quinos. Itemque collegiis denarios binos, plebi denarium unum.'

2 *Centenos nummos. Angl.* 16*s*. 8*d*. Videtur tamen Tacitum hic rotundo numero uti. *Aliter* enim Suet. Oth. IV. 'Nullo officii aut ambitionis in quemquam genere omisso, quoties cœna Principem acciperet, aureos excubanti cohorti viritim dividebat.' Porro aureus, Principe Nerone, valebat *Angl.* 1*l*. Forte tamen ejus pretium imminuerat Galba. Ut ut est, cum centenos illos nummos Otho daret cohorti, quoties apud eum Galba epulabatur, in his largitionibus expendebat *Angl.* 795*l*. 16*s*. 8*d*.

3 *Publicam largitionem.* Ac proinde minorem.

4 *Speculatori.* Speculatores, lanceis et gladiis armati, sumendis quoque suppliciis destinati: alii legionibus et cohortibus addicti, ut constat ex plurimis inscriptionibus ap. Gruter. Reines. et Gorium. Alii comitabantur Principem, ut constat ex Suet. Claud. 35. ex Tac. Hist. ii, 11. Sic quoque in nummis M. Antonii, triumviri, unus habetur COHORTIS SPECVLATORVM.

5 *Sua—emtum.* Rem illustrat Suet. Oth. 4. 'Cuidam etiam de parte finium cum vicino litiganti, adhibitus arbiter, totum agrum redemit, emancipavitque, ut jam vix ullus esset, qui non et sentiret et prædicaret solum successione imperii dignum.'

6 *Præfecti.* Laconis, præfecti prætorianorum, mortalium ignavissimi, ut dictum sup. c. 6.

1 *Tesserarium speculatorum.* Tesserarius dicebatur, qui tesseram, seu signum, accipiebat, militibusque significabat. Virg. Æn. vii, 637. 'Classica jamque sonant; it bello tessera signum.' Proculus erat tesserarius speculatorum. Sic apud Cl. Gori Inscr. Antiq. Vol. i, p. 67. memoratur, MINERVINVS T. SS. COH. XII. VRB. I. e., 'tesserarius cohortis duodecimæ Urbanæ.' Tesserarium Anglice nunc dicimus *a Major.*

2 *Optionem eorumdem.* Eorumdem speculatorum: Anglice *a Brigade-Major.* Veget. ii, 7. 'Optiones ab optando appellati, quod antecedentibus ægritudine præpeditis, hi tamquam adoptati eorum, atque vicarii solent universa curare.' Apud Gruter. et Reines. multa occurrunt monumenta optionum. Nec in re tantum militari adhibiti. Cl. Gori Inscr. Antiq. Vol. ii, p. 440. laudat vetus monumentum positum:

TITO AELIO MONTANO AVG
LIB OPTIONI TABELLARI
ORVM OFFICI RATIONVM

3 *Data pecunia.* Rem distinctius narrat Suet., et quam inops esset Otho, cum tanta auderet, ostendit: 'Ante paucos dies servo Cæsaris pro impetrata dispensatione, decies sestertium, [*Angl.* 8333*l*. 6*s*. 8*d*.] expresserat. Hoc subsidium tanti cœpti fuit: ac primo quinque speculatoribus commissa est res, deinde decem aliis, quos singuli binos produxerant: omnibus dena sestertia, [*Angl.* 83*l*. 6*s*. 8*d*.] repræsentata, et quinquagena, [*Angl.* 416*l*. 13*s*. 4*d*.] promissa. Per hos sollicitati reliqui, nec adeo multi, haud dubia fiducia in ipso negotio pluribus affuturis,' Suet. Oth. 5.

4 *Duo manipulares.* Proculus et Veturius, duo manipulares speculatores, nec honoribus militaribus insignes.

dum, et transtulerunt. In conscientiam facinoris pauci adsciti: suspensos ceterorum animos diversis artibus stimulant: primores militum, "per beneficia[5] Nymphidii ut suspectos:" vulgus et ceteros, ira et desperatione "dilati totiens donativi:" erant quos memoria Neronis, ac desiderium prioris licentiæ accenderet: in commune omnes metu mutandæ militiæ[6] terrebantur.

26. Infecit ea tabes legionum quoque, et auxiliorum motas jam mentes, postquam vulgatum erat "labare Germanici exercitus fidem." Adeoque parata apud malos seditio, etiam apud integros dissimulatio fuit, ut postero Iduum die,[1] redeuntem a cœna Othonem rapturi fuerint, nisi incerta noctis, et tota Urbe sparsa militum castra, nec facilem inter temulentos consensum timuissent: non reipublicæ cura, quam fœdare Principis sui sanguine sobrii parabant, sed ne per tenebras, ut quisque Pannonici, vel Germanici exercitus militibus oblatus esset, ignorantibus plerisque, pro Othone destinaretur. Multa erumpentis seditionis indicia, per conscios oppressa: quædam apud Galbæ aures præfectus Laco elusit, ignarus militarium animorum,[2] consiliique, quamvis egregii, quod non ipse adferret, inimicus, et adversus peritos pervicax.

27. Octavodecimo[1] Calendas Februarii sacrificanti pro æde Apollinis[2] Galbæ, haruspex Umbricius "tristia exta, et instantes insidias, ac domesticum hostem"[3] prædicit: audiente Othone (nam proximus adstiterat) idque, ut lætum e contrario, et suis cogitationibus prosperum, interpretante. Nec multo post libertus Onomastus nuntiat, "expectari eum ab architecto, et redemtoribus:"[4] quæ significatio coeuntium jam

5 *Beneficia.* De his beneficiis dicetur inf. Hist. iv, 48.

6 *Mutandæ militiæ.* Pœna erat militaris meliorem militiam in deteriorem mutari. In digest. libr. xlix, Tit. 16. de Re militari, leg. 3. ex Modestino, 'Pœnæ militum hujusce modi sunt: castigatio, pecuniaria multa, munerum indictio, militiæ mutatio, gradus dejectio, ignominiosa missio.' Metuebant prætoriani Urbanique milites, ne in deteriorem militiam darentur.

1 *Postero Iduum d.* Legendum videtur *pridie Idus;* die 12. Januarii. V. not. et em. ad Hist. i, 27.

2 *Animorum.* Quippe qui ex adsessore factus fuerat prætorianorum præfectus, ut dictum est in Suppl. An. xvi, 96.

1 *Octavodecimo.* Die 15. Januarii.

2 *Æde Apollinis.* Quæ erat in monte Palatino ipsoque Cæsarum palatio. V. Cl. Bianchini, *Palazzo de' Cesari*, Ed. Verona, 1738. c. 6. p. 161 sq.

3 *Domesticum hostem.* Suet. Galb. 19. 'Prius vero quam occideretur, sacrificantem mane haruspex identidem monuit, caveret periculum: non longe percussores abesse.' Idem Suet. Oth. 6. 'Ergo destinata die, præmonitis consciis, ut se in foro sub æde Saturni ad Milliarium aureum opperirentur, mane Galbam salutavit: utque consueverat, osculo exceptus, etiam sacrificanti interfuit, audivitque prædicta haruspicis.'

4 *Redemtoribus.* Redemtores diceban-

militum, et paratæ conjurationis convenerat. Otho, "causam digressus" requirentibus, cum "emi sibi prædia vetustate suspecta, eoque prius exploranda," finxisset, innixus liberto, per Tiberianam domum,[5] in Velabrum, inde ad Milliarium aureum,[6] sub ædem Saturni[7] pergit. Ibi tres et viginti speculatores consalutatum *Imperatorem*, ac paucitate salutantium trepidum, et sellæ festinanter impositum, strictis mucronibus,[8] rapiunt.[9] Totidem ferme milites in itinere aggregantur; alii conscientia, plerique miraculo: pars clamore et gladiis, pars silentio, animos ex eventu sumturi.

28. Stationem in castris agebat Julius Martialis, tribunus. Is, magnitudine subiti sceleris, an corrupta latius castra, ac si contra tenderet, exitium metuens, præbuit plerisque suspicionem conscientiæ. Anteposuere ceteri quoque tribuni, centurionesque, præsentia dubiis, et honestis. Isque habitus animorum fuit, ut pessimum facinus auderent pauci, plures vellent, omnes paterentur.

29. Ignarus interim Galba, et sacris intentus, fatigabat alieni jam imperii Deos:[1] cum adfertur rumor "rapi in castra, incertum quem senatorem:" mox, "Othonem esse, qui raperetur." Simul ex tota Urbe, ut quisque obvius fuerat, alii formidinem augentes, quidam minora vero, ne tum quidem obliti adulationis. Igitur consultantibus placuit, "tentari animum cohortis, quæ in palatio stationem agebat: nec per ipsum Galbam,[2] cujus integra auctoritas majoribus remediis servabatur,

tur, qui opera facienda conducebant, *Angl. Surveyors.* Suet. Oth. 6. 'Deinde liberto adesse architectos nuntiante, quod signum convenerat, quasi venalem domum inspecturus abscessit.'

5 *Tiberianam domum.* Quæ Augusti domui a Tiberio fuerat addita, in Occidentali montis Palatini parte. Pariter Suet. Oth. 6. 'proripuit se postica parte palatii.' Nempe proripuit se postica parte palatii, ubi erat ædes Apollinis, et per Tiberianam domum, descendit in Velabrum. Descensus ille adhuc est ab hortis Farnesianis supra templum D. Georgii in Velabro. Velabrum autem dictum est, quod locus ille inter forum Romanum montesque Palatinum et Aventinum fuisset olim paludibus obsitus. Inde Propert. iv, 10. 5. 'Qua Velabra suo stagnabant flumine, quaque Nauta per Urbanas velificabat aquas.'

6 *Milliarium aureum.* Erat in capite fori Romani, ubi nunc nosocomium, appellatum *Santa Maria della Consolazione.* De hoc milliario plura dicentur in not. et em. ad Hist. i, 27.

7 *Ædem Saturni.* Quæ erat in imo clivo Capitolino. Ibi ærarium populi Romani, ut alias monuimus. Partim ejus ruderibus nunc nititur templum Sancti Hadriani.

8 *Strictis mucronibus.* 'Inter faustas acclamationes strictosque gladios ad principia devenit: obvio quoque non aliter, ac si conscius et particeps foret, adhærente.' Suet. Oth. 6.

9 *Rapiunt.* Feruntque in principia, quæ erant in castris prætoriis. De principiis dictum satis An. i, 61. not inf.

1 *Fatigabat—Deos.* Quæ eloquentia!

2 *Nec—Galbam.* Nec cohortis animos per ipsum Galbam pertentandos, ut integra ejus auctoritas majoribus remediis servaretur.

tur.[2] Piso pro gradibus domus[3] vocatos, in hunc modum adlocutus est: "Sextus dies agitur, commilitones, ex quo, ignarus futuri, et sive optandum hoc nomen, sive timendum erat, Cæsar adscitus sum: quo domus nostræ, aut reipublicæ fato, in vestra manu positum est: non quia, meo nomine, tristiorem casum paveam, ut qui adversas res expertus, cum maxime discam, ne secundas quidem minus discriminis habere: patris,[4] et senatus, et ipsius imperii, vicem doleo, si nobis, aut perire hodie necesse est, aut, quod æque apud bonos miserum est, occidere. Solatium proximi motus[5] habebamus, incruentam Urbem, et res sine discordia translatas. Provisum adoptione videbatur, ut ne post Galbam quidem bello locus esset.

30. "Nihil arrogabo mihi nobilitatis, aut modestiæ: neque enim relatu virtutum, in comparatione Othonis, opus est. Vitia, quibus solis gloriatur, evertere imperium, etiam cum amicum Imperatoris[1] ageret. Habitune et incessu, an illo muliebri ornatu,[2] mereretur imperium? Falluntur, quibus luxuria specie liberalitatis imponit. Perdere iste sciet, donare nesciet. Stupra nunc, et comessationes, et fœminarum cœtus, volvit animo: hæc Principatus præmia putat; quorum libido ac voluptas penes ipsum sit, rubor ac dedecus penes omnes. Nemo enim umquam imperium, flagitio quæsitum, bonis artibus exercuit. Galbam consensus generis humani, me Galba, consentientibus vobis, Cæsarem dixit. Si respublica, et senatus, et populus, vana nomina sunt: vestra, commilitones, interest, ne Imperatorem pessimi faciant. Legionum seditio adversum duces suos audita est aliquando: vestra fides,[3] famaque, inlæsa ad hunc diem mansit: et Nero quoque vos destituit, non vos Neronem. Minus triginta transfugæ,[4] et desertores, quos centurionem, aut tribunum, sibi eligentes nemo ferret, imperium adsignabunt? Admittitis exemplum? et quiescendo commune crimen facitis? Transcendet

3 *Domus.* Domus Augustæ, seu palatii.
4 *Patris.* Galbæ.
5 *Proximi motus.* Quo Nero exauctoratus.
1 *Imperatoris.* Neronis.
2 *Muliebri ornatu.* Quippe qui et ipsa pedum vestigia unguento tingeret, ut dictum est inf. inter Anecdota Neronis. Othonis speculum, aliosque muliebres ornatus, nec Semiramidi, nec Cleopatræ notos, carpit Juvenal. ii, 99 sq,
3 *Vestra fides.* Cohortem prætorianorum alloquebatur.
4 *Minus* xxx. *transfugæ.* Tres et viginti speculatores Othonem consalutaverant Imperatorem, ut dictum est sup. c. 27.

hæc licentia in provincias: et ad nos scelerum exitus, bellorum ad vos pertinebunt. Nec est plus,[5] quod pro cæde Principis, quam quod innocentibus datur: sed perinde a nobis donativum ob fidem, quam ab aliis pro facinore accipietis."

31. Dilapsis speculatoribus, certa cohors, non aspernata concionantem, ut turbidis rebus evenit, forte magis, et nullo adhuc consilio,[1] parat signa, quam quod postea creditum est, insidiis et simulatione. Missus et Celsus Marius ad electos Illyrici exercitus,[2] Vipsania in porticu[3] tendentes. Præceptum Amulio Sereno et Domitio Sabino, primipilaribus,[4] "ut Germanicos milites e Libertatis atrio[5] arcesserent." Legioni classicæ diffidebatur, infestæ ob cædem commilitonum, quos primo statim introitu trucidaverat[6] Galba. Pergunt etiam in castra prætorianorum tribuni, Cetrius Severus, Subrius Dexter, Pompeius Longinus; si incipiens adhuc, et necdum adulta, seditio melioribus consiliis flecteretur. Tribunorum Subrium et Cetrium milites adorti minis, Longinum manibus coercent, exarmantque: quia non ordine militiæ,[7] sed e Galbæ amicis, fidus Principi suo, et desciscentibus suspectior erat. Legio classica, nihil cunctata, prætorianis adjungitur. Illyrici exercitus electi, Celsum infestis pilis[8] proturbant. Germanica vexilla diu nutavere;[9] invalidis adhuc corporibus, et placatis animis, quod eos, a Nerone Alexandriam præmis-

5 *Nec est plus.* Nec plus vobis datur pro cæde Principis, quam pro ejus salute vobis innocentibus dabitur.

1 *Nullo—consilio.* V. not. et em. ad Hist. i, 31.

2 *Electos—exercitus.* De quibus sup. c. 6. Iis notus esse potuit Marius Celsus, qui in Pannonia militaverat, ut vidimus An. xv, 25.

3 *Vipsania in porticu.* In Campo Martio, nec procul loco, ubi nunc *Palazzo della Accademia Ecclesiastica.* De hac porticu Horat. Ep. i, 6, 25. 'Cum bene notum Porticus Agrippæ, et via te conspexerit Appi.' Hic tendebat, seu tentoria habebat exercitus Illyricus.

4 *Primipilaribus.* De primipilaribus dictum sup. An. ii, 11. not. inf.

5 *Libertatis atrio.* Libertatis atrium, vigente republica, in monte Aventino exstructum. Manent ejus rudera prope templum Sanctæ Priscæ.

6 *Trucidaverat.* Ut dictum est in Suppl. An. xvi, 95.

7 *Non—militiæ.* Non ordine militiæ, sed gratia Galbæ, factus erat tribunus, forte cum exauctorati sunt Antonius Taurus et Antonius Naso, de quibus sup. c. 20.

8 *Infestis pilis.* Veget. ii, 15. 'Hastile pedum quinque et semis, quod pilum vocabant, nunc spiculum dicitur, ad cujus jactum exercebantur præcipue milites: quod arte et virtute directum, et scutatos pedites, et loricatos equites sæpe transverberabat.'

9 *Diu nutavere.* Fidem Germanorum testatur Suet. Galb. 20. 'Illud mirum admodum fuerit, neque præsentium quempiam opem Imperatori ferre conatum, et omnes, qui arcesserentur, sprevisse nuntium, excepta Germanicorum vexillatione. Hi ob recens meritum, quod se ægros et invalidos magnopere fovisset, in auxilium advolavere: sed serius itinere devio per ignorantiam locorum retardati.'

sos,[10] atque inde rursus longa navigatione ægros, impensiore cura Galba refovebat.

32. Universa jam plebs palatium implebat, mixtis servitiis, et dissono clamore, "cædem Othonis, et conjuratorum exitium poscentium, ut si in circo, ac theatro, ludicrum aliquod postularent." Neque illis judicium, aut veritas: quippe eodem die diversa pari certamine postulaturis: sed tradito more, quemcumque Principem adulandi, licentia acclamationum, et studiis inanibus. Interim Galbam duæ sententiæ distinebant. Titus Vinius "manendum intra domum, opponenda servitia, firmandos aditus, non eundum ad iratos" censebat: "daret malorum pœnitentiæ, daret bonorum consensui spatium: scelera impetu, bona consilia mora valescere. Denique eundi ultro, si ratio sit, eamdem mox facultatem: regressus, si pœniteat, in aliena potestate."

33. "Festinandum" ceteris videbatur, "antequam cresceret invalida adhuc conjuratio paucorum. Trepidaturum etiam Othonem, qui furtim digressus,[1] ad ignaros inlatus, cunctatione nunc, et segnitia terentium tempus, imitari Principem discat. Non expectandum, ut, compositis castris, forum invadat, et prospectante Galba, Capitolium adeat: dum egregius Imperator, cum fortibus amicis, janua ac limine tenus domum cludit,[2] obsidionem nimirum toleraturus. Et præclarum in servis auxilium, si consensus tantæ multitudinis, et quæ plurimum valet, prima indignatio languescat. Proinde intuta, quæ indecora: vel, si cadere necesse sit, occurrendum discrimini. Id Othoni invidiosius, et ipsis honestum." Repugnantem huic sententiæ Vinium, Laco minaciter invasit, stimulante Icelo, privati odii[3] pertinacia, in publicum exitium.

34. Nec diutius Galba cunctatus, speciosiora suadentibus accessit. Præmissus tamen in castra Piso, ut juvenis magno nomine, recenti favore, et infensus T. Vinio; seu quia erat, seu quia irati ita volebant: et facilius de odio creditur. Vix dum egresso Pisone, "occisum in castris Othonem," vagus

10 *Alexandriam præmissos.* Cum Alexandriam proficisci vellet Nero, et bellum adversus Ethiopas pararet. V. Suet. Ner. 19. et Suppl. An. xvi, 47.

1 *Furtim digressus.* Otho e palatio furtim erat digressus, et ad ignaros prætorianos in castra illatus.

2 *Domum cludit.* Antique dictum pro *claudit;* ut sup. An. xvi, 28. not. inf. vidimus in nummis Neronis IANVM CLVSIT.

3 *Privati odii.* In Vinium.

primum et incertus rumor, mox, ut in magnis mendaciis, "interfuisse se" quidam, "et vidisse" adfirmabant, credula fama, inter gaudentes, et incuriosos. Multi arbitrabantur compositum auctumque rumorem, mixtis jam Othonianis, qui ad evocandum Galbam, læta falso vulgaverint.

35. Tum vero non populus tantum, et imperita plebs in plausus, et immodica studia, sed equitum plerique, ac senatorum, posito metu incauti, refractis palatii foribus, ruere intus, ac se Galbæ ostentare, "præreptam sibi ultionem" querentes. Ignavissimus quisque, et, ut res docuit, in periculo non ausurus, nimii verbis, linguæ feroces: nemo scire, et omnes adfirmare: donec inopia veri, et consensu errantium victus, sumto thorace,[1] Galba, inruenti turbæ, neque ætate, neque corpore sistens,[2] sella levaretur. Obvius, in palatio Julius Atticus speculator, cruentum gladium ostentans, "occisum a se Othonem" exclamavit. Et Galba, "Commilito," inquit, "quis jussit?"[3] insigni animo ad coercendam militarem licentiam, minantibus intrepidus, adversus blandientes incorruptus.

36. Haud dubiæ jam in castris omnium mentes; tantusque ardor, ut non contenti agmine, et corporibus, in suggestu, in quo paulo ante aurea Galbæ statua[1] fuerat, medium inter signa Othonem vexillis circumdarent. Nec tribunis, aut centurionibus, adeundi locus: gregarius miles "caveri" insuper "præpositos" jubebat. Strepere cuncta clamoribus, et tumultu, et exhortatione mutua, non tamquam in populo, ac plebe, variis segni adulatione vocibus, sed, ut quemque adfluentium militum aspexerant, prensare manibus, complecti armis, collocare juxta,[2] præire sacramentum,[3] modo Imperatorem militibus, modo Imperatori milites commendare. Nec deerat Otho protendens manus, adorare vulgum, jacere oscula, et omnia serviliter pro dominatione. Postquam universa clas-

1 *Sumto thorace.* Suet. Galb. 19. 'Loricam induit linteam, quamquam haud dissimulans parum adversus tot mucrones profuturam.'

2 *Sistens.* Melius, *resistens.*

3 *Quis jussit?* Militem respondisse, 'Fidem et Sacramentum,' Πίστιν καὶ τὸν ὅρκον ὃν ὤμοσε, tradit Plut. Galb. p. 1065. Hæc omisit Tacitus, ne narratio languesceret, et ut Galba major videretur.

1 *Galbæ statua.* De hoc usu v. An. xv, 29.

2 *Collocare juxta.* Juxta Othonem.

3 *Præire sacramentum.* Cujus formulam habere mihi videtur Amm. Marcell. xxi, 4. 'Jussique universi, [milites,] in ejus, [Juliani,] nomen jurare solemniier, gladiis cervicibus suis admotis, sub execrationibus diris verbis juravere conceptis, OMNES PRO EO CASUS, QUOAD VITAM PROFUDERINT, SI ID NECESSITASEEXEGERIT, PERLATUROS. Quæ secuti rectores

sicorum legio sacramentum ejus accepit, fidens viribus, et quos adhuc singulos exstimulaverat, accendendos in commune ratus, pro vallo castrorum ita cœpit.

37. "Quis ad vos processerim, commilitones, dicere non possum: quia nec privatum me vocare sustineo, Princeps a vobis nominatus; nec Principem, alio imperante. Vestrum quoque nomen in incerto erit, donec dubitabitur Imperatorem populi Romani in castris, an hostem habeatis. Auditisne, ut pœna mea, et supplicium vestrum simul postulentur? adeo manifestum est, neque perire nos, neque salvos esse, nisi una, posse. Et, cujus lenitatis est Galba, jam fortasse promisit: ut qui, nullo exposcente, tot millia innocentissimorum militum trucidaverit. Horror animum subit, quotiens recordor feralem introitum, et hanc solam Galbæ victoriam, cum in oculis Urbis decumari[1] deditos juberet, quos deprecantes in fidem acceperat. His auspiciis Urbem ingressus, quam gloriam ad Principatum adtulit, nisi occisi Obultronii Sabini, et Cornelii Marcelli in Hispania, Betui Chilonis in Gallia, Fonteii Capitonis in Germania, Clodii Macri in Africa, Cingonii in via, Turpiliani in Urbe, Nymphidii in castris? Quæ usquam provincia, quæ castra sunt, nisi cruenta et maculata? aut, ut ipse prædicat, emendata et correcta? Nam quæ alii scelera, hic remedia vocat: dum falsis nominibus, severitatem pro sævitia, parsimoniam pro avaritia, supplicia et contumelias vestras, disciplinam appellat. Septem a Neronis fine menses sunt, et jam plus rapuit Icelus, quam quod Polycleti, et Vatinii, et Helii, et Haloti[2] paraverunt. Minore avaritia ac licentia grassatus esset T. Vinius, si ipse imperasset: nunc et subjectos nos habuit, tamquam suos: et viles, ut alienos. Una illa domus[3] sufficit donativo, quod vobis numquam datur, et quotidie exprobratur.[4]

omnesque Principis proximi fidem simili religione firmarunt.' Aliud est generale militiæ sacramentum, de quo Veget. ii, 5. matriculis inserti, 'jurant milites, omnia se strenue facturos, quæ præceperit imperator, numquam deserturos militiam, nec mortem recusaturos pro Romana republica.'

1 *Decumari.* V. Suppl. An. xvi, 95. De aliis cædibus ibidem dictum c. 92. 93 et 94.

2 *Et Haloti.* Polycletus, Vatinius, Helius, Halotus, famosi sub Nerone liberti, sæpe memorati in Annalium libris. De Haloto v. adhuc Suet. Galb. 15.

3 *Una—domus.* Titi Vinii domus. Ex magnitudine donativi, de qua dictum sup. in Suppl. An. xvi, 85. quam opulenta fuerit Vinii domus æstimari potest.

4 *Exprobratur.* Exprobrat enim, qui semper promittit.

38. "Ac ne qua saltem in successore Galbæ spes esset, arcessit ab exilio, quem tristitia et avaritia sui simillimum[1] judicabat. Vidistis, commilitones, notabili tempestate,[2] etiam Deos infaustam adoptionem aversantes. Idem senatus, idem populi Romani animus est. Vestra virtus expectatur, apud quos omne honestis consiliis robur, et sine quibus, quamvis egregia, invalida sunt. Non ad bellum vos, nec ad periculum voco: omnium militum arma nobiscum sunt. Nec una cohors togata[3] defendit nunc Galbam, sed detinet. Cum vos aspexerit, cum signum meum[4] acceperit, hoc solum erit certamen, quis mihi plurimum imputet. Nullus cunctationi locus est in eo consilio, quod non potest laudari, nisi peractum." Aperire deinde armamentarium jussit: rapta statim arma, sine more et ordine militiæ, ut prætorianus, aut legionarius insignibus[5] suis distingueretur. Miscentur auxiliaribus, galeis scutisque. Nullo tribunorum centurionumve adhortante, sibi quisque dux, et instigator: et præcipuum pessimorum incitamentum, quod boni mœrebant.

39. Jam exterritus Piso fremitu crebrescentis seditionis, et vocibus in Urbem[1] usque resonantibus, egressum interim Galbam, et foro appropinquantem, assecutus erat: jam Marius Celsus, haud læta retulerat: cum alii, "in palatium redire," alii "Capitolium petere," plerique "rostra[2] occupanda" censerent, plures tantum sententiis aliorum contradicerent, utque evenit in consiliis infelicibus, optima viderentur, quorum tempus effugerat. Agitasse Laco, ignaro Galba, de occidendo T. Vinio dicitur, sive ut pœna ejus animos militum mulceret, seu conscium Othonis[3] credebat, ad postremum vel odio. Hæsitationem adtulit tempus ac locus, quia, initio cæ-

1 *Simillimum.* Pisonem.

2 *Tempestate.* De qua dictum est sup. c. 18.

3 *Cohors togata.* Toga vestis erat urbana, quam posito sago, seu vestimento militari, induebant milites, ne Urbs efferaretur, et castrorum speciem haberet. Togata erat cohors, quæ in palatio stationem agebat, ut dictum est sup. c. 29. Domitianum, quod in Urbe resideret, Martem togatum appellavit Martial. vi, 76. 'Ille sacri lateris custos, Martisque togati, Credita cui summi castra fuere ducis.'

4 *Signum meum.* Ne hoc accipias de vexillo. Sup. An. xiii, 2. Nero 'signum more militiæ petenti tribuno dedit, OPTIMAE MATRIS.'

5 *Insignibus.* Hæc prætorianorum, legionum, auxiliarium insignia videre est, in nummis, in veteribus monumentis, ac maxime in columna Trajana.

1 *In Urbem.* Castra enim prætoria tunc erant extra Urbem, ubi nunc *la Vigna del Noviziato de Padri Gesuiti.*

2 *Rostra.* In ipso foro Romano.

3 *Conscium Othonis.* 'Quia Vinio vidua filia, cœlebs Otho, gener ac socer destinabantur,' ut dictum sup. c. 13.

dis orto, difficilis modus: et turbavere consilium trepidi nuntii, ac proximorum diffugia, languentibus omnium studiis, qui primo alacres fidem atque animum ostentaverant.

40. Agebatur huc illuc Galba, vario turbæ fluctuantis impulsu; completis undique basilicis ac templis,[1] lugubri prospectu: neque populi, aut plebis ulla vox: sed attoniti vultus, et conversæ ad omnia aures: non tumultus, non quies: quale magni metus et magnæ iræ silentium[2] est. Othoni tamen "armari plebem" nuntiabatur. Ire præcipites, et occupare pericula jubet. Igitur milites Romani, quasi Vologesen, aut Pacorum, avito Arsacidarum solio depulsuri, ac non Imperatorem suum, inermem et senem, trucidare pergerent, disjecta plebe, proculcato senatu, truces armis, rapidis equis forum inrumpunt: nec illos Capitolii aspectus, et imminentium templorum[3] religio, et priores et futuri Principes terruere, quominus facerent scelus, cujus ultor est quisquis successit.

41. Viso cominus armatorum agmine, vexillarius comitantis Galbam cohortis ("Atilium Vergilionem fuisse" tradunt) dereptam Galbæ imaginem[1] solo adflixit. Eo signo manifesta in Othonem omnium militum studia, desertum fuga populi forum, destricta adversus dubitantes tela. Juxta Curtii lacum,[2] trepidatione ferentium Galba projectus e sella, ac provolutus est. Extremam ejus vocem, ut cuique odium, aut admiratio fuit, varie prodidere. Alii suppliciter interrogasse, "quid mali meruisset? paucos dies exsolvendo donativo" deprecatum. Plures obtulisse ultro percussoribus jugulum, "agerent ac ferirent, si ita e republica videretur." Non interfuit occidentium quid diceret. De percussore non satis constat: quidam "Terentium, evocatum:"[3] alii "Lecanium:" crebrior fama tradidit "Camurium, quintædecimæ legionis militem, impresso gladio, jugulum ejus hausisse." Ceteri crura brachiaque (nam pectus

1 *Basilicis ac templis.* Maxime quæ erant in foro Romano, et ei vicina. Basilicas autem vulgari nunc sensu ne accipias. Basilicæ, ædes erant amplissimæ, ac magnificæ, ad jus dicendum negotiaque pertractanda constitutæ.

2 *Iræ silentium.* Magna ira silet, et ardet: levis clamat, tumultuatur.

3 *Imminentium templorum.* Templum Jovis Capitolini aliaque plurima Deorum templa in Capitolio imminebant foro Romano.

1 *Galbæ imaginem.* Vexillo affixam.

2 *Curtii lacum.* In foro Romano, ante rostra.

3 *Terentium, evocatum.* *Evocatum*, officii nomen est. *Evocatos* Galba olim sibi addixerat, teste Suet. Galb. 10. 'Delegit et equestris ordinis juvenes, qui manente anulorum aureorum usu, Evocati appellarentur, excubiasque circa cubiculum suum vice militum agerent.' Alii erant *Evocati*, de quibus dixi sup. An. ii, 68. not. inf.

tegebatur)[4] fœde laniavere: pleraque vulnera, feritate et sævitia, trunco jam corpori adjecta.

42. Titum inde Vinium invasere: de quo et ipso ambigitur, consumserit ne vocem ejus[1] instans metus, an proclamaverit, "non esse ab Othone mandatum, ut occideretur." Quod seu finxit formidine, seu conscientia conjurationis confessus est: huc potius ejus vita famaque inclinat, ut conscius sceleris fuerit, cujus causa erat.[2] Ante ædem divi Julii[3] jacuit, primo ictu in poplitem, mox ab Julio Caro, legionario milite, in utrumque latus transverberatus.

43. Insignem illa die virum Sempronium Densum ætas nostra vidit. Centurio is prætoriæ cohortis, a Galba custodiæ Pisonis[1] additus, stricto pugione, occurrens armatis, et scelus exprobrans, ac modo manu, modo voce, vertendo in se percussores, quamquam vulnerato Pisoni effugium dedit. Piso in ædem Vestæ[2] pervasit, exceptusque misericordia publici servi, et contubernio ejus abditus, non religione,[3] nec cærimoniis, sed latebra imminens exitium differebat: cum advenere, missu Othonis, nominatim in cædem ejus ardentes, Sulpicius Florus, e Britannicis cohortibus, nuper a Galba civitate donatus,[4] et Statius Murcus, speculator: a quibus protractus Piso, in foribus templi trucidatur.

44. Nullam cædem[1] Otho majore lætitia excepisse, nullum caput tam insatiabilibus oculis perlustrasse dicitur: seu tum primum levata omni solicitudine mens, vacare gaudio cœperat: seu recordatio majestatis in Galba, amicitiæ in T. Vinio, quamvis immitem animum imagine tristi confuderat. Pisonis, ut inimici et æmuli, cæde lætari, jus fasque credebat. Præ-

4 *Pectus tegebatur.* Thorace, ut dictum est sup. c. 35.

1 *Vocem ejus.* Sic ap. Q. Curt. vii, 7. 'per metum etiam suppressa voce.'

2 *Causa erat.* Cum Vinius Galbam 'odio flagitiorum' onerasset, ut recte observat erudit. Savil. ex sup. c. 6.

3 *Ædem—Julii.* In foro Romano.

1 *Custodiæ Pisonis.* V. not. et em. ad Hist. i, 43.

2 *Ædem Vestæ.* Quæ erat ædi D. Julii proxima, in clivo Palatini montis, et prope Palatii portam, ut dictum est sup. An. xv, 41. not. inf.

3 *Non religione.* Non Vestæ aram amplexus, non loci Vestaliumque cærimonias invocans, sed, quod tutius rebatur, contubernio servi publici, qui ædem illam curaret, abditus, hac vili latebra imminens exitium differebat.

4 *Civitate donatus.* Duas æneas tabulas honestæ missionis et civitatis a Galba datas laudavi sup. in not. et em. ad An. xiv, 27. De jure civitatis Romanæ dictum in not. et em. ad An. xi, 23.

1 *Nullam cædem.* Allato etiam Galbæ capite, 'vociferatus fertur: Hoc nihil est, Commilitones; Pisonis mihi caput ostendite.' Ἀνακραγεῖν λέγουσιν, Οὐδὲν ἐστι τοῦτο, ὦ συστρατιῶται· τὴν Πείσωνός μοι κεφαλὴν δείξατε. Plut. Galb. p. 1062.

fixa contis capita gestabantur, inter signa cohortium, juxta Aquilam legionis, certatim ostentantibus cruentas manus, qui occiderant, qui interfuerant, qui vere, qui falso, ut pulchrum et memorabile facinus, jactabant. Plures quam centum et viginti libellos præmia exposcentium, ob aliquam notabilem illa die operam, Vitellius postea invenit: omnesque conquiri et interfici jussit; non honore Galbæ, sed tradito Principibus more, munimentum ad præsens,[2] in posterum ultionem.

45. Alium crederes senatum, alium populum: ruere cuncti in castra, anteire proximos, certare cum præcurrentibus, increpare Galbam, laudare militum judicium, exosculari Othonis manum: quantoque magis falsa erant, quæ fiebant, tanto plura facere. Nec aspernabatur singulos Otho, avidum et minacem militum animum, voce vultuque temperans. Marium Celsum, consulem designatum,[1] et Galbæ usque in extremas res amicum fidumque, ad supplicium expostulabant, industriæ ejus innocentiæque, quasi malis artibus, infensi. Cædis et prædarum initium, et optimo cuique perniciem quæri apparebat: sed Othoni nondum auctoritas inerat ad prohibendum scelus; jubere jam poterat. Ita, simulatione iræ, "vinciri" jussum, et "majores pœnas daturum" adfirmans, præsenti exitio subtraxit.

46. Omnia deinde arbitrio militum acta. Prætorii præfectos sibi ipsi legere; Plotium Firmum, e manipularibus quondam, tum vigilibus præpositum, et, incolumi adhuc Galba, partes Othonis secutum. Adjungitur Licinius Proculus, intima familiaritate Othonis, suspectus consilia ejus fovisse. Urbi Flavium Sabinum[1] præfecere, judicium Neronis secuti, sub quo eamdem curam obtinuerat, plerisque Vespasianum fratrem in eo respicientibus. Flagitatum, "ut vacationes,[2]

2 *Munimentum ad præsens.* More principibus tradito ultionem in posterum, et post mortem etiam Principis exigendam, præcipuum esse ad præsentem regnantis securitatem munimentum. Jam ante dixerat c. 40. 'Scelus, cujus ultor est quisquis successit.'

1 *Consulem designatum.* De quo sup. Hist. i, 14.

1 *Flavium Sabinum.* Fratrem Vespasiani, laudatum a Suet. Vespas. 1. et sæpe inf. memorandum.

2 *Ut vacationes.* Non perpetuas militiæ, sed munerum temporarias vacationes et a gravissimis oneribus immunitates, ingenti pretio centurionibus exsoluto redimebant milites; et ideo quasi tributum annuum pendere tenebantur. Quod dum centurionibus solverent, quarta pars cujusque manipuli spargebatur per commeatus, *Angl. furloughs*, aut in ipsis castris vagabatur: neque modum oneris quisquam, neque genus quæstus pensi habebat. Per latrocinia, per raptus, per servilia ministeria, conniventibus centurionibus, militare otium redimebant. Tum locupletissimus quisque

præstari centurionibus solitæ, remitterentur." Namque gregarius miles, ut tributum annuum, pendebat. Quarta pars manipuli, sparsa per commeatus, aut in ipsis castris vaga, dum mercedem centurioni exsolveret; neque modum oneris quisquam, neque genus quæstus pensi habebat: per latrocinia et raptus, aut servilibus ministeriis, militare otium redimebant. Tum locupletissimus quisque miles, labore ac sævitia fatigari, donec vacationem emeret: ubi sumtibus exhaustus, socordia insuper elanguerat, inops pro locuplete, et iners pro strenuo, in manipulum redibat: ac rursus alius atque alius, eadem egestate ac licentia corrupti, ad seditiones et discordias, et ad extremum, bella civilia ruebant. Sed Otho, ne vulgi largitione,[3] centurionum animos averteret, "fiscum suum vacationes annuas exsoluturum" promisit: rem haud dubie utilem, et a bonis postea Principibus, perpetuitate disciplinæ, firmatam. Laco præfectus, tamquam in insulam seponeretur, ab evocato,[4] quem ad cædem ejus Otho præmiserat, confossus. In Martianum Icelum, ut in libertum, palam animadversum.

47. Exacto per scelera die, novissimum malorum fuit lætitia. Vocat senatum prætor Urbanus:[1] certant adulationibus ceteri magistratus. Accurrunt patres: decernitur Othoni "tribunicia potestas,[2] et nomen Augusti, et omnes Principum honores," adnitentibus cunctis abolere convicia ac probra, quæ promiscue jacta, hæsisse animo ejus nemo sensit: omisisset offensas, an distulisset, brevitate imperii in incerto fuit. Otho, cruento adhuc foro, per stragem jacentium, in Capito-

miles, labore ac sævitia fatigari, donec vacationem emeret. Ubi emtæ vacationis sumtibus exhaustus, et insuper socordia elanguerat, redibat in manipulum, et ad militiæ munera, inops pro locuplete, et iners pro strenuo. Vidimus sup. militum querelas ob vacationum pretia, An. i, 17 et 35. infirmatas quoque fuisse legiones promiscuis militum commeatibus dictum est An. xv, 10.

3 *Vulgi largitione.* Vulgo, id est manipularibus militibus, largitus est Otho vacationum, centurionibus præstari solitarum, remissionem; at, ne hac largitione, centurionum animos averteret, quasi suis commodis fraudarentur, fiscum suum vacationes annuas iis exsoluturum promisit.

4 *Ab evocato.* De evocatis jam dictum est sup. c. 41.

1 *Vocat—Urbanus.* Interfectis duobus coss. Galba et Vinio, eorum munia obibat prætor Urbanus. Ita Cic. Ep. x, 12. 'Placuit nobis, ut statim ad Cornutum, prætorem Urbanum, literas deferremus: qui, quod consules aberant, consulare munus sustinebat more majorum.'

2 *Tribunicia potestas.* Fuit in museo Collegii Ludovici Magni nummus argenteus: IMP. OTHO CAESAR AVG. TR. P. capite nudo. In postica parte, PAX ORBIS TERRARUM. Pax stans cum caduceo et ramo oleæ.

lium,[3] atque inde in palatium[4] vectus, "concedi corpora sepulturæ, cremarique" permisit. Pisonem Verania[5] uxor, ac frater Scribonianus, T. Vinium Crispina filia composuere, quæsitis redemtisque capitibus,[6] quæ venalia interfectores servaverant.

48. Piso unum et tricesimum ætatis annum explebat, fama meliore, quam fortuna. Fratres ejus[1] Magnum Claudius, Crassum Nero interfecerant. Ipse diu exul, quatriduo Cæsar, properata adoptione, ad hoc tantum majori fratri prælatus est, ut prior occideretur. T. Vinius quinquaginta septem annos variis moribus egit. Pater illi e prætoria familia, maternus avus e proscriptis. Prima militia[2] infamis, legatum Calvisium Sabinum[3] habuerat: cujus uxor, mala cupidine visendi situm castrorum, per noctem militari habitu ingressa, cum vigilias et cetera militiæ munia eadem lascivia temerasset, in ipsis principiis[4] stuprum ausa: et criminis hujus reus T. Vinius arguebatur. Igitur jussu C. Cæsaris[5] oneratus catenis: mox, mutatione temporum,[6] dimissus, cursu honorum inoffenso, legioni post præturam præpositus, probatusque, servili deinceps probro respersus est, tamquam scyphum aureum in convivio Claudii furatus; et Claudius postera die soli omnium Vinio fictilibus ministrari[7] jussit. Sed Vinius proconsulatu Galliam Narbonensem severe integreque rexit: mox Galbæ amicitia in abruptum tractus, audax, callidus, promtus, et, prout animum intendisset, pravus, aut industrius,

3 *In Capitolium.* Ut grates Jovi Capitolino ageret.

4 *In palatium.* Domum Augustam. Prima hæc Othonis Principis tempora illustrat Suet. Oth. 7. 'Vergente jam die ingressus senatum, positaque brevi ratione, quasi raptus de publico, et suscipere imperium vi coactus, gesturusque communi omnium arbitrio, palatium petit.'

5 *Verania.* Veraniam precibus caput Pisonis accepisse testatur Plut. Galb. p. 1066. Τὴν δὲ Πείσωνος (κεφαλὴν) ἡ γυνὴ ἔλαβεν Οὐρανίου δεηθεῖσα. Pro Οὐρανίου emendandum Οὐηρανία, ut eruditis omnibus compertum. De Verania, ejusque morte ac Reguli fraude v. Plin. Ep. ii, 20.

6 *Redemtisque capitibus.* Vinii caput filia ejus Crispina redemit, decem millibus sestertium, *Angl.* 83*l.* 6*s.* 8*d.* teste Plut. Galb. p. 1066.

1 *Fratres ejus.* De his v. Stemma Crassi ac Pisonis in not. et em. ad Hist. i, 14.

2 *Prima militia.* In Pannonia.

3 *Calvisium Sabinum.* De Calvisio Sabino ejusque uxore Cornelia v. Suppl. An. viii, 16. Forte idem est de quo Seneca Ep. 27. 'Calvisius Sabinus memoria nostra fuit dives: et patrimonium habebat libertini et ingenium. Numquam vidi hominem beatum indecentius.'

4 *Principiis.* Ubi erant aquilæ, signa, castrorum numina. V. quæ de principiis notata sunt sup. An. i, 61. not. inf.

5 *C. Cæsaris.* Caii Caligulæ.

6 *Mutatione temporum.* Occiso Caligula, imperante Claudio.

7 *Fictilibus ministrari.* Eadem v. ap. Plut. Galb. p. 1058.

eadem vi. Testamentum T. Vinii magnitudine opum inritum: Pisonis supremam voluntatem paupertas firmavit.

49. Galbæ corpus diu neglectum,[1] et licentia tenebrarum plurimis ludibriis vexatum, dispensator Argius,[2] e prioribus servis,[3] humili sepultura, in privatis ejus hortis[4] contexit. Caput per lixas calonesque[5] suffixum, laceratumque ante Patrobii tumulum (libertus is Neronis punitus a Galba fuerat) postera demum die repertum, et cremato jam corpori admixtum est. Hunc exitum habuit Ser. Galba, tribus et septuaginta annis,[6] quinque Principes prospera fortuna emensus, et alieno imperio felicior, quam suo. Vetus in familia nobilitas,[7] magnæ opes: ipsi medium ingenium, magis extra vitia, quam cum virtutibus. Famæ nec incuriosus, nec venditator. Pe-

1 *Diu neglectum.* Suet. Galb. 20. Galba 'jugulatus est ad lacum Curtii, ac relictus, ita uti erat, donec gregarius miles a frumentatione rediens abjecto onere caput ei amputavit. Et quoniam capillo præ calvitie arripere non poterat, in gremium abdidit. Mox inserto per os pollice, ad Othonem detulit. Ille lixis calonibusque donavit: qui hasta suffixum, non sine ludibrio circum castra portarunt, acclamantes idemtidem: 'Galba, cupide fruaris ætate tua.' Maxime irritati ad talem jocorum petulantiam, quod ante paucos dies exierat in vulgus, laudanti cuidam formam suam, ut adhuc floridam et vegetam, respondisse eum: Ἔτι μοι μένος ἔμπεδόν ἐστιν.' I. e. adhuc mihi vires integræ sunt: ex Hom. Il. v, 254.

2 *Dispensator Argius.* Dispensator dicebatur servus, quem dominus Kalendario, i. e. credendis et exigendis pecuniis, præponebat. V. Digest. lib. xii, Tit. i, de Rebus creditis. leg. 41. ex Africano.

3 *E prioribus servis.* E servis, quos ante Principatum Galba habuerat.

4 *In—hortis.* Hæc, et quæ sequuntur, distinctius explicat Suet. Galb. 20. Galbæ caput 'Patrobii Neroniani libertus centum aureis, [*Angl.* 100*l.*] redemtum, eo loco, ubi jussu Galbæ animadversum in patronum fuerat, abjecit. Sero tandem dispensator Argius, et hoc, et ceterum truncum in privatis ejus hortis Aureliæ viæ sepulturæ dedit.' De Patrobio, Neronis liberto, a Galba occiso, dictum est in Suppl. An. xvi, 97.

5 *Lixas calonesque.* Auctore Acrone in Horat. Serm. i, 2. 44. 'Calones sunt ministri militum, liberi homines: lixæ vero sunt servi proprii eorumdem.'

6 *Tribus—annis.* Ita Plut. Galb. p. 1056. Victor, in Epitome, et Eutrop. At juxta Dion. lxiv, p. 730. natus erat tantum duos et septuaginta annos. Suet. autem non sibi constat: ait enim in Galb. 23. 'Periit tertio et septuagesimo ætatis anno:' contra vero c. 4. 'Servius Galba Imperator, Marco Valerio Messala, Cneio Lentulo consulibus natus est, nono Kalendas Januarii.' Ergo natus est tantum exeunte A. U. C. 751. nec periit 'tertio et septuagesimo,' sed ineunte 'primo et septuagesimo ætatis anno.' Huic sententiæ favet Cl. Reimar. quod Dio lvi, p. 589. tradit Galbam accepisse togam virilem A. U. C. 767. Sexto Apuleio et Sexto Pompeio coss. Incertum tamen argumentum, cum Caius vicesimo ætatis anno togam sumserit, teste Suet. in Caio Calig. 10. Oraculum Delphicum priori et vulgari sententiæ suffragatur: Nero enim, 'consulto Delphis Apolline, septuagesimum ac tertium annum cavendum sibi audivit, quasi eo demum obiturus, ac nihil conjectans de ætate Galbæ,' Suet. Ner. 40. Videtur ergo Suetonii libros errare in nota consulum; idque tanto probabilius, quod *Lentulo* non prænomen fuerit *Cneio*, sed *Lucio*, ut constat ex Tessera gladiatoria ap. Muratori, Thes. Inscr. Vol. i, p. ccxcviii, n. 2. L. LENTV. M. MES. COS.

7 *Nobilitas.* Vidimus sup. c. 15. Sulpiciæ ac Lutatiæ familiæ decora; quibus fabulas addebat Galba, teste Suet. Galb. 2. 'Imperator Stemma in atrio proposuit, quo paternam originem ad Jovem: maternam, ad Pasiphaen, Minois uxorem, referret.' Erudit. Harduin. Select. Opp. p. 726.

cuniæ alienæ non appetens, suæ parcus, publicæ avarus. Amicorum libertorumque, ubi in bonos incidisset, sine reprehensione patiens: si mali forent, usque ad culpam ignarus. Sed claritas natalium, et metus temporum obtentui,[8] ut, quod segnitia erat, sapientia vocaretur. Dum vigebat ætas, militari laude apud Germanias floruit: proconsul Africam moderate: jam senior, citeriorem Hispaniam[9] pari justitia continuit: major privato visus, dum privatus fuit, et omnium consensu capax imperii, nisi imperasset.

50. Trepidam Urbem, ac simul atrocitatem recentis sceleris, simul veteres Othonis mores paventem, novus insuper "de Vitellio" nuntius exterruit, ante cædem Galbæ suppressus, ut tantum superioris Germaniæ exercitum descivisse crederetur. Tum "duos,[1] omnium mortalium impudicitia, ignavia, luxuria, deterrimos, velut ad perdendum imperium fataliter electos," non senatus modo et eques, queis aliqua pars et cura reipublicæ, sed vulgus quoque palam mœrere. Nec jam recentia sævæ pacis exempla, sed repetita bellorum civilium memoria, "captam totiens suis exercitibus Urbem, vastitatem Italiæ, direptiones provinciarum, Pharsaliam, Philippos, et Perusiam ac Mutinam,"[2] nota publicarum cladium nomina, loquebantur. "Prope eversum orbem etiam cum de principatu inter bonos[3] certaretur: sed mansisse C. Julio, mansisse Cæsare Augusto victore, imperium; mansuram fuisse, sub Pompeio Brutoque, rempublicam. Nunc pro Othone, an pro Vitellio, in templa ituros? Utrasque impias preces, utraque detestanda vota, inter duos, quorum bello solum id scires, deteriorem fore, qui vicisset." Erant, qui Vespasianum, et arma Orientis augurarentur: et, ut potior utroque Vespasianus,

nummum e Cimelio D. Foucault publicavit, ΛΟΥΚ. ΛΙΒ. ΣΟΥΛΠ. ΓΑΛΒΑ. ΚΑΙΣ. ΣΕΒ. i. e. 'Lucius Livius Sulpicius Galba Cæsar Augustus,' capite laureato: Victoria. In aversa parte, ΚΡΑΤΗΣΙΣ. i. e. 'Imperium.' Ex hoc nummo novum et veteribus scriptoribus incognitum Galbæ stemma fabricavit. Fabulæ sunt. Nummus in ipsis Galbiani Imperii initiis cusus est. Inde 'Lucius' appellatur pro 'Servio,' ut apud Suet. Galb. 4. 'Livius' autem adulatorie vocatur, ob affinitatem cum Livia, ut dictum est sup. in Suppl. An. xvi, 93.

8 *Obtentui.* Prætextui erat.

9 *Citeriorem Hispaniam.* V. Suppl. An. xvi, 67.

1 *Duos.* Othonem et Vitellium.

2 *Perusiam ac Mutinam.* Pharsalicis in campis pugnavere Julius Cæsar et Pompeius A. U. C. 706. Ad Mutinam atrox fuit prælium inter M. Antonium et coss. Hirtium et Pansam, A. U. C. 711. Cum Bruto et Cassio Octavius et Antonius in Thessalia ad urbem Philippos decertavere A. U. C. 712. L. Antonium, Antonii triumviri fratrem, Perusiæ inclusum, ad deditionem compulit Octavius A. U. C. 714. Pharsalia, nunc *Farsa:* Philippi periere. Perusia, *Perugia:* Mutina, *Modena.*

3 *Inter bonos.* Certe neque Othonis, neque Vitellii vitiis oneratos.

ita bellum aliud, atque alias clades horrebant. Et ambigua de Vespasiano fama:[4] solusque omnium ante se Principum in melius mutatus est.

51. Nunc initia causasque motus Vitelliani expediam. Cæso cum omnibus copiis Julio Vindice,[1] ferox præda gloriaque exercitus, ut cui, sine labore ac periculo, ditissimi belli victoria evenisset, expeditionem et aciem, præmia quam stipendia malebat: diuque infructuosam et asperam militiam toleraverat, ingenio loci cœlique,[2] et severitate disciplinæ; quam in pace inexorabilem discordiæ civium resolvunt, paratis utrimque corruptoribus, et perfidia impunita. Viri, arma, equi,[3] ad usum, et ad decus, supererant. Sed ante bellum, centurias tantum suas turmasque noverant: exercitus finibus provinciarum[4] discernebantur. Tum adversus Vindicem contractæ legiones, seque et Gallias expertæ, quærere rursus arma, novasque discordias: nec "socios,"[5] ut olim, sed "hostes et victos" vocabant. Nec deerat pars Galliarum, quæ Rhenum adcolit, easdem partes[6] secuta, ac tum acerrima instigatrix adversus *Galbianos:* hoc enim nomen, fastidito Vindice, indiderant. Igitur Sequanis Æduisque,[7] ac deinde, prout opulentia civitatibus erat, infensi, expugnationes urbium, populationes agrorum, raptus penatium hauserunt animo: super avaritiam et arrogantiam, præcipua validiorum vitia, contumacia Gallorum inritati, qui "remissam sibi a Galba quartam tributorum partem, et publice donatos,[8] in ignominiam exercitus" jactabant. Accessit callide vulgatum, temere creditum, "decumari legiones, et promtissimum quemque centurionum dimitti:" undique atroces nuntii, sinistra ex Urbe fama; infensa Lugdunensis colonia, et pertinaci pro Nerone[9] fide fœcunda rumoribus. Sed plurima ad fingendum credendumque materies in ipsis castris, odio, metu, et, ubi vires suas respexerant, securitate.

4 *Fama.* Olim Caio Caligulæ erat adulatus; Cænidi quoque obnoxius. V. Suet. Vespas. 2. 3. et 4.

1 *Julio Vindice.* Ut dictum est in Suppl. An. xvi, 66.

2 *Loci cœlique.* Germaniæ.

3 *Arma, equi.* Victoriæ præmia, superato Vindice, Gallisque debellatis.

4 *Finibus provinciarum.* Inferioris et superioris Germaniæ.

5 *Nec socios.* Nec Gallos socios, ut olim, sed hostes et victos, vocabant.

6 *Easdem partes.* Legionum et Verginii, ut dictum sup. in Suppl. An. xvi, 78.

7 *Sequanis Æduisque.* Julii Vindicis partes secutis. V. Suppl. An. xvi, l. c.

8 *Publice donatos.* Publice donatos finibus, seu agris, Treverorum aliarumque civitatum, Vindici infensarum: quod in ignominiam exercitus, qui Vindicem debellaverat, factum videbatur.

9 *Pro Nerone.* Ob beneficium a Nerone

52. Sub ipsas superioris anni Calendas Decembres Aulus Vitellius, inferiorem Germaniam ingressus, hiberna legionum cum cura adierat: redditi plerisque ordines, remissa ignominia, adlevatæ notæ:[1] plura ambitione, quædam judicio: in quibus sordem et avaritiam Fonteii Capitonis,[2] adimendis adsignandisve militiæ ordinibus, integre mutaverat. Nec consularis legati mensura,[3] sed in majus omnia accipiebantur. Et Vitellius[4] apud severos humilis. Ita comitatem bonitatemque[5] faventes vocabant, quod sine modo, sine judicio, donaret sua, largiretur aliena: simul, aviditate imperandi,[6] ipsa vitia pro virtutibus interpretabantur. Multi in utroque exercitu sicut modesti quietique, ita mali et strenui: sed profusa cupidine, et insigni temeritate, legati legionum, Alienus Cæcina, et Fabius Valens: e quibus Valens, infensus Galbæ, tamquam detectam a se Verginii cunctationem,[7] oppressa Capitonis consilia,[8] ingrate tulisset,[9] instigare Vitellium, "ardorem militum" ostentans. "Ipsum celebri ubique fama: nullam in Flacco Hordeonio[10] moram: adfore Britanniam: secutura Germanorum auxilia: male fidas provincias: precarium seni imperium, et brevi transiturum: panderet modo sinum, et venienti for-

recens acceptum, de quo dictum est An. xvi, 13. Neroni addicta, Galbæ infensa.

1 *Adlevatæ notæ.* Erasæ, aut saltem mollitæ notæ, quæ nominibus, in tabulis censualibus, apponebantur. Idem testatur Suet. Vitell. 8. 'Castra vero ingressus nihil cuiquam poscenti negavit: atque etiam ultro ignominiosis notas, reis sordes, damnatis supplicia, demsit.' De notis v. Suet. Claud. 16.

2 *Fonteii Capitonis.* De quo dictum in Suppl. An. xvi, 77 et 92.

3 *Consularis legati mensura.* Nec eæ liberalitates pro consularis legati mensura, sed in majus, ut Principalis animi indicia felicitatisque pignora, accipiebantur. Atque ut hac popularitate apud severos, humilis habebatur, ita apud faventes, comis et bonus. Ii enim comitatem bonitatemque vocabant, quod Princeps facilis et prodigus sine modo, sine judicio, donaret sua, largiretur aliena.

4 *Et Vitellius.* Forte scriptum olim, 'apud severos humilis, ita comitatem bonitatemque,' &c. Sic certe mallem: nec ita salebrosa foret oratio.

5 *Comitatem bonitatemque.* Ut noscatur ingenium hominis, quo forte numquam extitit magis spernendus, paulo longiora afferam ex Suet. Vitell. 7. Vitellium advenientem 'male animatus erga Principem exercitus, pronusque ad res novas, libens ac supinis manibus excepit, velut dono Deum oblatum, tertio consulis filium, ætate integra, facili ac prodigo animo. Quam veterem de se persuasionem Vitellius recentibus etiam experimentis auxerat, tota via caligatorum quoque militum obvios exosculans: perque stabula ac diversoria, mulionibus ac viatoribus præter modum comis: ut mane singulos, jamne jentassent sciscitaretur, seque fecisse ructu quoque ostenderet.'

6 *Aviditate imperandi.* Simul avidi, ut Imperatorem haberent Vitellium, seu ut imperaret Vitellius, ipsa vitia pro virtutibus interpretabantur. Hæc enim aviditas militibus inerat, non antem segni præpinguis ac ventrosi Vitellii ingenio. De hac, rara quidem, non tamen insolenti, dicendi ratione v. not. et em. ad Hist. i, 52.

7 *Verginii cunctationem.* Tac. sup. c. 8. 'Nec statim pro Galba Verginius.'

8 *Oppressa—consilia.* Ut dictum est in Suppl. An. xvi, 92.

9 *Ingrate tulisset.* Nullo reddito sibi præmio, ut recte explicat Illustr. Huetius.

10 *Flacco Hordeonio.* De quo sup. Hist. i, 9.

tunæ occurreret. Merito dubitasse Verginium, equestri familia, ignoto patre: imparem, si recepisset imperium: tutum, si recusasset. Vitellio tres patris consulatus, censuram, collegium Cæsaris,[11] et imponere jampridem Imperatoris dignationem, et auferre privati securitatem." Quatiebatur his segne ingenium, ut concupisceret magis, quam ut speraret.

53. At in superiore Germania, Cæcina, decora juventa, corpore ingens, animi immodicus, scito sermone, erecto incessu, studia militum inlexerat. Hunc juvenem Galba, quæstorem in Bætica,[1] impigre in partes suas transgressum, legioni præposuit: mox compertum publicam pecuniam avertisse, ut peculatorem flagitari jussit. Cæcina ægre passus,[2] miscere cuncta, et privata vulnera[3] reipublicæ malis operire statuit. Nec deerant in exercitu semina discordiæ, quod et bello adversus Vindicem universus adfuerat,[4] nec, nisi occiso Nerone, translatus in Galbam, atque in eo ipso sacramento vexillis inferioris Germaniæ præventus erat. Et Treveri ac Lingones, quasque alias civitates atrocibus edictis, aut damno finium Galba perculerat,[5] hibernis legionum propius miscentur.[6] Unde seditiosa colloquia, et inter paganos[7] corruptior miles, et in Verginium favor,[8] cuicumque alii profuturus.

54. Miserat civitas Lingonum,[1] vetere instituto, dona legionibus, dextras, hospitii insigne.[2] Legati eorum, in squalo-

11 *Collegium Cæsaris.* Pater Vitellii fuerat ter consul, censor, collega Claudii Cæsaris. V. quæ dicta sunt sup. Hist. i, 9.

1 *In Bætica.* Bætica, nunc *Grenada, Seville, Cordova, a part of Jaen and Estremadura.*

2 *Ægre passus.* Id dedecoris ægre passus.

3 *Privata vulnera.* Cum postulatus fuisset peculatus. Qui pecuniam publicam averterat, seu in suos usus verterat, lege Julia peculatus tenebatur.

4 *Universus adfuerat.* Ut dictum est in Suppl. An. xvi, 78.

5 *Perculerat.* Quod contra Vindicem steterant. V. Suppl. Ann. xvi, l. c. et c. 92.

6 *Propius miscentur.* Ob vicinitatem.

7 *Inter paganos.* Miles corruptior est inter paganos, quam in castris. Pagani dicuntur ii, qui non militant. Sic passim in Digestorum libris, ac maxime Digest. Lib. xxxv, Tit. 2. ad legem Falcidiam. leg. 96. ex Scævola: 'Miles, si, dum paganus erat, fecerit testamentum, militiæ tempore codicillos: lex Falcidia in codicillis locum non habet: in testamento locum habebit.' Ut 'Paganos' Romani dixere, qui non militarent; ita 'paganos' dicimus, qui Deo non militant.

8 *In Verginium favor.* Quem Principem fecissent, ni ipse restitisset; uti vidimus in Suppl. Ann. xvi, 89.

1 *Civitas Lingonum.* Quæ in Neronis fide perstiterat, ut dictum est sup. in Suppl. Ann. xvi, 78.

2 *Hospitii insigne.* Lingones miserant legatos, qui dona ferrent legionibus, et cum illis dextras, hospitii insigne, conjungerent. Inde in nummis toties occurrunt duæ manus junctæ, cum varia epigraphe, FIDES EXERCITVVM: CONCORDIA EXERCITVVM: CONSENSVS EXERCITVVM.

rem mœstitiamque compositi, per principia,[3] per contubernia, modo "suas injurias," modo "civitatum vicinarum[4] præmia," et ubi pronis militum auribus accipiebantur "ipsius exercitus pericula et contumelias" conquerentes, accendebant animos. Nec procul seditione aberant, cum Hordeonius Flaccus "abire legatos," utque occultior digressus esset, "nocte castris excedere" jubet. Inde atrox rumor, adfirmantibus plerisque, "interfectos, ac nisi ipsi consulerent, fore, ut acerrimi militum, et præsentia conquesti, per tenebras, et inscitiam ceterorum, occiderentur." Obstringuntur inter se tacito fœdere legiones. Adsciscitur auxiliorum miles, primo suspectus, tamquam, circumdatis cohortibus alisque, impetus in legiones pararetur, mox eadem acrius volvens: faciliore inter malos consensu ad bellum, quam in pace ad concordiam.

55. Inferioris tamen Germaniæ legiones, solemni Calendarum Januariarum sacramento pro Galba adactæ, multa cunctatione, et raris primorum ordinum vocibus: ceteri silentio, proximi cujusque audaciam expectantes; insita mortalibus natura, propere sequi, quæ piget inchoare. Sed ipsis legionibus inerat diversitas animorum. Primani, quintanique turbidi adeo, ut quidam saxa in Galbæ imagines jecerint: quintadecima ac sextadecima legiones, nihil, ultra fremitum et minas, ausæ, initium erumpendi circumspectabant. At in superiori exercitu,[1] quarta ac duoetvicesima legiones, iisdem hibernis[2] tendentes, ipso Calendarum Januariarum die dirumpunt imagines Galbæ: quarta legio promtius, duoetvicesima cunctanter, mox consensu, ac ne reverentiam imperii exuere viderentur, *senatus populique Romani* obliterata jam nomina sacramento advocabant: nullo legatorum tribunorumve pro Galba nitente; quibusdam, ut in tumultu, notabilius turbantibus. Non tamen quisquam in modum concionis, aut suggestu[3] locutus: neque enim erat adhuc, cui imputaretur.[4]

3 *Per principia.* De quibus jam sup. c. 48.

4 *Civitatum vicinarum.* Quæ, Vindicis partes secutæ, a Galba præmiis fuerant publice donatæ; ut sæpe dictum est supra.

1 *Exercitu.* In superioris Germaniæ exercitu. De IV. et XXII. ceterisque legionibus, quæ in his bellis passim memorantur, v. not. et em. ad Hist. ii, 6.

2 *Iisdem hibernis.* Mogontiaci, *Mentz.*

3 *Aut suggestu.* Exstruebatur enim tribunal, ex quo dux auctorque rebellionis seditiosos adloquebatur, ut vidimus sup. An. i, 18.

4 *Cui imputaretur.* Neque enim erat in eo tumultu, qui ducem se ostentaret.

56. Spectator flagitii Hordeonius Flaccus, consularis legatus, aderat, non compescere ruentes, non retinere dubios, non cohortari bonos ausus; sed segnis, pavidus,[1] et socordia innocens. Quatuor centuriones duoetvicesimæ legionis, Nonius Receptus, Donatius Valens, Romilius Marcellus, Calpurnius Repentinus, cum protegerent Galbæ imagines, impetu militum abrepti, vinctique. Nec cuiquam ultra fides, aut memoria prioris sacramenti: sed, quod in seditionibus accidit, unde plures erant, omnes fuere. Nocte, quæ Calendas Januarias secuta est, in coloniam Agrippinensem[2] aquilifer quartæ legionis epulanti Vitellio nuntiat, "quartam et duoetvicesimam legiones, projectis Galbæ imaginibus, in senatus et populi Romani verba jurasse." Id sacramentum inane visum: "occupari nutantem fortunam, et offerri Principem" placuit. Missi a Vitellio ad legiones legatosque, qui "descivisse a Galba superiorem exercitum" nuntiarent: "proinde aut bellandum adversus desciscentes, aut si concordia et pax placeat, faciendum Imperatorem: et minore discrimine sumi Principem, quam quæri."

57. Proxima legionis primæ hiberna erant,[1] et promtissimus e legatis Fabius Valens. Is die postero coloniam Agrippinensem cum equitibus legionis auxiliariorumque ingressus, *Imperatorem* Vitellium consalutavit.[2] Secutæ ingenti certamine ejusdem provinciæ legiones: et superior exercitus, speciosis senatus populique Romani nominibus relictis, tertium Nonas Januarias Vitellio accessit: scires illum priore biduo non penes rempublicam[3] fuisse. Ardorem exercituum Agrippinenses, Treveri, Lingones æquabant, "auxilia, equos,

1 *Segnis, pavidus.* Eadem vitia, causasque, vidimus sup. c. 9.

2 *Coloniam Agrippinensem.* Nunc *Cologne.* V. originem coloniæ sup. An. xii, 27.

1 *Hiberna erant.* Quæ erant Bonnæ, nunc *Bonn.*

2 *Vitellium consalutavit.* Rem fusius narrat Suet. Vitell. 8. 'Vix dum mense transacto, [quo Vitellius in Germaniam inferiorem venerat,] neque diei, neque temporis habita ratione, ac jam vespere subito a militibus e cubiculo raptus, ita ut erat in veste domestica, Imperator est consalutatus: circumlatusque per celeberrimos vicos, strictum divi Julii gladium tenens, detractum delubro Martis, atque in prima gratulatione porrectum sibi a quodam: nec ante in prætorium rediit, quam flagrante triclinio ex conceptu camini: tum quidem consternatis, et quasi omine adverso anxiis omnibus, inquit: Bono animo estote, nobis alluxit: nullo sermone alio apud milites usus.'

3 *Non penes rempublicam.* Unde cognosceres exercitum illum, qui priore biduo, projectis Galbæ imaginibus, in senatus et populi Romani verba juraverat, non penes rempublicam fuisse; i. e. non id egisse reipublicæ studio, sed ob aversam a Galba voluntatem.

arma, pecunias" offerentes, ut quisque corpore, opibus, ingenio validus. Nec principes modo coloniarum, aut castrorum, quibus præsentia ex affluenti,[4] et parta victoria magnæ spes: sed manipuli quoque, et gregarius miles, viatica sua, et balteos,[5] phalerasque, insignia armorum argento decora, loco pecuniæ tradebant: instinctu, et impetu, et avaritia.[6]

58. Igitur, laudata militum alacritate, Vitellius, ministeria principatus, per libertos agi solita,[1] in equites Romanos disponit: vacationes[2] centurionibus ex fisco numerat: sævitiam militum, plerosque ad pœnam exposcentium, sæpius approbat, partim simulatione vinculorum frustratur. Pompeius Propinquus, procurator Belgicæ, statim interfectus. Julium Burdonem, Germanicæ classis præfectum, astu subtraxit. Exarserat in eum iracundia exercitus, tamquam crimen ac mox insidias Fonteio Capitoni struxisset. Grata erat memoria Capitonis: et apud sævientes occidere palam, ignoscere non nisi fallendo licebat. Ita custodia habitus: et post victoriam demum, stratis jam militum odiis, dimissus est. Interim, ut piaculum, objicitur centurio Crispinus, qui se sanguine Capitonis cruentaverat: eoque et postulantibus manifestior, et punienti vilior fuit.

59. Julius deinde Civilis periculo exemtus, præpotens inter Batavos, ne supplicio ejus ferox gens alienaretur. Et erant in civitate Lingonum octo Batavorum cohortes, quartædecimæ legionis auxilia, tum discordia temporum a legione digressæ: prout inclinassent, grande momentum,[1] sociæ aut adversæ. Nonium, Donatium, Romilium, Calpurnium, centuriones, de quibus supra retulimus,[2] occidi jussit, damnatos fidei crimine, gravissimo inter desciscentes. Accessere partibus Valerius Asiaticus, Belgicæ provinciæ legatus, quem mox Vitellius generum adscivit: et Junius Blæsus, Lugdunensis Galliæ rec-

4 *Ex affluenti.* I. e. affluenter. Nempe in præsens divites, et ex parta victoria magna sperabant.

5 *Viatica—balteos.* Viaticum est pecunia ad sumtus viæ, ut patet ex Ulpian. Digest. Lib. xii, Tit. 1. de Rebus creditis, Leg. 17. V. quoque Suet. Jul. 68. Balteus cingulum erat e corio bullatum, quo ab humeris ensis suspendebatur. Phaleræ hoc in loco sunt ornamenta equorum, in quibus vulgo plurimum erat argenti.

6 *Et avaritia.* Majoris lucri spe.

1 *Agi solita.* Maxime Claudio ac Nerone Principibus.

2 *Vacationes.* De his vacationibus dictum sup. c. 46.

1 *Grande momentum.* Sic de Curione, quem egregie laudat Lucan. iv, 719. 'Momentumque fuit, mutatus Curio, rerum.'

2 *Supra retulimus.* C. 56.

tor, cum Italica legione,[3] et ala Taurina,[4] Lugduni tendentibus. Nec in Ræticis copiis[5] mora, quominus statim adjungerentur. Ne in Britannia quidem dubitatum.

60. Præerat Trebellius Maximus,[1] per avaritiam et sordes contemtus exercitui invisusque. Accendebat odium ejus Roscius Cælius, legatus vicesimæ legionis, olim discors, sed occasione civilium armorum atrocius proruperat. Trebellius "seditionem et confusum ordinem disciplinæ" Cælio; "spoliatas et inopes legiones" Cælius Trebellio objectabat: cum interim, fœdis legatorum certaminibus, modestia exercitus corrupta, eoque discordiæ ventum, ut auxiliarium quoque militum conviciis proturbatus, et aggregantibus se Cælio cohortibus alisque, desertus Trebellius ad Vitellium perfugerit: quies provinciæ, quamquam remoto consulari, mansit: rexere legati legionum, pares jure, Cælius audendo potentior.

61. Adjuncto Britannico exercitu, ingens viribus opibusque Vitellius, duos duces, duo itinera bello destinavit. Fabius Valens "allicere, vel si abnuerent, vastare Gallias, et Cottianis Alpibus[1] Italiam inrumpere;" Cæcina "propiore transitu, Peninis jugis[2] degredi" jussus. Valenti inferioris exercitus electi, cum aquila quintæ legionis et cohortibus alisque, ad quadraginta millia armatorum data: triginta millia Cæcina e superiore Germania ducebat, quorum robur legio unaetvicesima fuit: addita utrique Germanorum auxilia, e quibus Vitellius suas quoque copias supplevit, tota mole belli secuturus.

3 *Italica legione.* Prima Italica legione. V. not. et em. ad Hist. ii, 6.

4 *Ala Taurina.* Ita dicta a Taurinis 'antiqua Ligurum stirpe,' Plin. iii, 17. quorum urbs princeps erat Augusta Taurinorum, nunc *Turin.*

5 *Ræticis copiis.* De quibus plura inf. c. 68.

1 *Trebellius Maximus.* Segnis, et nullis castrorum experimentis, ut dicetur inf. Vit. Agr. 16.

1 *Cottianis Alpibus.* Cottianæ Alpes, quibus Italiam irrumpere jussus est Valens, nunc dicuntur *the passage of Briançon, near Suze:* quo in loco Cottius, Alpium Cottiarum rex, in amicitiam Octaviani Augusti Principis receptus, molibus magnis exstruxerat compendiarias et viantibus opportunas vias, teste Amm. Marcell. xv, 9.

2 *Peninis jugis.* Penina juga, seu Peninæ Alpes, quibus degressus est Cæcina, nunc vocitantur *the passage of Great St. Bernard.* Male Plin. iii, 17. Alpes *Pœninas* scripsit, quod 'his Pœnos—transisse memorant.' Alpes Peninæ appellantur a voce Celtica *Pen,* quæ caput, verticem, significat. Ibi colebatur Deus Peninus, ut docet vet. Inscr., quam a Grævio accepit Gudius p. liv, num. 6.

LVCIVS. LVCILIVS
DEO. PENINO
OPTIMO
MAXIMO
DONVM. DEDIT.

Non Peninis jugis, sed via, quæ nunc vocatur *Mount Genevre,* transiere Pœni.

62. Mira inter exercitum Imperatoremque diversitas. Instare miles, "arma" poscere, "dum Galliæ trepident, dum Hispaniæ cunctentur: non obstare hiemem, neque ignavæ pacis moras: invadendam Italiam, occupandam Urbem: nihil in discordiis civilibus festinatione tutius, ubi facto magis, quam consulto, opus esset." Torpebat Vitellius, et fortunam principatus inerti luxu ac prodigis epulis præsumebat, medio diei temulentus, et sagina gravis:[1] cum tamen ardor et vis militum ultro ducis munia implebat, ut si adesset Imperator, et strenuis, vel ignavis, spem metumque adderet. Instructi intentique "signum profectionis" exposcunt. Nomen *Germanici*[2] Vitellio statim additum: *Cæsarem* se appellari etiam victor prohibuit.[3] Lætum augurium Fabio Valenti, exercituique, quem in bellum agebat, ipso profectionis die aquila[4] leni meatu, prout agmen incederet, velut dux viæ, prævolavit: longumque per spatium, is gaudentium militum clamor, ea quies interritæ alitis fuit, ut haud dubium magnæ et prosperæ rei omen acciperetur.

63. Et Treveros quidem, ut socios, securi adiere. Divoduri[1] (Mediomatricorum[2] id oppidum est) quamquam omni comitate exceptos, subitus pavor exterruit, raptis repente armis, ad cædem innoxiæ civitatis; non ob prædam, aut spoliandi cupidine, sed furore et rabie, et causis incertis, eoque difficilioribus remediis; donec precibus ducis mitigati, ab

1 *Sagina gravis.* Suet. Vitell. 17. 'Erat in eo [Vitellio] enormis proceritas, facies rubida plerumque ex vinolentia, venter obesus.'

2 *Nomen Germanici.* Suet. Vitell. 8. 'Cognomen Germanici delatum ab universis cupide recepit: Augusti distulit: Cæsaris in perpetuum recusavit.' Tum cusus fuit nummus argenteus, qui fuit in Museo Collegii Ludovici Magni: A. VITELLIVS IMP. GERMAN. Caput Vitellii laureatum. In postica parte, FIDES EXERCITVVM. Dextræ duæ junctæ. Fuit in eodem Museo nummus alter argenteus, A. VITELLIVS GERM. IMP. AVG. TR. P. Caput Vitellii laureatum. In aversa parte, XVVIR SAC. FAC. i. e. 'quindecimvir sacris faciendis:' tripus cum Delphino, et infra avis corvus, aut cornix, cujus usus plurimus in præsagiis.

3 *Victor prohibuit.* Datum tamen Cæsaris nomen in provinciis testatur nummus, in Ægypto cusus, quem publici juris fecit Cl. Pellerin, *Mélange de Médailles*, Vol. i, p. 228. Tab. xiii, n. 3. ΩΛΟΥ. ΟΥΙΤ. ΚΑΙΣ. ΣΕΒ. ΓΕΡΜ. ΑΥΤ. I. e. 'Auli Vitellii Cæsaris Augusti Germanici Imperatoris:' caput Vitellii laureatum. Ex aversa parte, L A. i. e. 'anno primo:' Victoria stans dextra coronam, læva oleam tenet. Ni fortasse cusus sit hic nummus, cum Vitellius, superstitione ductus, nomen Cæsaris postea usurpavit, ut dicetur inf. Hist. iii, 58.

4 *Aquila.* De hac aquilarum specie diximus sup. An. ii, 17. not. inf. Postea quoque in bellis Germanicis, ducibus Carolo v. et Ferdinando, Archiduce Cardinali, prævolavere aquilæ; ut videre est in Pompa Introitus Ferdinandi, p. 2.

1 *Divoduri.* Hodie *Metz.*

2 *Mediomatricorum.* Mediomatrici, nunc *Metz and Verdun.*

excidio civitatis temperavere; cæsa tamen ad quatuor millia hominum. Isque terror Gallias invasit, ut venienti mox agmini universæ civitates, cum magistratibus et precibus, occurrerent, stratis per vias pueris fœminisque; quæque alia placamenta[3] hostilis iræ, non quidem in bello, sed pro pace tendebantur.

64. Nuntium de cæde Galbæ, et imperio Othonis, Fabius Valens in civitate Leucorum[1] accepit. Nec militum animus in gaudium, aut formidinem permotus: bellum volvebat. Gallis cunctatio exemta, et in Othonem ac Vitellium odium par, ex Vitellio et metus. Proxima Lingonum civitas erat, fida partibus: benigne excepti, modestia certavere: sed brevis lætitia fuit, cohortium intemperie, quas a legione quartadecima, ut supra memoravimus,[2] digressas, exercitui suo Fabius Valens adjunxerat. Jurgia primum: mox rixa inter Batavos et legionarios. Dum his, aut illis, studia militum adgregantur, prope in prælium exarsere; ni Valens, animadversione paucorum, oblitos jam Batavos imperii admonuisset. Frustra adversus Æduos quæsita belli causa. Jussi "pecuniam atque arma deferre," gratuitos insuper commeatus[3] præbuere: quod Ædui formidine, Lugdunenses gaudio fecere. Sed legio Italica et ala Taurina[4] abductæ. Cohortem duodevicesimam[5] Lugduni, solitis sibi hibernis,[6] relinqui placuit. Manlius Valens, legatus Italicæ legionis, quamquam bene de partibus meritus, nullo apud Vitellium honore fuit: secretis eum criminationibus infamaverat Fabius ignarum, et quo incautior deciperetur, palam laudatum.

65. Veterem inter Lugdunenses Viennensesque discordiam[1] proximum bellum accenderat: multæ invicem clades, crebrius infestiusque, quam ut tantum propter Neronem Galbamque pugnaretur. Et Galba reditus Lugdunensium, occasione iræ, in fiscum verterat.[2] Multus contra in Viennenses honor:

3 *Placamenta.* Velamenta, infulæ, et quæque alia hostilis iræ placamenta, etsi bellum non foret, pro pace tamen tendebantur. Vide inf. c. 66.

1 *Civitate Leucorum.* Nunc *Toul.*

2 *Memoravimus.* Sup. c. 59.

3 *Gratuitos—commeatus.* Gratuita cibaria ad exercitus alimoniam.

4 *Ala Taurina.* De qua sup. c. 59.

5 *Cohortem duodevicesimam.* Sic inf. c. 80. memoratur septimadecima cohors.

6 *Solitis sibi hibernis.* V. sup. An. iii, 41.

1 *Discordiam.* De qua dictum sup. in Suppl. An. xvi, 78.

2 *In fiscum verterat.* Cum Gallos, Vindici adversatos, puniret. V. Suppl. An. xvi, 92.

unde æmulatio, et invidia, et uno amne[3] discretis connexum odium. Igitur Lugdunenses exstimulare singulos militum, et in eversionem Viennensium impellere, "obsessam ab illis coloniam suam,[4] adjutos Vindicis conatus, conscriptas nuper legiones in præsidium Galbæ" referendo. Et ubi causas odiorum prætenderant, magnitudinem prædæ ostendebant. Nec jam secreta exhortatio, sed publicæ preces: "Irent ultores, exscinderent sedem Gallici belli:[5] cuncta illic externa et hostilia:[6] se coloniam Romanam, et partem exercitus, et prosperarum adversarumque rerum socios: si fortuna contra daret,[7] iratis ne relinquerentur."

66. His et pluribus in eumdem modum perpulerant, ut ne legati quidem, ac duces partium, restingui posse iracundiam exercitus arbitrarentur: cum haud ignari discriminis sui Viennenses, velamenta et infulas[1] præferentes, ubi agmen incesserat, arma, genua, vestigia prensando, flexere militum animos. Addidit Valens trecenos[2] singulis militibus sestertios: tum vetustas dignitasque coloniæ[3] valuit, et verba Fabii, salutem incolumitatemque Viennensium commendantis, æquis auribus accepta: publice tamen armis mulctati,[4] privatis et promiscuis copiis,[5] juvere militem. Sed fama constans fuit, "ipsum Valentem magna pecunia emtum." Is diu sordidus, repente dives, mutationem fortunæ male tegebat, accensis egestate longa cupidinibus, immoderatus, et inopi juventa,

3 *Uno amne.* Rhodano, *the Rhone.*

4 *Coloniam suam.* Claudius Imperator, natus Lugduni, urbem hanc coloniam fecit, vocavitque, ut constat ex veteribus monumentis, C. C. C. AVG. LVG. I. e. 'Coloniam Claudiam Copiam Augustam Lugdunensem.' Inscriptum quoque veteri Taurobolio, COLON. COPIAE. AVG. LVG. V. Cl. de Colonia, *Histoire Littéraire de la ville de Lyon.* Vol. i, p. 128. sq.

5 *Gallici belli.* Quod gestum erat pro Vindice adversus Neronem.

6 *Cuncta—hostilia.* Ob partes Galbæ, quas secuti erant Viennenses. Alioquin Vienna fuit quoque colonia Romana, et Lugdunensi colonia antiquior. Id tamen discriminis in utraque colonia fuit, ut observat eruditus Lacarry, Historia coloniarum, p. 192. quod Lugdunum colonia fuerit Romani juris, Vienna Italici. Sic tollitur difficultas, in qua hæsere docti viri Lipsius et de Marca.

7 *Contra daret.* Si fortuna adversa esset, ne Viennensibus iratis relinquerentur. Jam dictum sup. An. xv, 13. 'Quotiens fortuna contra daret.

1 *Velamenta et infulas.* Quæ erant supplicum insignia. Sic ap. Liv. xxiv, 30. 'ramos oleæ ac velamenta alia supplicum porrigentes, orare, ut reciperent sese, receptosque tutarentur.'

2 *Trecenos.* Trecenos sestertios, *Angl.* 2*l.* 10*s.* At cum Valens, ut vidimus sup. c. 61 et 64. quadraginta hominum millibus legionem Italicam et alam Taurinam addidisset, Viennenses solvere *Angl.* 113,875*l.* Præterea ipse Valens multa pecunia emtus.

3 *Vetustas—coloniæ.* Quam Claudius Imperator 'ornatissimam valentissimamque Viennensium coloniam' in oratione sua appellavit. V. hanc orationem in not. et em. ad Ann. xi, 24.

4 *Armis mulctati.* Jussi sunt arma deferre, ut de Æduis dictum sup. c. 64.

5 *Promiscuis copiis.* Juvere militem non tantum privatis commeatibus, sed promiscuis quoque; i. e. ad totius exercitus usum sepositis.

senex prodigus. Lento deinde agmine, per fines Allobrogum[6] et Vocontiorum[7] ductus exercitus: ipsa itinerum spatia, et stativorum mutationes venditante duce, fœdis pactionibus adversus possessores agrorum, et magistratus civitatum, adeo minaciter, ut Luco[8] (municipium id Vocontiorum est) faces admoverit, donec pecunia mitigaretur: quotiens pecuniæ materia deesset, stupris et adulteriis exorabatur. Sic ad Alpes perventum.

67. Plus prædæ ac sanguinis Cæcina hausit. Inritaverant turbidum ingenium Helvetii, Gallica gens,[1] olim armis virisque, mox memoria nominis clara, de cæde Galbæ ignari, et Vitellii imperium abnuentes. Initium bello fuit avaritia ac festinatio unaetvicesimæ legionis: rapuerant pecuniam missam in stipendium castelli, quod olim Helvetii suis militibus ac stipendiis tuebantur: ægre id passi Helvetii, interceptis epistolis, quæ nomine Germanici exercitus ad Pannonicas legiones ferebantur, centurionem et quosdam militum in custodia retinebant. Cæcina, belli avidus, proximam quamque culpam, antequam pœniteret, ultum ibat. Mota propere castra: vastati agri: direptus, longa pace in modum municipii exstructus, locus, amœno salubrium aquarum[2] usu frequens: missi ad Rætica auxilia nuntii, ut versos in legionem[3] Helvetios a tergo adgrederentur.

68. Illi, ante discrimen feroces, in periculo pavidi, quamquam primo tumultu Claudium Severum ducem legerant, non arma noscere, non ordines sequi, non in unum consulere: exitiosum adversus veteranos prælium, intuta obsidio, dilapsis vetustate mœnibus: hinc Cæcina cum valido exercitu, inde Ræticæ alæ cohortesque, et ipsorum Rætorum juventus, sueta

6 *Allobrogum.* Allobroges, nunc *part of Dauphiné and Savoy.*

7 *Vocontiorum.* Vocontii nunc *Vaison and Die, in Dauphiné.*

8 *Luco.* Plin. iii, 5. 'Vocontiorum civitatis fœderatæ duo capita, Vasio, [nunc *Vaison,*] et Lucus Augusti,' nunc *Luc.* Pars tamen maxima Luci aquis tegitur.

1 *Helvetii, Gallica gens.* Qui, teste Jul. Cæs. B. G. i, 1. 'reliquos Gallos virtute præcedunt, quod fere quotidianis præliis cum Germanis contendunt, cum aut suis finibus eos prohibent, aut ipsi in eorum finibus bellum gerunt.' Helvetii tunc multo latius habitabant, quam quos nunc dicimus Helvetios, *the Swiss.*

2 *Salubrium aquarum.* Unde municipium illud dicebatur Aquæ, nunc *Baden, in Switzerland.* Inter alia vetera monumenta, in Inscriptione ibi reperta, et Antonino Caracallæ nuncupata, memoratur RESP. AQV. i. e. 'respublica Aquensis.' V. Plant. Helvetia antiqua et nova, p. 283.

3 *Versos in legionem.* Ut aggrederentur a tergo Helvetios, qui arma verterant in legionem unametvicesimam, illatam sibi injuriam ulturi.

armis, et more militiæ exercita: undique populatio et cædes: ipsi in medio[1] vagi, abjectis armis, magna pars saucii, aut palantes, in montem Vocetium[2] perfugere. Ac statim, immissa cohorte Thracum, depulsi, et, consectantibus Germanis Rætisque, per sylvas atque in ipsis latebris trucidati. Multa hominum millia cæsa, multa sub corona[3] venumdata. Cumque, dirutis omnibus, Aventicum,[4] gentis caput, justo agmine peteretur, missi qui dederent civitatem, et deditio accepta. In Julium Alpinum e principibus, ut concitorem belli, Cæcina animadvertit: ceteros veniæ, vel sævitiæ Vitellii reliquit.

69. Haud facile dictu est, legati Helvetiorum minus placabilem Imperatorem, an militem invenerint: "civitatis excidium" poscunt; tela ac manus in ora legatorum intentant. Ne Vitellius quidem minis ac verbis temperabat: cum Claudius Cossus, unus ex legatis, notæ facundiæ, sed dicendi artem apta trepidatione occultans, atque eo validior, militis animum mitigavit: ut est mos vulgo; mutabile subitis, et tam pronum in misericordiam, quam immodicum sævitia fuerat: effusis lacrymis, et meliora constantius postulando, impunitatem salutemque civitati impetravere.

70. Cæcina paucos in Helvetiis moratus dies, dum sententiæ Vitellii certior fieret, simul transitum Alpium parans, lætum ex Italia nuntium accipit, "alam Syllanam[1] circa Padum[2] agentem, sacramento Vitellii accessisse." Proconsulem[3] Vitellium Syllani in Africa habuerant: mox a Nerone, ut in Ægyptum præmitterentur,[4] exciti, et ob bellum Vindicis revocati, ac tum in Italia manentes, instinctu decu-

1 *In medio.* Inter Romanum exercitum et Rætica auxilia.

2 *Montem Vocetium.* Nunc *the mountain of Boetzberg.* Pars est montis Juræ.

3 *Sub corona.* De hoc usu dictum satis An. xiii, 39.

4 *Aventicum.* Germanice appellatur *Wiflispurg.* Gallice, servato veteri nomine, dicitur *Avenches.* Splendorem urbis, quæ olim gentis fuit caput, testantur adhuc multa monumenta, quæ, de patria, de literis optime meritus, edidit eruditus Schmidt, *Recueil d'Antiquités trouvées à Avenches, à Culm, et en d'autres lieux de la Suisse.*

1 *Alam Syllanam.* V. not. et em. ad Hist. i, 70.

2 *Circa Padum.* Padus, nunc *the Po,* Græcis dictus Eridanus, ac pœna Phaëtontis illustratus: vectigalibus aquis nobilior, 'triginta flumina in mare Adriaticum defert,' Plin. iii, 16.

3 *Proconsulem.* Suet. in Vitell. 5. Vitellius 'Proconsulatum Africæ—administravit'—Qua 'in provincia singularem innocentiam præstitit biennio continuato, cum succedenti fratri legatus substitisset.'

4 *Præmitterentur.* Cum bellum in Æthiopes pararet, ut dictum est in Suppl. An. xvi, 47.

rionum, qui Othonis ignari, Vitellio obstricti, robur adventantium legionum et famam Germanici exercitus attollebant, transiere in partes: et ut donum aliquod novo Principi, firmissima Transpadanæ regionis municipia, Mediolanum, ac Novariam, et Eporediam, ac Vercellas,[5] adjunxere. Id Cæcinæ per ipsos compertum. Et quia præsidio alæ unius latissima pars Italiæ defendi nequibat, præmissis Gallorum, Lusitanorum, Britannorumque cohortibus, et Germanorum vexillis, cum ala Petrina,[6] ipse paululum cunctatus, num Ræticis jugis[7] in Noricum flecteret, adversus Petronium ibi procuratorem,[8] qui concitis auxiliis, et interruptis fluminum pontibus, fidus Othoni putabatur. Sed metu, ne amitteret præmissas jam cohortes alasque, simul reputans plus gloriæ retenta Italia, et ubicumque certatum foret, Noricos in cetera victoriæ præmia cessuros, Penino[9] subsignanum militem[10] itinere, et grave legionum agmen,[11] hibernis adhuc Alpibus traduxit.

71. Otho interim, contra spem omnium, non deliciis, neque desidia torpescere: dilatæ voluptates, dissimulata luxuria, et cuncta ad decorem imperii composita. Eoque plus formidinis adferebant falsæ virtutes, et vitia reditura. Marium Celsum,[1] consulem designatum, per speciem vinculorum, sævitiæ militum subtractum,[2] acciri in Capitolium jubet: clementiæ titulus, e viro claro, et partibus inviso, petebatur. Celsus, constanter servatæ erga Galbam fidei crimen confes-

5 *Eporediam, ac Vercellas.* Mediolanum, *Milan;* Novariam, *Novara, in the Milanese:* Eporediam, *Ivrée;* Vercellas, *Vercelli, in Piedmont.* De Eporedia, Plin. iii, 17. 'Oppidum Eporedia, Sibyllinis a populo Romano conditum jussis. Eporedias Galli bonos equorum domitores vocant.' V. et Vell. Paterc. i, 15. In vet. inscr. *Théâtre de Savoie,* Vol. i, p. 105. memoratur P. METELLVS DECVRIO EPOREDIAE IIVIR, i. e. duumvir.

6 *Ala Petrina.* De hac ala dictum sup. in not. et em. ad An. xi, 4.

7 *Ræticis jugis.* Rætica juga, nunc *the mountains in the Grison country:* pars est Alpium altissima.

8 *Ibi procuratorem.* Petronius erat Norici procurator. V. not. et em. ad c. 70.

9 *Penino.* Penino itinere, seu Peninis jugis, de quibus sup. c. 61.

10 *Subsignanum militem.* Cum Cæcinæ agmen constaret legionariis et auxiliaribus, ut dictum est sup. c. 61. videretur hic subsignano milite auxilia, quæ sua signa sequebantur, significari: at inf. Hist. iv, 33. subsignanus miles ab auxiliis distinguitur et de legionariis quoque dicitur. Quæ tamen inter se pugnare ne existimes: at probant subsignanum militem dici eos, qui sub signis, vexillis, non vero sub aquilis, erant; seu auxiliares, seu vexillarii, seu lecti e legionibus forent. Id constat ex locis inter se collatis Hist. i, 70. et Hist. iii, 24 et 33.

11 *Legionum agmen.* Ergo præter unametvicesimam legionem, de qua sup. c. 61. aderant adhuc multæ cohortes legionum iv et xxii. de quibus sup. c. 55.

1 *Marium Celsum.* Jam memoratum sup. c. 14. 31 et 39.

2 *Subtractum.* V. sup. c. 45.

sus, exemplum ultro imputavit.[3] Nec Otho, quasi ignosceret, sed, ne hostis metum reconciliationis[4] adhiberet, statim inter intimos amicos habuit, et mox bello inter duces delegit: mansitque Celso, velut fataliter,[5] etiam pro Othone fides integra, et infelix. Læta primoribus civitatis, celebrata in vulgus Celsi salus, ne militibus quidem ingrata fuit, eamdem virtutem admirantibus,[6] cui irascebantur.

72. Par inde exultatio, disparibus causis consecuta, impetrato Tigellini exitio. Sophonius Tigellinus,[1] obscuris parentibus, fœda pueritia, impudica senecta, præfecturam vigilum et prætorii, et alia præmia virtutum, quia velocius erat vitiis adeptus, crudelitatem mox, deinde avaritiam, et virilia scelera exercuit: corrupto ad omne facinus Nerone, quædam ignaro ausus, ac postremo ejusdem desertor ac proditor. Unde non alium pertinacius ad pœnam flagitavere,[2] diverso adfectu, quibus odium Neronis inerat, et quibus desiderium. Apud Galbam T. Vinii potentia defensus, prætexentis "servatam ab eo filiam:" et haud dubie servaverat, non clementia (quippe tot interfectis) sed effugio in futurum: quia pessimus quisque, diffidentia præsentium mutationem pavens, adversus publicum odium privatam gratiam præparat: unde nulla innocentiæ cura, sed vices impunitatis. Eo infensior populus, addita ad vetus Tigellini odium recenti T. Vinii invidia, concurrere e tota Urbe in palatium ac fora, et, ubi plurima vulgi licentia, in circum ac theatra effusi, seditiosis vocibus obstrepere: donec Tigellinus, accepto apud Sinuessanas aquas[3] supremæ necessitatis nuntio, inter stupra concubinarum, et

3 *Ultro imputavit.* Exemplo fidei erga Galbam constanter servatæ, se æque fidelem fore Othoni demonstravit. Ita exemplum ultro Othoni imputatum. Jam dictum sup. c. 38. 'hoc solum erit certamen, quis mihi plurimum imputet.'

4 *Metum reconciliationis.* Ne Vitellius, qui hostis erat, adhiberet metum reconciliationis, ut Othonem formidabiliorem invisioremque faceret. Nec aliter Illustr. Huetius, *ne, accepto inclementius Celso, metum Vitellio injiceret, quominus sibi reconciliari vellet.*

5 *Velut fataliter.* Ut olim pro Galba, sic etiam pro Othone mansit Celso fides integra: sed, velut fato, utrique Principi infelix. Celsus enim sub ipso Vitellio consulatum retinuit, ut dicetur inf. Hist. ii, 60.

6 *Admirantibus.* Sic quoque de Camillo Liv. v, 26. 'Magna militum ira: sed severitate imperii victi, eamdem virtutem et oderant, et mirabantur.'

1 *Tigellinus.* Sæpe memoratus in An. Libris xiv, xv, et xvi. V. quoque quæ Tigellinum spectant in not. et em. ad An. xiv, 51.

2 *Flagitavere.* Sed frustra; eum defendente Titi Vinii potentia, ut dictum est in Suppl. An. xvi, 97.

3 *Sinuessanas aquas.* De quibus dictum sup. Ann. xii, 66. not. inf.

oscula, et deformes moras, sectis novacula faucibus, infamem vitam fœdavit etiam exitu sero et inhonesto.

73. Per idem tempus expostulata ad supplicium Calvia Crispinilla,[1] variis frustrationibus, et adversa dissimulantis Principis fama, periculo exemta est: magistra libidinum Neronis, transgressa in Africam ad instigandum in arma Clodium Macrum,[2] famem populo Romano haud obscure molita, totius postea civitatis gratiam obtinuit, consulari matrimonio subnixa, et apud Galbam, Othonem, Vitellium inlæsa: mox potens pecunia, et orbitate, quæ bonis malisque temporibus juxta valent.

74. Crebræ interim, et muliebribus blandimentis infectæ, ab Othone ad Vitellium epistolæ, offerebant "pecuniam et gratiam, et quemcumque quietis locum prodigæ vitæ legisset." Paria Vitellius ostentabat, primo mollius, stulta utrimque et indecora simulatione: mox, quasi rixantes, stupra et flagitia invicem objectavere; neuter falso. Otho, revocatis, quos Galba miserat, legatis,[1] rursus alios ad utrumque Germanicum exercitum, et ad legionem Italicam, easque, quæ Lugduni agebant,[2] copias, specie senatus misit. Legati apud Vitellium remansere, promtius, quam ut retenti viderentur. Prætoriani, quos, per simulationem officii, legatis Otho adjunxerat, remissi, antequam legionibus miscerentur.[3] Addidit epistolas Fabius Valens, nomine Germanici exercitus, ad prætorias et Urbanas cohortes, de viribus partium magnificas, et concordiam offerentes. Increpabat ultro, "quod tanto ante[4] traditum Vitellio imperium ad Othonem vertissent." Ita promissis simul, ac minis tentabantur; "ut bello impares, in pace nihil amissuri:" neque ideo prætorianorum fides mutata.

75. Sed insidiatores ab Othone in Germaniam, a Vitellio in Urbem missi: utrisque frustra fuit; Vitellianis impune, per tantam hominum multitudinem, mutua ignorantia fallentibus: Othoniani, novitate vultus, omnibus invicem ignaris, prode-

1 *Calvia Crispinilla.* Hanc libidinum Neronis magistram ministramque vidimus sup. in Suppl. An. xvi, 52.

2 *Clodium Macrum.* V. sup. Hist. i, 7.

1 *Legatis.* De his dictum sup. Hist. i, 74.

2 *Lugduni agebant.* Sup. Hist. i, 59.

3 *Legionibus miscerentur.* Ne legiones illas a Vitellii fide averterent, ad Othonem converterent.

4 *Tanto ante.* Traditum Vitellio imperium die prima Januarii, Othoni die quinta decima.

bantur. Vitellius literas ad Titianum, fratrem Othonis, composuit, "exitium ipsi filioque ejus" minitans, "ni incolumes sibi mater ac liberi[1] servarentur." Et stetit domus utraque: sub Othone, incertum an metu; Vitellius victor, clementiæ gloriam tulit.

76. Primus Othoni fiduciam addidit ex Illyrico nuntius, jurasse in eum Dalmatiæ, ac Pannoniæ, et Mœsiæ legiones. Idem ex Hispania allatum: laudatusque per edictum Cluvius Rufus:[1] et statim cognitum est, conversam ad Vitellium Hispaniam. Ne Aquitania quidem, quamquam a Julio Cordo in verba Othonis obstricta, diu mansit. Nusquam fides, aut amor: metu ac necessitate huc illuc mutabantur. Eadem formido provinciam Narbonensem ad Vitellium vertit, facili transitu ad proximos et validiores. Longinquæ provinciæ, et quidquid armorum mari dirimitur,[2] penes Othonem manebant, non partium studio; sed erat grande momentum in nomine Urbis,[3] ac prætextu senatus: et occupaverat animos prior auditus. Judaicum exercitum Vespasianus, Syriæ legiones[4] Mucianus, sacramento Othonis adegere. Simul Ægyptus,[5] omnesque versæ in Orientem provinciæ, nomine ejus tenebantur. Idem Africæ obsequium, initio a Carthagine orto. Neque expectata Vipstani Aproniani, proconsulis, auctoritate,

1 *Ac liberi.* Hos Vitellii et Galeriæ Fundanæ liberos videre est in aureis et argenteis Vitellii nummis A. VITELLIVS GERM. IMP. AVG. TR. P. Capite laureato. In aversa parte, LIBERI IMP. GERM. I. e. 'liberi Imperatoris Germanici.' Capita duo juvenilia adversa. In quibusdam nummis inter duo capita est stella. De his Vitellii liberis v. Suet. in Vitell. 6. et stemma Vitelliorum sup. c. 9.

1 *Cluvius Rufus.* Qui Hispaniæ præerat, ut vidimus sup. Hist. i, 8.

2 *Mari dirimitur.* Atque ibi plurimum erat armorum, magnus legionum numerus, immensa auxilia, et opulentissimæ provinciæ.

3 *Nomine Urbis.* Grande quidem momentum in nomine Urbis, quam Otho occupabat. Roma enim imperii caput, et opum magnitudine validissima. Multum quoque auctoritatis in prætextu senatus, qui Othonis partes fovebat. Nihil hic dixerim de sacro et occulto Urbis nomine, de quo multa Plin. iii, 5. et xxviii, 2. Roma vi sua et opibus magis, quam arcana hac religione præpotuit.

4 *Syriæ legiones.* Atque ut moneta constaret fides, et nummi Othonis nomine insignes statim divulgarentur, impressum Tiberii nummis Hierapoli in Phrygia, Tripoli in Syria monogramma 'Imperatoris Othonis,' IMP. OTH. Eodem impetu paulo ante Tripolitani in Syria impresserant Neronis nummis monogramma 'Imperatoris Galbæ,' IMP. GA. V. Cl. Pellerin, *Mélange de diverses Médailles*, Vol. ii, p. 37. Tunc quoque cusus a Muciano æreus Othonis nummus, e cimelio Comitis de Pembroke, et in Museo Theupolitano, Vol. ii, p. 849. IMP. M. OTHO CAE. AVG. Caput Othonis. E postica parte, in corona. ΕΠΙ. ΜΟΥΚΙΑΝΟΥ. ΑΝΤΙΟΧΕΩΝ. ΕΤ. ΖΙΡ. I. e. 'sub Muciano, Antiochensium' nummus 'anno 117.' Similem nummum Galbæ vidimus sup. c. 10. not. inf.

5 *Simul Ægyptus.* Simulque cusi Alexandriæ in Ægypto nummi ΑΥΤΟΚ. ΜΑΡΚ. ΟΘΩΝΟΣ. ΚΑΙΣ. ΣΕΒ. Caput Othonis laureatum: ante caput, L. A. i. e. 'Imperatoris Marci Othonis Cæsaris Augusti anno primo.' Ex altera parte, ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΑ, caput Ægypti cum

Crescens, Neronis libertus (nam et hi malis temporibus partem se reipublicæ faciunt) epulum plebi, ob lætitiam recentis imperii, obtulerat: et populus pleraque sine modo festinavit. Carthaginem ceteræ civitates secutæ. Sic distractis exercitibus ac provinciis, Vitellio quidem ad capessendam principatus fortunam bello opus erat.

77. Otho, ut in multa pace, munia imperii obibat: quædam ex dignitate reipublicæ, pleraque contra decus, ex præsenti usu properando. Consul,[1] cum Titiano fratre, in Calendas Martias ipse; proximos menses Verginio destinat, ut aliquod exercitui Germanico delinimentum.[2] Jungitur Verginio Pompeius Vopiscus, prætextu veteris amicitiæ; plerique Viennensium honori[3] datum interpretabantur. Ceteri consulatus ex destinatione Neronis, aut Galbæ, mansere. Cælio ac Flavio Sabinis, in Julias; Arrio Antonino[4] et Mario Celso, in Septembres: quorum honori ne Vitellius quidem victor intercessit. Sed Otho, pontificatus auguratusque honoratis jam senibus, cumulum dignitatis, addidit; et recens ab exilio reversos nobiles adolescentulos, avitis ac paternis sacerdotiis in solatium recoluit. Redditus Cadio Rufo,[6] Pedio Blæso, Sevino Pomptino senatorius locus, qui repetundarum criminibus, sub Claudio ac Nerone, ceciderant. Placuit ignoscentibus,[7] verso nomine, quod avaritia fuerat, videri majestatem: cujus tum odio, etiam bonæ leges peribant.

proboscide. Aliorum nummorum pars postica exhibet fœminam stantem, dextra Victoriolam, sinistra cornucopiam tenentem, cum epigraphe ΚΡΑΤΗΣΙΣ, i. e. 'imperium.' V. eumdem Cl. Pellerin, *Mélange de diverses Médailles*, Vol. i, p. 228. Tab. xiii, n. 1 et 2.

1 *Consul.* Otho ejusque frater Titianus tunc temporis consules erant suffecti. De his aliisque hujus anni consulibus suffectis, quorum ingens fuit numerus, v. not. et em. ad Hist. i, 77.

2 *Delinimentum.* Exercitus Germanici in Verginium benevolentiam vidimus sup. in Suppl. An. xvi, 79.

3 *Viennensium honori.* Viennenses, Vindicis partes secuti, ut dictum est in Suppl. An. xvi, 78. tunc plurimum valebant in Gallia; afflicti contra Lugdunenses. V. sup. c. 65.

4 *Arrio Antonino.* Antonini Pii, postea Imperatoris optimi, 'avus maternus Arrius Antoninus, bis consul, homo sanctus,' Jul. Capitolin. in Antonin. I. Egregii et literati viri laudes v. in epistolis, quas ad eum scripsit Plin. iv, 3 et 18. v, 10.

5 *Pontificatus auguratusque.* Inde in vett. inscriptionibus inter honoratorum virorum titulos passim occurrunt PONTIFEX. AVGVR. SACERDOS.

6 *Cadio Rufo.* De Cadio Rufo dictum sup. An. xii, 22. De Pedio Blæso, An. xiv, 18.

7 *Placuit ignoscentibus.* Placuit Othoni, et senatoribus ignoscentibus, crimen reorum, verso nomine, mutari; et, quod avaritia fuerat, si quidem repetundarum criminibus ciderant, majestatem appellari. Quod quidem majestatis crimen tanto odio erat propter tot innocentes olim damnatos, ut etiam bonæ leges perirent. Quisquis enim majestatis accusabatur, insons videbatur, licet multorum aliorum criminum foret reus.

78. Eadem largitione civitatum quoque ac provinciarum animos adgressus, Hispaliensibus et Emeritensibus[1] familiarum adjectiones,[2] Lingonibus universis[3] civitatem Romanam, provinciæ Bæticæ Maurorum civitates[4] dono dedit: nova jura Cappadociæ, nova Africæ, ostentui magis, quam mansura. Inter quæ, necessitate præsentium rerum et instantibus curis excusata, ne tum quidem immemor amorum,[5] statuas Poppææ per senatusconsultum reposuit. Creditus est etiam de celebranda Neronis memoria agitavisse, spe vulgum alliciendi:[6] et fuere, qui imagines Neronis propônerent:[7] atque etiam Othoni, quibusdam diebus populus et miles, tamquam nobilitatem ac decus adstruerent, NERONI OTHONI adclamavit. Ipse in suspenso tenuit,[8] vetandi metu, vel agnoscendi pudore.

79. Conversis ad civile bellum animis, externa sine cura habebantur. Eo audentius Rhoxolani,[1] Sarmatica gens, priore hieme cæsis duabus cohortibus, magna spe ad Mœsiam[2] inruperant: novem millia equitum, ex ferocia et successu, prædæ magis, quam pugnæ intenta. Igitur vagos et incuriosos, tertia legio,[3] adjunctis auxiliis, repente invasit: apud Ro-

1 *Hispaliensibus et Emeritensibus.* Hispalis, nunc *Seville, in Andalusia.* Emerita, nunc *Merida, in Estremadura.*

2 *Familiarum adjectiones.* Sic ap. Liv. xliii, 17. 'Postulantibus Aquileiensium legatis, ut numerum coloniarum augeret [melius, *numerus—augeretur*], mille et quingentæ familiæ ex senatus consulto scriptæ.'

3 *Lingonibus universis.* Ita libri omnes. Suspecta tamen hic Lingonum mentio. V. not. et em. ad Hist. i, 78.

4 *Maurorum civitates.* Voluit ut Maurorum civitates a Bætica jura peterent, ejusque conventus juridicos adirent. Huc forte spectat Rufus Festus, in Breviario, c. 5. 'Trans fretum etiam in solo terræ Africæ provincia Hispaniarum est, quæ Tingitania Mauritania cognominatur.' Præcipuas Maurorum civitates Bæticæ datas fuisse Tingin et Lixum, nunc *Tanja et Alkasr* merito existimat eruditus Aldrete, *Varias Antiguedades de Espana, Africa, y otras provincias.* Lib. iv, c. 21.

5 *Immemor amorum.* Sup. An. xiii, 45 et 46. Prorutas autem Poppææ effigies vidimus An. xiv, 61. Romæ, in hortis Farnesianis, monte Palatino, extat egregia Poppææ sedentis statua.

6 *Vulgum alliciendi.* Mansit enim apud vulgum amor Neronis: nec 'defuerunt qui per longum tempus vernis æstivisque floribus tumulum ejus ornarent: ac modo imagines prætextatas in rostris proferrent, modo edicta, quasi viventis, et brevi magno inimicorum malo reversuri,' Suet. Ner. 57.

7 *Proponerent.* Publice exponerent. Sic Plin. xxxv, 4. de M. Valerio Max. Messala, 'qui princeps tabulam picturæ prœlii, quo Carthaginienses et Hieronem in Sicilia devicerat, proposuit in latere curiæ Hostiliæ, anno ab Urbe condita 490.'

8 *In suspenso tenuit.* Teste etiam Suet. Oth. 7. 'Super ceteras gratulantium adulantiumque blanditias, ab infima plebe appellatus Nero, nullum indicium recusantis dedit: immo, ut quidam tradiderunt, etiam diplomatibus primisque epistolis suis ad quosdam provinciarum præsides, Neronis cognomen adjecit.'

1 *Rhoxolani.* Habitabant inter Borysthenem, *the Dnieper*, et Tanaim, *the Don:* nunc *part of Russia and Tartary.*

2 *Ad Mœsiam.* Nunc *Bulgaria and Servia.* A Tauruno, hodie *Semlin*, ad Pontum usque, *the Black Sea*, decurrebat Mœsia, teste Plin. iii, 26.

3 *Tertia legio.* Quæ e Syria in Mœsiam 'transierat:' inf. Hist. ii, 74.

manos omnia prælio apta: Sarmatæ dispersi cupidine prædæ, aut graves onere sarcinarum, et lubrico itinerum ademta equorum pernicitate, velut vincti cædebantur. Namque mirum dictu, ut sit omnis Sarmatarum virtus, velut extra ipsos:[4] nihil ad pedestrem pugnam tam ignavum; ubi per turmas advenere, vix ulla acies obstiterit.[5] Sed tum humido die, et soluto gelu, neque conti,[6] neque gladii, quos prælongos utraque manu regunt, usui, lapsantibus equis, et cataphractarum[7] pondere. Id principibus et nobilissimo cuique tegmen, ferreis laminis, aut præduro corio consertum: ut adversus ictus impenetrabile, ita impetu hostium provolutis inhabile ad resurgendum: simul altitudine, et mollitia nivis, hauriebantur. Romanus miles facili lorica, et missili pilo, aut lanceis adsultans, ubi res posceret, levi gladio inermem Sarmatam, (neque enim defendi scuto mos est) cominus fodiebat: donec pauci, qui prælio superfuerant, paludibus abderentur. Ibi sævitia hiemis, et vi vulnerum absumti. Postquam id Romæ compertum, M. Aponius Mœsiam obtinens, triumphali statua,[8] Fulvius Aurelius, et Julianus Tertius, ac Numisius Lupus, legati legionum,[9] consularibus ornamentis[10] donantur: læto Othone, et gloriam in se trahente,[11] "tamquam et ipse felix bello, et suis ducibus suisque exercitibus rempublicam auxisset."

80. Parvo interim initio, unde nihil timebatur, orta seditio, prope Urbi excidio fuit. Septimamdecimam cohortem,[1] e

4 *Extra ipsos.* Egregie dictum. Eorum enim virtus in equis et cataphractis.

5 *Obstiterit.* Sic hodieque, et eodem impetu, pugnant Poloni, gens Sarmatica, ut recte observat Illustr. Huetius.

6 *Conti.* Contus, prælonga hasta ferro instructa, ut dictum est sup. An. vi, 35. not. inf.

7 *Cataphractarum.* Sic ferme, et graviores adhuc, crupellarios vidimus sup. An. iii, 43.

8 *Triumphali statua.* De triumphalibus in foro imaginibus dictum sup. An. xv, 72.

9 *Legati legionum.* Vulgo duæ tantum legiones in Mœsia, ut videre est sup. An. iv, 5. At tunc aderat quoque tertia legio, de qua mox dictum est. Inde tres legionum legati: nempe Fulvius Aurelius, legatus tertiæ legionis; Julianus Titius septimæ Claudianæ, et Numisius Lupus octavæ.

10 *Consularibus ornamentis.* V. sup. An. xii, 21.

11 *In se trahente.* Tum sane cusi aurei argenteique nummi, in quorum postica parte stat Victoria dextra coronam, sinistra oleam, in aliis coronam, tenens, cum epigraphe VICTORIA OTHONIS.

1 *Septimamdecimam cohortem.* Classiariorum, ut patet ex Suet. Oth. 8. 'Ducibus et copiis, quas Vitellius præmiserat, appropinquantibus, animum fidemque prætorianorum erga se, pene internecione amplissimi ordinis, expertus est [Otho]: et placuerat per classiarios arma transferri, remittique navibus. Ea cum in castris sub noctem promerentur, insidias quidam suspicati, tumultum excitaverunt: ac repente omnes, nullo certo duce, in palatium cucurrerunt, cædem senatus flagitantes: repulsisque tribunorum, qui inhibere tenta-

colonia Ostiensi,[2] in Urbem acciri Otho jusserat: armandæ ejus cura Vario Crispino, tribuno e prætorianis, data. Is, quo magis vacuus, quietis castris,[3] jussa exsequeretur, vehicula cohortis, incipiente nocte, onerari, aperto armamentario, jubet. Tempus, in suspicionem; causa, in crimen; affectatio quietis, in tumultum evaluit: et visa inter temulentos arma, cupidinem sui movere. Fremit miles, et tribunos centurionesque "proditionis" arguit, "tamquam familiæ senatorum[4] ad perniciem Othonis armarentur:" pars ignari, et vino graves: pessimus quisque in occasionem prædarum: vulgus, ut mos est, cujuscumque motus novi cupidum: et obsequia meliorum nox abstulerat. Resistentem seditioni tribunum, et severissimos centurionum obtruncant: rapta arma, nudati gladii, insidentes equis Urbem ac palatium petunt.

81. Erat Othoni celebre convivium, primoribus fœminis virisque; qui trepidi, fortuitusne militum furor, an dolus Imperatoris, manere ac deprehendi, an fugere et dispergi, periculosius foret; modo constantiam simulare, modo formidine detegi, simul Othonis vultum intueri: utque evenit, inclinatis ad suspicionem mentibus, cum timeret Otho, timebatur. Sed haud secus discrimine senatus, quam suo territus, et præfectos prætorii, ad mitigandas militum iras, statim miserat, et "abire propere omnes e convivio" jussit. Tum vero passim magistratus, projectis insignibus, vitata comitum et servorum frequentia, senes fœminæque, per tenebras, diversa Urbis itinera, rari domos, plurimi amicorum tecta, et, ut cuique humillimus cliens, incertas latebras petivere.

82. Militum impetus ne foribus quidem palatii coercitus, quominus convivium irrumperent, "ostendi sibi Othonem" expostulantes: vulnerato Julio Martiale, tribuno,[1] et Vitellio Saturnino, præfecto legionis,[2] dum ruentibus obsistunt. Undi-

bant, nonnullis et occisis, sicut erant cruenti, ubinam Imperator esset requirentes, perruperunt in triclinium usque, nec nisi viso destiterunt.' Illa autem septimadecima cohors eadem videtur, quam 'Ostiæ ad arcendos incendiorum casus' Claudius collocaverat. Suet. Claud. 25.

2 *Colonia Ostiensi.* Nunc *Ostia*, De hoc oppido sæpe sup.

3 *Quietis castris.* Bene Lips. quia vigiliæ jam tunc constitutæ, et omnes in contuberniis, exceptis vigilibus.

4 *Familiæ senatorum.* Servi Senatorum.

1 *Tribuno.* Prætorianorum, ut videre est sup. Hist. i, 28.

2 *Præfecto legionis.* Præfectum legionis, qui judex erat, et absentis legati legionis vicarius, memorat Veget. ii, 9. Certe præfectus legionis legato erat dignitate inferior. Inde in vett. inscr. ap. Gruter. p. 347. n. 1. P. AELIO MARCELLO.—PRIMIPILO LEG. VII. GEM. PIAE. FEL. ADLECTO.

que arma et minæ, modo in centuriones tribunosque, modo in senatum universum: lymphatis cæco pavore animis, et quia neminem unum destinare iræ poterant, licentiam in omnes poscentibus: donec Otho, contra decus imperii, thoro insistens, precibus et lacrymis ægre cohibuit: redieruntque in castra inviti, neque innocentes. Postera die, velut capta Urbe, clausæ domus, rarus per vias populus; mœsta plebs; dejecti in terram militum vultus, ac plus tristitiæ, quam pœnitentiæ. Manipulatim[3] adlocuti sunt Licinius Proculus, et Plotius Firmus, præfecti:[4] ex suo quisque ingenio, mitius aut horridius. Finis sermonis in eo, ut quina millia nummum[5] singulis militibus numerarentur. Tum Otho ingredi castra ausus: atque illum tribuni centurionesque circumsistunt, abjectis militiæ insignibus,[6] "otium et salutem"[7] flagitantes. Sensit invidiam miles, et compositus in obsequium "auctores seditionis ad supplicium" ultro postulabat.

83. Otho, quamquam turbidis rebus, et diversis militum animis, cum optimus quisque "remedium præsentis licentiæ" posceret: vulgus, et plures, seditionibus et ambitioso imperio[1] læti, per turbas et raptus facilius ad civile bellum impellerentur: simul reputans non posse principatum, scelere quæsitum, subita modestia, et prisca gravitate retineri: sed discrimine Urbis et periculo senatus anxius, postremo ita disseruit. "Neque ut affectus vestros in amorem mei accenderem, commilitones, neque ut animum ad virtutem cohortarer: utraque enim egregie supersunt: sed veni postulaturus a vobis temperamentum vestræ fortitudinis, et erga me modum caritatis. Tumultus proximi initium, non cupiditate, vel odio, quæ multos exercitus in discordiam egere, ac ne detrectatione quidem, aut

AD. MVNERA. PRAEFF. LEGG. VII. CLAV. ET. PRIMAE. ADIVTRICIS. I. e. 'præfectorum legionum septimæ Claudianæ, et primæ adjutricis.' Alias sæpe memorantur præfecti legionum, ac semper infra legati dignitatem videntur.

3 *Manipulatim.* Singulos prætorianorum manipulos.

4 *Præfecti.* Præfecti prætorii, ut vidimus sup. Hist. i, 46.

5 *Quina m. nummum.* *Angl.* 41*l.* 13*s.* 4*d.* Impensum ergo in hac largitione quadringenties quinquagies nummum, *Angl.* 375,000*l.* Tanti constabat fluxa auctoritas!

6 *Militiæ insignibus.* Parazonium, seu gladius, erat insigne tribunorum. Inde Martial. xiv, 32. in epigrammate, quod inscripsit 'Parazonium:' 'Militiæ decus hoc et grati nomen honoris: Arma tribunicium cingere digna latus.' Centurionum autem insigne erat vitis, ut dictum sup. An. i, 23.

7 *Et salutem.* Nam, ut vidimus sup. c. 80. tribunus et centuriones a militibus obtruncati.

1 *Ambitioso imperio.* Imperio per ambitum quæsito et retento.

formidine periculorum: nimia pietas vestra, acrius quam consideratius, excitavit. Nam sæpe honestas rerum causas, ni judicium adhibeas, perniciosi exitus consequuntur. Imus ad bellum: num omnes nuntios palam audiri, omnia consilia cunctis præsentibus tractari, ratio rerum, aut occasionum velocitas patitur? Tam nescire quædam milites, quam scire oportet. Ita se ducum auctoritas, sic rigor disciplinæ habet, ut multa etiam centuriones tribunosque tantum juberi expediat. Si, ubi jubeantur, quærere singulis liceat; pereunte obsequio, etiam imperium intercidit. An et illic nocte intempesta rapientur arma? Unus alterve perditus ac temulentus (neque enim plures consternatione proxima insanisse crediderim) centurionis ac tribuni sanguine manus imbuet? Imperatoris sui tentorium inrumpet?

84. "Vos quidem istud pro me:[1] sed in discursu ac tenebris, et rerum omnium confusione, patefieri occasio etiam adversus me potest. Si Vitellio et satellitibus ejus eligendi facultas detur, quem nobis animum, quas mentes imprecentur? quid aliud, quam seditionem et discordiam, optabunt? ne miles centurioni, ne centurio tribuno obsequatur: hinc confusi pedites equitesque, in exitium ruamus. Parendo potius,[2] commilitones, quam imperia ducum sciscitando, res militares continentur: et fortissimus in ipso discrimine exercitus est, qui ante discrimen quietissimus. Vobis arma et animus sit: mihi consilium, et virtutis vestræ regimen relinquite. Paucorum culpa fuit, duorum pœna erit. Ceteri abolete memoriam fœdissimæ noctis: nec illas adversus senatum voces ullus umquam exercitus audiat. Caput imperii,[3] et decora omnium provinciarum, ad pœnam vocare, non hercle illi, quos cum maxime Vitellius in nos ciet, Germani audeant. Ulline Italiæ alumni, et Romana vere juventus, ad sanguinem et cædem

1 *Istud pro me.* Vos quidem istud pro me egistis: sed in discursu ac tenebris, et rerum omnium confusione, hostis aliquis, aut malevolus, occasione uti potest, ut mihi exitium afferat.

2 *Parendo potius.* Sic quoque Paulus Æmilius in oratione ad milites ap. Liv. xliv, 34. 'Unum imperatorem in exercitu providere et consulere quid agendum sit debere; nunc per se, nunc cum iis quos advocaverit in consilium: qui non sint advocati, eos nec palam, nec secreto jactare consilia sua—In quo exercitu, milites, consul et imperator rumoribus vulgi circumaguntur, ibi nihil salutare esse.'

3 *Caput imperii.* Non hercle illi Germani, quos cum maxime Vitellius in nos ciet, audent senatores, caput imperii, et omnium provinciarum decora, ad pœnam vocare: vosne, prætoriani, Italiæ alumni, et Romana vere juventus, ad sanguinem et cædem deposceretis ordinem, cujus splendore et gloria, sordes et obscuritatem Vitellianarum partium perstringimus?

deposcerent ordinem, cujus splendore et gloria, sordes et obscuritatem Vitellianarum partium perstringimus? Nationes aliquas occupavit Vitellius; imaginem quamdam exercitus habet: senatus nobiscum est. Sic fit, ut hinc respublica, inde hostes reipublicæ constiterint. Quid? vos pulcherrimam hanc Urbem, domibus et tectis, et congestu lapidum, stare creditis? Muta ista et inanima intercidere, ac reparari promiscua sunt: æternitas rerum, et pax gentium, et mea cum vestra salus, incolumitate senatus firmatur. Hunc auspicato a parente et conditore Urbis nostræ institutum, et a regibus usque ad Principes continuum, et immortalem, sicut a majoribus accepimus, sic posteris tradamus. Nam ut ex vobis senatores, ita ex senatoribus Principes nascuntur."

85. Ea oratio ad perstringendos mulcendosque militum animos, et severitatis modus (neque enim in plures, quam in duos animadverti jusserat) grate accepta, compositique ad præsens, qui coerceri non poterant. Non tamen quies Urbis redierat: strepitus telorum, et facies belli erat: militibus, ut nihil in commune turbantibus, ita sparsis per domos, occulto habitu,[1] et maligna cura in omnes, quos nobilitas, aut opes, aut aliqua insignis claritudo rumoribus objecerat. Vitellianos quoque milites venisse in Urbem, ad studia partium noscenda, plerique credebant. Unde plena omnia suspicionum, et vix secreta domuum sine formidine: sed plurimum trepidationis in publico. Ut quemque nuntium fama attulisset, animum vultumque conversi, ne diffidere dubiis, ac parum gaudere prosperis viderentur. Coacto vero in curiam senatu, arduus rerum omnium modus, ne contumax silentium, ne suspecta libertas. Et privato Othoni nuper, atque eadem dicenti, nota adulatio. Igitur versare sententias, et huc atque illuc torquere, "hostem et parricidam" Vitellium vocantes. Providentissimus quisque, vulgaribus conviciis;[2] quidam, vera probra ja-

1 *Occulto habitu.* Plebeio, non militari, habitu. Hanc malignam exploratorum curam, describit Arrian. in Epictet. iv, 13. Οὕτω καὶ ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ἐν Ῥώμῃ οἱ προπετεῖς λαμβάνονται. Παρακεκάθικέ σοι στρατιώτης ἐν σχήματι ἰδιωτικῷ, καὶ ἀρξάμενος κακῶς λέγειν τὸν Καίσαρα, εἶτα σὺ ὥσπερ ἐνέχυρον παρ' αὐτοῦ λαβὼν τῆς πίστεως, τὸ αὐτὸν τῆς λοιδορίας κατῆρχθαι, λέγεις καὶ αὐτὸς ὅσα φρονεῖς· εἶτα δεθεὶς, ἀπάγῃ. 'Sic etiam a militibus Romæ temerarii capiuntur. Assidet tibi miles habitu plebeio: atque ubi cœpit maledicere Cæsari; tu, veluti pignore fidei ejus accepto, quod ipse convicium auspicatus est, dicis et ipse quæ sentis: deinde vinctus, in carcerem abduceris.'

2 *Vulgaribus conviciis.* Providentissimus quisque vulgaribus tantum utebatur conviciis, quæ facile excusantur: quidam in-

cere, in clamore tamen, et ubi plurimæ voces, aut tumultu verborum sibi ipsi obstrepentes.

86. Prodigia insuper terrebant, diversis auctoribus vulgata. "In vestibulo Capitolii,[1] omissas habenas bigæ, cui Victoria institerat: erupisse cella Junonis,[2] majorem humana speciem: statuam divi Julii, in insula[3] Tiberini amnis, sereno et immoto die, ab Occidente in Orientem conversam: prolocutum in Etruria bovem: insolitos animalium partus:" et plura alia, rudibus seculis, etiam in pace observata, quæ nunc tantum in metu audiuntur. Sed præcipuus, et cum præsenti exitio, etiam futuri pavor, subita inundatione Tiberis: qui immenso auctu, proruto ponte Sublicio,[4] ac strage obstantis molis refusus, non modo jacentia et plana Urbis loca, sed secura hujusmodi casuum implevit.[5] Rapti e publico plerique, plures in tabernis et cubilibus intercepti. Fames in vulgus, inopia quæstus, et penuria alimentorum: corrupta stagnantibus aquis insularum fundamenta,[6] dein, remeante flumine,[7] dilapsa. Utque primum vacuus a periculo animus fuit, id ipsum, quod paranti expeditionem Othoni, campus Martius, et via Flaminia, iter belli esset obstructum,[8] a fortuitis vel naturalibus causis, in prodigium et omen imminentium cladium vertebatur.

consultiores, vera jaciebant probra, quæ semper plectuntur; periculi tamen formidine hæc jaciebant in clamore, et ubi plurimæ voces, aut tumultu verborum sibi ipsi obstrepentes.

1 *Vestibulo Capitolii.* Templi Jovis Capitolini. Ex hoc autem prodigio, incertas, aut nullas, imperii habenas interpretabantur.

2 *Cella Junonis.* Adhærebat templo Jovis Capitolini cella Junonis, eratque sub eodem tecto.

3 *Insula.* Nunc *l'Isola di S. Bartolomeo.*

4 *Ponte Sublicio.* Sæpe postea restitutus periit. Nunc manent tantum rudera prope portam Portuensem, *Porta Portese.*

5 *Implevit.* Par inundatio contigit die 4. Novembris, anno 1660. Tiberis tantum excrevit, ut aquæ ejus super muros Urbis influerent; maximas in ea regiones occuparent; et in via lata, *Strada del Corso,* hominis magnitudinem ferme æquarent; a ponte Milvio, *Ponte Molle,* usque ad gradus ecclesiæ S. Petri lintribus non exiguis navigarentur: ac postmodum, proruto ponte Sublicio, templum Pantheon usque impleverint, multas domos everterint, arbores evulserint, multos in tabernis et cubilibus interceperint. Vide Cornelium Meyer, *l'Arte di restituire à Roma la tralasciata navigatione del suo Tevere.* Quomodo et quibus operibus Nero, et antea Julius Cæsar atque Augustus inundationibus Tiberis occurrere voluerint, commodius dicetur in not. et em. ad Hist. i, 86.

6 *Insularum fundamenta.* Plebeiorum ædificiorum fundamenta. V. quæ de his insulis dicta sunt sup. An. xv, 41 et 43.

7 *Remeante flumine.* Observa exitiabiles illas inundationes oriri ab aquis, tum defluentibus ex montibus tum a mari refluentibus: unde Horat. Od. i, 2, 13. 'Vidimus flavum Tiberim, retortis Littore Etrusco violenter undis, Ire dejectum monumenta regis, Templaque Vestæ.'

8 *Esset obstructum.* Hic aggestis inundatione, ob viciniam alvei Tiberini, ruinis. Inde Suet. Oth. 8. inter adversa auspicia observatur: Otho ad bellum proficiscens, 'primo egressu inundationibus Tiberis retardatus, ad vigesimum etiam lapidem ruina ædificiorum præclusam viam offendit.'

87. Otho, lustrata Urbe,[1] et expensis belli consiliis, quando Peninæ Cottiæque Alpes,[2] et ceteri Galliarum aditus Vitellianis exercitibus claudebantur, Narbonensem Galliam adgredi statuit, classe valida,[3] et partibus fida, quod reliquos cæsorum ad pontem Milvium,[4] et sævitia Galbæ in custodiam habitos, in numeros legionis[5] composuerat: facta et ceteris spes honoratioris[6] in posterum militiæ. Addidit classi Urbanas cohortes, et plerosque e prætorianis, vires et robur exercitus, atque ipsis ducibus consilium et custodes.[7] Summa expeditionis Antonio Novello, Suedio Clementi, primipilaribus, Æmilio Pacensi,[8] cui ademtum a Galba tribunatum reddiderat, permissa. Curam navium Oscus libertus retinebat, ad observandam honestiorum fidem[9] invitatus. Peditum equitumque copiis Suetonius Paullinus, Marius Celsus, Annius Gallus, rectores destinati. Sed plurima fides Licinio Proculo, prætorii præfecto: is Urbanæ militiæ impiger, bellorum insolens, auctoritatem Paullini, vigorem Celsi, maturitatem Galli, ut cuique erat, criminando, quod facillimum factu est, pravus et callidus, bonos et modestos anteibat.

88. Sepositus per eos dies Cornelius Dolabella[1] in coloniam Aquinatem,[2] neque arcta custodia, neque obscura: nullum ob crimen, sed vetusto nomine, et propinquitate Galbæ monstratus.[3] Multos e magistratibus, magnam consularium partem, Otho, non participes aut ministros bello, sed comitum specie, secum expedire jubet. In queis et L. Vitellium, eodem

1 *Lustrata Urbe.* De his lustrationibus dictum sup. An. xiii, 24.

2 *Peninæ—Alpes.* V. sup. Hist. i, 61.

3 *Classe valida.* Quæ erat in portu Forojuliensi, nunc *Frejus*; ut vidimus sup. An. iv, 5.

4 *Pontem Milvium.* De eo dictum accurate Suppl. An. xiii, 47. not. inf. Hanc vero classiariorum occidionem diximus sup. in Suppl. An. xvi, 95.

5 *Numeros legionis.* Ut jam legionarii, non classiarii, essent. De numeris sæpe dictum sup.

6 *Honoratioris.* Cum honoratior esset legionum, quam classium, militia, facta quoque iis spes militiæ legionariæ.

7 *Custodes.* Ne duces ab Othonis sacramento desciscerent. Sic prætorianos legatis additos jam vidimus sup. Hist. i, 74.

8 *Æmilio Pacensi.* De quo sup. Hist. i, 20.

9 *Honestiorum fidem.* Ad observandam fidem eorum, qui in classe erant honestiores.

1 *Cornelius Dolabella.* Idem videtur, quem Suet. Galb. 12. Cneium Dolabellam appellat; quique imperio destinabatur, teste Plut. Galb. p. 1063. De eo jam dictum sup. in Suppl. An. xvi, 95.

2 *Coloniam Aquinatem.* Nunc *Aquino, in Terra di Lavoro.* Hujus urbis nummum primus publicavit Cl. Pellerin, *Recueil de Médailles de peuples et de villes*, Vol. i, p. 39. Ex una parte caput galeatum: ex altera, gallus gallinaceus, AQVINO.

3 *Monstratus.* Ideoque suspectus non Othoni tantum, sed etiam Galbæ; posteaque et Vitellio.

quo ceteros cultu, nec ut Imperatoris fratrem, nec ut hostis.[4] Igitur motæ Urbis curæ:[5] nullus ordo metu, aut periculo vacuus: primores senatus ætate invalidi, et longa pace desides; segnis, et oblita bellorum, nobilitas; ignarus militiæ eques; quanto magis occultare et abdere pavorem nitebantur, manifestius pavidi. Nec deerant e contrario, qui ambitione stolida, conspicua arma, insignes equos, quidam luxuriosos apparatus conviviorum, et inritamenta libidinum, ut instrumenta belli, mercarentur. Sapientibus quietis et reipublicæ cura, levissimus quisque, et futuri improvidus, spe vana tumens. Multi adflicta fide in pace, ac turbatis rebus alacres, et per incerta tutissimi.

89. Sed vulgus, et magnitudine nimia communium curarum expers populus, sentire paulatim belli mala, conversa in militum usum omni pecunia, intentis alimentorum pretiis: quæ, motu Vindicis, haud perinde plebem attriverant, secura tum Urbe, et provinciali bello, quod inter legiones Galliasque velut externum fuit. Nam, ex quo divus Augustus res Cæsarum composuit, procul et in unius[1] solicitudinem, aut decus, populus Romanus bellaverat. Sub Tiberio, et Caio, tantum pacis adversa pertimuere: Scriboniani[2] contra Claudium incepta, simul audita, et coercita: Nero nuntiis magis et rumoribus, quam armis depulsus. Tum legiones classesque, et quod raro alias, prætorianus Urbanusque miles, in aciem deducti. Oriens Occidensque, et quidquid utrimque virium est a tergo:[3] si ducibus aliis bellatum foret, longo bello materia. Fuere, qui proficiscenti Othoni moras, "religionemque nondum conditorum ancilium"[4] adferrent. Aspernatus est omnem cunctationem, ut Neroni quoque exitiosam: et Cæcina, jam Alpes transgressus, exstimulabat.

4 *Nec ut hostis.* Cultu, ut inf. Imperatoris, sic sup. hostis fratrem.

5 *Motæ U. curæ.* Hoc bellico apparatu motæ sunt Urbis curæ.

1 *In unius.* Principis.

2 *Scriboniani.* De quo dicetur in Suppl. An. ix, 35 et 36.

3 *A tergo.* A tergo Othonis, Oriens; Vitellii, Occidens.

4 *Nondum conditorum ancilium.* Numa, religionum artifex, ancilia cœlo delapsa, quæ si servarentur, Romam fore invictam, finxerat. Inde ancilibus honos. Singulis annis, initio mensis Martii, quo Martis sacrum peragebatur, ancilia, per reliquum anni tempus in ejus templo condita, movebantur. Salios enim 'cœlestia arma, quæ ancilia appellantur, ferre, ac per Urbem ire canentes carmina cum tripudiis solemnique saltatu' jusserat Numa. Liv. i, 20. Triginta dies his cærimoniis sacri, teste Polybio, Excerpt. Legat. c. 23. V. et Suet. in nota ultima c. seq.

90. Pridie Idus Martias,[1] commendata patribus republica, reliquias Neronianarum sectionum[2] nondum in fiscum conversas, revocatis ab exilio concessit: justissimum donum, et in speciem magnificum, sed festinata jam pridem exactione,[3] usu sterile. Mox vocata concione, "majestatem Urbis, et consensum populi ac senatus" pro se attollens, adversum Vitellianas partes modeste disseruit: "inscitiam potius legionum, quam audaciam" increpans, nulla Vitellii mentione: sive ipsius ea moderatio; seu scriptor orationis, sibi metuens, contumeliis in Vitellium abstinuit: quando, ut in consiliis militiæ Suetonio Paullino et Mario Celso, ita in rebus Urbanis Galerii Trachali[4] ingenio Othonem uti credebatur: et erant, qui genus ipsum orandi noscerent, crebro fori usu celebre, et ad implendas aures, latum et sonans. Clamor vocesque vulgi, ex more adulandi, nimiæ et falsæ: quasi dictatorem Cæsarem, aut Imperatorem Augustum prosequerentur, ita studiis votisque certabant: nec metu, aut amore, sed ex libidine servitii, ut in familiis,[5] privata cuique stimulatio, et vile jam decus publicum. Profectus Otho,[6] quietem Urbis curasque imperii, Salvio Titiano, fratri, permisit.

1 *Pridie I. Martias.* Die 14. Martii.

2 *Neronianarum sectionum.* Publicatis exulum bonis. De pœnis exulum dictum est in not. et em. ad An. xiii, 22. De sectoribus plura v. An. xiii, 23. not. sup.

3 *Exactione.* In hac temporum cupidine, ab iis qui fisco præerant jam pridem fuerant exacta bonorum pretia; ac proinde verbis magnificum, usu sterile fuit Othonis donum, licet justissimum.

4 *Galerii Trachali.* Quem consulem vidimus sup. in Suppl. An. xvi, 63.

5 *Ut in familiis.* Bene Illustr. Huetius: 'servos dixisses, cujusmodi solent esse in familiis, non plebem ingenuam.' Sic quoque locum hunc explicabat eruditus Savil.

6 *Profectus Otho.* Profectus est die 24. Martii, ut patet ex Suet. Oth. 8. 'Expeditionem autem impigre, atque etiam præpropere inchoavit: nulla ne religionum quidem cura, sed et motis necdum conditis ancilibus, quod antiquitus infaustum habetur: et die, quo cultores Deum matris lamentari et plangere incipiunt.' Dies ille, qui 'sanguinis dies' dicebatur, erat IX. Kalendas Apriles. V. Trebellium Pollionem in Claud. IV.

C. CORNELII TACITI

HISTORIÆ.

LIBER SECUNDUS.

BREVIARIUM LIBRI SECUNDI.

1. Titus, ad Galbam missus, acceptis de ejus interitu nuntiis, vertit iter. 2. Paphiæ Veneris templum adit. 4. Ibi futura edoctus, et spe ingens, ad patrem, qui bellum Judaicum profligaverat, redit. 5. Vespasiani ingenium et mores. Mores quoque Muciani. Ii, positis odiis, inter se consentiunt. Inde nova civilium bellorum initia, intumescentibus Orientis legionibus. 8. Falsi Neronis ludibrium, ab Asprenate compressum. 10. In Urbe parvæ res magnis motibus aguntur. Vibius Crispus Annium Faustum, delatorem, accusat, ipse accusandus. 11. Interim belli principia Othoni læta. 12. At licentius agit ejus miles: in Alpinos, municipiumque Albium Intemelium sævit. Egregia matris pietas. 14. Provinciæ Narbonensi imminet Othoniana classis. Prælia Vitellianis improspera. 16. Pacarius, res Corsicæ insulæ ad Vitellium trahens, a Corsis interficitur. 17. Arma Vitellianorum in Italia. 18. Ibi inconsulta Othonianorum temeritas. 19. Spurinna Placentiam munit; quam oppugnat Cæcina: at, irrito conatu, obsidionem solvit, Cremonamque petit. 23. Prospera Othonianis ad Cremonam pugna. 24. Cæcina insidias struit, quas in ipsum vertit Suetonius Paullinus. Rex Epiphanes, pro Othone pugnans, vulneratur. 26. In urgendo hoste haud satis acer Paullinus. 27. Valens in Italiam venit. Gravis in ejus exercitu Batavorum seditio, Alpheni Vari consilio composita. Junctis armis, Valens et Cæcina Vitellium fovent, probraque Othoni objectant. 31. Vitellii atque Othonis comparatio. Otho de genere belli consultat. Moras alii, alii festinationem stulte suadent, et prævalent. 33. Funestiore adhuc consilio, Otho cum valida copiarum manu Brixellum concedit. 34. Vitelliani transitum Padi simulant. 35. Leve prælium Othonianis adversum. 37. Vanus rumor, pavore belli, fastidiove Principum,

pacis consilia inter exercitus fuisse agitata. 39. Titianus et Proculus ad quartum a Bebriaco castra imperite promovent, et de prælio dubitant. 40. Otho, mora æger, spei impatiens, rem in discrimen mitti jubet. 41. Bebriacensis pugna. 44. Othonianorum fuga, et adversus duces suos ira. 45. Vitelliani victa castra intrant: victi victoresque, in lacrymas effusi, civilia bella detestantur. 45. Accepto cladis nuntio, Otho, consilii certus, milites amicosque solatia tentantes adloquitur; grassantem seditionem coercet: dein mortem sibi ipse consciscit. Juxta ejus rogum quidam militum se interficiunt. 50. Othonis ætas, origo, fama. 51. Novata luctu ac dolore militum seditio. 52. Magna pars senatus, Othonem secuta, extremum discrimen adit. 55. In tanto rerum motu, nihil Romæ trepidationis: spectantur ludi: audita Othonis morte, omnes Vitellio plausere. 56. Gravis tamen Italiæ victor exercitus. 57. Vitellio victoria sua nuntiatur, simulque transgressa in partes utraque Mauretania. 60. Is centuriones promtissimos Othonianorum interficit: duces absolvit. 61. Marici, inserere sese fortunæ ausi, supplicium. 62. Vitellii gula, et leges. 63. Dolabellæ cædes. Triariæ licentia: Galeriæ et Sextiæ modestia. 65. Cluvius absolvitur. 66. Victæ legiones ferociunt. Quartadecimanorum et Batavorum jurgia. 67. Prætorianorum honesta missio: sparguntur legiones. 68. Ticini tumultus alio tumultu sedatus. Verginii periculum. 69. Batavorum cohortes in Germaniam remissæ: amputati legionum auxiliorumque numeri: reliquum militiæ luxu corrumpitur. 70. Vitellius Cremonam adventat, lustratque avide Bebriacenses campos; nec tot millia insepultorum civium exhorret. 71. Neronis libidines æmulatur: consulatus dividit. 72. Falsus Scribonianus mendacium cruce luit. 73. Superbia socordiaque Vitellii, ob adactum in verba ejus Orientem. 74. At Vespasianus bellum armaque parat. 76. Quem nutantem firmat inceditque Mucianus. 77. Incitant quoque vatum responsa. Carmeli, montis Deique, ara et reverentia. 79. In Ægypto, mox in Syria, Imperator salutatur Vespasianus. 81. Ad ejus partes accedunt reges Sohemus, Antiochus, Agrippa, et regina Berenice. 82. Belli consilia. Vespasianus occupat Ægyptum: Titus Judææ instat: Mucianus ad bellum proficiscitur; pecuniasque, belli civilis nervos, conquirit. 85. Mœsicæ ac Pannonicæ legiones, in partes transgressæ, Dalmaticum militem trahunt. Belli faces Antonius Primus et Cornelius Fuscus. 87. Vitellius, in dies segnior corruptiorque, gravi ac luxuriante agmine Romæ propinquat. 88. Post militum plebisque cædes, Urbem, ut captam, ingreditur. 90. Magnificam de semetipso orationem habet. 91. Humani divinique juris expers, quædam tamen popularia usurpat.

92. Munia imperii Cæcina et Valens obeunt. 93. Militis in Urbe otium, libidines, morbi ac mortes. Sedecim prætoriæ cohortes, quatuor Urbanæ scribuntur. 94. Insolentia militis, et paucitas. Inopia simul et prodigentia Vitellii. Asiatici, liberti, opes. Urbis miseria. 95. Ingenti tamen paratu Vitellii dies natalis celebratur: ipse Neroni inferias facit. 96. Nuntiatæ defectionis Flavianæ rumores male coercet. 97. Excita tamen auxilia, sed necessitas dissimulata. 99. Inrumpentibus hostibus, Cæcina ad bellum præmittitur. 100. At is cum Lucilio Basso, Ravennati Misenensique classibus præposito, proditionem componit.

Hæc, consulibus Galba Aug. II. et T. Vinio cæsis, gesta paucis mensibus,

A.U.C. DCCCXXII.	J.C. 69.	Suff. Coss.	M. Salvio Othone Aug. L. Salvio Othone Titiano.
		Suff. Coss.	L. Verginio Rufo II, Pompeio Vopisco.
		Suff. Coss.	Cælio Sabino, T. Flavio Sabino.
		Suff. Coss.	T. Arrio Antonino, P. Mario Celso.

A. U. C. 822. J. C. 69.

1. STRUEBAT jam fortuna, in diversa parte terrarum, initia causasque imperio: quod varia sorte, lætum reipublicæ, aut atrox, ipsis Principibus prosperum, aut exitio fuit. Titus Vespasianus e Judæa, incolumi adhuc Galba, missus a patre,[1] causam profectionis "officium erga Principem, et maturam petendis honoribus juventam" ferebat. Sed vulgus fingendi avidum, disperserat, "accitum in adoptionem:" materia ser-

1 *A patre.* Vespasiano, qui suspectus erat Galbæ. Unde Suet. Galb. 23. 'Senatus, ut primum licitum fuit statuam ei, [Galbæ,] decreverat, rostratæ columnæ superstantem in parte fori, qua trucidatus est. Sed decretum Vespasianus abolevit, percussores sibi ex Hispania in Judæam submisisse opinatus.'

monibus, senium et orbitas Principis,[2] et intemperantia civitatis, donec unus eligatur, multos destinandi. Augebat famam, ipsius Titi ingenium quantæcumque fortunæ capax, decor oris cum quadam majestate, prosperæ Vespasiani res, præsaga responsa,[3] et inclinatis ad credendum animis, loco ominum etiam fortuita.[4] Ubi Corinthi, Achaiæ urbe, certos nuntios accepit de interitu Galbæ, et aderant, qui arma Vitellii bellumque adfirmarent: anxius animo, paucis amicorum adhibitis, cuncta utrimque perlustrat. "Si pergeret in Urbem, nullam officii gratiam, in alterius honorem suscepti: ac se Vitellio, sive Othoni, obsidem fore. Sin rediret, offensam haud dubiam victoris: sed incerta adhuc victoria, et concedente in partes patre, filium excusatum. Sin Vespasianus rempublicam susciperet, obliviscendum offensarum, de bello agitantibus."

2. His ac talibus inter spem metumque jactatum, spes vicit. Fuere qui "accensum desiderio Berenices reginæ,[1] vertisse iter" crederent. Neque abhorrebat a Berenice juvenilis animus: sed gerendis rebus nullum ex eo impedimentum: lætam voluptatibus adolescentiam egit, suo quam patris imperio modestior. Igitur oram Achaiæ, et Asiæ, ac læva maris[2] prætervectus, Rhodum et Cyprum insulas, inde Syriam audentioribus spatiis[3] petebat. Atque illum cupido incessit, adeundi visendique templum Paphiæ Veneris,[4] inclitum per indigenas advenasque. Haud fuerit longum initia religionis, templi situm, formam Deæ, neque enim alibi sic habetur, paucis disserere.

3. "Conditorem templi regem Aeriam"[1] vetus memoria, quidam "ipsius Deæ nomen[2] id" perhibent. Fama re-

2 *Principis.* Galbæ.

3 *Responsa.* Titus educatus erat in aula cum Britannico, paribus disciplinis, et apud eosdem magistros institutus. 'Quo quidem tempore, aiunt metoposcopum a Narcisso, Claudii liberto, adhibitum, ut Britannicum inspiceret, constantissime affirmasse, illum quidem nullo modo, ceterum Titum, qui tunc prope adstabat, utique imperaturum,' Suet. Tit. 2.

4 *Fortuita.* In hac animorum inclinatione, etiam fortuita vertebant in Principatus argumenta.

1 *Berenices reginæ.* Berenice, soror Agrippæ II. uxor Herodis, regis Chalcidis. V. Stemma Herodum, n. 11. in not. et em. ad An. xii, 23.

2 *Læva maris.* Tito, in Syriam redeunti, ora Asiæ maritima ad lævam erat.

3 *Audentioribus spatiis.* Non jam oram relegens, sed alto mari navigans.

4 *Templum—Veneris.* De quo jam dictum sup. An. iii, 62.

1 *Regem Aeriam.* Ita Tacit. sup. An. iii, 62.

2 *Deæ nomen.* Sic Pausan. i, 14. eam vocat Οὐρανίαν.

centior tradit, "a Cinyra[3] sacratum templum, Deamque ipsam conceptam mari, huc appulsam. Sed scientiam artemque haruspicum accitam, et Cilicem Thamiram intulisse. Atque ita pactum, ut familiæ utriusque posteri cærimoniis præsiderent." Mox, ne honore nullo regium genus peregrinam stirpem antecelleret, ipsa, quam intulerant, scientia hospites cessere: tantum Cinyrades sacerdos consulitur. Hostiæ, ut quisque vovit; sed mares deliguntur. Certissima fides hœdorum fibris. Sanguinem aræ obfundere vetitum: precibus et igne puro altaria adolentur, nec ullis imbribus, quamquam in aperto,[4] madescunt. Simulacrum Deæ non effigie humana: continuus orbis latiore initio tenuem in ambitum, metæ modo,[5] exsurgens: et ratio in obscuro.[6]

4. Titus, spectata opulentia donisque regum,[1] quæque alia lætum antiquitatibus[2] Græcorum genus incertæ vetustati adfingit, "de navigatione primum" consuluit. Postquam "pandi viam, et mare prosperum" accepit, de se per ambages interrogat, cæsis compluribus hostiis. Sostratus, (sacerdotis id nomen erat,) ubi læta et congruentia exta, magnisque consultis annuere Deam videt, pauca in præsens et solita respondens, petito secreto, futura aperit. Titus, aucto animo, ad patrem pervectus, suspensis provinciarum et exercituum mentibus, ingens rerum fiducia[3] accessit. Profligaverat[4] bellum Judaicum Vespasianus, oppugnatione Hierosolymorum reliqua;[5] duro magis et arduo opere ob ingenium

3 *A Cinyra.* Rege Assyriorum, teste Apollod. iii. et Hygin. Fab. clxx.

4 *Quamquam in aperto.* Sic quoque Plin. ii, 96. 'Celebre fanum habet Veneris Paphos, in cujus quandam aram non impluit.' Eruditus Harduin. in altera sua Plin. ed. emendavit *aream* pro *aram*.

5 *Metæ modo.* Simulacrum Veneris Paphiæ non erat effigie humana, sed in 'conicam,' ut vulgo loquuntur Geometræ, formam exsurgebat, latiore initio, tenuem in ambitum desinens: cujus formam v. in num. vet. ap. eruditum Spanhem. de Præstant. et Usu Numismat. Vol. i, p. 505.

6 *Ratio in obscuro.* Originem Veneris Paphiæ, ejus formæ rationem diligentius inquiremus in not. et em. ad Hist. ii, 3. Remque illustrabit egregia pictura, quam publicavere eruditi Academici Herculanenses, *Pitture Antiche d'Ercolano,* Vol. iii, Tab. 52.

1 *Donisque regum.* De regum gentiumque donariis, quæ ad templa, quorum percelebris erat religio, mittebantur, v. in not. et em. ad An. iii, 63.

2 *Lætum antiquitatibus.* Semper his antiquitatibus lætum Græcorum genus. Inde manent adhuc tot monumenta receptarum ap. illos religionum.

3 *Rerum fiducia.* Quam ex Sostrati responso conceperat.

4 *Profligaverat.* I. e. pene confecerat. Nove quidem dictum, ut videre est ap. Gell. xv, 5. Eodem tamen verbo jam usus erat Augustus, ut patet ex monumento Ancyrano apud eruditum Chishull, Antiquitates Asiaticæ, p. 174. COEPTA. PROFLIGATAQUE. OPERA. A PATRE. MEO. PERFECI.

5 *Reliqua.* V. Suppl. An. xvi, 60.

montis[6] et pervicaciam superstitionis, quam quo satis virium obsessis ad tolerandas necessitates superesset. Tres, ut supra memoravimus,[7] ipsi Vespasiano legiones erant, exercitæ bello: quatuor Mucianus obtinebat in pace: sed æmulatio, et proximi exercitus[8] gloria repulerat segnitiam: quantumque illis roboris discrimina et labor, tantum his vigoris addiderat integra quies, et inexpertus belli labor: auxilia utrique cohortium alarumque, et classes regesque, ac nomen dispari fama celebre.

5. Vespasianus, acer militiæ, anteire agmen,[1] locum castris capere, noctu diuque consilio, ac, si res posceret, manu hostibus obniti, cibo fortuito, veste habituque vix a gregario milite discrepans: prorsus, si avaritia abesset, antiquis ducibus par. Mucianum e contrario magnificentia, et opes, et cuncta privatum modum supergressa extollebant: aptior sermone, dispositu provisuque, civilium rerum peritus: egregium principatus temperamentum, si demtis utriusque vitiis, solæ virtutes miscerentur. Ceterum hic Syriæ, ille Judææ præpositus, vicinis provinciarum administrationibus, invidia discordes, exitu demum Neronis, positis odiis, in medium consuluere: primum per amicos; dein præcipua concordiæ fides Titus, prava certamina communi utilitate aboleverat: natura atque arte compositus adliciendis etiam Muciani moribus. Tribuni centurionesque, et vulgus militum, industria, licentia, per virtutes, per voluptates, ut cuique ingenium, adsciscebantur.

6. Antequam Titus adventaret, sacramentum Othonis[1] acceperat uterque exercitus, præcipitibus, ut adsolet, nuntiis, et tarda mole civilis belli, quod longa concordia quietus Oriens, tunc primum parabat. Namque olim validissima inter se civium arma, in Italia, Galliave, viribus Occidentis cœpta. Et Pompeio, Cassio, Bruto, Antonio, quos omnes trans mare secutum est civile bellum, haud prosperi exitus fuerant. Au-

6 *Ingenium montis.* V. not. et em. ad Hist. ii, 4.

7 *Memoravimus.* Sup. Hist. i, 10.

8 *Proximi exercitus.* Exercitus, qui, duce Vespasiano, bellum Judaicum profligaverat.

1 *Anteire agmen.* Sic Jul. Cæsar, teste Suet. Jul. 57. 'in agmine nonnumquam equo, sæpius pedibus, anteibat, capite detecto, seu sol, seu imber esset.'

1 *Sacramentum Othonis.* Muciani ejusque exercitus fidem testatur æreus Othonis nummus e Cimelio Comitis de Pembroke, et in Museo Theupolitano; quem laudavimus sup. Hist. i, 76. not. sup.

ditique sæpius in Syria Judæaque Cæsares, quam inspecti. Nulla seditio legionum: tantum adversus Parthos minæ, vario eventu.[2] Et proximo civili bello,[3] turbatis aliis, inconcussa ibi pax: dein fides erga Galbam. Mox, ut "Othonem ac Vitellium scelestis armis res Romanas raptum ire," vulgatum est, ne penes ceteros imperii præmia, penes ipsos tantum servitii necessitas esset, fremere miles, et vires suas circumspicere. Septem legiones[4] statim, et cum ingentibus auxiliis Syria Judæaque: inde continua Ægyptus, duæque legiones: hinc Cappadocia[5] Pontusque, et quidquid castrorum Armeniis prætenditur. Asia, et ceteræ provinciæ, nec virorum inopes, et pecuniæ opulentæ: quantum insularum mari cingitur,[6] et parando interim bello secundum tutumque ipsum mare.

7. Non fallebat duces impetus militum. Sed bellantibus aliis, placuit expectari bellum: "victores victosque numquam solida fide coalescere: nec referre Vitellium, an Othonem, superstitem fortuna faceret. Rebus secundis etiam egregios duces insolescere: discordiam his,[1] ignaviam, luxuriem: et suismet vitiis, alterum bello, alterum victoria periturum." Igitur arma in occasionem distulere, Vespasianus Mucianusque nuper, ceteri olim mixtis consiliis:[2] optimus quisque amore reipublicæ: multos dulcedo prædarum stimulabat: alios ambiguæ domi res. Ita boni malique, causis diversis, studio pari, bellum omnes cupiebant.

8. Sub idem tempus Achaia atque Asia falso exterritæ, velut Nero adventaret: vario super exitu ejus rumore,[1] eoque pluribus vivere eum fingentibus, credentibusque. Ceterorum

2 *Vario eventu.* Ut vidimus sup. An. xv, 24 et 27.

3 *Proximo—bello.* Quo Vindex et Galba adversus Neronem rebellavere.

4 *Septem legiones.* V. not. et em. ad Hist. ii, 6. Ibi plura et necessaria de nominibus et numero legionum dicentur.

5 *Cappadocia.* Cappadociam, ut cetera Orientis, partes Othonis secutam testatur nummus Cæsareæ cusus, apud Cl. Morellum, Thesaur. Numismat. Vol. ii, p. 202. CA. ΟΘΩΝΟC ΚΑΙC. CΕΒΑCΤΟΥ. I. e. 'Salvii Othonis Cæsaris Augusti.' Caput Othonis nudum. In postica parte, ΚΑΙCΑΡΕΑC, 'Cæsareæ.' Mons Argæus. Infra ET. A. I. e. 'anno primo.'

6 *Mari cingitur.* Cuncta opportuna: insulæ, ipsumque mare tutum et parando bello secundum.

1 *Discordiam his.* Vitellio et Othoni.

2 *Mixtis consiliis.* Nuper concordes Vespasianus Mucianusque, ante invidia discordes: at ceteri olim, nempe eorum amici, post Neronis exitum, mixtis consiliis, in medium consuluerant, ut vidimus sup. c. 5.

1 *Super—rumore.* De hoc rumore dictum jam sup. Hist. i, 2. Et teste Suet. Ner. 57. Non defuerunt, 'qui per longum tempus' proferrent 'edicta, quasi viventis [Neronis], et brevi magno inimicorum malo reversuri.

casus[2] conatusque in contextu operis dicemus. Tunc servus e Ponto, sive, ut alii tradidere, libertinus ex Italia, citharæ et cantus peritus (unde illi, super similitudinem oris, propior ad fallendum fides) adjunctis desertoribus, quos inopia vagos ingentibus promissis corruperat, mare ingreditur: ac vi tempestatum Cythnum insulam[3] detrusus, et militum quosdam ex Oriente commeantium[4] adscivit, vel abnuentes interfici jussit, et spoliatis negotiatoribus, mancipiorum valentissimum quemque armavit. Centurionemque Sisennam, dextras, concordiæ insignia,[5] Syriaci exercitus nomine ad prætorianos ferentem, variis artibus adgressus est: donec Sisenna, clam relicta insula, trepidus et vim metuens aufugeret: inde late terror, multis ad celebritatem nominis erectis, rerum novarum cupidine, et odio præsentium.

9. Gliscentem in dies famam fors discussit. Galatiam ac Pamphyliam provincias,[1] Calpurnio Asprenati regendas Galba permiserat: datæ e classe Misenensi[2] duæ triremes ad prosequendum, cum quibus Cythnum insulam tenuit. Nec defuere, qui trierarchos nomine Neronis accirent: is in mœstitiam compositus, et "fidem suorum quondam militum" invocans, "ut eum in Syria, aut Ægypto[3] sisterent" orabat. Trierarchi nutantes, seu dolo, "adloquendos sibi milites, et paratis omnium animis reversuros" firmaverunt. Sed Asprenati cuncta ex fide nuntiata: cujus cohortatione expugnata navis, et interfectus quisquis ille erat. Corpus insigne oculis, comaque et torvitate vultus,[4] in Asiam, atque inde Romam pervectum est.

10. In civitate discordi, et, ob crebras Principum mutationes, inter libertatem ac licentiam incerta, parvæ quoque res magnis motibus agebantur. Vibius Crispus, pecunia, potentia, ingenio inter claros magis, quam inter bonos, Annium Faustum, equestris ordinis, qui temporibus Neronis delationes

2 *Ceterorum casus.* Ceterorum falsorum Neronum casus. Alii enim adhuc visi postea falsi Nerones, ut dicetur inf. in Appendice Chronologica ad an. 841.

3 *Cythnum insulam.* In Ægæo mari, unam e Cycladibus, dictam hodie *Thermia.*

4 *Commeantium.* De his commeatibus dictum est sup. Hist. i, 46. not. sup.

5 *Concordiæ insignia.* V. dicta sup. Hist. i, 54. not. inf.

1 *Provincias.* Ponto vicinas.

2 *E classe Misenensi.* De hac classe dictum sup. An. iv, 5.

3 *Aut Ægypto.* Exemplo Neronis, olim incerti Syriamne, an Ægyptum, peteret; hasque sibi præfecturas retineret. V. Suppl. An. xvi, 87.

4 *Torvitate vultus.* Sic et Nero moriens in Suppl. An. xvi, 87.

factitaverat, ad cognitionem senatus vocabat. Nam recens, Galbæ principatu, censuerant patres, "ut accusatorum[1] causæ noscerentur." Id senatusconsultum, varie jactatum, et, prout potens, vel inops reus inciderat, infirmum aut validum, retinebatur. Ad hæc terrore et propria vi Crispus incubuerat, delatorem fratris sui[2] pervertere: traxeratque magnam senatus partem, "ut indefensum et inauditum dedi ad exitium" postularent. Contra apud alios nihil æque reo proderat, quam nimia potentia accusatoris: "dari tempus, edi crimina, quamvis invisum ac nocentem, more tamen audiendum" censebant. Et valuere primo, dilataque in paucos dies cognitio: mox damnatus est Faustus, nequaquam eo adsensu civitatis, quem pessimis moribus meruerat: quippe ipsum Crispum easdem accusationes cum præmio exercuisse meminerant: nec pœna criminis, sed ultor displicebat.

11. Læta interim Othoni principia belli, motis ad imperium ejus e Dalmatia Pannoniaque exercitibus. Fuere quatuor legiones, e quibus bina millia præmissa; ipsæ modicis intervallis sequebantur: septima, a Galba conscripta; veteranæ, undecima, ac tertiadecima, et præcipua fama quartadecumani, rebellione Britanniæ[1] compressa. Addiderat gloriam Nero, eligendo, ut potissimos. Unde longa illis erga Neronem fides, et erecta in Othonem studia. Sed quo plus virium ac roboris, e fiducia tarditas inerat: agmen legionum, alæ cohortesque præveniebant. Ex ipsa Urbe haud spernenda manus, quinque prætoriæ cohortes; et equitum vexilla cum legione prima,[2] ac deforme insuper auxilium, duo millia gladiatorum, sed per civilia arma etiam severis ducibus usurpatum. His copiis rector additus Annius Gallus, cum Vestricio Spurinna[3] ad occupandas Padi ripas præmissus: quoniam prima consiliorum frustra ceciderant, transgresso jam Alpes Cæcina, quem sisti intra Gallias posse speraverat. Ipsum Othonem comitabantur speculatorum[4] lecta corpora, cum ceteris præ-

1 *Accusatorum.* Delatorum, de quibus sup. An. iv, 30. 'Delatores, genus hominum publico exitio repertum, et pœnis quidem numquam satis coercitum.'

2 *Fratris sui.* Vibii Secundi, repetundarum damnati, ut vidimus sup. An. xiv, 28.

1 *Rebellione Britanniæ.* De qua sup. An. xiv, 29 et seq. Suet. Ner. 39 et 40.

2 *Legione prima.* Adjutrice: de qua v. not. et em. ad Hist. ii, 6.

3 *Vestricio Spurinna.* Idem est, quem egregie laudat Plin. Ep. ii, 7. Ep. iii, 1 et 10. V. not. et em. ad Hist. ii, 11.

4 *Speculatorum.* De quibus dictum sup. Hist. i, 24.

toriis cohortibus, veterani e prætorio,[5] classicorum ingens numerus. Nec illi segne aut corruptum luxu[6] iter: sed lorica ferrea usus est, et ante signa pedester, horridus, incomtus, famæque dissimilis.

12. Blandiebatur cœptis fortuna, possessa per mare et naves majore Italiæ parte, penitus usque ad initium maritimarum Alpium:[1] quibus tentandis, adgrediendæque provinciæ Narbonensi, Suedium Clementem, Antonium Novellum, Æmilium Pacensem duces dederat.[2] Sed Pacensis per licentiam militum vinctus: Antonio Novello nulla auctoritas: Suedius Clemens ambitioso imperio regebat, ut adversus modestiam disciplinæ corruptus, ita præliorum avidus. Non Italia adiri, nec loca sedesque patriæ videbantur: tamquam externa littora, et urbes hostium, urere, vastare, rapere: eo atrocius, quod nihil usquam provisum adversum metus: pleni agri, apertæ domus: occursantes domini juxta conjuges et liberos, securitate pacis, et belli malo circumveniebantur. Maritimas tum Alpes tenebat procurator Marius Maturus. Is concita gente, (nec deest juventus) arcere provinciæ finibus Othonianos intendit. Sed primo impetu cæsi disjectique montani, ut quibus, temere collectis, non castra, non ducem noscitantibus, neque in victoria decus esset, neque in fuga flagitium.[3]

13. Irritatus eo prælio Othonis miles, vertit iras in municipium Albium Intemelium:[1] quippe in acie nihil prædæ: inopes agrestes, et vilia arma: nec capi poterant, pernix genus, et gnari locorum: sed calamitatibus insontium expleta avaritia. Auxit invidiam præclaro exemplo fœmina Ligus,[2]

5 *Veterani e prætorio.* Qui stipendia in cohortibus prætoriis fecerant, et retinebantur sub vexillo, donec missio daretur, ut vidimus sup. An. i, 17 et 36.

6 *Corruptum luxu.* Aliter, sed forte non satis æquus censor, Juvenal. ii, 99. 'Ille tenet speculum pathici gestamen Othonis, Actoris Arunci spolium, quo se ille videbat Armatum, cum jam tolli vexilla juberet. Res memoranda novis annalibus, atque recenti Historia, speculum civilis sarcina belli! Nimirum summi ducis est occidere Galbam, Et curare cutem summi constantia civis; Bebriaci campo spolium affectare Palatî, Et pressum in facie digitis extendere panem, Quod nec in Assyrio pharetrata Semiramis orbe, Mœsta nec Actiaca fecit Cleopatra carina.' Quam multi fuerint luxu perditi in Othoniano exercitu, vidimus sup. Hist. i, 88.

1 *Maritimarum Alpium.* De Alpibus maritimis dictum satis An. xv, 32.

2 *Duces dederat.* Sup. Hist. i, 87.

3 *In fuga flagitium.* Contra in Romana militia hoc flagitium capite puniendum, teste Arrio Menandro, Digest. Lib. xlix, Tit. 16. de Re militari. Leg. 6. n. 3. 'Qui in acie prior fugam fecit, spectantibus militibus, propter exemplum capite puniendus est.'

1 *Albium Intemelium.* Nunc *Vintimille.*

2 *Fœmina Ligus.* Ligus, i. e. Intemelia, *Vintimille.* Expresse enim Strabo, iv,

quæ filio abdito, cum simul pecuniam occultari milites credidissent, eoque per cruciatus interrogarent "ubi filium occuleret," uterum ostendens, "latere" respondit. Nec ullis deinde terroribus, aut morte, constantiam vocis egregiæ mutavit.

14. "Imminere provinciæ Narbonensi, in verba Vitellii adactæ, classem Othonis," Fabio Valenti trepidi nuntii adtulere. Aderant legati coloniarum, auxilium orantes. Duas Tungrorum[1] cohortes, quatuor equitum turmas, universam Treverorum[2] alam, cum Julio Classico, præfecto, misit: e quibus pars in colonia Forojuliensi[3] retenta, ne, omnibus copiis in terrestre iter versis, vacuo mari[4] classis adceleraret. Duodecim equitum turmæ, et lecti e cohortibus, adversus hostem iere: quibus adjuncta Ligurum cohors, vetus loci auxilium,[5] et quingenti Pannonii nondum sub signis.[6] Nec mora prælio:[7] sed acie[8] ita instructa, ut pars classicorum, mixtis paganis,[9] in colles mari propinquos exsurgeret, quantum inter colles ac littus æqui loci, prætorianus miles expleret, in ipso mari[10] ut adnexa classis et pugnæ parata, conversa, et minaci fronte prætenderetur. Vitelliani, quibus minor peditum vis, in equite robur, Alpinos proximis jugis, cohortes densis ordinibus post equitem locant. Treverorum turmæ obtulere se hosti incaute, cum exciperet contra veteranus miles, simul a latere saxis urgeret apta ad jaciendum etiam paganorum manus: qui sparsi inter milites,[11] strenui ignavique in victoria idem audebant. Additus perculsis[12] terror, invecta in terga pugnantium classe. Ita undique clausi: deletæque omnes copiæ forent, ni victorem exercitum attinuisset obscurum noctis, obtentui fugientibus.[13]

p. 202. Τῶν οὖν Λιγύων τῶν μὲν ὄντων Ἰγγαύνων, τῶν δὲ Ἰντεμελίων. 'Ligurum alii sunt Ingauni, alii Intemelii.'

1 *Tungrorum.* Tungri, nunc *Tongri.*

2 *Treverorum.* Treveri, *Treves.*

3 *Colonia Forojuliensi.* Nunc *Frejus.* Ibi classis Romanorum; unde hæc colonia dicebatur classica, ut observatum sup. An. iv, 5.

4 *Vacuo mari.* Nullis præsidiis defenso littore.

5 *Vetus—auxilium.* Vetus auxilium coloniæ Forojuliensis. Ligures, *the States of Genoa*, &c.

6 *Nondum sub signis.* Quingenti e delectu Pannonico, adhuc tirones, ac proinde nondum sub signis. V. sup. An. ii, 78 et 80.

7 *Prælio.* Pugnatum, ut ex Taciti descriptione patet, inter Antipolim, nunc *Antibes*, et Albium Intemelium, *Vintimille.*

8 *Acie.* Acie Othonianorum.

9 *Mixtis paganis.* Pagani dicuntur, qui non sunt milites. De his plura Hist. i, 53.

10 *In ipso mari.* In ipso mari prætendebatur Othoniana classis, littori adnexa, pugnæ parata, non puppibus, ut in pace, sed prioris rostrisque, ut in bello, obversis, et minaci fronte.

11 *Inter milites.* Othonianos.

12 *Perculsis.* Vitellianis.

13 *Obtentui fugientibus.* Obscurum noctis juvit Vitellianos, ut facilius tutius-

15. Nec Vitelliani, quamquam victi, quievere: accitis auxiliis, securum hostem, ac successu rerum socordius agentem invadunt: cæsi vigiles, perrupta castra, trepidatum apud naves: donec sidente paulatim metu, occupato juxta[1] colle defensi, mox inrupere. Atrox ibi cædes, et Tungrarum cohortium præfecti, sustentata diu acie, telis obruuntur. Ne Othonianis quidem incruenta victoria fuit, quorum improvide secutos, conversi equites[2] circumvenerunt. Ac velut pactis induciis, ne hinc classis, inde eques subitam formidinem inferrent, Vitelliani retro Antipolim,[3] Narbonensis Galliæ municipium, Othoniani Albingaunum,[4] interioris Liguriæ, revertere.

16. Corsicam ac Sardiniam, ceterasque proximi maris insulas, fama victricis classis in partibus Othonis tenuit. Sed Corsicam prope adflixit Decumi Pacarii procuratoris temeritas, tanta mole belli, nihil in summam[1] profutura, ipsi exitiosa. Namque, Othonis odio, juvare Vitellium Corsorum viribus statuit, inani auxilio, etiamsi provenisset.[2] Vocatis principibus insulæ, consilium aperit: et contradicere ausos, Claudium Phirricum, trierarchum Liburnicarum[3] ibi navium, Quinctium Certum, equitem Romanum, interfici jubet: quorum morte exterriti, qui aderant, simul ignara, et alieni metus socia imperitorum turba, in verba Vitellii juravere. Sed ubi delectum agere Pacarius, et inconditos homines fatigare militiæ muneribus occœpit, laborem insolitum perosi infirmitatem suam reputabant: "insulam esse quam incolerent, et longe Germaniam,[4] viresque legionum: direptos vastatosque classe,[5] etiam quos cohortes alæque protegerent." Et aversi repente animi; nec tamen aperta vi: aptum tempus insidiis legere. Digressis, qui Pacarium frequentabant, nudus et auxilii inops balineis interficitur: trucidati et comites. Ca-

que fugerent. Sic Sallust. Fragm. Hist. vi, 58. 'Tabella obtentui erit, quo magis animo libero facere audeat:' et ibid. i, 10. 'Secundæ res mire sunt vitiis obtentui.'

1 *Occupato juxta.* Juxta castra.

2 *Conversi equites.* Vitelliani.

3 *Antipolim.* Nunc *Antibes*, ut modo dictum est.

4 *Albingaunum.* Apud Ligures Ingaunos Albingaunum, nunc *Albinga*.

1 *In summam.* Sic dictum sup. An. xiii, 38. 'Nihil in summam pacis proficiebatur.'

2 *Etiamsi provenisset.* Etiamsi res ei feliciter successisset.

3 *Liburnicarum.* Quid sint liburnicæ dictum sup. An. xvi, 14.

4 *Longe Germaniam.* Quæ cum Germanicis legionibus pro Vitellii partibus stabat.

5 *Vastatosque classe.* Ut modo dictum est c. 12 sq.

pita, ut hostium, ipsi interfectores ad Othonem tulere. Neque eos aut Otho præmio adfecit, aut punivit Vitellius, in multa colluvie rerum majoribus flagitiis[6] permixtos.

17. Aperuerat jam Italiam, bellumque transmiserat, ut supra memoravimus,[1] ala Syllana, nullo apud quemquam Othonis favore, nec quia Vitellium mallent; sed longa pax ad omne servitium fregerat, faciles occupantibus, et melioribus incuriosos. Florentissimum Italiæ latus, quantum inter Padum Alpesque camporum et urbium,[2] armis Vitellii (namque et præmissæ a Cæcina cohortes advenerant) tenebatur. Capta Pannoniorum cohors apud Cremonam.[3] Intercepti centum equites, ac mille classici, inter Placentiam Ticinumque:[4] quo successu Vitellianus miles, non jam flumine aut ripis arcebatur. Inritabat quin etiam Batavos Transrhenanosque[5] Padus ipse: quem repente contra Placentiam transgressi, raptis quibusdam exploratoribus, ita ceteros terruere, ut "adesse omnem Cæcinæ exercitum" trepidi ac falsi nuntiarent.

18. Certum erat Spurinnæ (is enim Placentiam obtinebat) necdum venisse Cæcinam, et, si propinquaret, coercere intra munimenta militem, nec tris prætorias[1] cohortes, et mille vexillarios, cum paucis equitibus, veterano exercitui objicere. Sed indomitus miles, et belli ignarus, correptis signis vexillisque, ruere, et retinenti duci tela intentare, spretis centurionibus tribunisque,[2] qui "proditionem, et accitum Cæcinam" clamitabant. Fit temeritatis alienæ comes Spurinna, primo coactus, mox velle simulans, quo plus auctoritatis inesset consiliis, si seditio mitesceret.

19. Postquam in conspectu Padus, et nox appetebat, vallari castra placuit. Is labor Urbano militi insolitus contudit animos. Tum vetustissimus quisque castigare "credulitatem suam, metum ac discrimen" ostendere, "si cum exercitu Cæ-

6 *Majoribus flagitiis.* Sic sup. An. xvi, 8. Multi 'Neronem, circa summa scelera distentum, quasi minores evasere.'

1 *Supra memoravimus.* Hist. i, 70.

2 *Camporum et urbium.* Camporum, *Piedmont, Montferrat, and the Milanese.* Urbium Mediolani, Novariæ, Eporediæ, Vercellarum. V. Hist. i, 70.

3 *Cremonam.* Servato etiamnum nomine *Cremona.*

4 *Placentiam Ticinumque.* Placentia, nunc *Piacenza;* Ticinum, hodie *Pavia.*

5 *Batavos Transrhenanosque.* Suetos insultare aquis, artemque nandi ostentare, ut dictum est sup. An. ii, 8.

1 *Tris prætorias.* Sic sæpe Veteres pro *tres.*

2 *Tribunisque.* Perperam hic addebatur, *providentiam ducis laudantibus.* V. not. et em. ad Hist. ii, 18.

cina, patentibus campis, tam paucas cohortes circumfudisset." Jamque totis castris modesti sermones, et inserentibus se centurionibus tribunisque, laudare "providentiam ducis, quod coloniam,[1] virium et opum validam, robur ac sedem bello legisset." Ipse postremo Spurinna, non tam culpam exprobrans, quam ratione ostendens, relictis exploratoribus, ceteros Placentiam reduxit, minus turbidos, et imperia accipientes. Solidati muri, propugnacula addita, auctæ turres, provisa parataque non arma modo, sed obsequium et parendi amor, quod solum illis partibus[2] defuit, cum virtutis haud pœniteret.[3]

20. At Cæcina, velut relicta post Alpes[1] sævitia ac licentia, modesto agmine per Italiam incessit. Ornatum ipsius, municipia et coloniæ in superbiam trahebant: quod versicolore sagulo,[2] braccas,[3] tegmen barbarum, indutus, togatos adloqueretur. Uxorem quoque ejus, Saloninam, quamquam in nullius injuriam, insignis equo ostroque[4] veheretur, tamquam læsi gravabantur. Insita mortalibus natura, recentem aliorum felicitatem ægris oculis introspicere, modumque fortunæ a nullis magis exigere, quam quos in æquo videre. Cæcina, Padum transgressus, tentata Othonianorum fide per colloquium et promissa, iisdem petitus, postquam pax et concordia speciosis et inritis nominibus jactata sunt, consilia curasque in oppugnationem Placentiæ magno terrore vertit: gnarus, ut initia belli provenissent, famam in cetera fore.

21. Sed primus dies, impetu magis, quam veterani exercitus artibus, transactus: aperti incautique muros subiere, cibo vinoque prægraves. In eo certamine, pulcherrimum amphitheatri opus, situm extra muros, conflagravit: sive ab oppugnatoribus incensum, dum faces, et glandes, ac missilem ignem in obsessos jaculantur; sive ab obsessis, dum regerunt. Muni-

1 *Quod coloniam.* Placentia colonia erat, ut videre est ap. Plin. iii, 15.

2 *Illis partibus.* Othonianis.

3 *Haud pœniteret.* Bene Illustr. Huetius: cum haud spernenda, vel pœnitenda virtute pollerent.

1 *Post Alpes.* Bene, *post Alpes;* cum Tacitus Romæ, vel in Italia scriberet.

2 *Sagulo.* Breviore sago. Inf. de mor. Germ. xvii, 'Tegumen omnibus sagum, fibula, aut si desit, spina consertum.' Versicoloribus sagulis, pro velis usos Batavos videbimus Hist. v, 23. Tales autem ferme nunc sunt vestes Helveticæ.

3 *Braccas.* Femora tegebant braccæ. Ex braccarum usu, pars Galliæ dicta fuit 'aliquando Braccata, nunc Narbonensis,' Mela, ii, 5. Galli, qui Urbem incenderunt, appellantur a Juvenal. viii, 234. 'Braccatorum pueri, Senonumque minores.'

4 *Ostroque.* Apud Romanos summus honos purpuræ, 'omnemque vestem' illuminabat, ut loquitur Plin. ix, 36.

cipale vulgus, pronum ad suspiciones, fraude illata ignis alimenta credidit, a quibusdam e vicinis coloniis, invidia et æmulatione, quod nulla in Italia moles tam capax foret: quocumque casu accidit, dum atrociora metuebantur, in levi habitum: reddita securitate, tamquam nihil gravius pati potuissent, mœrebant. Ceterum, multo suorum cruore, pulsus Cæcina; et nox parandis operibus absumta. Vitelliani pluteos, cratesque, et vineas[1] suffodiendis muris, protegendisque oppugnatoribus; Othoniani sudes[2] et immensas lapidum ac plumbi ærisque moles, perfringendis obruendisque hostibus, expediunt. Utrimque pudor, utrimque gloria, et diversæ exhortationes, hinc "legionum et Germanici exercitus robur," inde "Urbanæ militiæ, et prætoriarum cohortium decus attollentium." Illi, "ut segnem ac desidem, et circo ac theatris corruptum militem;" hi, "peregrinum et externum" increpabant: simul Othonem, ac Vitellium, celebrantes culpantesque, uberioribus inter se probris, quam laudibus stimulabantur.

22. Vix dum orto die, plena propugnatoribus mœnia, fulgentes armis virisque campi, densum legionum agmen, sparsa auxiliorum manus, altiora murorum sagittis aut saxis incessere; neglecta aut ævo fluxa cominus adgredi: ingerunt desuper Othoniani pila, librato magis et certo ictu, adversus temere subeuntes cohortes Germanorum, cantu truci, et, more patrio, nudis corporibus, super humeros scuta quatientium. Legionarius, pluteis, et cratibus tectus, subruit muros, instruit aggerem, molitur portas. Contra prætoriani dispositos ad id ipsum molares,[1] ingenti pondere ac fragore, provolvunt: pars subeuntium obruti: pars confixi, et exsangues, aut laceri, cum augeret stragem trepidatio, eoque acrius e mœnibus vulnerarentur, rediere, infracta partium fama. Et Cæcina, pudore cœptæ temere oppugnationis, ne inrisus ac vanus iisdem castris adsideret, trajecto rursus Pado, Cremonam petere intendit. Tradidere sese abeunti Turullius Cerialis, cum compluribus classicis, et Julius Briganticus, cum paucis equitum: hic præ-

1 *Pluteos—vineas.* Tres sunt diversæ machinæ, lignis, trabibus, viminibus, coriis contextæ, quibus protegebantur oppugnatores, dum muros suffodiebant. De iis plura v. ap. Veget. iv, 15.

2 *Sudes.* Ligna erant præacuta, et igne durata.

1 *Molares.* Sup. *immensas lapidum moles.*

fectus alæ, in Batavis genitus; ille primipilaris, et Cæcinæ haud alienus, quod ordines[2] in Germania duxerat.

23. Spurinna, comperto itinere hostium, defensam Placentiam, quæque acta, et quid Cæcina pararet, Annium Gallum per literas docet. Gallus legionem primam in auxilium Placentiæ ducebat, diffisus paucitate cohortium, ne longius obsidium, et vim Germanici exercitus parum tolerarent: ubi pulsum Cæcinam pergere Cremonam accepit, ægre coercitam legionem, et pugnandi ardore usque ad seditionem progressam, Bebriaci[1] sistit. Inter Veronam Cremonamque situs est vicus, duabus jam Romanis cladibus[2] notus, infaustusque. Iisdem diebus, a Martio Macro, haud procul Cremona, prospere pugnatum: namque promtus animi Martius, transvectos navibus gladiatores, in adversam Padi ripam, repente effudit. Turbata ibi Vitellianorum auxilia, et ceteris Cremonam fugientibus, cæsi qui restiterant. Sed repressus vincentium impetus, ne novis subsidiis firmati hostes, fortunam prælii mutarent. Suspectum id Othonianis fuit, omnia quæcumque facta prave æstimantibus. Certatim, ut quisque animo ignavus, procax ore, Annium Gallum, et Suetonium Paullinum, et Marium Celsum (nam eos Otho quoque præfecerat) variis criminibus incessebant. Acerrima seditionum ac discordiæ incitamenta, interfectores Galbæ: scelere et metu vecordes, miscere cuncta, modo palam turbidis vocibus, modo occultis ad Othonem literis: qui humillimo cuique credulus, bonos metuens, trepidabat; rebus prosperis incertus, et inter adversa melior. Igitur Titianum fratrem accitum[3] bello præposuit. Interea, Paullini et Celsi ductu, res egregiæ gestæ.

24. Angebant Cæcinam, nequidquam omnia cœpta,[1] et senescens exercitus sui fama: pulsus Placentia, cæsis nuper

2 *Quod ordines.* Primipilaris erat ordines ducere. De primipilaribus jam dictum An. ii, 11. et xv, 12.

1 *Bebriaci.* Vetus Scholiastes Juvenalis, laudatus supra inter Testimonia Veterum, ait 'Bebriacum vicum esse a Cremona vicesimo lapide.' Cluver. Ital. Antiq. i, 26. probat locum hunc esse pagum, nunc dictum *Caneto.* Miror Cl. Campo, qui egregium librum, *Historia di Cremona,* edidit, existimasse Bebriacum esse locum, qui nunc dicitur, *Bina;* quod neque cum Taciti narratione, neque cum tabula Geographica, quam ipse Cl. Campo publicavit, concordat.

2 *Duabus—cladibus.* Othoniana et Vitelliana. V. inf. Hist. iii, 20 sq. Bebriacensia hæc bella memorat Plin. x, 49. quem v. inf. inter Anecdota de Vitellio.

3 *Fratrem accitum.* Profecturus Otho, quietem Urbis, curasque Imperii, Titiano fratri permiserat, ut vidimus sup. Hist. i, 90.

1 *Cœpta.* Cœpta omnia hactenus irrita.

auxiliis, etiam per concursum exploratorum,[2] crebra magis quam digna memoratu prælia, inferior, propinquante Fabio Valente, ne omne belli decus illuc concederet, reciperare gloriam, avidius quam consultius, properabat. Ad duodecimum a Cremona (locus Castorum[3] vocatur) ferocissimos auxiliarium imminentibus viæ lucis occultos componit: equites "procedere longius" jussi, "et inritato prælio sponte refugere, festinationem sequentium elicere, donec insidiæ coorirentur." Proditum id Othonianis ducibus: et curam peditum Paullinus, equitum Celsus, sumsere. Tertiædecimæ legionis vexillum, quatuor auxiliorum cohortes, et quingenti equites in sinistro locantur: aggerem viæ[4] tres prætoriæ cohortes altis ordinibus[5] obtinuere: dextra fronte[6] prima legio incessit, cum duabus auxiliaribus cohortibus, et quingentis equitibus. Super hos e prætorio auxiliisque mille equites, cumulus prosperis, aut subsidium laborantibus, ducebantur.

25. Antequam miscerentur acies, terga vertentibus Vitellianis, Celsus doli prudens repressit suos. Vitelliani temere exsurgentes, cedente sensim Celso, longius secuti, ultro in insidias præcipitantur: nam a lateribus cohortes, legionum adversa frons, et subito discursu terga cinxerant equites. Signum pugnæ non statim a Suetonio Paullino pediti datum: cunctator natura, et cui cauta potius consilia cum ratione, quam prospera ex casu placerent, "compleri fossas,[1] aperiri campum, pandi aciem" jubebat; "satis cito incipi victoriam, ubi provisum foret ne vincerentur." Ea cunctatione, spatium Vitellianis datum in vineas, nexu traducum[2] impeditas, refugiendi. Et modica sylva adhærebat, unde rursus ausi, prom-

2 *Exploratorum.* Concurrentibus Vitellianorum et Othonianorum exploratoribus.

3 *Locus Castorum.* I. e. *ad Castris.* Supple ædem, vel templum. Suet. Oth. 9. Otho 'tribus quidem, verum mediocribus præliis, apud Alpes, circaque Placentiam, et ad Castoris, quod loco nomen est, vicit.' Ex Taciti narratione videtur locum Castorum et pugnæ fuisse inter fluvios Padum, *the Po*, et Adduam, *the Adda*, haud procul oppido, quod nunc dicitur *Pizzighitone*.

4 *Aggerem viæ.* Viæ Postumiæ, ut inf. Hist. iii, 21.

5 *Altis ordinibus. Angl. in close column:* ubi angusta frons, ac proinde plures altique ordines.

6 *Dextra fronte.* I. e. dextro cornu, *Angl. the right wing.* Sic Claudian. in Rufin. ii, 174. 'Armentis frons læva datur; per cornua Gallos Dexteriora locat.'

1 *Compleri fossas.* Hæc ne accipias de fossis castrorum, a quibus longe aberant; sed de fossis, quas incolæ fecerant ad recipiendas aquas, et ad exsiccandos agros, ut in planis locis mos est, hodieque etiam passim fit in illa Italiæ parte, et in aliis quæ in planitiem extenduntur; ut recte observavit Pichena.

2 *Nexu traducum.* Nexis surculis impeditas.

tissimos prætorianorum equitum interfecere: vulneratur rex Epiphanes,[3] impigre pro Othone pugnam ciens.

26. Tum Othonianus pedes erupit: protrita hostium acie, versi in fugam, etiam qui subveniebant: nam Cæcina non simul cohortes, sed singulas acciverat: quæ res in prælio trepidationem auxit, cum dispersos, nec usquam validos, pavor fugientium abriperet. Orta et in castris seditio, quod non universi ducerentur. Vinctus præfectus castrorum Julius Gratus, "tamquam fratri apud Othonem militanti proditionem ageret:" cum fratrem ejus Julium Frontonem, tribunum, Othoniani sub eodem crimine vinxissent. Ceterum ea ubique formido fuit, apud fugientes, occursantes, in acie, pro vallo, ut "deleri cum universo exercitu Cæcinam potuisse, ni Suetonius Paullinus receptui cecinisset," utrisque in partibus percrebuerit. "Timuisse se" Paullinus ferebat, "tantum insuper laboris atque itineris, ne Vitellianus miles, recens e castris, fessos adgrederetur, et perculsis nullum retro subsidium foret:" apud paucos ea ducis ratio probata, in vulgus adverso rumore fuit.

27. Haud perinde id damnum Vitellianos in metum compulit, quam ad modestiam composuit: nec solum apud Cæcinam, qui "culpam in militem" conferebat, "seditioni magis quam prælio paratum:" Fabii quoque Valentis copiæ (jam enim Ticinum[1] venerat) posito hostium contemtu, et recuperandi decoris cupidine, reverentius et æqualius duci parebant. Gravis alioquin seditio exarserat, quam altiore initio (neque enim rerum a Cæcina gestarum ordinem interrumpi oportuerat) repetam. Cohortes Batavorum, quas bello Neronis a quartadecima legione digressas, cum Britanniam peterent, audito Vitellii motu, in civitate Lingonum Fabio Valenti adjunctas retulimus,[2] superbe agebant, ut cujusque[3] legionis tentoria accessissent, "coercitos a se quartadecimanos, ablatam Neroni Italiam, atque omnem belli fortunam in ipsorum manu sitam," jactantes. Contumeliosum id militibus, acerbum duci:

3 *Rex Epiphanes.* Epiphanes filius Antiochi IV. Commagenorum regis, de quo sæpe supra in libris Annalium, frater Callinici. Epiphanem et Callinicum exhibet nummus æreus, quem publicavit Cl. Pellerin, *Recueil de Médailles de Rois*, p. 124. In laurea, caper in piscem desinens, supra stella, infra ancora, ΚΟΜΜΑΓΗΝΩΝ, 'Commagenorum.' Ex altera parte, duo juvenes Principes, equis insidentes, ΒΑCΙΛΕΩC ΥΙΟΙ, i. e. 'regis filii.' Rex autem dicitur Epiphanes, quod filius esset regis.

1 *Ticinum.* *Pavia.*

2 *Retulimus.* Sup. Hist. i, 59 et 64.

3 *Ut cujusque.* *Ut*, i. e. ubi, cum.

corrupta jurgiis aut rixis disciplina: ad postremum Valens e petulantia[4] etiam perfidiam suspectabat.

28. Igitur nuntio allato, "pulsam Treverorum alam[1] Tungrosque a classe Othonis, et Narbonensem Galliam circumiri;" simul cura socios tuendi, et militari astu, cohortes turbidas, ac, si una forent, prævalidas, dispergendi, partem Batavorum "ire in subsidium"[2] jubet. Quod ubi auditum, vulgatumque, mœrere socii, fremere legiones, "orbari se fortissimorum virorum auxilio: veteres illos et tot bellorum victores, postquam in conspectu sit hostis, velut ex acie abduci: si provincia[3] Urbe et salute imperii potior sit, omnes illuc sequerentur: sin victoriæ sanitas, sustentaculum, columen in Italia verteretur, non abrumpendos, ut corpori, validissimos artus."

29. Hæc velociter jactando, postquam, immissis lictoribus, Valens coercere seditionem cœptabat, ipsum invadunt, saxa jaciunt, fugientem sequuntur. "Spolia Galliarum, et Viennensium aurum,[1] et pretia laborum suorum occultare" clamitantes, direptis sarcinis, tabernacula ducis, ipsamque humum pilis et lanceis rimabantur: nam Valens, servili veste, apud decurionem equitum tegebatur. Tum Alphenus Varus, præfectus castrorum, deflagrante paulatim seditione, addit consilium, vetitis obire vigilias centurionibus,[2] omisso tubæ sono, quo miles ad belli munia cietur. Igitur torpere cuncti, circumspectare inter se attoniti: et id ipsum, quod nemo regeret, paventes; silentio, patientia, postremo precibus ac lacrymis veniam quærebant. Ut vero deformis et flens, et præter spem incolumis Valens processit, gaudium, miseratio, favor: versi in lætitiam (ut est vulgus utroque immodicum) laudantes gratantesque, circumdatum aquilis signisque, in tribunal ferunt. Ille, utili moderatione, non supplicium cujusquam poposcit: ac ne dissimulans suspectior foret, paucos incusavit:[3]

4 *E petulantia.* Cohortium Batavorum.

1 *Treverorum alam.* V. sup. Hist. ii, 14.

2 *In subsidium.* Narbonensis Galliæ.

3 *Provincia.* Gallia Narbonensis.

1 *Viennensium aurum.* Valentem magna Viennensium pecunia emtum vidimus sup. Hist. i, 66.

2 *Obire—centurionibus.* De hoc usu v. sup. An. xv, 30.

3 *Paucos incusavit.* Frustra Lips. legit, *paucis*: quasi id ad brevitatem orationis referatur, non ad eos, qui peccarant; quod sane omnes in hac culpa, nec excerpi pauci potuere. Vir eruditus non attendit ad ducis industriam, jam laudatam sup. Hist. i, 84 et 85. Cum plures peccaverint, in paucos animadvertitur, optimo severitatis modo.

gnarus civilibus bellis plus militibus, quam ducibus, licere.[4]

30. Munientibus castra apud Ticinum, de adversa Cæcinæ pugna allatum, et prope renovata seditio, "tamquam fraude et cunctationibus Valentis prælio defuissent." Nolle requiem, non expectare ducem, anteire signa, urgere signiferos: rapido agmine Cæcinæ junguntur. Improspera Valentis fama apud exercitum Cæcinæ erat: "expositos se tanto pauciores integris hostium viribus" querebantur, simul in suam excusationem, et adventantium robur per adulationem attollentes, ne ut victi et ignavi despectarentur. Et quamquam plus virium, prope duplicatus legionum auxiliorumque numerus erat Valenti, studia tamen militum in Cæcinam inclinabant; super benignitatem animi, qua promtior habebatur, etiam vigore ætatis,[1] proceritate corporis, et quodam inani favore.[2] Hinc æmulatio ducibus. Cæcina, "ut fœdum et maculosum:"[3] ille, "ut vanum ac tumidum," inridebant. Sed condito odio, eamdem utilitatem fovere, crebris epistolis, sine respectu veniæ, probra Othoni objectantes: cum duces partium Othonis, quamvis uberrima conviciorum in Vitellium materia, abstinerent.

31. Sane ante utriusque exitum, quo egregiam Otho famam, Vitellius flagitiosissimam, meruere, minus Vitellii ignavæ voluptates, quam Othonis flagrantissimæ libidines timebantur. Addiderat huic terrorem atque odium cædes Galbæ; contra, illi initium belli nemo imputabat.[1] Vitellius, ventre et gula sibi ipsi hostis; Otho, luxu, sævitia, audacia, reipublicæ exitiosior ducebatur. Conjunctis Cæcinæ ac Valentis copiis, nulla ultra penes Vitellianos mora, quin totis viribus certarent. Otho consultavit, "trahi bellum, an fortunam experiri placeret." Tum Suetonius Paullinus, dignum fama sua ratus, qua nemo illa tempestate militaris rei callidior habebatur, de toto genere belli censere; "festinationem hostibus, moram ipsis utilem" disseruit.

4 *Licere.* Causam hujus licentiæ animose expressit Lucan. v, 290. 'Facinus, quos inquinat, æquat.'

1 *Vigore ætatis.* V. sup. Hist. i, 53.

2 *Inani favore.* Etiam specie inanium validus, ut de Corbulone dictum est sup. An. xiii, 8. V. not. et em. ad Hist. ii, 30.

3 *Et maculosum.* Valentem, avaritia ac libidine fœdum et maculosum, vidimus sup. Hist. i, 66.

1 *Nemo imputabat.* Cum segne esset Vitellio ingenium, illi initium belli nemo imputabat. Inde, licet prior in bellum prorupisset, a suis tractus videbatur.

32. "Exercitum Vitellii universum advenisse, nec multum virium a tergo, quoniam Galliæ tumeant,[1] et deserere Rheni ripam, inrupturis tam infestis[2] nationibus, non conducat: Britannicum militem hoste et mari distineri: Hispanias armis non ita redundare: provinciam Narbonensem incursu classis et adverso prælio contremuisse: clausam Alpibus, et nullo maris subsidio, Transpadanam Italiam, atque ipso transitu exercitus vastam:[3] non frumentum usquam exercitui: nec exercitum sine copiis[4] retineri posse. Jam Germanos, quod genus militum apud hostes atrocissimum sit, tracto in æstatem bello, fluxis corporibus, mutationem soli cœlique haud toleraturos. Multa bella impetu valida, per tædia et moras evanuisse. Contra, ipsis omnia opulenta, et fida: Pannoniam, Mœsiam, Dalmatiam, Orientem, cum integris exercitibus; Italiam, et caput rerum Urbem; senatumque et populum, numquam obscura nomina, etsi aliquando obumbrentur: publicas privatasque opes, et immensam pecuniam, inter civiles discordias ferro validiorem: corpora militum aut Italiæ sueta, aut æstibus. Objacere flumen Padum, tutas viris murisque urbes; e quibus nullam hosti cessuram, Placentiæ defensione exploratum. Proinde duceret bellum: paucis diebus quartamdecimam legionem,[5] magna ipsam fama, cum Mœsiacis copiis adfore: tum rursus deliberaturum, et, si prælium placuisset, auctis viribus certaturos."

33. Accedebat sententiæ Paullini Marius Celsus: "idem placere Annio Gallo," paucos ante dies lapsu equi adflicto, missi, qui consilium ejus sciscitarentur, retulerant. Otho pronus ad decertandum: frater ejus Titianus, et præfectus prætorii Proculus, imperitia properantes, "fortunam et Deos, et numen Othonis adesse consiliis, adfore conatibus," testabantur: neu quis obviam ire sententiæ auderet, in adulationem concesserant. Postquam pugnari placitum, "interesse pugnæ Imperatorem, an seponi melius foret," dubitavere.

1 *Galliæ tumeant.* Exquisite dictum: tument Galliæ, in rebellionem adversus Vitellium cito erupturæ. Sic Tull. Epist. ad Att. xiv, 4. 'Tument negotia—horribile est quæ loquantur, quæ minitentur; ac vereor Gallica etiam bella.' Sic quoque Plin. in Paneg. c. 28. 'Obtulisti enim congiarium gaudentibus gaudens, securusque securis: quod antea Principes ad odium sui leniendum tumentibus plebis animis objectabant.'

2 *Tam infestis.* Germanorum nationibus.

3 *Vastam.* Eleganter dictum pro *vastatam.*

4 *Sine copiis.* Sine commeatibus, sine cibariis.

5 *Quartamdecimam legionem.* De qua sup. Hist. ii, 11.

Paullino et Celso jam non adversantibus, ne Principem objectare periculis viderentur, iidem illi deterioris consilii auctores perpulere, "ut Brixellum[1] concederet, ac dubiis præliorum exemtus, summæ rerum et imperii se ipsum reservaret." Is primus dies Othonianas partes adflixit: namque et cum ipso prætoriarum cohortium, et speculatorum, equitumque, valida manus discessit; et remanentium fractus animus: quando suspecti duces, et Otho, cui uni apud militem fides, dum et ipse non nisi militibus credit, imperia ducum in incerto[2] reliquerat.

34. Nihil eorum Vitellianos fallebat, crebris, ut in civili bello, transfugiis; et exploratores cura diversa sciscitandi, sua non occultabant. Quieti intentique Cæcina ac Valens, quando hostis imprudentia rueret, quod loco sapientiæ est, alienam stultitiam opperiebantur, inchoato ponte transitum Padi simulantes, adversus oppositam gladiatorum manum,[1] ac ne ipsorum miles segne otium tereret. Naves, pari inter se spatio, validis utrimque trabibus connexæ, adversum in flumen dirigebantur, jactis super ancoris, quæ firmitatem pontis continerent. Sed ancorarum funes non extenti fluitabant, ut, augescente flumine, inoffensus ordo navium attolleretur. Claudebat pontem imposita turris, et in extremam navem educta: unde tormentis ac machinis hostes propulsarentur.

35. Othoniani in ripa turrim struxerant, saxaque et faces jaculabantur. Et erat insula amne medio, in quam gladiatores navibus molientes, Germani nando prælabebantur. Ac forte plures transgressos, completis liburnicis, per promtissimos gladiatorum Macer adgreditur. Sed neque ea constantia gladiatoribus ad prælia, quæ militibus; nec perinde nutantes e navibus, quam stabili gradu e ripa, vulnera dirigebant. Et cum variis trepidantium inclinationibus, mixti remiges propugnatoresque turbarentur, desilire in vada ultro Germani, retentare puppes, scandere foros,[1] aut cominus mer-

1 *Brixellum.* Hodie *Bresello, in Regio.*

2 *In incerto.* Suspectis ducibus, absente Othone, cui uni fidebat miles, qui et ipse non nisi militibus credebat, incerta erant ducum imperia.

1 *Gladiatorum manum.* Duo millia gladiatorum, deforme auxilium in partibus Othonianis, ut vidimus sup. Hist. ii, 11.

1 *Scandere foros.* Othonianarum navium tabulata scandere.

gere: quæ cuncta in oculis utriusque exercitus, quanto lætiora Vitellianis, tanto acrius Othoniani causam auctoremque cladis[2] detestabantur.

36. Et prælium quidem, abruptis[1] quæ supererant navibus, fuga diremtum: Macer ad exitium poscebatur. Jamque vulneratum eminus lancea, strictis gladiis invaserant, cum intercursu tribunorum centurionumque protegitur. Nec multo post, Vestricius Spurinna, jussu Othonis, relicto Placentiæ modico præsidio, cum cohortibus subvenit. Dein Flavium Sabinum, consulem designatum, Otho rectorem copiis misit, quibus Macer præfuerat; læto milite ad mutationem ducum, et ducibus, ob crebras seditiones, tam infestam militiam aspernantibus.

37. Invenio apud quosdam auctores, "pavore belli, seu fastidio utriusque Principis, quorum flagitia ac dedecus apertiore in dies fama noscebantur, dubitasse exercitus, num, posito certamine, vel ipsi in medium consultarent, vel senatui permitterent legere Imperatorem. Atque eo duces Othonianos spatium ac moras suasisse, præcipue Paullinum; quod vetustissimus consularium, et militia clarus, gloriam nomenque Britannicis expeditionibus[1] meruisset." Ego ut concesserim, apud paucos, tacito voto, quietem pro discordia, bonum et innocentem Principem, pro pessimis ac flagitiosissimis expetitum: ita neque Paullinum, qua prudentia fuit, sperasse, corruptissimo seculo, tantam vulgi moderationem, reor, ut, qui pacem belli amore turbaverant, bellum pacis caritate deponerent: neque aut exercitus, linguis moribusque dissonos, in hunc consensum potuisse coalescere, aut legatos ac duces, magna ex parte luxus, egestatis, scelerum sibi conscios, nisi pollutum obstrictumque meritis suis Principem passuros.

38. Vetus, ac jam pridem insita mortalibus potentiæ cupido,[1] cum imperii magnitudine adolevit, erupitque. Nam rebus modicis, æqualitas facile habebatur: sed ubi subacto

2 *Auctoremque cladis.* Macrum.

1 *Abruptis.* Melius *abreptis.* Siquidem prælium fuga diremtum. Naves, quæ supererant, abreptæ, ut fugerent.

1 *Expeditionibus.* De quibus sæpe sup. An. xiv.

1 *Potentiæ cupido.* Ita ferme Sallust. Jug. 6. 'Natura mortalium, avida imperii et præceps ad explendam animi cupidinem.'

orbe, et æmulis urbibus[2] regibusve excisis, securas opes concupiscere vacuum fuit,[3] prima inter patres plebemque certamina exarsere. Modo turbulenti tribuni, modo consules prævalidi, et in Urbe ac foro tentamenta civilium bellorum. Mox e plebe infima,[4] C. Marius, et nobilium sævissimus L. Sulla, victam armis libertatem in dominationem verterunt. Post quos Cn. Pompeius occultior, non melior. Et numquam postea, nisi de principatu, quæsitum. Non discessere ab armis in Pharsalia ac Philippis[5] civium legiones; nedum Othonis ac Vitellii exercitus sponte posituri bellum fuerint. Eadem illos Deum ira, eadem hominum rabies, eædem scelerum causæ in discordiam egere. Quod singulis velut ictibus transacta sunt bella, ignavia Principum factum est. Sed me veterum novorumque morum reputatio longius tulit: nunc ad rerum ordinem venio.

39. Profecto Brixellum Othone, honor imperii penes Titianum fratrem, vis ac potestas penes Proculum, præfectum.[1] Celsus et Paullinus, cum prudentia eorum nemo uteretur, inani nomine ducum, alienæ culpæ prætendebantur: tribuni centurionesque ambigui,[2] quod, spretis melioribus, deterrimi valebant: miles alacer, qui tamen jussa ducum interpretari, quam exsequi, mallet. Promoveri ad quartum a Bebriaco[3] castra placuit, adeo imperite, ut quamquam verno tempore anni, et tot circum amnibus,[4] penuria aquæ fatigarentur. Ibi de prælio dubitatum, Othone per literas flagitante, ut maturarent; militibus, ut Imperator pugnæ adesset, poscentibus:

2 *Urbibus.* Carthagine maxime ac Numantia.

3 *Concupiscere vacuum fuit.* Nec aliter Sallust. Fragm. Hist. i, 3. 'Postquam, remoto metu Punico, simultates exercere vacuum fuit, plurimæ turbæ, seditiones, et ad postremum, bella civilia orta sunt.' His Sallustianis imitationibus, non deteritur, sed plurimum commendatur ars Taciti; qui, egregium ducem sequutus, se parem superioremve præstitit, cum immensas Romanorum res et cupidines tam validis verbis sensibusque coercuit. 'Securas' autem 'opes concupiscere vacuum fuit,' recte explicat Illustr. Huetius: non amplius necesse fuit securitati partarum opum prospicere.

4 *E plebe infima.* Quia plebeia erat Mariorum familia. Vere de Mario Vell. Paterc. ii, 11. 'Caius Marius, natus equestri loco, hirtus atque horridus, vitaque sanctus, quantum bello optimus, tantum pace pessimus, immodicus gloriæ, insatiabilis, impotens, semperque inquietus.'

5 *Pharsalia ac Philippis.* De quibus jam sup. Hist. i, 50.

1 *Præfectum.* Præfectum prætorii, ut sæpe dictum est.

2 *Ambigui.* I. e. incerti quid agerent; ut explicat Illustr. Huetius.

3 *A Bebriaco.* Ac proinde prope locum qui nunc dicitur *Tor Anzolini,* inter amnes *Ollio* et *Dermona.* Plut. Oth. p. 1071. ait Proculum castra metatum fuisse ad sextum ferme lapidem, Ὁ Πρόκλος κατεστρατοπέδευσεν ἀπὸ πεντήκοντα σταδίων.

4 *Tot circum amnibus.* Vix enim in ullo terrarum tractu plures, quam hic, amnes.

plerique copias trans Padum agentes acciri postulabant. Nec perinde dijudicari potest, quid optimum factu fuerit, quam pessimum fuisse, quod factum est.

40. Non ut ad pugnam, sed ad bellandum[1] profecti, confluentes[2] Padi et Adduæ fluminum, sedecim inde millium spatio distantes, petebant. Celso et Paullino abnuentibus, "militem itinere fessum, sarcinis gravem, objicere hosti, non admissuro, quominus expeditus, et vix quatuor millia passuum[3] progressus, aut incompositos in agmine, aut dispersos, et vallum molientes adgrederetur." Titianus et Proculus, ubi consiliis vincerentur, ad jus imperii transibant. Aderat sane citus equo Numida,[4] cum atrocibus mandatis, quibus Otho, increpita "ducum segnitia, rem in discrimen mitti" jubebat; æger mora, et spei impatiens.

41. Eadem die, ad Cæcinam, operi pontis intentum, duo prætoriarum cohortium tribuni, colloquium ejus postulantes, venerunt. Audire conditiones, ac reddere parabat, cum præcipites exploratores adesse hostem nuntiavere. Interruptus tribunorum sermo: eoque incertum fuit, insidias, an proditionem, vel aliquod honestum consilium cœptaverint. Cæcina, dimissis tribunis, revectus in castra, datum, jussu Fabii Valentis, pugnæ signum, et militem in armis invenit. Dum legiones de ordine agminis sortiuntur, equites prorupere: et, mirum dictu, a paucioribus Othonianis, quominus in vallum impingerentur, Italicæ legionis virtute deterriti sunt: ea, strictis mucronibus, redire pulsos, et pugnam resumere coegit. Disposita Vitellianarum legionum acies, sine trepidatione: etenim, quamquam vicino hoste, aspectus armorum densis arbustis prohibebatur: apud Othonianos, pavidi duces, miles ducibus infensus, mixta vehicula et lixæ, et præruptis utrimque fossis, via quieto quoque agmini angusta. Circumsistere alii

1 *Ad bellandum.* Ad decretorium certamen, quo bellum profligaretur. Forte scriptum olim *ad debellandum.*

2 *Confluentes.* Nunc *Bocca d'Adda,* prope *Castel nuovo.* Plutarchus numerat tantum duodecim millia passuum, Οὐκ ἐλάττονα σταδίων ἑκατὸν, quod non intervallum usque ad confluentes Padi et Adduæ designat, sed quousque procedere voluerit exercitus Othonianus.

3 *Vix* IV. *m. passuum.* Vitellianus exercitus expeditus, et vix quatuor millia passuum a castris suis, quæ haud procul Cremona fuere, progressus, Othonianos, aut incompositos in agmine, aut dispersos et vallum molientes, certissime erat aggressurus.

4 *Numida.* Tunc in luxu Romano plurimus fuit cursorum, Numidarumque equitum usus. Unde Seneca Epist. cxxiii. 'Omnes jam sic peregrinantur, ut illos Numidarum præcurrat equitatus, ut agmen cursorum antecedat: turpe est, nullos esse, qui occurrentes via dejiciant, qui honestum hominem venire magno pulvere ostendant.'

signa sua, quærere alii: incertus undique clamor, adcurrentium, vocitantium: et, ut cuique audacia, vel formido, in primam postremamve aciem prorumpebant, vel revehebantur.

42. Attonitas subito terrore mentes, falsum gaudium in languorem vertit, repertis, qui "descivisse a Vitellio exercitum" ementirentur. Is rumor, ab exploratoribus Vitellii dispersus, an in ipsa Othonis parte, seu dolo, seu forte [1] surrexerit, parum compertum. Omisso pugnæ ardore, Othoniani ultro salutavere: et hostili murmure excepti, plerisque suorum ignaris,[2] quæ causa salutandi, metum proditionis fecere. Tum incubuit hostium acies, integris ordinibus, robore et numero præstantior. Othoniani, quamquam dispersi, pauciores, fessi, prælium tamen acriter sumsere: et per locos, arboribus ac vineis impeditos, non una pugnæ facies: cominus, eminusque, catervis et cuneis, concurrebant: in aggere viæ,[3] collato gradu, corporibus et umbonibus niti, omisso pilorum jactu, gladiis et securibus galeas loricasque perrumpere: noscentes inter se,[4] ceteris conspicui, in eventum totius belli certabant.

43. Forte inter Padum viamque, patenti campo, duæ legiones congressæ sunt: pro Vitellio unaetvicesima, cui cognomen *Rapaci*,[1] vetere gloria insignis: e parte Othonis, prima Adjutrix, non ante in aciem deducta, sed ferox, et novi decoris avida. Primani, stratis unaetvicesimanorum principiis,[2] aquilam abstulere: quo dolore accensa legio, et impulit rursus[3] primanos, interfecto Orphidio Benigno legato, et plurima signa vexillaque ex hostibus rapuit. A parte alia, propulsa quintanorum impetu tertiadecima legio:[4] circumventi plurium accursu quartadecimani. Et ducibus Othonis jam pridem

1 *Dolo, s. forte.* Dolum innuit Suet. Oth. 9. 'Novissimo maximoque [prælio] apud Bedriacum fraude superatus est: cum spe colloquii facta, quasi ad conditionem pacis militibus eductis, ex improviso, atque in ipsa consalutatione dimicandum fuisset.'

2 *Plerisque—ignaris.* Plerisque Vitellianorum ignaris, quæ esset causa salutandi, metum proditionis fecere Othoniani.

3 *In aggere viæ.* Sic sæpe pugnatum vidimus in viarum aggeribus, sup. An. ii, 20, &c.

4 *Noscentes inter se.* Hæc accipe de his, qui in aggere viæ gradum conferebant: se invicem noscentes, ceteris conspicui, certabant, quasi ab ipsis totius belli eventus penderet. V. inf. c. 45. fratres, propinquos in diverso exercitu.

1 *Rapaci.* Multa legionum cognomina memoravi in not. et em. ad Hist. ii, 6. V. adhuc easdem not. et em. ad Hist. ii, 43.

2 *Principiis.* I. e. stratis lectissimis militibus, qui legionis uniusetvicesimæ primos ordines tuebantur.

3 *Impulit rursus. Rursus,* i. e. vice versa impulit primanos, seu legionem primam Adjutricem; ut recte explicat Pichena.

4 *Tertiadecima legio.* Quinta legio pro Vitellio, tertiadecima et quartadecima pro Othone stabant, ut vidimus sup. Hist. i, 55. et Hist. ii, 11 et 32.

profugis, Cæcina ac Valens subsidiis suos firmabant. Accessit recens auxilium, Varus Alphenus cum Batavis, fusa gladiatorum manu,[5] quam navibus transvectam, oppositæ cohortes in ipso flumine trucidaverant. Ita victores latus hostium invecti.

44. Et media acie perrupta, fugere passim Othoniani, Bebriacum petentes. Immensum id spatium: obstructæ strage corporum viæ: quo plus cædis fuit: neque enim[1] civilibus bellis, capti in prædam vertuntur. Suetonius Paullinus, et Licinius Proculus, diversis itineribus, castra vitavere.[2] Vedium Aquilam, tertiædecimæ legionis legatum, iræ militum inconsultus pavor obtulit. Multo adhuc die vallum ingressus, clamore seditiosorum et fugacium circumstrepitur: non probris, non manibus abstinent: "desertorem proditoremque" increpant; nullo proprio crimine ejus, sed, more vulgi, suum quisque flagitium aliis objectantes. Titianum et Celsum nox juvit,[3] dispositis jam excubiis, compressisque militibus, quos Annius Gallus precibus, consilio, auctoritate flexerat, "ne super cladem adversæ pugnæ, suismet ipsi cædibus sævirent: sive finis bello venisset, seu resumere arma mallent, unicum victis in consensu levamentum." Ceteris fractus animus. Prætorianus miles, "non virtute se, sed proditione victum" fremebat. "Ne Vitellianis quidem incruentam fuisse victoriam, pulso equite, rapta legionis aquila:[4] superesse cum ipso Othone militum quod trans Padum fuerit: venire Mœsicas legiones: magnam exercitus partem Bebriaci remansisse: hos certe nondum victos; et, si ita ferret, honestius in acie perituros." His cogitationibus truces aut pavidi, extrema desperatione ad iram sæpius, quam in formidinem, stimulabantur.

45. At Vitellianus exercitus, ad quintum a Bebriaco lapidem[1] consedit, non ausis ducibus eadem die oppugnationem castrorum: simul voluntaria deditio sperabatur. Sed expe-

5 *Gladiatorum manu.* Sup. Hist. ii, 35.

1 *Neque enim.* Inde tot cædes, cum in bellis civilibus nullus sit captivorum usus. Χρῆσθαι γὰρ οὐκ ἔστι ἁλισκομένοις. Plut. Oth. p. 1073. Ingentem vero cæsorum in hac pugna struem v. ap. Plut. l. c.

2 *Castra vitavere.* Furorem militum veriti: Ἐξέκλιναν φοβούμενοι τοὺς στρατιώτας. Plut. Oth. p. 1072.

3 *Nox juvit.* Plutarchus plura et quædam diversa narrat, quæ v. in not. et em. ad Hist. ii, 44.

4 *Legionis aquila.* Legionis uniusetvicesimæ.

1 *Ad—lapidem.* Ergo non procul loco, qui nunc dicitur *Tor Anzolini.*

ditis, et tantum ad prælium egressis, munimentum fuere arma et victoria. Postera die, haud ambigua Othoniani exercitus voluntate, et, qui ferociores fuerant, ad pœnitentiam inclinantibus, missa legatio, nec apud duces Vitellianos dubitatum, quominus pacem concederent. Legati paulisper retenti: ea res hæsitationem attulit, ignaris adhuc[2] an impetrassent. Mox remissa legatione, patuit vallum. Tum victi victoresque in lacrymas effusi, sortem civilium armorum misera lætitia detestantes. Iisdem tentoriis, alii fratrum, alii propinquorum vulnera fovebant. Spes et præmia in ambiguo;[3] certa funera et luctus. Nec quisquam adeo mali expers, ut non aliquam mortem mœreret. Requisitum Orphidii legati corpus, honore solito crematur. Paucos necessarii ipsorum sepelivere: ceterum vulgus, super humum relictum.

46. Opperiebatur Otho nuntium pugnæ, nequaquam trepidus, et consilii certus: mœsta primum fama, dein profugi e prælio perditas res patefaciunt. Non expectavit militum ardor vocem Imperatoris: "bonum habere animum" jubebant: "superesse adhuc novas vires, et ipsos extrema passuros, ausurosque:" neque erat adulatio. Ire in aciem, excitare partium fortunam, furore quodam et instinctu flagrabant: qui procul adstiterant, tendere manus, et proximi prensare genua; promtissimo Plotio Firmo. Is prætorii præfectus, idemtidem orabat, "ne fidissimum exercitum, ne optime meritos milites desereret: majore animo tolerari adversa,[1] quam relinqui, fortes et strenuos, etiam contra fortunam, insistere spei;[2] timidos et ignavos ad desperationem formidine properare." Quas inter voces, ut flexerat vultum, aut induraverat Otho, clamor et gemitus.[3] Nec prætoriani tantum, proprius Othonis miles, sed præmissi e Mœsia, "eamdem obstinationem adventantis exercitus, legiones Aquileiam in-

2 *Ignaris adhuc.* Ignaris adhuc Othonianis an pacem impetrassent. Mox remissa legatione, patuit vallum, exceptique Vitelliani.

3 *In ambiguo.* Ob superstites partium duces Othonem et Vitellium.

1 *Majore—adversa.* Vere egregieque dictum. Miror eruditum Lips. hic patrocinari Stoicis, qui cæco furore mortem quærebant, ne adversa experirentur. Hac de re jam dictum sup. in not. et em. ad An. vi, 29.

2 *Insistere spei.* Inde Florus iv, 8. 'Magnæ indolis signum est sperare semper.'

3 *Clamor et gemitus.* Clamor lætantium, ubi ad vitam vultum flexerat; gemitus dolentium, cum ad mortem induraverat.

gressas,"[4] nuntiabant: ut nemo dubitet potuisse renovari bellum atrox, lugubre, incertum victis, et victoribus.

47. Ipse aversus a consiliis belli,[1] "Hunc," inquit, animum, hanc virtutem vestram ultra periculis objicere, nimis grande vitæ meæ pretium puto. Quanto plus spei ostenditis, si vivere placeret, tanto pulchrior mors erit. Experti invicem sumus, ego ac fortuna: nec tempus computaveritis: difficilius est temperare felicitati, qua te non putes diu usurum. Civile bellum a Vitellio cœpit: et ut de principatu certaremus armis, initium illic fuit: ne plusquam semel certemus, penes me exemplum erit: hinc Othonem posteritas æstimet. Fruetur Vitellius fratre, conjuge, liberis: mihi non ultione,[2] neque solatiis opus est. Alii diutius imperium tenuerint; nemo tam fortiter reliquerit. An ego tantum Romanæ pubis, tot egregios exercitus, sterni rursus, et reipublicæ eripi patiar? Eat hic mecum animus,[3] tamquam perituri pro me fueritis; sed este superstites: nec diu moremur, ego incolumitatem vestram, vos constantiam meam. Plura de extremis loqui, pars ignaviæ est: præcipuum destinationis meæ documentum habete, quod de nemine queror; nam incusare Deos, vel homines, ejus est, qui vivere velit."

48. Talia locutus, ut cuique ætas aut dignitas, comiter appellatos, "irent propere, neu remanendo iram victoris asperarent," juvenes auctoritate, senes precibus movebat: placi-

4 *Aquileiam ingressas.* Legiones tertiam, septimam et octavam, ut dicetur inf. c. 85. Errare autem videtur Suet. Vespas. 6. cum scribit 'Mœsiaci exercitus bina' tantum 'e tribus legionibus millia missa auxilio Othoni.' Aquileia, servato adhuc nomine, *Aquileia, in Friuli.*

1 *Aversus—belli.* Id supremaque Othonis illustrat Suet. Oth. 10. 'Interfuit huic bello pater meus Suetonius Lenis, tertiædecimæ legionis tribunus angusticlavius. Is mox referre solebat, Othonem etiam privatum usque adeo detestatum civilia arma, ut memorante quodam inter epulas de Cassii Brutique exitu, cohorruerit: nec concursurum cum Galba fuisse, nisi confideret sine bello rem transigi posse. Tunc ad despiciendam vitam exemplo manipularis militis concitatum: qui cum cladem exercitus nuntiaret, ac nunc mendacii, nunc timoris, quasi fugisset ex acie, argueretur, gladio ante pedes ejus incubuerit: hoc viso, proclamasse eum aiebat: Non amplius se in periculum tales tamque bene meritos conjecturum. Fratrem igitur fratrisque filium, et singulos amicorum cohortatus, ut sibi quisque pro facultate consuleret: ab amplexu et osculo suo dimisit omnes, secretoque captato, binos codicillos exaravit ad sororem consolatorios. Sed et ad Messalinam Neronis, quam matrimonio destinaverat, commendans reliquias suas et memoriam. Quidquid deinde epistolarum erat, ne cui periculo aut noxæ apud victorem forent, concremavit. Divisit et pecunias domesticis ex copia præsenti.'

2 *Non ultione.* Noluit enim Otho fratrem, conjugem, liberos Vitellii interficere, eaque malorum solatia petere.

3 *Animus.* Eat mecum hic vester animus, jam nobilitatus, tamquam perituri pro me fueritis.

dus ore, intrepidus verbis, intempestivas suorum lacrymas coercens. "Dari naves ac vehicula" abeuntibus jubet: libellos epistolasque, studio erga se, aut in Vitellium contumeliis insignes, abolet: pecunias distribuit, parce, nec ut periturus. Mox Salvium Cocceianum, fratris filium,[1] prima juventa, trepidum et mœrentem, ultro solatus est, laudando "pietatem" ejus, castigando "formidinem:" "an Vitellium tam immitis animi fore, ut pro incolumi tota domo, ne hanc quidem sibi gratiam redderet? mereri se festinato exitu clementiam victoris. Non enim ultima desperatione, sed poscente prælium exercitu, remisisse reipublicæ novissimum casum. Satis sibi nominis, satis posteris suis nobilitatis quæsitum: post Julios, Claudios, Servios,[2] se primum in familiam novam imperium intulisse: proinde erecto animo capesseret vitam, neu patruum sibi Othonem fuisse, aut oblivisceretur umquam, aut nimium meminisset."

49. Post quæ, dimotis omnibus, paulum requievit: atque illum, supremas jam curas animo volutantem, repens tumultus avertit, nuntiata consternatione ac licentia militum: namque abeuntibus exitium minitabantur; atrocissima in Verginium[1] vi, quem clausa domo obsidebant: increpitis seditionis auctoribus regressus, vacavit abeuntium alloquiis, donec omnes inviolati digrederentur. Vesperascente die, sitim haustu gelidæ aquæ[2] sedavit: tum allatis pugionibus duobus, cum utrumque pertentasset, alterum capiti subdidit: et explorato jam profectos amicos, noctem quietam, utque adfirmatur, non insomnem[3] egit. Luce prima, in ferrum pectore incubuit: ad gemitum morientis, ingressi liberti, servique, et Plotius Firmus, prætorii præfectus, unum vulnus invenere. Funus maturatum: ambitiosis id precibus petierat, "ne am-

1 *Fratris filium.* Filium Titiani, quem ipsum quoque præsentem fuisse scribit Suet. l. sup. cit. Quod tamen minime probabile videtur, ut patet ex c. 44.

2 *Servios.* Augustus, Tiberius, Caius, Julia familia. Claudius, Nero, Claudia; Galba, Servia; Otho, Salvia.

1 *In Verginium.* Verginius, quem a Galba neglectum vidimus sup. in Suppl. An. xvi, 94. Othonis partes erat secutus. Ipse olim imperii contemtor, nunc forte auctor habebatur, quod illud Otho sperneret.

2 *Gelidæ aquæ.* Hæc videtur esse decocta Neronis, ita dicta, quod ut magis frigesceret, prius decoqueretur. Vide Anecdota de Nerone, Vol. ii, p. 531.

3 *Non insomnem.* Suet. Oth. 11. 'Foribus adopertis, arctissimo somno quievit, et circa lucem demum expergefactus, uno se trajecit ictu infra lævam papillam: irrumpentibusque ad primum gemitum, modo celans, modo detegens plagam, exanimatus est.'

putaretur caput,[4] ludibrio futurum." Tulere corpus prætoriæ cohortes, cum laudibus et lacrymis, vulnus manusque ejus exosculantes. Quidam militum, juxta rogum interfecere se; non noxa, neque ob metum, sed æmulatione decoris, et caritate Principis: ac postea, promiscue Bebriaci, Placentiæ, aliisque in castris, celebratum id genus mortis. Othoni sepulcrum exstructum est, modicum, et mansurum.[5]

50. Hunc vitæ finem habuit septimo et tricesimo ætatis anno.[1] Origo illi e municipio Ferentino.[2] Pater consularis;[3] avus prætorius:[4] maternum genus impar,[5] nec tamen indecorum: pueritia ac juventa, qualem monstravimus:[6] duobus facinoribus,[7] altero flagitiosissimo, altero egregio, tantumdem apud posteros meruit bonæ famæ, quantum malæ. Ut conquirere fabulosa, et fictis oblectare legentium animos, procul gravitate cœpti operis crediderim; ita vulgatis traditisque demere fidem non ausim. "Die, quo Bebriaci certabatur, avem invisitata specie,[8] apud Regium Lepidum[9] celebri vico consedisse," incolæ memorant; "nec deinde cœtu hominum,

4 *Ne amputaretur caput.* Neronem id quoque petivisse vidimus sup. in Suppl. An. xvi, 87. Ut libidinibus, sic etiam suprema necessitate pares fuere Otho ac Nero. At plus constantiæ in Othone.

5 *Et mansurum.* Nulla enim invidiæ causa. Modicum ejus monumentum, inscriptum memoriæ Marci Othonis, Μάρκου Ὄθωνος, Brixelli invisit Plutarchus; ut ipse testatur in Vit. Othon. p. 1075.

1 *Septimo—ætatis anno.* Bene. Natus enim erat Otho, teste Suet. Oth. 2. 'quarto Kalendas Maii, Camillo Arruntio, Domitio Ahenobarbo consulibus.' Porro coss. fuere A. U. C. 785. J. C. 32. Errat ergo Suet. cum ibid. c. 11. scribit: 'Celeriter (ita præceperat) funeratus' est Otho, 'trigesimo octavo ætatis anno, et nonagesimo quinto imperii die.' Fuit enim Othoni, ut liquet, hic annus ætatis ejus septimus et tricesimus, dies imperii nonagesimus secundus; si quidem occisus est Galba die 15. Januarii, Otho die 16. Aprilis. V. erudit. Noris, de Epoch. Syro-Maced. i, 3. p. 56. Videtur Suet. diem Othonis emortualem cum die quo mors ejus Romæ nuntiata est confudisse.

2 *Municipio Ferentino.* In Etruria municipium Ferentinum, nunc *Frenti;* de quo jam dictum sup. An. xv, 53. Suet. Oth. 1. 'Majores Othonis orti sunt oppido Ferentino, familia vetere et honorata, atque ex principibus Etruriæ.'

3 *Pater consularis.* De quo Suet. ibid. 'Pater Lucius Otho materno genere præclaro, multarum et magnarum propinquitatum, tam carus, tamque non absimilis facie Tiberio Principi fuit, ut plerique procreatum ex eo crederent. Urbanos honores, proconsulatum Africæ, et extraordinaria imperia, severissime administravit.'

4 *Avus prætorius.* Suet. ibid. 'Avus Marcus Salvius Otho, patre equite Romano, matre humili, incertum an ingenua, per gratiam Liviæ Augustæ, in cujus domo creverat, senator est factus, nec præturæ gradum excessit.'

5 *Maternum—impar.* Mater ejus Albia Terentia 'splendida' quidem appellatur 'fœmina' a Suet. l. c. At, ut recte observat Lips., id equestrem tantum ordinem notat.

6 *Monstravimus.* Sup. Hist. i, 13. V. et Suet. Oth. 2.

7 *Duobus facinoribus.* Altero flagitiosissimo, cum imperium cæde Galbæ occupavit; altero egregio, cum id reliquit.

8 *Invisitata specie.* I. e. non visa specie. V. not. et em. ad Hist. ii, 50.

9 *Regium Lepidum.* Hodieque *the states of Reggio, in Modena:* urbs Brixello, ubi Otho periit, quindecim circiter millibus passuum distans.

aut circumvolitantium alitum, territam pulsamve, donec Otho se ipse interficeret: tum ablatam ex oculis: et tempora reputantibus, initium finemque miraculi,[10] cum Othonis exitu competisse."

51. In funere ejus, novata luctu ac dolore militum seditio: nec erat, qui coerceret. Ad Verginium versi, modo "ut reciperet imperium," nunc "ut legatione apud Cæcinam ac Valentem fungeretur," minitantes orabant.[1] Verginius per aversam domus partem furtim degressus, inrumpentes frustratus est. Earum, quæ Brixelli egerant, cohortium preces Rubrius Gallus tulit.[2] Et venia statim impetrata, concedentibus ad victorem, per Flavium Sabinum, iis copiis, quibus præfuerat.

52. Posito ubique bello, magna pars senatus extremum discrimen adiit, profecta cum Othone ab Urbe, dein Mutinæ[1] relicta. Illuc adverso de prælio allatum: sed milites, ut falsum rumorem aspernantes, quod infensum Othoni senatum arbitrabantur, custodire sermones, vultum habitumque trahere in deterius: conviciis postremo ac probris causam et initium cædis quærebant: cum alius insuper metus senatoribus instaret, ne prævalidis jam Vitellii partibus, cunctanter excepisse victoriam crederentur: ita trepidi et utrimque anxii coeunt; nemo privatim[2] expedito consilio, inter multos societate culpæ tutior. Onerabat paventium curas ordo Mutinensis,[3] "arma et pecuniam" offerendo, appellabatque "Patres Conscriptos" intempestivo honore.

10 *Finemque miraculi.* Uti mos est, alia de miraculo narrat Suet. Vespas. 5. 'Acie Bedriacensi, priusquam committeretur, duas aquilas in conspectu omnium conflixisse: victaque altera, supervenisse tertiam a Solis ortu, ac victricem abegisse.'

1 *Minitantes orabant.* Sed utrumque infra Verginii dignitatem. Jam enim spreverat imperium; nec decebat eum legatione apud Cæcinam ac Valentem fungi.

2 *Rubrius — tulit.* Rubrius Gallus ad castra Vitellianorum tulit preces earum cohortium, quæ cum Othone Brixelli egerant. Et venia statim fuit impetrata copiis, quibus Flavius Sabinus præfuerat, ipso duce, ad victorem concedentibus. De Flavio Sabino, Vespasiani fratre, dictum sup. Hist. i, 46. et inf. Hist. ii, 55.

1 *Mutinæ.* Nunc *Modena.*

2 *Nemo privatim.* Nemo privatim expedito consilio, sed ut inter multos evenit, quisque societate culpæ tutior. Sic infra Hist. iv, 41. 'societate culpæ invidiam declinavit.'

3 *Ordo Mutinensis.* Sic Puteolanorum ordinem vidimus et illustravimus sup. An. xiii, 48. Sic Nolæ in veteribus Inscriptionibus: ORDO POPVLVSQVE NOLANVS. Neapoli, ORDO NEAPOLITANORVM ET POPVLVS. Senatorum autem paventium curas onerabant oblata arma et pecuniæ, quæ si spernerentur, furor erat victis Othonianis; si reciperentur, odium visque penes Vitellianos victores. Intempestivo autem honore appellabantur Patres Conscripti, cum nihil libertatis superesset, immineret servitium.

53. Notabile inde jurgium[1] fuit, quo Licinius Cæcina Marcellum Eprium,[2] "ut ambigua disserentem," invasit. Nec ceteri sententias aperiebant: sed invisum memoria delationum,[3] expositumque ad invidiam Marcelli nomen, inritaverat Cæcinam, ut novus adhuc, et in senatum nuper adscitus, magnis inimicitiis clararesceret. Moderatione meliorum diremti. Et rediere omnes Bononiam,[4] rursus consiliaturi: simul, medio temporis, plures nuntii sperabantur. Bononiæ, divisis per itinera, qui recentissimum quemque percunctarentur, interrogatus Othonis libertus "causam digressus, habere se suprema ejus mandata" respondit: "ipsum viventem quidem relictum, sed sola posteritatis cura,[5] et abruptis vitæ blandimentis." Hinc admiratio, et plura interrogandi pudor. Atque omnium animi in Vitellium inclinavere.

54. Intererat consiliis frater ejus, L. Vitellius, seque jam adulantibus offerebat, cum repente Cœnus, libertus Neronis, atroci mendacio universos perculit, "adfirmans, superventu quartædecimæ legionis,[1] junctis a Brixello viribus, cæsos victores, versam partium fortunam." Causa fingendi fuit, ut diplomata Othonis,[2] quæ negligebantur, lætiore nuntio revalescerent. Et Cœnus quidem rapide in Urbem vectus, paucos post dies, jussu Vitellii pœnas luit. Senatorum periculum auctum, credentibus Othonianis militibus vera esse, quæ adferebantur. Intendebat formidinem, quod publici consilii facie,[3] discessum Mutina, desertæque partes forent. Nec ultra in commune congressi, sibi quisque consuluere: donec missæ a Fabio Valente epistolæ, demerent metum. Et mors Othonis, quo laudabilior, eo velocius audita.

55. At Romæ nihil trepidationis: Cereales ludi[1] ex more

1 *Notabile inde jurgium.* Vide not. et em. ad Hist. ii, 53. ubi plura de hoc jurgio ejusque causa et auctore.

2 *Marcellum Eprium.* De quo sæpe sup. An. Lib. xii, xiii, et xvi.

3 *Memoria delationum.* Plurimos, ac maxime Thraseam accusaverat, ut vidimus An. xvi, 22 et 28.

4 *Bononiam.* Senatores omnes, qui Mutinam venerant, rediere Bononiam; nunc *Bologna.*

5 *Sola posteritatis cura.* Solas posteritatis et immortalitatis curas animo agitantem.

1 *Quartædecimæ legionis.* Quam contra Vitellianorum accursu propulsam vidimus sup. c. 43.

2 *Diplomata Othonis.* Quæ negligebantur, mortuo Othone, et fortuna imperii in alium translata. Diplomata, de quibus hic agitur, ea sunt, quæ dabantur ut viatorum cursus celeraretur. V. Plin. Ep. x, 14 et 54. et Suppl. An. xvi, 90. Alia erant diplomata beneficiorum, a Principibus collatorum, quæ v. ap. Suet. Aug. 50. Cal. 38. Ner. 12.

3 *Publici—facie.* Publico enim consilio Mutina discessisse, et Othonis partes deseruisse videbantur.

1 *Cereales ludi.* Cereales ludi spectabantur in circo die 19. Aprilis. V. quæ de his ludis diximus sup. An. xv, 53.

spectabantur. Ut "cessisse vita Othonem, et a Flavio Sabino, præfecto Urbis, quod erat in Urbe militum sacramento Vitellii adactum," certi auctores in theatrum attulerunt, Vitellio plausere: populus, cum lauru ac floribus, Galbæ imagines circum templa tulit, congestis in modum tumuli coronis, juxta lacum Curtii, quem locum Galba moriens sanguine infecerat.[2] In senatu, cuncta longis aliorum principatibus composita statim decernuntur.[3] Additæ "erga Germanicos exercitus laudes, gratesque:" et missa legatio, quæ gaudio fungeretur. Recitatæ Fabii Valentis epistolæ, ad consules scriptæ haud immoderate: gratior Cæcinæ modestia fuit, quod non scripsisset.

56. Ceterum Italia gravius atque atrocius, quam bello adflictabatur: dispersi per municipia et colonias Vitelliani, spoliare, rapere, vi et stupris polluere: in omne fas nefasque avidi, aut venales, non sacro, non profano abstinebant. Et fuere, qui inimicos suos specie militum interficerent: ipsique milites, regionum gnari, refertos agros, dites dominos in prædam, aut si repugnatum foret, ad excidium destinabant, obnoxiis ducibus,[1] et prohibere non ausis: minus avaritiæ in Cæcina, plus ambitionis: Valens, ob lucra et quæstus infamis, eoque alienæ etiam culpæ dissimulator. Jam pridem attritis Italiæ rebus, tantum peditum[2] equitumque, vis, damnaque, et injuriæ, ægre tolerabantur.

57. Interim Vitellius, victoriæ suæ nescius, ut ad integrum bellum, reliquas Germanici exercitus vires trahebat. Pauci veterum militum in hibernis[1] relicti, festinatis per Gallias delectibus, ut remanentium legionum nomina supplerentur. Cura ripæ[2] Hordeonio Flacco permissa: ipse e Britannico delectu octo millia sibi adjunxit: et paucorum dierum iter progressus, "prosperas apud Bebriacum res, ac morte Othonis concidisse bellum" accepit. Vocata concione, virtutem militum laudibus cumulat. Postulante exercitu, "ut libertum suum, Asia-

2 *Sanguine infecerat.* Sup. Hist. i, 41.

3 *Statim decernuntur.* Sic sup. de Othone Hist. i, 47. 'Accurrunt patres, decernitur Othoni tribunicia potestas, et nomen Augusti, et omnes Principum honores.'

1 *Obnoxiis ducibus.* Militum libidini obtemperantibus ducibus, quorum fortuna opesque omnes sitæ erant in exercitus favore, ut recte explicat Illustr. Huetius.

2 *Tantum peditum.* Tantus peditum equitumque numerus.

1 *In hibernis.* In hibernis Germaniæ superioris et inferioris.

2 *Cura ripæ.* Cura ripæ Rheni Hordeonio Flacco permissa, ne inter hos motus impetum facerent Germani.

ticum, equestri dignitate donaret," inhonestam adulationem compescit. Dein, mobilitate ingenii, quod palam abnuerat, inter secreta convivii largitur: honoravitque Asiaticum anulis,[3] fœdum mancipium, et malis artibus ambitiosum.

58. Iisdem diebus, "accessisse partibus utramque Mauretaniam,[1] interfecto procuratore Albino," nuntii venere. Luceius Albinus, a Nerone Mauretaniæ Cæsariensi præpositus, addita per Galbam Tingitanæ provinciæ[2] administratione, haud spernendis viribus agebat: novemdecim cohortes, quinque alæ, ingens Maurorum numerus aderat, per latrocinia et raptus apta bello manus. Cæso Galba, in Othonem pronus, nec Africa contentus, Hispaniæ, angusto freto[3] diremtæ, imminebat. Inde Cluvio Rufo[4] metus; "et decimam legionem propinquare littori," ut transmissurus, jussit: præmissi centuriones, qui Maurorum animos Vitellio conciliarent: neque arduum fuit, magna per provincias Germanici exercitus fama. Spargebatur insuper, "spreto procuratoris vocabulo, Albinum insigne regis, et Jubæ nomen[5] usurpare."

59. Ita mutatis animis, Asinius Pollio, alæ præfectus, e fidissimis Albino, et Festus ac Scipio, cohortium præfecti, opprimuntur. Ipse Albinus, dum e Tingitana provincia Cæsariensem Mauretaniam petit, appulsus littori, trucidatur: uxor ejus, cum se percussoribus obtulisset, simul interfecta est; nihil eorum, quæ fierent, Vitellio anquirente: brevi auditu, quamvis magna transibat, impar curis gravioribus. "Exercitum itinere terrestri" pergere jubet: ipse Arare flumine[1] devehitur, nullo Principali paratu, sed vetere egestate[2] con-

3 *Anulis.* Anulus, insigne erat equestris dignitatis, ut dictum est sup. Hist. i, 13. Varia Asiatici fata, Vitellii libidinem et inconstantiam paucis complexus est Suet. Vitell. 12.

1 *Utramque Mauretaniam.* Mauretaniam, in duas partes a Caio Caligula divisam diximus in Suppl. An. viii, 34.

2 *Tingitanæ provinciæ.* I. e. Mauretaniæ Tingitanæ, nunc *Fez and Morocco.* Mauretania Cæsariensis, hodie *Algiers.*

3 *Angusto freto.* Nunc *the Straits of Gibraltar.*

4 *Cluvio Rufo.* Hispaniæ rectori, de quo sup. Hist. i, 8 et 76.

5 *Jubæ nomen.* Nomen inter Maurorum reges illustre.

1 *Arare flumine.* Hodie *the Saone;* de quo flumine jam sup. An. xiii, 53.

2 *Vetere egestate.* Egestatem turpitudinemque Vitellii testatur quoque Suet. Vitell. 7. 'Satis constat [Vitellio in inferiorem Germaniam] exituro viaticum defuisse, tanta egestate rei familiaris, ut uxore et liberis, quos Romæ relinquebat, meritorio cœnaculo abditis, domum in reliquam partem anni ablocarit: utque ex aure matris detractum unionem pigneraverit ad itineris impensas. Creditorum quidem præstolantium, ac detinentium turbam, et in iis Sinuessanos Formianosque, quorum publica vectigalia interverterat, non nisi terrore calumniæ amovit: cum libertino cuidam acerbius debitum reposcenti injuriarum formulam, quasi calce ab eo percussus, intendisset; nec aliter quam ex-

spicuus: donec Junius Blæsus,[3] Lugdunensis Galliæ rector, genere inlustri, largus animo, et par opibus, circumdaret Principis ministeria, comitaretur liberaliter, eo ipso ingratus, quamvis odium Vitellius vernilibus blanditiis velaret. Præsto fuere Lugduni victricium victarumque partium duces. Valentem et Cæcinam pro concione laudatos, curuli suæ circumposuit. Mox "universum exercitum occurrere infanti filio"[4] jubet: perlatumque, et paludamento[5] opertum, sinu retinens, *Germanicum* appellavit, cinxitque cunctis fortunæ Principalis insignibus: nimius honos inter secunda, rebus adversis in solatium cessit.

60. Tum interfecti centuriones promtissimi Othonianorum: unde præcipua in Vitellium alienatio, per Illyricos exercitus. Simul ceteræ legiones contactu,[1] et adversus Germanicos milites invidia, bellum meditabantur. Suetonium Paullinum, ac Licinium Proculum,[2] tristi mora squalidos tenuit: donec auditi, necessariis magis defensionibus, quam honestis uterentur. Proditionem ultro imputabant:[3] "spatium longi ante prælium itineris, fatigationem Othonianorum, permixtum vehiculis agmen, ac pleraque fortuita, fraudi suæ" adsignantes: et Vitellius credidit de perfidia,[4] et fidem absolvit. Salvius Titianus, Othonis frater, nullum discrimen adiit, pietate[5] et ignavia excusatus. Mario Celso[6] consulatus servatur: sed creditum fama, objectumque mox in senatu Cæcilio Simplici, "quod eum honorem pecunia mercari, nec sine exitio Celsi voluisset:" restitit Vitellius, deditque postea consulatum[7] Simplici, innoxium et inemtum. Trachalum[8] adversus criminantes Galeria,[9] uxor Vitellii, protexit.

tortis quinquaginta sestertiis remisisset.' Quinquaginta sestertia sunt *Angl.* 416*l.* 13*s.* 4*d.*

3 ***Junius Blæsus.*** Cujus fata videbimus inf. Hist. iii, 38.

4 ***Infanti filio.*** Quem 'titubantia oris prope mutum et elinguem' fuisse scribit Suet. Vitell. 6.

5 ***Paludamento.*** De paludamento, seu veste militari, jam dictum sup. An. xii, 56.

1 ***Contactu.*** Vicinitate ac societate. Sic sup. An. i, 43. 'Discedite a contactu, ac dividite turbidos.'

2 ***Licinium Proculum.*** Paullinus et Proculus, Othoniani duces, de quibus sæpe sup., ac maxime Hist. ii, 31 et 33.

3 ***Imputabant.*** Ob proditum a se Othonem gratiam sibi haberi a Vitellio postulabant; ut recte explicat Illustr. Huetius.

4 *Credidit de perfidia.* Eos fuisse in Othonem perfidos credidit: pristinam vero eorum erga Othonem fidem absolvit. Fides enim gravissimum est in bellis civilibus crimen; ut vidimus sup. Hist. i, 59.

5 ***Pietate.*** Pietate fraterna.

6 ***Mario Celso.*** Consuli designato, ut dictum est sup. Hist. i, 14.

7 ***Consulatum.*** V. inf. Hist. iii, 68.

8 ***Trachalum.*** Galerium Trachalum, de quo sup. Hist. i, 90.

9 ***Galeria.*** Galeria Fundana. V. Stemma Vitelliorum, in not. et em. ad Hist. i, 9.

61. Inter magnorum virorum discrimina (pudendum dictu) Mariccus quidam, e plebe Boiorum,[1] inserere sese fortunæ, et provocare arma Romana, simulatione numinum ausus est. Jamque "adsertor Galliarum, et Deus" (nomen id sibi indiderat) concitis octo millibus hominum, proximos Æduorum[2] pagos trahebat; cum gravissima civitas, electa juventute, adjectis a Vitellio cohortibus, fanaticam multitudinem disjecit. Captus in eo prælio Mariccus, ac mox feris objectus,[3] quia non laniabatur, stolidum vulgus inviolabilem credebat,[4] donec, spectante Vitellio, interfectus est.

62. Nec ultra in defectores, aut bona cujusquam, sævitum. Rata fuere eorum, qui acie Othoniana ceciderant, testamenta, aut lex intestatis.[1] Prorsus, si luxuriæ temperaret, avaritiam non timeres. Epularum fœda et inexplebilis libido:[2] ex urbe atque Italia, inritamenta gulæ gestabantur, strepentibus ab utroque mari itineribus: exhausti conviviorum apparatibus principes civitatum: vastabantur[3] ipsæ civitates: degenerabat a labore ac virtute miles, adsuetudine voluptatum, et contemtu ducis. Præmisit in Urbem edictum, quo vocabulum *Augusti* differret, *Cæsaris* non reciperet,[4] cum de potestate nihil detraheret. Pulsi Italia mathematici.[5] Cautum severe,

1 *Boiorum.* Boii, nunc *the Bourbonnois.*

2 *Æduorum.* De Æduis dictum sup. An. xi, 25. Soli Gallorum fraternitatis nomen cum populo Romano usurpabant, teste Tac. l. c.

3 *Feris objectus.* Quæ erat seditiosorum pœna. Digest. xlviii, Tit. 19. de Pœnis, leg. 38. ex Paulo. num. 2. 'Actores seditionis et tumultus, populo concitato, pro qualitate dignitatis, aut in furcam tolluntur, aut bestiis objiciuntur, aut in insulam deportantur.'

4 *Inviolabilem credebat.* Sic a credula multitudine multi habiti sunt inviolabiles, quod audacia valebant, et aliquot periculis temere feliciterque se obtulerant.

1 *Lex intestatis.* Lex, qua intestatorum bona heredibus relinquebantur.

2 *Inexplebilis libido.* Cum inexplebilis epularum libido fuerit in Vitellio portentosa, de ea plura sunt dicenda. V. not. et em. ad Hist. ii, 62. ubi de ventre et gula Vitellii dissseretur.

3 *Vastabantur.* Idem testatur Suet. Vitell. 10. 'Itinere inchoato per medias civitates ritu triumphantium vectus est: perque flumina delicatissimis navigiis et variarum coronarum genere redimitis inter profusissimos opsoniorum apparatus, nulla familiæ aut militis disciplina, rapinas ac petulantiam omnium in jocum vertens. Qui non contenti epulo ubique publice præbito, quoscumque libuisset, in libertatem asserebant, verbera et plagas, sæpe vulnera, nonnumquam necem repræsentantes adversantibus.'

4 *Non reciperet.* Nec apparet in nummis ejus Latinis, vulgo inscriptis: A. VITELLIVS GERMAN. IMP. AVG. P. M. TR. POT. I. e. 'Aulus Vitellius, Imperator, Augustus, pontifex maximus, tribunicia potestate.' At reperitur in nummo. in Ægypto cusis. ΩΛΟΥ. ΟΥΙΤ. ΚΑΙΣ. ΣΕΒ. ΓΕΡΜ. ΑΥΤ. Caput Vitellii laureatum. In aversa parte, Victoria stans lauream coronam, sinistra, palmam tenet: in medio, literæ E. A. i. e. 'anno primo.' Nummum illum exhibet Cl. Pellerin, *Mélange de Médailles*, Vol. i, p. 228. Tab. xiii.

5 *Mathematici.* Suet. Vitell. 14. 'Nullis infensior, quam vernaculis et mathematicis, ut quisque deferretur, inauditum capite puniebat. Exacerbatus, quod post

"ne equites Romani ludo et arena polluerentur." Priores id Principes pecunia, et sæpius vi, perpulerant: ac pleraque municipia, et coloniæ, æmulabantur corruptissimum quemque adolescentium, pretio inlicere.[6]

63. Sed Vitellius, adventu fratris,[1] et inrepentibus dominationis magistris, superbior et atrocior, occidi Dolabellam jussit, quem in coloniam Aquinatem sepositum ab Othone retulimus.[2] Dolabella, audita morte Othonis, Urbem introierat. Id ei Plancius Varus, prætura functus, ex intimis Dolabellæ amicis, apud Flavium Sabinum, præfectum Urbis, objecit, "tamquam rupta custodia, ducem se victis partibus ostentasset:" addidit "tentatam cohortem, quæ Ostiæ[3] ageret:" nec ullis tantorum criminum probationibus, in pœnitentiam versus, seram veniam post scelus quærebat. Cunctantem super tanta re Flavium Sabinum, Triaria, L. Vitellii uxor, ultra fœminam ferox, terruit ne "periculo Principis famam clementiæ adfectaret." Sabinus, suopte ingenio mitis, ubi formido incessisset, facilis mutatu, et in alieno discrimine sibi pavens, ne adlevasse videretur, impulit ruentem.

64. Igitur Vitellius, metu et odio, quod Petroniam,[1] uxorem ejus, mox Dolabella in matrimonium accepisset, "vocatum per epistolas, vitata Flaminiæ viæ[2] celebritate, devertere Interamnium,[3] atque ibi interfici" jussit. Longum interfectori visum: in itinere ac taberna projectum humi jugulavit: magna cum invidia novi principatus, cujus hoc primum specimen noscebatur. Et Triariæ licentiam, modestum e proximo exemplum onerabat, Galeria Imperatoris uxor, non immixta tristibus: et pari probitate, mater Vitelliorum, Sextilia,[4] antiqui moris. Dixisse quin etiam, ad primas filii sui

edictum suum, quo jubebat intra Kalendas Octobris Urbe Italiaque mathematici excederent, statim libellus est propositus, et Chaldæos edicere, Bonum factum: Ne Vitellius Germanicus intra eumdem Kalendarum diem usquam esset.' Franciscus Raphelengius pro *vernaculis* emendabat *divinaculis*; bene, si vox foret Latina. Sed vernaculos intellige vernas scurrasque, de quibus Martial. Epigr. i, 42. et x, 3.

6 *Pretio inlicere.* Ut arena polluerentur.

1 *Adventu fratris.* Lucii Vitellii.

2 *Retulimus.* Sup. Hist. i, 88.

3 *Ostiæ.* Manet nomen *Ostia*; ut sæpe jam dictum est.

1 *Petroniam.* Priorem Vitellii Imperatoris conjugem. V. Suet. Vitell. 6. et Stemma Vitelliorum in not. et em. ad Hist. i, 9.

2 *Flaminiæ viæ.* De qua dictum An. iii, 9. et xiii, 47.

3 *Interamnium.* Hodie *Terni, in Umbria.*

4 *Sextilia.* Mater Auli et Lucii Vitelliorum. V. Stemma Vitellior. in not. et em. ad Hist. i, 9. Suetonio quoque Vitell. 3. Sextilia dicitur 'probatissima nec ignobilis fœmina.'

epistolas, ferebatur, "non Germanicum a se, sed Vitellium genitum."[5] Nec ullis postea fortunæ inlecebris, aut ambitu civitatis, in gaudium evicta, domus suæ tantum adversa sensit.

65. Digressum a Lugduno Vitellium, M. Cluvius Rufus[1] adsequitur, omissa Hispania; lætitiam et gratulationem vultu ferens, animo anxius, et petitum se criminationibus gnarus. Hilarius, Cæsaris libertus, detulerat, "tamquam, audito Vitellii et Othonis principatu, propriam ipse potentiam, et possessionem Hispaniarum tentasset: eoque diplomatibus nullum Principem præscripsisset." Interpretabatur quædam ex orationibus ejus, contumeliosa in Vitellium, et pro se ipso popularia. Auctoritas Cluvii prævaluit, ut puniri ultro libertum suum Vitellius juberet. Cluvius comitatui Principis adjectus, non ademta Hispania, quam rexit absens, exemplo L. Arruntii:[2] eum Tiberius Cæsar ob metum, Vitellius Cluvium nulla formidine retinebat. Non idem Trebellio Maximo[3] honos: profugerat Britannia, ob iracundiam militum: missus est in locum ejus, Vettius Bolanus[4] e præsentibus.[5]

66. Angebat Vitellium victarum legionum haudquaquam fractus animus: sparsæ per Italiam, et victoribus permixtæ, hostilia loquebantur; præcipua quartadecimanorum ferocia, qui "se victos" abnuebant: "quippe Bebriacensi acie, vexillariis[1] tantum pulsis, vires legionis non adfuisse." Remitti eos in Britanniam, unde a Nerone exciti erant,[2] placuit; atque interim Batavorum cohortes una tendere, ob veterem adversus quartadecimanos discordiam: nec diu in tantis armatorum odiis quies fuit. Augustæ Taurinorum,[3] dum opificem quemdam Batavus, ut fraudatorem, insectatur, legionarius, ut hospitem, tuetur, sui cuique commilitones aggregati, a conviciis ad cædem transiere: et prælium atrox arsisset, ni

5 *Vitellium genitum.* Immo, teste Suet. l. c. Sextilia Vitellium 'missum ad legiones, et appellatum Imperatorem pro afflicto statim lamentata est.' Nomen Germanici a Vitellio usurpatum vidimus in nummis sup. laudatis.

1 *Cluvius Rufus.* Hispaniæ rector, de quo sup. c. 58.

2 *L. Arruntii.* Cujus artes sanctissimæ laudantur; retentus tamen est per decem annos, ne in Hispaniam pergeret; ut vidimus sup. An. vi, 7 et 27.

3 *Trebellio Maximo.* Trebellius Maximus per avaritiam et sordes contemtus exercitui Britannico invisusque, ut dictum est sup. Hist. i, 60.

4 *Vettius Bolanus.* De quo plura inf. in Vit. Agr. c. 8 et 16.

5 *E præsentibus.* E comitatu Principis.

1 *Vexillariis.* De Vexillariis dictum in not. et em. ad An. i, 38. explicatusque hic Taciti locus.

2 *Exciti erant.* Ut dictum est sup. c. 11.

3 *Augustæ Taurinorum.* Nunc *Turin.*

duæ prætoriæ cohortes, causam quartadecimanorum secutæ, his fiduciam, et metum Batavis fecissent: "quos" Vitellius "agmini suo jungi," ut fidos; "legionem, Graiis Alpibus[4] traductam, eo flexu itineris ire" jubet, "quo Viennam[5] vitarent:" namque et Viennenses timebantur. Nocte, qua proficiscebatur legio, relictis passim ignibus, pars Taurinæ coloniæ[6] ambusta: quod damnum, ut pleraque belli mala, majoribus aliarum urbium cladibus obliteratum. Quartadecimani, postquam Alpibus degressi sunt, seditiosissimus quisque signa Viennam ferebant: consensu meliorum compressi; et legio in Britanniam transvecta.

67. Proximus Vitellio e prætoriis cohortibus metus erat: separati primum, deinde, addito honestæ missionis[1] lenimento, arma ad tribunos suos deferebant: donec motum a Vespasiano bellum crebresceret: tum, resumta militia,[2] robur Flavianarum partium fuere. Prima classicorum legio in Hispaniam missa, ut pace et otio mitesceret: undecima ac septima, suis hibernis[3] redditæ: tertiadecimani struere amphitheatra jussi: nam Cæcina Cremonæ, Valens Bononiæ, spectaculum gladiatorum edere parabant: numquam ita ad curas intento Vitellio, ut voluptatum oblivisceretur.

68. Et quidem partes modeste distraxerat: apud victores orta seditio, ludicro initio, nisi numerus cæsorum invidiam bello auxisset. Discubuerat Vitellius Ticini,[1] adhibito ad epulas Verginio. Legati tribunique, ex moribus imperatorum, severitatem æmulantur, vel tempestivis conviviis gaudent: perinde miles intentus, aut licenter agit. Apud Vitellium omnia indisposita, temulenta, pervigiliis ac Bacchanalibus, quam disciplinæ et castris propiora. Igitur duobus militibus, altero legionis quintæ, altero e Gallis auxiliaribus, per lasciviam ad certamen luctandi accensis, postquam legionarius prociderat, insultante Gallo, et iis, qui ad spectandum conve-

4 *Graiis Alpibus.* Partem illam Alpium nunc dicimus *Little St. Bernard.*

5 *Viennam.* Nunc *Vienne, in Dauphiné;* de qua jam sup. An. xi, 1.

6 *Taurinæ coloniæ.* Eadem, quæ supra dicta est Augusta Taurinorum, *Turin.*

1 *Honestæ missionis.* Formulam honestæ missionis v. in not. et em. ad An. xiv, 27.

2 *Resumta militia.* Prætoriani exauctorati, Vitellioque infensi, militiam pro Vespasiano resumsere, ut recte explicat Pichena.

3 *Suis hibernis.* Quæ erant in Dalmatia et Pannonia. V. Hist. ii, 11. et iii, 50.

1 *Ticini.* Nunc *Pavia;* ut dictum sup. c. 17.

nerant, in studia diductis; erupere legionarii in perniciem auxiliorum, ac duæ cohortes interfectæ. Remedium tumultus fuit alius tumultus: pulvis procul, et arma aspiciebantur: conclamatum repente "quartamdecimam legionem, verso itinere,[2] ad prælium venire:" sed erant agminis coactores:[3] agniti, demsere solicitudinem. Interim Verginii servus forte obvius, ut "percussor Vitellii"[4] insimulatur: et ruebat ad convivium miles, "mortem Verginii"[5] exposcens. Ne Vitellius quidem, quamquam ad omnes suspiciones pavidus, de innocentia ejus dubitavit: ægre tamen cohibiti, qui exitium viri consularis, et quondam ducis sui flagitabant. Nec quemquam sæpius, quam Verginium, omnis seditio infestavit: manebat admiratio viri, et fama; sed oderant, ut fastiditi.[6]

69. Postero die, Vitellius, senatus legatione, quam ibi opperiri jusserat, audita, transgressus in castra, ultro "pietatem militum" collaudavit: frementibus auxiliis, "tantum impunitatis atque arrogantiæ legionariis accessisse." Cohortes Batavorum, ne quid truculentius auderent, in Germaniam remissæ; principium interno simul externoque bello[1] parantibus fatis. Reddita civitatibus Gallorum auxilia, ingens numerus, et prima statim defectione, inter inania belli[2] adsumtus. Ceterum, ut largitionibus adfectæ jam imperii opes sufficerent, "amputari legionum[3] auxiliorumque numeros" jubet, vetitis supplementis: et promiscuæ missiones offerebantur: exitiabile id reipublicæ, ingratum militi, cui eadem munia inter paucos, periculaque ac labor crebrius redibant: et vires luxu corrumpebantur, contra veterem disciplinam, et instituta majorum, apud quos virtute, quam pecunia, res Romana melius stetit.

70. Inde Vitellius Cremonam flexit, et spectato munere Cæcinæ, insistere Bebriacensibus campis, ac vestigia recentis

2 *Verso itinere.* V. sup. c. 66.

3 *Agminis coactores.* Extremi agminis, *Angl. the rear of the army*, ductores et coactores; quos Græci Οὐραγοὺς appellabant.

4 *Percussor Vitellii.* Vitellii mortem machinatus. Inf. c. 75. memoratur Volaginius, Scriboniani percussor.

5 *Verginii.* Jam memorati sup. c. 49. et alias sæpe.

6 *Fastiditi.* Cum imperium Verginio obtulerant.

1 *Externoque bello.* Interno Flavianorum, externo Civilis, seu Batavorum, bello.

2 *Inania belli.* Prima quidem defectione Gallorum auxilia adsumsit Vitellius: ingentem numerum, at inter inania belli; quod Galli, tum segnes erant et imbelles. V. sup. An. xi, 18. et inf. Vit. Agr. c. 11.

3 *Amputari legionum.* In nostro amputare numeros dicimus, *to disband the companies*; vetare supplementa, *to prohibit recruiting*: offerre missiones, *to offer discharges*.

victoriæ lustrare oculis, concupivit. Fœdum atque atrox spectaculum: intra quadragesimum pugnæ diem,[1] lacera corpora, trunci artus, putres virorum equorumque formæ, infecta tabo humus, protritis arboribus ac frugibus, dira vastitas: nec minus inhumana[2] pars viæ, quam Cremonenses lauru rosisque constraverant, exstructis altaribus, cæsisque victimis, regium in morem: quæ læta in præsens, mox perniciem ipsis fecere. Aderant Valens et Cæcina, monstrabantque pugnæ locos: "hinc erupisse legionum agmen, hinc equites coortos: inde circumfusas auxiliorum manus." Jam tribuni præfectique, sua quisque facta extollentes, falsa, vera, aut majora vero miscebant. Vulgus quoque militum, clamore et gaudio, deflectere via, spatia certaminum recognoscere, aggerem armorum, strues corporum intueri, mirari. Et erant, quos varia sors rerum, lacrymæque et misericordia subiret: at non Vitellius flexit oculos, nec tot millia insepultorum civium exhorruit:[3] lætus ultro, et tam propinquæ sortis ignarus, instaurabat sacrum Diis loci.[4]

71. Exin Bononiæ a Fabio Valente gladiatorum spectaculum editur, advecto ex Urbe cultu. Quantoque magis propinquabat, tanto corruptius iter, immixtis histrionibus et spadonum gregibus, et cetero Neronianæ aulæ ingenio: namque et Neronem ipsum Vitellius admiratione celebrabat,[1] sectari cantantem solitus, non necessitate, qua honestissimus quisque, sed luxu,[2] et saginæ mancipatus emtusque. Ut Valenti

1 *Quadragesimum pugnæ diem.* Quadragesimus pugnæ dies fuit 24. mensis Maii.

2 *Nec minus inhumana.* Æque inhumana pars viæ propter exstructa altaria, cæsasque victimas, in morem exterorum barbarorumque regum. Vigente olim virtute Romana, terrarum orbis victrice, maximum fuit servati civis decus: at in hoc civilium bellorum furore, immensa civium cædes inter sacra divinaque celebrabatur.

3 *Exhorruit.* Immo in efferam vocem erupit, teste Suet. in Vitell. 10. 'Ut campos, in quibus pugnatum est, adiit, abhorrentes quosdam cadaverum tabem, detestabili voce confirmare ausus est: Optime olere occisum hostem, et melius civem. Nec eo secius ad leniendam gravitatem odoris plurimum meri propalam hausit, passimque divisit. Pari vanitate atque insolentia, lapidem memoriæ Othonis inscriptum intuens, dignum eo Mausoleo ait.'

4 *Diis loci.* De Diis loci jam dictum sup. An. xii, 13. Alia Vitellianæ religionis dedecora recenset Suet. in Vitell. 10. 'Pugionem quo se Otho occiderat, in Agrippinensem coloniam, nunc Cologne, misit. In Apennini quidem jugis etiam pervigilium egit.'

1 *Admiratione celebrabat.* Inde, cum Romam venisset, teste Suet. Vitell. 11. 'Ne cui dubium foret, quod exemplar regendæ reipublicæ eligeret, medio Martio campo adhibita publicorum sacerdotum frequentia, inferias Neroni dedit: ac solemni convivio citharœdum placentem palam admonuit, ut et aliquid de Domitio diceret: inchoantique Neroniana cantica, primus exsultans etiam plausit.' Ipse olim Neroni adulatione acceptissimus, uti videre est ap. eumdem Suet. Vitell. 4.

2 *Luxu.* Pro *luxui;* quod veteribus scriptoribus familiare.

et Cæcinæ vacuos honoris menses [3] aperiret, coarctati aliorum consulatus, dissimulatus Martii Macri,[4] tamquam Othonianarum partium ducis: et Valerium Marinum, destinatum a Galba consulem, distulit, nulla offensa, sed mitem, et injuriam segniter laturum. Pedanius Costa omittitur, ingratus Principi, ut adversus Neronem ausus, et Verginii exstimulator.[5] Sed alias protulit causas: actæque insuper Vitellio gratiæ, consuetudine servitii.

72. Non ultra paucos dies, quamquam acribus initiis cœptum, mendacium valuit. Extiterat quidam, "Scribonianum se Camerinum,"[1] ferens, "Neronianorum temporum metu in Istria [2] occultatum, quod illic clientelæ et agri veterum Crassorum,[3] ac nominis favor manebat." Igitur deterrimo quoque in argumentum fabulæ adsumto, vulgus credulum, et quidam militum, errore veri, seu turbarum studio, certatim aggregabantur: cum pertractus ad Vitellium, interrogatusque, "quisnam mortalium esset," postquam nulla dictis fides, et a domino noscebatur, conditione fugitivus, nomine *Geta*,[4] sumtum de eo supplicium in servilem modum.[5]

73. Vix credibile memoratu est, quantum superbiæ socordiæque Vitellio adoleverit, postquam speculatores [1] e Syria Judæaque, "adactum in verba ejus Orientem" nuntiavere. Nam etsi vagis adhuc et incertis auctoribus, erat tamen in ore famaque Vespasianus, ac plerumque ad nomen ejus Vitellius excitabatur. Tum ipse, exercitusque, ut nullo æmulo, sævitia, libidine, raptu, in externos mores proruperunt.

74. At Vespasianus bellum armaque, procul vel juxta sitas vires, circumspectabat. Miles ipsi adeo paratus, ut præeuntem sacramentum, et fausta Vitellio omnia præcantem, per si-

3 *Vacuos—menses.* Octobrem reliquosque menses. De consulibus hoc anno suffectis vide jam dicta Hist. i, 77.

4 *Martii Macri.* De quo jam sup. c. 23 et 36.

5 *Verginii exstimulator.* Ut Verginius oblatum imperium acciperet.

1 *Camerinum.* Sulpicium Camerinum, ejusque filium, Nerone Principe, interemtos diximus in Supplemento An. xvi, 55. Scribonianos quoque fratres cæsos v. ibid. c. 61.

2 *In Istria.* Manet nomen *Istria*, on the Adriatic.

3 *Veterum Crassorum.* Fingebat ergo se quoque ad domum Crassorum pertinere. Certe inf. Hist. iv, 39. memoratur Scribonianus Crassus, frater Pisonis, M. Crassi sobolis, Hist. i, 14 et 15.

4 *Nomine Geta.* *Geta, Davus,* &c. nomina sunt servorum.

5 *In servilem modum.* Cruce, quæ summum erat supplicium. De servilibus pœnis jam dictum sup. An. iii, 50. xv, 60.

1 *Speculatores.* De speculatoribus v. sup. Hist. i, 24.

lentium[1] audierint. Muciani animus,[2] nec Vespasiano alienus, et in Titum pronior: præfectus Ægypti, Alexander, consilia sociaverat. Tertiam legionem,[4] quod e Syria in Mœsiam transisset, suam numerabat: ceteræ Illyrici legiones, secuturæ sperabantur. Namque omnes exercitus flammaverat arrogantia venientium a Vitellio militum;[5] quod truces corpore, horridi sermone, ceteros, ut impares, inridebant. Sed in tanta mole belli plerumque cunctatio; et Vespasianus, modo in spem erectus, aliquando adversa reputabat: "Quis ille dies foret, quo sexaginta ætatis annos,[6] et duos filios[7] juvenes bello permitteret? Esse privatis cogitationibus regressum: et, prout velint, plus minusve sumi ex fortuna: imperium cupientibus, nihil medium inter summa et præcipitia."

75. Versabatur ante oculos Germanici exercitus robur, notum viro militari: "Suas legiones, civili bello inexpertas; Vitellii, victrices: et apud victos,[1] plus querimoniarum, quam virium: fluxam per discordias militum fidem, et periculum ex singulis. Quid enim profuturas cohortes alasque, si unus alterque, præsenti facinore[2] paratum ex diverso præmium petat? Sic Scribonianum[3] sub Claudio interfectum: sic percussorem ejus Volaginium, e gregario ad summa militiæ provectum. Facilius universos impelli,[4] quam singulos vitari."

76. His pavoribus nutantem, et alii legati amicique firmabant, et Mucianus post multos secretosque sermones, jam et coram[1] ita locutus: "Omnes, qui[2] magnarum rerum consilia

1 *Per silentium.* Verba sacramenti faustasque preces, uti moris erat, non iterantes.

2 *Muciani animus.* Licinius Mucianus Syriæ rector; de quo sup. Hist. i, 10.

3 *Alexander.* Tiberius Alexander, jam memoratus Hist. i, 11.

4 *Tertiam legionem.* V. sup. Hist. i, 79.

5 *Venientium—militum.* Quorum pars maxima delectibus Germanicis, Gallicis, et Britannicis constabat.

6 *Sexaginta—annos.* Suet. Vespas. 2. 'Vespasianus natus est—decimo quinto Kalendas Decembris vesperi, Quinto Sulpicio Camerino, Caio Poppæo Sabino consulibus, A. U. C. 762. quinquennio ante quam Augustus excederet.'

7 *Duos filios.* Titum et Domitianum.

1 *Apud victos.* Othonianos.

2 *Præsenti facinore.* Vespasiani cæde paratum a Vitellio præmium petat.

3 *Sic Scribonianum.* Furium Camillum Scribonianum, Dalmatiæ legatum, intra quintum diem oppressum dicemus in Suppl. An. ix, 36.

4 *Universos impelli.* Facilius universos ad seditionem impelli, quam singulorum insidias vitari.

1 *Jam et coram.* Jam coram multis audientibus, ac publice.

2 *Omnes, qui.* Hic forte Tacitus imitatur Sallust. Hist. iv, 2. in epistola regis Mithridatis ad regem Arsacem. 'Omnes, qui secundis rebus suis ad belli societatem orantur, considerare debent, liceatne tum pacem agere. Dein quod quæritur, satisne pium, tutum, gloriosum, an indecorum sit.'

suscipiunt, æstimare debent, an, quod inchoatur, reipublicæ utile, ipsis gloriosum, aut promtum effectu, aut certe non arduum sit. Simul ipse, qui suadet, considerandus est, adjiciatne consilio periculum suum: et, si fortuna cœptis adfuerit, cui summum decus adquiratur. Ego te, Vespasiane, ad imperium voco, tam salutare reipublicæ, quam tibi magnificum. Juxta Deos,[3] in tua manu positum est. Nec speciem adulantis expaveris: a contumelia, quam a laude propius fuerit, post Vitellium[4] eligi. Non adversus divi Augusti acerrimam mentem, nec adversus cautissimam Tiberii senectutem, ne contra Caii quidem, aut Claudii, vel Neronis, fundatam longo imperio domum, exsurgimus: cessisti etiam Galbæ imaginibus.[5] Torpere ultra, et polluendam perdendamque rempublicam relinquere, sopor et ignavia videretur, etiam si tibi, quam inhonesta, tam tuta servitus esset. Abiit jam, et transvectum est tempus,[6] quo posses videri concupisse: confugiendum est ad imperium. An excidit[7] trucidatus Corbulo? splendidior origine, quam nos sumus, fateor: sed et Nero, nobilitate natalium, Vitellium anteibat. Satis clarus est apud timentem, quisquis timetur. Et posse ab exercitu Principem fieri, sibi ipse Vitellius documento, nullis stipendiis, nulla militari fama, Galbæ odio provectus. Ne Othonem[8] quidem, ducis arte, aut exercitus vi, sed præpropera ipsius desperatione victum, jam desiderabilem et magnum Principem fecit. Cum interim spargit legiones, exarmat cohortes, nova quotidie bello semina ministrat: si quid ardoris ac ferociæ miles ha-

3 *Juxta Deos.* Juxta ipsos Deos, in tua manu imperium positum est: hac enim de re responsa vatum et motus siderum ferebantur, ut dicetur c. 78.

4 *Post Vitellium.* Adeo indignum imperio.

5 *Galbæ imaginibus.* De Galbæ nobilitate dictum est sup. Hist. i, 15.

6 *Transvectum est tempus.* Abiit jam et transvectum est tempus, quo posses videri concupisse meliorem imperii statum et rectorem. Nunc confugiendum est ad ipsum imperium. Una tibi in imperio salus. Hæc illustrare mihi videtur Joseph. Bell. Jud. iv, 10. num. 4. Τῷ δὲ (Οὐεσπασιανῷ) φροντὶς μὲν ἦν πάλαι περὶ τῶν ὅλων, οὔτι γε μὴν αὐτὸς ἄρχειν προῄρητο, τοῖς μὲν ἔργοις ἑαυτὸν ἄξιον ἡγούμενος, προκρίνων δὲ τῶν ἐν λαμπρότητι κινδύνων τὴν ἐν ἰδιώταις ἀσφάλειαν. 'Vespasiano autem olim quidem curæ erat rerum summa, ceterum de imperio minime cogitaverat; factis quidem suis præclaris semet dignum qui imperet existimans, privatæ vero fortunæ securitatem præferens fortunæ periculis.'

7 *An excidit.* An trucidatus a Nerone Corbulo e memoria tua excidit? De Corbulonis morte dictum est in Suppl. An. xvi, 61.

8 *Ne Othonem.* Posse ab exercitu Principem fieri, sibi Vitellius documento est, nullis stipendiis, nulla militari fama, sed Galbæ odio provectus: ipse tam maculosus, ut Othonem, ne ducis quidem arte, aut exercitus vi, sed præpropera ipsius desperatione victum, jam desiderabilem et magnum Principem fecerit.

buit, popinis, et comessationibus, et Principis imitatione, deteritur. Tibi e Judæa et Syria et Ægypto novem legiones integræ, nulla acie exhaustæ, non discordia corruptæ: sed firmatus usu miles, et belli domitor externi.[9] Classium, alarum, cohortium robora; et fidissimi reges;[10] et tua ante omnes experientia.

77. "Nobis nihil ultra arrogabo, quam ne post Valentem ac Cæcinam numeremur. Ne tamen Mucianum socium spreveris, quia æmulum non experiris: me Vitellio antepono, te mihi. Tuæ domui triumphale nomen,[1] duo juvenes,[2] capax jam imperii alter, et primis militiæ annis apud Germanicos quoque exercitus clarus. Absurdum fuerit, non cedere imperio ei, cujus filium adoptaturus essem, si ipse imperarem. Ceterum inter nos non idem prosperarum adversarumque rerum ordo erit. Nam si vincimus, honorem, quem dederis, habebo: discrimen ac pericula ex æquo patiemur: immo, ut melius est, tu hos exercitus rege, mihi bellum, et præliorum incerta trade. Acriore hodie disciplina victi, quam victores[3] agunt: hos ira,[4] odium, ultionis cupiditas ad virtutem accendit: illi per fastidium et contumaciam hebescunt. Aperiet et recludet contecta et tumescentia[5] victricium partium vulnera bellum ipsum. Nec mihi major in tua vigilantia, parcimonia, sapientia, fiducia est, quam in Vitellii torpore, inscitia, sævitia. Sed et meliorem in bello causam, quam in pace habemus: nam qui deliberant, desciverunt."[6]

78. Post Muciani orationem ceteri audentius circumsistere, "responsa vatum,[1] et siderum motus" referre. Nec erat intactus tali superstitione, ut qui mox, rerum dominus, Seleucum quemdam, mathematicum, rectorem et præscium pa-

9 *Externi.* Belli Judaici.

10 *Fidissimi reges.* Agrippa, Sohemus, Antiochus, de quibus inf. c. 81.

1 *Triumphale nomen.* Ob res egregie gestas in Britannia, 'triumphalia ornamenta' a Claudio acceperat Vespasianus, teste Suet. Vespas. 4.

2 *Duo juvenes.* Titus et Domitianus; quorum Titus, capax jam imperii, et primis militiæ annis 'tribunus militum et in Germania et in Britannia [meruerat] summa industria, nec minore modestia, et fama,' Suet. Tit. 4.

3 *Victi—victores.* Victi Othoniani, victores Vitelliani.

4 *Hos ira. Hos,* victos: *illi,* victores. *Hos* enim usurpat Tacitus pro *illos:* et *illi* pro *hi.*

5 *Tumescentia.* Eodem sensu dictum vidimus sup. Hist. ii, 32. 'quoniam Galliæ tumeant.'

6 *Desciverunt.* Vere quidem. Ubi de republica agitur, dubia fides, crimen est.

1 *Responsa vatum.* De futuro Vespasiani imperio plurima prodigia somniaque recenset Dio, lxvi, p. 744 et 745. V. et Suet. Vespas. 5 et 7.

lam habuerit. Recursabant animo vetera omina: cupressus arbor in agris ejus, conspicua altitudine, repente prociderat;[2] ac postera die, eodem vestigio resurgens, procera et latior[3] virebat; grande id, prosperumque, consensu haruspicum: et summa claritudo juveni admodum Vespasiano promissa. Sed primo triumphalia, et consulatus,[4] et Judaicæ victoriæ decus, implesse fidem ominis videbantur: ut hæc adeptus est, portendi sibi imperium credebat. Est Judæam inter Syriamque Carmelus,[5] ita vocant montem, Deumque:[6] nec simulacrum Deo, aut templum, sic tradidere majores: ara tantum et reverentia.[7] Illic sacrificanti Vespasiano, cum spes occultas versaret animo, Basilides sacerdos, inspectis idemtidem extis,[8] "Quidquid est,"[9] inquit, "Vespasiane, quod paras, seu domum exstruere, seu prolatare agros, sive ampliare servitia; datur tibi magna sedes, ingentes termini, multum hominum." Has ambages et statim exceperat fama, et tunc aperiebat; nec quidquam magis in ore vulgi, crebriores apud ipsum sermones, quanto sperantibus plura dicuntur.

79. Haud dubia destinatione discessere, Mucianus Antiochiam,[1] Vespasianus Cæsaream:[2] illa Syriæ, hæc Judææ

2 *Repente prociderat.* Procidit 'sine ulla vi tempestatis evulsa radicitus,' auctore Suet. Vespas. 5. Contra vero juxta Dionem, lxvi, p. 744. 'magna vi ventorum eversa est,' ὑπὸ σφοδροῦ πνεύματος ἀνατραπεῖσα. Tam parum sibi constant prodigia!

3 *Et latior.* Lipsio Huetioque merito placet, *et lætior.* Suffragatur Suet. Vespas. 5. 'Insequenti die viridior ac firmior resurrexit.'

4 *Triumphalia, et consulatus.* De triumphalibus dictum c. sup. Consul quoque fuit Vespasianus, sed suffectus tantum, et 'per duos novissimos anni menses,' Suet. Vespas 4. De victoria Judaica v. Suppl. An. xvi, 57 sq.

5 *Carmelus.* Hodieque *mount Carmel.*

6 *Montem, Deumque.* Ubi mortalitas verum Deum dedidicit, præcipua fuit montium lucorumque religio, majestate horroreve loci. Rebantur quoque excelsos 'locos propinquare cœlo, precesque mortalium a Deis nusquam propius audiri.' Sup. An. xiii, 57. Forte tamen in hoc Carmeli cultu, occulta latitat veri Dei memoria, qui montem hunc mirabili divinæ potentiæ suæ vi, Eliæ prophetæ temporibus, ante nonagentos sexaginta annos illustrem fecerat; ut videre est 3 Reg. xviii, 19 sq.

7 *Ara—reverentia.* Haud absimilis religio apud veteres Germanos invaluerat, ut videbimus inf. de Mor. Germ. 9. Hæcque prima superstitionis monumenta. Recentius inventum fuit Deorum formas fingere, eosque templorum parietibus cohibere. Illæ autem aræ, seu ingentes lapides, in nonnullis montibus adhuc reperiuntur.

8 *Inspectis—extis.* Ergo Basilides ille sacerdos fuit e secta haruspicum extispicorum, de quibus dictum supra Annal. xi, 15. not. sup. Mirum sane extitisse scriptores, qui Basilidem hunc Carmelitam fuisse, et Carmelitici ordinis antistitem, gloriati sunt; quos tamen gravioribus, quam postulabat rei natura, argumentis refutavit eruditus Papebrochius.

9 *Quidquid est.* Hæc aliter, sortesque memorat Suet. Vespas. 5. 'Apud Judæam Carmeli Dei oraculum consulentem ita confirmavere sortes, ut quidquid cogitaret, volveretque animo, quantumlibet magnum, id esse proventurum pollicerentur.'

1 *Antiochiam.* Nunc *Antakia.* De hac urbe dictum sup. An. ii, 83.

2 *Cæsaream.* Nunc *Kaisarié.* V. Suppl. An. xvi, 59.

caput est. Initium ferendi ad Vespasianum imperii Alexandriæ cœptum,[3] festinante Tiberio Alexandro, qui Calendis Juliis[4] sacramento ejus legiones adegit. Isque primus principatus dies in posterum celebratus, quamvis Judaicus exercitus quinto Nonas Julias[5] apud ipsum jurasset, eo ardore, ut ne Titus quidem filius expectaretur, Syria remeans, et consiliorum inter Mucianum ac patrem nuntius: cuncta impetu militum acta: non parata concione, non conjunctis legionibus.

80. Dum quæritur tempus locusque, quodque in re tali difficillimum est, prima vox; dum animo spes, timor, ratio, casus obversantur; egressum cubiculo Vespasianum, pauci milites solito adsistentes ordine, ut legatum salutaturi, *Imperatorem* salutavere. Tum ceteri, accurrere, *Cæsarem*, et *Augustum*, et omnia principatus vocabula cumulare: mens a metu ad fortunam transierat. In ipso nihil tumidum, arrogans, aut in rebus novis novum fuit; ut primum tantæ multitudinis[1] obfusam oculis caliginem disjecit, militariter locutus, læta omnia, et adfluentia excepit: jamque id ipsum opperiens Mucianus, alacrem militem in verba Vespasiani adegit.[2] Tum Antiochensium theatrum ingressus, ubi illis consultare mos est, concurrentes, et in adulationem effusos adloquitur: satis decorus etiam Græca facundia, omniumque quæ diceret, atque ageret, arte quadam ostentator.[3] Nihil æque provinciam exercitumque accendit, quam quod adseverabat Mucianus, "statuisse Vitellium,[4] ut Germanicas legiones in Syriam, ad militiam opulentam quietamque, transferret. Contra Syriacis legionibus Germanica hiberna, cœlo ac laboribus dura, mutarentur." Quippe et provinciales sueto militum contubernio gaudebant, plerique necessitudinibus et propinquitatibus

3 *Alexandriæ cœptum.* Vere quidem. Licet id prius agitavissent Mœsiacæ legiones. V. Suet. Vespas. 6.

4 *Calendis Juliis.* Die prima Julii.

5 *V. Nonas Julias.* Die tertia Julii. Haud probabiliter Suet. Vespas. 6. 'Judaicus deinde exercitus quinto Idus Julii, [die undecima Julii,] apud ipsum juravit.'

1 *Tantæ multitudinis.* Verius, *tantæ mutationis.* V. not. et em. ad Hist. ii, 80.

2 *Adegit.* Acceptis prius a Vespasiano literis, teste Josepho, Bell. Jud. iv, 10. Alia et a Tacito diversa habet Josephus. At potior videtur Taciti narratio.

3 *Ostentator.* Hic forte Tacitus imitatus est Liv. xxvi, 19. 'Fuit enim Scipio, non veris tantum virtutibus mirabilis, sed arte quoque quadam ab juventa in ostentationem earum compositus.'

4 *Statuisse Vitellium.* Eadem habet Sueton. Vespas. 6. Addit præterea: 'Plurimum cœptis contulerunt, jactatum exemplar epistolæ, veræ sive falsæ, defuncti Othonis ad Vespasianum, extrema obtestatione ultionem mandantis, et ut reipublicæ subveniret, optantis.'

mixti; et militibus, vetustate stipendiorum, nota et familiaria castra, in modum penatium diligebantur.

81. Ante Idus Julii[1] Syria omnis in eodem sacramento fuit. Accessere cum regno, Sohemus,[2] haud spernendis viribus, Antiochus,[3] vetustis opibus ingens, et inservientium regum ditissimus: mox per occultos suorum nuntios excitus ab Urbe Agrippa,[4] ignaro adhuc Vitellio, celeri navigatione properaverat; nec minore animo, regina Berenice[5] partes juvabat, florens ætate formaque, et seni quoque Vespasiano magnificentia munerum grata. Quidquid provinciarum alluitur mari, Asia atque Achaia tenus, quantumque introrsus in Pontum et Armenios patescit, juravere: sed inermes legati regebant, nondum additis[6] Cappadociæ legionibus. Consilium de summa rerum, Beryti[7] habitum: illuc Mucianus, cum legatis tribunisque, et splendidissimo quoque centurionum ac militum, venit: et e Judaico exercitu, lecta decora. Tantum simul peditum equitumque, et æmulantium inter se regum paratus, speciem fortunæ Principalis effecerant.

82. Prima belli cura, agere delectus; revocare veteranos: destinantur validæ civitates exercendis armorum officinis:[1] apud Antiochenses, aurum argentumque signatur: eaque cuncta per idoneos ministros, suis quæque locis, festinabantur. Ipse Vespasianus, adire, hortari; bonos laude, segnes exemplo, incitare sæpius, quam coercere: vitia magis amicorum, quam virtutes dissimulans. Multos præfecturis et procurationibus,[2] plerosque senatorii ordinis honore percoluit, egregios viros, et mox summa adeptos: quibusdam, fortuna

1 *Idus Julii.* Inde manifesto patet errasse Suetonium, qui loco sup. cit. ait exercitum Judaicum 'quinto Idus Julii' jurasse. Quomodo enim id rescivisset Syria, et in eodem sacramento ante Idus Julii fuisset?

2 *Sohemus.* Rex Sophenes, de quo dictum est sup. An. xiii, 7. V. et Stemma Sohemorum in not. et em. ad An. xii, 23. n. 6.

3 *Antiochus.* Rex Commagenæ memoratus. An. xii, 55. et xiii, 7.

4 *Agrippa.* Agrippa II. de quo plura diximus An. xiii, 7. V. quoque Stemma Herodum in not. et em. ad An. xii, 23. n. 9. Tunc cusus ære magno Agrippæ nummus: ΑΥΤΟΚΡΑ. ΟΥΕC—ΚΑΙCΑΡΙ CΕΒΑCΤΩ. Caput Vespasiani laureatum. In aversa ejus parte ΕΤ. ΙΔ. ΒΑ. ΑΓΡΙΠΠΑ. Fœmina stans, dextra extensa, sinistra cornucopiam tenet. Cusus est ille nummus 'anno decimoquarto regis Agrippæ.' Initio hujus regni ducto ab æra Juliadis.

5 *Berenice.* Soror Agrippæ II. Titi amoribus celeberrima, de qua v. Stemma Herodum, l. c. n. 11.

6 *Nondum additis.* Vespasianus, imperii et disciplinæ militaris reparator, 'Cappadociæ propter assiduos barbarorum incursus legiones postea addidit: consularemque rectorem imposuit, pro equite Romano,' Suet. Vesp. 8.

7 *Beryti.* Hodie *Berut*, in Phœnicia.

1 *Officinis.* Quibus arma cudebantur.

2 *Præfecturis et procurationibus.* Quos præfectos procuratoresve provinciarum fecit.

pro virtutibus fuit. Donativum militi, neque Mucianus prima concione, nisi modice ostenderat; ne Vespasianus quidem, plus civili bello obtulit, quam alii in pace,[3] egregie firmus adversus militarem largitionem,[4] eoque exercitu meliore. Missi ad Parthum Armeniumque[5] legati, provisumque, ne versis ad civile bellum legionibus, terga nudarentur. Titum instare Judææ,[6] Vespasianum obtinere claustra Ægypti[7] placuit: sufficere videbantur adversus Vitellium, pars copiarum, et dux Mucianus, et Vespasiani nomen, ac nihil arduum fatis. Ad omnes exercitus legatosque scriptæ epistolæ, præceptumque, "ut prætorianos,[8] Vitellio infensos, reciperandæ militiæ præmio invitarent."

83. Mucianus cum expedita manu, socium magis imperii, quam ministrum agens, non lento itinere, ne cunctari videretur, neque tamen properans, gliscere famam ipso spatio sinebat: gnarus modicas vires sibi, et majora credi de absentibus. Sed legio sexta, et tredecim vexillariorum millia, ingenti agmine sequebantur. Classem e Ponto, Byzantium[1] adigi jusserat: ambiguus consilii, num omissa Mœsia,[2] Dyrrachium[3] pedite atque equite, simul longis navibus versum in Italiam mare[4] clauderet, tuta pone tergum Achaia Asiaque: qua inermes exponi Vitellio, ni præsidiis firmarentur: atque ipsum Vitellium in incerto fore, quam partem Italiæ protegeret, si sibi Brundisium Tarentumque, et Lucaniæ Calabriæque littora, infestis classibus peterentur.

84. Igitur navium, militum, armorum paratu strepere provinciæ. Sed nihil æque fatigabat, quam pecuniarum conquisitio: "eos esse belli civilis nervos" dictitans Mucianus, non jus aut verum in cognitionibus, sed solam magnitudinem

3 *Alii in pace.* In pace donativa et congiaria mihi videntur vulgo fuisse denariorum quinorum et septuagenorum, *Angl.* *3l. 1s. 6d.* Proinde, cum istud donativum novem legionibus fuerit collatum, dedit Vespasianus circiter *Anglice* 130,000*l.* V. inf. in not. et em. ad Dial. de Orat. 17. dissertationem de congiariis Romanis.

4 *Militarem largitionem.* Quam intemperantes hac in re fuerint Claudius ac Nero v. in An. xii, 69. et Suppl. An. ix, 12.

5 *Parthum Armeniumque.* Vologesen, Parthorum; Tiridaten, Armeniæ regem.

6 *Instare Judææ.* Initia belli Judaici v. in Suppl. An. xvi, 47 et 57.

7 *Claustra Ægypti.* Ibi claustra terræ ac maris, ut dictum est sup. An. ii, 59.

8 *Prætorianos.* Quos, ut Othoni fidos, dimiserat Vitellius. V. sup. c. 67. 76. et inf. Hist. iv, 46.

1 *Byzantium.* Nunc *Constantinople.*

2 *Mœsia.* Hodie *Bulgaria and part of Servia.*

3 *Dyrrachium.* Nunc *Durazzo.*

4 *In Italiam mare.* Mare Adriaticum, nunc *the Gulf of Venice.*

opum spectabat: passim delationes; et locupletissimus quisque in prædam correpti: quæ gravia atque intoleranda, sed necessitate armorum excusata, etiam in pace mansere; ipso Vespasiano, inter initia imperii, ad obtinendas iniquitates haud perinde obstinante: donec, indulgentia fortunæ, et pravis magistris, didicit, ausus que est.[1] Propriis quoque opibus Mucianus bellum juvit, largus privatim, quod avidius de republica sumeret. Ceteri conferendarum pecuniarum exemplum secuti; rarissimus quisque[2] eamdem in reciperando licentiam habuerunt.

85. Adcelerata interim Vespasiani cœpta, Illyrici exercitus studio, transgressi in partes. Tertia legio[1] exemplum ceteris Mœsiæ legionibus præbuit. Octava erat ac septima Claudiana, imbutæ favore Othonis, quamvis prælio non interfuissent: Aquileiam progressæ,[2] proturbatis, qui de Othone nuntiabant,[3] laceratisque vexillis, nomen *Vitellii* præferentibus, rapta postremo pecunia,[4] et inter se divisa, hostiliter egerant. Unde metus, et ex metu consilium: "posse imputari Vespasiano,[5] quæ apud Vitellium excusanda erant." Ita tres Mœsicæ legiones per epistolas adliciebant Pannonicum exercitum, aut abnuenti vim parabant. In eo motu Aponius Saturninus,[6] Mœsiæ rector, pessimum facinus audet, misso centurione ad interficiendum Tertium Julianum, septimæ legionis legatum, ob simultates, quibus causam partium prætendebat. Julianus, comperto discrimine, et gnaris locorum adscitis, per avia Mœsiæ, ultra montem Hæmum[7] profugit: nec deinde civili bello interfuit, per varias moras susceptum ad Vespa-

1 *Ausus que est.* Id omnes in Vespasiano reprehenderunt. Aperte Suet. Vesp. 16. 'Sola est, in qua merito culpetur, pecuniæ cupiditas. Non enim contentus, omissa sub Galba vectigalia revocasse: nova et gravia addidisse: auxisse tributa, provinciis nonnullis et duplicasse: negotiationes quoque, vel privato pudendas, propalam exercuit, coemendo quædam tantum, ut pluris postea distraheret.'

2 *Rarissimus quisque.* Multi quidem conferendarum pecuniarum exemplum sunt secuti: sed pauci eamdem in recuperando licentiam habuerunt, quod ea, qua Mucianus, auctoritate non valerent.

1 *Tertia legio.* Quæ e Syria in Mœsiam venerat, ut vidimus sup. c. 74. Alii autem ita distinguunt. *Transgressa in partes tertia legio,* &c. V. not. et em. ad Hist. ii, 85.

2 *Aquileiam progressæ.* V. sup. c. 46.

3 *De Othone nuntiabant.* Qui Othonem 'victum ac vim vitæ suæ attulisse' nuntiabant, Suet. Vesp. 6.

4 *Pecunia.* Pecunia militari et fiscis, de quibus dictum est An. i, 37.

5 *Imputari Vespasiano.* Posse imputari Vespasiano, quasi argumenta fidei, quæ apud Vitellium, ut crimina, erant excusanda.

6 *Aponius Saturninus.* De quo sup. Hist. i, 79. Ibi quoque laudatur Tertius Julianus.

7 *Montem Hæmum.* Nunc *Mount Argentaro*; de quo sup. An. iii, 38.

sianum iter trahens, et ex nuntiis cunctabundus, aut properans.

86. At in Pannonia tertiadecima legio, ac septima Galbiana, dolorem iramque Bebriacensis pugnæ retinentes,[1] haud cunctanter Vespasiano accessere, vi præcipua Primi Antonii.[2] Is legibus nocens, et tempore Neronis falsi damnatus,[3] inter alia belli mala, senatorium ordinem reciperaverat. Præpositus a Galba septimæ legioni, scriptitasse Othoni credebatur, ducem se partibus offerens; a quo neglectus, in nullo Othoniani belli usu fuit: labantibus[4] Vitellii rebus, Vespasianum secutus, grande momentum addidit, strenuus manu, sermone promtus, serendæ in alios invidiæ artifex, discordiis et seditionibus potens, raptor, largitor, pace pessimus, bello non spernendus. Juncti inde Mœsici ac Pannonici exercitus, Dalmaticum militem traxere, quamquam consularibus legatis nihil turbantibus. Titus Ampius Flavianus Pannoniam, Pompeius Silvanus Dalmatiam tenebant, divites senes. Sed procurator aderat Cornelius Fuscus, vigens ætate, claris natalibus: prima juventa, quietis cupidine,[5] senatorium ordinem exuerat: idem pro Galba dux coloniæ suæ,[6] eaque opera procurationem adeptus,[7] susceptis Vespasiani partibus, acerrimam bello facem prætulit; non tam præmiis periculorum, quam ipsis periculis lætus: pro certis et olim partis, nova, ambigua et ancipitia malebat. Igitur movere et quatere, quidquid usquam ægrum foret, adgrediuntur. Scriptæ in Britanniam ad quar-

1 *Retinentes.* De utraque legione sup. Hist. ii, 43 et 67.

2 *Primi Antonii.* Qui fuit postea Flavianarum partium dux acerrimus. 'Tolosæ [*Toulouse,*] nato cognomen in pueritia Becco fuerat, id valet Gallinacei rostrum,' Suet. Vitell. 18. Homo ille, vita famaque probrosus, a Martiale summopere laudatur. V. not. et em. ad Hist. ii, 86.

3 *Falsi damnatus.* Ut vidimus sup. An. xiv, 40.

4 *Labantibus.* Repente ruentibus. Optime enim Ryck. *labi* est sensim cadere, *labare,* repente ruere. Sic sup. An. xiv, 12. 'labante Agrippina;' et An. xvi, 33. 'Soranum labantem.'

5 *Quietis cupidine.* Eruditi viri Grotius et Huetius mallent *quæstus cupidine.* Sed v. not. et em. ad Hist. ii, 86.

6 *Coloniæ suæ.* Quæ sit illa colonia, incertum. Ejus nomen sane memoraverat Tacitus in ea parte libri sextidecimi Annalium, quæ periit. Ibi enim Galbæ initia narraverat. Forte tamen urbs illa fuit Clunia. Nam Ptolemæo, II. 6. memoratur Clunia colonia. Præterea Cluniæ fuit conventus juridicus, quod vulgo proprium erat coloniæ, ut observat eruditus Florez, *Medallas de Espana,* p. 366. Plurimum autem operæ præstare potuit Cornelius Fuscus, cum Galba hanc in urbem se recepisset, ut vidimus sup. in Suppl. An. xvi, 80. [Forte tamen, Dalmata potius, quam Hispanus fuit Cornelius Fuscus; ejusque Colonia Salona; cujus urbis nomen adhuc retinent, quæ manent, rudera.]

7 *Procurationem adeptus.* Procurationem Pannoniæ et Dalmatiæ.

tadecimanos,[8] in Hispaniam ad primanos[9] epistolæ; quod utraque legio pro Othone, adversa Vitellio fuerat: sparguntur per Gallias literæ; momentoque temporis flagrabat ingens bellum, Illyricis exercitibus palam desciscentibus, ceteris fortunam secuturis.

87. Dum hæc, per provincias, a Vespasiano ducibusque partium geruntur; Vitellius contemtior in dies segniorque, ad omnes municipiorum villarumque amœnitates resistens,[1] gravi Urbem agmine petebat. Sexaginta millia armatorum[2] sequebantur, licentia corrupta. Calonum numerus amplior;[3] procacissimis etiam inter servos lixarum ingeniis: tot legatorum amicorumque comitatus inhabilis ad parendum, etiam si summa modestia regeretur. Onerabant multitudinem obvii ex Urbe senatores equitesque: quidam metu, multi per adulationem, ceteri, ac paulatim omnes, ne, aliis proficiscentibus, ipsi remanerent. Adgregabantur e plebe, flagitiosa per obsequia Vitellio cogniti, scurræ, histriones, aurigæ, quibus ille amicitiarum dehonestamentis mire gaudebat. Nec coloniæ modo, aut municipia, congestu copiarum,[4] sed ipsi cultores, arvaque, maturis jam frugibus, ut hostile solum, vastabantur.

88. Multæ et atroces inter se militum cædes, post seditionem Ticini cœptam;[1] manente legionum auxiliorumque discordia; ubi adversus paganos[2] certandum foret, consensu. Sed plurima strages, ad septimum ab Urbe lapidem:[3] singulis ibi militibus Vitellius paratos cibos, ut gladiatoriam sagi-

8 *Quartadecimanos.* Quartamdecimam legionem memoratam sup. Hist. ii, 43 et 66.

9 *Primanos.* Primam legionem Classicorum, ut jam dictum est sup. c. 67.

1 *Resistens.* Consistens, morans. Sic Phædr. i, 12. 'Ad fontem cervus cum bibisset, restitit, Et in liquore vidit effigiem suam.'

2 *Sexaginta m. armatorum.* Major quidem fuerat Vitellii exercitus, ut vidimus sup. Hist. i, 61 et 64. Hist. ii, 57. At multa hominum millia perierant in præliis ad locum Castorum, ad Bebriacum, Hist. ii, 24 et 42. Cædes quoque plurimæ in seditionibus factæ, Hist. ii, 68 et 88. Amputati legionum auxiliorumque numeri: promiscuæ missiones oblatæ: remissæ Batavorum cohortes: reddita civitatibus Gallorum auxilia, Hist. ii, 69. Satis ergo ex Tacito patet quomodo imminutus fuerit Vitellii exercitus. Frustraque eruditus Savil. Tacitum hic vellicat, ut recte observavit Ryck.

3 *Calonum numerus amplior.* Tot aderant calones, lixæ, magis in luxus, quam in exercitus ministeria. De calonibus et lixis v. quæ notata sunt Hist. i, 49. Luxuriante autem imperio, ac maxime Vitellio, hunc calonum numerum nemo mirabitur, qui attenderit, cum a Cimbris Cn. Manlius et Servilius Cæpio victi sunt, 'militum millia octoginta occisa' fuisse, 'calonum ac lixarum quadraginta.' Liv. Epit. lxvii.

4 *Copiarum.* Cibariorum, commeatuum.

1 *Ticini cœptam.* V. sup. c. 68.

2 *Adversus paganos.* Adversus eos qui non militabant. De paganis dictum est sup. Hist. i. 53.

3 *Septimum—lapidem.* Septem millia passuum ab Urbe; ac proinde prope locum, qui nunc dicitur *Prima Porta.*

nam, dividebat. Et effusa plebes, totis se castris miscuerat. Incuriosos milites, vernacula, ut rebantur, urbanitate, quidam spoliavere, abscisis furtim balteis,[4] "an accincti forent" rogitantes. Non tulit ludibrium insolens contumeliæ animus: inermem populum gladiis invasere: cæsus inter alios pater militis, cum filium comitaretur, deinde agnitus; et vulgata cæde, temperatum ab innoxiis.[5] In urbe tamen trepidatum, præcurrentibus passim militibus. Forum maxime petebant, cupidine visendi locum, in quo Galba jacuisset.[6] Nec minus sævum spectaculum erant ipsi, tergis ferarum[7] et ingentibus telis horrentes, cum turbam populi per inscitiam parum vitarent, aut ubi lubrico viæ, vel occursu alicujus procidissent, ad jurgium, mox ad manus et ferrum transirent. Quin et tribuni præfectique, cum terrore et armatorum catervis volitabant.

89. Ipse Vitellius, a Ponte Milvio,[1] insigni equo, paludatus[2] accinctusque, senatum et populum ante se agens, quominus, ut captam, Urbem ingrederetur, amicorum consilio deterritus, sumta prætexta[3] et composito agmine, incessit. Quatuor legionum aquilæ per frontem, totidemque circa e legionibus aliis vexilla, mox duodecim alarum signa, et post peditum ordines, eques: dein quatuor et triginta cohortes, ut nomina gentium, aut species armorum forent, discretæ. Ante aquilam[4] præfecti castrorum tribunique, et primi centurionum, candida veste: ceteri, juxta suam quisque centuriam, armis donisque[5] fulgentes. Et militum phaleræ torquesque

4 *Balteis.* Varro de L. L. Lib. iv, 'Balteum, cingulum' erat 'e corio, bullatum.' Anglice dicimus *a sword-belt.*

5 *Ab innoxiis.* Adversus innocentes non amplius sævitum est.

6 *Galba jacuisset.* Curtii lacum, de quo sup. Hist. i, 41.

7 *Tergis ferarum.* Germanorum ritu. V. inf. de Mor. Germ. 17.

1 *Ponte Milvio.* De hoc jam diximus sup. An. xiii, 47.

2 *Paludatus.* Paludamentum, vestis erat militaris. Sic paludatum, deinde togatum, Galbam incessisse diximus in Suppl. An. xvi, 92 et 94.

3 *Prætexta.* Prætexta, pacis insigne. Ingressum Vitellii aliter narrat Suet. Vitell. 11. 'Urbem denique ad classicum introiit paludatus, ferroque succinctus, inter signa atque vexilla, sagulatis comitibus, ac detectis commilitonum armis.' At Tacito potius, quam Suetonio habendam fidem testantur nummi duo Vitellii apud eruditum Oiselium, *Thesaurus selectorum numismatum,* Tab. xc, ii, 4 et 5. et p. 454. In uno, ADVENTVS AVGVSTI, Vitellius paludatus equo insidet. In altero, ADVENTVS AVGVSTI. Roma galeata togatum Vitellium excipit. P. de Grainville ex uno suo nummo, in quo paludatus erat Vitellius, Suetonii partes adversus Tacitum immerito defendit. *Mémoires pour l'Histoire des Sciences et des beaux Arts. Année* 1703. *Avril.* p. 969 et seq.

4 *Ante aquilam.* Bene Lipsius. Ante suam quisque aquilam. Alioqui verius, *aquilas:* nam quatuor erant aquilæ.

5 *Donisque.* Hastæ, phaleræ, torques, armillæ, coronæ, dona erant militaria, virtutisque præmia, de quibus vide jam dicta in not. et em. ad An. i, 44.

splendebant: decora facies, et non Vitellio Principe[6] dignus exercitus. Sic Capitolium ingressus, atque ibi matrem[7] complexus, *Augustæ* nomine honoravit.

90. Postera die, tamquam apud alterius civitatis senatum populumque, magnificam orationem de semetipso promsit, industriam temperantiamque suam laudibus attollens; consciis flagitiorum ipsis, qui aderant, omnique Italia, per quam somno et luxu pudendus incesserat. Vulgus tamen, vacuum curis, et sine falsi verique discrimine solitas adulationes edoctum, clamore et vocibus adstrepebat: abnuentique nomen *Augusti*,[1] expressere ut adsumeret, tam frustra,[2] quam recusaverat.

91. Apud civitatem cuncta interpretantem, funesti ominis loco acceptum est, quod maximum pontificatum[1] adeptus Vitellius, de cærimoniis publicis quintodecimo Calendas Augusti edixisset,[2] antiquitus infausto die Cremerensi Alliensique cladibus:[3] adeo omnis humani divinique juris expers, pari libertorum amicorumque socordia, velut inter temulentos agebat. Sed comitia consulum[4] cum candidatis civiliter celebrans, omnem infimæ plebis rumorem, in theatro ut specta-

6 *Non Vitellio Principe.* Non Vitellio, sed alio meliore Principe. *Et* usurpatur pro *sed*, ut alias sæpe.

7 *Matrem.* Sextiliam; de qua sup. c. 67.

1 *Nomen Augusti.* Ut jam vidimus sup. c. 62.

2 *Tam frustra.* Bene Illustr. Huetius: 'Causam non habuit cur recusaret; nec deinde cur recusatum adsumeret.'

1 *Maximum pontificatum.* Die tantum 18. Julii pontificatum maximum accepit Vitellius. Unde Suet. Vitell. 11. 'Omni divino humanoque jure neglecto, Alliensi die pontificatum maximum cepit.' Antea fuit pontifex, minime vero pontifex maximus. Hac de re insignis nummus Vitellii in catalogo nummorum Musei Turnonensis Soc. Jesu, p. 59. A. VITELLIVS GERMAN. IMP. PONT. Caput Vitellii. In aversa parte, VICTORIA AVG.

2 *Edixisset.* Quod Romana religione vetitum. Liv. vi, 1. 'De diebus religiosis agitari cœptum, diemque a. d. xv. Calendas Sextiles duplici clade insignem (quo die ad Cremeram Fabii cæsi: quo deinde ad Alliam cum exitio Urbis fœde pugnatum) a posteriore clade Alliensem appellarunt, insignemque rei nulli publice privatimque agendæ fecerunt.'

3 *Cladibus.* Ad Cremeram, Tusciæ fluvium, hodie *the Varca*, trecenti Fabii a Veientibus cæsi sunt, A. U. C. 277. Ad Alliam victi a Gallis Romani, A. U. C. 364. Alliensi clade nulla fœdior: itaque hunc diem fastis Roma damnavit.' Florus i, 13. Et Cic. Ep. ad Attic. ix, 5. 'Majores nostri funestiorem diem esse voluerunt Alliensis pugnæ, quam Urbis captæ, quod hoc malum ex illo: itaque alter religiosus etiam nunc dies, alter in vulgus ignotus.' In Tabula Antiatina, ab erudito Vulpio edita et illustrata, XV. K. AVG. DIES ALL. ATR. I. e. quintodecimo Kalendas Augusti, dies Alliensis atra.' Allia autem per Sabinorum agros fluit. Plurimi volunt esse *Rio di Mosso.* At Cl. Venuti, in erudita dissertatione, quæ præfixa est magnificæ editioni Virgilii, quam P. Antonius Ambrogi S. J. nuper publicavit, existimat Alliam esse *Torrente di Catino.*

4 *Comitia consulum.* Comitia consularia, quibus creabantur consules, jam vidimus sup. An. i, 81. Vitellius autem cum candidatis, qui consulatum ambiebant, comitia celebrans, popularem favorem, in theatro ut spectator, in circo ut fautor, adfectabat: quod egregiæ fuisset civilitatis,

tor, in circo ut fautor, adfectavit. Quæ, grata sane et popularia, si a virtutibus proficiscerentur; memoria vitæ prioris,[5] indecora et vilia accipiebantur. Ventitabat in senatum, etiam cum parvis de rebus patres consulerentur. Ac forte Priscus Helvidius,[6] prætor designatus, contra studium ejus censuerat. Commotus primo Vitellius, non tamen ultra, quam "tribunos plebis in auxilium spretæ potestatis" advocavit. Mox mitigantibus amicis, qui altiorem ejus iracundiam verebantur, "nihil novi accidisse" respondit, "quod duo senatores in republica dissentirent: solitum se etiam Thraseæ contradicere." Inrisere plerique impudentiam æmulationis: aliis id ipsum placebat, quod neminem ex præpotentibus, sed Thraseam[7] ad exemplar veræ gloriæ legisset.

92. Præposuerat prætorianis P. Sabinum, a præfectura cohortis,[1] Julium Priscum, tum centurionem: Priscus, Valentis; Sabinus, Cæcinæ gratia pollebant. Inter discordes, Vitellio nihil auctoritatis: munia imperii Cæcina ac Valens obibant; olim anxii odiis, quæ bello et castris male dissimulata, pravitas amicorum, et fœcunda gignendis inimicitiis civitas auxerat, dum ambitu, comitatu, et immensis salutantium agminibus contendunt, comparanturque; variis in hunc aut illum Vitellii inclinationibus. Nec umquam satis fida potentia, ubi nimia est. Simul ipsum Vitellium, subitis offensis aut intempestivis blanditiis mutabilem, contemnebant metuebantque. Nec eo segnius invaserant domos, hortos, opesque imperii: cum flebilis et egens nobilium turba,[2] quos ipsos liberosque patriæ Galba reddiderat, nulla Principis misericordia juvarentur. Gratum primoribus civitatis, etiam plebes adprobavit, quod reversis ab exilio jura libertorum[3] concessisset:

ni memoria prioris vitæ indecorum et vile. De his comitiis Suet. Vitell. 11. Comitia in decem 'annos ordinavit, seque perpetuum consulem.' Quanto civilius comitia consulum celebraverit Trajanus fuse explicat Plin. in Paneg. lxiii, sq.

5 *Vitæ prioris.* Quam inter histriones aurigasque duxerat, ut Caio ac Neroni placeret. V. Suet. Vitell. iv et xii.

6 *Priscus Helvidius.* Vir summus, sæpe laudatus libris An. xii, xiii, et xvi. ac sæpe inf. memorandus.

7 *Thraseam.* Thraseam Pætum, cujus laudes v. sup. An. xiv, 12. et xvi, 21 sq.

1 *A præfectura cohortis.* Qui dumtaxat cohorti prætoriæ præfuerat. Hic vero P. Sabinus diversus est a Flavio Sabino, Vespasiani fratre; de quo sæpe sup.

2 *Nobilium turba.* Quos, fortunis exturbatos, in exilia detruserat Nero, revocaverat Galba.

3 *Jura libertorum.* Hæc jura in alimentis ac præcipue testamentis posita; de quibus Ulpian. Tit. 29. de Bonis libertorum, n. 1. 'Civis Romani liberti hereditatem lex duodecim Tabularum patrono defert, si intestato sine suo herede libertus decesserit:' et edictum prætoris apud eum-

quamquam id omni modo servilia ingenia corrumpebant, abditis pecuniis per occultos, aut ambitiosos sinus:[4] et quidam in domum Cæsaris transgressi, atque ipsis dominis potentiores.[5]

93. Sed miles, plenis castris, et redundante multitudine, in porticibus, aut delubris, et Urbe tota vagus, non principia[1] noscere, non servare vigilias, neque labore firmari: per inlecebras Urbis, et inhonesta dictu, corpus otio, animum libidinibus imminuebant. Postremo, ne salutis quidem cura: infamibus Vaticani locis[2] magna pars tetendit; unde crebræ in vulgus mortes. Et, adjacente Tiberi, Germanorum Gallorumque obnoxia morbis corpora fluminis aviditas, et æstus impatientia labefecit. Insuper confusus, pravitate vel ambitu, ordo militiæ. Sedecim prætoriæ,[3] quatuor Urbanæ cohortes scribebantur, queis singula millia inessent. Plus in eo delectu Valens audebat, tamquam ipsum Cæcinam periculo exemisset: sane adventu ejus partes convaluerant, et sinistrum lenti itineris[4] rumorem prospero prælio[5] verterat: omnisque inferioris Germaniæ miles Valentem adsectabatur: unde primum creditur Cæcinæ fides fluitasse.

94. Ceterum non ita ducibus indulsit Vitellius, ut non plus militi liceret: sibi quisque militiam sumsere: quamvis indignus, si ita maluerat, Urbanæ militiæ adscribebatur: rursus bonis, remanere inter legionarios, aut alares volentibus, permissum: nec deerant qui vellent, fessi morbis, et intemperiem cœli incusantes. Robora tamen legionibus alisque subtracta:

dem Ulpian. l. c. 'Ex edicto prætoris, si testamento facto libertus moriatur, aut ut nihil, aut minus quam partem dimidiam bonorum patrono relinquat, contra tabulas testamenti, partis dimidiæ bonorum possessio illi datur; nisi libertus aliquem ex naturalibus liberis successorem sibi relinquat, sive intestato decedat, et uxorem forte in manum, vel adoptivum filium relinquat, æque partis mediæ bonorum possessio contra suos heredes patrono datur.' Alia multa patronorum jura v. in Digest. Libro, xxxviii, Titulis i, ii, et v.

4 *Ambitiosos sinus.* Aut clam furtimque, aut ambitioso potentiorum sinu pecunias abdebant. De servilibus libertorum ingeniis dictum sup. in Annal. libris.

5 *Dominis potentiores.* Ac proinde dominis jure suo uti velle inutile aut periculosum.

1 *Principia.* Ubi aquilæ, signa, forumque militare. V. quæ dicta sunt sup. An. i, 61.

2 *Infamibus—locis.* Stagnantibus aquis, serpentibus et insalubri aere infamia tunc erant Vaticani loca. Nunc vero habitantur, ibique adsurgit Divi Petri ecclesia. Insalubrem tamen adhuc aerem nonnulli queruntur: indeque summi Pontifices raro Vaticanum palatium, plerumque Quirinale, *Monte Cavallo,* occupant.

3 *Sedecim prætoriæ.* Ergo auctus numerus. Antea fuere tantum novem prætoriæ cohortes, tres Urbanæ, ut vidimus sup. An. iv, 5.

4 *Lenti itineris.* De cunctationibus Valentis sup. Hist. ii, 30.

5 *Prospero prælio.* Bebriacensi; de quo Hist. ii, 31 sq.

convulsum castrorum decus, viginti millibus e toto exercitu permixtis magis, quam electis. Concionante Vitellio,[1] postulantur "ad supplicium Asiaticus, et Flavius, et Rufinus, duces Galliarum, quod pro Vindice bellassent."[2] Nec coercebat ejusmodi voces Vitellius; super insitam animo ignaviam, conscius sibi instare donativum, et deesse pecuniam, omnia alia militi largiebatur. Liberti Principum,[3] "conferre pro numero mancipiorum," ut tributum, jussi. Ipse, sola perdendi cura, stabula aurigis exstruere: circum[4] gladiatorum ferarumque spectaculis opplere: tamquam in summa abundantia, pecuniæ inludere.

95. Quin et natalem Vitellii diem,[1] Cæcina ac Valens, editis tota Urbe vicatim[2] gladiatoribus, celebravere, ingenti paratu, et ante illum diem insolito. Lætum fœdissimo cuique, apud bonos invidiæ fuit, quod, exstructis in campo Martio aris, inferias Neroni fecisset:[3] cæsæ publice victimæ crematæque: facem Augustales[4] subdidere: quod sacerdotium, ut Romulus Tatio regi,[5] ita Cæsar Tiberius Juliæ genti sacravit. Nondum quartus a victoria mensis, et libertus Vitellii Asiaticus,[6] Polycletos, Patrobios, et vetera odiorum nomina æquabat. Nemo in illa aula, probitate aut industria certavit; unum ad potentiam iter, prodigis epulis,[7] et sumtu ganeaque satiare inexplebiles Vitellii libidines. Ipse abunde ratus, si præsentibus frueretur, nec in longius consultans, novies millies sestertium[8]

1 *Concionante Vitellio.* Milites adloquente.

2 *Pro Vindice bellassent.* Qui, Vindicis partes secuti, a Neronis fide descivissent.

3 *Liberti Principum.* Claudii, Neronis, Galbæ, Othonis, Vitellii.

4 *Circum.* Circum maximum.

1 *Natalem Vitellii diem.* Incertus natalis Vitellii dies: teste enim Suet. Vitell. 3. Vitellius 'natus est octavo Kalendas Octobris; vel, ut quidam, septimo Idus Septembris, Druso Cæsare, Norbano Flacco consulibus,' A. U. C. 768. Biduo celebratus est hic natalis; multæque feræ ac multi homines cæsi, Dio lxv, p. 735.

2 *Vicatim.* Auctore Victore, de Regionib. Urbis, erant Romæ vici 424.

3 *Neroni fecisset.* De his inferiis Suet. Vitell. 11. 'Ne cui dubium foret, quod exemplar regendæ reipublicæ eligeret, medio Martio campo, adhibita publicorum sacerdotum frequentia, inferias Neroni dedit: ac solemni convivio citharœdum placentem palam admonuit, ut et aliquid de Domitio diceret: inchoantique Neroniana cantica, primus exsultans etiam plausit.' Idem quoque testatur Suidas, in v. Βιτέλλιος.

4 *Augustales.* Facem suæ quisque aræ subdidere. De Augustalibus eorumque sacerdotio dictum sup. An. i, 54 et ii, 83.

5 *Tatio regi.* V. quæ de sodalium Titiorum sacerdotio, eorumque auctore dicta sunt in not. et em. ad An. i, 54.

6 *Asiaticus.* De quo jam sup. c. 57. Frequens quoque memoria Polycletorum, Patrobiorum, Neronianorum, et ditissimorum libertorum.

7 *Prodigis epulis.* De earum pretio v. quæ notata sunt sup. c. 62.

8 *Novies millies sestertium.* Angl. 7,500,000*l.* De ventre et gula Vitellii dictum est satis in not. et em. ad Hist. ii, 62.

paucissimis mensibus intervertisse creditur. Magna et misera civitas, eodem anno Othonem Vitelliumque passa, inter Vinios, Fabios,[9] Icelos, Asiaticos, varia et pudenda sorte agebat; donec successere Mucianus et Marcellus,[10] et magis alii homines, quam alii mores.

96. Prima Vitellio "tertiæ legionis[1] defectio" nuntiatur, missis ab Aponio Saturnino[2] epistolis, antequam is quoque Vespasiani partibus adgregaretur. Sed neque Aponius cuncta, ut trepidans re subita, perscripserat; et amici adulantes, mollius interpretabantur: "unius legionis eam seditionem: ceteris exercitibus constare fidem." In hunc modum etiam Vitellius apud milites disseruit, prætorianos nuper exauctoratos insectatus, "a quibus falsos rumores dispergi; nec ullum civilis belli metum" adseverabat, suppresso Vespasiani nomine, et vagis per Urbem militibus, qui sermones populi coercerent: id præcipuum alimentum famæ erat.

97. Auxilia tamen e Germania, Britanniaque, et Hispaniis excivit, segniter, et necessitatem dissimulans. Perinde legati, provinciæque cunctabantur. Hordeonius Flaccus,[1] suspectis jam Batavis, anxius proprio bello,[2] Vettius Bolanus,[3] numquam satis quieta Britannia: et uterque ambigui: neque ex Hispaniis properabatur, nullo tum ibi consulari:[4] trium legionum[5] legati, pares jure, et, prosperis Vitellii rebus, certaturi ad obsequium, adversam ejus fortunam ex æquo detrectabant. In Africa legio cohortesque delectæ a Clodio Macro,[6] mox a Galba dimissæ, rursus jussu Vitellii militiam cepere: simul cetera juventus dabat impigre nomina: quippe integrum illic ac favorabilem proconsulatum[7] Vitellius, famosum invisum-

9 *Vinios, Fabios.* Vinius, consul, et Icelus, libertus, Galba Principe; Fabius Valens, dux exercitus et consul, et Asiaticus, libertus, Principe Vitellio, potentissimi.

10 *Marcellus.* Marcellus Eprius, ad scelus homo promtus; ut vidimus An. xvi, 26. Sæpe postea memorandus.

1 *Tertiæ legionis.* De qua sup. c. 85.

2 *Aponio Saturnino.* Mœsiæ rectori, ibid.

1 *Hordeonius Flaccus.* Superioris Germaniæ rector, et cui cura ripæ Rheni permissa. Hist. i, 9. et ii, 57

2 *Proprio bello.* De quo plura inf. Hist. iv, 18.

3 *Vettius Bolanus.* Britanniæ præerat. Hist. ii, 65.

4 *Consulari.* Aberat Cluvius Rufus, qui absens Hispaniam regebat, ut dictum est sup. Hist. ii, 65.

5 *Trium legionum.* Quibus habebantur Hispaniæ, An. iv, 5. Tres illæ legiones tunc erant sexta, decima, et prima Adjutrix classicorum, ut patet ex Hist. ii, 58 et 67. et Hist. iii, 44.

6 *A Clodio Macro.* De quo sup. Hist. i, 7 et 11.

7 *Proconsulatum.* Quem laudat quoque Suet. Vitell. 5. 'In provincia singularem innocentiam præstitit biennio continuato, cum succedenti fratri legatus substitisset.'

que[8] Vespasianus egerat: perinde socii de imperio utriusque conjectabant: sed experimentum contra fuit.

98. Ac primo Valerius Festus, legatus,[1] studia provincialium cum fide juvit: mox nutabat, palam epistolis edictisque Vitellium, occultis nuntiis Vespasianum fovens, et hæc illave defensurus, prout invaluissent. Deprehensi cum literis edictisque Vespasiani, per Rætiam[2] et Gallias, militum et centurionum quidam, ad Vitellium missi, necantur: plures fefellere, fide amicorum, aut suomet astu occultati. Ita Vitellii paratus noscebantur: Vespasiani consiliorum pleraque ignota, primum socordia Vitellii; deinde Pannonicæ Alpes,[3] præsidiis insessæ, nuntios retinebant: mare quoque Etesiarum flatu[4] in Orientem navigantibus secundum, inde adversum erat.

99. Tandem, inruptione hostium, atrocibus undique nuntiis exterritus, Cæcinam et Valentem expediri ad bellum jubet: præmissus Cæcina: Valentem, e gravi corporis morbo tum primum adsurgentem, infirmitas tardabat. Longe alia proficiscentis ex Urbe Germanici exercitus species: non vigor corporibus, non ardor animis; lentum et rarum agmen, fluxa arma, segnes equi: impatiens solis, pulveris, tempestatum: quantumque hebes ad sustinendum laborem miles, tanto ad discordias promtior. Accedebat huc Cæcinæ ambitio vetus, torpor recens, nimia fortunæ indulgentia soluti in luxum: seu perfidiam meditato, infringere exercitus virtutem, inter artes erat. Credidere plerique, Flavii Sabini[1] consiliis concussam Cæcinæ mentem, ministro sermonum Rubrio Gallo,[2] "rata apud Vespasianum fore pacta transitionis:" simul odiorum invidiæque erga Fabium Valentem admonebatur,[3] "ut impar

8 *Famosum invisumque.* Contra Suet. Vespas. 4. Exin 'sortitus Africam, integerrime, nec sine magna dignatione administravit: nisi quod Adrumeti, seditione quadam, rapa in eum jacta sunt. Rediit certe nihilo opulentior, ut qui prope labefactata jam fide, omnia prædia fratri obligarit; necessarioque ad mangonicos quæstus sustinendæ dignitatis causa descenderit.' Ut Tacitum Suetoniumque conciliet Illustr. Huetius, ait Vespasiani proconsulatum invisum fuisse ob avaritiam, cetera laudabilem.

1 *Legatus.* Legatus legionis, quæ erat in Africa.

2 *Rætiam.* Nunc *the country of the Grisons*, &c.

3 *Pannonicæ Alpes.* Dictæ quoque Juliæ. Nunc *Alpi Giuli;* inter Carinthiam et Carniolam.

4 *Etesiarum flatu.* De quo dictum sup. An. vi, 33.

1 *Flavii Sabini.* Quem Vespasiani fratrem fuisse sæpe monuimus.

2 *Rubrio Gallo.* Jam memorato sup. Hist. ii, 51.

3 *Admonebatur.* De hac æmulatione v. sup. c. 30.

apud Vitellium, gratiam viresque apud novum Principem pararet."

100. Cæcina, complexu Vitellii multo cum honore digressus, partem equitum ad occupandam Cremonam præmisit. Mox vexillarii quartædecimæ[1] et sextædecimæ legionum; dein quinta et duoetvicesima secutæ: postremo agmine unaetvicesima Rapax et prima Italica incessere, cum vexillariis trium Britannicarum legionum,[2] et electis auxiliis. Profecto Cæcina, scripsit Fabius Valens exercitui, quem ipse ductaverat, "ut in itinere opperiretur; sic sibi cum Cæcina convenisse:" qui præsens, eoque validior, "immutatum id consilium" finxit, "ut ingruenti bello, tota mole occurreretur." Ita "adcelerare" legiones "Cremonam," pars "Hostiliam[3] petere" jussæ: ipse Ravennam devertit, prætexto classem adloquendi: mox Patavii[4] secretum componendæ proditionis quæsitum. Namque Lucilius Bassus,[5] post præfecturam alæ, Ravennati simul ac Misenensi[6] classibus a Vitellio præpositus, quod non statim præfecturam prætorii adeptus foret, iniquam iracundiam flagitiosa perfidia ulciscebatur: nec sciri potest, traxeritne Cæcinam, an (quod evenit inter malos, ut et similes sint) eadem illos pravitas impulerit.

101. Scriptores temporum, qui, potiente rerum Flavia domo,[1] monumenta hujusce belli composuerunt, "curam pacis et amorem reipublicæ" corruptas in adulationem "causas," tradidere. Nobis, super insitam levitatem, et prodito Galba, vilem mox fidem, æmulatione etiam invidiaque, ne ab aliis apud Vitellium anteiretur, pervertisse ipsum Vitellium videtur. Cæcina, legiones adsecutus, centurionum militumque animos obstinatos pro Vitellio, variis artibus subruebat: Basso eadem molienti minor difficultas erat, lubrica ad mutandam fidem classe, ob memoriam recentis pro Othone militiæ.[2]

1 *Vexillarii quartædecimæ.* Mendose, *quartædecimæ.* Verius *quartæ.* V. not. et em. ad Hist. ii, 100.

2 *Legionum.* Quæ nominatim memorantur inf. Hist. iii, 22. 'Cum vexillis nonæ, secundæque, et vicesimæ, Britannicarum legionum.' Legio quartadecima, quod Vitellio erat infensa, in Britannia retenta est.

3 *Hostiliam.* Nunc *Ostiglia, in the duchy of Mantua.*

4 *Patavii.* Nunc *Padua.*

5 *Lucilius Bassus.* Insigne ejus monumentum v. in not. et em. ad Hist. ii, 100.

6 *Ravennati—Misenensi.* De utraque classe dictum sup. An. iv, 5.

1 *Flavia domo.* Vespasiano, Tito, et Domitiano.

2 *Pro Othone militiæ.* De qua sup. c. 14 et 28.

C. CORNELII TACITI

HISTORIÆ.

LIBER SECUNDUS.

BREVIARIUM LIBRI TERTII.

1. DELIBERANTIBUS Flavianarum partium ducibus, festinationem suadet Antonius Primus, acerrimus belli concitator. 4. Proxima Cornelii Fusci auctoritas. 5. Trahuntur in partes Sido atque Italicus, reges Suevorum. 6. Antonio Italiam invadenti comes Arrius Varus. Urbes multas occupant; Veronamque bello sedem legunt: moras frustra, aut sero, molientibus Vespasiano ac Muciano. 9. Hostiles Vitellianorum et Flavianorum epistolæ. 10. Seditiones in Flavianorum castris ab Antonio compositæ. 12. Lucilius Bassus et Cæcina Vitellium produnt; et a militibus vinciuntur. 14. Antonius Bebriacum venit: discordes Vitellianos adgreditur. Dubium primo, mox Antonii arte, Flavianis prosperum prælium. 19. Cremonam pergere volunt Flaviani. 20. Inconsultum eorum ardorem retinet Antonius. 21. Vitelliani Cremonam conveniunt, in prælium accincti. Se quoque ad pugnam parant Flaviani. 22. Atrox pugna; partaque Antonii virtute et consilio victoria. Filius patrem interficit. 26. Cremona obsessa, capta, et incensa. Cæcina, vinculis exsolutus, ad Vespasianum dimittitur. 35. Victæ legiones dispersæ. 36. Interea luxu torpet Vitellius. 37. Is tamen senatum habet. In Cæcinam sententia. Eadem die consulatum init et ejurat Rosius Regulus. 38. Mors Junii Blæsi, L. Vitellii artibus præparata. Blæsi laus. 40. Valens libidine, cunctatione, Vitellianorum res subruit: in Gallias egredi frustra tentat. 42. Flaviani Italiam occupant. 43. Interim Valens, adversa tempestate Stœchadas, Massiliensium insulas, delatus, capitur. 44. Hispaniæ, Galliæ, Britannia, omnia statim ad Flavianorum opes conversa. 45. Turbat tamen in Britannia Venusius; variaque sorte pugnatum. 46. Turbata quoque Germania.

Mota et Dacorum gens. Adest opportune Mucianus, et tranquillitas restituta. 47. Aniceti servilia per Pontum arma, brevi oppressa. 48. Vespasianus Alexandriam venit, ut Romam fame urgeat. 49. Antonius, post Cremonam superbior, copiarum partem Veronæ relinquit, partem in Vitellianos expedit. 51. Inreverentia militis, ob occisum a se fratrem præmium petentis. 52. Festinationem Antonii apud Vespasianum criminatur Mucianus. 53. Antonius superbis ad Vespasianum literis id queritur. Inde graves Mucianum inter et Antonium simultates. 54. Vitellius, stulta dissimulatione, fractarum apud Cremonam rerum nuntios occultat. Notabilis constantia centurionis. 55. Vitellius, ut e somno excitus, Apenninum obsideri jubet: honores largitur: tandem ipse in castra venit. 56. Prodigia. Præcipuum ipse Vitellius ostentum: ignarus militiæ, improvidus consilii, Romam revertit. 57. Puteolanorum in Vespasianum studia. Contra Capua Vitellio fida. Claudius Julianus Vitellium prodit, et Tarracinam occupat. 58. L. Vitellius ingruenti per Campaniam bello opponitur. Ex plebe et servitiis legitur in Urbe exercitus. At paulatim senatores et equites dilabuntur. 59. Flaviani Apenninum transeunt: Petilium Cerialem, illic obvium, et Vitellii custodias elapsum, inter duces adsumunt. 60. Iidem, pugnæ avidi, oratione Antonii mitigantur. 61. Unum tunc apud Vitellianos perfidiæ certamen. Priscus et Alphenus castra deserunt. 62. Nullo jam proditionis pudore, cæsoque Valente, Vitellianus miles in Flavianas partes transit. 63. Agitur cum Vitellio, ut imperio cedat; nec reluctatur. 64. Ad arma incitatur Flavius Sabinus, Vespasiani frater: sed invalidus senecta, conditiones pacis cum Vitellio agitat. 66. Vitellius ad fortitudinem exstimulatur. 67. At ignavus, concionem habet, et imperio cedit. Reclamantibus tamen, qui adstiterant, in palatium redire cogitur. 69. Interim Sabinus rempublicam susceperat; aderantque primores senatus, plerique equestris ordinis, miles Urbanus et vigiles. Id ægre ferunt Germanicæ cohortes. Leve prælium Vitellianis prosperum. Capitolium tamen occupat Sabinus. 71. Oppugnatur et incenditur Capitolium. 72. Super eo facinore querela; et Capitolii usque ad Vitellium vices. 73. Sabinus, et Atticus, consul, capti. 74. Domitianus, sollertia liberti occultatus, delitescit. Sabinus ad Vitellium ductus, eoque invito confossus, in Gemonias trahitur. 75. Sabini laus. Atticus, incendisse se Capitolium confessus, aut mentitus, servatur. 76. Tarracina a L. Vitellio obsessa, et capta, jugulatur Julianus. 78. Flaviani, Antonii incertum an Muciani culpa cunctantes, obsessi Capitolii fama exciti, ad Urbem properant. 79. Haud procul Urbe equestre prælium iis adversum. 80. Pro pace

tamen aut induciis frustra a Vitellianis missi legati et virgines Vestales. 81. Flaviani, tripartito agmine, Urbi propinquant. Prælia ante Urbem multa et varia, Flavianis sæpius prospera. Vitelliani in Urbe congregantur. 83. Recrudescunt prælia. Fœda lascivientis Urbis facies: pugnantes spectante populo, et plaudente. 84. Castra prætoria oppugnata. 85. Vitellius, capta Urbe, e pudenda latebra protrahitur; cæsusque, ad Gemonias propellitur. 86. Vita moresque Vitellii. Domitianus consalutatur Cæsar.

Hæc gesta paucis mensibus,

A.U.C. DCCCXXII.	J.C. 69.	Suff. Coss.	C. Fabio Valente, A. Alieno Cæcina.
		Suf. Cos.	Rosio Regulo.
		Suff. Coss.	Cn. Cæcilio Simplici, C. Quinctio Attico.

A.U.C. 822. J.C. 69.

1. Meliore fato fideque partium Flavianarum duces consilia belli tractabant. Pœtovionem[1] in hiberna tertiædecimæ legionis convenerant: illic agitavere, "placeretne obstrui Pannoniæ Alpes,[2] donec a tergo vires universæ consurgerent; an ire cominus, et certare pro Italia constantius foret." Quibus opperiri auxilia et trahere bellum videbatur, "Germanicarum legionum vim famamque" extollebant, "et advenisse mox cum Vitellio Britannici exercitus robora:[3] ipsis nec numerum parem pulsarum nuper[4] legionum; et quamquam atrociter lo-

1 *Pœtovionem.* In Pannonia; nunc *Pettau, in Hungary.* Ut Pœtovione tertiæ decimæ legionis hiberna, sic æstiva fuisse Vindobonæ, *Vienna, in Austria,* probant multi lateres, Vindobonæ reperti, et inscripti: LEG. XIII. GEM. POETO. Multæ quoque extant Pœtovione Inscriptiones vett. quas v. ap. Wolf. Lazium, Respublica Romana in exteris provinciis, p. 985 sq. Inter plurimas hæc insignis: IVLIAE. AVG. MATRI CASTROR. POETOVIENS.

2 *Pannoniæ Alpes.* De quibus sup. Hist. ii, 98. Pannonicæ Alpes jam fuerant insessæ, ne nuntii transirent; agitatur an nunc essent obstruendæ, ut Vitelliano exercitui forent omnino imperviæ.

3 *Robora.* Quæ Vitellius exciverat. Hist. ii, 97 et 100.

4 *Pulsarum nuper.* In prælio Bebriacensi. Hist. ii, 40 sq.

querentur, minorem esse apud victos animum. Sed insessis interim Alpibus, venturum cum copiis Orientis Mucianum. Superesse Vespasiano mare, classes, studia provinciarum, per quas velut alterius belli molem cieret. Ita salubri mora, novas vires adfore, et præsentibus nihil periturum."

2. Ad ea Antonius Primus (is acerrimus belli concitator) "festinationem ipsis utilem, Vitellio exitiosam" disseruit: "plus socordiæ, quam fiduciæ, accessisse victoribus: neque enim in procinctu[1] et castris habitos: per omnia Italiæ municipia desides, tantum hospitibus metuendos: quanto ferocius ante se egerint, tanto cupidius insolitas voluptates hausisse: circo quoque, ac theatris, et amœnitate Urbis emollitos, aut valetudinibus[2] fessos. Sed addito spatio, redditurum et his robur meditatione belli: nec procul Germaniam, unde vires: Britanniam freto dirimi: juxta Gallias, Hispaniasque: utrimque viros, equos, tributa: ipsamque Italiam, et opes Urbis: ac si inferre arma ultro velint, duas classes,[3] vacuumque Illyricum mare. Quid tum claustra montium profutura? quid tractum in æstatem aliam bellum? unde interim pecuniam, et commeatus? Quin potius eo ipso uterentur, quod Pannonicæ legiones deceptæ magis, quam victæ, resurgere in ultionem properent: Mœsici exercitus[4] integras vires attulerint. Si numerus militum potius, quam legionum putetur; plus hinc roboris, nihil libidinum, et profuisse disciplinæ ipsum pudorem. Equites vero, ne tum quidem victos; sed, quamquam rebus adversis, disjectam Vitellii aciem.[5] Duæ tunc Pannonicæ ac Mœsicæ alæ perrupere hostem.[6] Nunc sedecim alarum conjuncta signa, pulsu sonituque, et nube ipsa operient ac superfundent oblitos præliorum equites equosque. Nisi quis retinet, idem suasor auctorque consilii ero. Vos, quibus fortuna in integro est, legiones continete, mihi expeditæ cohortes sufficient. Jam reseratam Italiam, impulsas Vitellii res audietis: juvabit sequi, et vestigiis vincentis insistere."

1 *In procinctu.* In exercitiis militaribus.
2 *Valetudinibus.* Sic Plin. xxiii, 1. §. 24. 'Quod ad febrium valetudines attinet.'
3 *Duas classes.* Ravennatem et Misenensem; ut sup. Hist. ii, 100.
4 *Mœsici exercitus.* Quod Mœsici exercitus attulerint vires integras, nec bello fractas. Prælio Bebriacensi non interfuerant: v. Hist. ii, 44.
5 *Vitellii aciem.* Sup. Hist. ii, 43.
6 *Perrupere hostem.* Pugna Bebriacensi pulsus eques Vitellianus, Hist. ii, 44.

3. Hæc et talia, flagrans oculis, truci voce, quo latius audiretur, (etenim se centuriones et quidam militum consilio miscuerant) ita effudit, ut cautos quoque ac providos permoveret; vulgus, et ceteri, "unum virum ducemque" spreta "aliorum segnitia," laudibus ferrent. Hanc sui famam ea statim concione commoverat, qua, recitatis Vespasiani epistolis, non, ut plerique, incerta disseruit, huc illuc tracturus interpretationem, prout conduxisset; aperte descendisse in causam videbatur: eoque gratior militibus erat, culpæ vel gloriæ socius.

4. Proxima Cornelii Fusci procuratoris auctoritas: is quoque inclementer in Vitellium invehi solitus, nihil spei sibi inter adversa reliquerat. T. Ampius Flavianus,[1] natura ac senecta cunctator, suspiciones militum inritabat, tamquam adfinitatis[2] cum Vitellio meminisset: idemque, quod, cœptante legionum motu, profugus, dein sponte remeaverat, perfidiæ locum quæsisse credebatur. Nam Flavianum, omissa Pannonia, ingressum Italiam, et discrimini exemtum, rerum novarum cupido legati nomen resumere, et misceri civilibus armis impulerat, suadente Cornelio Fusco: non quia industria Flaviani egebat, sed ut consulare nomen, surgentibus cum maxime partibus, honesta specie prætenderetur.

5. Ceterum, ut transmittere in Italiam impune et usui foret, scriptum Aponio Saturnino,[1] "cum exercitu Mœsico celeraret." Ac ne inermes provinciæ, barbaris nationibus exponerentur, principes Sarmatarum Jazygum,[2] penes quos civitatis regimen, in commilitium adsciti; "plebem" quoque, "et vim equitum," qua sola valent, offerebant: remissum id munus, ne inter discordias externa molirentur,[3] aut majore ex diverso[4] mercede, jus fasque exuerent. Trahuntur in partes Sido atque Italicus,[5] reges Suevorum, queis vetus obsequium

1 *T. Ampius Flavianus.* Cornelius Fuscus, procurator, T. Ampius Flavianus, rector Pannoniæ, jam memorati sup. Hist. ii, 86.

2 *Tamquam adfinitatis.* Propinquus erat Vitellii, ut dicetur inf. c. 10.

1 *Aponio Saturnino.* Mœsiæ rectori, de quo sup. Hist. ii, 85 et 96.

2 *Sarmatarum Jazygum.* De Sarmatis Jazygibus jam dictum est An. xii, 29.

3 *Externa molirentur.* Ne inter populi Romani discordias externa moliri, et fines imperii deprædari assuescerent. Quod tunc sapientissime cautum est, postea cum summo imperii detrimento neglectum.

4 *Ex diverso.* Ex altera parte.

5 *Sido atque Italicus.* Sido jam memoratus est sup. An. xii, 29 et 30. Italicus forte fuit filius Sidonis, ut opinatur Ryck.; forte etiam filius et successor Vangionis, de quo ibid.; certe diversus videtur ab Italico, de quo An. xi, 16.

erga Romanos; et gens fidei commissæ patientior:[6] posita in latus[7] auxilia, infesta Rætia, cui Porcius Septiminus procurator erat, incorruptæ erga Vitellium fidei. Igitur Sextilius Felix cum ala Auriana[8] et octo cohortibus, ac Noricorum juventute, ad occupandam ripam Æni fluminis,[9] quod Rætos Noricosque interfluit, missus: nec his, aut illis, prælium tentantibus, fortuna partium alibi transacta.

6. Antonio, vexillarios e cohortibus, et partem equitum ad invadendam Italiam rapienti, comes fuit Arrius Varus, strenuus bello; quam gloriam et dux Corbulo,[1] et prosperæ in Armenia res addiderant. Idem, "secretis apud Neronem sermonibus," ferebatur "Corbulonis virtutes criminatus." Unde infami gratia primum pilum[2] adepto, læta ad præsens male parta, mox in perniciem vertere. Sed Primus ac Varus, occupata Aquileia, in proxima quæque, et Opitergii et Altini[3] lætis animis accipiuntur: relictum Altini præsidium, adversus classem Ravennatem, nondum defectione ejus[4] audita: inde Patavium et Ateste[5] partibus adjunxere: illic cognitum, "tres Vitellianas cohortes, et alam, cui Scribonianæ nomen, ad Forum Allieni,[6] ponte juncto, consedisse." Placuit occasio invadendi incuriosos: nam id quoque nuntiabatur: luce prima, inermos plerosque oppressere. Prædictum, "ut, paucis interfectis, ceteros pavore ad mutandam fidem cogerent:" et fuere, qui se statim dederent: plures, abrupto ponte, instanti hosti viam abstulerunt.

7. Vulgata victoria, post principia belli secundum Flavianos,[1] duæ legiones, septima Galbiana, tertiadecima Gemina,[2]

6 *Fidei—patientior.* Constantior; et quæ, ut Sarmatæ, fidem non falleret.

7 *In latus.* Adversus Rætos.

8 *Ala Auriana.* Hæc ala ita dicta vel ab Hispaniæ urbe Auria, nunc *Orense, in Gallicia;* vel ab ipso alæ præfecto. Diu mansit nomen: nam in Notitia Imperii, sub dispositione ducis Armeniæ memoratur ALA AVRIANA DASCVSAE. Dascusa, nunc *Arzingam* dici putant. V. erudit. Wesseling. Itinerar. Antonin. p. 209.

9 *Æni fluminis.* Ænus, nunc *the Inn,* qui in Danubium influit prope *Passaw.*

1 *Dux Corbulo.* De Corbulone, et rebus in Armenia gestis, v. An. xiii, 35 sq.

2 *Primum pilum.* I. e. primipili, seu primi centurionis ordinem.

3 *Opitergii et Altini.* Aquileia, *Aquileia;* Opitergium, *Oderzo;* Altinum, *Altino, in the states of Venice.*

4 *Defectione ejus.* De qua Hist. ii, 100 et 101.

5 *Patavium et Ateste.* Patavium, *Padua;* Ateste, *Aste, in the state of Venice.*

6 *Forum Allieni.* Nunc *Ferrara, on the Po.* Haud tamen dissimulaverim Muretum in margine exemplaris sui, quod vidi Romæ in Bibliotheca Collegii Romani Soc. Jesu, notasse: Puto nunc esse *Lignano.* Vulgo scribimus *Legnano, on the Adige, a small town in the states of Venice.*

1 *Secundum Flavianos.* Flavianis læta.

2 *Tertiadecima Gemina.* De hac ceterisque legionibus v. not. et em. ad Hist. ii,

cum Vedio Aquila, legato, Patavium alacres veniunt:[3] ibi pauci dies ad requiem sumti: et Minucius Justus, præfectus castrorum legionis septimæ, quia adductius,[4] quam civili bello, imperitabat, subtractus militum iræ, ad Vespasianum missus est. Desiderata diu res, interpretatione gloriæ,[5] in majus accipitur, postquam "Galbæ imagines, discordia temporum subversas, in omnibus municipiis recoli" jussit Antonius: decorum pro causa ratus, si placere Galbæ principatus, et partes revirescere crederentur.

8. Quæsitum inde "quæ sedes bello legeretur?" Verona[1] potior visa, "patentibus circum campis[2] ad pugnam equestrem," qua prævalebant: "simul coloniam copiis validam, auferre Vitellio, in rem famamque"[3] videbatur. Possessa ipso transitu Vicetia:[4] quod per se parum (etenim modicæ municipio vires) magni momenti locum obtinuit, reputantibus "illic Cæcinam genitum, et patriam hostium duci ereptam." In Veronensibus pretium fuit;[5] exemplo opibusque, partes juvere. Et interjectus exercitus Rætiam[6] Juliasque Alpes,[7] ne pervium illa Germanicis exercitibus foret, obsepserat: quæ ignara Vespasiano, aut vetita:[8] quippe "Aquileiæ sisti bellum, expectarique Mucianum" jubebat; adjiciebatque imperio consilium, "quando Ægyptus, claustra annonæ,[9] vectigalia opulentissimarum[10] provinciarum obtinerentur, posse Vitellii exercitum egestate stipendii frumentique ad deditionem subigi." Eadem Mucianus crebris epistolis monebat, "incru-

6. Ibi explicatum cur hæc legio diceretur *Gemina.*

3 *Veniunt.* E Pannonia. V. sup. Hist. ii, 86.

4 *Adductius.* I. e. durius. Sic sup. An. xiv, 4. 'adductus.'

5 *Interpretatione gloriæ.* Othonis et Vitellii vitia civiliaque bella desiderium Galbæ ejusque principatus attulerant. Inde cum Antonius ejus imagines in omnibus municipiis recoli jussisset, res diu desiderata interpretatione gloriæ utilitatisque publicæ, in majus accipitur. Id enim spes omenque resurgentis felicitatis habebatur. Igitur merito decorum pro causa Flavianarum partium ratus est Antonius, si placere Galbæ principatus, ejusque partes revirescere crederentur.

1 *Verona.* Quam egregiis commentationibus illustravit eruditus Scipio Maffei.

2 *Circum campis.* Quibus adhuc nomen *Campagna di Verona.*

3 *In rem famamque.* Utile gloriosumque habebatur.

4 *Vicetia.* Nunc *Vicenza.*

5 *Pretium fuit.* Majus operæ pretium fuit, plusque utilitatis.

6 *Rætiam.* Male vulgo, *per Rætiam—ac ne pervium,* &c. V. not. et em. ad Hist. iii, 8.

7 *Juliasque Alpes.* Juliæ Alpes eædem sunt ac Pannonicæ, de quibus dictum est sup. Hist. ii, 98.

8 *Aut vetita.* Aut ab illo vetita.

9 *Claustra annonæ.* Quantum annonæ conferret Ægyptus diximus in not. et em. ad An. ii, 59.

10 *Opulentissimarum.* Orientis, ubi opulentissimæ provinciæ.

entam et sine luctu victoriam," et alia hujuscemodi prætexendo; sed gloriæ avidus, atque omne belli decus sibi retinens. Ceterum ex distantibus terrarum spatiis, consilia post res adferebantur.

9. Igitur repentino incursu Antonius stationes hostium inrumpit, tentatisque levi prælio animis, ex æquo discessum. Mox Cæcina inter Hostiliam,[1] vicum Veronensium, et paludes Tartari fluminis, castra permuniit: tutus loco, cum terga flumine, latera objectu paludis tegerentur: quod si adfuisset fides, aut opprimi universis Vitellianorum viribus duæ legiones,[2] nondum conjuncto Mœsico exercitu, potuere, aut retro actæ, deserta Italia, turpem fugam conscivissent. Sed Cæcina, per varias moras, prima hostibus prodidit tempora belli, dum quos armis pellere promtum erat, epistolis increpat, donec per nuntios pacta perfidiæ firmaret. Interim Aponius Saturninus cum legione septima Claudiana advenit:[3] legioni tribunus Vipstanius Messala præerat, claris majoribus, egregius ipse, et qui solus ad id bellum artes bonas attulisset. Has ad copias, nequaquam Vitellianis pares[4] (quippe tres adhuc legiones[5] erant) misit epistolas Cæcina, "temeritatem victa arma tractantium" incusans: simul "virtus Germanici exercitus," laudibus attollebatur, Vitellii modica et vulgari mentione, nulla in Vespasianum contumelia: nihil prorsus, quod aut corrumperet hostem, aut terreret. Flavianarum partium duces, omissa prioris fortunæ defensione, pro Vespasiano magnifice, pro causa fidenter, de exitu securi, in Vitellium ut inimici, præsumsere; facta tribunis centurionibusque "retinendi, quæ Vitellius indulsisset," spe: atque ipsum Cæcinam non obscure ad transitionem hortabantur. Recitatæ pro concione epistolæ addidere fiduciam, quod submisse Cæcina, velut offendere Vespasianum timens, ipsorum duces contemtim, tamquam insultantes Vitellio, scripsissent.

10. Adventu deinde duarum legionum,[1] e quibus tertiam Dillius Aponianus, octavam Numisius Lupus ducebant, os-

1 *Hostiliam.* De Hostilia v. sup. Hist. ii, 100. Paludes vero Tartari fluminis, nunc *the Tartaro,* adhuc videntur in eo terrarum tractu, qui nunc dicitur *Rovigo.*

2 *Duæ legiones.* Septima Galbiana et tertia decima Gemina.

3 *Advenit.* E Mœsia, Hist. ii, 85.

4 *Vitellianis pares.* Quas v. Hist. ii, 100.

5 *Tres adhuc legiones.* Tres tantum legiones, septima Galbiana, tertiadecima Gemina et septima Claudiana.

1 *Duarum legionum.* E Mœsia excitarum. V. Hist. ii, 74 et 85.

tentare vires, et militari vallo Veronam circumdare placuit. Forte Galbianæ legioni[2] in adversa fronte valli opus cesserat, et visi procul sociorum equites, vanam formidinem, ut hostes, fecere. Rapiuntur arma, et, ut proditionis,[3] ira militum in T. Ampium Flavianum incubuit, nullo criminis argumento, sed jam pridem invisus, turbine quodam ad exitium poscebatur: "propinquum Vitellii, proditorem Othonis, interceptorem donativi"[4] clamitabant. Nec defensioni locus, quamquam supplices manus tenderet, humi plerumque stratus, lacera veste, pectus atque ora singultu quatiens: id ipsum apud infensos incitamentum erat, tamquam nimius pavor conscientiam argueret.[5] Obturbabatur militum vocibus Aponius,[6] cum loqui cœptaret: fremitu et clamore ceteros aspernantur: uni Antonio apertæ militum aures: namque et facundia aderat, mulcendique vulgum artes, et auctoritas. Ubi crudescere seditio, et a conviciis ac probris, ad tela et manus transibant, "injici catenas Flaviano" jubet. Sensit ludibrium miles, disjectisque, qui tribunal tuebantur, extrema vis parabatur. Opposuit sinum Antonius, stricto ferro, "aut militum se manibus, aut suis moriturum" obtestans: ut quemque notum, et aliquo militari decore insignem aspexerat, ad ferendam opem nomine ciens: mox conversus ad signa et bellorum Deos "hostium potius exercitibus illum furorem, illam discordiam injicerent,"[7] orabat; donec fatisceret seditio, et, extremo jam die, sua quisque in tentoria dilaberentur. Profectus eadem nocte Flavianus, obviis Vespasiani literis,[8] discrimini exemtus est.

11. Legiones, veluti tabe infectæ, Aponium Saturninum, Mœsici exercitus legatum, eo atrocius adgrediuntur, quod non, ut prius, labore et opere fessæ, sed medio diei exarse-

2 *Galbianæ legioni.* Septimæ legioni.

3 *Et, ut proditionis.* Et, tamquam ob proditionem, ira militum incubuit, &c. De Ampio Flaviano dictum sup. c. 4. et Hist. ii, 86.

4 *Donativi.* De quo sup. Hist. ii, 94.

5 *Argueret.* Quint. Curt. vii, 1. 'trepidatio conscientiæ indicium.'

6 *Aponius.* Aponius Saturninus, de quo sup. c. 9.

7 *Injicerent.* Sic Virg. Georg. iii, 513. 'Di meliora piis, erroremque hostibus illum!'

8 *Vespasiani literis.* Eruditus Savilius aliique nonnulli Tacitum criminantur, quod hæ literæ, quasi ex machina, nec per locorum intervalla, re ad Vespasianum delata, prodeant. At minime advertunt Flavianum, natura et senecta cunctatorem, ad Vespasianum missum fuisse; ac proinde, dum lente pergeret, edoctum ab Antonio Principem obvias misisse literas, quibus Flavianum discrimini eximeret.

rant; vulgatis epistolis, quas Saturninus ad Vitellium scripsisse credebatur. Ut olim virtutis modestiæque, tunc procacitatis et petulantiæ certamen erat, ne minus violenter Aponium, quam Flavianum, ad supplicium deposcerent. Quippe Mœsicæ legiones, "adjutam a se Pannonicorum ultionem,"[1] referentes; et Pannonici, velut absolverentur aliorum seditione,[2] iterare culpam gaudebant. In hortos, in quibus devertebatur Saturninus, pergunt: nec tam Primus, Aponianus, et Messala (quamquam omni modo nisi) eripuere Saturninum, quam obscuritas latebrarum, quibus occulebatur, vacantium forte balnearum fornacibus abditus: mox, omissis lictoribus, Patavium concessit. Digressu consularium, uni Antonio vis et potestas in utrumque exercitum fuit, cedentibus collegis,[3] et obversis militum studiis: nec deerant qui crederent, utramque seditionem fraude Antonii cœptam, ut solus bello frueretur.

12. Ne in Vitellii quidem partibus quietæ mentes, exitiosiore discordia, non suspicionibus vulgi, sed perfidia ducum, turbabantur. Lucilius Bassus,[1] classis Ravennatis præfectus, ambiguos militum animos, quod magna pars Dalmatæ Pannoniique erant, quæ provinciæ Vespasiano tenebantur, partibus ejus adgregaverat. Nox proditioni electa, ut, ceteris ignaris, soli in principia[2] defectores coirent. Bassus pudore, seu metu quisnam exitus foret, intra domum opperiebatur. Trierarchi, magno tumultu, Vitellii imagines invadunt, et paucis resistentium obtruncatis, ceterum vulgus, rerum novarum studio, in Vespasianum inclinabat. Tum progressus Lucilius auctorem se palam præbet:[3] classis Cornelium Fus-

1 *Ultionem.* Cum in Flavianum sævirent.

2 *Aliorum seditione.* Seditione Mœsicarum legionum.

3 *Collegis.* Legionum legatis.

1 *Lucilius Bassus.* De quo sup. Hist. ii, 100.

2 *In principia.* Ubi militum signa. Plura v. An. i, 61. not. sup.

3 *Palam præbet.* Plurimas de Lucilio Basso difficultates nectit eruditus Savilius. Cur exitum rei intra domum opperitur? cur Atriam pervectus, et vinctus? cur postea altum de eo silentium? Hæc forte vana sunt, nec de ullo scriptore quærenda; qui, dum falsa non scribat, quocumque narrationis genere uti potest. Bassus rei exitum intra domum opperitur, pudore aut metu: Atriam, honorata tamen custodia, pervehitur, ut certa esset fides: vincitur a Mennio, suspicioso homine; forte etiam conscio Basso, ut constaret fides; quæ cum constitit, ab Hormo, Vespasiani liberto, exsoluta statim vincula. Mutato autem sacramento, præfectum mutavit classis, consentiente, ut opinor, Basso, quod Fuscus, vigens ætate, claris natalibus, susceptis Vespasiani partibus, acerrimam bello facem præferret; ut dictum est Hist. ii, 86. V. et inf. Hist. iii, 42. Peracto autem bello, Fuscoque prætoriis insignibus, Hist. iv, 4. donato, videtur Bas-

cum præfectum sibi destinat, qui propere adcucurrit. Bassus, honorata custodia, liburnicis navibus[4] Atriam[5] pervectus a præfecto alæ Mennio Rufino, præsidium illic agitante, vincitur. Sed exsoluta statim vincula, interventu Hormi, Cæsaris liberti: is quoque inter duces habebatur.

13. At Cæcina, defectione classis vulgata, primores centurionum, et paucos militum, ceteris per militiæ munera dispersis, secreta castrorum[1] adfectans, in principia vocat. Ibi "Vespasiani virtutem, viresque partium" extollit: "transfugisse classem, in arcto commeatum:[2] adversas Gallias Hispaniasque: nihil in Urbe fidum:" atque omnia de Vitellio in deterius. Mox incipientibus, qui conscii aderant, ceteros re nova attonitos, in verba Vespasiani adigit: simul Vitellii imagines dereptæ, et missi qui Antonio nuntiarent. Sed ubi totis castris in fama proditio, recurrens in principia miles, præscriptum Vespasiani nomen, projectas Vitellii effigies aspexit; vastum primo silentium, mox cuncta simul[3] erumpunt: "Huc cecidisse Germanici exercitus gloriam, ut sine prælio, sine vulnere, vinctas manus, et capta traderent arma? Quas enim ex diverso legiones? Nempe victas, et abesse unicum Othoniani exercitus robur, primanos, quartadecimanosque:[4] quos tamen iisdem illis campis fuderint straverintque, ut tot armatorum millia, velut grex venalium, exuli Antonio[5] donum darentur. Octo nimirum legiones unius classis accessionem fore. Id Basso, id Cæcinæ visum, postquam domos, hortos, opes, Principi abstulerint, etiam militibus Principem auferre,[6] licet integros incruentosque, Flavianis quoque par-

sus præfecturam classis Ravennatis resumsisse, ut conjicere est ex Inscriptione laudata in not. et em. ad Hist. ii, 100.

4 *Liburnicis navibus.* De liburnicis dictum An. xvi, 14.

5 *Atriam.* Nunc *Adria, near Rovigo.*

1 *Secreta castrorum.* Ceteris per militiæ munera dispersis, secreta castrorum, seu tempus, quo sola erant castra, aucupans Cæcina, eos vocat in principia, 'Concilii penetrale, domumque verendam Signorum.' Statius x, 120. V. An. i, 61. not. sup.

2 *Arcto commeatum.* Cibariorum ceterorumque commeatuum angustias.

3 *Cuncta simul.* Potius *cuncti simul;* et mox *recidisse.* V. not. et em. ad Hist. iii, 13.

4 *Primanos, quartadecimanosque.* V. Hist. ii, 43. ac not. et em. ad Hist. ii, 6. Primani et quartadecimani aberant, quod legio prima Adjutrix in Hispaniam, quartadecima in Britanniam fuerant missæ.

5 *Exuli Antonio.* Sane cum falsi damnatus est. V. An. xiv, 40.

6 *Auferre.* Addendum et emendandum videtur, *etiam militibus Principem auferre, Principi militem: integros incruentosque, Flavianis quoque partibus viles, quid dicturos reposcentibus aut prospera, aut adversa?* V. not. et em. ad Hist. iii, 13.

tibus viles. Quid dicturos reposcentibus aut prospera, aut adversa?"

14. Hæc singuli, hæc universi, ut quemque dolor impulerat, vociferantes, initio a quinta legione[1] orto, repositis Vitellii imaginibus, vincla Cæcinæ injiciunt: Fabium Fabullum, quintæ legionis legatum, et Cassium Longum, præfectum castrorum, duces deligunt: forte oblatos trium liburnicarum milites, ignaros et insontes trucidant: relictis castris,[2] abrupto ponte, Hostiliam rursus, inde Cremonam pergunt, ut legionibus primæ Italicæ et unietvicesimæ Rapaci jungerentur: quas Cæcina, ad obtinendam Cremonam, cum parte equitum præmiserat.

15. Ubi hæc comperta Antonio, discordes animis, discretos viribus hostium exercitus adgredi statuit, antequam ducibus auctoritas, militi obsequium, et junctis legionibus fiducia rediret: namque Fabium Valentem, profectum ab Urbe, adceleraturumque, cognita Cæcinæ proditione, conjectabat: et fidus Vitellio Fabius, nec militiæ ignarus. Simul ingens Germanorum vis, per Rætiam[1] timebatur: et ex Britannia Galliaque et Hispania auxilia Vitellius acciverat,[2] immensam belli luem, ni Antonius, id ipsum metuens, festinato prælio victoriam præcepisset. Universo cum exercitu, secundis a Verona castris,[3] Bebriacum[4] venit: postero die, legionibus ad muniendum retentis, auxiliares cohortes in Cremonensem agrum missæ, ut specie parandarum copiarum, civili præda miles imbueretur. Ipse, cum quatuor millibus equitum, ad octavum a Bebriaco[5] progressus, quo licentius popularentur: exploratores (ut mos est) longius curabant.[6]

16. Quinta ferme hora[1] diei erat, cum citus eques, "adventare hostes, prægredi paucos, motum fremitumque late audiri," nuntiavit. Dum Antonius, "quidnam agendum," consultat, aviditate navandæ operæ Arrius Varus cum promtissimis equi-

1 *Quinta legione.* De hac legione aliisque Vitellianarum partium v. Hist. ii, 100.

2 *Relictis castris.* Quæ erant inter Hostiliam et paludes Tartari fluminis, ut vidimus sup. c. 9.

1 *Per Rætiam.* Flavianis infestam, ut vidimus sup. c. 5 et 8.

2 *Acciverat.* Sup. Hist. ii, 97.

3 *Castris.* Secundis castris; *Angl. two days' march.*

4 *Bebriacum.* Othoniana clade percelebre; ut vidimus sup. Hist. ii, 23 et 39.

5 *Ad octavum a B.* Ad octo millia passuum ultra Bebriacum, Cremonam versus, ac proinde prope locum, qui nunc dicitur *Roncha.*

6 *Longius curabant.* Longius speculabantur, loca exploraturi.

1 *Quinta f. hora.* Nostro more, undecima circiter hora matutina.

tum prorupit, impulitque Vitellianos modica cæde; nam plurium adcursu, versa fortuna, et acerrimus quisque sequentium, fugæ ultimus[2] erat: nec sponte Antonii properatum, et fore, quæ acciderant, rebatur. Hortatus suos, "ut magno animo capesserent pugnam," diductis in latera turmis, vacuum medio reliquit iter, quo Varum equitesque ejus reciperet. Jussæ armari legiones: datum per agros signum, ut, qua cuique proximum, omissa præda, prælio occurrerent. Pavidus interim Varus, turbæ suorum miscetur, intulitque formidinem: pulsi cum sauciis integri, suometipsi metu, et angustiis viarum conflictabantur.

17. Nullum in illa trepidatione Antonius constantis ducis, aut fortissimi militis, officium omisit: occursare paventibus; retinere cedentes: ubi plurimus labor,[1] unde aliqua spes, consilio, manu, voce, insignis hosti, conspicuus suis: eo postremo ardoris provectus est, ut vexillarium fugientem hasta transverberaret: mox raptum vexillum in hostem vertit: quo pudore, haud plures, quam centum equites, restitere. Juvit locus, arctiore illic via, et fracto interfluentis rivi[2] ponte, qui incerto alveo, et præcipitibus ripis, fugam impediebat: ea necessitas, seu fortuna, lapsas jam partes restituit. Firmati inter se, densis ordinibus, excipiunt Vitellianos temere effusos: atque illi[3] consternantur. Antonius instare perculsis, sternere obvios. Simul ceteri, ut cuique ingenium, spoliare, capere, arma, equosque abripere: et exciti prospero clamore, qui modo per agros fuga palabantur, victoriæ se miscebant.

18. Ad quartum[1] a Cremona lapidem, fulsere legionum signa, Rapacis atque Italicæ,[2] læto inter initia equitum suorum prælio, illuc usque provecta. Sed ubi fortuna contra fuit, non laxare ordines,[3] non recipere turbatos, non obviam ire,

2 *Fugæ ultimus.* Hic forte ingenio nimis indulget Tacitus. Sensus autem est: plurium Vitellianorum accursu versa est fortuna; et acerrimus quisque Flavianorum, qui Vitellianos insequebantur, factus est fugæ ultimus, quia Vitellianis propior. Nec emendandum, ut placet Cl. Ernesto, *primus fugæ erat.*

1 *Plurimus labor.* Sic Liv. vi, 24. 'Ubi plurimus labor periculumque erat.'

2 *Interfluentis rivi.* Rivus ille hodie appellatur *Dermona*; in Ollium, *Oglio*, influit.

3 *Atque illi.* I. e. statim illi consternantur; ut J. F. Gronovio recte observatum. Sic Virg. Georg. i, 201. 'Non aliter, quam qui adverso vix flumine lembum Remigiis subigit; si brachia forte remisit, Atque illum in præceps prono rapit alveus amni.'

1 *Ad quartum.* Ac proinde prope locum, qui nunc dicitur *S. Ambrosio.*

2 *Rapacis atque Italicæ.* De quibus sup. Hist. ii, 100.

3 *Laxare ordines.* Ut turbatos reciperent.

ultroque adgredi hostem, tantum per spatium cursu et pugnando fessum: forte victi,[4] haud perinde rebus prosperis ducem desideraverant,[5] atque in adversis deesse intelligebant. Nutantem aciem victor equitatus incursat: et Vipstanius Messala, tribunus, cum Mœsicis auxiliaribus adsequitur, quos militiæ gloria legionariis, quamquam raptim ductos, æquabat. Ita mixtus pedes equesque, rupere legionum agmen. Et propinqua Cremonensium mœnia, quanto plus spei ad effugium, tanto minorem ad resistendum animum dabant.

19. Nec Antonius ultra institit, memor laboris ac vulnerum, quibus tam anceps prælii fortuna, quamvis prospero fine, equites equosque adflictaverat. Inumbrante vespera, universum Flaviani exercitus robur advenit. Utque cumulos super,[1] et recentia cæde vestigia incessere, quasi debellatum foret, "pergere Cremonam, et victos in deditionem accipere, aut expugnare" deposcunt. Hæc in medio[2] pulchra dictu. Illa sibi quisque: "Posse coloniam plano sitam impetu capi. Idem audaciæ per tenebras inrumpentibus, et majorem rapiendi licentiam: quod si lucem opperiantur, jam pacem, jam preces, et pro labore ac vulneribus, clementiam et gloriam, inania, laturos: sed opes Cremonensium, in sinu præfectorum legatorumque fore. Expugnatæ urbis prædam, ad militem; deditæ, ad duces pertinere." Spernuntur centuriones tribunique, ac ne vox cujusquam audiatur, quatiunt arma, rupturi imperium, ni ducantur.

20. Tum Antonius, inserens se manipulis, ubi aspectu et auctoritate silentium fecerat: "Non se decus neque pretium eripere tam bene meritis" adfirmabat; "sed divisa inter exercitum ducesque munia: militibus pugnandi cupidinem convenire; duces providendo, consultando, cunctatione sæpius, quam temeritate prodesse. Ut pro virili portione, armis ac manu victoriam juverit; ratione et consilio, propriis ducis artibus, profuturum. Neque enim ambigua esse, quæ occurrant, noctem, et ignotæ situm urbis, intus hostes, et cuncta insidiis opportuna: non, si pateant portæ, nisi explorato, nisi

4 *Forte victi.* Melius, *pugnando fessum forte victuri: haud perinde*, &c. V. not. et em. ad Hist. iii, 18.

5 *Ducem desideraverant.* Cæcinam, cui vincula injecerant, ut vidimus sup. c. 14.

1 *Cumulos super.* Super armorum corporumque cumulos.

2 *Hæc in medio.* Hæc, pulchra dictu, in medio jactabantur: illa vero quisque sentiebat.

die, intrandum. An oppugnationem inchoaturos, ademto omni prospectu, quis æquus locus, quanta altitudo mœnium? tormentisne et telis, an operibus et vineis[1] adgredienda urbs foret?" Mox conversus ad singulos, "num secures, dolabras,[2] et cetera expugnandis urbibus, secum adtulissent?" rogitabat. Et cum abnuerent, "gladiisne," inquit, "et pilis,[3] perfringere ac subruere muros ullæ manus possunt? Si aggerem struere, si pluteis cratibusve protegi necesse fuerit, ut vulgus improvidum inriti stabimus, altitudinem turrium, et aliena munimenta mirantes? Quin potius mora noctis unius, advectis tormentis machinisque, vim victoriamque nobiscum ferimus?" Simul lixas calonesque,[4] cum recentissimis equitum, Bebriacum mittit, copias, ceteraque usui allaturos.

21. Id vero ægre tolerante milite, prope seditionem ventum, cum progressi equites sub ipsa mœnia, vagos ex Cremonensibus corripiunt: quorum indicio noscitur, "sex Vitellianas legiones,[1] omnemque exercitum, qui Hostiliæ egerat,[2] eo ipso die triginta millia passuum emensum, comperta suorum clade, in prælium accingi, ac jam adfore." Is terror obstructas mentes consiliis ducis aperuit. Sistere tertiamdecimam legionem in ipso viæ Postumiæ[3] aggere jubet, cui juncta a lævo septima Galbiana, patenti campo stetit, dein septima Claudiana, agresti fossa (ita locus erat) præmunita; dextro, octava per apertum limitem,[4] mox tertia, densis arbustis intersepta: hic aquilarum signorumque ordo: milites mixti per tenebras, ut fors tulerat:[5] prætorianum vexillum[6] proximum tertianis;[7] cohortes auxiliorum, in cornibus: latera ac terga, equite circumdata. Sido atque Italicus,[8] Suevi, cum delectis popularium, primori in acie versabantur.

1 *Et vineis.* De vineis, pluteis, cratibus dictum sup. Hist. ii, 21.

2 *Dolabras.* Dolabra utebantur Romani ad munienda castra et subruendos muros. Tales dolabras, ex una parte acie acuta, ex altera latiore, videre est expressas in columna Trajani, n. 299.

3 *Et pilis.* De pilis v. An. xv, 7.

4 *Lixas calonesque.* De quibus sup. Hist. i, 49. not. sup.

1 *Sex Vitellianas legiones.* Quæ nominantur cap. seq.

2 *Hostiliæ egerat.* V. sup. Hist. ii, 100. et iii, 14.

3 *Viæ Postumiæ.* Ubi pugnatum vidimus sup. Hist. ii, 24.

4 *Apertum limitem.* Quo arbusta a via disterminabantur.

5 *Ut fors tulerat.* Non vero, ut virtus, cum vir virum legeret. Quo de usu v. sup. Hist. i, 18.

6 *Prætorianum vexillum.* Prætorianos, quod pro Othone stetissent a Vitellio dimissos, eique infensos, recuperandæ militiæ præmio invitaverat Vespasianus, ut dictum est sup. Hist. ii, 82. V. et inf. Hist. iv, 46. Vitellius autem alias sedecim prætorias cohortes conscripserat. Hist. ii, 93.

7 *Tertianis.* Tertiæ legioni.

8 *Sido, Italicus.* De his sup. cap. 5.

22. At Vitellianus exercitus, cui acquiescere Cremonæ, et reciperatis cibo somnoque viribus, confectum algore atque inedia hostem, postera die profligare ac proruere ratio fuit; indigus rectoris, inops consilii, tertia ferme noctis hora,[1] paratis jam dispositisque Flavianis impingitur. Ordinem agminis, disjecti per iram ac tenebras, adseverare non ausim: quamquam alii tradiderunt, "quartam Macedonicam, dextro suorum cornu; quintam, et quintamdecimam, cum vexillis nonæ, secundæque, et vicesimæ, Britannicarum legionum, mediam aciem; sextadecimanos, duoetvicesimanosque, et primanos, lævum cornu complesse." Rapaces atque Italici,[2] omnibus se manipulis miscuerant. Eques, auxiliaque, sibi ipsi locum legere. Prælium tota nocte varium, anceps, atrox; his, rursum illis, exitiabile. Nihil animus, aut manus, ne oculi quidem provisu juvabant: eadem utraque acie arma: crebris interrogationibus notum pugnæ signum: permixta vexilla, ut quisque globus, capta ex hostibus, huc vel illuc raptabat. Urgebatur maxime septima legio,[3] nuper a Galba conscripta. Occisi sex primorum ordinum centuriones; abrepta quædam signa. Ipsam Aquilam[4] Atilius Verus, primipili centurio, multa cum hostium strage, et ad extremum moriens, servaverat.

23. Sustinuit labantem aciem Antonius, accitis prætorianis:[1] qui ubi excepere pugnam, pellunt hostem, dein pelluntur. Namque Vitelliani, tormenta in aggerem viæ contulerant, ut tela vacuo atque aperto[2] excuterentur, dispersa primo, et arbustis, sine hostium noxa, inlisa. Magnitudine eximia quintædecimæ legionis[3] balista,[4] ingentibus saxis hostilem

1 *Tertia—hora.* Nostro more, nona circiter hora serotina.

2 *Rapaces atque Italici.* Milites, qui supererant, legionum Rapacis atque Italicæ. V. sup. c. 18.

3 *Septima legio.* Galbiana.

4 *Ipsam Aquilam.* Inde et ex plurimis aliis veterum scriptorum auctoritatibus probat eruditus Fabrettus, de columna Trajani, c. vii, p. 189. primipili centurionem non modo aquilæ præfuisse, sed etiam illam gestasse.

1 *Accitis prætorianis.* Qui proximi erant tertiæ legioni, inter arbusta; ut dictum est cap. sup.

2 *Vacuo atque aperto.* In vacuo apertoque loco.

3 *Quintædecimæ legionis.* V. not. et em ad Hist. iii, 23.

4 *Balista.* Veget. iv, 22. 'Balista funibus, nervis, chordisque [melius Ms. Salmas. *funibus et nervis*] tenditur, quæ quanto prolixiora brachiola habuerit, hoc est, quanto major fuerit, tanto spicula longius mittit. Quæ et si juxta artem mechanicam temperetur, et ab exercitatis hominibus, qui mensuram ejus ante collegerint, dirigatur, penetrat quodcumque percusserit. Onager autem dirigit lapides; sed pro nervorum crassitudine, et magnitudine, saxorum pondera jaculatur.' Quam vim egregie descripsit Lucan. iii, 464. 'Neque enim solis excussa lacertis Lancea, sed tenso balistæ turbine rapta, Haud unum con-

aciem proruebat: lateque cladem intulisset, ni duo milites, præclarum facinus ausi, arreptis e strage scutis[5] ignorati, vincla ac libramenta tormentorum abscidissent: statim confossi sunt, eoque intercidere nomina: de facto haud ambigitur. Neutro inclinaverat fortuna, donec, adulta nocte, luna surgens[6] ostenderet acies, falleretque. Sed Flavianis æquior a tergo: hinc majores equorum virorumque umbræ, et falso, ut in corpora, ictu, tela hostium citra cadebant: Vitelliani, adverso lumine collucentes, velut ex occulto jaculantibus, incauti offerebantur.

24. Igitur Antonius, ubi noscere suos, noscique poterat, alios, pudore et probris, multos laude et hortatu, omnes spe promissisque accendens, "cur rari sumsissent[1] arma?" Pannonicas legiones interrogabat. "Illos esse campos, in quibus abolere labem prioris ignominiæ,[2] ubi reciperare gloriam possent." Tum ad Mœsicos conversus, "principes auctoresque belli" ciebat: "frustra minis et verbis provocatos Vitellianos, si manus eorum oculosque non tolerent." Hæc ut quosque accesserat: plura ad tertianos, veterum recentiumque admonens: ut "sub M. Antonio Parthos,[3] sub Corbulone Armenios,[4] nuper Sarmatas"[5] pepulissent. Mox infensus prætorianis: "Vos," inquit, "nisi vincitis, pagani,[6] quis alius Imperator, quæ castra alia excipient? Illic signa armaque vestra sunt, et mors victis: nam ignominiam consumsistis." Undique clamor, et orientem solem (ita in Syria mos est) tertiani salutavere.[7]

tenta latus transire, quiescit: Sed pandens perque arma viam, perque ossa, relicta Morte, fugit: superest telo post vulnera cursus. At saxum quoties ingenti ponderis ictu Excutitur, qualis rupes, quam vertice montis Abscidit impulsu ventorum adjuta vetustas, Frangit cuncta ruens: nec tantum corpora pressa Exanimat: totos cum sanguine dissipat artus.' Lapides talenti pondere his balistis ad duo et amplius stadia missos fuisse testis est Joseph. Bell. Jud. v, 6. n. 3.

5 *Scutis.* Scutis Vitellianorum, ut hostem fallerent.

6 *Luna surgens.* Dio, lxv, p. 738 sq. hanc pugnam pueriliter narravit; et ut miraculo locus esset, sanguinolentæ lunæ, quæ horribiles colores emitteret, eclipsin finxit.

1 *Rari sumsissent.* Melius, *cur resumsissent arma?* V. not. et em. ad Hist. iii, 24.

2 *Prioris ignominiæ.* Cladis Bebriacensis. V. quoque Hist. ii, 86.

3 *M. Antonio Parthos.* A. U. C. 718. Parthos clade affecit Antonius. V. Dion. xlix, p. 409 sq.

4 *Corbulone Armenios.* V. sup. An. xv, 26.

5 *Nuper Sarmatas.* Sarmatas Rhoxolanos; ut dictum est sup. Hist. i, 79.

6 *Pagani.* Prætoriani, nisi vincebant, pagani erant, id est, non milites; siquidem eos dimiserat Vitellius, aliasque prætorias cohortes scripserat. Ideo penes Vitellium prætorianorum signa armaque, et mors victis certissima; nam ignominiam consumserant, bis victi, Othone ac Vespasiano Principibus.

7 *Salutavere.* Tertia legio, quæ e Syria

25. Vagus inde, an consilio ducis subditus rumor, "advenisse Mucianum; exercitus invicem salutasse:"[1] gradum inferunt, quasi recentibus auxiliis aucti, rariore jam Vitellianorum acie, ut quos, nullo rectore, suus quemque impetus vel pavor contraheret, diduceretve. Postquam perculsos sensit Antonius, denso agmine obturbabat: laxati ordines abrumpuntur: nec restitui quivere, impedientibus vehiculis tormentisque. Per limitem viæ sparguntur, consectandi festinatione, victores. Eo notabilior cædes fuit, quia filius patrem interfecit. Rem nominaque, auctore Vipstanio Messala, tradam. Julius Mansuetus, ex Hispania, Rapaci legioni additus, impubem filium domi liquerat: is mox adultus, inter septimanos a Galba conscriptus, oblatum forte patrem, et vulnere stratum, dum semianimem scrutatur, agnitus, agnoscensque, et exsanguem amplexus, voce flebili precabatur "placatos[2] patris manes, neve se ut parricidam aversarentur: publicum id facinus; et unum militem quotam civilium armorum partem?" Simul attollere corpus, aperire humum, supremo erga parentem officio fungi. Advertere proximi, deinde plures: hinc per omnem aciem miraculum, et questus, et sævissimi belli exsecratio: nec eo segnius propinquos, adfines, fratres trucidatos spoliant: factum esse scelus loquuntur, faciuntque.

26. Ut Cremonam venere, novum immensumque opus occurrit. Othoniano bello,[1] Germanicus miles mœnibus Cremonensium castra sua, castris vallum circumjecerat; eaque munimenta rursus auxerat: quorum aspectu hæsere victores, incertis ducibus, quid juberent. Incipere oppugnationem, fesso per diem noctemque exercitu, arduum, et, nullo juxta subsidio, anceps: sin Bebriacum redirent, intolerandus tam longi itineris labor, et victoria ad inritum revolvebatur: munire castra; id quoque propinquis hostibus formidolosum, ne dispersos, et opus molientes subita eruptione turbarent. Quæ super cuncta, ter-

in Mœsiam venerat, ut sæpe supra dictum est, orientem solem salutavit. Parthos orientem solem magno clamore ante prælium salutantes v. ap. Herodian. iv, 15.

1 *Invicem salutasse.* Inde sane Vitellianos inter et Flavianos mutuas et ridiculas exercituum salutationes et compotationes fingendi ansam arripuit Dio, lxv, p. 739.

2 *Precabatur placatos.* Precabatur patris manes, ut sibi placati essent. Ni forte emendandum sit, *voce flebili Deos precabatur ne piatos patris manes, neve se ut parricidam aversarentur.* V. not. et em. ad Hist. iii, 25.

1 *Othoniano bello.* Sup. Hist. ii, 22.

rebat ipsorum miles, periculi quam moræ patientior: Quippe ingrata, quæ tuta; ex temeritate spes: omnisque cædes, et vulnera, et sanguis, aviditate prædæ pensabantur.

27. Huc inclinavit Antonius, "cingique vallum corona"[1] jussit: primo sagittis saxisque eminus certabant, majore Flavianorum pernicie, in quos tela desuper librabantur: mox vallum portasque legionibus adtribuit, ut discretus labor fortes ignavosque distingueret, atque ipsa contentione decoris accenderentur. Proxima Bebriacensi viæ,[2] tertiani septimanique sumsere; dexteriora valli, octava ac septima Claudiana; tertiadecimanos, ad Brixianam portam[3] impetus tulit. Paulum inde moræ, dum e proximis agris ligones, dolabras, et alii falces, scalasque convectant: tum, elatis super capita scutis, densa testudine[4] succedunt. Romanæ utrimque artes: pondera saxorum Vitelliani provolvunt; disjectam fluitantemque testudinem lanceis contisque scrutantur; donec, soluta compage scutorum, exsangues aut laceros prosternerent, multa cum strage.

28. Incesserat cunctatio, ni duces fesso militi, et velut irritas exhortationes abnuenti, Cremonam monstrassent. Hormine id ingenium, ut Messala tradit, an potior auctor sit C. Plinius,[1] qui Antonium incusat, haud facile discreverim: nisi quod neque Antonius, neque Hormus, a fama vitaque sua, quamvis pessimo flagitio, degeneravere. Non jam sanguis, neque vulnera morabantur, quin subruerent vallum, quaterentque portas, innixi humeris, et super iteratam testudinem scandentes, prensarent hostium tela brachiaque: integri cum sauciis, semineces cum expirantibus volvuntur, varia pereuntium forma, et omni imagine mortium.

29. Acerrimum, tertiæ septimæque legionum, certamen: et dux Antonius, cum delectis auxiliaribus, eodem incubuerat. Obstinatos inter se cum sustinere Vitelliani nequirent, et superjecta tela testudine laberentur,[1] ipsam postremo balistam[2] in subeuntes propulere: quæ ut ad præsens disjecit obruit-

1 *Corona.* Corona militum.

2 *Bebriacensi viæ.* Viæ, quæ Cremona Bebriacum duceret. Inde patet Bebriacum non esse *Bina*, ut quidam voluere: contra vero omnia consentiunt cum *Caneto*, ut dictum est sup. Hist. ii, 23.

3 *Brixianam portam.* Qua ibatur Brixiam, nunc *Brescia.*

4 *Testudine.* De testudine dictum satis in not. et em. ad An. xiii, 39.

1 *C. Plinius.* Qui Historias scripserat, teste Plinio Juniore, Ep. iii, 5.

que, quos inciderat; ita pinnas ac summa valli ruina sua traxit: simul juncta turris, ictibus saxorum cessit: qua septimani dum nituntur cuneis,[3] tertianus securibus gladiisque portam perfregit. Primum inrupisse C. Volusium, tertiæ legionis militem, inter omnes auctores constat: is in vallum egressus, deturbatis qui restiterant, conspicuus manu ac voce, "capta castra" conclamavit. Ceteri, trepidis jam Vitellianis, seque e vallo præcipitantibus, perrupere: completur cæde,[4] quantum inter castra murosque vacui fuit.

30. At rursus nova laborum facies; ardua urbis mœnia, saxeæ turres, ferrati portarum obices, vibrans tela miles, frequens obstrictusque Vitellianis partibus Cremonensis populus, magna pars Italiæ, stato in eosdem dies mercatu congregata: quod defensoribus auxilium ob multitudinem, oppugnantibus incitamentum ob prædam erat. "Rapi ignes" Antonius, "inferrique amœnissimis extra urbem ædificiis" jubet; si damno rerum suarum Cremonenses ad mutandam fidem traherentur: propinqua muris tecta, et altitudinem mœnium egressa, fortissimo quoque militum complet: illi trabibus, tegulisque, et facibus propugnatores deturbant.

31. Jam legiones in testudinem glomerabantur, et alii saxa telaque incutiebant, cum languescere paulatim Vitellianorum animi. Ut quisque ordine anteibat, cedere fortunæ: ne, Cremona quoque excisa, nulla ultra venia, omnisque ira victoris, non in vulgus inops, sed in tribunos centurionesque, ubi pretium cædis erat, reverteretur. Gregarius miles, futuri socors, et ignobilitate tutior, perstabat: vagi per vias, in domibus abditi, pacem ne tum quidem orabant, cum bellum posuissent. Primores castrorum, nomen atque imagines Vitellii[1] amoliuntur: catenas Cæcinæ (nam etiam tum vinctus erat) exsolvunt,

1 *Laberentur.* Ob scuta arcte connexa. Si quis autem velit talis testudinis formam, variasque, quæ hic memorantur obsidionales artes machinasque cognoscere, adeat Lucan. iii, 474 sq.

2 *Balistam.* Quam fuisse magnitudine eximia jam dictum est sup. c. 23.

3 *Nituntur cuneis.* Fracta turri, nitebantur septimani, factis cuneis, vallum superare, castraque ingredi. Cuneum, quo milites angusta fronte irruebant, describit Veget. iii, 19.

4 *Completur cæde.* Tum in prælio, tum in urbis excidio periisse quinquaginta hominum millia, πέντε μυριάδας, tradit Dio lxv, p. 740. Contra Joseph. Bell. Jud. iv, 11. ait ex Vitellianis interiisse virorum triginta millia et ducentos, ex Flavianis quatuor millia et quingentos.

1 *Imagines Vitellii.* Signis inscriptum nomen, affixasque imagines Vitellii amoliuntur. Inde mox 'signa aquilasque extulere.'

orantque, "ut causæ suæ deprecator adsistat:" Aspernantem tumentemque,[2] lacrymis fatigant. Extremum malorum, tot fortissimi viri, proditoris opem invocantes: mox velamenta et infulas,[3] pro muris ostentant. Cum Antonius "inhiberi tela" jussisset, signa aquilasque extulere: mœstum inermium agmen, dejectis in terram oculis, sequebatur. Circumstiterant victores, et primo ingerebant probra, intentabant ictus: mox ut præberi ora contumeliis, et, posita omni ferocia, cuncta victi patiebantur, subit recordatio, illos esse, qui nuper Bebriaci victoriæ temperassent. Sed ubi Cæcina, prætexta lictoribusque insignis, dimota turba, consul incessit, exarsere victores: "superbiam, sævitiamque" (adeo invisa scelera sunt) etiam "perfidiam," objectabant. Obstitit Antonius, datisque defensoribus, ad Vespasianum dimisit.

32. Plebs interim Cremonensium inter armatos conflictabatur: nec procul cæde aberant, cum precibus ducum mitigatus est miles. Et vocatos ad concionem Antonius adloquitur, magnifice victores, victos, clementer: de Cremona in neutrum.[1] Exercitus, præter insitam prædandi cupidinem, vetere odio ad excidium Cremonensium incubuit: juvisse partes Vitellianas, Othonis quoque bello, credebantur: mox tertiadecimanos, ad extruendum amphitheatrum relictos,[2] ut sunt procacia urbanæ plebis ingenia, petulantibus jurgiis inluserant. Auxit invidiam editum illic a Cæcina gladiatorum spectaculum,[3] eademque rursus belli sedes; et præbiti in acie Vitellianis cibi; cæsæ quædam fœminæ, studio partium ad prælium progressæ: tempus quoque mercatus, ditem alioquin coloniam, majore opum specie complebat. Ceteri duces in obscuro: Antonium fortuna famaque omnium oculis exposuerat: is balineas, abluendo cruori, propere petit: excepta vox est, cum teporem incusaret; "statim futurum, ut incalescerent." Vernile dictum omnem invidiam in eum vertit, "tamquam signum incendendæ Cremonæ dedisset," quæ jam flagrabat.

33. Quadraginta armatorum millia inrupere, calonum lixa-

2 *Tumentemque.* De hac voce jam dictum sup. Hist. ii, 32.

3 *Velamenta et infulas.* V. sup. Hist. i, 66.

1 *In neutrum.* Neque ad salutem, neque ad ruinam.

2 *Relictos.* Sup. Hist. ii, 67.

3 *Spectaculum.* Jam memoratum Hist. ii, 70.

rumque[1] amplior numerus, et in libidinem ac sævitiam corruptior. Non dignitas, non ætas protegebat, quominus stupra cædibus, cædes stupris miscerentur. Grandævos senes, exacta ætate fœminas, viles ad prædam,[2] in ludibrium trahebant. Ubi adulta virgo, aut quis forma conspicuus incidisset, vi manibusque rapientium divulsus, ipsos postremo direptores in mutuam perniciem[3] agebat: dum pecuniam, vel gravia auro templorum dona, sibi quisque trahunt, majore aliorum vi truncabantur. Quidam obvia aspernati, verberibus tormentisque dominorum abdita scrutari, defossa eruere. Faces in manibus: quas, ubi prædam egesserant, in vacuas domos, et inania templa, per lasciviam jaculabantur: utque exercitu, vario linguis, moribus, cui cives, socii, externi interessent, diversæ cupidines, et aliud cuique fas, nec quidquam inlicitum. Per quatriduum Cremona suffecit. Cum omnia sacra profanaque in igne considerent, solum Mephitis templum[4] stetit ante mœnia, loco, seu numine, defensum.

34. Hic exitus Cremonæ, anno CCLXXXVI. a primordio sui. Condita erat[1] Ti. Sempronio et Cornelio consulibus, ingruente in Italiam Hannibale, propugnaculum adversus Gallos, trans Padum agentes, et si qua alia vis per Alpes rueret. Igitur numero colonorum, opportunitate fluminum,[2] ubere agri,[3] annexu connubiisque gentium,[4] adolevit floruitque, bellis externis intacta, civilibus infelix. Antonius pudore flagitii, crebrescente invidia, edixit, "ne quis Cremonenses captivos de-

1 *Calonum lixarumque.* De his v. dicta Hist. i, 49.

2 *Viles ad prædam.* Viles erant ad prædam, quod ob senium et exactam ætatem, ut cetera mancipia, vendi non poterant. Inde eos in ludibrium trahebant.

3 *In mutuam perniciem.* Quod omnes libidinibus flagrarent, prædamque inviderent.

4 *Mephitis templum.* Mephitis, Dea in locis, tetros lethalesve spiritus exhalantibus, culta. Aliud fuit ejus templum, de quo Plin. ii, 93. 'In Hirpinis Amsancti, ad Mephitis ædem, locum, [potius *lacum*, qui hodieque sulphureus teterrimusque est, et dicitur, *lago Mufiti*] quem qui intravere moriuntur.' Hirpini, nunc *the farther Principate.* De tetro vapore fontis sylvæque Albuneæ dixit Virg. Æn. vii, 84. 'Sævamque exhalat opaca mephitin.' Cur autem Mephitis coleretur docet Plin. ii, 7. 'Numina innumerabilia reperimus: inferis quoque in genera descriptis, morbisque, et multis etiam pestibus, dum esse placatas trepido metu cupimus.'

1 *Condita erat.* Ne ita accipias, quasi tunc condi cœpta Cremona: sed tunc facta est colonia. Tiberio Sempronio Longo et Publio Cornelio Scipione coss. A. U. C. 536.

2 *Fluminum.* Padi, *the Po;* Adduæ, *the Adda;* Ollii, *the Ollio;* aliorumque plurium, sed minorum.

3 *Ubere agri.* I. e. agri ubertate. Sic quoque Virg. Æn. i, 535. 'Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebæ.' Utrumque e Græcis desumtum est: οὖθαρ ἀρούρης. Ut recte observabat Ill. Huetius.

4 *Connubiisque gentium.* De connubio, et quid a matrimonio differat, dictum est sup. in not. et em. ad An. xiv, 27. p. 456.

tineret:" inritamque prædam militibus effecerat consensus Italiæ, emtionem talium mancipiorum aspernantis. Occidi cœpere: quod ubi innotuit, a propinquis adfinibusque occulte redemtabantur: mox rediit Cremonam reliquus populus: reposita fora,[5] templaque, munificentia municipum: et Vespasianus hortabatur.

35. Ceterum adsidere sepultæ urbis ruinis noxia tabo humus haud diu permisit: ad tertium lapidem progressi, vagos paventesque Vitellianos, sua quemque apud signa componunt. Et victæ legiones, ne, manente adhuc civili bello, ambigue agerent, per Illyricum dispersæ. In Britanniam inde, et Hispanias, nuntios famamque; in Galliam, Julium Calenum, tribunum; in Germaniam, Alpinum Montanum, præfectum cohortis, quod hic Trevir, Calenus Æduus, uterque Vitelliani fuerant, ostentui misere. Simul transitus Alpium præsidiis occupati; suspecta Germania, tamquam in auxilium Vitellii accingeretur.

36. At Vitellius, profecto Cæcina, cum Fabium Valentem, paucis post diebus, ad bellum impulisset, curis luxum obtendebat: non parare arma, non adloquio exercitioque militem firmare; non in ore vulgi[1] agere: sed umbraculis hortorum[2] abditus, ut ignava animalia, quibus si cibum suggeras, jacent torpentque, præterita, instantia, futura pari oblivione dimiserat. Atque illum, in nemore Aricino desidem et marcentem, proditio Lucilii Bassi,[3] ac defectio classis Ravennatis perculit. Nec multo post de Cæcina adfertur mixtus gaudio dolor, "et descivisse, et ab exercitu vinctum:"[4] plus apud socordem animum lætitia, quam cura valuit. Multa cum exultatione in Urbem revectus, frequenti concione, "pietatem militum" laudibus cumulat. "P. Sabinum,[5] prætorii præfectum, ob amicitiam Cæcinæ, vinciri" jubet, substituto in locum ejus Alpheno Varo.

37. Mox senatum, composita in magnificentiam oratione,

5 *Reposita fora.* Eorum formam ususque in Italia v. ap. Vitruv. v, 1.

1 *Non—vulgi.* Non se plebi videndum præbere.

2 *Umbraculis hortorum.* Inter Ariciam, nunc *la Riccia*, et nemus Aricinum, multa adhuc extant monumentorum vestigia; ibi fuisse villam Vitellii suspicatur Cl. Corradinus, Vetus Latium, Vol. ii, p. 192.

3 *Lucilii Bassi.* V. sup. Hist. ii, 100. et iii, 12.

4 *Vinctum.* Hist. iii, 14.

5 *P. Sabinum.* De quo sup. Hist. ii, 92.

adlocutus, exquisitis patrum adulationibus attollitur. Initium atrocis in Cæcinam sententiæ a L. Vitellio[1] factum: dein ceteri, composita indignatione "quod consul rempublicam, dux Imperatorem, tantis opibus, tot honoribus cumulatus, amicum, prodidisset," velut pro Vitellio conquerentes, suum dolorem proferebant. Nulla, in oratione cujusquam, erga Flavianos duces obtrectatio: "errorem imprudentiamque exercituum" culpantes, Vespasiani nomen suspensi et vitabundi circumibant. Nec defuit, qui unum consulatus diem (is enim, in locum Cæcinæ, supererat) magno cum inrisu tribuentis accipientisque, eblandiretur. Pridie Calendas Novembris Rosius Regulus[2] iniit, ejuravitque. Adnotabant periti, "numquam antea, non abrogato magistratu, neque lege lata, alium suffectum:" nam consul uno die et ante fuerat Caninius Rebilus,[3] C. Cæsare dictatore, cum belli civilis præmia festinarentur.

38. Nota per eos dies Junii Blæsi[1] mors, et famosa fuit; de qua sic accepimus. Gravi corporis morbo æger Vitellius, Servilianis hortis,[2] turrim, vicino sitam, collucere per noctem crebris luminibus animadvertit. Sciscitanti causam, "apud Cæcinam Tuscum[3] epulari multos, præcipuum honore Junium Blæsum" nuntiatur: cetera in majus, de "apparatu, et solutis in lasciviam animis:" nec defuere, qui ipsum Tuscum, et alios, sed criminosius Blæsum incusarent, "quod, ægro Principe, lætos dies ageret." Ubi asperatum Vitellium, et posse Blæsum perverti, satis patuit iis, qui Principum offensas acriter speculantur, datæ L. Vitellio delationis partes. Ille, infensus Blæso, æmulatione prava, quod eum omni dedecore maculosum, egregia fama anteibat, cubiculum Impera-

1 *L. Vitellio.* Imperatoris Vitellii fratre.

2 *Rosius Regulus.* De hujus anni coss. v. not. et em. ad Hist. i, 77.

3 *Caninius Rebilus.* A. U. C. 709. A. C. 45. consul fuit Julius Cæsar IV. sine collega: eodem anno suffecti sunt consules Q. Fabius Maximus et C. Trebonius Nepos. Cum autem ultimo anni die mortuus esset Fabius in magistratu, suffectus est C. Caninius Rebilus, quem irridet Tullius Epist. ad Familiares, vii, 30. 'Caninio consule, scito neminem prandisse: nihil tamen, eo consule, mali factum est. Fuit enim mirifica vigilantia, qui suo toto consulatu somnum non viderit.'

1 *Junii Blæsi.* De quo plura Hist. ii, 59.

2 *Servilianis hortis.* Jam memoratis sup. An. xv, 55.

3 *Cæcinam Tuscum.* Eumdem sane, quem Dio lxiii, p. 723. appellat quoque Καικίναν Τοῦσκον, Ægypti præfectum, a Nerone mulctatum exilio, quod balneum, Principi Alexandriam venturo, paratum esset ingressus: idem habet Suet. in Ner. 35. 'Tuscum, nutricis filium, relegavit, quod in procuratione Ægypti, balneis in adventum suum exstructis lavisset.' Reversus videtur Tuscus, cum exules revocavit Galba; ut dictum sup. Hist. ii, 92.

toris reserat, filium ejus[4] sinu complexus, et genibus accidens: causam confusionis[5] quærenti: "non se proprio metu, nec sui anxium, sed pro fratre, pro liberis fratris,[6] preces lacrymasque attulisse. Frustra Vespasianum timeri, quem tot Germanicæ legiones, tot provinciæ virtute ac fide, tantum denique terrarum ac maris immensis spatiis arceat. In Urbe ac sinu cavendum hostem, Junios Antoniosque avos jactantem, qui se stirpe imperatoria[7] comem ac magnificum militibus ostentet. Versas illuc omnium mentes, dum Vitellius amicorum inimicorumque negligens,[8] fovet æmulum, Principis labores[9] e convivio prospectantem. Reddendam pro intempestiva lætitia mœstam et funebrem noctem, qua sciat et sentiat vivere Vitellium, et imperare, et si quid fato accidat, filium habere."

39. Trepidanti inter scelus metumque, ne dilata Blæsi mors maturam perniciem, palam jussa atrocem invidiam ferret, placuit veneno grassari.[1] Addidit facinori fidem, nobili gaudio, Blæsum visendo: quin et audita est sævissima Vitellii vox, qua "se" (ipsa enim verba referam) "pavisse oculos,[2] spectata inimici morte," jactavit. Blæso super claritatem natalium, et elegantiam morum, fidei obstinatio fuit. Integris quoque rebus, a Cæcina, et primoribus partium, jam Vitellium aspernantibus, ambitus, abnuere perseveravit; sanctus, inturbidus, nullius repentini honoris, adeo non principatus appetens: parum effugerat, ne dignus crederetur.

40. Fabius interim Valens, multo ac molli concubinarum spadonumque agmine, segnius quam ad bellum incedens, "proditam a Lucilio Basso Ravennatem classem" pernicibus nuntiis accepit. Et, si cœptum iter properasset, nutantem

4 *Filium ejus.* Germanicum: sup. Hist. ii, 59.

5 *Confusionis.* Perturbationis. Sic Plin. i, Ep. 22. 'Erit confusioni meæ non mediocre solatium, si tu nihil quereris,' et Ep. iii, 10. 'Veritus sum ne vos festis diebus confunderem, si in memoriam gravissimi luctus reduxissem.'

6 *Liberis fratris.* V. Stemma Vitelliorum in not. et em. ad Hist. i, 9.

7 *Stirpe imperatoria.* Inde in tot nummis Juniæ familiæ, BRVTVS IMP. et Antoniæ, M. ANTONIVS IMP. quos v. ap. erud. Vaillant, Nummi antiqui familiarum; nominibus 'Junia,' 'Antonia.'

8 *Negligens.* Quosnam amicos, quos inimicos habeat, haud satis sollicitus.

9 *Labores.* Morbum doloresque Vitellii.

1 *Veneno grassari.* De hoc veneno Suet. Vitell. 14. Vitellius 'nobiles viros, condiscipulos et æquales suos omnibus blanditiis tantum non ad societatem imperii allicefactos, vario genere fraudis occidit: etiam unum, [Junium Blæsum,] veneno manu sua porrecto in frigidæ potione, quam is affectus febre poposcerat.'

2 *Pavisse oculos.* Hac horrenda voce alias adhuc usus est Vitellius, teste Suet. Vitell. 14. ubi multa de Vitelliana crudelitate.

Cæcinam prævenire, aut, ante discrimen pugnæ, adsequi legiones potuisset. Nec deerant, qui monerent, "ut cum fidissimis, per occultos tramites, vitata Ravenna, Hostiliam Cremonamve pergeret." Aliis placebat, "accitis ex Urbe prætoriis cohortibus, valida manu perrumpere." Ipse, inutili cunctatione, agendi tempora consultando consumsit: mox utrumque consilium aspernatus, quod inter ancipitia deterrimum est, dum media sequitur, nec ausus est satis, nec providit.

41. Missis ad Vitellium literis, "auxilium" postulat. Venere tres cohortes, cum ala Britannica, neque ad fallendum aptus numerus,[1] neque ad penetrandum. Sed Valens, ne in tanto quidem discrimine, infamia caruit, quominus rapere inlicitas voluptates, adulteriisque ac stupris polluere hospitum domus crederetur: aderant vis, et pecunia, et ruentis fortunæ novissima libido. Adventu demum peditum equitumque pravitas consilii patuit, quia nec vadere per hostes tam parva manu poterat, etiamsi fidissima foret, nec integram fidem attulerant. Pudor tamen, et præsentis ducis reverentia morabatur, haud diuturna vincula apud avidos periculorum, et dedecoris securos. Eo metu, et paucis, quos adversa non mutaverant, comitantibus, cohortes Ariminum[2] præmittit: alam "tueri terga" jubet: ipse flexit in Umbriam,[3] atque inde Etruriam; ubi cognito pugnæ Cremonensis eventu, non ignavum, et, si provenisset, atrox consilium iniit, ut arreptis navibus, in quamcumque partem Narbonensis provinciæ egressus,[4] Gallias, et exercitus, et Germaniæ gentes, novumque bellum cieret.

42. Digresso Valente, trepidos, qui Ariminum tenebant, Cornelius Fuscus,[1] admoto exercitu, et missis per proxima littorum liburnicis, terra marique circumvenit. Occupantur plana Umbriæ, et qua Picenus ager[2] Adria adluitur: omnisque Italia, inter Vespasianum ac Vitellium Apennini jugis dividebatur. Fabius Valens e sinu Pisano,[3] segnitia maris, aut adversante vento, Portum Herculis Monœci[4] depellitur:

1 *Numerus.* Scilicet major, quam ut falleret; minor, quam ut penetraret.

2 *Ariminum.* Nunc *Rimini, in Romagna.*

3 *In Umbriam.* Umbria, *part of Romagna, of Urbino, of Ancona.* Etruria, *Tuscany*, &c.

4 *Egressus.* Egredi, *Angl. to make a descent.*

1 *Cornelius Fuscus.* Præfectus classis Ravennatis, ut vidimus sup. Hist. iii, 12.

2 *Picenus ager.* Picenum, *Ancona.*

3 *E sinu Pisano.* Nunc *the Gulf of Pisa.*

4 *Herculis Monœci.* Nunc *Monaco, near*

haud procul inde agebat Marius Maturus, Alpium maritimarum[5] procurator,[6] fidus Vitellio, cujus sacramentum, cunctis circa hostilibus, nondum exuerat. Is Valentem comiter exceptum, "ne Galliam Narbonensem temere ingrederetur" monendo terruit: simul ceterorum fides metu infracta: namque circumjectas civitates procurator Valerius Paullinus, strenuus militiæ, et Vespasiano ante fortunam amicus, in verba ejus adegerat.

43. Concitisque omnibus, qui exauctorati a Vitellio bellum sponte sumebant, Forojuliensem coloniam,[1] claustra maris, præsidio tuebatur; eo gravior auctor, quod Paullino patria Forum Julii, et honos apud Prætorianos, quorum quondam tribunus fuerat. Ipsique pagani,[2] favore municipali, et futuræ potentiæ spe, juvare partes adnitebantur: quæ ubi paratu firma, et aucta rumore, apud varios[3] Vitellianorum animos increbuere; Fabius Valens cum quatuor speculatoribus,[4] et tribus amicis, totidem centurionibus, ad naves regreditur: Maturo, ceterisque remanere, et in verba Vespasiani adigi volentibus fuit.[5] Ceterum ut mare tutius Valenti, quam littora, aut urbes; ita futuri ambiguus, et magis quid vitaret, quam cui fideret, certus, adversa tempestate Stœchadas,[6] Massiliensium[7] insulas, adfertur: ibi eum missæ a Paullino liburnicæ oppressere.

44. Capto Valente, cuncta ad victoris opes conversa, ini-

Nice. De ejus origine Ammian. Marcell. xv, 9. 'Hercules Thebanus—maritimas composuit Alpes. Monœci similiter arcem et portum ad perennem sui memoriam consecravit.' Dictus est autem Hercules Monœcus, i. e. solitarius, *μόνος οἰκῶν*, quod templum ejus solum esset in montis vertice. Inde Virg. Æn. vi, 831. 'Aggeribus socer Alpinis, atque arce Monœci Descendens.'

5 *Alpium maritimarum.* De quibus dictum An. xv, 32.

6 *Procurator.* Et Galliæ Narbonensis, ut recte conjicit eruditus Savilius.

1 *Forojuliensem coloniam.* Forum Julium, Narbonensis Galliæ colonia, nunc *Frejus.* Claustra maris, quod ibi navale Cæsaris Augusti, de quo Strabo iv, p. 184. Τὸ ναυσταθμὸν τὸ Καίσαρος τοῦ Σεβαστοῦ, ὃ καλοῦσι Φόρον Ἰούλιον. Plin. iii, 4. dicitur 'Forum Julii Octavianorum colonia, quæ Paccnsis appellatur, et classica.'

2 *Ipsique pagani.* Iique qui non militabant, ut sæpe dictum est.

3 *Varios.* Dubios et incertos; ut recte explicat Illustr. Huetius.

4 *Speculatoribus.* De speculatoribus v. sup. Hist. i, 24 et 25.

5 *Volentibus fuit.* Marius Maturus cetérique ultro remansere, et in verba Vespasiani adacti sunt. De hac dicendi ratione 'volentibus fuit,' v. not. et em. ad Hist. iii, 43.

6 *Stœchadas.* Insulæ Stœchades, nunc *the Hieres Isles:* aliæ sunt Stœchades minores, et Massiliæ viciniores, nunc *Ratoneau, If, et Pomegue.* Stœchades autem dicuntur a voce Græca *στοῖχος*, *ordo.* Originem nominis docet Plin. iii, 5. 'Tres Stœchades a vicinis Massiliensibus dictæ propter ordinem, quas item nominant singulis vocabulis, Proten, et Mesen—Tertia Hypæa.'

7 *Massiliensium.* De Massilia jam dictum An. iv, 43. Massilienses olim longe lateque huic oræ dominati.

tio per Hispaniam a prima Adjutrice legione orto, quæ memoria Othonis, infensa Vitellio,[1] decimam quoque ac sextam[2] traxit. Nec Galliæ cunctabantur. Et Britanniam, inclitus erga Vespasianum favor, quod illic secundæ legioni a Claudio præpositus, et bello clarus[3] egerat, non sine motu adjunxit ceterarum,[4] in quibus plerique centuriones ac milites, a Vitellio provecti, expertum jam Principem anxii mutabant.

45. Ea discordia, et crebris belli civilis rumoribus, Britanni sustulere animos, auctore Venusio: qui super insitam ferociam, et Romani nominis odium, propriis in Cartismanduam reginam stimulis accendebatur. Cartismandua Brigantibus[1] imperitabat, pollens nobilitate: et auxerat potentiam, postquam, capto per dolum rege Caractaco,[2] instruxisse triumphum Claudii Cæsaris videbatur. Inde opes, et rerum secundarum luxus: spreto Venusio, is fuit maritus, armigerum ejus, Vellocatum, in matrimonium regnumque accepit. Concussa statim flagitio domus. Pro marito, studia civitatis; pro adultero, libido reginæ, et sævitia. Igitur Venusius, accitis auxiliis, simul ipsorum Brigantum defectione, in extremum discrimen Cartismanduam adduxit. Tum petita[3] a Romanis præsidia: et cohortes alæque nostræ, variis præliis, exemere tamen periculo reginam: regnum Venusio, bellum nobis relictum.

46. Turbata per eosdem dies Germania, et socordia ducum, et seditione legionum. Externa vi, perfidia sociali,[1] prope adflicta Romana res. Id bellum, cum causis et eventibus (etenim longius provectum est) mox memorabimus.[2] Mota et

1 *Infensa Vitellio.* Ideoque in Hispaniam missa, ut pace et otio mitesceret. Hist. ii, 67.

2 *Decimam ac sextam.* Duæ illæ legiones VI et X. erant in Hispania. V. not. et em. ad Hist. ii, 6.

3 *Bello clarus.* Vespasian. in Britannia 'tricies cum hoste conflixit: duas validissimas gentes superque viginti oppida, et insulam Vectem, [nunc *the Isle of Wight*,] Britanniæ proximam, in deditionem redegit: partim Auli Plautii consularis legati, partim Claudii ipsius ductu.' Suet. Vespas. 4. V. et Suppl. An. x, 5.

4 *Ceterarum.* IX et XX. legionum: sup. Hist. iii, 22. Quartadecimanorum autem non dubius erga Vespasianum favor. V. Hist. ii, 66 et 86. iv, 68.

1 *Brigantibus.* De Brigantibus, Caractaco, et Cartismandua dictum sup. An. xii, 32 sq.

2 *Caractaco.* Cartismandua, capto per dolum et vincto Romanisque tradito Caractaco, triumphum Imperatoris Claudii instruxerat. V. An. xii, 36.

3 *Tum petita.* Tum Cartismandua petiit a Romanis præsidia. A cohortibus alisque nostris, variis præliis, vario exitu, pugnatum. Exemta tamen periculo regina. Regnum Venusio, bellum Romanis relictum.

1 *Perfidia sociali.* Sociorum.

2 *Mox memorabimus.* Inf. Hist. iv, 12. sq.

Dacorum gens,[3] numquam fida, tunc sine metu, abducto e Mœsia exercitu. Sed prima rerum quieti speculabantur: ubi flagrare Italiam bello, cuncta invicem hostilia, accepere; expugnatis cohortium alarumque hibernis, utraque Danubii ripa potiebantur. Jamque castra legionum exscindere parabant, ni Mucianus sextam legionem[4] opposuisset, Cremonensis victoriæ gnarus, ac ne externa moles utrimque ingrueret, si Dacus Germanusque diversi inrupissent. Adfuit, ut sæpe alias, fortuna populi Romani, quæ Mucianum viresque Orientis illuc tulit: et quod Cremonæ interim transegimus.[5] Fonteius Agrippa ex Asia (pro consule eam provinciam annuo imperio tenuerat) Mœsiæ præpositus est:[6] additis copiis e Vitelliano exercitu, quem spargi per provincias, et externo bello inligari, pars consilii, pacisque erat.

47. Nec ceteræ nationes silebant. Subita per Pontum arma barbarum mancipium, regiæ quondam classis præfectus, moverat: is fuit Anicetus, Polemonis libertus,[1] præpotens olim, et postquam regnum in formam provinciæ verterat, mutationis impatiens. Igitur Vitellii nomine, adscitis gentibus, quæ Pontum accolunt, corrupto in spem rapinarum egentissimo quoque, haud temnendæ manus ductor, Trapezuntem,[2] vetustam Asiæ civitatem, a Græcis in extremo Ponticæ oræ conditam, subitus inrupit. Cæsa ibi cohors, regium auxilium olim, mox donati civitate Romana,[3] signa armaque in nostrum modum, desidiam licentiamque Græcorum retinebant. Classi quoque faces intulit, vacuo mari eludens,[4] quia lectissimas liburnicarum, omnemque militem Mucianus Byzantium[5] adegerat. Quin et barbari contemtim vagabantur, fabricatis repente navibus (*camaras* vocant[6]) arctis lateribus, lata alvo,

3 *Dacorum gens.* Nunc *Transilvania, Wallachia, Moldavia, part of Hungary, &c.*

4 *Sextam legionem.* Jam memoratam sup. Hist. ii, 83.

5 *Transegimus.* Debellavimus, bellumque profligavimus.

6 *Præpositus est.* Fonteium Agrippam postea a Sarmatis, magna vi irruentibus, cæsum fuisse tradit Joseph. Bell. Jud. vii, 4. n. 3.

1 *Polemonis libertus.* Polemonis II. regis Pontici: quod regnum a Caio Caligula acceperat, ut dictum est in Suppl. An. vii, 36. Deinde, concedente Polemone, in provinciam Romanam sub Neronis Principatu regnum illud cesserat. V. Suet. Ner. 18. Singulares Polemonis nummos protulit Cl. Pellerin, *Recueil de Médailles de Rois*, p. 187.

2 *Trapezuntem.* Nunc *Trebizond.* V. An. xiii, 39. not. sup.

3 *Civitate Romana.* De jure civitatis Romanæ dictum in not. et em. ad An. xi, 23.

4 *Eludens.* Et illudens. Vacuo enim mari, securus oberrabat.

5 *Byzantium.* Nunc *Constantinople.*

6 *Camaras vocant.* Quarum usus perantiquus, ut videre est ap. Strab. xi, p. 496.

sine vinculo æris[7] aut ferri connexa: et tumido mari, prout fluctus attollitur, summa navium tabulis augent donec in modum tecti claudantur. Sic inter undas volvuntur, pari utrimque prora, et mutabili remigio,[8] quando hinc vel illinc appellere indiscretum et innoxium est.

48. Advertit ea res Vespasiani animum,[1] ut vexillarios e legionibus, ducemque Virdium Geminum, spectatæ militiæ, deligeret. Ille incompositum, et prædæ cupidine vagum, hostem adortus, coëgit in naves: effectisque raptim liburnicis, adsequitur Anicetum in ostio fluminis Cohibi,[2] tutum sub Sedochezorum regis[3] auxilio, quem pecunia donisque ad societatem perpulerat. Ac primo rex minis armisque supplicem tueri: postquam merces proditionis, aut bellum ostendebatur, fluxa, ut est barbaris, fide, pactus Aniceti exitium, perfugas tradidit, belloque servili[4] finis impositus. Lætum ea victoria Vespasianum, cunctis super vota fluentibus, Cremonensis prælii nuntius in Ægypto adsequitur. Eo properantius Alexandriam pergit, ut, fracto Vitellii exercitu, Urbem quoque externæ opis[5] indigam fame urgeret. Namque et Africam,[6] eodem latere sitam, terra marique invadere parabat, clausis annonæ subsidiis,[7] inopiam ac discordiam hosti facturus.

49. Dum hac totius orbis mutatione, fortuna imperii transit, Primus Antonius nequaquam pari innocentia post Cremonam[1] agebat; satisfactum bello ratus, et cetera ex facili: seu feli-

qui eas quoque Καμάρας appellat. Ita leves erant camaræ, ut barbari eas humeris imponerent, et in sylvas portarent, licet viginti quinque aut triginta hominum capaces, teste eodem Strabone.

7 *Sine vinculo æris.* Quales erant Moscoviticæ ante celebratissimum Petri Magni principatum: qualesque nunc Groenlandicæ, aliæque barbarorum naves, nervis radicibusque colligatæ. Quam frequens apud Romanos æris usus docent vetera monumenta, quæ passim in curiosorum cimeliis extant. V. et navem Trajani inter Anecdota de Trajano.

8 *Mutabili remigio.* Idem de Germanorum navibus dicetur inf. de Mor. Germ. 44.

1 *Vespasiani animum.* Mallet Lips. *Vespasianum.* Sic sup. An. ii, 17. 'Octo aquilæ—Imperatorem' advertere.

2 *Fluminis Cohibi.* Melius *fluminis Cobi.* Idem enim est, de quo Plin. vi, 4. 'Flumen Cobum e Caucaso per Suanos fluens.' Arrian. in Peripl. Κῶβος ποταμὸς, nunc *Kobidzkali.* In Pontum Euxinum influit supra Phasis ostia.

3 *Sedochezorum regis.* Error certe est, et emendand. ut recte conjecit Colerus, *sub Sedochi, Lazorum regis, auxilio:* ita quoque vertit Cl. Gordon, *upon the protection of Sedochus, King of the Lazians.* Sic quoque Dureau. Cl. Murphy contra, *under the protection of the Sedochezan nation.* V. not. et em. ad Hist. iii, 48. *Lazi,* nunc *Guriel.*

4 *Belloque servili.* Bellum servile appellat, quod ejus causa Anicetus, nunc quidem libertus, olim servus.

5 *Externæ opis.* Eadem v. An. iii, 54.

6 *Africam.* Nunc *Tunis.*

7 *Annonæ subsidiis.* Sic claustra annonæ dicta sunt sup. Hist. iii, 8. Romam alebant Ægyptus et Africa.

1 *Post Cremonam.* Post expugnatam Cremonam.

citas in tali ingenio avaritiam, superbiam, ceteraque occulta mala patefecit. Ut captam, Italiam persultare; ut suas, legiones colere; omnibus dictis factisque viam sibi ad potentiam struere: utque licentia militem imbueret, interfectorum centurionum ordines legionibus offerebat: eo suffragio turbidissimus quisque delecti: nec miles in arbitrio ducum, sed duces militari violentia trahebantur. Quæ seditiosa,[2] et corrumpendæ disciplinæ, mox in prædam vertebat, nihil adventantem Mucianum veritus, quod exitiosius erat, quam Vespasianum sprevisse.

50. Ceterum propinqua hieme, et humentibus Pado campis, expeditum agmen incedere. Signa aquilæque victricium legionum, milites vulneribus aut ætate graves, plerique etiam integri, Veronæ relicti: sufficere cohortes alæque, et e legionibus lecti, profligato jam bello,[1] videbantur. Undecima legio sese adjunxerat, initio cunctata; sed prosperis rebus anxia, quod defuisset. Sex millia Dalmatarum, recens delectus, comitabantur. Ducebat Pompeius Silvanus,[2] consularis: vis consiliorum penes Annium Bassum, legionis legatum: is Silvanum, socordem bello, et dies rerum[3] verbis terentem, specie obsequii regebat, ad omniaque, quæ agenda forent, quieta cum industria aderat. Ad has copias, e classicis Ravennatibus legionariam militiam poscentibus, optimus quisque adsciti: classem Dalmatæ supplevere. Exercitus ducesque ad Fanum Fortunæ[4] iter sistunt, de summa rerum cunctantes, quod "motas ex Urbe prætorias cohortes" audierant, et teneri præsidiis Apenninum rebantur: et ipsos, in regione bello attrita, inopia et seditiosæ militum voces terrebant, *clavarium*[5]

2 *Quæ seditiosa.* Quæ seditiosa, et ad corrumpendam disciplinam excogitata, mox in prædam vertebat, et a ducibus, militari violentia tractis, pecuniam exigebat.

1 *Profligato jam bello.* Bello pæne confecto. V. quæ de hoc verbo notata sunt sup. Hist. ii, 4.

2 *Pompeius Silvanus.* Rector Dalmatiæ, ut vidimus sup. Hist. ii, 86.

3 *Dies rerum.* Dies rebus gerendis idoneos.

4 *Fanum Fortunæ.* Nunc *Fano, in Urbino.*

5 *Clavarium.* Donativum ad emendos clavos caligares, unde dicebatur *clavarium:* sic ad calceos emendos dictum *calcearium,* ap. Suet. Vespas. 8. sic quoque *unguentarium,* unguenti nomine datum. Mores hujus temporis illustrabit insigne exemplum. 'Hostilius Firmicus, legatus Marii Prisci in Africa' probabatur 'accepisse sestertium decem millia, *Angl.* 83*l.* 6*s.* 8*d.* fœdissimo quidem titulo, nomine unguentarii, qui titulus a vita hominis comti semper et pumicati non abhorrebat,' Plin. Ep. ii, 11. Clavatas autem militum Romanorum caligas, quarum nonnulla adhuc extant monumenta, recte descripsit Joseph. Bell. Jud. vi, 1. 'Υποδήματα πεπαρμένα πυκνοῖς καὶ ὀξέσιν ἥλοις. 'Caligæ crebris et acutis clavis subfixæ.'

(donativi nomen est) flagitantium: nec pecuniam, aut frumentum providerant: et festinatio atque aviditas præpediebant, dum, quæ accipi poterant, rapiuntur.

51. Celeberrimos auctores habeo, tantam victoribus adversus fas nefasque inreverentiam fuisse, ut gregarius eques, occisum a se proxima acie fratrem professus, præmium a ducibus petierit. Nec illis aut honorare eam cædem, jus hominum; aut ulcisci, ratio belli[1] permittebat. Distulerant tamquam majora meritum, quam quæ statim exsolverentur: nec quidquam ultra traditur. Ceterum et prioribus civium bellis, par scelus inciderat; nam prælio, quo apud Janiculum[2] adversus Cinnam pugnatum est, Pompeianus miles fratrem suum,[3] dein, cognito facinore, seipsum interfecit, ut Sisenna memorat: tanto acrior apud majores, sicut virtutibus gloria, ita flagitiis pœnitentia fuit. Sed hæc aliaque ex veteri memoria petita, quotiens res locusque exempla recti, aut solatia mali poscet, haud absurde memorabimus.

52. Antonio ducibusque partium, "præmitti equites, omnemque Umbriam explorari" placuit, "si qua Apennini juga clementius adirentur: acciri aquilas signaque, et quidquid Veronæ militum foret: Padumque et mare commeatibus[1] compleri." Erant inter duces, qui necterent moras: quippe nimius jam Antonius, et certiora ex Muciano sperabantur. Namque Mucianus, tam celeri victoria anxius, et ni præsens Urbe potiretur, expertem se belli gloriæque ratus, ad Primum et Varum media[2] scriptitabat, "instandum cœptis," aut rursus "cunctandi utilitates" edisserens; atque ita compositus, ut ex eventu rerum adversa abnueret, vel prospera agnosceret. Plotium Griphum,[3] nuper ab Vespasiano in senatorium ordi-

1 *Ratio belli.* Hos bellorum civilium furores vivide descripsit Lucan. i, 375. cum Lælius Cæsarem alloquitur: 'Perque tuos juro quocumque ex hoste triumphos; Pectore si fratris gladium, juguloque parentis Condere me jubeas, plenæque in viscera partu Conjugis, invita peragam tamen omnia dextra. Si spoliare Deos, ignemque immittere templis,' &c.

2 *Apud Janiculum.* Romæ, hodieque dicitur *Monte Gianicolo;* vulgo *Montorio.*

3 *Fratrem suum.* Ita quoque Epit. Liv. lxxix. 'In quo bello duo fratres, alter ex Pompeii exercitu, alter ex Cinnæ, ignorantes occurrerunt: et cum victor spoliaret occisum, agnito fratre, ingenti lamentatione edita, rogo ei exstructo, ipse supra rogum se transfodit, et eodem igni consumtus est.' Plura v. in not. et em. ad Hist. iii, 51.

1 *Commeatibus.* Navibus, quæ cibaria ceterosque commeatus adveherent.

2 *Media.* Dubia et ambigua.

3 *Plotium Griphum.* Quem 'majoris gradus' juvenem appellat, cuique 'Risum Saturnalitium' inscripsit Stat. Sylv. iv, 1 et 9.

nem additum, ac legioni præpositum, ceterosque sibi fidos, apertius monuit. Iique omnes, de festinatione Primi ac Vari sinistre, et Muciano volentia[4] rescripsere. Quibus epistolis Vespasiano missis, effecerat, ut non pro spe Antonii, consilia factaque ejus æstimarentur.

53. Ægre id pati Antonius, et culpam in Mucianum conferre, cujus criminationibus eviluissent pericula sua: nec sermonibus temperabat, immodicus lingua, et obsequii insolens: literas ad Vespasianum composuit, jactantius quam ad Principem, nec sine occulta in Mucianum insectatione: "Se Pannonicas legiones in arma egisse: suis stimulis excitos Mœsiæ duces, sua constantia perruptas Alpes, occupatam Italiam, intersepta Germanorum Rætorumque auxilia. Quod discordes, dispersasque Vitellii legiones equestri procella,[1] mox peditum vi, per diem noctemque fudisset,[2] id pulcherrimum, et sui operis: casum Cremonæ bello imputandum: majore damno, plurium urbium excidiis, veteres civium discordias reipublicæ stetisse. Non se nuntiis, neque epistolis, sed manu et armis Imperatori suo militare: neque officere gloriæ eorum, qui Asiam interim composuerint: illis Mœsiæ pacem, sibi salutem securitatemque Italiæ, cordi fuisse. Suis exhortationibus Gallias Hispaniasque, validissimam terrarum partem, ad Vespasianum conversas. Sed cecidisse in inritum labores, si præmia periculorum soli adsequantur, qui periculis non adfuerint." Nec fefellere ea Mucianum: inde graves simultates; quas Antonius simplicius, Mucianus callide, eoque implacabilius nutriebat.

54. At Vitellius, fractis apud Cremonam rebus, nuntios cladis occultans, stulta dissimulatione, remedia potius malorum, quam mala, differebat. Quippe confitenti consultantique supererant spes viresque: cum e contrario læta omnia fingeret, falsis ingravescebat.[1] Mirum apud ipsum de bello silentium: prohibiti per civitatem sermones, eoque plures: ac, si liceret, vera narraturi, quia vetabantur, atrociora vulgaverant.

4 *Volentia.* Grata et accepta. Ita quoque Sallust. Hist. iv, 9. 'Multisque suspicionibus volentia plebi facturus videbatur.' I. e. quæ plebs vellet.

1 *Equestri procella.* Bene, pro equestri impetu. Sic quoque Liv. xxix, 2. 'Jam missum ab se Ser. Cornelium, procella equestri hostes circumfusurum.'

2 *Fudisset.* Sup. c. 21 sq.

1 *Ingravescebat.* Falsis narrationibus malum ingravescebat.

Nec duces hostium augendæ famæ deerant, captos Vitellii exploratores, circumductosque, ut robora victoris exercitus noscerent, remittendo: quos omnes Vitellius secreto percunctatus, interfici jussit. Notabili constantia centurio, Julius Agrestis, post multos sermones, quibus Vitellium ad virtutem frustra accendebat, perpulit ut ad vires hostium spectandas, quæque apud Cremonam acta forent, ipse mitteretur. Nec exploratione occulta fallere Antonium tentavit, sed "mandata Imperatoris suumque animum" professus, "ut cuncta viseret," postulat. Missi, qui locum prælii, Cremonæ vestigia, captas legiones ostenderent. Agrestis ad Vitellium remeavit, abnuentique "vera esse quæ adferret," atque ultro "corruptum" arguenti; "quandoquidem," inquit, "magno documento opus est, nec alius jam tibi aut vitæ, aut mortis meæ usus, dabo cui credas:" atque ita digressus, voluntaria morte dicta firmavit. Quidam "jussu Vitellii interfectum;" de fide constantiaque[2] eadem tradidere.

55. Vitellius, ut e somno excitus, "Julium Priscum, et Alphenum Varum, cum quatuordecim prætoriis cohortibus, et omnibus equitum alis obsidere Apenninum" jubet. Secuta e classicis legio. Tot millia armatorum, lecta equis virisque, si dux alius foret, inferendo quoque bello satis pollebant. Ceteræ cohortes, ad tuendam Urbem, L. Vitellio fratri datæ. Ipse nihil e solito luxu remittens, et diffidentia properus, festinare comitia, quibus consules in multos annos destinabat: fœdera sociis,[1] Latium externis dilargiri: his tributa dimittere: alios immunitatibus juvare: denique nulla in posterum cura, lacerare imperium. Sed vulgus ad magnitudinem beneficiorum aderat: stultissimus quisque pecuniis mercabatur: apud sapientes cassa habebantur, quæ neque dari, neque accipi, salva republica, poterant. Tandem, flagitante exercitu, qui Mevaniam[2] insederat, magno senatorum agmine, quorum multos ambitione, plures formidine trahebat, in castra venit, incertus animi, et infidis consiliis obnoxius.

56. Concionanti (prodigiosum dictu) tantum fœdarum vo-

2 *Fide constantiaque.* Parem fidem constantiamque manipularis militis, fractis apud Bebriacum rebus, vidimus sup. Hist. ii, 47. not. sup.

1 *Fœdera sociis.* De fœderatis populis, Latio, et jure Latii, dictum est sup. in not. et em. ad An. xi, 23.

2 *Mevaniam.* Nunc *Bevagna, in the Duchy of Spoleto.*

lucrum[1] supervolitavit, ut nube atra diem obtenderent. Accessit dirum omen, profugus altaribus[2] taurus, disjecto sacrificii apparatu, longe, nec ubi feriri hostias mos est, confossus. Sed præcipuum ipse Vitellius ostentum erat, ignarus militiæ, improvidus consilii; "quis ordo agminis, quæ cura explorandi, quantus urgendo trahendove bello modus," alios rogitans, et ad omnes nuntios, vultu quoque et incessu trepidus, dein temulentus. Postremo tædio castrorum, et audita defectione Misenensis classis,[3] Romam revertit, recentissimum quodque vulnus pavens, summi discriminis incuriosus. Nam cum transgredi Apenninum, integro exercitus sui robore, et fessos hieme atque inopia hostes adgredi, in aperto foret; dum dispergit vires, acerrimum militem, et usque in extrema obstinatum, trucidandum, capiendumque tradidit, peritissimis centurionum dissentientibus, et, si consulerentur, vera dicturis. Arcuere eos intimi amicorum Vitellii, ita formatis Principis auribus, ut aspera, quæ utilia, nec quidquam, nisi jucundum et læsurum acciperet.

57. Sed classem Misenensem (tantum civilibus discordiis etiam singulorum audacia valet) Claudius Faventinus, centurio, per ignominiam a Galba dimissus, ad defectionem traxit, fictis Vespasiani epistolis pretium proditionis ostentans. Præerat classi Claudius Apollinaris, neque fidei constans, neque strenuus in perfidia: et Apinius Tiro, prætura functus, ac tum forte Minturnis[1] agens, ducem se defectoribus obtulit: a quibus municipia coloniæque impulsæ: præcipuo Puteolanorum[2] in Vespasianum studio, contra Capua[3] Vitellio fida, municipalem æmulationem bellis civilibus miscebant. Vitellius, Claudium Julianum (is nuper classem Misenensem molli

1 *Fœdarum volucrum.* Vultures appellat Dio lxv, p. 740. Γύπες πολλοὶ προσπεσόντες, τά τε ἱερὰ διεσκέδασαν, καὶ ἐκεῖνον ἀπὸ τοῦ βήματος ὀλίγου δεῖν κατέβαλον. 'Vulturum vis magna irruit, victimas discerpsit, ipsumque Vitellium de tribunali ferme deturbavit.'

2 *Profugus altaribus.* Quod inter ostenta habebatur. V. Suet. in Jul. 59. Inde Plin. viii, 45. 'Hoc quoque notatum, vitulos ad aras humeris hominis allatos non fere litare, sicut nec claudicante, nec aliena hostia Deos placari, nec trahente se ab aris.'

3 *Misenensis classis.* De qua sup. Hist. ii, 9.

1 *Minturnis.* Minturnæ, olim sitæ ad ostium fluvii Liris, nunc *Garigliano*, periere.

2 *Puteolanorum.* Puteoli, nunc *Pozzuolo*. Ob studium in Vespasianum, postea instaurata, vel aucta eorum colonia, dictaque COLONIA FLAVIA, ut videre est ap. Holsten. Annotation. in Cluverii Italiam Antiq. p. 237. de hac colonia plura v. in not. et em. ad An. xiv, 27.

3 *Capua.* De Capua dictum sup. An. iv, 57.

imperio rexerat) permulcendis animis militum delegit: data in auxilium Urbana cohors, et gladiatores,[4] quibus Julianus præerat.[5] Ut collata utrimque castra, haud magna cunctatione Juliano in partes Vespasiani transgresso, Terracinam occupavere, mœnibus situque magis, quam ipsorum [6] ingenio tutam.

58. Quæ ubi Vitellio cognita, parte copiarum Narniæ [1] cum præfectis prætorii relicta, L. Vitellium fratrem, cum sex cohortibus et quingentis equitibus, ingruenti per Campaniam bello opposuit. Ipse æger animi, studiis militum et clamoribus populi arma poscentis refovebatur: dum vulgus ignavum et nihil ultra verba ausurum, falsa specie, "exercitum et legiones" appellat. Hortantibus libertis (nam amicorum ejus quanto quis clarior, minus fidus) "vocari tribus" [2] jubet; dantes nomina sacramento adigit: superfluente multitudine, curam delectus in consules partitur. Servorum numerum, et pondus argenti senatoribus indicit. Equites Romani obtulere "operam pecuniasque," etiam libertinis [3] idem munus ultro flagitantibus. Ea simulatio officii, a metu profecta, verterat in favorem. Et plerique haud perinde Vitellium, quam casum locumque principatus miserabantur: nec deerat ipse, vultu, voce, lacrymis, misericordiam elicere, largus promissis, et, quæ natura trepidantium est, immodicus. Quin et *Cæsarem* se dici voluit, aspernatus antea:[4] sed tunc, superstitione nominis, et quia in metu consilia prudentium, et vulgi rumor juxta audiuntur. Ceterum, ut omnia inconsulti impetus cœpta, initiis valida, spatio languescunt, dilabi paulatim senatores, equitesque, primo cunctanter, et ubi ipse non aderat; mox contemtim, et sine discrimine, donec Vitellius pudore inriti conatus, quæ non dabantur,[5] remisit.

59. Ut terrorem Italiæ possessa Mevania, ac velut renatum ex integro bellum, intulerat; ita haud dubium erga Fla-

4 *Gladiatores.* Deforme quidem auxilium, sed per civilia bella usurpatum, ut vidimus sup. Hist. ii, 11.

5 *Julianus præerat.* Julianum, qui curabat 'gladiatorium munus Neronis Principis,' vid. inter Anecdota de Nerone.

6 *Ipsorum.* Juliani et Apollinaris.

1 *Narniæ.* Hodieque *Narni, in the Duchy of Spoleto.*

2 *Tribus.* De tribubus dictum sup. An. xiv, 13.

3 *Libertinis.* Quorum late fusum corpus, ut vidimus sup. An. xiii, 27. Ibi plura de libertinis.

4 *Aspernatus antea.* V. sup. Hist. i, 62.

5 *Quæ non dabantur.* Servi, pecuniæ, &c.

vianas partes studium, tam pavidus Vitellii discessus addidit: erectus Samnis, Pelignusque, et Marsi,[1] æmulatione, quod Campania prævenisset, ut in novo obsequio ad cuncta belli munia acres erant.[2] Sed fœda hieme per transitum Apennini conflictatus exercitus: et vix quieto agmine nives eluctantibus, patuit quantum discriminis adeundum foret, ni Vitellium retro fortuna vertisset;[3] quæ Flavianis ducibus non minus sæpe, quam ratio adfuit.[4] Obvium illic Petilium Cerialem habuere, agresti cultu, et notitia locorum custodias Vitellii elapsum. Propinqua adfinitas Ceriali cum Vespasiano, nec ipse inglorius militiæ; eoque inter duces adsumtus est. "Flavio quoque Sabino, ac Domitiano patuisse effugium," multi tradidere. Et missi ab Antonio nuntii, per varias fallendi artes penetrabant, "locum ac præsidium"[5] monstrantes. Sabinus "inhabilem labori ac audaciæ valetudinem" causabatur: Domitiano aderat animus: sed custodes a Vitellio additi, quamquam "se socios fugæ" promitterent, tamquam insidiantes timebantur. Atque ipse Vitellius, respectu suarum necessitudinum,[6] nihil in Domitianum atrox parabat.

60. Duces partium ut Carsulas[1] venere, paucos ad requiem dies sumunt, donec aquilæ, signaque legionum adsequerentur: et locus ipse castrorum placebat, late prospectans, tuto copiarum[2] aggestu, florentissimis pone tergum municipiis: simul colloquia cum Vitellianis, decem millium spatio distantibus, et proditio sperabatur. Ægre id pati miles, et victoriam malle, quam pacem: ne suas quidem legiones opperiebantur, ut prædæ,[3] quam periculorum socias. Vocatos ad concionem Antonius docuit, "esse adhuc Vitellio vires, ambiguas, si deliberarent, acres, si desperassent. Initia bellorum civilium fortunæ permittenda, victoriam consiliis et ratione perfici. Jam Misenensem classem, et pulcherrimam Campa-

1 *Et Marsi.* In partes Vespasiani erectus et animosus Samnis, nunc *part of hither Abruzzo, and part of Terra di Lavoro;* Pelignus, nunc *part of hither Abruzzo between the rivers Pescara and Sangro.* Marsi, nunc *part of farther Abruzzo, near the lake of Celano.*

2 *Acres erant.* Eo acriores, quod novum erat obsequium.

3 *Vertisset.* Cum Vitellius Romam revertit, ut dictum est c. 56.

4 *Adfuit.* Sic sup. c. 46. 'Adfuit, ut sæpe alias, fortuna populi Romani.'

5 *Locum ac præsidium.* Locum, quo se reciperent, tutumque præsidium.

6 *Suarum necessitudinum.* Ipsi enim Vitellio erat mater, uxor, liberi, &c.

1 *Carsulas.* Carsularum manent rudera prope *Santo Gemini,* in Umbria.

2 *Copiarum.* Commeatuum.

3 *Ut prædæ.* Ut prædæ potius, quam periculorum socias.

niæ oram descivisse: nec plus e toto terrarum orbe reliquum Vitellio, quam quod inter Tarracinam Narniamque jaceat. Satis gloriæ prælio Cremonensi partum, et exitio Cremonæ, nimium invidiæ: ne concupiscerent Romam capere potius, quam servare: majora illis præmia, et multo maximum decus, si incolumitatem senatui populoque Romano sine sanguine quæsissent."

61. His ac talibus mitigati animi. Nec multo post legiones venere. Et terrore famaque aucti exercitus, Vitellianæ cohortes nutabant, nullo in bellum adhortante, multis ad transitionem, qui suas centurias turmasque tradere, donum victori, et sibi in posterum gratiam, certabant. Per eos cognitum est, "Interamnam[1] proximis campis præsidio quadringentorum equitum teneri." Missus extemplo Varus,[2] cum expedita manu, paucos repugnantium interfecit: plures, abjectis armis, veniam petivere: quidam in castra refugi, cuncta formidine implebant, augendo rumoribus virtutem copiasque hostium, quo amissi præsidii dedecus lenirent. Nec ulla apud Vitellianos flagitii pœna; et præmiis defectorum[3] vera fides; ac reliquum perfidiæ certamen: crebra transfugia tribunorum centurionumque: nam gregarius miles induruerat pro Vitellio, donec Priscus et Alphenus,[4] desertis castris, ad Vitellium regressi, pudore proditionis cunctos exsolverent.

62. Iisdem diebus, Fabius Valens Urbini,[1] in custodia, interficitur. Caput ejus Vitellianis cohortibus ostentatum, ne quam ultra spem foverent: nam "pervasisse in Germanias Valentem, et veteres illic novosque exercitus ciere" credebant. Visa cæde, in desperationem versi: et Flavianus exercitus, immane quantum,[2] animo exitium Valentis, ut finem belli, accepit. Natus erat Valens Anagniæ,[3] equestri familia: procax moribus, neque absurdus ingenio,[4] famam urbanitatis

1 *Interamnam.* Nunc *Terni;* de qua dictum An. i, 79.

2 *Varus.* Arrius Varus, de quo sæpe sup.

3 *Præmiis defectorum.* Nulla apud Vitellianos flagitii pœna: certissima vero fides præmiis, quæ defectores acceperant erantve accepturi. Inde reliquum perfidiæ certamen, crebraque tribunorum ac centurionum transfugia.

4 *Priscus et Alphenus.* V. sup. c. 55.

5 *Urbini.* Hodieque *Urbino.* Cujus nomen immortale fecit Raphaelis, Pictorum facile principis, mens arsque divina.

2 *Immane quantum.* Sic Horat. Od. i, 27. 5. 'Vino et lucernis Medus acinaces Immane quantum discrepat.'

3 *Anagniæ.* Nunc *Anagni, near Rome.*

4 *Neque absurdus ingenio.* Ita ferme de Sempronia Sallust. Cat. 26. 'ingenium ejus haud absurdum: posse versus facere, jocum movere, sermone uti vel modesto, vel molli, vel procaci: prorsus multæ fa-

per lasciviam petere: ludicro Juvenalium[5] sub Nerone, velut ex necessitate, mox sponte mimos actitavit, scite magis, quam probe. Legatus legionis, et fovit Verginium, et infamavit.[6] Fonteium Capitonem corruptum, seu quia corrumpere nequiverat, interfecit.[7] Galbæ proditor,[8] Vitellio fidus, et aliorum perfidia inlustratus.

63. Abrupta undique spe, Vitellianus miles, transiturus in partes, id quoque non sine dedecore,[1] sed sub signis vexillisque in subjectos Narniæ campos descendere. Flavianus exercitus, ut ad prælium, intentus armatusque, densis circa viam ordinibus, adstiterat. Accepti in medium Vitelliani: et circumdatos, Primus Antonius clementer adloquitur: "pars Narniæ, pars Interamnæ" subsistere jussi: relictæ simul e victricibus legiones, neque quiescentibus graves, et adversus contumaciam validæ. Non omisere per eos dies Primus ac Varus crebris nuntiis "salutem, et pecuniam, et secreta Campaniæ"[2] offerre Vitellio, "si positis armis, seque ac liberos suos Vespasiano permisisset." In eumdem modum et Mucianus composuit epistolas: quibus plerumque fidere Vitellius, ac "de numero servorum, electione litorum"[3] loqui. Tanta torpedo invaserat animum, ut, si Principem eum fuisse ceteri non meminissent, ipse oblivisceretur.

64. At primores civitatis, Flavium Sabinum,[1] præfectum Urbis, secretis sermonibus incitabant, "victoriæ famæque partem capesseret: esse illi proprium militem[2] cohortium Urbanarum: nec defuturas vigilum cohortes,[3] servitia ipsorum, fortunam partium, et omnia prona victoribus. Ne Antonio Varoque de gloria concederet. Paucas Vitellio cohortes, et mœstis undique nuntiis trepidas: populi mobilem ani-

cetiæ multusque lepos inerat.' V. et sup. An. xiii, 45. Poppææ 'sermo comis, nec absurdum ingenium.'

5 *Juvenalium.* De hoc ludicro dictum sup. An. xiv, 15. et xvi, 21.

6 *Infamavit.* Sup. Hist. i, 52.

7 *Interfecit.* Sup. Hist. i, 7.

8 *Galbæ proditor.* Sup. Hist. i, 52.

1 *Non sine dedecore.* Bene Illustr. Huetius: 'Vitellianis, Flavianas partes secuturis, id maxime ignominiosum fuit, quod sub signis hoc fecerint, cum furtim facere possent.'

2 *Secreta Campaniæ.* Ut Roma abstineret, et in secreta Campaniæ, otio et libidinibus opportuna, se reciperet.

3 *Electione litorum.* Quas Campaniæ plagas, quæ litora habitaret.

1 *Flavium Sabinum.* Fratrem Vespasiani.

2 *Proprium militem.* Præfecti Urbis proprius miles, Urbanæ cohortes. Inde in Digest. Lib. i, Tit. 12. de Officio præfecti Urbi. leg. 1. ex Ulpiano n. 12. Præfectus Urbi 'debet etiam dispositos milites stationarios habere ad tuendam popularium quietem, et ad referendum sibi, quid in Urbe agatur.'

3 *Vigilum cohortes.* De quibus dictum sup. An. iv, 5. not. sup.

mum; et, si se ducem præbuisset, easdem illas adulationes pro Vespasiano fore. Ipsum Vitellium ne prosperis quidem parem; adeo ruentibus debilitatum. Gratiam patrati belli penes eum, qui Urbem occupasset. Id Sabino convenire, ut imperium fratri reservaret; id Vespasiano, ut ceteri post Sabinum haberentur."

65. Haud quaquam erecto animo eas voces accipiebat, invalidus senecta. Erant, qui occultis suspicionibus incesserent, tamquam "invidia et æmulatione fortunam fratris moraretur." Namque Flavius Sabinus ætate prior, privatis utriusque rebus, auctoritate pecuniaque Vespasianum anteibat. Et credebatur adfectam ejus fidem præjuvisse,[1] domo agrisque pignori acceptis. Unde, quamquam manente in speciem concordia, offensarum operta metuebantur. Melior interpretatio, "mitem virum abhorrere a sanguine et cædibus; eoque crebris cum Vitellio sermonibus de pace, ponendisque per conditionem armis, agitare." Sæpe domi congressi, postremo in æde Apollinis,[2] ut fama fuit, pepigere.[3] Verba vocesque duos testes habebant, Cluvium Rufum[4] et Silium Italicum. Vultus procul visentibus notabantur; Vitellii projectus et degener, Sabinus non insultans, et miseranti propior.

66. Quod si tam facile suorum mentes flexisset Vitellius, quam ipse cesserat, incruentam Urbem Vespasiani exercitus intrasset. Ceterum, ut quisque Vitellio fidus, ita pacem et conditiones abnuebant, "discrimen ac dedecus" ostentantes, "et fidem in libidine victoris. Nec tantam Vespasiano superbiam, ut privatum Vitellium pateretur:[1] ne victos quidem laturos. Ita periculum ex misericordia. Ipsum sane senem, et prosperis adversisque satiatum. Sed quod nomen, quem statum filio ejus Germanico[2] fore? Nunc pecuniam, et familiam,[3] et beatos Campaniæ sinus promitti: sed ubi imperium

1 *Præjuvisse.* Bene Illustr. Huetius: 'Sabinus credebatur pro Vespasiano fidejussisse, cum hic fidem decoxisset, et pignori domos et agros a Vespasiano accepisse.' Hæc illustrat Suet. jam laudatus sup. Hist. ii, 97. not. sup.

2 *In æde Apollinis.* In monte Palatino, domoque Augusta. V. sup. Hist. i, 27.

3 *Pepigere.* Quanto pretio pepigerint docebit Suet. laudandus inf. c. 67. not. inf.

4 *Cluvium Rufum.* Laudatur Hist. i, 8, et iv, 43. De Sil. Ital. dictum in Suppl. An. xvi, 63.

1 *Pateretur.* Vere Illustr. Huet. 'Vespasianus consulet potius securitati, Vitellio occiso, quam gloriæ, servato. Sin Vespasianus servare velit; victi tantum dedecus non patientur, et Vitellium occident, ut subducant infamiæ.'

2 *Germanico.* Jam memorato sup. Hist. ii, 59.

3 *Et familiam.* Et servos.

Vespasianus invaserit, non ipsi, non amicis ejus, non denique exercitibus securitatem, nisi extincto æmulatu redituram. Fabium illis Valentem, captivum et casibus dubiis reservatum, prægravem fuisse,[4] nedum Primus ac Fuscus, et specimen partium Mucianus, ullam in Vitellium,[5] nisi occidendi, licentiam habeant. Non a Cæsare Pompeium, non ab Augusto Antonium incolumes relictos: nisi forte Vespasianus altiores spiritus gerat, Vitellii cliens,[6] cum Vitellius[7] collega Claudio foret. Quin, ut censuram patris, ut tres consulatus, ut tot egregiæ domus[8] honores deceret, desperatione saltem in audaciam accingeretur: perstare militem, superesse studia populi. Denique nihil atrocius eventurum, quam in quod sponte ruant: moriendum victis, moriendum deditis: id solum referre, novissimum spiritum per ludibrium, et contumelias effundant, an per virtutem."

67. Surdæ ad fortia consilia Vitellio aures. Obruebatur animus miseratione curaque, ne pertinacibus armis, minus placabilem victorem relinqueret conjugi ac liberis. Erat illi et fessa ætate parens,[1] quæ tamen paucis ante diebus opportuna morte[2] excidium domus prævenit, nihil principatu filii adsecuta, nisi luctum et bonam famam. Quintodecimo[3] Calendas Januarii audita defectione legionis cohortiumque, quæ se Narniæ dediderant,[4] pullo amictu[5] palatio degreditur,

4 *Prægravem fuisse.* Ideoque interfectum, ut vidimus c. 62.

5 *Ullam in Vitellium.* Bene adhuc Illustr. Huetius: 'Primo, Fusco, et Muciano non dabitur servandi Vitellii potestas, sed tantum occidendi.'

6 *Vitellii cliens.* Vitellii, Claudio Principe, præpotentis. Sic et Narcissi gratia usus est Vespasianus, ut videre est ap. Suet. Vespas. 4.

7 *Cum Vitellius.* Hæc forte redundant, *cum Vitellius collega Claudio foret.* Certe Cornelianam brevitatem minime sapiunt. Id quoque Lipsio et Ernesto observatum. De Vitellii censura et consulatibus dictum satis An. xi.

8 *Egregiæ domus.* Incertum tamen veterisne et nobilis, an novæ et sordidæ, teste Suet. in Vitell. i.

1 *Parens.* Sextilia. V. Stemma Vitelliorum in not. et em. ad Hist. i, 9.

2 *Opportuna morte.* De qua Suet. Vitell. 14. Vitellius 'suspectus et in mortem matris fuit, quasi ægræ præberi cibum prohibuisset; vaticinante Catta muliere, cui velut oraculo acquiescebat, ita demum firmiter ac diutissime imperaturum, si superstes parenti extitisset. Et alii tradunt: ipsam tædio præsentium et imminentium metu, venenum a filio impetrasse, haud sane difficulter.'

3 *Quintodecimo.* Die 18. Decembris.

4 *Dediderant.* Sup. c. 63.

5 *Pullo amictu.* Atro et lugubri amictu. Sic Juvenal. iii, 23. 'Horrida mater, Pullati proceres.' Vet. Schol. '*pullati*; i. e. cum nigris vestibus lugentes.' Rem autem paulo fusius narrat Suet. Vitell. 15. Vitellius 'ubique aut superatus, aut proditus, salutem sibi, et millies sestertium, [*Angl.* 833,333*l.* 6*s.* 8*d.*] a Flavio Sabino Vespasiani fratre pepigit: statimque pro gradibus palatii apud frequentes milites cedere se imperio, quod invitus recepisset, professus, cunctis reclamantibus rem distulit: ac nocte interposita, primo diluculo sordidatus descendit ad Rostra; multisque cum lacrymis eadem illa verba, verum e libello,

mœsta circum familia. Simul ferebatur lecticula parvulus filius, velut in funebrem pompam.[6] Voces populi blandæ et intempestivæ: miles minaci silentio.

68. Nec quisquam adeo rerum humanarum immemor, quem non commoveret illa facies, Romanum Principem, et generis humani paulo ante dominum, relicta fortunæ suæ sede, per populum, per Urbem, exire de imperio. Nihil tale viderant, nihil audierant: repentina vis dictatorem Cæsarem oppresserat: occultæ Caium insidiæ:[1] nox et ignotum rus,[2] fugam Neronis absconderant: Piso et Galba tamquam in acie cecidere:[3] in sua concione Vitellius, inter suos milites, prospectantibus etiam fœminis, pauca et præsenti mœstitiæ congruentia locutus:[4] "Cedere se pacis et reipublicæ causa: retinerent tantum memoriam sui, fratremque, et conjugem, et innoxiam liberorum ætatem miserarentur." Simul filium protendens, modo singulis, modo universis commendans, postremo fletu præpediente, adsistenti consuli[5] (Cæcilius Simplex erat) exsolutum a latere pugionem, velut jus necis vitæque civium, reddebat. Aspernante consule, reclamantibus, qui in concione adstiterant, ut in æde Concordiæ[6] positurus insignia imperii, domumque fratris[7] petiturus, discessit. Major hic clamor obsistentium penatibus privatis, "in palatium" vocantium:

testatus est. Rursus interpellante milite, ac populo et ne deficeret hortante, omnemque operam suam pollicente, animum resumsit. Sabinumque et reliquos Flavianos nihil jam metuentes, vi subita in Capitolium compulit, succensoque templo Jovis optimi maximi oppressit. Cum et prælium, et incendium e Tiberiana, [quæ erat in monte Palatino,] prospiceret domo inter epulas, non multo post pœnitens facti, et in alios culpam conferens, vocata concione, juravit, coegitque jurare et ceteros, nihil sibi antiquius quiete publica fore. Tunc solutum a latere pugionem, consuli primum, deinde illo recusante, magistratibus, ac mox senatoribus singulis porrigens: nullo recipiente, quasi in æde Concordiæ positurus abscessit. Sed quibusdam acclamantibus, ipsum esse Concordiam, rediit: nec solum retinere se ferrum adfirmavit, verum etiam Concordiæ recipere cognomen.' Quæ, longiora licet, descripsisse legisseque haud pigebit, ut Taciti narratio illustretur; et quibus in rebus consentiant dissentiantve ambo scriptores innotescat.

6 *Funebrem pompam.* Lectica efferebantur mortui. V. Kirchman. de fun. Roman. ii, 9.

1 *Insidiæ.* V. Suppl. An. viii, 68.

2 *Ignotum rus.* Rus Phaontis, liberti. V. Suppl. An. xvi, 84 et 86.

3 *Cecidere.* Sup. Hist. i, 40 sq.

4 *Locutus.* E rostris, in foro Romano, ut patet ex c. 70.

5 *Consuli.* Consuli suffecto. De hujus anni coss. v. not. et em. ad Hist. i, 77.

6 *Æde Concordiæ.* Hoc templum in clivo Capitolino, prope arcum Septimii Severi: absumtum incendiis Capitolinis, restitutum est, ut testantur superstites reliquiæ et inscriptio:

SENATVS. POPVLVSQVE
ROMANVS
INCENDIO CONSVMPTVM
RESTITVIT.

Ejus rudera v. ap. Cl. Piranesi, *Antichità Romane*, vol. i, p. 23. et Tab. xxxii.

7 *Domumque fratris.* Foro imminentem, vicinamque ædi Concordiæ, ut mox videbimus c. 70.

interclusum aliud iter, idque solum, quod in sacram viam[8] pergeret, patebat: tum consilii inops, in palatium rediit.

69. Prævenerat rumor, "ejurari ab eo imperium:" scripseratque Flavius Sabinus cohortium tribunis, "ut militem cohiberent." Igitur tamquam omnis respublica in Vespasiani sinum cessisset, primores senatus, et plerique equestris ordinis, omnisque miles Urbanus, et vigiles, domum Flavii Sabini complevere: illuc de studiis vulgi, et minis Germanicarum cohortium adfertur. Longius jam progressus erat, quam ut regredi posset: et suo quisque metu, ne disjectos, eoque minus validos, Vitelliani consectarentur, cunctantem in arma impellebant. Sed quod in ejusmodi rebus accidit, consilium ab omnibus datum est, periculum pauci sumsere. Circa lacum Fundani,[1] descendentibus, qui Sabinum comitabantur, armatis, occurrunt promtissimi. Modicum ibi prælium, improviso tumultu, sed prosperum Vitellianis fuit. Sabinus, re trepida, quod tutissimum e præsentibus, arcem Capitolii[2] insedit milite, et quibusdam senatorum equitumque; quorum nomina tradere haud promtum est, quoniam victore Vespasiano, multi id meritum erga partes simulavere. Subierunt obsidium etiam fœminæ; inter quas maxime insignis, Verulana Gracilia, neque liberos, neque propinquos, sed bellum secuta. Vitellianus miles, custodia socordi clausos circumdedit, eoque, concubia nocte, suos liberos[3] Sabinus, et Domitianum fratris filium, in Capitolium accivit, misso per neglecta ad Flavianos duces nuntio, qui "circumsideri ipsos, et, ni subveniretur, arctas res" nuntiaret. Noctem adeo quietam egit, ut degredi sine noxa potuerit: quippe miles Vitellii adversus pericula ferox, laboribus et vigiliis parum intentus erat: et hibernus imber repente fusus, oculos auresque impediebat.

70. Luce prima, Sabinus, antequam invicem hostilia cœptarent, Cornelium Martialem, e primipilaribus,[1] ad Vitellium

8 *Sacram viam.* Quæ ab æde Concordiæ et Capitolio ad palatium ducebat.

1 *Lacum Fundani.* Lacum quidem Fundanum, nunc *Lago di Fundi, in Terra di Lavoro,* memorat Plin. iii, 5. §. 9. At lacus Fundani, de quo nunc agitur, est omnino diversus: is enim fuit in ipsa Urbe, et, ut videtur, in monte Quirinali, hodie *Monte Cavallo,* aut huic monti certe vicinus. V. not. et em. ad Hist. iii, 69.

2 *Arcem Capitolii.* Quæ et arx Romana dicitur. An. xi, 23.

3 *Suos liberos.* V. Stemma Vespasianorum in not. et em. ad Hist. i, 46.

1 *E primipilaribus.* E primis centurionibus. V. dicta sup. An. ii, 11.

misit, "cum mandatis et questu, quod pacta turbarentur. Simulationem prorsus et imaginem deponendi imperii fuisse, ad decipiendos tot inlustres viros. Cur enim e rostris fratris domum, imminentem foro, et inritandis hominum oculis, quam Aventinum[2] et penates uxoris[3] petisset? Ita privato, et omnem principatus speciem vitanti, convenisse: contra, Vitellium in palatium, in ipsam imperii arcem regressum. Inde armatum agmen emissum; stratam innocentium cædibus celeberrimam Urbis partem: ne Capitolio quidem abstineri. Togatum nempe se, et unum e senatoribus, dum inter Vespasianum ac Vitellium præliis legionum, captivitatibus urbium, deditionibus cohortium judicatur. Jam, Hispaniis, Germaniisque, et Britannia, desciscentibus, fratrem Vespasiani mansisse in fide, donec ultro ad conditiones vocaretur. Pacem et concordiam victis utilia; victoribus tantum pulchra esse. Si conventionis pœniteat, non se, quem perfidia deceperit, ferro peteret; non filium Vespasiani, vix puberem.[4] Quantum, occisis uno sene, et uno juvene, perfici? iret obviam legionibus, de summa rerum illic certaret: cetera secundum eventum prælii cessura." Trepidus ad hæc Vitellius, pauca purgandi sui causa respondit, culpam "in militem" conferens, "cujus nimio ardori imparem esse modestiam suam." Et monuit Martialem, "ut per secretam ædium partem occulte abiret, ne a militibus internuntius invisæ pacis interficeretur." Ipse neque jubendi, neque vetandi potens, non jam Imperator, sed tantum belli causa erat.

71. Vix dum regresso in Capitolium Martiale, furens miles aderat, nullo duce; sibi quisque auctor: cito agmine, forum et imminentia foro templa[1] prætervecti, erigunt aciem[2] per adversum collem, usque ad primas Capitolinæ arcis fores.

2 *Quam Aventinum.* Potius, quam montem Aventinum, qui hodieque dicitur *Monte Aventino,* vel *Monte di Santa Sabina.*

3 *Uxoris.* Galeriæ. V. Stemma Vitelliorum in not. et em. ad Hist. i, 9.

4 *Vix puberem.* Domitianum, natum A. U. C. 804. die 9. Kalendas Novembres, seu 24. Octobris, Vespasiano 'patre consule designato, inituroque mense insequenti honorem.' Suet. Domit. 1.

1 *Foro templa.* Templa Fortunæ primigeniæ, Jovis Tonantis, Saturni, Concordiæ, foro Romano imminebant. V. Cl. Piranesi, *Antichità Romane,* Vol. i. versus fin. *Tavola del Monte Capitolino.*

2 *Erigunt aciem.* Flaviani, forum prætervecti, per adversum collem Capitolinum aciem suam erigunt usque ad primas Capitolinæ arcis fores, ut Vitellianos ab accessu prohibeant. Inde Cl. Piranesi, l. c. optime probat montem Capitolinum muris turribusque non fuisse vallatum, qualem eum exhibet Justus Ryc. de Capitolio Romano.

Erant antiquitus porticus [3] in latere clivi, dextræ subeuntibus: in quarum tectum egressi, saxis tegulisque Vitellianos obruebant. Neque illis manus, nisi gladiis armatæ; et arcessere tormenta, aut missilia tela, longum videbatur. Faces in prominentem porticum [4] jecere; et sequebantur ignem: ambustasque Capitolii fores [5] penetrassent, ni Sabinus revulsas undique statuas, decora majorum, in ipso aditu, vice muri, objecisset. Tum diversos Capitolii aditus invadunt, juxta lucum asyli, [6] et qua Tarpeia rupes [7] centum gradibus aditur. Improvisa utraque vis; propior atque acrior per asylum [8] ingruebat: nec sisti poterant, scandentes per conjuncta ædificia; quæ, ut in multa pace, in altum edita, solum Capitolii æquabant. Hic ambigitur, "ignem tectis oppugnatores injecerint, an obsessi," quæ crebrior [9] fama est, "quo nitentes ac progressos depellerent." Inde lapsus ignis in porticus, appositas ædibus: [10] mox sustinentes fastigium aquilæ, [11] vetere ligno, traxerunt flammam, alueruntque. Sic Capitolium, clausis foribus, indefensum et indireptum, [12] conflagravit.

3 *Porticus.* Perperam Lips. existimavit eas porticus fuisse templi Jovis Capitolini. Sunt prorsus diversæ. Illæ erant in latere clivi: hæ ipsi templo appositæ.

4 *Prominentem porticum.* Unde Flaviani Vitellianos obruebant. Porticus illas exhibet Cl. Piranesi, l. c.

5 *Capitolii fores.* Fores Capitolinæ arcis, in qua erat templum Jovis Capitolini, prope rupem Tarpeiam.

6 *Lucum Asyli.* Quem olim posuerat Romulus. Lucus ille fuit inter duas rupes montis Capitolini; in quarum una erat templum Jovis Capitolini: in altera, templa Jovis Feretrii et Martis Capitolini, in quorum ruderibus nunc stat ecclesia Sanctæ Mariæ *Ara-Cœli.* In locum luci et Asyli nunc adsurgit *Piazza del Campidoglio.*

7 *Tarpeia rupes.* In occidentali montis Capitolini parte, qua ad Tiberim vergit, erat Tarpeia rupes, unde rei dejiciebantur. De ea dictum sup. An. vi, 19.

8 *Per asylum.* Qua erat ascensus ad templum Jovis Capitolini.

9 *Quæ crebrior.* Capitolium tamen a Vitellianis incensum tradunt Plin. xxxiv, 7. Joseph. Bell. Jud. iv, 11. Dio, lxv, p. 742. At Plinius et Josephus scripsere, imperante Vespasiano. Tacitus vero, sub Principe Trajano, cum veritati, non adulationi, locus esset.

10 *Appositas ædibus.* Appositas templo Jovis Capitolini, cujus frons triplici, latera duplici columnarum ordine erant instructa, teste Dionysio Halicarn. Libr. iv. cap. 61. Forte *ædibus* dixit Tacitus, quod sub eodem tecto et pinnaculo, communibusque lateribus tres continerentur ædes, Jovis nempe, Junonis et Minervæ, teste eodem Dionysio Halicarnass. loc. cit.

11 *Aquilæ.* Ἀετοὺς quoque aquilas illas dixere Græci. Fastigium, *the pediment*, fastigiique decora statuas signaque sustinebant aquilæ. Cur ligneæ fuerint docet Vitruv. iii, 2. 'In aræostylis autem, nec lapideis, nec marmoreis epistyliis uti datur, sed imponendæ de materia trabes perpetuæ; et ipsarum ædium species sunt barycæ, barycephalæ, humiles, latæ; ornanturque signis fictilibus, aut æreis inauratis earum fastigia, Tuscanico more, uti est ad Circum maximum, Cereris, et Herculis Pompeiani, item Capitolii.' Porticus templi Jovis Capitolini, ejusque fastigium signis ornatum extat in Petiliæ familiæ aliisque nummis.

12 *Indireptum.* Hæc omnia turbat Josephus, falsoque narrat, Vitellianos milites, occiso Sabino, donaria omnia diripuisse, templumque succendisse. Σαβῖνος ἀναχθεὶς ἐπὶ Οὐιτέλλιον ἀναιρεῖται, διαρπάσαντές τε οἱ στρατιῶται τὰ ἀναθήματα, τὸν ναὸν ἐμπιπρῶσι. Joseph. Bell. Jud. iv, 11. n. 4.

72. Id facinus post conditam Urbem luctuosissimum fœdissimumque populo Romano accidit: nullo externo hoste, propitiis, si per mores nostros liceret, Deis, sedem Jovis optimi, maximi, auspicato a majoribus, pignus imperii,[1] conditam, quam non Porsena dedita Urbe,[2] neque Galli capta,[3] temerare potuissent, furore Principum exscindi! Arserat et ante Capitolium civili bello,[4] sed fraude privata: nunc palam obsessum, palam incensum: quibus armorum causis? quo tantæ cladis pretio stetit? pro patria bellavimus? Voverat Tarquinius Priscus rex, bello Sabino;[5] jeceratque fundamenta,[6] spe magis futuræ magnitudinis, quam quo modicæ adhuc populi Romani res sufficerent. Mox Servius Tullius, sociorum studio; deinde Tarquinius Superbus, capta Suessa Pometia,[7] hostium spoliis exstruxere.[8] Sed gloria operis, libertati reservata: pulsis regibus, Horatius Pulvillus[9] iterum consul, dedicavit, ea magnificentia,[10] quam immensæ postea populi Romani opes ornarent potius, quam augerent. Iisdem rursus vestigiis situm est, postquam interjecto CCCCXXV. annorum spatio, L.

1 *Pignus imperii.* Rem illustrat Florus i, 7. Tarquinius Superbus 'de manubiis captarum urbium templum erexit, quod cum inauguraretur, cedentibus ceteris Deis (mira res dictu) restitere Juventas et Terminus. Placuit vatibus contumacia numinum: siquidem firma omnia et æterna pollicebantur. Sed illud horrendum, quod molientibus ædem, in fundamentis humanum repertum est caput. Nec dubitavere cuncti, monstrum pulcherrimum, imperii sedem, caputque terrarum promittere.'

2 *Dedita Urbe.* Oratorie magis, quam historice dictum. Porsena, Etruscorum rex, Janiculum quidem occupavit, ipsis Urbis faucibus incubuit, obsides accepit: at non dedita Urbs, ut patet ex Floro i, 10. aliisque Latinis Græcisque Romanæ historiæ scriptoribus. Ipseque Tac. An. xi, 24. ait; 'Tuscis obsides dedimus.' Viribus tamen suis superbus Porsena leges Romanis constituit, unde Plin. xxxiv, 14. 'In fœdere, quod, expulsis regibus, populo Romano dedit Porsena, nominatim comprehensum invenimus, ne ferro nisi in agri cultu uterentur.'

3 *Capta.* De Urbe a Gallis capta dictum sup. An. xi, 23 et 24.

4 *Civili bello.* Civili bello Syllano, quo A. U. C. 671. Scipione et Norbano coss. inter cetera civilis belli portenta, Capitolium, privatorum hominum fraude, incerta causa, conflagravit. Τό τε Καπιτώλιον ὑπὸ τῶν βασιλέων τετρακοσίοις που πρόσθεν ἔτεσι γενόμενον ἐνεπρήσθη, καὶ τὴν αἰτίαν οὐδεὶς ἐπενόει. Appian. Bell. Civ. Lib. i, p. 400.

5 *Bello Sabino.* Bello, quod contra Sabinos gessit.

6 *Jeceratque fundamenta.* Inde inchoatum a Tarquinio Prisco Capitolium dixit Antias ap. Plin. iii, 5. §. 9. 'Auctor est Antias, oppidum Latinorum Apiolas captam a L. Tarquinio rege, ex cujus præda Capitolium inchoaverit.' Apiolæ fuere in agro Pometino. Manent adhuc nominis vestigia in valle, quæ dicitur *Valle Apiole*, aut *Vallejapole.*

7 *Suessa Pometia.* Suessa Pometia, in agro Pometino periit. Cl. Corradinus, Vetus Latium, vol. ii, p. 64 sq. opinatur eam fuisse in loco, qui nunc dicitur *Mesa;* distantem a Roma per Appiam viam quadraginta novem circiter mille passibus.

8 *Exstruxere.* Fabris ex Etruria accitis, ut observat Cl. Piranesi, *Magnificenza ed Architettura de Romani*, p. 28.

9 *Horatius Pulvillus.* P. Valerius Poblicola III. M. Horatius Pulvillus II. coss. fuere A. U. C. 247. post exactos reges tertio.

10 *Ea magnificentia.* Quæ ut intelligatur, de Capitolio ejusque magnificentia dicetur in not. et em. ad Hist. iii, 72.

Scipione, C. Norbano consulibus,[11] flagraverat. Curam victor Sulla suscepit, neque tamen dedicavit: hoc solum felicitati ejus negatum.[12] Lutatii Catuli[13] nomen, inter tanta Cæsarum opera,[14] usque ad Vitellium mansit. Ea tunc ædes cremabatur.

73. Sed plus pavoris obsessis, quam obsessoribus intulit. Quippe Vitellianus miles, neque astu, neque constantia, inter dubia indigebat. Ex diverso trepidi milites, dux segnis, et veluti captus animi, non lingua, non auribus competere:[1] neque alienis consiliis regi, neque sua expedire: huc illuc clamoribus hostium circumagi: quæ jusserat vetare, quæ vetuerat jubere. Mox, quod in perditis rebus accidit, omnes præcipere, nemo exsequi: postremo, abjectis armis, fugam et fallendi artes circumspectabant. Inrumpunt Vitelliani, et cuncta sanguine, ferro, flammisque miscent. Pauci militarium virorum, inter quos maxime insignes, Cornelius Martialis, Æmilius Pacensis, Casperius Niger, Didius Scæva, pugnam ausi, obtruncantur. Flavium Sabinum, inermem, neque fugam cœptantem, circumsistunt, et Quinctium Atticum, consulem,[2] umbra honoris et suamet vanitate monstratum, quod edicta in populum pro Vespasiano magnifica, probrosa adversus Vitellium jecerat. Ceteri per varios casus elapsi: quidam servili habitu, alii fide clientium contecti, et inter sarcinas abditi. Fuere, qui, excepto Vitellianorum signo, quo inter se noscebantur, ultro rogitantes respondentesve, audaciam pro latebra haberent.

11 *C. Norbano coss.* L. Cornelius Scipio Asiaticus et C. Junius Norbanus consulatum iniere A. U. C. 671. A. C. 82. quo anno conflagravit Capitolium. Unde patet librarios, qui descripsere, 'interjecto 415. annorum spatio,' errasse; et pro XV. omnino emendandum XXV. nam inter Horatium Pulvillum et C. Norbanum consules interjecti sunt anni 425. Quod Lipsio aliisque eruditis viris dudum observatum.

12 *Felicitati ejus negatum.* Ut ipse fatebatur teste Plin. vii, 43. 'Unus hominum ad hoc ævi, felicis sibi cognomen asseruit L. Sylla—hoc tamen felicitati suæ defuisse confessus est, quod Capitolium non dedicavisset.'

13 *Lutatii Catuli.* Q. Lutatius Catulus consul fuit cum M. Æmilio Lepido, A. U. C. 676. A. C. 78.

14 *Cæsarum opera.* Qui ornamenta Capitolio addidere. Sic Augustus gloriatur in marmore Ancyrano ap. erudit. Chishull, *Antiquitates Asiaticæ*, p. 174. CAPITOLIVM. ET. POMPEIVM. THEATRVM. VTRVMQVE. OPVS. IMPENSA. GRANDI. REFECI. SINE. VLLA. INSCRIPTIONE. NOMINIS. MEI. Nomen suum inscripsisse videtur Julius Cæsar. Indeque Martial. v, 10. 'Sic veterem ingrati Pompeii quærimus umbram, Et laudant Catuli Julia templa senes.' At minime crediderim eum id fecisse, eraso Catuli nomine; sicque a senatu fuisse decretum. Quod prodidit Dio, xxxvii, p. 39. et xliii, p. 220.

1 *Competere.* Ita Sallust. Fragm. i, 18. 'Quasi formidine attonitus, neque animo, neque auribus, aut lingua competere.'

2 *Consulem.* Consulem suffectum. V. not.

74. Domitianus, prima inruptione apud æditaum[1] occultatus, solertia liberti, lineo amictu turbæ sacricolarum[2] immixtus ignoratusque, apud Cornelium Primum, paternum clientem, juxta Velabrum,[3] delituit. Ac potiente rerum patre, disjecto æditui contubernio, modicum sacellum IOVI CONSERVATORI,[4] aramque posuit, casus suos in marmore expressam.[5] Mox imperium adeptus, IOVI CVSTODI[6] templum ingens, seque in sinu Dei sacravit. Sabinus et Atticus, onerati catenis, et ad Vitellium ducti, nequaquam infesto sermone vultuque excipiuntur, frementibus, qui jus cædis, et præmia navatæ operæ, petebant. Clamore a proximis orto, sordida pars plebis supplicium Sabini exposcit, minas adulationesque miscet. Stantem pro gradibus palatii Vitellium, [et preces parantem, pervicere ut absisteret. Tum confossum conlaceratumque, et absciso capite truncum corpus Sabini in Gemonias[7] trahunt.

75. Hic exitus viri haud sane spernendi. Quinque et triginta stipendia in republica fecerat, domi militiæque clarus. Innocentiam justitiamque ejus non argueres: sermonis nimius erat: id unum[1] septem annis, quibus Mœsiam; duodecim, quibus præfecturam Urbis obtinuit, calumniatus est rumor: in fine vitæ, alii segnem, multi moderatum, et

et em. ad Hist. i, 77. Non ad hunc Atticum, ut opinabatur Ryck. sed forte ad ejus filium pertinent epigrammata Martialis, vii, 31. et ix, 101.

1 *Apud æditaum.* Æditaum templi Jovis Capitolini.

2 *Sacricolarum.* Isiacorum, ut docet Suet. Domit. 1. Domitianus 'bello Vitelliano confugit in Capitolium, cum patruo Sabino, ac parte præsentium copiarum: sed irrumpentibus adversariis, et ardente templo, apud æditaum clam pernoctavit: ac mane Isiaci celatus habitu, interque sacrificulos vanæ superstitionis, cum se trans Tiberim ad condiscipuli sui matrem comite uno contulisset, ita latuit, ut scrutantibus qui vestigia subsecuti erant, deprehendi non potuerit.'

3 *Juxta Velabrum.* De Velabro dictum est sup. Hist. i, 27. not. sup.

4 *Jovi Conservatori.* Inde in aversa plurimorum Domitiani nummorum parte Jupiter stat, dextra fulmen, sinistra hastam tenens, cum epigraphe IOVI. CONSERVATORI. SC. i. e. 'Senatus consulto.' Sacellum araque fuere in Capitolio inter Capitolini et Custodis Jovis templa. Duas aras, symmetriæ sane causa, in Ichnographia montis Capitolini posuit Cl. Piranesi, *Antichità Romane,* vol. i, versus finem.

5 *Expressam.* Sic Val. Flacc. i, 398. 'Casusque tuos expressa, Phalere, Arma geris.' Uterque Græcos imitatus. V. not. et em. ad Hist. iii, 74.

6 *Jovi Custodi.* Non ita frequentes, occurrunt tamen, Domitiani nummi, in quibus epigraphe IOVI. CVSTODI. SC. Jupiter sedens dextra Victoriolam, sinistra hastam tenet. Templum illud ingens fuit in Capitolio, ultra templum Jovis Capitolini, et gradibus Tarpeiæ rupis proximum.

7 *In Gemonias.* Quas alii in XIII. Urbis regione, eaque parte Aventini montis, quæ vergit ad Tiberim, alii in ipso clivo Capitolino prope carcerem Mamertinum. V. Donatum de Urbe Roma iii, 13. et Cl. Piranesi, *Antichità Romane,* vol. i. vers. fin. in Ichnographia Capitolii.

1 *Id unum.* Vir ille, vitæ integer, progeniem habuit Christiana virtute et sanctitate conspicuam; ut diximus in not. et em. ad Hist. i, 46.

civium sanguinis parcum credidere. Quod inter omnes constiterit, ante principatum Vespasiani, decus domus penes Sabinum erat. Cædem ejus lætam fuisse Muciano accepimus. Ferebant plerique "etiam paci consultum, diremta æmulatione inter duos, quorum alter se fratrem Imperatoris, alter consortem imperii cogitaret." Sed Vitellius consulis[2] supplicium poscenti populo restitit, placatus, ac velut vicem reddens, quod interrogantibus "quis Capitolium incendisset," se reum Atticus obtulerat. Eaque confessione, sive aptum tempori mendacium fuit, invidiam crimenque agnovisse, et a partibus Vitellii[3] amolitus videbatur.

76. Iisdem diebus L. Vitellius, positis apud Feroniam[1] castris, excidio Tarracinæ imminebat; clausis illic gladiatoribus remigibusque, qui non egredi mœnia, neque periculum in aperto audebant. Præerat, ut supra memoravimus,[2] Julianus gladiatoribus, Apollinaris remigibus, lascivia socordiaque gladiatorum magis, quam ducum similes. Non vigilias agere, non intuta mœnium firmare, noctu dieque fluxi, et amœna littorum personantes,[3] in ministerium luxus[4] dispersis militibus, de bello tantum inter convivia loquebantur. Paucos ante dies discesserat Apinius Tiro; donisque ac pecuniis acerbe per municipia conquirendis, plus invidiæ quam virium partibus addebat.

77. Interim ad L. Vitellium servus Verginii Capitonis perfugit, pollicitusque, "si præsidium acciperet, vacuam arcem furtim traditurum," multa nocte cohortes expeditas, summis montium jugis, super caput hostium sistit: inde miles ad cædem magis, quam ad pugnam decurrit: sternunt inermes, aut arma capientes, et quosdam somno excitos, cum tenebris, pavore, sonitu tubarum, clamore hostili turbarentur. Pauci gladiatorum resistentes, neque inulti cecidere: ceteri ad naves ruebant, ubi cuncta pari formidine implicabantur, per-

2 *Consulis.* Quinctii Attici.

3 *A partibus Vitellii.* Tum enim in Flavianos, non in Vitellianos recidebat invidia.

1 *Apud Feroniam.* Feronia, oppidum Latii, luco et cultu Deæ Feroniæ percelebre, periit. Haud procul distabat loco, qui nunc dicitur *Torre delle Mole*, prope Terracinam. De admiranda Feroniæ religione v. Strab. v, p. 157. et Dionys. Halicarnass. ii, p. 49. Feroniam, Deam esse libertatis testatur Varro, a Servio laudatus ad Æn. viii, 564. Alii quinque fuere in Italia Feroniæ luci, quos videre est ap. Cl. Guascum, in Virgiliana editione P. Ambrogi, vol. ii, p. 34.

2 *Memoravimus.* Sup. c. 57.

3 *Personantes.* Cantibus et id genus ludicris personantes.

4 *Ministerium luxus.* Et gulæ.

mixtis paganis,[1] quos nullo discrimine Vitelliani trucidabant. Sex liburnicæ[2] inter primum tumultum evasere, in queis præfectus classis Apollinaris: reliquæ in littore captæ, aut nimio ruentium onere pressas mare hausit. Julianus ad L. Vitellium perductus, et verberibus fœdatus, in ore ejus[3] jugulatur. Fuere, qui uxorem L. Vitellii Triariam[4] incesserent, tamquam "gladio militari cincta, inter luctum cladesque expugnatæ Tarracinæ, superbe sæveque egisset." Ipse lauream[5] gestæ prospere rei ad fratrem misit: percunctatus, "statim regredi se, an perdomandæ Campaniæ insistere juberet." Quod salutare non modo partibus Vespasiani, sed reipublicæ fuit: nam si recens victoria miles, et, super insitam pervicaciam, secundis ferox, Romam contendisset, haud parva mole certatum, nec sine exitio Urbis foret: quippe L. Vitellio, quamvis infami, inerat industria: nec virtutibus, ut boni, sed quomodo pessimus quisque, vitiis valebat.

78. Dum hæc in partibus Vitellii geruntur, digressus Narnia Vespasiani exercitus, festos Saturni dies[1] Ocriculi,[2] per otium, agitabat. Causa tam pravæ moræ, ut Mucianum opperirentur. Nec defuere, qui Antonium suspicionibus arguerent, tamquam "dolo cunctantem, post secretas Vitellii epistolas, quibus consulatum, et nubilem filiam, et dotales opes, pretium proditionis, offerebat." Alii, "ficta hæc, et in gratiam Muciani composita." Quidam, "omnium id ducum consilium fuisse, ostentare potius Urbi bellum, quam inferre: quando validissimæ cohortes a Vitellio descivissent, et abscissis omnibus præsidiis, cessurus imperio videbatur. Sed cuncta festinatione, deinde ignavia Sabini corrupta: qui, sumtis temere armis, munitissimam Capitolii arcem, et ne magnis quidem exercitibus expugnabilem, adversus tris cohortes tueri nequivisset." Haud facile quis uni adsignaverit culpam, quæ omnium fuit: nam et Mucianus ambiguis epis-

1 *Paganis.* Pagani dicebantur, qui non erant milites. V. sup. Hist. i, 53.

2 *Liburnicæ.* De liburnicis dictum An. xvi, 14.

3 *In ore ejus.* Sic vulgo Hebræi לפני. Pariter Sen. de Benef. vii, 19. 'In ore parentum filios jugulat.'

4 *Triariam.* Triaria, ultra fœminam ferox; ut dictum est supra Hist. ii, 63.

5 *Lauream.* Laureatas literas, rei prospere gestæ nuntias: de hoc usu v. Suppl. An. viii, 26.

1 *Saturni dies.* Saturnalia xvi. Kal. Januarii, seu 17. Decembris, diebusque sequentibus celebrabantur.

2 *Ocriculi.* Nunc *Otricoli, in the duchy of Spoleto.*

tolis victores morabatur; et Antonius præpostero obsequio, vel dum regerit invidiam, crimen meruit; ceterique duces, dum peractum bellum putant, finem ejus insignivere. Ne Petilius quidem Cerialis, cum mille equitibus præmissus, ut transversis itineribus per agrum Sabinum,[3] Salaria via,[4] Urbem introiret, satis maturaverat: donec obsessi Capitolii fama cunctos simul exciret.

79. Antonius per Flaminiam[1] ad Saxa rubra,[2] multo jam noctis, serum auxilium venit. Illic "interfectum Sabinum, conflagrasse Capitolium, tremere Urbem," mœsta omnia accepit: "plebem quoque et servitia pro Vitellio armari," nuntiabatur. Et Petilio Ceriali equestre prælium adversum fuerat: namque incautum, et tamquam ad victos ruentem, Vitelliani, interjectus equiti pedes, excepere. Pugnatum haud procul Urbe, inter ædificia hortosque, et anfractus viarum; quæ gnara Vitellianis, incomperta hostibus, metum fecerant: neque omnis eques concors, adjunctis quibusdam, qui nuper apud Narniam[3] dediti, fortunam partium speculabantur: capitur præfectus alæ Tullius Flavianus: ceteri fœda fuga consternantur, non ultra Fidenas[4] secutis victoribus.

80. Eo successu studia populi aucta: vulgus Urbanum arma cepit. Paucis scuta militaria: plures, raptis, quod cuique obvium, telis,[1] "signum pugnæ" exposcunt. Agit grates Vitellius, et "ad tuendam Urbem prorumpere" jubet. Mox vocato senatu, deliguntur legati ad exercitus, ut prætexto reipublicæ concordiam pacemque suaderent. Varia legatorum sors fuit. Qui Petilio Ceriali occurrerant, extremum discrimen adiere, aspernante milite conditiones pacis: vulneratur prætor Arulenus Rusticus:[2] auxit invidiam, super vio-

3 *Per agrum Sabinum.* De Sabinis jam dictum supra cap. 72.

4 *Salaria via.* Quæ incipiebat a porta Collina, dicta quoque Salaria, hodieque *Porta Salara.* Via portaque ita dicta, *quoniam illa salem in Sabinos portari convenerat,* Plin. xxxi. 7. Sect. 41.

1 *Per Flaminiam.* Viam; de qua dictum supra Annal. iii, 9. et xiii, 47.

2 *Saxa rubra.* Quæ tribus circiter millibus passuum Roma distabant. Cum ex eo monte eruerentur saxa, ut via Flaminia repararetur, ibi inventum est sepulcrum Nasonum, cum veteribus picturis. Vide Ficoroni, *Roma Antica*, i, 28.

3 *Apud Narniam.* Ut vidimus sup. c. 63.

4 *Fidenas.* Nunc *Castel Giubileo,* ad sextum ab Urbe lapidem.

1 *Telis.* Sic Virg. Æn. vii, 507. 'Quod cuique repertum Rimanti, telum ira facit.'

2 *Arulenus Rusticus.* Jam laudatus sup. An. xvi, 26. laudandus inf. Vit. Agr. 2. quem Marcus Regulus, ejus virtuti infensus, flagitiose appellabat 'Stoicorum simiam—Vitelliana cicatrice stigmosum,' nempe ob vulnus quod in hoc discrimine accepit. Plin. Epist. i, 5.

latum legati prætorisque nomen, propria dignatio viri: palantur comites: occiditur proximus lictor,[3] dimovere turbam ausus; et, ni dato a duce præsidio defensi forent, sacrum etiam inter exteras gentes legatorum jus, ante ipsa patriæ mœnia, civilis rabies usque in exitium temerasset. Æquioribus animis accepti sunt, qui ad Antonium venerant, non quia modestior miles, sed duci plus auctoritatis.

81. Miscuerat se legatis Musonius Rufus,[1] equestris ordinis, studium philosophiæ, et placita Stoicorum æmulatus, cœptabatque permixtus manipulis, "bona pacis ac belli discrimina" disserens, armatos monere. Id plerisque ludibrio, pluribus tædio: nec deerant, qui propellerent proculcarentque, ni, admonitu modestissimi cujusque, et aliis minitantibus, omisisset intempestivam sapientiam. Obviæ fuere et virgines Vestales,[2] cum epistolis Vitellii, ad Antonium scriptis: "eximi supremo certamini unum diem" postulabat: "si moram interjecissent, facilius omnia conventura." Virgines cum honore dimissæ: Vitellio rescriptum, "Sabini cæde, et incendio Capitolii, diremta belli commercia."[3]

82. Tentavit tamen Antonius vocatas ad concionem legiones mitigare, "ut, castris juxta pontem Milvium[1] positis," postera die Urbem ingrederentur. Ratio cunctandi, ne asperatus prælio miles, non populo, non senatui, ne templis quidem, ac delubris Deorum consuleret. Sed omnem prolationem, ut inimicam victoriæ, suspectabant. Simul fulgentia per colles vexilla, quamquam imbellis populus sequeretur, speciem hos-

3 *Proximus lictor*. Præcipuus lictorum, et incedenti magistratui proximus. Sic ap. Liv. xxiv, 44. 'Præter undecim fasces, equo prævectus senex, ut consul, animadvertere proximum lictorem jussit.' Sestius quoque 'proximus lictor' memoratur a Cic. in Verr. v, 54.

1 *Musonius Rufus*. De quo philosopho dictum sup. An. xiv, 59. et xv, 71.

2 *Vestales*. Ita quoque Suet. Vitell. 16. 'Suasitque senatoribus, ut legatos cum virginibus Vestalibus mitterent, pacem, aut certe tempus ad consultandum petituros. Postridie responsa opperienti, nuntiatum est per exploratorem, hostem appropinquare. Continuo igitur abstrusus gestatoria sella, duobus solis comitibus, pistore et coquo, Aventinum et paternam domum clam petiit, ut inde in Campaniam fugeret. Mox levi rumore, et incerto, tamquam pax impetrata esset referri se in palatium passus est: ubi cum deserta omnia reperisset, dilabentibus etiam qui simul erant, zona se aureorum plena circumdedit: confugitque in cellulam janitoris, religato pro foribus cane, lectoque et culcita objectis.' Quæ legisse juvabit, ut, quæ narrat Tacitus, facilius intelligantur.

3 *Belli commercia*. Hæc belli commercia dicimus *negociations*. Nec aliter Virg. Æn. x, 532. 'Belli commercia Turnus Sustulit ista prior, jam tum Pallante peremto.'

1 *Pontem Milvium*. Veteri ponti Milvio proximus est *Ponte Molle*, qui ab Urbe distat duobus circiter millibus passuum. V. sup. An. xii, 47.

tilis exercitus fecerant. Tripartito agmine, pars ut adstiterat, Flaminia via;[2] pars juxta ripam Tiberis incessit; tertium agmen, per Salariam, Collinæ portæ[3] propinquabat. Plebs invectis equitibus fusa. Miles Vitellianus trinis et ipse præsidiis[4] occurrit. Prælia ante Urbem multa, et varia; sed Flavianis, consilio ducum præstantibus, sæpius prospera. Ii tantum conflictati sunt, qui in partem sinistram Urbis ad Sallustianos hortos,[5] per angusta et lubrica viarum flexerant. Superstantes maceriis hortorum Vitelliani, ad serum usque diem, saxis pilisque subeuntes arcebant: donec ab equitibus, qui porta Collina inruperant, circumvenirentur. Concurrere et in campo Martio infestæ acies. Pro Flavianis fortuna, et parta totiens victoria: Vitelliani desperatione sola ruebant; et quamquam pulsi, rursus in Urbe congregabantur.

83. Aderat pugnantibus spectator populus, utque in ludicro certamine, hos, rursus illos clamore et plausu fovebat: quotiens pars altera inclinasset, abditos in tabernis, aut, si quam in domum perfugerant, "erui jugularique" expostulantes, parte majore prædæ potiebantur. Nam milite ad sanguinem et cædes obverso, spolia in vulgus cedebant. Sæva ac deformis Urbe tota facies: alibi prælia et vulnera; alibi balineæ popinæque: simul cruor et strues corporum; juxta scorta, et scortis similes: quantum in luxurioso otio libidinum; quidquid in acerbissima captivitate scelerum: prorsus, ut eamdem civitatem et furere crederes, et lascivire. Conflixerant ante armati exercitus in Urbe, bis L. Sulla, semel Cinna, victoribus;[1] nec tunc minus crudelitatis: nunc inhumana securitas, et ne minimo quidem temporis, voluptates intermissæ

2 *Flaminia via.* Locus insignis, quo optime usus est Cl. Piranesi, *Antichità Romane,* vol. i, p. 7. ut probaret viam Flaminiam initium non duxisse a porta *del Popolo,* sed a porta Pinciana, quæ a Tiberi magis distabat, ut patet ex tripartito agmine, quod memorat Tacitus. V. quoque sup. An. xiii, 47.

3 *Collinæ portæ.* Per Salariam viam propinquabat Collinæ portæ, nunc *porta Salara.*

4 *Præsidiis.* Præsidia illa dicimus *corps, divisions.* Tribus autem in locis prope Urbem pugnatum fuisse, omnesque Vitellianos periisse tradit Josephus, in his narrandis minime accuratus. Οἱ δὲ Οὐϊτελλίου, καὶ τριχῆ κατὰ τὴν πόλιν συμβαλόντες, ἀπώλοντο πάντες. Joseph. Bell. Jud. iv, 11.

5 *Sallustianos hortos.* Nunc *Villa Belloni* et *Villa Verospi.* V. adhuc sup. An. xiii, 47. not. sup.

1 *Victoribus.* De his civilibus bellis Florus iii, 21. 'Hoc deerat unum populi Romani malis, jam ut ipse intra se parricidiale bellum domi stringeret; et in Urbe media, ac foro, quasi arena, cives cum civibus suis, gladiatorio more concurrerent.'

velut festis diebus[2] id quoque gaudium accederet, exsultabant, fruebantur; nulla partium cura, malis publicis læti.[3]

84. Plurimum molis in oppugnatione castrorum[1] fuit, quæ acerrimus quisque, ut novissimam spem, retinebant. Eo intentius victores, præcipuo veterum cohortium studio, cuncta validissimarum urbium excidiis reperta simul admovent, testudinem, tormenta, aggeres, facesque: "quidquid tot præliis laboris ac periculi hausissent, opere illo consummari" clamitantes. "Urbem senatui ac populo Romano, templa Diis reddita: proprium esse militis decus in castris, illam patriam, illos penates: ni statim recipiantur, noctem in armis agendam." Contra Vitelliani, quamquam numero fatoque dispares, inquietare victoriam, morari pacem, domos arasque cruore fœdare: suprema victis solatia amplectebantur. Multi semianimes, super turres et propugnacula mœnium, exspiravere. Convulsis portis, reliquus globus obtulit se victoribus: et cecidere omnes contrariis vulneribus, versi in hostem.[2] Ea cura etiam morientibus decori exitus fuit.

85. Vitellius, capta Urbe, per aversam palatii partem,[1] Aventinum, in domum uxoris,[2] sellula defertur; ut, si diem latebra vitavisset, Tarracinam ad cohortes fratremque perfugeret. Dein, mobilitate ingenii, et quæ natura pavoris est, cum omnia metuenti præsentia maxime[3] displicerent, in palatium regreditur, vastum desertumque: dilapsis etiam infimis servitiorum, aut occursum ejus declinantibus. Terret solitudo, et tacentes loci:[4] tentat clausa: inhorrescit vacuis:

2 *Velut festis diebus.* Velut festis diebus Saturnalium id quoque pugnarum atque cædium gaudium accederet, exsultabant, novumque illud voluptatum genus fruebantur.

3 *Malis publicis læti.* Faciem hanc Urbis lascivientis simul et furentis egregia arte, veritate plurima expressit Tacitus. Repertus tamen nuper ingeniosus scriptor, qui descriptionem illam incredibilem esse, Tacitumque ingenio nimis indulsisse contenderit: sane paulo austerior, quique haud satis attenderit, conversis ad luxuriam imperiis, patriæ amore obliterato, flagrantibusque bellis civilibus, publica mala atque ipsas clades rideri.

1 *Castrorum.* Prætoriorum. V. Hist. 39. i, not. sup.

2 *Contrariis—hostem.* Audacter factum, dictum eleganter. Vitellianus globus in victores irruit; contrariis vulneribus excipiuntur, et cadunt in hostem versi. Hæc decori exitus gloria a viris fortiter morientibus quæsita.

1 *Aversam palatii partem.* Bene quidem, *aversam*. Antica enim palatii pars erat viæ sacræ obversa.

2 *Domum uxoris.* Ut sup. c. 70. De sellula, aut sella gestatoria v. c. 81. not. sup.

3 *Præsentia maxime.* Sic ferme Quintus Curtius, iv, 1. 'Cum primas spes fortuna destituit, futura præsentibus videntur esse potiora.'

4 *Tacentes loci.* Nec aliter Virg. Æn. ii, 755. 'Horror ubique animos, simul ipsa silentia terrent.'

fessusque misero errore, et pudenda latebra[5] semet occultans, ab Julio Placido, tribuno cohortis, protrahitur. Vinctæ pone tergum manus: laniata veste, fœdum spectaculum, ducebatur, multis increpantibus, nullo inlacrymante; deformitas exitus misericordiam abstulerat. Obvius e Germanicis militibus,[6] Vitellium infesto ictu, per iram, vel quo maturius ludibrio eximeret, an tribunum appetierit, in incerto fuit, aurem tribuni amputavit, ac statim confossus est. Vitellium, infestis mucronibus coactum, modo erigere os, et offerre contumeliis, nunc cadentes statuas suas, plerumque rostra,[7] aut Galbæ occisi locum[8] contueri; postremo ad Gemonias,[9] ubi corpus Flavii Sabini jacuerat, propulere. Una vox non degeneris animi excepta, cum tribuno insultanti, "se tamen Imperatorem ejus fuisse" respondit. Ac deinde ingestis vulneribus, concidit. Et vulgus eadem pravitate insectabatur interfectum, qua foverat viventem.

86. Pater illi L. Vitellius:[1] septimum et quinquagesimum[2] ætatis annum explebat: consulatum, sacerdotia, nomen locumque inter primores, nulla sua industria, sed cuncta patris claritudine[3] adeptus. Principatum ei detulere, qui ipsum non noverant. Studia exercitus raro cuiquam, bonis artibus quæsita, perinde adfuere, quam huic per ignaviam. Inerat tamen simplicitas ac liberalitas; quæ, ni adsit modus, in ex-

5 *Pudenda latebra.* In cellula Janitoris. V. sup. c. 81. not. sup. et Suet. Vitell. 17.

6 *E Germanicis militibus.* Rem aliter narrat Dio lxv, p. 743. Talem deformitatem animadvertit Germanus, nec tulit; sed misericordia motus: 'Ego tibi, inquit, quam possum, opem feram. Itaque illum percussit, deinde sibi manus attulit.' Ἐγώ σοι, ἔφη, βοηθήσω, ὡς μόνος δύναμαι· καὶ ὁ μὲν ἐκεῖνόν τε ἔτρωσε, καὶ ἑαυτὸν ἔσφαξεν.

7 *Rostra.* Ubi imperium ejuraverat. Sup. c. 68. not. sup.

8 *Galbæ occisi locum.* Lacum Curtium, ut sup. Hist. i, 41.

9 *Ad Gemonias.* Suet. Vitell. 17. 'Tandem apud Gemonias minutissimis ictibus excarnificatus atque confectus est, et inde unco tractus in Tiberim.' De Gemoniis jam dictum sup. c. 74.

1 *L. Vitellius.* V. Stemma Vitelliorum in not. et em. ad Hist. i, 9.

2 *Septimum et quinquagesimum.* Sic Eutrop. et Victor in Epitome. Ita quoque Suet. Vitell. 18. 'Periit cum fratre et filio, anno vitæ septimo et quinquagesimo.' At secum pugnat Suet. siquidem in Vitell. 3. ait: 'Aulas Vitellius, Lucii filius, Imperator natus est octavo Kalendas Octobris, vel, ut quidam, septimo Idus Septembris, Druso Cæsare, Norbano Flacco.' Cum hi coss. fuerint, ut constat ex Fastis, A. U. C. 768. et interfectus sit Vitellius A. U. C. 822. periit anno vitæ quinto et quinquagesimo. Huic sententiæ suffragatur Dio lxv, p. 743. cum ait Vitellium 'vixisse annos liv. dies 89.' ζήσαντα μὲν ἐπὶ τέσσαρα ἔτη καὶ πεντήκοντα, καὶ ἡμέρας ἐννέα καὶ ὀγδοήκοντα. Annos fœde corrupit vel Victor in Cæsar. vel potius ejus librarius, cum scripsit; 'annos natus septuaginta et quinque amplius.' Interfectus est autem Vitellius die 21. Decembris.

3 *Claritudine.* Fœdis quoque suis in Caium Caligulam, Claudium, et Neronem obsequiis; ut videre est ap. Suet. Vitell. 4.

itium vertuntur. Amicitias, dum magnitudine munerum, non constantia morum continere putat, meruit magis,[4] quam habuit. Reipublicæ haud dubie intererat, Vitellium vinci: sed imputare perfidiam [5] non possunt, qui Vitellium Vespasiano prodidere, cum a Galba descivissent. Præcipiti in occasum die, ob pavorem magistratuum senatorumque, qui dilapsi ex Urbe, aut per domos clientium semet occultabant, vocari senatus non potuit. Domitianum, postquam nihil hostile metuebatur, ad duces partium progressum, et *Cæsarem* consalutatum, miles frequens, utque erat in armis, in paternos penates deduxit.

4 ***Meruit magis.*** Illust. Huetius paulo firmior: 'Rectius dixisset, habuit magis, quam meruit. Nec enim meritus est amari; qui muneribus amicitias comparat.'

5 ***Imputare perfidiam.*** Intererat Vitellium vinci, quia egregius Princeps fuit Vespasianus. Imputare tamen perfidiam non poterant, quod a Galba, bono Principe, descivissent. Obscura Galbæ, Othonis et Vitellii tempora nunc, ut opinor, satis sunt illustrata. Nihil ergo addiderim. Monuerim tantum in Diariis Trevoltiensibus anni 1735. Augusto mense, part. ii, p. 1585 sq. optimam esse P. Tournemine dissertationem, qua singularem et absurdam de Galbæ, Othonis et Vitellii triumviratu opinionem, in iisdem Diariis, Augusto mense, part. i, p. 1350 sq. propositam, confutat. Vix tamen hæc refutatione indigent. Nunc vero, ne alia fraus subrepat, addiderim, licet id eruditis omnibus sit compertum, nonnullos aureos argenteosque Othonis nummos haberi, aliquot etiam, rariores tamen, æreos reperiri, in Ægypto et Antiochiæ cusos. At nulli sinceri ejus nummi, ex ære, Romæ cusi, hactenus inventi sunt: circumferuntur adulterini, quos inter celebratissimus est, quem Magnus Etruriæ Dux olim emit 7000. *scudi*, ut vulgo loquuntur. In una falsi hujus nummi parte IMP. OTHO. CAES. AVG. P. M. COS. II. Caput Othonis laureatum. In altera parte: MATVRA CELERITAS. Imperator in suggestu, adstante hominum multitudine, pecuniam e sinu effundit. S. C.

NOTÆ ET EMENDATIONES

AD LIBRUM DECIMUM QUARTUM ANNALIUM

C. CORNELII TACITI.

CAP. 1. *Caio Vipstano.* Mss. Vatic. 1863. 1864 et 1958. Harl. Bodl. Jes. et edd. vett. *Vipsano.* Lips. et alii, *Vipsanio.* Bene Ernest. *Vipstano.* Sic enim emendand. patet ex Inscriptionibus, de quibus plura inf. Hist. i, 76.

Flagrantior in dies amore. Mallet Ernest. *flagrantiore.*

Incusaret Principem, et pupillum vocaret. Ita Mss. Flor. Reg. Harl. Bodl. Jes. Guelf. edd. vett. et recentiores. Lips. *incusare . . . vocare.*

Verum animum? timeri ne. Bene distinxit Lips. Antea, *verum animum timeri? ne uxor.* Placet tamen erudito Grævio, *verum animum timeri? neve uxor, &c.* Non audiend. Cl. Erricus Memmius, qui pro *verum animum* tentabat *uterum annuum.* Ceterum vertit Dureau, *affection veritable, tendresse.*

Ferre posset, reddatur. Vel *possit*, vel *redderetur* vult Acidal.

Matris potentiam. Puteolan. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Corb. et ed. pr. *potentiam matris.*

CAP. 2. *Retinendæ Agrippinam potentiæ.* Dura et intricata constructio. Melius in Ms. Corb. *Agrippinam ardore retinendæ potentiæ eo usque provectam.*

Medio diei. Ms. Jes. *die.*

Lasciva oscula. Bene Puteolan. In ed. pr. *lascivia.* In Ms. Corb. *lasciviam.*

Et prænuntias. Mss. Flor. Corb. et ed. pr. *Et* omiserat Puteolan.

Flagitii blanditias. In Mss. et edd. vett. *flagitiis.* Bene Rhenan. et recentiores, *flagitii.*

Seu concepit. Ita Mss. Flor. Reg. Corb. ed. pr. et Ernest. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *conceperit.*

CAP. 3. *An ferro.* Mss. Harl. Bodl. Jes. *vel ferro.*

Mulieris, usu scelerum. Ms. Corb. *Mulierque usu scelerum adversus insidias intenta.*

Classi apud Misenum. Ita Mss. Flor. Reg. Corb. ed. pr. et Ernest. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolanus, *classis.*

Ostentandæ pietati. Ita Mss. Flor. Harl. Bodl. Guelf. Puteolan. et recentiores. In Mss. Reg. Jes. Corb. et ed. pr. aliisque nonnullis, *pietatis.* In Ms. Harl. *ostendendæ* pro *ostentandæ.*

Cap. 4. *Tempora etiam juta.* Lips. e Mss. Sic et Ms. Guelf. et ed. pr. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *adjuta.*

Parentum iracundias. Ms. Corb. *parentis.*

Acciperetque Agrippina. Ita Ms. Reg. ed. pr. sicque emendand. divinaverat Freinshem. quem Ryck. Ernest. aliique sunt secuti. Perperam in Mss. Flor. Agr. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *acciperetque Agrippinam, facili fœminarum credulitate ad gaudia venientem.* Qui hæc probant, explicant *acciperet,* quasi *deciperet,* ex prisca Lucilii auctoritate, longius, nec ex usu Taciti, arcessita. Pichena emendabat, *deciperet:* Lips. *alliceret.* Utrumque Ernesto placet. At potior Ms. Reg. et editionis principis auctoritas et sensus. In Ms. Corb. *facili credulitate fœminarum ad gaudia.*

Flexo mari alluitur. Ita Ms. Vatic. 1958. Puteolan. et recentiores. In Mss. Vatic. 1863. 1864. Harl. Reg. Corb. et ed. pr. *allabitur.*

Extitisse proditorem. Ms. Bodl. *proditionem.*

Gestamine sellæ Baias pervectam. In Mss. Flor. Reg. Agr. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et ed. pr. *Baulos pervectam:* sed perperam. Puteolan. quem omnes sunt secuti, optime emendavit, *Baias.* Bauli enim erat Agrippinæ villa; eoque illam duxerat Nero. Gestamine sellæ Baias pervecta est, ut epularetur. Cum Baulos repeteret, patratum est scelus. Id Tac. id Suet. Ner. 34. aperte narrant. In Ms. Corb. pro *gestamine sellæ, &c.* scriptum *mæstam, misellam, Baulos provectam.*

Explenda simulatione. Frustra quidam emendant, *explendæ simulationi.* Jam sup. Tacit. An. iii, 19. 'Is finis fuit ulciscenda Germanici morte.'

Cap. 5. *Ex queis Crepereius.* Ita Mss. Flor. Reg. Agr. ed. pr. Ryck. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *ex quibus.*

Matris gratiam. Mallet Heins. *matri.* In Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *et matris recuperatam gratiam.*

Et statim exanimatus. Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Lips. aliique multi. In Mss. Flor. Agr. Reg. et edd. vett. *exanimatus est.* Placet magis *exanimatus* ob copulam *et.*

Lecti parietibus. Ita Mss. Vatic. 1863. 1864. Reg. Agr. prima manu, ed. pr. Ryck. et recentiores. In Mss. Vatic. 1958. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *tecti.* Additum quoque *tecti* in Ms. Vatic. 1863.

Ac forte. *Ac* abest a Mss. Bodl. et Jes.

Quam ut oneri. Bene Pichena et recentiores; sicque Tac. sup. An. xiii, 22. 'Validiore apud libidines Principis Paride, quam ut pœna afficeretur.' In Mss. Flor. Reg. Harl. Bodl. Jes. et edd. vett. *quamvis.*

Etiam conscios. Ita Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et edd. vett. ac recentiores. In mediis edd. omissum, *etiam.*

Visum dehinc remigibus. Ita Mss. Flor. Reg. Harl. Bodl. Jes. Agr. Guelf. ed. pr. et recentiores. Puteolan. *jussum,* quod primo quidem placet: si quis tamen diligentius attenderit, *visum* placebit magis. Major enim fuisset consensus, si *jussum,* quam si *visum.*

Unum in latus. *Unum* abest a Ms. Agr. In Mss. Guelf. Harl.

Bodl. Jes. et Puteolan. *ratem unum in latus.* *Ratem* merito abest a Ms. Corb. et ed. pr.

Acerronia imprudens. Puteolan. et recentiores. In Mss. Flor. Agr. Reg. et ed. pr. *imprudentia.* Unde amicus Ryckii tentabat, *imprudentius.*

Utque subveniretur. Ita Ms. Flor. et edd. recentiores. A Mss. Reg. Guelf. Harl. Bodl. Jes. et ed. pr. abest, *ut.* Puteolan. *et ut.*

Quæ fors. Pichena e Ms. Flor. Vulgo in Mss. et edd. vett. *sors.*

Occursu lenunculorum. Mss. Flor. Reg. Harl. Jes. Guelf. et edd. vett. ac recentiores. In Ms. Bodl. et Rhenan. *lembunculorum.* Additum in marg. Ms. Bodl. *lenunculorum.*

Vecta, villæ suæ infertur. Mss. Flor. Reg. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *vectam . . . inferunt.*

Cap. 6. *Remedium esse.* Ryck. e Ms. Agr. addidit, *putavit.* Melius supplebat Acidal. *rata.* At sine his additamentis vulgata Latina sunt et clara.

Misit libertum. Bene Rhenan. et recentiores. In Mss. Flor. Reg. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et edd. vett. *misitque.* Copula certe redundat. Aliter superiora omnia, *illic reputans,* &c. referenda essent ad *infertur;* quod breves concisosque Taciti sensus minime sapit.

Acerroniæ requiri. *Requiri* abest a Ms. Corb.

Tantum non. Bene Puteolan. et recentiores. *Non* abest a Ms. Reg. et ed. pr. In Ms. Guelf. *id tamen per simulationem.*

Cap. 7. *Ne auctor dubitaretur.* Vitiose in Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *et hactenus addito discrimine auctor dubitaret.*

Et Seneca expromerent. Ita Ms. Agr. Ryck. et recentiores. In Mss. Reg. Corb. et ed. pr., *expertes.* Ms. Flor. *expergens.* In Mss. Harl. Jes. Bud. Guelf. *expurgent.* In Ms. Bodl. et Puteolan. *expergiscerentur.* Additum margini Ms. Bodl. *expurgent, explicent.* Jac. Gronov. divinat, *expurgetis, expergetis:* alii, *expedirent.* Magis placet, *expromerent,* tum propter veteris cod. auctoritatem, tum propter sensum.

An ante. Mss. Bodl. Jes. *an et ante.*

Utriusque silentium. In Ms. Agr. *utrinque.* Ed. pr. *utrumque.*

An eo descensum. Ita ed. pr. et recentiores. Puteolan. *et eo.* Mss. Harl. Bodl. Jes. *aut eo.*

Ac sciscitari. Optime emendavit Freinshem. Vulgo in Mss. et edd. vett. *si citaretur,* vel *si scitaretur,* vel *sciscitaretur.*

Memoresque Germanici. Ita Mss. Flor. Corb. Reg. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *et memores.*

Ad eam vocem. Mss. Flor. Reg. Corb. et ed. pr. ac recentiores. In Mss. Bodl. Jes. et Puteolan. *ad illam.*

Illo sibi die dari. Hunc locum egregie restituit Rhenan. In Ms. Reg. et edd. vett. *illos invidiæ dari.* In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. *illos in brevi die.* In marg. Ms. Harl. *illis invidiæ,* ut legitur in Ms. Corb.

Vincla injici. Ms. Reg. et ed. pr. *vincula.*

Cap. 8. *Votis, clamore.* Rhenan. et recentiores. In Mss. Bodl. Jes. et edd. vett. *vocis clamore.* In Mss. Harl. Corb. *vocibus.*

Rogitantium. Mss. et ed. pr. Puteolan. *rogantium.*

Aliam fere littore faciem nunc. In Ms. Flor. Reg. et ed. pr. *aliam fore lateret faciem.* In Ms. Corb. *latere.* In Mss. Harl. Bodl. Jes. *fore:* at in Ms. Harl. emendatum *fere.* Puteolan. correxit, *aliam fere littore faciem.* Ryck. legend. conj., *aliam ante fores faciem.* Ad sensum et veterem scripturam aptissimum mihi videtur, *aliam fores ante rerum faciem;* quod olim forte ita fuerit scriptum, *foresăte rer' faciem,* unde oriri potuit librariorum error. Inter *faciem* et *nunc* interpungunt vett. edd. In recentioribus non ita bene conjunguntur.

Extremi mali. Ms. Corb. *extrema.*

Fusti caput. Ms. Flor. ed. pr. et recentiores. Puteolan. *fuste.*

Ventrem feri, exclamavit. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. addunt, *rogans ministrum ut utero dirum ensem conderet: adjiciens, Hic est, hic est fodiendus ferro, monstrum qui tale tulit. Post hanc vocem, cum supremo mixtam gemitu animam tandem post fera tristem vulnera reddidit. Ictibus enim et multis vulneribus confecta est.* Optime vidit Lips. glossema esse ex Senecæ Octavia repetitum. Abest a Mss. Vatic. Reg. Corb. et ed. pr. ac recentioribus.

Cap. 9. *Consensu produntur.* Ita Mss. Flor. Reg. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et edd. vett. Beroald. *traduntur.*

Et clausa humus. Ms. Flor. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *humo.*

Cognomento Mnester. Ms. Reg. *Timester.* Ed. pr. *Ninester.*

Ipse ferro se transegit. Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Puteolan. et recentiores. Vitiose in Mss. Flor. Reg. Corb. et ed. pr. *ipso ferro transegit.*

Super Nerone. Bene Puteolan. In Ms. Reg. et ed. pr. *super Neronem.*

Cap. 10. *Exitium allaturam.* Frustra tentat Barth. *exitum.*

Prensantium manu. Bene Ernest. ex usu Taciti. In Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *pressantium.* In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *prehensantium.*

Ut hominum vultus. Ita ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *ut hominum, ita locorum facies mutantur.*

Morti parentis inlacrymans. In Mss. Flor. Reg. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et edd. vett. *morte.* Recentioribus recte emendatum, *morti,* ex usu Latinorum omnium scriptorum.

Obversabaturque. Ita Ms. Flor. Puteolan. et recentiores. I Mss. Harl. Bodl. Jes. Reg. et ed. pr. omissa copula.

Cap. 11. *Eam pœnam conscientia.* Mss. Flor. Reg. Harl. Bodl. Jes. Guelf. ed. pr. et recentiores. Male addiderat Rhenan. *ea conscientia.*

Frustra optata sint. Bene Lips. e Ms. Vatic. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Reg. et edd. vett. *oblata sint.* In Mss. Farnes. et Corb. *ablata sint.*

Militi patribusque. Mss. Flor. Reg. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *militibus.*

Obliqua insectatione. Ms. Agr. Lips. et recentiores. Corrupte in Mss. Flor. Reg. Harl. Bodl. Jes. et edd. vett. *oblita.*

Adverso rumore Seneca. Mss. Harl. Bodl. *Seneca adverso rumore.*

CAP. 12. *Utque quinquatrus.* Vitiose Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *quinquatria.* In ed. pr. *quinquatrii.* In Ms. Corb. *quinquatriis:* quod errore librariorum ortum ex *quinquatrus.*

Exiit tum senatu. Bene Lips. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Reg. et edd. vett. *exitium senatui.* Lipsianæ emendationi suffragatur Dio lxi, p. 696. Ὁ Πούπλιος δὲ δὴ Θρασέας Παῖτος ἦλθε μὲν ἐς τὸ συνέδριον, καὶ τῆς ἐπιστολῆς ἐπήκουσεν· ἀναγνωσθείσης δὲ αὐτῆς, ἐξανέστη τε εὐθὺς, πρὶν καὶ ὁτιοῦν ἀποφήνασθαι, καὶ ἐξῆλθε· διότι ἃ μὲν ἤθελεν εἰπεῖν, οὐκ ἠδύνατο, ἃ δὲ ἠδύνατο, οὐκ ἤθελεν. 'Publius Thrasea Pætus venit in senatum, et epistolam audivit. Ea vero lecta, surrexit prius, quam itum esset in sententias; exiitque, quod ea, quæ vellet, dicere non posset; quæ autem posset, non vellet.' Ipseque Tac. An. xvi, 21. inter Thraseæ crimina recenset, 'quod senatu egressus est, cum de Agrippina referretur.'

Præfectura functos. Mallet Lips. *prætura;* et merito. Haud enim crediderim Urbis, annonæ, aliamve Urbanam præfecturam hic significari. Lipsianam correctionem secutus est Cl. Gordon, *Valerius Capito and Licinius Gabolus, men of Prætorian dignity.*

CAP. 13. *Quonam modo Urbem.* Ms. Corb. *In Urbem.*

An studia plebis reperiret. Male Rhenan. e Ms. Bud. *repeteret.*

Alia regia. Bene Mss. Harl. Bodl. Rhenan. et recentiores, *regia.* In Ms. Jes. et edd. vett. *regio.*

Favorem disserunt. Puteolan. et recentiores. In Ms. Reg. et ed. pr. *dixerunt.* In Ms. Harl. *disserunt;* et in marg. *dixerunt.*

Prægredi exposcunt. Ita Mss. Flor. Bodl. Sic quoque emendabat Grotius. In Mss. Harl. Jes. Reg. et edd. vett. *progredi.*

CAP. 14. *Cum cænaret.* Post d'Hotteville Dureau non male, *in scena.*

Quod regibus. Ita Ms. Bodl. Puteolan. et recentiores. In marg. Ms. Bodl. ut in Mss. Harl. Jes. Guelf. *quis regum.* Ms. Flor. *quis regium.* In Ms. Reg. et ed. pr. *quis regibus.* Frustra tentat Cl. Ernest. *antiquis regum et ducibus,* vel *priscis regum et antiquis ducibus.* Potior est vulgata scriptura.

Ne utraque pervinceret. Ms. Flor. ed. pr. Pichena et recentiores. Sic quoque emendatum in Ms. Harl. At prima manu, *utroque,* ut in Mss. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan.

Laudibusque extollere. Mss. Flor. Harl. Guelf. ed. pr. Pichena et recentiores. Puteolan. omiserat, *que.*

Si eodem. Ita edd. vett. et recentiores. Rhenan. *eo.*

Evulgatus pudor. Ed. pr. Rhenan. et recentiores. Puteolan. *vulgatus;* quod Mureto placebat magis.

Dedecus molliri. Ita Ms. Bodl. ed. pr. et recentiores. In Mss. Flor. Reg. Jes. Harl. *moliri.* In Ms. Harl. emendatum, *molliri.* Puteolan. *amolliri,* unde aliis emendatum, *amoliri.* Quod miror Cl. Ernest. probasse. Non ineleganter dictum, *molliri.*

Nam et ejus flagitium. Puteolan. et recentiores. *Nam* abest ab ed. pr.

Subegit, donis ingentibus. In Ms. Reg. et ed. pr. *donis subegit ingentibus.*

CAP. 15. *Publico theatro. Theatro* abest a Ms. Jes.

Gestus modosque. Amicus Ryckii emendabat, *motusque:* ut inf. An. xv, 37. 'jam gestus motusque.' At *modos* merito defendit Ryck. auctoritate Quintiliani i, 10. 'Apertius tamen profitendum puto, non hanc a me præcipi [musicen], quæ nunc in scenis effœminata et impudicis modis fracta: non ex parte minima, si quid in nobis virilis roboris manebat, excidit.'

Irritamenta luxus. Puteolan. et recentiores. In Ms. Reg. et ed. pr. *luxui.*

Scenam incedit. Ita Mss. Flor. Reg. Vatic. Bud. Agr. et ed. pr. ac recentiores. Puteolan. *scenas ascendit.* Placet plurimum Lipsii emendatio, *scenam inscendit.* Licet enim elegantissime dictum sit, An. i, 61. 'incedunt locos mœstos,' vix dici posse videtur, 'scenam incedit.' Nihil tamen mutavi ob veterum librorum auctoritatem.

In spe potentiæ. Mallet Muret. *spe.*

Hi dies. *Hi,* omissum in Ms. Guelf. deletumque volebat Muret. At immerito, ut recte observat Cl. Ernest.

Cap. 16. *Nec dum insignis.* In Mss. et libris editis, *aliqua pangendi facultas: nec dum insignis ætatis nati, considere simul, et allatos* (Mss. Flor. Reg. *ablatos*) *vel ibidem repertos versus connectere.* Hæc corrupta esse nemo non videt. Medicinam adhibere tentarunt Lips. et Muret. Sic quidem Lips. *quibus aliqua pangendi facultas nec dum insignis. Ii alternatim considere simul,* &c. Ingeniosius vero, sed aliquanto audacius Muret. Variar. Lection. xv, 11. *Quibus aliqua pangendi facultas, nec dum insignis erat: ii considere simul, et natos ibidem versus connectere, atque ipsius verba,* &c. Quam in notis proposui emendationem, ea mihi ad veterem scripturam, Taciti ac Neronis mentem, accommodatior videtur. Forte tamen scriptum, *ætate pari.* Frustra Pichena e Ms. Flor. tentabat, *oblatos* pro *allatos.* Sic Ruperti, verba *nec dum insignis ætatis nati* conruptissima, nec ulla emendatio satis facit virorum doctorum, qui omnes illa non puncto, sed commate a præcedd. sejungenda putant. Meo qualicumque judicio Princeps, poetæ laudem adfectans, *contraxit* eos, quibus insignis potius, quam tenuis, carmina *pangendi facultas* esset: horum tamen opera junctisque studiis *ipsius verba, quoquo modo prolata* et commenta, non ita *subpleri* potuere et emendari, ut pulchri inde enascerentur versus æquabiliterque *fluentes.* Itaque legendum puto: *Nec tamen insignia arte* (carmina) *sic nata,* vel potius: *Nec tamen insignis fœtus artis nati. considere simul et adlatos* secum domique post extremum meditatos congressum, *vel ibidem,* in regia et novo conventu, *repertos,* commentos et excogitatos, *versus connectere* cet. Hic addenda est Bipontinorum Editorum sententia; Locus corruptus, quem neque Lips. aut Muret. neque J. F. Gron. tentando restituerunt. Si legas nobiscum, *necdum insignia arte conati considere simul,* &c. et cogites, Tacitum h. l. describere ludos poeticos, quos cum sodalibus fecit Nero, ut allato versu reperiret alius eum, qui illi connecteretur, cett. omnia satis plana sunt.

Si inter tot peritissimos medicos et mihi liceret qualemcunque medicinam huic corruptissimo loco adhibere, sic legerem: *contractis quibus aliqua pangendi facultas, nec dum insignis aut satis nota.* Levis hic mutatio est, et ductui literarum accommodata.

Ore uno fluens. Bene. Nec emendand. ut placet Ernesto, *fluentium.*

Impartiebat. Mss. Harl. Bodl. Jes. et edd. omnes vett. In recentioribus, *impertiebat.*

Utque . . . discordiæ eruerentur. Ita Puteolan. Pro *utque*, in Mss. Harl. Jes. *atque.* Sic quoque emendatum in Ms. Bodl. in quo prima manu scriptum, *utque.* In Ms. Jes. *eruerentur;* deinde emendatum *eruebantur.* De hoc verbo plurimum variant libri. Ms. Flor. *rueretur.* Ms. Bud. *merentur.* Ms. Reg. et ed. pr. *ruerent.* Ms. Agr. *eruerent.* In Ms. Guelf. *atque . . . eruebantur.* Beroald. et recentiores, *utque eruebantur.* Ernest. mallet, *riderentur.* Ingeniose Rhenan. *quærerentur.* Potest tamen ferri antiqua et magis probata scriptura. Nempe Nero *sapientiæ doctoribus tempus impartiebat post epulas,* atque impartiebat, *ut contraria adseverantium discordiæ eruerentur.* Si quid mutand. cum Rhenan. emendarem, *ut contraria adservantium discordiæ quærerentur.* Quod minime indignum Tacito.

Ore vultuque tristi. Ita Mss. Flor. Reg. ed. pr. et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *voce vultu,* &c. In marg. Ms. Bodl. *ore.*

Cap. 17. *Levi contentione.* Beroald. et recentiores. In Mss. Reg. Guelf. et ed. pr. *levi intentio.* Unde Ernest. suspicabatur, *levi initio,* vel *levi ab initio.* Ms. Flor. et Puteolan. *levi intentione.*

Livineius Regulus. Male Ms. Reg. et edd. vett. *Lividineius.*

Invicem incessentes. Bene Lips. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et edd. vett., *incessente.*

Reportati sunt. Mss. Guelf. Harl. Bodl. Jes. et edd. vett. *deportati.* Placet *reportati,* recentioribus omnibus probatum.

Aut parentum. Ita Ms. Flor. ed. pr., Ernest. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Reg. et Puteolan. *ac parentum;* quod non ita placet, quia jam sup. *ac plerique.*

Re ad patres relata. Bene Mss. Flor. Reg. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *delata.* At, causa jam delata, relatum a consulibus, ut pœna statueretur.

Cap. 18. *Prætoria potestate usum.* Hæc prætoria potestas in Cyrenaica sæpe addita videtur, ut plus esset auctoritatis. Sic iste Acilius Strabo, disceptator missus, prætoria potestate auctus est. Sic quoque in nummis Pupii, quos protulit Cl. Pellerin, *Recueil de Médailles de Villes,* Vol. i, p. 11. Pupius modo appellatur ΤΑΜΙΑΣ, i. e. quæstor; modo ΑΝΤΙΣΤΡΑ. ΚΑΙ ΤΑΜΙΑΣ, i. e. proprætor et quæstor.

Nero probata. Ita Pichena, secutus vestigia Ms. Flor. in quo, *ne probata.* In Mss. Bodl. Jes. Guelf. *Princeps ne probata.* In Ms. Harl. *Princeps Nero.* In Ms. Agr. et ed. pr. *ne improbata.* Unde mallet Ernest. *nec improbata,* aut potius, *non improbata.*

Cap. 19. *Et elegantia vitæ.* Mallet Lips. *et quem elegantia vitæ clariorem effecit.* Cl. Bouhier, *at elegantia vitæ quem clariorem effecit,* &c.

Clariorem effecit. Voculam unam excidisse post, *effecit,* censet Cl. Ernest. et supplend. *effecit Afer.* Nihil deesse videtur: verum de Servilio intellige.

CAP. 20. *Ne, si consideret.* Ita Ms. Agr. Perperam in Mss. et vett. edd. *si consideret* • • • • *ne spectaculorum*, manifesta vocis *ne* trajectione; quod jam dudum emendarunt Ryck. et Ernest. Id quoque longe ante observaverat erudit. Petav.

Quoties prætores ederent. In Mss. et vett. edd. *quoties prætor sederet.* Optime emendavit Lips. *quoties prætores ederent.* Quas vero impensas facerent prætores, si dites forent, docet Olympiodor. ap. Phot. Cod. lxxx, p. 198. *Μάξιμος δὲ, εἷς τῶν εὐπόρων, εἰς τὴν τοῦ υἱοῦ πραιτοῦραν τεσσαράκοντα κατεβάλετο κεντηνάρια. Ἑπτὰ δὲ ἡμέραις οἱ πραίτωρες τὰς πανηγύρεις ἐτέλουν.* 'Maximus, unus ex opulentis, in filii præturam quadraginta centenaria [*Angl.* 160,000*l.*] impendit. Septem autem diebus solemnes ludos prætores celebrabant.' Tantæ tunc paucorum opes, cum publica esset paupertas!

Necessitate certandi. Ita Mss. et vett. edd. Rhenan. *spectandi.* Inde placebat Lipsio, *necessitate spectandi aut cert.*

Funditus everti. Bene Puteolan. et recentiores. Corrupte in ed. pr. *eunti.* Lips. et Muret. opinabantur omitti posse, *everti.*

An justitiam augurii. Hæc luxata desperataque pronuntiat Lips. Emendat Pichena, *an institutos Augustanos e decuriis equitum.* Mihi sana omnia videntur; aut si quid mutand. unam voculam loco suo dimotam puto; legendumque, *an justitiam augurii, decurias equitum*, (nempe judicum) *et egregium judicandi munus expleturos.* Tunc plana omnia: scilicet, an augurum, an judicum muneribus pares futuros homines, fractorum sonorum et dulcedinis vocum auditores assiduos, peritos æstimatores. Propria erat augurii justitia et sanctitas. Inter equitum decurias erant judicum decuriæ; de quibus Plin. xxxiii, 1. §. 7. 'Quod antea militares equi nomen dederant, hoc nunc pecuniæ judices tribuunt. Nec pridem id factum: Divo Augusto decurias ordinante, major pars judicum in ferreo annulo fuit: iique non equites, sed judices vocabantur. Equitum nomen subsistebat in turmis equorum publicorum. Judicum quoque non nisi quatuor decuriæ fuere primo: vixque singula millia in decuriis inventa sunt, nondum provinciis ad hoc munus admissis: servatumque in hodiernum est, ne quis e novis civibus in iis judicaret.' Ad quatuor decurias, ut levior labor judicantibus foret, *quintam addidit* Caius Caligula, teste Suet. C. Calig. Inde in vett. Inscript. 16. IVDEX. EX. QVINQ. DECVRIIS.

CAP. 21. *Ac tamen.* Ed. pr., *attamen.* *Spectaculorum oblectamentis.* Mss. Farnes. et Corb. *oblectamenta;* quod probabat Lips.

A Thuriis. Ms. Corb. *Tyriis.*

Curatius editos. Ita Mss. Guelf. Corb. et ed. pr. ac recentiores. Male Puteolan. *accuratius.*

Consurgeret ac strueretur. *Ac strueretur*, scioli alicujus librarii glossema est, Cornelianæ brevitati non modo contrarium, sed omnino frigidum. Laboranti sensui succurritur levi mutatione, qua pro *strueretur* legitur *destrueretur.* Bibl. Crit. ii, vii, 96.

Totius quinquennii. Bene Lips. *totius.* In Mss. Harl. Bodl. Jes. et edd. vett. *potius.*

Ac ne modica quidem. Non audiend. Gronov. qui emendat, *ne immodica quidem.* Mallet Ernest., *ne solita quidem.*

Eloquentiæ primas. Bene Mss. Flor. Farnes. ed. pr. et recen-

tiores. In Mss. Bodl. Jes. et Puteolan. *primas partes.* In Ms. Corb. *primitias.*

Græci amictus. Optime Puteolan. et recentiores. In Mss. corrupte, *Græciam ictus*, vel *ictam;* vel *jactus*, ut in ed. pr.

Quos per eos dies. In ed. pr. *quo;* unde in quibusd. edd. emendatum, *quomodo.* Bene Puteolan. *quos.* Nempe plerique Græcos amictus, fluxos mollesque, a more Romano alienos, dicteriis incesserant. Frustra tentat Groslot. *queis*, ut sensus sit, *quibus induti fuerant.*

Cap. 22. *Inter quæ et sidus.* Ms. Reg. ed. pr. et recentiores. Puteolan. omisit, *et.*

Mutationem regnis. Perperam in Mss. et editis libris, *regis.* Emendand. *regnis*, optime monuit Cl. Bentl. in notis ad Lucan. i, 529.

Deligeretur anquirebant. Ernest. e Ms. Flor. In Mss. Reg. Agr. et ed. pr. *perquirebant.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *inquirebant.*

Celebrabatur. Ita Muret. et recentiores. In vett. edd. *celebratur.* J. Gronov. e Ms. Flor. edidit, *celebratus.*

Hunc illum. Groslot. Rhenan. Grotius emendabant, *hinc illum.* Et certe hæc emendatio legentium omnium menti occurrit. Non tamen absurdum dixerim, *hunc illum;* idque defendunt Gronov. et Ernest.

Permotus iis. Puteolan. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Corb. et ed. pr. *his.*

Consuleret quieti Urbis. Ita Pichena e Ms. Flor. in quo scriptum, *consuleret quieturbis.* Vulgo in Mss. *consuleret sibi et turbis*, unde tentaverat Lips. *sibi et Urbi.* In Ms. Corb. et ed. pr. *sibi e turbis.*

Prave diffamantibus. Puteolan. et recentiores. In Ms. Corb. et ed. pr. *prava.*

Aquæ Marciæ. Aquæ Marciæ aquæductus egregia monumenta extant Romæ, ubi nunc *Porta di S. Lorenzo.* Ea exhibet Cl. Piranesi, *Antichità Romane*, Vol. i, Tab. ix et x. Ex inscriptt. quæ supersunt, videtur paulo post pollutum a Nerone fontem aquam dilapsam et in usu esse desiisse. Titus ac postea Antoninus Caracalla eam Urbi restituere.

IMP. CAESAR. DIVI. IVLI. F. AVGVSTVS. PONTIFEX. MAXIMVS. COS. XII.
TRIBVNIC. POTESTAT. XIX. IMP. XIIII. RIVOS. AQVARVM. OMNIVM. REFECIT.

IMP. CAES. M. AVRELIVS. ANTONINVS. PIVS. FELIX. AVG. PARTH. MAXIM
BRIT. MAXIMVS. PONTIFEX. MAXIMVS
AQVAM. MARCIAM. VARIIS. KASIBVS. IMPEDITAM. PVRGATO. FONTE. EXCIS. ET. PERFORATIS
MONTIBVS. RESTITVTA. FORMA. ADQVISITO. ETIAM. FONTE. ANTONIANO
IN. SACRAM. VRBEM. SVAM. PERDVCENDAM. CVRAVIT

IMP. TITVS. CAESAR. DIVI. F. VESPASIANVS. AVG. PONTIF. MAX

TRIBVNICIAE. POTESTAT. IX. IMP. XV. CENS. COS. VII. DESIG. VIII.
RIVOM. AQVAE. MARCIAE. VETVSTATE. DILAPSVM. REFECIT
ET. AQVAM. QVAE. IN. VSV. ESSE. DESIERAT. REDVXIT

Ap. Gruter. p. 177. n. 1. et Piranesi, l. c. p. 5.

Corpore toto polluisse. Ita libri scripti et editi. Pro *toto* emendand. *corpore loto*, suadere videtur rerum series. Sic quoque placitum Lipsio, Heinsio, Græ0vio, Ernesto aliisque eruditis viris.

Cap. 23. *Ad occupanda Tigranocerta.* Ita Mss. Reg. Bodl. Jes. Corb. Guelf. ed. pr. et recentiores. Puteolan. *occupandum.*

Et carissima. Ed. pr. ac recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *ac.*

Fines suos prægredientem. Mss. Flor. Corb. et Ernest. In Mss. Harl. Jes. et ed. pr. *progredientem.* Ms. Guelf. et Puteolan. *prætergredientem.*

Externo sanguine. Ms. Reg. *extremo.*

Cap. 24. *Eodem plura quam.* Puteolan. ac ceteri omnes. *Quam* abest a Ms. Reg. et ed. pr. in qua pro *tolerante* legitur *toleranti.* Inde suspicabatur Cl. Ernest. emendand. *eadem plura gregario milite tolerantis.* At recepta scriptura videtur magis Corneliana.

Alterum impetu captum. Ita Mss. Vatic. Reg. Guelf. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Bodl. Harl. et a Puteolano omissum, *captum:* additum est in marg. Ms. Harl. In Ms. Jes. desunt *impetu captum.*

In regionem Taurannitium. Sic Mss. Guelf. Agr. et ed. pr. In Ms. Reg. *Taurannicium.* Ms. Flor. et Puteolan. *Tauraunitium.* In Mss. Bodl. Jes. Harl. *Taurauntium.* At in Ms. Harl. emendatum, *Taurantium.*

Cap. 25. *Præsidium regium.* Puteolan. et libri omnes postea editi. In Mss. Reg. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Corb. et ed. pr. *præsidium legerat:* qua in voce, corrupta quidem, latet, ut videtur, præsidii nomen. Frustra Muret. mox emendabat, *quo ferox juventus clausa erat.*

Demum et inrumpentium. Ita Mss. Flor. Reg. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et edd. vett. In aliis omissa particula, *et,* quam recentiores restituere. Antea in Ms. Jes. *nam prælium.* Pro *aggeris* frustra tentat Ryck. *aggeribus.*

Ad littora maris Rubri. Ita libri scripti et editi. At hæc ne intelligas de sinu Arabico, quod vulgo dicimus mare Rubrum, sed de sinu Persico, quod veteres mare Rubrum, aut mare Erythræum appellabant, nunc *the Persian Gulf, the Indian Sea.* Lipsius, cum hunc locum corruptum crederet, emendabat *maris sui,* i. e. *maris Caspii.* Verum perperam, ut observavit Ryck. Tunc enim via fuisset difficillima; nec Parthorum custodias vitassent Hyrcani. Contra vero Roma regressi, et ad littora maris Rubri deducti, longa quidem via, sed tuta, patrias in sedes remeavere.

Cap. 26. *Legionibus citis.* Ms. Reg. *legionibus suis.*

Ob regem aversos animis. In Mss. Flor. Reg. Corb. et ed. pr. *a rege animis.* In Ms. Agr. *quod nobis alienos animis cognoverat.* In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. *adversos animis.* In hac tanta varietate

placet inducta a Puteolano emendatio, *aversos animis.* In mediis quibusd. edd. *aversos animi.*

Imperium delectus. A Mss. Harl. Jes. Guelf. abest *delectus.*

Additum et præsidium. Mss. Flor. Guelf. Corb. ed. pr. et recentiores. Puteolan. *additum etiam.*

Et quo facilius. Mallent Freinshem. et Ryck. *equitum alæ, quo facilius regnum tueretur. Pars Armeniæ,* &c. Certe probabilis conjectura. Nihil tamen in vulgata scriptura repugnat. Pro *tueretur,* in Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. *tuerentur.*

Pharasmani Polemonique. In Mss. Flor. Reg. Corb. et ed. pr. corrupte, *pars Armeniæ eunt cuique finitiva pars impulique et Aristobulo atque Antiocho parere jussi sunt.* In Mss. Harl. Bodl. Jes. pro *pars impulique, pars nipulique.* Emendavit Puteolan. *pars Armeniæ ut cuique finitima pars Nipolique, et Aristobulo atque Antiocho parere jussæ sunt.* Suspicabatur Lips. pro *pars Nipolique* legendum forte *Thrascypolique.* Felicius divinavit J. F. Gronov. *pars Armeniæ, ut cuique finitima, Pharasmani Polemonique, Aristobulo atque Antiocho parere jussæ sunt.* Hæc enim cum veteris scripturæ reliquiis, Taciti mente, locorum et rerum situ ita concordant, ut de emendationis veritate ne minima quidem haberi possit dubitatio. Pharasmanes, Iberiæ rex, Romanorum studiosus, Armeniis infensus, ut dictum est sup. An. xiii, 37. Septemtrionalem Armeniæ partem obtinuit. Polemo II. rex Ponti Polemoniaci, a Dione memoratus lib. lix, p. 649. Armeniæ partem, Septemtrionem inter et Occidentem positam habuit. Tuncque cusi nummi ab Harduin. *Select. Opp.* p. 636. laudati. ΕΤΟΥΣ ΚΓ, i. e. anno 23. Caput Neronis radiatum. In postica parte, ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΠΟΛΕΜΩΝΟΣ, caput Polemonis diadematum. Alius est ejusdem Polemonis nummus cum æra ΚΔ, i. e. anno vigesimo quarto. Postea Polemo regnum Ponti Neroni concessit, teste Suet. Ner. 18. Occidentali Armeniæ parte aucti sunt Aristobulus, qui Armeniam minorem jam ante acceperat, ut vidimus sup. An. xiii, 7. et Antiochus, rex Commagenes, de quo multa An. xii, 55. xiii, 7. Ob Armeniæ partem Antiochi regno additam, Armeniacam tiaram in ejus nummis fuisse expressam merito observat Cl. Pellerin, *Recueil de Médailles de Rois,* p. 126. Jam Sophenen potiebatur Sohemus, ut vidimus An. xiii, 7.

In Syriam abscessit. Bene Lips. et recentiores, *abscessit.* In Mss. et vett. edd. *accessit.*

CAP. 27. *Jus coloniæ.* A. U. C. 560. jus coloniæ habuisse Puteolos testatur Liv. xxxiv, 45. V. et Capacium, Hist. Neapolit. p. 715 et 716. At cum coloniæ in municipii statum aliquando redigerentur, ut accipimus ex Gell. xvi, 13. id experti videntur Puteoli. Iterum enim coloniam deduxit Augustus, quæ 'colonia Augusta' appellata est, Frontin. de coloniis. Novum, aut forte amplius coloniæ jus et cognomentum a Nerone demum adipiscuntur; ita ut primo 'Puteoli, colonia Dicæarchia dicti' sint, Plin. iii, 9. deinde *colonia Augusta;* ac denique *colonia Neroniana.* Sic in nummis COL. A. A. PATRENS. 'Colonia Augusta Aroe Patrensis,' postea dicta est COL. NER. PATREN. 'Colonia Neroniana Patrensis.' Inutilis ergo Pighii emendatio, *Puteoli novum jus coloniæ.*

Veterani. Veterani illi, ‘neque conjugiis suscipiendis, neque liberis alendis sueti,’ milites ex veteri usu cœlibes adhuc fuisse probant. Iis quidem, aliquot ante annis, Claudius, ‘quia ex legibus uxores habere non poterant, maritorum jura concesserat;’ τοῖς τε στρατευομένοις, ἐπειδὴ γυναῖκας οὐκ ἐδύναντο ἔκ γε τῶν νόμων ἔχειν, τὰ τῶν γεγαμηκότων δικαιώματα ἔδωκε, Dio, lx, p. 681. Primus Severus, ut militibus, quorum ope imperium erat adeptus, gratificaretur, uxores aliaque plurima, militari disciplinæ contraria, indulsit, teste Herodian. iii, p. 229. Ἄλλα τε πολλὰ συνεχώρησεν ἃ μὴ πρότερον εἶχον. Καὶ γὰρ τὸ σιτηρέσιον αὐτοῖς (στρατιώταις) πρῶτος ηὔξησε, καὶ δακτυλίοις χρυσοῖς χρήσασθαι ἐπέτρεψε, γυναιξί τε συνοικεῖν· ἅπερ ἅπαντα σωφροσύνης στρατιωτικῆς καὶ τοῦ πρὸς τὸν πόλεμον εὐσταλοῦς τε καὶ ἑτοίμου ἀλλότρια ἐνομίζετο. ‘Alia permulta indulsit quæ numquam antea acceperant. Nam et frumenti summam primus adauxit, et aureis annulis uti et domi habere mulierem permisit; quæ omnia procul a militari disciplina, succinctos eos paratosque ad bellum minime præstitura videbantur.’ Multo tamen ante Severi tempora, ipsaque ferme Neronis ætate, nonnulli milites uxores habuere, ut docent tabulæ honestæ missionis a Galba datæ, quas exhibet Cl. Muratori, Thesaur. Inscr. Vol. i, p. 306, et accuratius Cl. Gori, Inscr. Antiq. Vol. iii, p. 144.

SER. GALBA. IMPERATOR. CAESAR. AVGVSTVS. PONTIF. MAX. TRIB. POT. COS. DES. II

VETERANIS. QVI. MILITAVERVNT. IN. LEGIONE. I. ADIVTRICE HONESTAM. MISSIONEM. ET. CIVITATEM. DEDIT. QVORVM NOMINA. SVBSCRIPTA. SVNT. IPSIS. LIBERIS. POSTERISQVE EORVM. ET. CONVBIVM. CVM. VXORIBVS. QVAS. TVNC. HABVISSENT. CVM. EST. CIVITAS. IIS. DATA. AVT. SI. QVI. CAELIBES. ESSENT. CVM. IIS. QVAS. POSTEA. DVXISSENT. DVMTAXAT. SINGVLI. SINGVLAS. &c.

Sic aliæ duæ tabulæ ap. eumd. Muratori, l. c. Ejusd. generis est alia tabula, Domitiani ætate scripta, et a Gruter. p. 574. n. 5. postea a Cl. Gori, Inscr. Antiq. Vol. i, p. 69. diligentius edita.

IMP. CAESAR. DIVI. VESPASIANI. F. DOMITIANVS. AVGVSTVS GERMANICVS. PONTIFEX. MAXIMVS. TRIBVNIC. POTESTAT. XII. IMP. XXII. COS. XVI. CENSOR. PERPETVVS. P. P.

PEDITIBVS. ET. EQVITIBVS. QVI. MILITANT. IN. COHORTE III. ALPINORVM. ET. IN. VIII. VOLVNTARIORVM. CIVIVM ROMANORVM. QVI. PEREGRINAE. CONDICIONIS. PROBATI ERANT. ET. SVNT. IN. DELMATIA. SVB. Q. POMPONIO. RVFO QVI. QVINA. ET. VICENA. STIPENDIA. AVT. PLVRA. MERVERVNT. ITEM. DIMISSO. HONESTA. MISSIONE. EMERITIS. STIPENDIIS. QVORVM. NOMINA. SVBSCRIPTA. SVNT. IPSIS. LIBERIS. POSTERISQVE. EORVM. CIVITATEM. DEDIT. ET. CONVBIVM. CVM. VXORIBVS. QVAS. TVNC. HABVISSENT. CVM. EST CIVITAS. IIS. DATA. AVT. SIQVI. CAELIBES. ESSENT. CVM. IIS QVAS. POSTEA. DVXISSENT. DVMTAXAT. SINGVLI. SINGVLAS. &c.

Ex iis tabulis multa observatu digna accipias. Ac primo quidem,

licet ex veteribus reipublicæ Romanæ institutis soli cives Romani in legiones forent recipiendi, ab hac disciplinæ integritate sub Principibus, ac maxime post Claudii tempora, discessum est, et multi peregrinæ conditionis lecti sunt. Secundo nonnulli milites iis temporibus uxores habebant, quibuscum matrimonium iis erat, non vero connubium. Hæc enim differunt. Matrimonium enim erat uxoris jure gentium ducendæ facultas. Connubium autem, teste Ulpiano, Tit. v. de his qui in potestate sunt, Leg. 3. est uxoris jure Romano 'ducendæ facultas.' Et, ut docet idem JC. ibid. Leg. 4. 'Connubium habent cives Romani cum civibus Romanis: cum Latinis autem et peregrinis ita, si concessum sit:' et Leg. 8. 'Connubio interveniente, liberi semper patrem sequuntur: non interveniente connubio, matris conditioni accedunt; excepto eo, qui ex peregrino et cive Romana peregrinus nascitur: quoniam lex Mensia ex alterutro peregrino natum deterioris parentis conditionem sequi jubet.'

Tertio, cum in variis regionibus mulieres a militibus sumerentur, jus connubii tributum est dumtaxat cum 'singulis et primis uxoribus,' ut accipimus ex Philipporum Imperatorum tabula, quam publicavit, et peculiari epistola illustravit Cl. Scipio Maffeius: hanc quoque edidit Cl. Muratori, Thesaur. Inscr. Vol. i, p. 362.

IMP CAES M IVLIVS PHILIPPVS PIVS
FEL AVG PONT MAX TR POT V COS III PP PROCOS
IMP CAES M IVLIVS PHILIPPVS PIVS FEL AVG
PONT MAX TRIB POT II COS II PP
NOMINA MILITVM QVI MILITAVER IN CO
HORTIBVS PRAETOR PHILIPPIANIS DECEM
I. II. III. IIII. V. VI. VII. VIII. VIIII. X. PIIS VINDICIBVS
QV. IPII (lege QVI PIE) ET FORTITER MILITIA FVNCTI SVNT
IVS TRIBVIMVS CONVBII DVMTAXAT CVM
SINGVLIS ET PRIMIS VXORIBVS VT ETIAM
SI PEREGRINI IVRIS FEMINAS IN MA
TRIMOMIO SVO IVNXER PROINDE LIBE
ROS TOLLANT AC SI EX DVOBVS CIVIBVS
ROMANIS NATOS AD VII ID IAN
IMP M IVLIO PHILIPPO PIO FEL AVG III ET
IMP M IVLIO PHILIPPO PIO FEL AVG II COS
COH VIII PR PHILIPPIAN PV
M BRAETIO M F IVSTINO
SABATIN MANTVA
DESCRIPT ET RECOGNIT EX TABVLA AEN QVE FIX
EST ROM IMMVR POSTEMPLVM DIVI AVG AD
MINERVAM

I. e. 'descriptum et recognitum ex tabula ænea quæ fixa est Romæ in muro post templum divi Augusti ad Minervam.' Pars una tabulæ, cui inscripta erant nomina militum, periit. In altera superstite apparent adhuc vestigia, quibus compertum quosdam fuisse oriundos LAVDIC. ALABAN. PHILADEL. NICOMED. i. e. Laodicea, Alabanda, Philadelphia, Nicomedia.

Nunc vero, ut ad veteranos Tarentum et Antium adscriptos rever-

tar, haud mirum eos, Tarentum et Antium colonias aspernatos, dilapsos esse in provincias, in quibus stipendia expleverant; cum, præter causas a Tacito allatas, militaris disciplina ita foret corrupta, ut in quibusd. exercitibus veterani ‘ non stationem, non vigilias,’ inirent; ‘ vallum fossamque quasi nova et mira viserent; sine galeis, sine loricis, nitidi et quæstuosi, militia per oppida expleta;’ sicuti vidimus sup. An. xiii, 35. Qua adhuc licentia uterentur in provinciis dicetur inf. c. 31.

Non videtur tamen tot Antio dilapsos, si quidem, teste Suet. Ner. 9. ‘ Antium coloniam deduxit, adscriptis veteranis e prætorio, additisque per domicilii translationem ditissimis primipilarium, ubi et portum operis sumtuosissimi fecit.’ Si fides haberi posset Goltzio, præter prætorianos, missos quoque veteranos legionis IV. dicerem. Nam Neronis nummum, p. 237. affert, cum inscr. COL. ANTIAT. LEG. IIII. ITALICA.

Sui cujusque ordinis. Ita Mss. Bodl. Jes. Guelf. edd. vett. et recentiores. Perperam in mediis quibusd. ***suis.***

CAP. 28. ***Ad senatum provocavissent.*** Olim, cum vigeret libertas, a magistratu ad populum fuit provocatio: postea appellatum est ad Principem, qui summa rerum potiebatur. Augustus ‘ appellationes quotannis urbanorum quidem litigatorum prætori delegavit Urbano: at provincialium, consularibus viris, quos singulos cujusque provinciæ negotiis præposuisset,’ Suet. Aug. 33. Eas Caius Caligula M. Silano delegabat, ut vidimus in Suppl. An. vii, 23. Sub Claudii Principatu et Neronis initiis invalescente senatu, factæ a judicibus ad senatum appellationes; quem patrum honorem auxit Nero, statuitque ut ii, qui ad senatum provocavissent, idem pecuniæ pignus interponerent, ac ii, qui Imperatorem appellabant. Quod antea vacuum, solutumque pœna fuerat; et fuit deinceps, cum cautionem sustulit Diocletian. ut videre est in Cod. libr. vii, Tit. 62. de Appellationibus, Leg. 6. Majorem adhuc senatus auctoritatem fecit Hadrianus, quo auctore, ‘ appellari a senatu’ non potuit Princeps, Digest. libr. xlix, Tit. 2. A quibus appellari non licet, Leg. 1. ex Ulpiano. Videtur autem in tertiam partem æstimatæ litis datam fuisse cautionem. Sic enim Paulus, Recept. Sentent. lib. v, Tit. 33. leg. 7. ‘ Assertor, si provocet, in ejusmodi tertiam cavere debet, quanti causa æstimata est.’

Vibius. Vitiose in Mss. Reg. Corb. et ed. pr. ***Julius.***

Vibii Crispi fratris opibus enisus. Bene Ms. Corb. ***opibus.*** Sic quoque reperisse se quibusd. in libris testatur Lips. Ita emendaverat Pichena, e Ms. Flor. in quo corrupte, ***frisoribus.*** Et ex alio recentiore Ms. in quo, ***opibus.*** In Mss. Bodl. Bud. Guelf. ***sororibus.*** Vox deerat in ed. pr. Suppleverat Puteolan. ***favore.***

CAP. 29. ***Cæsonio Pæto.*** Cæsonium Pætum eumd. esse ac Cæsennium Pætum, de quo inf. An. xv, 6. falso credidere Freinshem. Lips. ipseque Joseph. Scaliger auctor indicis Gruteriani. Eorum diversitatem egregie probavit Ryck. ex duabus inscriptionibus, quarum altera ap. Gruter. p. lxii, num. 7.

PETRONIO TURPILIANO

ET CAESONIO PAETO COS.

Altera, ibid. p. lxiv. num. 9.

P. CALVISIO RVSONE
L. CAESENNIO PAETO COS.

Petronio Turpiliano. Hoc consule lata lex Petronia, de qua Digest. libr. xlviii, Tit. 8. ad legem Corneliam de Sicariis et veneficiis, Leg. 11. ex Modestino. 'Post legem Petroniam, et senatusconsulta ad eam legem pertinentia, dominis potestas ablata est ad bestias depugnandas suo arbitrio servos tradere. Oblato tamen judici servo, si justa sit domini querela, sic pœnæ tradetur.' Percelebre quoque senatusconsultum Turpilianum, quo tergiversatores et quasi tergiversatores, i. e. ii, qui accusationem intentatam destituunt, vel mora sua inutilem reddunt, damnantur quinque librarum auri, *Angl.* 200*l.* præter infamiam. Miror Tacitum has leges siluisse.

Neque A. Didius. In Ms. Reg. et ed. pr. *neque Adjutus.* Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. *Halutus.* Puteolan. perperam emendavit *Avitus.* Lips. et Ernest. merito observavere legend. *A. Didius;* idque evicit Cl. Bimard de la Bastie, in dissert. de vita, rebus gestis, et nummis T. Didii consulis et gente Didia, p. 19. Idem enim omnino est hic A. Didius qui supra memoratur An. xii, 40. et inf. in Vit. Agr. 14. Mox Ernest. e Mss. Flor. Guelf. et ed. pr. restituit, *Veranius.* Sic quoque Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. Aliis, *Verannius.*

Siluras populatus. Optime emendavit Lips. *Siluras,* ut patet ex An. xii, 40. Vitiose in Mss. Reg. Harl. Jes. et edd. vett. *sylvas.*

Supremis testamenti verbis. Glossematium esse *verbis* putat Lips. Acidal. etiam omitti vult, *testamenti.* Vulgatum non immerito sanum putat Ernest. In ed. pr. *supremi.*

Subjecturum ei provinciam. Bene Ms. Flor. Ita et volebat Lips. Perperam in Mss. Harl. Bodl. Jes. et edd. vett. *provincias.*

Navesque fabricatur. Mss. Reg. Jes. et ed. pr. *fabricantur.* Puteolan. et recentiores, *fabricatur.*

Adversus breve et incertum. Ita Mss. Reg. Corb. et ed. pr. Puteolan. et recentiores *adversus breve littus et incertum. Littus* abesse a libris suis testatur Lips. omissumque merito volebant Muret. et Acidal. Sic enim ferme Tac. inf. An. xv, 12. 'Qua proximum et commeatibus non egenum, regionem Commagenam, exin Cappadociam, inde Armenios petivit.' *Breve,* i. e. scatens brevibus. Sic Pontus Euxinus 'brevis' appellatur a Mela i, 19.

Pedes equitesque. Ita Mss. Reg. Flor. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *pedites.*

Vado secuti. In Ms. Reg. et ed. pr. *vados secuti.* At error videtur librariorum, licet Sallust. Hist. I. 'Facilem vadum' dixerit. Mallent Gronov. et Ernest. *vada.* At æque dicitur, *vado.* Sic Cæs. B. G. i, 6. 'vado transitur.'

Cap. 30. *Quæ veste ferali.* Ita Mss. Reg. Corb. ed. pr. et Ernest. Sic quoque Ms. Harl. in marg. Puteolan. omisit *quæ.*

Perculere milites. Male in Ms. Corb. *perpulere.* Pichena e Ms. Flor. edidit *milites;* quem sunt secuti Gronov. uterque et Ernest. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et edd. vett. *militem.*

Impositum victis. Ita Mss. Flor. Reg. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et edd. vett. ac recentiores. Rhenan. aliique eum secuti, *vicis.*

Cap. 31. *Prasutagus.* Ms. Reg. et ed. pr. *Phrasuragus.* Emendatum quoque secunda m. in Ms. Harl. *Prasuragus.* In Ms. Corb. *Phrasucagus.* Pro *Icenorum* corrupte vulgo in Mss. et vett. edd. *Igenorum* vel *Tigenorum.*

Longa opulentia. Mallet Lips. *longe.* At bene *longa opulentia,* i. e. diuturna, ut multis jam observatum.

Regnumque et domum. Ita Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Guelf. ed. pr. et recentiores. Puteolan. omisit *que.*

Uxor ejus Boudicea. *Ejus* abest a Mss. Harl. Bodl. Jes. Omisit quoque Puteolan. Reperitur in Mss. Flor. Corb. Guelf. ed. pr. et recentioribus. In reginæ nomine variant multum libri scripti et editi. In Mss. Harl. Bodl. Jes. appellatur *Booditia.* Inf. c. 35. in iisdem Mss. Harl. Jes. vocatur *Boudicea:* in Ms. Bodl. *Boodicea.* Sic et Puteolano c. 31. *Boodicia,* et c. 35. *Boudicea;* et in vita Agr. *Voadica.* Dioni lxii, p. 701. Βουνδουΐκα. Gildæ, *Boadica.* In Ms. Vatic. 1863. *Bouducca.* In Ms. Vatic. 1864. *Bonducca.* In Ms. Vatic. 1958. *Boudicea.* Quam scribendi rationem sum secutus, ut probatam magis. Sic Cl. Gordon, *First of all Boudicea, &c.* Murphy quoque, *His wife, Boadicea, &c.* Erudit. Bouteroue, *Recherches curieuses des Monnoies de France,* p. 67. nummum æreum hujus reginæ, ut videbatur, publicavit. Ex una parte, caput fœminæ cum torque, cæsarie gemmis revincta: ex altera, equus decurrens: superne et inferne, duæ parmulæ, quas Tac. Vit. Agr. 36. 'cetras' appellat: inscr. BOOTIKA. Eumd. memorat Cl. Spanheim. de Præstant. Numismat. Vol. i, p. 557. At Cl. Pellerin, *Recueil de Médailles de peuples et de villes,* Vol. i, p. 34. suspicionem de hoc nummo movet. Alium profert cum viri capite, et inscr. POOCTIKA: in parte postica, leo decurrens, infra ROVECA.

Ad rebellationem. Ita Mss. Flor. Guelf. ed. pr. et recentiores. In Mss. Bodl. Jes. et Puteolan. *rebellionem.*

Servitio facti. Sic Mss. Reg. Flor. ed. pr. et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *assuefacti.* Ms. Agr. *fracti,* quod elegantius videtur. *Sueti* quoque conjiciebat Cl. Ernest.

Quasi arx æternæ dominationis. Bene Freinshem. et recentiores. In Mss. Reg. Harl. Bodl. Jes. et edd. vett. *quasi ara:* unde tentabat Lips. *arra.* Vere Cl. Gordon, *as the bulwark of a domination established over them without end.* Murphy quoque, *It seemed the citadel of eternal slavery.*

Cap. 32. *In furore turbatæ.* Præp. *in* abest a Ms. Agr. Mallet Faern. *in furorem.* Vulgatum ferri potest, si intelligas, *fœminæ, furore actæ, turbata mente.*

In æstuario Tamesæ subversæ coloniæ. Optime Pichena e Ms. Flor. Corrupte in Mss. Harl. Bodl. Jes. Reg. et edd. vett. *in æstuario notam esse subversæ coloniæ,* vel *in estumootam ese sub ver coloniæ.*

Jam Oceanum.... effigies relictas.... trahebant. Perperam in Mss. Reg. Harl. Bodl. Jes. et edd. vett. *jam Oceanus.... effigies relictæ.... trahebantur.*

Et impedientibus. In Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *inobedientibus.*

Occulte rebellionis conscii. Mss. Reg. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *occultæ.* At occulta non erat rebellio: sed *occulte* erant conscii.

Unde error est librariorum, aut editorum, qui *occultæ* pro *occulte* posuere. Lips. jam edidit *occulte*. In Mss. Flor. Guelf. ed. pr. et recentioribus, *occulti rebellionis conscii;* quod omnino durum, ac minime Cornelianum est. Ernest. omitti vellet *conscii*. Certe eleganter diceretur, *occulti rebellionis*. Verum nefas omittere *conscii* in tanto librorum consensu. Bene Cl. Gordon, *frustrated in their measures by such as were secret accomplices in the revolt.* Murphy quoque, *secret enemies mixed in all their deliberations.*

Præduxerunt. Ed. pr. *præduxere.* Puteolan. *produxerunt.*

Motis senibus. Vellet Faern. *amotis:* Heins. *submotis* vel *remotis.* At eodem sensu dicitur *motis.* Sic inf. c. 60. *movetur* pro *amovetur*, ut recte observat Ernest.

Petilio Ceriali. Male ed. pr. *Petio.* Puteolan. *Peto.* Hic est Petilius Cerialis, de quo sæpe inf. maxime in libris Hist.

Cap. 33. *Et commeatuum.* Ita Mss. Flor. Reg. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *commeatu.*

Præsidiisque militarium. Corrigebat Muret. *militum.* Verius Pichena, *militaribus*, ut inf. c. 45.

Uberrimum spolianti. Optime Mercer. et recentiores. In Mss. et vett. edd. *spoliant.* Tentabat Gronov. *spoliatu.*

Defendentibus intutum. Bene Mss. Flor. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. et Puteolan. *deferentes in tutum læti prædas.*

Aliorum segnes. Optime adhuc Mercer. Frustra Lips. *laborum segnes.* Vitiose in Mss. et edd. vett. *aliorum insignes.* Tac. inf. An. xvi, 14. 'occasionum non segnis.'

Cecidisse constitit. Ita Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Corb. ed. pr. et recentiores. Puteolan. *occidisse.*

Reddituri supplicium. Frustra Lips. *reddituris.* Heins. *redditum.* Eleganter dictum *reddituri.*

Prærepta interim ultione. In Ms. Jes. *præcepta*, ut volebat Heins. In Ms. Corb. *prætexta.* In Ms. Vatic. 1864. *prætenta.* Vulgatum loco aptius videtur.

Cap. 34. *Vexillariis vicesimanis.* Perperam in Mss. et vett. edd. *vicesimariis*, aut *vigesimariis. Vicesimanorum* meminit ipse Tac. inf. c. 37. Merito ergo Acidal. et recentiores emendavere *vicesimanis.*

Levis circum armatura. Ita Mss. Flor. Reg. Agr. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *levi.*

Cap. 35. *Testabatur.* Longissimam Dionis orationem hic exscribam, quod non a Tacito tantum, sed et ab aliis Romanæ historiæ scriptoribus nonnulla mutuatus videtur. Græcis tamen abstinebo, ne in immensum crescat hæc nota. Dio lxii, p. 701 sq. 'Bunduica, torque aureo insignis, induta stola variis coloribus distincta, crassaque chlamyde, hastam tenens, ita allocuta est:

ORATIO BOUDICEÆ EX DIONE, QUI EAM BUNDUICAM APPELLAT.

'Experientia nostis quantum libertas antecellat servituti. Proinde si quis vestrum antehac ignorans utra melior esset, pellicientibus Romanorum promissis deceptus fuit; nunc quidem certe utramque

experti, quam graviter erratum a vobis sit didicistis, quod externam dominationem, sponte susceptam, patriæ moribus et institutis anteposuistis. Intellexistis profecto quantum servili opulentia præstet libera paupertas. Quid tam turpe, tam miserum, quod, ex quo tempore Britanniam novere, non simus passi? Nonne plurimis maximisque possessionibus penitus privati, de ceteris tributa pendimus? Nonne, præterquam quod ipsis pascimus, ipsis aramus, annua adhuc nostrorum corporum tributa præstamus? Quanto melius foret semel in servitutem vendi, quam inani libertatis nomine quotannis redimi? Quanto optabilius perire magis, quam tributaria semper circumferre capita? Quin immo! Apud eos ne mori quidem gratis datur. Nostis quantum pro ipsis mortuis nobis sit solvendum. Apud ceteras gentes servos ipsos mors in libertatem vindicat, solis Romanis mortui, ad lucra superstites, vivunt. Nos, nos ipsi, si quis argentum non habet (quomodo autem et unde haberet) exuimur, spoliamur, ut ii qui trucidantur. Quis in posterum modus, cum tales jam injuriæ? licet omnibus sit insitum vel feras, recens captas, blanditiis delinire. At nos malorum nostrorum, (ut verum loquar,) auctores fuimus, qui eos in hujus insulæ imperii partem venire sivimus; qui non eos statim, ut Julium illum *Cæsarem*, expulimus; qui non iis, ut Augusto et Caio Caligulæ, navigationem vel tentari periculosum esse ostendimus. Nos igitur tantam insulam, vel potius continentem quodammodo circumfluum, velut separatum orbem terrarum habitantes, adeoque Oceano a ceteris gentibus disjuncti, ut alias terras, alio sub cœlo incolere videamur, quorum nomen ne sapientissimis quidem eorum ante cognitum satis fuit: nunc contemti conculcatique sumus ab iis hominibus, qui nihil aliud norunt, quam suis inhiare lucris. Quamobrem, o cives, amici, et propinqui (nam ego nos omnes, cum eamdem insulam habitemus, et commune nomen habeamus, propinquos puto) nunc certe, dum adhuc libertatis memoria superest, præstemus officium, ante neglectum; ut non solum libertatis nomen, sed rem quoque, posteris relinquamus. Quod si nos felicitatis, in qua sumus educati, prorsus obliviscamur, quid posteros, quippe enutritos in servitute, facturos esse speremus?

'Neque vero hæc dico, ut præsentem rerum statum odio habeatis (odistis enim); neque ut ea, quæ nobis eventura sunt, metuatis (jam enim metuitis): sed ut vos laudibus afficiam, quod per vos ipsi omnia, quæ necessaria esse videntur, facere statuatis: ut gratias agam, quod mihi atque vobis ipsis promti opem feratis. Nequaquam vero metuendi vobis Romani sunt: quod neque plures sunt numero, quam nos, nec fortiores. Argumento est, quod illi galeis, thoracibus, tibialibus tecti sunt, et præterea vallis, mœnibus, et fossis muniti, ne quid amplius ex incursu hostili ipsis damni accidat. Malunt enim his ipsis rebus uti præ formidine, quam expedite quid, more nostro, in hostem agere. Nimirum ea fortitudinis abundantia in nobis est, ut tentoria nostra muris eorum tutiora, et scuta omni eorum armatura potiora putemus. Qua ex re, si penes nos erit victoria, facile eos capiemus: sin vi nos propulerint, effugiemus. Quod si statuerimus nos aliquo recipere, in ejusmodi nos paludes abdemus et montes, ut ab iis inveniri aut capi nequeamus. Illi vero gravitate armorum

impediti, neque insequi quemquam poterunt, neque se in fugam convertere. Quibus in rebus cum multo nobis inferiores sint, tum maxime quod famem, sitim, frigus, calorem perferre nobiscum non possunt: umbra, tegumento, frumento subacto, vino, oleo ita indigent, ut si quid eorum deficiat, pereant. Nobis autem quævis herba et radix, cibus est: quilibet succus, oleum: omnis aqua, vinum: omnis arbor, domus. Præterea, hæc loca nobis quidem sunt familiaria, et quasi socia ad bellum gerendum, illis incognita et inimica: nos fluvios nudi et nantes transimus, illi ne navibus quidem facile trajiciunt. Itaque, quod felix faustumque sit, contendamus in eos confidenter, ostendamusque, eos, cum lepores sint atque vulpes, conari canibus et lupis imperare.'

Hæc cum dixisset, leporem e gremio dimisit, ominis capiendi causa: qui postquam auspicato cucurrit, universa multitudo lætantibus animis vociferata est. Tum Bunduica, manu ad cœlum porrecta, ait:

'Gratias ago tibi, Andraste, teque mulier mulierem invoco, non bajulis Ægyptiis imperans, ut Nitocris; non Assyriis mercatoribus, ut Semiramis; (hæc enim jam a Romanis accepimus;) nec rursum Romanis ipsis, ut paulo ante Messalina, post Agrippina, nunc Nero, qui vir nomine, re ipsa mulier est: id quod ex eo intelligi potest, quod voce et cithara canit, quodque ornatur muliebriter; sed viris Britannis præfecta, qui non agros colere, non opifices esse, sed bella gerere optime didicerunt: qui cum cetera omnia, tum liberos et uxores communes esse inter se putant: atque ideo et mulieribus hisce imperans, quæ eamdem cum maribus virtutem exercent. Cum igitur ego apud ejusmodi viros atque fœminas regnum obtineam, preces has tibi fundo, et peto abs te victoriam, salutem, libertatem, contra viros injurios, improbos, insatiabiles, sceleratos: si viri appellandi sunt homines, qui calida lavantur, cibis laute apparatis vescuntur, merum bibunt, unguentis diffluunt, molliter cubant, cum pueris, atque iis exoletis, coeunt, citharœdo, et quidem malo, serviunt. Non mihi, obsecro, non vobis diutius imperet hæc Neronis, hæc Domitia; cantatrix Romanis dominetur: dignus est qui hujusmodi mulieri serviat, cujus tyrannidem tam longo jam temporis spatio sustinet. Tu vero, Domina, nobis semper sola præses duxque esto.'

Dio hanc longam orationem ex Boudiceæ oratione An. xiv, 35. Britannorum querelis, in Vit. Agr. 15. egregia Galgaci oratione, ibid. 30. consarcinasse videtur. Hic tamen fuit exscribenda, ob nonnulla, ut jam dixi, ab aliis Historicis accepta, nec horum temporum moribus indigna, licet scriptoris vitio enervis sit et elumba. Quæ vero ait Boudicea de mortuis, qui in Romanorum quæstus evocarentur, intelligo de pecunia, quæ pro mortuis in Libitinæ censum solvebatur; forte etiam de tributis, quæ anno, quo quis erat mortuus, ac forte etiam, quod inclementius, quæ ad proximum alterum censum procuratorum avaritia ac libidine exigebantur. Annua autem corporum tributa sunt census capitis.

Andraste vero, seu Dea Victoria, quam Boudicea invocat, est forte ipsa Astarte, cujus cultum vel Phœnices, vel ipsæ legiones Romanæ invexerant. De Astartes cultu in Britannia vide Cl. Stukeley, *The*

medallic history of M. Aurel. Valer. Carausius, Emperor in Britain, Vol. i, p. 248. Egregiam inscriptionem, insigne cultus monumentum, protulit, Vol. ii, p. 160.

ACTAPTHC
BΩMONM.
ECOPACT
TOYAXEPM
ANEΘHKEN.

I. e. 'Marcus Esorast, filius Acherm, Astartes aram posuit.'

Domitius Nero, per ironiam, et ob muliebria sua studia, a Boudicea appellatur, 'Neronis,' 'Domitia.'

Quæ vero de Nitocri et Semiramide memorantur, ea comprobat Tac. in Vit. Agr. 21. 'Principum filios liberalibus artibus erudire, et ingenia Britannorum studiis Gallorum anteferre····apud imperitos humanitas vocabatur, cum pars servitutis esset.' Anno 1700. in Staffordiæ comitatu, aureus torques repertus, quem Boudiceæ fuisse opinatur Cl. Leigh, *The natural history of Lancashire*, Lib. iii, p. 64.

Consectum verberibus. Ita Mss. Jes. Corb. et Puteolan. In Mss. Flor. Reg. Guelf. ed. pr. et recentioribus *confectum*, quod haud æque elegans. Horat. Epod. iv, 11. 'Sectus flagellis hic triumviralibus Præconis ad fastidium.' Et Petron. in Sat. 'consecuitque genas.'

Contrectatam. Ms. Corb. *contactam.*

Tot millium. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Reg. Guelf. et edd. vett. *militum.* Melius recentiores, *millium.*

Cap. 36. *Qui, quamquam.* *Qui* abest a Mss. Reg. Corb. et ed. pr.

Sonores barbarorum. Ita Mss. Vatic. Flor. Reg. ed. pr. et recentiores. Sup. An. iv, 48. Tac. dixit, 'sonorem alterius prælii;' et An. i, 65. 'læto cantu, aut truci sonore.' Puteolan. *sonoras.*

Plus illic fœminarum. *Illic* abest a Ms. Reg. et ed. pr.

Paucos esse. *Esse* abest a Mss. Reg. Corb. et ed. pr.

Quod modica manus. Ita Mss. Flor. Reg. Harl. Bodl. Jes. ed. pr. et recentiores. Puteolan. *modica manu.*

Emissis pilis. Tot nummorum millia, tot anaglypha, tot monumenta legionarios cum suis pilis exhibent, tam brevis, tam dilucida, tam consona militaris disciplinæ legibus et exercitiis hæc pugnandi ratio a Tacito descripta, ut mirer hac de re difficultatem nuper fuisse motam. At nostra semper cogitamus prælia, quæ igne missilique ferro plerumque eminus conficiuntur. Reputemus olim pugnas lacertorum et corporum vi cominus fuisse confectas.

Certus eventus. Displicet, *certus eventus Suetonius.* Ob εὐφωνίαν mallem, *certus eventu;* sicque Mss. Reg. Agr. Bodl. Corb. et edd. vett. Rhenan. primus edidit, *eventus.* Haud tamen insolens ablativus; eo usus est Val. Flacc. Argonaut. i, 366. 'Deucalion certus jaculis, et cominus ense Nobilis Amphion.'

Cap. 37. *Suggressus hostis certo jactu.* Perperam hæc Pichena ad hostes refert, qui adversus Romanos tela exhausere: et cum pauci ciderint Romani, *incerto* emendat pro *certo.* Bene Cl. Gordon, *till the enemy had advanced within arrow-shot, and exhausted all*

their darts. Murphy quoque, *The Britons advanced with ferocity, and discharged their darts at random.* Mox in Mss. Harl. Jes. *exhauserant* pro *exhauserat.*

Velut cuneo erupit. Ita Mss. edd. vett. et recentiores. Male Rhenan. *cuneus.*

Perfringit. Mss. Reg. Jes. et ed. pr. *perfringunt.*

Octoginta millia. Male Mss. Bodl. Jes. Corb. *octingenta.*

Pœnius Postumus. Reines. mallet, *Hœnius Postumus,* quod T. Hœnius Severus cos. fuit A. U. C. 894. At Pœnius non ignotum nomen. Ap. Gruter. p. 969. n. 5. memorantur PŒNIA RVFA.

CAP. 38. *Octo auxiliarium.* Bene Mss. Flor. Reg. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *auxiliariorum.*

Ferro vastatur. Ernest. mallet, *vastatum.*

Omni ætate ad bellum versa. In Ms. Reg. et ed. pr. *ad bellum versos.* Unde conjiciebat Ernest. *omni æstate ad bellum versos.* At potior vulgata scriptura. Apud barbaros viri, fœminæ, omnis ætas ad bellum versa.

In Urbem mandabat. Ms. Jes. et edd. vett. *in urbe.*

Nullum prælio finem. Mallet Lips. *bello,* aut *præliorum.*

Prospera ad fortunam referebat. Ms. Reg. et ed. pr. *fortunæ ipsius.* In Mss. Harl. Bodl. Jes. Bud. Guelf. *ad fortunam ipsius.* Ms. Flor. *fortunam ipsius.* Puteolan. *ad fortunam reipublicæ.* Conjiciebat Gronov. *imperii.* Bene in Ms. Bodl. obelo notatum, *ipsius.* Redundat enim, repetitum ex superioribus, *pravitati ipsius. Pravitati* autem dictum, ut ap. Sen. Phœn. iv, 1, 584. 'Pone vesanos, precor, Animi tumores, teque pietati refer.'

CAP. 39. *Libertorum potentia.* In Mss. Harl. Bodl. Jes. Bud. Guelf. et edd. vett. *libertinorum.* Melius recentiores, *libertorum.*

Detentusque rebus. Totum hunc locum mirum in modum vexant, quod ita interpungunt, *cuncta tamen ad Imperatorem in melius relata. Detentusque rebus gerundis Suetonius, quod post paucas naves, &c.* Inde Faern. pro *detentus,* emendabat, *demotus,* quod approbat Cl. Ernest. Gronov. pro *post* volebat *postquam.* Forte ex Mss. et vett. edd. melius interpungeretur: *cuncta ad Imperatorem in melius relata; detentusque rebus gerundis Suetonius. Quod post paucas naves,* &c. Frustra Puteolan. addit, *qui quod. Qui* abest a Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Reg. Guelf. Corb. et ed. pr. In Ms. Bud. *quod perpaucas.* In Ms. Agr. *post quod. Post* hic positum, ut ap. Plaut. Aulular. i, 4. 'Quando illæc occasio periit, post sero cupit.'

CAP. 40. *Alterum Senatoris.* Ita Mss. Flor. Reg. Harl. Bodl. Jes. Guelf. edd. vett. et recentiores. In mediis quibusd. *senatoria.*

Domitius Balbus. Omnino diversus a Domitio Tullo, de quo Plin. viii, Ep. 18. licet eumd. esse suspicatus sit eruditus Reines.

Ei propinquus. Sic Mss. Flor. Guelf. Bud. Agr. Gronov. et recentiores. Vitiose in Mss. Harl. Bodl. Jes. Corb. et ed. pr. *et propinquus.* Puteolan. *ejus.*

Vincio Rufino. Ita Mss. edd. vett. et recentiores. Male in mediis quibusd. *Vicio.* Quidam frustra tentant *Vinicio.*

Tabulas iis. Optime Lips. e Ms. Vatic. in quo, *tabulasiis,* ut in

Ms. Flor. restituit, ***tabulas iis.*** Perperam in aliis Mss. et vett. edd. ***tabulariis*** vel ***tabularius, tabellarius*** aut ***tabellariis.***

Cap. 41. ***Additur senatusconsulto.*** Mss. Flor. Reg. Bud. Agr. Corb. ed. pr. et recentiores. Puteolan. ***senatusconsultum.***

Vendidissetve. Ms. Agr. ***venditasset,*** quod edidit Ryck.

Perinde pœna . . . ac publico. Mss. Corb. Reg. ed. pr. et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. ***ut perinde . . . ac si.***

Cap. 42. ***Sive amore.*** Puteolan. ***amori.*** In Mss. ed. pr. ac recentioribus, ***amore.***

Senatuque in ipso. Bene Lips. In Mss. et edd. vett. ***senatusque in quo ipse,*** vel ***ipsa,*** vel ***ipso.***

Ex queis. Mss. Flor. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. ***quibus.***

Cap. 43. ***Nimio amore.*** Ms. Corb. ***uno amore.***

At quem. Puteolan. et recentiores. In Ms. Guelf. ***atque.*** In Ms. Reg. et ed. pr. ***ut quem.*** In Ms. Corb. ***et quem.*** Mallet Rhenan. ***ecquem.***

Cum præfectura Urbis non profuerit. In Mss. Guelf. Jes. ***vel cui præfectura Urbis non profuit.*** Ms. Reg. et ed. pr. ***cui præfectus Urbis non profuit.*** Ita et Ms. Corb. sed vitiose in eo ***defectus*** pro ***præfectus.*** In Mss. Harl. Bodl. ***cui.*** In Ms. Bodl. ***profuit.***

Pericula nostra avertit. Ms. Reg. edd. vett. et recentiores. In Mss. Harl. Jes. Guelf. Corb. et Lips. ***advertit.*** J. F. Gronov. ex Taciti usu conjiciebat, ***quam ne in metu quidem pericula nostra advertunt.***

Cap. 44. ***Et si nunc primum.*** ***Si*** abest a Mss. Reg. Jes.

Animum insumsisse. Ita libri scripti et editi ante Rhenan. qui edidit ***sumsisse.*** Ryck. et recentiores restituere, ***insumsisse;*** quo verbo sæpe utitur Tac.

Excubias transiret. In Mss. Reg. Corb. et ed. pr. ***transire.... recludere.... inferre.... patrare.***

Præveniunt. Servi si prodant. Hæc est veterum omnium librorum interpunctio, recentioribus probata; quam male mutavit Rhenan. ut ederet, ***præveniunt servi. Si prodant.***

Nam et ex fuso.... strenui sortiuntur. Ita Mss. Flor. Reg. Guelf. Corb. Bodl. ed. pr. et recentiores. Puteolan. ***Num et ex fuso exercitu ... etiam strenui non sortiuntur?*** At frustra sic emendatum. Bene Tac. ***At quidem insontes peribunt.*** Intellige, ***pereant. Nam et ex fuso,*** &c. Sic ap. Tull. ut optime observavit Gronov. in Verr. ii, 29. 'Dic, inquit: illi adesse non possunt. Nam hercule, inquit Q. Minucius, me quoque Petilius, ut sibi in consilio adessem, rogavit.' Ante ***nam,*** intelligendum, ***adesse non possum.***

Cap. 45. ***Et saxa ac faces.*** Mss. Flor. Guelf. Harl. Bodl. Jes. et edd. vett. ante Rhenan. qui omisit, ***et.*** In Ms. Reg. ***et saxa et faces.*** Mox Puteolan. ***minante.*** In Mss. ***minitante.***

Cingonius Varro. In Mss. Reg. Corb. et ed. pr. ***Cingoritus Barro,*** vel ***Varro.***

Per sævitiam intenderetur. Mss. Jes. Bodl. et edd. vett. ***incenderetur.*** Bene Pichena et recentiores ex conj. Rhenani et Merceri, ***intenderetur.***

Cap. 46. *Qui accusatum.* Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. *quia.*

Proconsulem ipsius. Ms. Flor. *proconsule.* In Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *proconsulem ipsi.*

Sextio Africano. Ita Mss. Flor. Reg. Agr. Corb.

Cap. 47. *Eo anno.* Ms. Reg. *eodem anno.*

Addiderat. Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Reg. Guelf. ed. pr. et recentiores. Puteolan. *addiderit.*

Cap. 48. *Vulgavitque.* In Ms. Reg. et ed. pr. *vulgatumque.*

Credebaturque. Hic locus in vett. edd. omnino corruptus: *Tum primum revocata ea lex credebatur, quæ haud perinde exitium Antistio, quam Imperatori gloriam quæsivit, ut condemnatus a senatu, intercessione tribunicia morti eximeretur.* Pejus adhuc ed. pr. et Ms. Reg. pro *eximeretur* habent *exponeret.* In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *ne condemnatus* pro *ut condemnatus. Ut* recte additum margini Ms. Harl. Sicque habet Ms. Corb. Locum vero integrum restituit Jac. Gronov. clara aptaque omnia si cum illo distinxeris: *Tum primum revocata ea lex. Credebaturque haud perinde exitium Antistio, quam Imperatori gloriam quæri, ut condemnatus, &c.* Haud ita feliciter Mercer. et Muret. *qua haud perinde....quæreret.* Placebat Acidalio, *quæsisse:* Freinshemio, *gloria quæsita.* Probat Cl. Ernest. *quæsitam. Quæri* aptius videtur.

Quin in insula. Ms. Agr. et Puteolan. *insulam.* Melius Ms. Flor. ed. pr. et recentiores, *insula.*

Privatim miseriorem. In scriptis et editis libris, *miserior.* Emendand. *miseriorem* monuere Muret. ac Lips. idque omnino postulat orationis series, constans Taciti usus, et vox *futurum,* quam in *futurus* mutatam frustra vult Faern. In Ms. Corb. *privatus* pro *privatim.*

Cap. 49. *Servitium aliorum.* Ita Mss. edd. vett. et recentiores. Rhenan. *silentium;* sic quoque in marg. Ms. Bodl.

Datam etiam absolvendi licentiam. Mss. Flor. Reg. Corb. Guelf. edd. vett. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Rhenan. *data et absolvendi licentia. Et* quoque in Mss. Reg. et Guelf. pro *etiam:* qua in re sæpissime peccant librarii.

Cap. 50. *Talius Geminus.* In Ms. Reg. *Tullius.* Muret. mallet *T. Allius.* Certe in Inscr. vett. frequens Alliorum nomen; rarum Taliorum aut Talliorum.

Cap. 51. *In se tumescentibus.* Emendabat Muret. *intumescentibus.* Multo elegantius foret, quam *in se tum.* at ita libri omnes.

Spiritum finiebat. Ernest. mallet, *impedito meatu spiritus, finiebat.* Ut sup. An. vi, 50. ‘Sic Tiberius finivit.’

Palatum ejus. Ita Mss. edd. vett. et recentiores. In mediis omissum, *ejus.* Certe recte abesset. Displicet enim, *palatum ejus.... aspectum ejus....desiderium ejus.*

Sciscitanti, Hactenus, respondisse. Mss. Bodl. Jes. et Puteolan. *sciscitantique.* Copula *que* abest a Mss. Flor. Reg. ed. pr. et recentioribus. Perperam vulgo hæc juncta, *sciscitantique,* vel *sciscitanti hactenus respondisse, ego me bene habeo.* Distinguend. *sciscitanti, Hactenus, respondisse, ego me bene habeo,* suadent ipsa narratio Scriptorumque usus. Id jam monuerat Heins.

Flagitia et adulteria. Ita Puteolan. et ceteri omnes. In Mss.

Reg. Corb. et ed. pr. *flagitia ad ultima;* quod non ita spernend. Nec enim probabile Tac. scripsisse, *flagitia et adulteria,* cum in flagitiis adulteria contineantur. At forte dixit, 'ad ultima,' uti sup. An. xii, 22. 'citra ultima.'

Sophonium Tigellinum. Probrosi hominis vitam paucis complexus est vet. Schol. Juvenal. ad Sat. i, 155. 'Pone Tigellinum, tæda lucebis in illa.' 'C. Fulcinius [corrige *Sophonius* ex Tacito et Dione] Tigellinus, patre Agrigentino, Scylaceum [nunc *Squillace, in lower Calabria*] relegatus, juvenis, egens, verum admodum pulcher, in concubinatum a Bincio [corrige *Vinicio;* v. Stem. Cæs. n. 99.] et Lucio Domitio [corrige *Cneio Domitio;* v. Stem. Cæs. n. 34.] maritis Agrippinæ et Fulviæ [corrige *et Juliæ;* v. Stem. Cæs. n. 97.] Sororum Cæsaris [corrige *C. Cæsaris,* i, e. Caii Cæsaris; v. Stem. Cæs. n. 86.] atque in utrisque uxoribus suspectus, ob hoc Urbe summotus, piscatoriam machinam exercuit: quoad, accepta hereditate, reditum sub conditione impetravit, ut concubitu Claudii abstineret. Quare saltibus in Apulia et Calabria comparatis, cum studiosius equos quadrigarios aleret, amicitiam Neronis nactus, primus illum ad studium Circensium movit. Mortuo autem Nerone, Galba Imperator, populo Romano deposcente supplicium Haloti et Tigellini, solos ex omnibus Neronis emissariis, vel maleficentissimos, incolumes præstitit: atque insuper Halotum procuratione amplissima ornavit. Pro Tigellino etiam sævitiæ populum edicto increpuit.' Suprema et inhonesta Tigellini fata videbimus inf. Hist. i, 72.

Atque illi pro cognitis. Ita Mss. Farnes. Corb. Mercer. et edd. recentiores. In Mss. Reg. Vatic. et Puteolan. *Atque illi progenitis.* In Ms. Agr. *quæ illi pro cognitis.* In Mss. Flor. Guelf. Harl. Bodl. Jes. *Atque illi pro cognatis.*

Et intimis libidinibus. Ms. Flor. In Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *et in intimis.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *ex intimis.*

Cap. 52. *Privatum supra modum.* Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Puteolan. et recentiores. In Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *in privatum modum.* In mediis quibusd. edd. omissa præpositio.

Supergrederetur. Mss. Bodl. Guelf. *prægrederetur.* Mss. Harl. Jes. *pergrederetur.* Ms. Corb. *congrederetur.*

Inludere voces. Lips. mallet, *vocem.*

Cap. 53. *Abavus tuus Augustus.* Perperam in Mss. et vett. edd. *atavus.* Abavus enim Neronis Augustus, ut patet ex Stem. Cæs. n. 35. et 43. Ipseque Tac. An. xiii, 34. Augustum Neronis abavum appellat.

Munificentiæ tuæ. Ita Ernest. e Ms. Agr. Sic quoque Mss. Harl. Bodl. Jes. *Tuæ* abest a vett. edd.

Et quibus. Bene Gronov. e Ms. Flor. In Ms. Reg. et edd. vett. *et quibus.* In Mss. Harl. Bodl. Jes. *a quibus.*

Pecuniam circumdedisti. Ita Mss. Flor. Bud. Guelf. Corb. Pichena et recentiores. In Ms. Reg. et edd. vett. *dedisti.*

Intra me ipse volvam. Bene Mss. et vett. ac recentiores edd. In mediis male emendatum, *ipsum.*

Et longa decora. In Ms. Corb. *longam curam.* In Mss. Flor. Reg. et ed. pr. *longa cura:* unde tentabat Gronov. *longa jura.*

Novitas mea enituit. In Ms. Reg. et ed. pr. *emicuit.*

Hortos instruit. Puteolan. et recentiores. Suffragantur quoque Mss. Harl. Bodl. Jes. In Mss. Flor. Reg. Corb. et ed. pr. *extruit.*

Cap. 54. *Invidiam augent.* In Mss. Flor. Reg. Corb. et ed. pr. *agent.* Altera manu emendatum, *augent.* Contra in Ms. Harl. primo scriptum *augent*, deinde *agent.* Volebat Gronov. *alent.*

Jacent: sed mihi incumbunt. Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Reg. Guelf. edd. vett. et recentiores. In Ms. Corb. *incumbit,* unde quidam emendarunt, *jacet,* omnia ad invidiam referentes.

Fulgore perstringor. Ita libri omnes. Mallet Cannegieterus, *præstringor;* placetque Ernesto, quod hæc verba in Mss. sæpe confunduntur.

Nixum fastigii regimen. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Reg. Agr. et ed. pr. *visum fastigii regimen.* Puteolan. emendavit, *nixum.* Vellet Grotius, *enixum fastigio regimen*, i. e. ad fastigium enixum.

Quiete respondere. Ms. Guelf. Puteolan. et libri omnes postea editi. In Mss. Vatic. Reg. Bud. et ed. pr. *quietem;* quod frustra defendit Lips. auctoritate Apuleii in Apolog. p. 535. 'Hascine gratias bonus filius matri respondes.' In emendatioribus libris legitur *rependis.* Merito suspicatur Ernest. *respondere,* oriri ex sequenti verbo, *respondit.* Unde tentabat *quietem repetere*, vel *resumere.* At magis mihi placet Petavii emendatio, *respicere.*

Modica tolerarent. Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *tolerarunt.* At in Mss. Harl. Guelf. emendatum altera manu, *tolerarent.*

Cap. 55. *Abavus meus Augustus.* Vulgo in scriptis et editis libris, *avus.* In Ms. Bodl. *atavus.* Emendand. *abavus,* ut jam dictum c. 53.

Quidquid illud. Illud abest a Ms. Reg. et ed. pr.

Attamen neutrum. Ms. Flor. *ac tamen;* sic quoque placebat Mureto.

Bello et periculis. Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Corb. ed. pr. et recentiores. Puteolan. *bellis.* Ante *bello,* Acidal. vellet *at;* quod objectio sit. Omitti potest.

Cap. 56. *Claudio postponis.* Ita Mss. Flor. Reg. Vitiose in aliis scriptis et editis libris, *præponis,* ut jam pridem monuit Lips.

Sed quantum Volusio. Omnino emendand. *vel quantum,* ut dixi sup. in notis, aut *et*, uti volebat Acidal. Repugnat enim, *sed.* In Mss. Harl. Bodl. Jes. pro *sed quantum* legitur *sed si qua.*

In te mea liberalitas. Perperam in Mss. Flor. Reg. et ed. pr. *mea libertas.*

Ornatumque robur. Ita Mss. Flor. Reg. Agr. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *inornatum.* Hinc divinabat Faern. *innatum.*

Infamiam paret. Mss. Flor. Agr. Ryck. et recentiores. In Ms. Reg. et edd. vett. *parit.* In Mss. Bodl. Jes. Guelf. et Rhenan. *parat.*

Factus natura. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Reg. et edd. vett. *facetus.*

Cum dominante. Mss. Harl. Bodl. Jes. *dominatione.* Mox *sermonum* abest a Ms. Reg. et ed. pr.

Cap. 57. *Præsentia.* Ita Puteolan. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Flor. Reg. et ed. pr. *præsentiora.* In Ms. Corb. *præstantiora.* Ryck. e

Ms. Agr. *præsenti cura.* Non displicet, *præsentia,* ut supra in notis explicavimus.

Nec minus suspectos. Mallet Lips. *suspensos.*

Relatum caput ejus. Ms. Reg. edd. vett. et recentiores. In Ms. Flor. *prælatum.* In Ms. Agr. *perlatum.*

Cap. 58. *Quia pluribus.* Puteolan. *quia a pluribus.*

Ac maris. Hæc absunt a Ms. Guelf.

Magnis tum. Mss. Flor. Corb. et ed. pr. Mss. Harl. Bodl. Jes. Puteolan. *tum magnis.*

Si clari atque insontes. Mss. Flor. Reg. Corb. et ed. pr. *ut clari.* Sic quoque Mss. Bodl. Guelf. At postea emendatum, *ne.* In Ms. Jes. *ne.* In Ms. Harl. *nec.* Mallet Ernest. *et, si clari.* *Et* omitti potest.

Nequiverint. Ms. Corb. *nequiverunt.*

Transisse. Una hæc. In Ms. Reg. et ed. pr. *transissent. Una hæc.* Puteolan. *transisse una. Hæc.* Minime probabile Tac. scripsisse, *transisse una.* At vel scripserit *una transisse;* vel potius *transisse. Vana hæc. Vana* jam olfecerat Boxhorn.

More famæ. Ita Mss. Flor. Agr. Corb. ed. pr. et recentiores. Puteolan. *in ore famæ.*

Augebantur. Bene recentiores ex conj. Modii. In Mss. et edd. vett. *agebantur.*

Otium, suffugium. Hæc merito suspecta habebat Lips. In Ms. Agr. *ocii suffugium.* Emendabat Heins. *odii suffugium:* Freinshem. *otium suffugiis.* Multo melius, et, ut opinor, vere, erud. Petav. *otiosum suffugium.*

Magni nominis miserationem. Volebat Freinshem. *et magni nominis miseratione.*

Sexaginta milites. Ms. Corb. *quadraginta.*

Tot enim adveniebant. Ms. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *veniebant.*

Refertur.... permeat. Vellet Cl. Ernest. *referretur .. permearet.* Historice tamen dici potest, *refertur, permeat.*

Quæ ad usque bellum. Sic Mss. Flor. Harl. Bodl. Agr. Guelf. et libri omnes editi. *Bellum* abest a Ms. Jes. Rhenan. conjiciebat, *quoad usque bellum evalesceret.*

Cap. 59. *Opperiendæ mortis.* Heins. corrigebat, *oppetendæ mortis,* quod Stoicum magis.

Quin, inquit, Nero. Rhenan. et recentiores. In Mss. Flor. Harl. Bodl. et edd. vett. *cur.* In Mss. Jes. Guelf. *quor.* Hinc frustra tentabat Gronov. *Curre, inquit, Nero.... maturare para.*

Modeste agat. Bene Rhenan. In Mss. et edd. vett. *ageret.*

De cæde. Puteolan. *de cædibus.*

Gravioribus tamen. Freinshemio displicet *tamen:* emendat *jam.*

Cap. 60. *Eucerus.* Ms. Harl. *Euceras.* Postea emend. *Eucerus.*

Alexandrinus. In Mss. et edd. vett. *Alexandrina.*

Canere tibiis. Mss. Flor. Corb. *per tibias.* Unde conjiciebat Lips. *pares tibias.*

Et prædia. *Et* abest a Ms. Flor. In ed. pr. *prædiaque.*

His motus Nero. Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Agr. Mox pro *haud*

quaquam, in Ms. Agr. *an:* in Mss. Harl. Bodl. Jes. *tanquam:* in marg. Ms. Bodl. *haud quaquam;* supra *quamquam*. *Quamquam* legitur quoque in Ms. Corb. et ed. pr. Puteolan. merito emendavit, *haud quaquam*. Restitui ex Mss. *His motus Nero, haud quaquam*. Antea in libris editis, *his, haud quaquam Nero pœnitentia, &c.* quod mutilum fractumque, nec sine libris restituend. jam viderat Lips. Cf. Rep. of Lett. for Apr. 1734. p. 247.

Cap. 61. *Expetitur venerantibus*. In Mss. Flor. Bud. Corb. et ed. pr. *repetitum venerantium*. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *repetitum venerantur*. Ryck. e Ms. Agr. *expetitur venerantibus*. Grotius emendabat *repetitur veneratio*. Harlæus *repetita veneratione*. Gronov. *repetitu venerantium*. Joseph. Nerius, quod Nero Antii sæpe diversaretur, corrigebat *repetitum venere Antium*. In hac tanta errorum et conjectationum caligine Ryckium et codicem Agricolæ sum secutus. Sic Cl. Gordon, *And sought to offer him in person their veneration and vows*. Murphy quoque, *They desired him to come forth and receive their congratulations*.

Turbatos disjecere. Ita Puteolan. et cet. omnes. In Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *turbam disjecere;* quod mihi magis arridet.

Et Poppææ. Sic Ms. Flor. ed. pr. et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. omisere copulam.

A clientelis. Mss. Harl. Bodl. et Puteolan. *clientulis*.

In pace ausi. Ita Mss. edd. vett. et recentiores. Mediæ quæd. *ausis*.

Malle populum Romanum. In Mss. Jes. Guelf. *mallet populus Romanus*. In Ms. Harl. *malle populus Romanus*. Vitiose in ed. pr. *mallet populum Romanum*. Hæc non satis consequentia esse existimat Cl. Ernest. sicque distinguend. et intelligend. arbitratur; *an, quia veram progeniem penatibus Cæsarum datura sit?* Immo *malle populum Romanum*, scilicet veram progeniem Cæsarum, *quam tibicinis Ægyptii subolem imperatorio fastigio induci*. Quod in notis supra explicavi, satis consequens.

At, si desperent. Volebat primum Lips. *an si desperent?* Postea sententiam mutavit.

Cap. 62. *In servo*. Sic ed. pr. et recentiores. Puteolan. *in servitio*.

Elusa erat. Bene recentiores ex conj. Lectii. In Mss. et vett. edd. *eluserat*. Sæpe in his peccant librarii.

Quia malorum facinorum. Optime Mss. Flor. Reg. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *graviorum*. At Tacito et Latinis auribus indignum, *graviore odio: quia graviorum facinorum*. Jam dictum sup. An. xii, 8. 'At Agrippina ne malis tantum facinoribus notesceret.'

Secessus amœnos promittit. *Promittit* deletum vellet Cl. Ernest. Vix tamen abesse potest.

Priorum flagitiorum. Bene Puteolan. In ed. pr. *judiciorum*.

Cap. 63. *In spem sociandæ*. Ms. Flor. ed. pr. et recentiores. Puteolan. *spe*. Mss. Bodl. Jes. *in spe*. Ms. Corb. *in specie*.

Edicto memorat. Bene Pichena. In Mss. et vett. edd. *dicto*.

Recordatione allevabant. Male Rhenan. *elevabant:* alii, *levabant*.

Cap. 64. *Ac puella*. Puteolan. *at;* quod Mureto placebat: placetque, et aptius videtur.

Vita exemta. Ita Mss. Flor. Agr. Reg. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *a vita.* Frustra Heins. tentabat, *vitæ exemta.* Verbum illud cum abl. omissa etiam præp. sæpe conjungitur.

Morte acquiescebat. Heins. frigide emendabat, *morti. Morte* dixit ipse Tull. pro Mil. c. 37. 'Ab iis, qui maxime P. Clodii morte acquierunt.'

Communesque Germanicos. Ita Mss. Flor. Agr. edd. vett. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Rhenan. *Communeque Germanici.*

Restringitur vinculis. Mss. Harl. Bodl. Jes. *vinclis.*

Atrocior sævitia. Gronov. frustra tentat, *atrocius:* Heins. *atroci hoc sævitiæ.*

Quod ad eum finem memoravimus...habeant. Bene Puteolan. Perperam in multis Mss. et ed. pr. *quæ...memorabimus...habebant* vel *habebunt.*

Cap. 65. *Creditus est.* Mss. Flor. Reg. Agr. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Jes. et Puteolan. *creditum est.* In Ms. Bodl. *editum est.*

Pallantem. De Pallantis sepulcro hæc habet P. Galeotti, *Fr. Ficoronii Gemmæ antiquæ literatæ*, p. 116. quæ ipsius verbis referam. Anno 1720. Clemente xi. Pontifice, in DD. Columnensium Veliternorum prædio ad viam Tiburtinam trans ædem S. Laurentii inventa cella sepulcralis, in eaque vas perelegans ex Porphyrite. Intra illud ossa humana quædam, unaque anulus ex auro factus pondo circiter quatuor argenteorum denariorum. Anuli gemma erat Sarda, in qua Chimæræ effigies incisa. Cellam hanc Pallantis, liberti, qui Claudio Imperatori fuit in primis carus, sepulcrum fuisse Eques Paulus Alexander Maffeius contendit *(Aggiunta alle Gemme dell' Agostini).* Ceterum vas torno ita excavatum, atque attenuatum est, ut minimi sit ponderis: illudque Em. Alexander Cardinalis Albanus nunc domi habet.

Sed improspera. Bene Puteolan. In Ms. Jes. *et improspera.* Ita quoque emendatum in Ms. Bodl. ubi primo scriptum, *sed improspera.* In ed. pr. sicuti in Ms. Guelf. et quibusd. aliis Mss. sec. m. *et improspecta.*

NOTÆ ET EMENDATIONES

AD LIBRUM DECIMUM QUINTUM ANNALIUM

C. CORNELII TACITI.

Cap. 1. *Defectione Hyrcanorum.* Male Rhenan. *dissensione.*

Novus insuper. Vitiose in ed. pr. *novis et insuper.* Inde frustra tentat Cl. Ernest. *novæ insuper.* In Ms. Corb. *novus,* &c.

Eo contemtionis. Perperam in Mss. Reg. Jes. et ed. pr. *contentionis.*

Dolorem eorum. Eorum abesse vellet Cl. Ernest. aut si retineatur, explicat *earum rerum.* Potius intelligend. de Vologese et primoribus gentium, ut dixi in notis.

Et proxima trahi, nisi defendant. Bene Acidal. et Ernest. Corrupte in Mss. et vett. edd. *jam de Armenia concessum, proxima trahi: et nisi defendant Parthi, levius servitium, &c.*

Aut modice querendo. Optime Muret. jamque sic edidit Beroald. In Mss. vett. ac recentioribus edd. *per silentium haud modice querendo:* quod frustra tuentur Gronov. aliique eum secuti, multiplici eruditione probantes silentium omni voce loquacius esse. Bene quidem. At silentium, vel eloquentissimum, in voces non erumpit. Atqui hic verba sunt, nec pauca, Tiridatis. Vere Cl. Gordon, licet paulo longior, *Tiridates too, who was a fugitive from his kingdom, affected Vologeses yet more grievously, whether he beheld the silent distress of his brother, or heard his respectful complainings.* Murphy quoque, *Tiridates, by his behaviour, added force to these complaints. Driven from his throne, he appeared with all the silent dignity of distress; or, if he spoke occasionally, his words were few, short, and sententious.*

De alienis. Emendatum in Ms. Harl. *de alieno.*

Cap. 2. *Et certamina.* Bene Rhenan. In Ms. Corb. et ed. pr. *certamen in.* Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. *certamen.*

Tiridatis evinxit. Ms. Reg. *cinxit.*

Ex more sectatur. Mss. Flor. Reg. Corb. et ed. pr. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *sectabatur.*

Armenia exturbari. Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. In Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *exturbat:* unde placet Ernesto *exturbet,* vel *exturbare.*

Positis adversus. Rhenan. *compositis.*

Cap. 3. *Certis nuntiis.* In Ms. Reg. et ed. pr. *cunctis.*

Legiones duas. Male Mss. Harl. Bodl. Jes. *suas.*

Vettio Bolano. Ms. Flor. et vett. inscriptiones ap. Gruter. Perperam in aliis Mss. et vett. edd. *Vetio,* aut *Vectio.*

Festinantius agerent. Puteolan. *festinatius.*

Bellum habere. Ill. Huetius, *bellum trahere,* vel *cavere* emendandum existimabat. *Habere* retineri potest.

Acriore in discrimine. Ms. Reg. et ed. pr. *acriori.*

Et quia egena. Frustra tentat Gronov. *et quo egena;* quod tamen approbat Cl. Ernest.

Abdidit. Ita Mss. ed. pr. et recentiores. Puteolan. quem secutus est Ryck. *obdidit,* sicque reperisse se in vet. lib. ait Ursin.

Cap. 4. *Occupaverat Tigranocerta.* Mss. Flor. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *qui occupaverat.* Ms. Reg. *Tigranocertam.*

Cæduntur. Male Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *facile cæduntur.*

Cap. 5. *Circumsideri.* Ms. Agr. Ryck. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et edd. vett. *circumsedere.*

Omitteret potius. Lips. mallet, *ocius:* Boxhorn. *protinus.*

Adiit regem. Ernest. ex Ms. Guelf. Vulgo in Mss. et vett. edd. *adit.*

Inopia. Male Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. *inopiam.*

Ambederat. Pichena, Lips. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *abederat.* Mendose in Ms. Corb. et ed. pr. *aberat.*

Aut frondosum. Ms. Corb. *floridum.*

Metu abstruso. Ms. Corb. *obstruso.*

Omittere Tigranocerta. Ms. Corb. et ed. pr. *amittere,* quod probat Ernest. In Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *Tigranocertam.*

Cap. 6. *Ac magnifica.* Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Corb. Guelf. et Rhenan. In Ms. Reg. et ed. pr. duæ illæ voces desiderantur. Puteolan. *patrata magnifice extollebant.* Inf. c. 26. 'orditurque magnifica.'

Cap. 7. *Legati Vologesis.* Ms. Corb. *Vologesi regis.*

Funisulanus Vettonianus. Mss. Flor. Reg. Agr. ed. pr. in qua tamen corrupte *Vetoianus.* In Mss. Harl. Bodl. Jes. Bud. Guelf. et Puteolan. *Fimisulanus Vectonianus* Puteolano, *Vectoniarius.* In Ms. Corb. *Fumisulanus Vectomanus. Funisulani* nomen apud Tull. ad Att. Ep. v, 4. x, 15. memoratur. Ad eum pertinet inscr. recens reperta, et ab erudito viro Cl. le Forestier Roma ad me missa, quam referre haud pigebit.

L. FVNISVLANO
L. F. ANI. VETTONIANO
TRIB. MIL. LEG. VI. VICT. QVAE
STORI. PROVINCIAE. SICILIAE
TRIB. PLEB. PRAET. LEG. LEG. IIII
SCYTHIC. PRAEF. AERARI. SATVR
NI. CVRATORI. VIAE. AEMILIAE. COS.
VII. VIR EPVLONVM. LEG. PRO. PR.
PROVINC. DELMATIAE. ITEM PRO
VINC. PANNONIAE. ITEM. MOESIAE
SVPERIORIS DONATO
BELLO DACICO CORONIS IIII
MVRALI. VALLARI. CLASSICA. AVREA
HASTIS. PVRIS. IIII. VEXILLIS. IIII
PATRONO
D D.

Funisulanus Vettonianus, tribu Aniensi, legatus legionis quartæ Scythicæ, donatus, ut videtur a Domitiano, cujus nomen extritum ob damnatam ejus memoriam, militaribus præmiis. Senex certe fuit, si iis a Trajano donatus est.

Calavius Sabinus. In Mss. Reg. Corb. *Calanius.* In Ms. Harl. *Calvius.* Freinshem. mallet, *Calvisius;* eumdemque esse putat, de quo dicetur inf. Hist. i, 48.

Ponte transmittebat. Ms. Flor. *tramittebat.* In Mss. Harl. Bodl. et edd. vett. *transmittebant.*

Hostis missilibus. Ms. Corb. *hostes.* Beroald. *hostilis.*

CAP. 8. *Spretis ominibus.* Bene Puteolan. et ita additum in marg. Ms. Harl. Vulgo in Mss. et ed. pr. *omnibus.*

Verbis magnificis. Ita edd. vett. et recentiores. In mediis quibusd. *magnificas.*

CAP. 10. *Famam aucti exercitus speraverat.* In Mss. Flor. Reg. et ed. pr. *fama;* unde corrigebat Gronov. *fama····sperata erat,* quod quoque Ernesto placet. At vulgo in Mss. Puteolan. et ceteri omnes, *famam····speraverat.* Rhenan. *sperat:* sed forte operarum errore.

Et tunc relictis hibernis, non fossam. In Ms. Corb. *Et nunc ····nunc neque fossam.*

Tria millia delecti peditis. Mss. Flor. Reg. Agr. Corb. et ed. pr. *delecti pedites.* Merito emendatum, *peditis.* In Mss. Harl. Jes. et Puteolan. *tria millia delectorum proximo.*

Quo transitum. Muret. mallet, *quæ:* Gronov. *qui,* approbante Ernesto.

Arsamosata. Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *Asamosata;* quod immerito probat Cl. Ernest. Verius emendand. *Armosata,* ex Polybii excerptis p. 26. πόλεως Ἀρμόσατα; et ex nummo M. Aurelii, quem Holstenius vidit in museo Mediceo, ΑΡΜΟϹΑΤΤΗΝΩΝ. Sic quoque Harduin. emendavit in Plin. vi, 9. 'Armosata Euphrati proximum.' Antea in Plinianis libris, *Arsamotę.* Ptolemæo tamen inter urbes majoris Armeniæ memoratur Ἀρσαμόσατα.

Qui in uno. Ita Mss. Flor. Reg. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *in unum.*

Et ægre compulsum. Rhenan. copulam omisit, forte repetitam ex ultima syllaba verbi, *sustentavisset.* Certe omitti potest.

Ut instantem. Ernest. e Ms. Guelf. in quo *instantem,* frustra conj. *necessitatem.*

CAP. 11. *Hinc peditatu.* Ms. Bud. *hinc pedite.*

Sed vi. Sed deletum volebat Faern.

Factaque sæpius. Ita Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Corb. ed. pr. aliæque plurimæ. Puteolan. omisit *que.*

Suggrediebantur. Ms. Corb. *subgrediebantur.*

Circumveniretur. Mss. Harl. Bodl. Jes. *circumvenirentur.*

Longinqua et avia. Male Puteolan. *per longinqua, &c.*

Missis iterum. Perperam in Mss. Harl. Jes. Guelf. et Puteolan. *item;* unde tamen Freinshem. conjiciebat *identidem.*

Retenturos. Ita Mss. ed. pr. aliæque plurimæ ac recentiores. Puteolan. *retenturum.*

CAP. 12. *Sueta bello.* Ed. pr. Pichena et recentiores. Puteolan. *assueta.*

Onusta frumenti. Ita Mss. edd. vett. et recentiores. In sexta Lipsii ed. aliisque eam secutis, *frumento.*

Numerus adipisceretur. Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Corb. et vett. edd. Corrupte in Ms. Reg. *per eorum numerum adipiscerentur.* In Ms. Flor. *apisceretur:* unde frustra Lips. Freinshem. aliique tentant, *aspiceretur.* Locum hunc obscuravere magis, quam illustravere eruditi Ryck. et Ernest. Ut, quæ jam in notis supra explicavimus, inclarescant, insignem Plin. xvi, 4. de civicis coronis earumque legibus locum attexere juvat. 'Glandiferi maxime generis *robora,* qui-

bus honos apud Romanos perpetuus. Hinc civicæ coronæ, militum virtutis insigne clarissimum.... Cedunt his murales, vallaresque, et aureæ, quanquam pretio antecedentes. Cedunt et rostratæ.... *Corona* Civica iligna primo fuit, postea magis placuit ex esculo Jovi sacra. Variatumque et cum quercu est, ac data ubique, quæ fuerat, custodito tantum honore glandis. Additæ leges arctæ, et ideo superbæ, quasque conferre libeat cum illa Græcorum summa, quæ sub ipso Jove datur, cuique muros patria gaudens rumpit. Civem servare, hostem occidere: utque eum locum, in quo sit actum, hostis obtineat eo die. Ut servatus fateatur: alias testes nil prosunt. Ut civis fuerit: Auxilia, quamvis rege servato, decus id non dant. Nec crescit honos idem imperatore conservato: quoniam conditores in quocumque cive summum esse voluere. Accepta licet uti perpetuo. Ludos ineunti semper assurgi, etiam ab senatu, in more est. Sedendi jus in proximo senatui. Vacatio munerum omnium ipsi, patrique, et avo paterno, Quatuordecim eas accepit Siccius Dentatus, ut retulimus suo loco: sex Capitolinus. Is quidem et de duce Servilio. Africanus de patre accipere noluit apud Trebiam. O mores æternos, qui tanta opera honore solo donaverint: et cum reliquas coronas auro commendarent, salutem civis in pretio esse noluerint: clare professi, ne servari quidem hominem fas esse lucri causa!' Rufum Helvium, gregarium militem, civica corona donatum vidimus sup. An. iii, 21.

Diu noctuque. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *die*.

Cap. 12. *Adpugnare*. Pichena e Ms. Flor. In Mss. Agr. Corb. et ed. pr. *ad pugnam*. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *oppugnare*.

Ut Corbulonem opperientes. Optime Rhenan. e Ms. Bud. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *aut metu Corbulonem*. Mss. Harl. Jes. *Corbulo opperiens*. *Metu* abest a Mss. Flor. Reg. Corb. et ed. pr.

Aut Pœnis. Freinshem. mallet, *aut Hispanis*, quod Numantini essent Hispani. Frustra addit Gronov. *aut Hispanis, quam Parthis*. Pœni hic forte appellati, quod clarior eorum, quam Numantinorum gloria. Immo Numantini numquam fuere imperii Romani æmuli.

Cap. 14. *Quo de Armenia*. Mss. Harl. Bodl. Reg. Agr. et ed. pr. *quod*. Mss. Jes. Corb. et Puteolan. *quid*. In Ms. Guelf. *qui*. Ursinus e vet. cod. laudat *quo;* ut postulat Latinitas, et merito recepit Ernest.

Missi post. Mss. Harl. Bodl. Jes. Corb. *posthac*.

Qui Vasacen. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *Vasatem*.

Si qua Cæsares. Optime divinavit Pichena ex Ms. Flor. et ed. pr. in quibus, *et si quaces*. Ms. Reg. *et sequaces*. Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *et si qui duces*.

Largiendive. Ita Mss. Flor. Reg. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *donandive*.

Cap. 15. *Flumini Arsaniæ*. Perperam in Mss. Flor. Corb. et ed. pr. *Arsanieti:* in Ms. Reg. *Arsaneti*. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *Arsameti*. Verum nomen docuit Dio lxii, p. 711. et Ἀρσανίαν appellat; de quo Plin. v, 24. 'Acceptis fluminibus Lyco, Arsania.' Puteolan. *fluvio*.

Iter expedientis. Ita Mss. Harl. Jes. Sicque emendand. jam monuerant summi viri, Muret. Grotius et Petav. Male in Mss. Reg. Corb. et libris editis, *experientis.*

Namque iis usui. Frustra tentat Lips. *neque iis usui.*

Namque et munimenta···· excederet. Ita Mss. Flor. Harl. Bodl. Guelf. et edd. vett. ac recentiores. Rhenan. *nam et···· decederet.* In Ms. Jes. *nam et···· excederet*, quod mallem ob superiora, *namque iis usui.* In Ms. Corb. *abscederet.*

Fama moderationis. Male in Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *nam fama.*

Elephanto insidens. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Guelf. *in elephanto.*

Proximus quisque regem. Ita Mss. Flor. Reg. Guelf. Agr. Harl. Bodl. Jes. Corb. et ed. pr. Puteolan. *et proximus quisque regi.* Male addidit, *et.* Accusativo autem utuntur optimi scriptores Cæsar, Livius, aliique plurimi, ut accipies a J. Frid. Gronov. ad Liv. viii, 32. a Burmanno ad Quintilian. viii, 6. p. 515.

Fidum intellexere. Ms. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *firmum.*

Cap. 16. *Donec referrentur literæ.* Ita Mss. edd. vett. et recentiores. Rhenan. *referantur.* In Ms. Guelf. et ed. pr. librariorum errore, *referentur.*

Apud ripam. Ms. Corb. *ad ripam.*

Temperare. Rhenan. *temperavere.*

Usurpata consalutatio. Bene Beroald. In Mss. Harl.Bodl. Jes. Guelf. Bud. et edd. vett. *consolatio.*

Cap. 17. *Hoc conquerente.* Perperam in Mss. et vett. edd. *conquerentium.* In Mss. Flor. Guelf. *hoc;* unde recte emendatum, *conquerente*, ut volebat Faern. Male in aliis Mss. *hic* vel *hæc.* Mallet Ernest. *huic conquerenti.*

Integra utrique. Ms. Corb. *utrinque.*

Amnemque, ut olim. Male Rhenan. *ut omnium.*

Dirutaque, quæ. Male Mss. Bodl. Jes. ed. pr. *diruta quæque.*

Sine arbitro. Ita Mss. Flor. Agr. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Jes. Reg. Guelf. *sine arbitrio.* Ms. Bodl. et Puteolan. *suo arbitrio.*

Cap. 18. *Frumentum plebis.* Ms. Jes. *plebi.* Sic quoque fuit olim in Mss. Harl. et Bodl. postea emendatum, *plebis.* Muret. mallet *publicum:* nec immerito. Ita enim vet. Inscr. ap. Gruter. p. 244. n. 4.

IMP. T. CAESARI
DIVI. F
VESPASIANO. AVG
PLEBS. VRBANA
QVÆ. FRVMENTVM
PVBLICVM. ACCEPIT
ET. TRIBVS.

Securitatem annonæ sustentaret. Ita libri scripti et editi. Tantum Ryck. quem secutus est Cl. Lallemand, ex Ms. Agr. *ostentaret*, ut volebant Faber et Heins. Lips. frustra obtrudit *sistentaret.*

Cap. 19. *Pravissimus mos.* In Ms. Flor. *pravissimos:* postea eadem manu emendatum, *pravus mos;* quod placet J. Gronovio.

Magna cum invidia. Ita Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Reg. Guelf. Corb. ed. pr. et recentiores. Puteolan. *qui magna.*

Adeunt, jus naturæ. Optime Rhenan. In Mss. Flor. Bud. *adeuntibus naturæ.* Ms. Corb. *adeuntium.* Mss. Harl. Jes. Guelf. *adeunt ubi.* Puteolan. *adeunt ibi naturæ munus.* Pro *jus* Ernest. conjiciebat *vim;* cui suffragari potest Ms. Corb.

Cap. 20. *Provincialium superbiam.* Bene Pichena ex Ms. Flor. Vulgo in Mss. et vett. edd. *provinciarum.*

Cap. 21. *De existimatione singulorum.* In Mss. uti adsolet, *extimatione*, vel *æstimatione.*

Decernaturque. Hæc absunt a Ms. Corb. Ni per ironiam hæc dicta caperentur, Lips. emendabat *decernatur ne maneat.*

Ostentandi. Ut sup. c. 5. *Vologesi vetus et infixum erat arma Romana vitandi.* Ipseque Cic. ad Terent. 'cum haberem in animo navigandi.'

Perinde cohibeantur. In Ms. Guelf. sec. m. *cohibeatur,* ut volebat Acidal. At non peccat *cohibeantur.*

Dum offendimus. Ita edd. vett. et recentiores. In mediis quibusd. *cum.*

Æqualius atque constantius. Bene Ernest. ex ed. pr. Vitiose in Ms. Reg. *æqualibus.* In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *æqualius.*

Ambitio cohibetur. Lips. mallet, *cohibebitur;* et merito.

Cap. 22. *Perfici potuit.* D. Heins. teste Boxhorn. putavit scribend. *profici potuit.* Ego, sola distinctione sensum idoneum hic posse dari censeo, si legatur isto modo: *Nec tamen senatus cons. perfici potuit, abnuentibus consulibus. Ea de re relatum mox auctore principe; sanxere ne quis, &c.* Sensus est apertus, rem dilatam ob consulum tergiversationem. Idem tamen paulo post denuo propositum, principis voluntate. Misc. Obs. viii, 292.

Abnuentibus consulibus. Male tentat Heins. *nec abnuentibus.*

Proprætoribus prove consulibus. Valesius ad Ammian. Marcellin. xxx, p. 599. emendat, *proque consulibus:* probat Ernest. Haud tamen displicet, *ve;* ac sæpe in legibus usurpatur.

Oppidum Pompeii. Sen. Nat. quæst. vi, 1. 'Pompeios, celebrem Campaniæ urbem, in quam ab altera parte Surrentinum Sabianumque (*potius* Stabianumque) littus, ab altera Herculanense conveniunt, mareque ex aperto reductum amœno sinu cingunt, desedisse terræ motu, vexatis quæcumque adjacebant regionibus, Lucili, virorum optime, audivimus: et quidem diebus hibernis: quos vacare a tali periculo majores nostri solebant promittere. Nonis Februariis fuit motus hic, Regulo et Virginio consulibus, qui Campaniam numquam securam hujus mali, indemnem tamen, et totiens defunctam metu, magna strage vastavit. Nam et Herculanensis oppidi pars ruit, dubieque stant etiam quæ relicta sunt.' Ex his Senecæ verbis colligit Lips. Tacitum misere hic luxatum esse, cum Ponpeiorum ruina anno sequenti, Regulo et Verginio consulibus, contigerit. Forte tamen sine ullo librariorum errore utriusque scriptoris narratio stare potest. Videtur enim terræ motus cœpisse exeunte anno 815. Duravit, ineunte anno 816. Tacitus, majora anno sequenti narraturus, Pompeiorum ruinam cum terræ motus initiis conjunxit. Simili strage

plurima Europæ, Asiæ, Africæ, atque Americæ loca vastari multis abhinc annis accipimus. Pro *proruit*, Gronov. mallet *procidit*. De majore Pompeiorum et Herculanensis oppidi ruina dicemus inf. cum Titi res narrabimus.

CAP. 23. *Antium fuit*. Ita Mss. Flor. Reg. Corb. edd. vett. et recentiores. *Fuit* abest a Mss. Harl. Bodl. Jes. Bud. Guelf. et Rhenani edd.

Actiacæ religionis. Ita Ms. Reg. In ed. pr. *Acciacæ*. Ms. Vatic. *Accicæque*. Ms. Flor. *Actiercæ*. Ms. Farnes. *Anciatæ*. Ms. Corb. *Antiatæ*. Ms. Agr. *Antiacæ*. Ms. Guelf. *Atricæ ;* secunda manu *Actiacæ*. Puteolan. et recentiores, *Atticæ;* ut et Mss. Harl. Bodl. Jes. Intanta varietate edidi *Actiacæ*, quod probatum magis videbatur. Muret. emendabat *Antianæ :* Grotius, *Antiatis*, Ryck. *Antiatinæ ;* quod quoque probabilissimum ; placetque plurimum, si probent viri eruditi. Sic Cl. Gordon, *a temple was decreed to Fecundity, with athletic sports in imitation of those which were peculiar to Antium.* Murphy quoque, *a temple was voted to the goddess of fecundity ; athletic sports were instituted on the model of the religious games practised at Antium.*

Locarentur. Mss. Flor. Reg. Agr. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *collocarentur*.

CAP. 24. *Inter quæ*. Ita Mss. et edd. vett. ac recentiores. Beroald. *interim*.

CAP. 25. *An pax inhonesta*. Optime emendavit erudit. Victorius. Ms. Flor. *pax inhosta*. Mss. Reg. Corb. Guelf. et ed. pr. *in hostes*. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *in hoste*.

Cestio. Ms. Flor. *Cicio*. Ms. Reg. *Ticio*. Mss. Corb. Agr. Guelf. ed. pr. *Citio*. Ms. Bodl. et Puteolan. *Cintio*. Mss. Harl. Jes. *Cincio*. Corrupte omnes. Pighius recte monuit emendand. *Cestio*.

Quem populus Romanus. Ita Mss. Harl. Reg. Guelf. Rhenanus et recentiores. In edd. vett. *quam*. Sic quoque additum in marg. Ms. Harl. Vulgo diceremus *in eum modum····quem*, vel *in tantum modum····quantum*.

CAP. 26. *Auspiciis Imperatoris*. Ita Mss. Jes. Reg. Corb. et edd. vett. In recentioribus *Imperatoriis*. A Ms. Harl. abest *Imperatoris*.

Adversa in inscitiam. Bene Freinshem. Male Mss. et edd. vett. *adversam inscitiam*.

CAP. 27. *Nec enim*. Ita Mss. Flor. Reg. ed. pr. et Gronov. Sic quoque Ms. Bodl. secunda manu. Primo scriptum, *non ;* uti habet Puteolan.

Scire quantum. Frustra tentat Lips. *sciret*. Melius intelligas, *se*.

Terrorem adjicere. Freinshem. mallet *adjiceret*, *Megistanas*, &c. Eleganter quidem. At non necessario, ut patet ex An. xii, 51.

Pellit sedibus. Perperam Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *pepulit*. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *pellit a sedibus*.

CAP. 28. *Neque atrox····et quibusdam*. *Neque····et* jam usurpavit Tac. sup. An. ii, 51. 'In summam' videbimus inf. Hist. ii, 16. Freinshem. frustra emendat *neque atrox, in summam, aut quibus præfecturis inducias petit*.

Cum a barbaris delectus esset. Bene Puteolan. Perperam Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *cum barbaris delectus est*.

Infamia Pæti angebatur. Bene Rhenan. In Mss. et vett. edd. *augebatur.* Vir eruditus in ed. Gryph. 1543. corrigebat, *agebatur.*

Operire reliquias. Ita Mss. et vett. edd. Mendose in Lipsii edd. *opperiri.*

Minister bello datus. Hæc omissa in Mss. Harl. Bodl. Jes. Postea in marg. Ms. Bodl. addita. Male tentat Pichena, *minister bello clarus.*

Vivianus Annius. Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Reg. et Puteolan. In Mss. Flor. Corb. et ed. pr. *Vinianus.* In Ms. Agr. *Vimanus.* Mallet Ryck. *Vinicianus,* ut sit filius Viniciani, nepos Annii Pollionis, de quo An. vi, 9. et in Suppl. An. ix, 35.

Quintæ legioni. Mss. Harl. Jes. *legionis.*

Honore ejus. Lips. mallet *honori:* Pichena ita edidit. At *honore* adhuc occurrit inf. Hist. i, 44.

Ac ne metueret. Ms. Reg. *an ne metueret.*

Cap. 29. *Multum præfatus.* Mss. Harl. Jes. *multa.*

Sublatum capite. Mss. Harl. Bodl. Jes. et edd. vett. *capiti.*

Cap. 30. *Structam ante Augurale aram.* Bene Lips. et recentiores. In Mss. et vett. edd. vel *structam ante Auguralem aram,* vel *structa ante Auguralem aram.*

In majus attollens. Ita Mss. edd. vett. et recentiores. In mediis *extollens.*

Postero die. Mss. Flor. Reg. Corb. ed. pr. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Bud. Guelf. et Puteolan. *postremo.*

Cap. 31. *Tantusque ei Romæ.* Mss. Flor. Reg. Corb. ed. pr. et recentiores. A Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. abest *ei.*

Non inerat notitia. Mss. Flor. Reg. Harl. Bodl. Jes. Guelf. ed. pr. et recentiores. In Ms. Corb. et Puteolan. *erat.*

Vis Imperii inerat. Mss. Flor. Agr. Ryck. et recentiores. Vulgo in Mss. et vett. edd. *jus.* Facili librariorum errore, unus enim ac idem literarum ductus, ut norunt harum rerum periti.

Cap. 32. *Sedilibus plebis.* Mss. Harl. Jes. *sedibus.*

Indiscreti inibant. Mss. Corb. Guelf. Rhenan. et recentiores. In Ms. Reg. et edd. vett. *ibant.*

Ac priora. Mss. Harl. Jes. Corb. ed. pr. Rhenan. et recentiores. In Mss. Bodl. Guelf. et Puteolan. *priori.*

Fœminarum inlustrium. Freinshem. male emendat *familiarum.*

Senatorumque. Ita Mss. Reg. Corb. edd. vett. Lips. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Rhenan. *senatorumque filiorum.* A Ms. Reg. abest *per arenam.*

Cap. 33. *C. Læcanio.* Vitiose in scriptis et editis libris, *Lecanio,* vel *Lexanio,* ut constat ex vett. inscr. Perperam ap. Plin. xxvi, 1. appellatur ‘ Q. Lecanius Bassus.’

Incipere ausus. Mss. Flor. Reg. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *incipere scenas ausus.*

Transgressus in Achaiam. Mss. Corb. Reg. edd. vett. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. *transgressis scenis in Achaiam.* Id secutus est Rhenan.

Fama civerat. Rhenan. *acciverat.* Vitiose in Ms. Reg. *evenerat.*

Quique. Bene Puteolan. In ed. pr. *quæque.* In Ms. Jes. *quisque.*

CAP. 34. *Gladiatorium munus.* Mss. Jes. Bodl. et Puteolan. *gladiatorum.*

In contumelias. Muret. mallet, *inter.* Atque ita habent Ms. Corb. et ed. pr. Sed jam dictum sup. An. xiii, 12. 'assumtis in conscientiam.' Præterea repugnarent, *inter fœdissima.... inter contumelias .... inter voluptates.*

Malos præmineret. Bene Pichena ex Ms. Flor. Perperam in Mss. et vett. edd. vel *in aliis*, vel *malis*, vel *aliis præmineret.* Beroald. *præemineret.*

CAP. 35. *Divum Augustum abavum ferebat.* Perperam in scriptis et editis libris, si Ryckianas edd. exceperis, *atavum.* Emendand. esse *abavum* jam pridem monuere eruditi viri, Rupert. Ep. lx. ad Reines. p. 546. Valesius ad excerpta Dionis libr. lxii, p. 714. et Ryck. Idque patet tum ex Dione l. c. tum ex Tac. An. xvi, 8.

Jussi accusatores. Ita Mss. Flor. Reg. Agr. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Jes. Guelf. et Puteolan. *jussi id accusatores. Id* quoque altera manu in Ms. Bud. additum.

Quin nec ignobiles habere. In Mss. Bodl. Jes. Reg. Corb. et edd. vett. *quin ne ignobiles.* Ms. Harl. *quin ignobiles:* altera manu additum *ne.* Viri eruditi, ut corruptum locum restituerent, varias iniere vias. Rhenan. emendaverat, *quin eum nobiles habere.* Vox, *nobiles,* Lipsio merito suspecta, iisque temporibus insolens. Tentavit ergo Lips. *quin eum nonnullos habere.* Ryck. *quin eum homines habere.* J. Gronov. *quin eum ob id et habere.* Quæ omnes conjectationes a libris plurimum recedunt, nihilque probabilitatis habent. Ego vero novi a Priscian. lib. xvi, fol. 88. observari *ne* dictum esse pro *neque.* At obsoletam hanc particulam a Tacito fuisse usurpatam minime crediderim. Neque olim scriptum opinor, *ne ignobiles quidem.* Itaque edidi, *nec ignobiles,* eodem sensu; nec a codicum scriptura, horumque temporum usu aliena emendatio. Tunc enim vel ipsis Principibus liberti tantum erant ab epistolis, a rationibus, a libellis. Neque id mutatum ante Vitellii tempora, teste Tac. Hist. i, 58. 'Vitellius ministeria principatus, per libertos agi solita, in equites Romanos disponit.' Immo id vix brevi Vitellii imperio valuit: si quidem Spartian. de Hadriano narrat c. 22. 'ab epistolis et a libellis primus [Hadrianus] equites Romanos habuit.'

Appellet. Mss. Guelf. Jes. et Puteolan. *appellaret.* In Ms. Harl. *appellare.*

CAP. 36. *Secretis imaginationibus.* In Ms. Reg. *machinationibus:* at vox obelo notata: eam tamen probabant Ursin. et Muret. In Ms. Jes. *imaginibus.*

Dehinc edicto. Dehinc Mss. et vett. edd. Rhenan. *dein.* In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et edd. vett. *dicto.* Rhenan. *edicto.*

Perinde immota. Bene Pichena e Ms. Flor. Vulgo in Mss. et Puteolan. *exinde.*

Veneratus Deos. Mss. Flor. Corb. ed. pr. et Pichena. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *veneraturus.*

Templum inisset. Ms. Reg. *ivisset.*

Vidisse mœstos. Ms. Reg. *videre.*

Parendumque. Que abest a Ms. Harl. Bodl. Jes.

Volentia fuere. Perperam emendarunt, Puteolan. *valentia.* Rhenan. *volenti.*

Cap. 37. *Struere.* Ms. Jes. *statuere.*

Quas a Tigellino paratas. Mss. Flor. Reg. Corb. ed. pr. et recentiores. Male in Mss. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *quasi Tigillino paratæ.* In marg. Ms. Bodl. emendatum, *quas a Tigillino paratas.*

Ut exemplum referam. Bene Ms. Flor. In Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *ut exempla referam.* Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *ut exemplum feram.*

Ratem. Hujusce ratis fabricam docet Lucan. iv, 417. Simul hoc Taciti loco explanantur Lucani versus, qui hactenus visi sunt intellectu difficillimi. 'Neque enim de more carinas Extendunt, puppesque levant; sed firma gerendis Molibus insolito contexunt robora ductu. Namque ratem vacuæ sustentant undique cupæ, Quarum porrectis series constricta catenis, Ordinibus geminis obliquas excipit alnos. Nec gerit expositum telis in fronte patenti Remigium: sed, quod trabibus circumdedit æquor, Hoc ferit et taciti præbet miracula cursus, Quod nec vela ferat, nec apertas verberet undas.'

Hæc ratis, cui superposita erat turris ardua, refluo mari deferebatur. Contra vero, in stagno, cujus ferme immotæ erant aquæ, ratis et superpositum convivium aliarum tractu navium movebantur.

Aliarum tractu navium. Bene Mss. Reg. Corb. ed. pr. et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. omisere, *navium*, quod immerito probat Ernest. quia, inquit, *potest commode intelligi* ratum. Non vidit vir erudit. ratem ratibus moveri non posse. Nempe non noverat ratis formam.

Animalia maris Oceano abusque. Heins. mallet, *mari Oceano*, Ernesto suffragante. Nec displicet. Sic An. i, 9. 'Mari Oceano, aut amnibus longinquis septum imperium.' Hæc autem animalia petiverat, ut stagno innatarent.

Tenebræ incedebant. Frustra Rhenan. *incidebant.* Jam dictum sup. An. iii, 26. 'ambitio et vis incedebat.'

Visi auspices, dos. Optime Rhenan. Aderant enim auspices ut vidimus in nuptiis Messalinæ, An. xi, 27. Perperam in Mss. Bodl. Jes. et edd. vett. *misit auspices duos.* De his Neronis fœditatibus Aurel. Victor. in Epitom. 'Eo progressus est, ut neque suæ, neque aliorum pudicitiæ parcens, ad extremum amictus nubentium virginum specie, palam convocato senatu, dote dicta, cunctis festa de more frequentantibus, nuberet.' Vide et Sulpitium Severum inter testimonia Veterum laudatum, qui hunc Taciti locum exscripsit. Pro *visi*, aut *missi*, ut olim emendabatur, conjiciebat J. Gronov. *instita.*

Cap. 38. *Ad hoc lamenta.* Mss. Harl. Jes. Guelf. et Puteolan. *hæc;* errore, ut videtur, librariorum, qui ad *lamenta* referebant. In Ms. Harl. emendatum *hoc.*

Fessa senum. Ita Ryck. e Ms. Agr. Corrupte in Ms. Reg. et ed. pr. *fessa erant.* In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *fessa ætate.* Ursin. laudat ex vet. cod. *fessa ætate senes.* Pichena tentabat *fessa annis:* Lips. *fessa aut rudis pueritiæ ætas.* Agricolæ codicem sum

secutus. Placet quoque conj. eruditi Musgrave, *fessa senectæ*, quod hæ voces in Mss. nonnumquam confundantur, ut videbimus inf. Hist. iii, 65.

Pars morans. Ms. Flor. *mora.*

Etiam····reperiebantur. Ernest. putat vel delend. *etiam*, vel legend. *reperiebant.*

Diurni quoque victus. Ita libri scripti et editi. Vitium tamen inesse putat Ernest. tentat, *diurni inopia victus.* Mallem *diurno quoque victu.*

Nequiverant. Mss. Harl. Jes. *nequierant.* Ms. Bodl. *nequirant.*

Interiere. Mss. Reg. Corb. Jes. *interire.*

Vociferabantur. In Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *vociferabant.* In iisd. *sibi esse.*

Seu jussu. In Ms. Reg. et ed. pr. *jussum.* Illustr. Huetius emendabat *jussi;* quod certe elegantius.

Cap. 39. *Eo in tempore.* Grotius mallet *eo enim tempore:* probo quoque plurimum.

Pervaserat rumor. Mss. Harl. Jes. Guelf. *rumore.* Corrupte in ed. pr. *persuaserat rumori.*

Adsimulantem. Ms. Harl. *assimilantem.*

Cap. 40. *Sexto demum die.* Cum per sex dies septemque noctes ignis sæviisset, teste Suet. Ner. 38. postea rediit, et per tres dies adhuc grassatus est, ut docet vet. saxum ap. Gruter. p. 61. n. 3.

HAEC. AREA. INTRA. HANC. DEFINITIONEM. CIPPORVM CLAUSA. VERVBVS. ET. ARA. QVAE. EST. INFERIVS. DEDICATA EST. EX. VOTO. SVSCEPTO. QVOD. DIV. ERAT. NEGLECTVM. NEC REDDITVM. INCENDIORVM. ARCENDORVM. CAVSA. QVANDO. VRBS PER. NOVEM. DIES. ARSIT. NERONIANIS. TEMPORIBVS. ET. HAC LEGE. DEDICATA. EST. NE. CVI. LICEAT. INTRA. HOS. TERMINOS AEDIFICIVM. EXSTRVERE. MANERE. NEGOTIARI. ARBOREM. PONERE ALIVDVE. QVID. SERERE. ET. VT. PRAETOR. CVI. HAEC. REGIO SORTI. OBVENERIT. LITATVRVM. SE. SCIAT. ALIVSVE. QVIS. MAGISTRATVS. VOLCANALIBVS. X. KAL. SEPT. OMNIBVS. ANNIS. VITVLO. ROBIO. ET. VERRE

Vitulo Robio, i. e. *Vitulo Rufo.* Area autem est sane illa ipsa, de qua P. Victor, de Regionibus Urbis, Reg. iv. 'Area Volcani cum Volcanali, ubi lotos a Romulo sata, in qua area sanguine per biduum pluit.'

Prorutis. Bene Ernest. Groslotium et Gronovium secutus. In Mss. et vett. edd. *proruptis.*

Nec dum posito metu, redibat. Ut locum hunc restituerem, secutus sum maxime Ms. Corb. et ed. pr. licet in iis, sicut in omnibus Mss. hæc sint misere deturpata. Ms. Corb. *nec dum post metus haud rediebat levis et rursum grassatus ignis.* Ed. pr. *nec dum metus post: aut redibat levis, et rursum, &c.* Corruptior Ms. Flor. *necdum p'metus rediebat libis i sum grassatus ignis.* Hæc cum non intelligerent librarii, vet. scripturam, adhuc immutatam, et præterea quid ipsi conjicerent, tradidere. Inde in Mss. Harl. Jes. Guelf. *post metus aut residebat levis: nec dum posito metu satis credebatur, cum levis*

rursum, &c. Ms. Bodl. et Puteolan. probata librariorum conjectura, retinuere tantum, *nec dum* (Puteolan. *nedum*) *posito metu, satis credebatur cum levis rursum, &c.* Ms. Agr. ex conj. eruditi alicujus viri, ut alia multa in hoc cod. *nec dum posito, metus redibat non levis et rursum, &c.* At displicet *nec dum posito* incendio: tum quoque friget, *et rursum.* Nec placet magis quod recentiores edidere, *nec dum posito metu, redibat levis rursum grassatus ignis.* Id enim nimis recedit a Mss. omissis *haud, et.* Præterea ignis ille *levis* non fuit, qui per patula loca grassaretur, et delubra Deum, ac porticus amœnitati dicatas latius proruerett. Probabiliora melioraque, ut opinor, sum secutus. Si cui tamen, ut plus vet. scripturæ retineret, *post metus* probarentur, haud repugnarem. Placet tamen magis, *posito metu.*

Tigellini Æmilianis. Multi eruditi viri emendant *in Æmilianis,* quod putarent ea esse Æmiliana extra Urbem. V. quæ dicta sunt in notis.

Cap. 41. *Meminerant.* In Mss. et vett. edd. *meminerint,* quia hoc verbum ad *quamvis* referebant.

Quo et Senones. Ms. Corb. *ex quo.* Ed. pr. *e quo.* Mss. Harl. Bodl. Jes. ac Puteolan. *et quo.*

Inflammaverant. Ms. Reg. et ed. pr. *inflammaverint.*

Totidem annos menses diesque inter utraque incendia. Ita libri omnes scripti et editi, præter unum cod. Ms. Agr. in quo *totidem annos menses diesque inter conditam et utraque incendia.* At, ut sæpe jam monui, cod. ille non tantum vet. scripturam, sed eruditi alicujus viri conjectationes continet, quæ neque hic difficultates, quibus interpretes omnes intricantur, explicent. Joseph. Scaliger, de Emend. Temp. v, p. 472. emendat, *ut tot annos mensesque et dies inter utraque incendia numerarent.* Quasi, inquit, ipsi ita digitis rationem temporum putarent: tot anni, tot menses, tot dies, sunt a capta Urbe. Inanem esse hanc doctissimi viri emendationem merito pronuntiat Samuel Petitus, Observationum lib. ii, 13. Sed ipse portentosam affert, cum corrigit: *Alii eo usque cura progressi sunt, ut Thoth iidem annos mensesque et dies numerarent.* Quod ita exponit: Observat Tacitus nonnullos curiosos adeo fuisse, ut numerarent ipsi quot anni Thoth alicujus, ut puta Nabonazari (nam longe ante Thoth Philippi Roma a Senonibus incensa fuit) menses item et dies inter utraque incendia, intercessissent. Difficultatem haud minuit, auget potius, cod. Ms. Agr. Nam cum inter utraque incendia effluxerint anni 453. si hos annos duplicaveris, hic annus ab U. C. 906. erit numerandus, qui tamen, ut certissimis monumentis constat, fuit tantum annus 817. Itaque cum opiniosi homines non tam obviam veritatem, quam abstrusas antiquitates sectentur, arbitror otiosos illos Romanos non a vulgata Urbis conditæ æra, sed ab alia remotiore et abstrusiore, Romanis vulgo incomperta, computationis suæ primordia repetiisse. Sic Timaris, Siculus, apud Dionys. Halicarn. Romam eodem quo Carthaginem anno, trigesimo nempe octavo ante primam Olympiad. conditam vult; ac proinde plus quam sexaginta annis ante vulgarem U. C. æram. Antiquariorum aliæ adhuc potuerunt esse sententiæ. Id enim genus hominum est somniosum.

Numerent. Ita libri scripti et editi. Multis placet *numerarent:* nec nobis displicet. At non peccat *numerent*.

Cap. 42. *Exstruxitque domum*. Hæc est Neronis domus aurea, quæ inter orbis miracula, an portenta, referri debeat, incertum. Ut pateat immensa Principis luxuria, hujusce domus locum, amplitudinem, magnificentiam, fortunam, et quæ nunc maneant rudera, paucis expediam.

DE NERONIS AUREA DOMO.

Nero, majestatem suam Augusti, Tiberii, Caiique domibus coarctari ratus, forte etiam Cyrum æmulatus, qui, teste Plin. xxxiii, 3. 'aureas cameras et argenteas trabes, et columnas, atque parastaticas' habuerat, magnificam domum fecit, quam 'Transitoriam' appellavit. Ea Urbis incendio absumta, patriæ ruinis usus est, ut immenso ambitu, majore sumtu, eruditioreque luxu, novam domum, aut potius urbem in ipsa Urbe, conderet. In hac domo, quam 'Auream' nominavit, 'haud perinde gemmæ et aurum miraculo' erant, 'solita pridem et luxu vulgata, quam arva et stagna, et in modum solitudinum hinc sylvæ, inde aperta spatia et prospectus.' Tac. An. xv, 42. Nero 'ejusmodi domum cum absolutam dedicaret, hactenus comprobavit, ut se diceret quasi hominem tandem habitare cœpisse.' Suet. Ner. 31. Vix ratus se adhuc quasi Principem habitare.

Domus illa a via Sacra et 'palatio,' seu Augusti domo, 'Esquilias usque' protendebatur. Suet. l. c. Nempe spatium ingens locaque illa obtinebat, ubi nunc ecclesiæ sanctæ Franciscæ, sancti Francisci de Paula, sancti Petri ad Vincula, Amphitheatrum, nunc *Coliseum*, Thermarum Titi rudera, ecclesia sanctæ Mariæ Majoris, parsque maxima hortorum, qui in Esquilino monte diffunduntur.

In hac domo, omnia ad magnificentiam composita. In ejus vestibulo stabat æneus 'colossus centum viginti pedum,' Neronis 'effigie.' Suet. l. c. 'Porticus triplices milliarias' habebat. Suet. ibid. Quod certe magnificentissimum fuit, sive porticus, triplici ordine columnarum suffultæ, mille columnas habuerint, sive mille passus fuerint complexæ.

Aulæ autem, conclavia, cubicula, sellariæ, i. e. arcanarum libidinum sedes, cuncta denique 'auro lita, distincta gemmis unionumque conchis erant.' Suet. l. c. Inter has opes eminebant adhuc 'cœnationes laqueatæ tabulis eburneis versatilibus, ut flores; fistulatis, ut unguenta desuper spargerentur.' Illarum autem 'cœnationum præcipua' erat 'rotunda, quæ perpetuo diebus ac noctibus,' i. e. indesinenter, 'vice mundi circumageretur;' nobili sane gratissimoque artificio. 'Balineæ marinis et Albulis' fluebant aquis. Suet. ibid. Sic e mari per plus quam sedecim millia passuum arcessitæ aquæ. Sic ex urbe Tiburtina, nunc *Tivoli*, petita est egelida sulphureaque aqua Albula, vulneribus saluberrima. Plin. xxxi, 2.

Quid nunc eloquar tantam auri vim in hac domo fuisse, ut, cum Nero Pompeii theatrum operuisset auro, quod Tiridati, Armeniæ regi, ostenderet, ea fuerit, teste Plin. xxxiii, 3. exigua aureæ domus pars? Quid dicam 'clarissima quæque' artium 'monimenta' undequaque

terrarum in Urbem convecta, et 'in sellariis domus aureæ disposita?' Plin. xxxiv, 8. Quid referam ex ipsa Cappadocia Phengiten lapidem, recens repertum, duritia marmoris, candidum ac translucentem fuisse advectum, ut Fortunæ Sejæ ædes ibi exstrueretur! Plin. xxxvi, 22. Quid memorem locupletissimam supellectilem, adeo ut tricliniaria Babylonia quadragies sestertio, *Angl.* 33,333*l.* Neroni steterint: Plin. viii, 48. atque sua inter pocula 'capidem unam' murrhinam habuerit, quam 'trecentis talentis,' *Angl.* 67,500*l.* paraverat? Plin. xxxvii, 2. At de his, ut et de colosso, commodius dicetur infra inter Anecdota de Nerone. Haud tamen siluerim 'sceptra, et personas histrionum, et cubilia amatoria' fuisse 'unionibus' constructa. Plin. ibid.

Verum, hæc quanta quanta sint, admirationem adhuc in ea domo Aurea vincebant arva, stagna, ceteraque luxus ornamenta simul et oblectamenta. Stagnum unum memorat Suet. l. c. 'maris instar, circumseptum ædificiis ad urbium speciem.' Adde rura, vineta, pascua, sylvas, 'varia cum multitudine omnis generis pecudum ac ferarum.' Suet. ibid. Sic una domus totam fere naturam præcipuaque artium miracula complectebatur.

Id quidem mirabatur otiosum vulgus. At fuere, qui domus amplitudine Romanos ab Urbe ejici quererentur. Hinc famosi versus, quos retulit Suet. Ner. 39. 'Roma domus fiet: Veios migrate, Quirites, Si non et Veios occupat ista domus.' Qui altiora cogitabant, indignabantur modestiam Romanam, terrarum orbis victricem, ignavi Principis luxu ita dehonestari. 'Bis vidimus urbem totam cingi domibus Principum Caii et Neronis, et hujus quidem, ne quid deesset, aurea. Nimirum sic habitarunt illi, qui hoc imperium fecere, tantas ad vincendas gentes, triumphosque referendos ab aratro, aut foco, exeuntes, quorum agri quoque minorem modum obtinuere, quam sellariæ istorum.' Plin xxxvi, 15.

Floruit domus Aurea, stante Nerone. Eo extincto viguit adhuc, vigentibus libidinibus. Otho, earum æmulus, ut imperium adeptus est, quasi Neroniano luxui aliquid deesset, nihil 'quidquam prius pro potestate subscripsit, quam quingenties sestertium [*Angl.* 416,666*l.*] ad peragendam Auream domum.' Suet. in Othon. 7.

At tandem sua magis, quam aliena, vi profligatis his imperii pestibus, sub felicibus Vespasiani Titique auspiciis Roma acquievit. Tum immensa unius Principis luxuria in publicos usus versa. Colossus 'dicatus Solis venerationi est, damnatis sceleribus' Neronis. Plin. xxxiv, 7. Clarissima artium 'monimenta in templo Pacis aliisque [Vespasiani] operibus' dicata. Plin. xxxiv, 8. n. 24. In stagnorum loco assurrexit stupenda magis Amphitheatri moles. Thermæ Titi superbum agrum occupavere. Roma demum Romanis reddita est, ut egregie dicit Martial. lib. Spectac. Epigr. 2. 'Hic, ubi sidereus propius videt astra colossus, Et crescunt media pegmata celsa via: Invidiosa feri radiabant atria regis, Unaque jam tota stabat in urbe domus. Hic, ubi conspicui venerabilis Amphitheatri Erigitur moles, stagna Neronis erant. Hic ubi miramur velocia munera Thermas Abstulerat miseris tecta superbus ager. Claudia diffusas ubi porticus explicat umbras, Ultima pars aulæ deficientis erat. Reddi-

ta Roma sibi est, et sunt, te præside, Cæsar, Deliciæ populi, quæ fuerant domini.'

Aureæ domus ichnographiam, ad veterum scriptorum fidem, ac maxime ad hoc Martialis epigramma exactam, delineavit Cl. Piranesi, ***Antichità Romane***, Vol. i, Tabul. xliii. Extant adhuc quædam ejus rudera, quæ v. ap. eumd. Piranesi, l. c. et p. 34. ac Tabul. xxxiii.

Quantum autem impensarum in hac domo exstruenda factum fuerit, satis declarat Suet. l. c. cum ait Neronem 'non in alia re' damnosiorem fuisse, 'quam in ædificando.' Apertius adhuc expressiusque Tac. An. xv, 45. 'Conferendis pecuniis pervastata Italia, provinciæ eversæ, sociique populi, et quæ civitatum liberæ vocantur. Inque eam prædam etiam Dii cessere, spoliatis in Urbe templis, egestoque auro, quod triumphis, quod votis, omnis populi Romani ætas prospere aut in metu sacraverat.' 'Per Asiam' etiam 'atque Achaiam non dona tantum sed simulacra numinum' abrepta. Adde maxima impensarum instrumenta, operis nempe magistros et machinatores fuisse Severum et Celerem, 'quibus ingenium et audacia erat, etiam quæ natura denegavisset, per artem tentare, et viribus Principis inludere.' Tac. An. xv, 42.

Automata hac ætate fuisse celebratissima docet tum cœnatio illa rotunda, quæ perpetuo motu, mundi vice, circumagebatur, tum Triton ille argenteus, qui Claudio Principe, e medio lacu Fucino per machinam emersit, et, exciente buccina, navalis prælii signum dedit; ut vidimus supra in notis et emendationibus ad An. xii, 56.

Squalenti littore. Male Ms. Agr. et ed. pr. ***sequenti littore.*** Hic enim squalidum aridumque littus, non vero sequax, memoratur.

Connixus est. Mss. Harl. Bodl. Jes. ***connissus.*** In Mss. Harl. emendatum, ***connisus.***

Cap. 43. ***Quæ domui.*** Ms. Flor. Ryck. et recentiores. Absurde in vett. edd. ***quæ domus.*** Haud enim erectæ domus, quæ supererant. Mss. Bodl. Harl. Jes. Guelf. ***quæ domuum.*** In marg. Ms. Harl. ***domus.***

Passim erecta. Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. ed. pr. et recentiores. Puteolan. ***erectæ.***

Cohibitaque. Mss. Flor. Agr. ed. pr. et recentiores. ***Que*** abest a Mss. Harl. Bodl. Jes.

Additisque. Mallem ***quoque.*** Jam enim dictum, ***et, ac, que.***

Eas porticus. Ita Mss. edd. vett. et recentiores. In mediis, ***easque.***

Utique naves. Ita Mss. Flor. Guelf. Bodl. edd. vett. et recentiores. Rhenan. ***utque.*** Sic quoque emendatum in Ms. Bodl.

Subvectassent. Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Corb. Rhenan. et recentiores. Vitiose in Ms. Flor. et ed. pr. ***subvecta essent.*** Puteolan. ***subvectæ essent.***

Albanove. Male Rhenan. ***Albanoque.***

Ignibus impervius est. Mss. Flor. Reg. Guelf. Bodl. Jes. edd. vett. et recentiores. Rhenan. ***igni.***

Cap. 44. ***Petita Diis piacula.*** Bene J. F. Gronov. et recen-

tiores. Nondum facta Deum placamenta, sed quæsita quæ iis fierent piacula, aditique Sibyllæ libri.

Prospersum est. Emendatum in Ms. Harl. *perspersum est.*

Et sellisternia. Ita Mss. Flor. Bud. Guelf. Ryck. et recentiores. In Ms. Bodl. *selisternia.* Ms. Reg. et edd. vett. *lectisternia.* Sic quoque altera manu emendatum in Ms. Guelf.

Abolendo rumori. Ms. Reg. *vero rumori.* *Vero* additamentum est librarii alicujus Christiani.

Tiberio imperitante. Ms. Corb. ed. pr. et recentiores. Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *qui Tiberio.*

Exitiabilis superstitio. Mss. Vatic. Corb. *exitialis.* Mox in Ms. Corb. *rursum.*

Deinde indicio. Ms. Corb. *dein.*

In crimine. *In* abest a Ms. Corb.

Odio humani generis convicti sunt. Adnotatum in marg. Ms. Vatic. 1958. 'Eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum:' in hujus loci explicationem tractis Christi verbis, Matth. x, 22. In Ms. Flor. pro *convicti* legitur *conjuncti.* Id probat Pichena; et ingentem illam Christianorum multitudinem, non convictam, sed cum aliis confessis conjunctam, et quasi cumulo additam fuisse scribit: quod Jac. Gronov. nimio suo Ms. Florentini studio abreptus, edidit, licet repugnent ceteri omnes libri scripti et editi, idque a Taciti narratione et mente omnino sit alienum. Acidal. emendat *odio Romani generis,* quasi Christiani Romanos oderint, quod falsum et ineptum est, atque ab usu Latinæ linguæ abhorrens, cum numquam 'Romanum genus,' passim 'humanum genus' dixerint scriptores Romani. Muret. et Faern. delent *humani,* ut maneat tantum *odio generis convicti sunt.* Hæc emendatio, solito Mureti acumine prorsus vacua, refutatione haud indiget. Verum cum non levis momenti sit insignem hunc Taciti locum illustrare, ceteraque, quæ ad eam de Christianis quæstionem spectant, diligentius inquirere, operæ pretium duxi de Christianorum crimine, supplicio, suppliciique tempore disserere.

DE CHRISTIANIS HAUD PERINDE IN CRIMINE INCENDII, QUAM ODIO HUMANI GENERIS CONVICTIS.

Nero, ut aboleret rumorem se esse incendiarium, reos subdidit Christianos. Judices, Principis infamiæ non ignari, sed adversus eam invalidi, Christianos corripuere: at cum scirent eos criminis, cujus postulabantur, reos non esse, haud perinde in crimine incendii, quam odio generis humani convicti sunt. Quodnam vero illud odium, in quo convicti sunt? Alii volunt Christianis datum esse crimini, quod genus humanum oderint. Qui ita sentiunt, haud animadvertere apud Romanos nullam fuisse, nec umquam esse potuisse actionem de odio, cum facta, non sensus hominum judicent puniantque leges Romanæ. Alii contendunt damnatos fuisse Christianos, quod eos odisset humanum genus. Qua quidem sententia nihil improbabilius. Nam si apud Romanos nulla fuit actio de odio, quo quis aliquem prosequeretur, multo minus animadversum in eos, qui odio essent. Præterea secum pugnaret Tacitus. Christianos enim ab

incendii crimine absolvit: istud autem odium, etiamsi extaret, sontes eos non argueret. Quomodo ergo illos 'per flagitia invisos, sontes et novissima meritos' contendit? In duabus illis sententiis multa adhuc peccant Latinitatis ratione et narrationis historicæ natura. Verum his non immoror. Utriusque sententiæ falsitatem multiplici eruditione satis superque demonstravit Cl. Christianus Andreas Teuberus, Exercitatio Historico-Critica de Martyribus Christianis odio humani generis convictis, edita Brunsvigæ anno 1734.

Stat vero inconcussum ex Taciti narratione Christianos juxta leges, quæ tum vigebant, a judicibus fuisse criminis convictos, ideoque pœnis affectos. Crimen illud fuit Christiana religio, legibus Romanis vetita. 'Qui novas, et usu vel ratione incognitas religiones inducunt, ex quibus animi hominum moveantur, honestiores deportantur, humiliores capite puniuntur.' Jul. Paulus, sentent. Recept. Lib. v, Tit. 21. de Vaticinatoribus et Mathematicis, leg. 2.

Scilicet cum Christiani a Principe subditi fuissent rei, nec in crimine incendii possent convinci, judices eos Christianæ superstitionis (sic enim tum nominabatur religio, Act. Apostol. xxv, 19.) arguerunt. Christiani illam ultro 'fatebantur:' itaque correpti; nec, de sectæ suæ sociis interrogati, reticuere. Tum 'indicio eorum' accusata correptaque 'multitudo ingens;' et de eorum superstitione actio instituta. Crimini datum, quod seditiosi, jamque repressi, rursus 'erumperent,' ea superstitione imbuti, quæ Deos, terrarum dominos, imperii secundarumque rerum auctores, non modo non veneraretur, sed impiis etiam dicteriis lacesseret; quæ Deorum cultores, morte dignos, æternisque ignibus devovendos, furioso 'generis humani odio' pronuntiaret; dum ipsi 'per flagitia invisi,' publicos optimosque mores aversati, soli mortalium, nec templa, nec aras, nec sacrificia haberent; secretos tantum, et legibus prohibitos, conventus nocturnos frequentarent, in quibus fœdarentur horrendis impudicitiarum spurcitiis, Thyestæisque pascerentur dapibus. Ea enim persuasio, ob antiquos Baptismi ritus et Eucharisticam cœnam, apud Romanos invaluerat, ut testantur Arnobius, Lactantius, Minucius Felix, Tertullianus, aliique; atque viguit, donec Christiana religio, a Constantino probata publicataque, se injuriarum et atrocitatum absolvit, manifesta doctrinæ sacrorumque suorum integritate ac sanctitate. Forte etiam percrebuerat (tunc enim D. Lucæ Evangelium et D. Pauli Epistola ad Romanos, quinque circiter abhinc annis scripta, Christianorum Romanorum manibus terebantur) percelebre Christi effatum: *Εἴ τις ἔρχεται πρός με, καὶ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα ἑαυτοῦ καὶ τὴν μητέρα, καὶ τὴν γυναῖκα, καὶ τὰ τέκνα, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ τὰς ἀδελφὰς, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, οὐ δύναταί μου μαθητὴς εἶναι.* 'Si quis veniat ad me, et non odit patrem suum, et matrem, et uxorem et filios, et fratres, adhuc autem et animam suam, non potest meus esse discipulus.' Luc. xiv, 26.

Christiani aut nullos, aut causam non obtenturos, patronos habuere. Igitur damnati sunt; non in crimine incendii, sed Christianæ religionis, cui, ob sanctam austeramque ipsius placitorum naturam, exitiabile generis humani odium objiciebatur, convicti. Tacitus, pro sua sinceritate, ab incendii crimine absolvit Christianos; pro præju-

dicatis autem opinionibus, et rumoribus, qui de Christianorum sceleribus percrebuerant, eos ‘per flagitia invisos, sontes et novissima meritos’ scripsit.

Judices vero, cum de Christianorum crimine statuerent, ita Principi gratificati sunt, sibique consuluere, ut Christianos damnando, ambiguam, quantum possent, incendium inter et superstitionem sententiam relinquerent. Pœnas quoque adeo adtemperavere, ut cum incendiariis et exitiabilis superstitionis fautoribus essent communes. Incendiarii ex legibus ‘summo supplicio’ erant adficiendi. Summo quoque supplicio plectuntur Christiani, seditiosæ et maleficæ superstitionis rei: juxta leges ‘in crucem tolluntur, aut bestiis objiciuntur, aut igni cremantur,’ tanto intemperantius, quanto humiliores. Romanos Christianos cum doctoribus suis Judæis, gente invisa, humilis tunc fuisse conditionis patet tum ex D. Pauli epist. ad Rom. c. xvi. tum ex pœnarum natura, quibus viri illustres non fuissent obnoxii. Suppliciis autem addita sunt ludibria judicum adulatione, an Principis ingenio incertum. Certe ‘hortos suos ei spectaculo Nero obtulerat.’

Quomodo autem cremati fuerint Christiani docet vet. Schol. Juvenal. i, 155. ‘Pone Tigellinum, teda lucebis in illa, Qua stantes ardent, qui fixo gutture fumant, Et latum media sulcum deducit arena.’ Schol. ‘Pone, hoc est in satyra ponere, vituperare Tigellinum, quem si læseris, vivus ardebis, quemadmodum in munere Neronis vivi arserunt, de quibus ille jusserat cereos fieri ut lucerent spectatoribus, cum fixa essent illis guttura ne se curvarent. Nero maleficos homines teda et papyro et cera supervestiebat, et sic ad ignem admoveri jubebat ut arderent.’ Pœnam hanc dixit Juvenal. viii, 235. ‘Tunica perire molesta.’ Explicat autem vet. Schol. ‘Tunica,’ i. e. ‘vestis ex charta facta, pice inlita, in qua ignibus addicti ardere solent.’

Forte quoque ad Christianorum supplicium respexit, si nondum atrocitate temporum a scribendo deterritus, Sen. Ep. 14. ‘Ingens alterius mali pompa est; ferrum circa se et ignes habet, et catenas, et turbam ferarum, quam in viscera immittat humana. Cogita hoc loco carcerem, et cruces et eculeos, et uncum; et adactum, per medium hominem, qui per os emergat, stipitem; et distracta in diversum actis cruribus membra; illam tunicam, alimentis ignium et illitam et intextam, quidquid aliud, præter hæc, commenta sævitia est.’

Quo autem tempore hæc passi sint Christiani, explorandum superest. Ecclesia quidem Romana in suo Martyrologio eorum memoriam recolit die vigesima quarta Junii, quæ dies emortualis esse non potest. Sed eorum memoria præmissa est diei festo DD. Petri et Pauli, qui ineunte quarto post anno pro eadem religione fortiter occubuere. Erudit. Jos. Scaliger, de Emend. Temp. lib. v, p. 472. existimat ‘hanc persecutionem cœpisse circiter extremum Julii, aut initium Augusti.’ Quod minime probabile crediderim. Urbis incendio finis factus die 27. Julii. Tunc, teste Tacito, provisa populo exturbato et profugo solatia: cautum ut Urbs nova conderetur: præcipua Principis cura in domo sua aurea exstruenda: mox petita Diis piacula: supplicatum Vulcano, Cereri, Proserpinæ, Junoni; quæ omnia intra extremum Julii aut initium Augusti fieri non potuere.

Cl. des Vignoles, *Histoire Critique de la Rép. des Lettres*, Vol.

viii, p. 74. sq. singula explicaturus, a Calendariis et veteribus scriptoribus petiit dies sacros Vulcano, Cereri, Proserpinæ, Junoni, quos cum reperisset aut commentus esset, iis affixit 'Deum placamenta:' dein cum in ludicro Circensi Nero, 'aurigæ habitu permixtus plebi' memoraretur, quæsiit in Calendario ludos plebeios; die 15. Novembris notatos vidit: inde persecutionis initium adseruit; speciosiore cura, quam utiliore. Nam Diis supplicatum extra ordinem, pro temporis necessitate, senatus Principisque decreto, ut in iis rerum circumstantiis semper factitatum. Nec ludicrum illud Circense idem est ac ludi plebeii. Hi enim ab ædilibus curulibus edebantur: illud, teste Tacito, a Principe editum, et a Juvenal. Schol. 'munus Neronis' dicitur.

Itaque Tacitum, vetera monumenta, mores legesque Romanas expendenti mihi videtur finem Julii initiumque Augusti consternationi et solatiis petendis accipiendisque datum: per reliquum Augusti Septembremque mensem de Urbe restauranda exstruendaque domo aurea esse consultum: inter licentiam vindemialium feriarum, quæ, ut diximus An. xi, 31. 'a decimo Calendarum Septembris usque in Idus Octobris' concedebantur, percrebuisse rumorem incendiarium esse Neronem: post ferias Christianos a Nerone reos subditos: a judicibus correptos damnatosque, et pœnis affectos, non uno eodemque die, sed diversis diebus, reliquo Octobri et Novembri mensibus: in tres veluti classes divisos fuisse Christianos; alios crucibus affixos; alios ferarum tergis contectos, laniatibus canum (cruentos inter ludos, ut opinor) discerptos; duces ac doctores domesticarum ecclesiarum reservatos, in Circensi ludicro, seu munere Neronis, ignibus, tedarum instar, cremandos. Sic ferme Diocletian. 'auctores ac principes' maleficorum et Manichæorum jussit 'flammeis ignibus' exuri, Cod. Gregorian. lib. xix, Tit. 4. de Maleficis.

Haud tamen inficias ierim supplicationes Vulcano habitas mihi videri die 23. Augusti, quo Vulcanalia, præcipuum hujus mensis sacrum, agebantur. In Calendario Capranico, X. VOLCAN. NP. VOLCANO. IN. CIRCO. FLAMINIO, i, e, 'decimo [Calendas Septembris] Vulcanalia, dies nefastus primo, Vulcano in Circo Flaminio.' Congruit enim tempus, suadetque votum susceptum, de quo dictum sup. in not. et em. ad An. xiv, 40.

Nero autem munus suum edere potuit Novembri mense post ludos plebeios, qui tunc non die 15. sed die 4. Novembris agebantur, ut videtur ex marmorea tabula Antiatina, Claudii tempore, paulo ante Neronis principatum scripta, in qua Novembri mense, PR. NON. C. LVD. PLEB. COM. HS. DC. i. e. 'pridie Nonas, [seu die 4. Novembris,] dies comitialis, ludi plebeii commissi, aut committendi, non sestertium sexcenties,' *Angl.* 500,000*l.* ut explicat erudit. Vulpius, Tabula Antiatina illustrata, p. 36. sed 'sestertia sexcenta,' *Angl.* 5,000*l.* intellige. Deinde in eadem tabula per octo dies continuos LVDI, quibus editum fuerit Circense ludicrum, crematique Christiani.

Denique utrum persecutio provincias pervagata sit, haud ita pronuntiaverim. Id quidem asserit Oros. vii, 7. Nero 'primus Romæ Christianos suppliciis et mortibus affecit, ac per omnes provincias pari persecutione excruciari imperavit: ipsumque nomen extirpare

conatus, beatissimos Christi Apostolos, Petrum cruce, Paulum gladio occidit.' Idem probatum eunt veteri inscriptione ex ruinis pagi Marquesiæ, in Lusitania, eruta, quam affert Gruter. p. 238. n. 9.

NERONI. CL. CAIS
AVG. PONT. MAX
OB PROVINC. LATRONIB
ET. HIS. QVI. NOVAM
GENERI. HVM. SVPER
STITION. INCVLCAB
PVRGATAM

At inscriptio est suspectæ omnino fidei, ut Scaligero aliisque viris eruditis recte observatum: nec Orosius hujus est antiquitatis atque auctoritatis, cui statim credendum. Certissimum autem est in hac prima persecutione occubuisse ingentem Christianorum multitudinem, ut fatetur ipse eruditus Dodwell. Dissertation. Cyprianic. Dissert. ii, § 13. Gloriaturque Christiana religio, quod et atroci calumnia sit primum petita, et a Nerone primum lacessita, quem ipsi Romani 'pestem generis humani' appellavere.

Et pereuntibus. Mss. Harl. Bodl. Jes. *ea pereuntibus.*

Aut flammandi. Ms. Agr. *flammati.* Male emendat Meurs. *aut flamma usti, utque ubi, &c.* Sulpitium Severum secutus, qui Tacitum hic exscripsit: 'Novæ mortes excogitatæ, ut ferarum tergis contecti, laniatu canum interirent. Multi crucibus affixi, aut flamma usti. Plerique in id reservati, ut cum defecisset dies, in usum nocturni luminis urerentur.' Vide Testimonia Veterum. Vol. v.

Atque ubi. Delend. *atque* non immerito monet Ernest. ni intelligas, *atque ut, ubi defecisset, &c.*

In usum. Puteolan. ac deinde ceteri omnes. Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Reg. Corb. Guelf. ed. pr. *in usu.*

Curriculo insistens. Ms. Agr. Ryck. et recentiores. In aliis Mss. et vett. edd. *circulo.*

CAP. 45. *Secundo Carinate.* Male Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Guelf. *Caprinate.* Ms. Corb. *Crapinate.*

Ore tenus exercitus. Bene et eleganter. Hæc tamen, quod in Ms. Bud. omissa, deleta volebat Rhenan.

Persimplici victu. Ms. Flor. Pichena et recentiores. Vulgo in Mss. et vett. edd. *pro simplici.*

Tolerat. Ms. Bud. *tolerabat:* unde conj. Ernest. *toleraret.*

CAP. 46. *Qui custos adesset.* Ms. Corb. *aderat.*

CAP. 47. *Secutaque. Que* abest a Ms. Harl.

Non in utero repressum. Perperam in scriptis et editis libris, *quia in utero repressum, aut iter juxta editum sit.* Ego ultro sum secutus Mureti emendationem, quam reperi in Beroaldino Taciti exemplari, quod extat Romæ in Bibliotheca Collegii Romani Soc. Jes. manu Mureti emendatum. Tam certa mihi videtur hæc emendatio, ut de ea nulla oriri possit dubitatio. Illustr. Huetius, qui eam non noverat, corrigebat *et iter* pro *aut iter.*

CAP. 48. *Silius Nerva.* Hic cos. appellandus est A. Licinius Nerva Silianus, ut videtur ex vet. lapide, Phlegonte, et epistola consulari

Em. Noris, Opera, Vol. ii, col. 893 sq. Laudatur tamen a Cl. Muratori, Thesaur. Inscript. Vol. i, p. 305. vasculum inscriptum: ASSIS SILANO ET ATTICO COS. Ob eam diversitatem et consensum scriptorum et editorum Taciti librorum nihil mutavi. Silium Nervam, forte ejus patrem, consulem vidimus sup. An. iv, 68.

Virtutibus similes. Ms. Corb. *virtutis.*

Largitionem. Ms. Reg. *largitiones.*

Comi sermone. Ita libri omnes. Lips. mallet *comis:* nec ineleganter; haud tamen necessario.

CAP. 49. *Initium conjurationis.* Ita Mss. Flor. Reg. Agr. Corb. et ed. pr. Sic quoque Ms. Jes. prima manu. Altera manu sic etiam emendatum in Ms. Harl. Puteolan. *conjurationi.* Mox Puteolan. *cupiditate.* Mss. ed. pr. et recentiores, *cupidine.*

Vanus adsimulatione. Ms. Reg. *vanus a simulatione.* Ms. Agr. *vanitatis insimulatione.* Ms. Farnes. *vana assimulatione.* Lips. mallet *vanus æmulatione:* Heins. *vana æmulatione.* Circumfertur inscriptio, sed suspecta, ap. Gruter. p. 354. n. 2. M. ANNAEO LVCANO CORDVBENSI POETAE BENEFICIO NERONIS FAMA SERVATA. Quasi Nero, post Lucani fata minime invidus, ejus famam servasset, operaque lectitari permisisset.

Quintianus. Ita vulgo Mss. et edd. vett. In Ms. Guelf. *Quintilianus.*

Mollitia corporis. Sic Ms. Flor. et edd. recentiores. In Mss. Farnes. Corb. Reg. et ed. pr. *mollitie.* In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *molli corpore.*

CAP. 50. *Finem adesse imperii.* Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *imperio.*

Eo pluribus. Puteolan. *eo propriis.*

Maximus Scaurus. Erudit. Spanheim. de Præstantia et Usu Numismat. Vol. ii, p. 37. emendat *Mamercus Scaurus,* quod nuspiam Scauri cognominentur *Maximi.* At in tanta scriptorum et editorum librorum consensione nihil mutaverim. Tunc enim valde diversa a priscis temporibus nominum ratio, ut observat eruditus Sirmondus in præfatione notarum ad libros Sidonii Apollinaris.

Ardente domo. Frustra tentat Muret. *aurea e domo.* Heins. *marcente domo.* Gronov. *cum madens vino per noctem, &c.* Id de incensa domo intelligend. optime vidit Illustr. Huetius.

CAP. 51. *Spem ac metum.* Placet quoque Lipsio, *spe ac metu:* Acidalio, *spem inter ac metum.*

Conscientia inligare. Ms. Corb. *alligare.*

Erat Chiliarchus. Ita Mss. Reg. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *navarchus:* quod quidem nomen frequens est in scriptoribus et monumentis Romanis. Rarissime vero memorantur Chiliarchi; nec scio utrum ulla de iis extet inscriptio.

Facultas oriretur. Mss. Harl. Bodl. Jes. *oreretur.* Sic quoque in Ms. Guelf. pr. m.

Neque senatui quid manere. Ita Mss. Vatic. Flor. Reg. Agr. ed. pr. et recentiores. Mss. Farnes. et Corb. *quod manere.* Ms. Bodl. et Puteolan. *quod inane esset.* Emendabat Grotius, *neque senatui fidem manere:* Illustr. Huetius, *neque senatum quidem manere,* i. e. ut

ipse explicat, ne senatum quidem expertem conjurationis manere: Agricola, *neque se novum quid monere:* Ernest. *neque salvi quid manere:* omnium infelicissime Lips. *neque se nautam quidem manere.* Si quid foret mutand. sola placeret Grotii emendatio. At non ita displicent vulgata.

Eversæ reipublicæ. Rhenan. *versæ.*

Navare operam....ducere in partes. Ita Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Ryck. et recentiores. In Mss. Reg. Corb. et edd. vett. *navaret....duceret.*

Militum acerrimos. Ms. Corb. *multos acerrimos.* Mss. Harl. Bodl. Jes. vulgari in Mss. errore, *multum.*

Probabantur. Ita libri omnes editi. In Mss. Reg. Jes. Guelf. *probantur.* Sic quoque in Ms. Harl. sed altera manu emendatum, *probabantur.*

Cap. 52. *Metu proditionis permotis.* Ita Mss. Flor. Reg. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et edd. vett. ac recentiores. In Ms. Corb. et Lipsianis quibusd. edd. omissum, *permotis.*

Crebro ventitabat. Heins. emendabat, *creber eo ventitabat.* Pichena, *quo ejus amœnitate captus crebro ventitabat.* Ferri potest vulgata lectio. Mox pro *balneas,* in Mss. Jes. Corb. *balnea.*

Fortunæ suæ mole. Ernest. frustra addi vellet, *fretus.*

Hæc in commune. Mss. Harl. Jes. *hoc.* Ms. Corb. *in communi.*

Qui a conjuratione integri. Ab ed. pr. abest præpositio. In Ms. Bud. *conjurationem.* Unde Rhenan. tentabat *conjuratione,* vel *conjurationis.*

Ne ad libertatem moveretur. Bene Muret. In Mss. Vatic. Reg. Agr. et ed. pr. *ne ad libertatem moraretur.* In Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Puteolan. ceterique omnes, *a libertate moraretur.* In illis adulteratum, *moraretur;* in his, *a libertate.*

Cap. 53. *Circensium ludorum die.* Pars magna Aprilis mensis Cereri sacra: per multos dies ludi edebantur. Tot inter, diem xiii. Calendas Maii, seu 19. Aprilis, a conjuratis statutum existimo. Pridie quidem Idus, seu 12. Aprilis, erant lvdi cerealici, ut jam diximus in notis ex vet. Calendario Hervartiano; si quoque vetustius Calendarium Mapheianum, prid. eid. ludi cereri. Unde istum diem a conjuratis statutum credidit Lips. quod minime probabile. Nam nec notantur Circenses, nec ita solemnis hic dies. Contra vero die xiii. Calendas, seu 19. Aprilis, ut supra in notis observavimus ex Calendario Hervartiano et Laterculo Polemæi Silvii, erant 'Cerealici, Circenses, consulis tertiæ mappæ.' Quod adhuc magis manifestum, hoc ipso die 19. Aprilis Calendarium Mapheianum habet, cer. n. ludi. in. cir. En 'Cereri' dies sacer et 'nefastus, ludi in Circo.' *Nefastus* autem erat hic dies per quem silebant leges, seu tria verba *Do, Dico, Addico,* per quæ prætores sententiam ferre soliti. Inde Ovid. Fast. i, 47. 'Ille nefastus erit, per quem tria verba silentur: Fastus erit, per quem lege licebit agi.'

Domoque. Ms. Flor. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *domo;* omissa copula.

Genibus Principis accidens. Bene Rhenan. In Mss. et vett. edd. *accedens.*

Corpore ingens. Non ita bene Mss. Harl. Bodl. et Puteolan. *vigens.*

Audentiæ habuisset. Lips. e Ms. Vatic. sic et ed. pr. ac recentiores. Mss. Farnes. et Corb. *audaciæ habuisset.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *audaciæ plus habuisset.*

Ferentino in oppido. In ed. pr. *Frentano.* Puteolan. *Ferentano.* At *Ferentanum,* et *Frentanum,* vett. scriptoribus omnino ignota. Itaque emendand. *Ferentino,* ut observat Cluver. Italia Antiq. Vol. i, p. 563. Sic olim ap. Strabon. v, p. 226. legebatur Φερενταvὸν, ubi nunc Φερεντινόν. Egregiam hospitalitatis tesseram a Ferentinis datam exhibet erudit. Gori, Inscript. Antiq. Vol. i, p. 65. Et in Mss. Sirmondi schedis extat vet. Inscr. Ferentini reperta. FORTVNAE SACRVM VOTO SVSCEPTO C. CALINIVS SECVRVS

Gestabatque. Frustra divinat Lips. *tentabatque* vel *jactabatque.*

Magno operi sacrum. Bene Pichena. In Mss. Flor. et Reg. *magno operis.* Ms. Agr. et ed. pr. *magnoperis.* Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *magni operis.* Male Lips. *magnis operis.*

Aut inanem ad spem. Ita Pichena e Ms. Flor. in quo *aut inane aut spem.* Sic quoque Mss. Reg. Corb. et ed. pr. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *inane, aut ipsi Antoniam.* Ms. Agr. e conj. eruditi viri, ut videtur, *aut inani spei.*

Nisi si. Si abest a Ms. Reg.

CAP. 54. *In mucronem ardescere.* Ita Mss. Flor. Reg. ed. pr. et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. omisere præpositionem.

Lætitiam. Ms. Reg. *licentiam.*

Parare....monet. Optime Puteolan. Mendose in Mss. et ed. pr. pro *parare, partiebatur,* vel *partiebatque,* vel *sartiebat.* Inde in Ms. Harl. pro *monet,* altera manu emendatum, *movere.*

Et illuc usque. Ita Mss. edd. vett. et recentiores. Rhenan. *et huc usque.*

De consequentibus. Frustra tentat Grotius, *de conscientibus.*

Etenim uxoris. Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. In Ms. Reg. et ed. pr. *ut enim.* Ms. Corb. *tunc eum.*

CAP. 55. *Graves conjurationes.* Ms. Bodl. *gravesque.* Ms. Flor. *conjuratos.*

Liberales semper. Forte excidit *se;* et scriptum olim, *liberales se semper epulas struxisse; vitam amœnam, et duris judicibus parum probatam.* Nam in Ms. Corb. et ed. pr. pro *et vitam* legitur, *diffideret enim vitam,* repetitis e linea superiore, *diffideret enim.*

Cujus se pariter indicem et testem faceret. Bene Acidal. et Lips. In Mss. Reg. Corb. *jussisse pariter....faceret.* Pro *jussisse* in Ms. Flor. *l; sisse.* Ms. Bud. *vixisse.* Ed. pr. *dixisse.* In Mss. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *adjungere crimen visum: se pariter....facere.* Sic quoque Ms. Harl. pr. m. altera emendatum, *si se pariter....faceret.*

Incusat. Ms. Corb. *accusat.*

Ac secreta. Ita Mss. Flor. Bodl. Jes. Guelf. et ed. pr. In Ms. Harl. *et secreta.* Puteolan. *ac secreto.*

Cap. 56. *Accitur natalis.* Ita Mss. edd. vett. et recentiores. Rhenan. *accitus.*

Interrogantur. Ms. Corb. *interrogabantur.*

Sive internuntius. Ms. Corb. *sive quia internuntius....fuerit.*

An cuncta jam. Lips. et recentiores. In Ms. Corb. *an cuncta quoque jam.* In Ms. Reg. atque ed. pr. *et cuncta jam.* Mss. Harl. Jes. et Puteolan. *ante cuncta.*

Aciliam matrem. Bene Puteolan. In Ms. Reg. *Acciliam.* Mss. Bodl. Jes. *Atiliam.* Mendose ed. pr. *Atillam.*

Cap. 57. *Intacti tormentis.* Optime Mss. Farnes. et Corb. In Mss. Vatic. Flor. et ed. pr. *intactis.* Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *in tantis.* Additum in marg. Ms. Harl. *intacti.*

Carissima suorum. Male Rhenan. *carissima quoque suorum pignorum.*

Magis magisque. In Ms. Corb. tantum, *magisque.*

Cap. 58. *Lætatum.* Ms. Guelf. et ed. pr. Mendose in Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *latatum.*

Sed fortuitus sermo. Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Reg. Guelf. edd. vett. et Ernest. Beroald. emendavit, *si fortuitus:* quod minime necessarium. Plus varietatis et elegantiæ, si *sed* retinueris.

Innuentique. Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Agr. et Ryck. In edd. vett. *annuentique.*

Renuit. Bene Ms. Flor. et ed. pr. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *retinuit.* In marg. Ms. Bodl. *reniduit.*

Cap. 59. *Escendere.* Ita Lips. e Mss. In aliis Mss. et edd. vett. *conscendere.*

Adversum hoc. Ms. Corb. *hæc.*

Comitante. Ms. Corb. *minitante.*

Experiendo confieri. Bene Pichena e Ms. Flor. Vulgo in Mss. *fieri.* In Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *experientia fieri.*

Consciorum. Ms. Guelf. *consociorum.*

Cruciatu aut præmio. Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. In Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *cruciatui.* Sed Scriptores Latini æque dixere, *luxu* vel *luxui, cruciatu* vel *cruciatui.*

Miles potius. Ita Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Ernest. et recentiores. Sic quoque Ms. Guelf. Altera tantum m. emendatum, *dum miles potius;* quod legitur in Ms. Reg. et ed. pr. In Mss. Harl. Corb. *plebs* pro *plebes.*

Immotus his. Ita Mss. Harl. Jes. Corb. ed. pr. et recentiores. Ms. Bodl. et Puteolan. *iis.*

Firmabat. Male Ms. Guelf. et Rhenan. *firmat.*

Tamquam favore. Bene Rhenan. In Mss. et vett. edd. *quamquam.* In Ms. Corb. *pavore,* postea emendatum, *favore.* Contra Ms. Harl. *favore,* in marg. *pavore.*

Corporis forma. Ms. Corb. *fama.*

Arria Galla. Ita Beroald. et recentiores. In Mss. et vett. edd. *Atria Galla.* *Atrii* quidem memorantur in antiquis Inscriptionibus. At ob claritatem nominis et Pisonis nobilitatem certa videtur Beroaldina emendatio.

Domitius Silius. Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Mendose Ms. Flor. *Silus*; ed. pr. *Sillus*; Puteolan. *filius.*

Cap. 60. *Conjurationis manifestum. Manifestum* abest a Mss. Flor. et Jes. Immerito Gronov. omissum vellet, refragantibus ceteris libris scriptis et editis.

Uti viseret. Ita Mss. Flor. Bodl. Jes. Guelf. Edd. vett. et recentiores. Beroald. *ut.*

Granius Silvanus. Mss. Harl. Bodl. Jes. *Gravius.* Ms. Corb. *Sillanus.* Idem Ms. Corb. cap. 71. *Gaius Silanus.*

Suburbano rure. Nomentano, ut dixi in notis, et ut testatur auctor qui vitam Senecæ scripsit. Aliud fuit Nomentanum decimo ab Urbis lapide, ubi percelebres Senecæ vites, de quibus Plin. xiv, 4. Locum hunc, licet paulo longior sit, quod in eo multa sint librariorum ipsiusque Harduini errata, referam: errores emendaturus, simul usus moresque horum temporum ac res Senecæ illustraturus. 'In nostra ætate pauca exempla consummatæ hujus artis [colendarum vitium] fuere: verum eo minus omittenda, ut noscantur præmia, quæ in omni re maxime spectantur. Summam ergo adeptus est gloriam Acilius Sthenelus, e plebe libertina, LX. jugerum non amplius vineis excultis in Nomentano agro, atque $\overline{\text{cccc}}$ nummum venumdatis.' Error certe est in $\overline{\text{cccc}}$ nummum, seu quadringenties centenis millibus nummum, qui efficerent *Angl.* 333,333*l.* Olim fuerit scriptum cccc $\overline{\text{HS}}$, i. e. quadringenta millia nummum, *Angl.* 3,333*l.* 'Magna fama et Vetuleno Ægialo perinde libertino fuit, in Campaniæ rure Liternino, majorque etiam favore hominum, quoniam ipsum Africani colebat exilium. Sed maxima, ejusdem Stheneli opera, Rhemmio Palæmoni, alias Grammatica arte celebri, in hisce XX. annis mercato rus $\overline{\text{DC}}$ nummum in eodem Nomentano decimi lapidis ab Urbe diverticulo.' Novus error $\overline{\text{DC}}$ nummum, seu sexcenties centena millia nummum, qui efficerent *Angl.* 500,000*l.* Corrigendum DC $\overline{\text{HS}}$, i. e. sexcenta millia nummum, *Angl.* 5,000*l.* Id patet ex re ipsa, et vilitate mercis, de qua mox Plinius. 'Est autem usquequaque nota vilitas mercis per omnia suburbana, ubi tamen maxima, quoniam et neglecta per indiligentiam prædia paraverat, ac ne in pessimis quidem elegantioris soli. Hæc aggressus excolere, non virtute animi, sed vanitate primo, quæ nota mire in illo fuit, pastinatis de integro vineis cura Stheneli, dum agricolam imitatur, ad vix credibile miraculum perduxit, intra octavum $\overline{\text{cccc}}$ nummum emtori addicta pendente vindemia.' Error adhuc idem, de quo supra dixi. Nec $\overline{\text{cccc}}$ nummum, seu quadringenties centena millia nummum, sed cccc $\overline{\text{HS}}$, i. e. quadringenta millia nummum, scribendum, ne miraculum fiat monstrum. Monstrum enim foret in agro Nomentano unius vineæ non fundum, sed fructum unius anni, pendente adhuc vindemia, emtum esse $\overline{\text{cccc}}$ nummum, i. e. *Angl.* 333,333*l.* 'Cucurritque nemo non ad spectandas uvarum in iis vineis strues, literis ejus altioribus contra id pigra vicinitate sibi patrocinante: novissime Annæo Seneca, principe tum eruditionis, ac potentiæ, quæ postremo nimia fuit super ipsum, minime utique miratore inanium, tanto prædii ejus amore capto, ut non puderet inviso alias

et ostentaturo tradere palmam eam, emtis quadruplicato vineis illis intra decimum fere curæ annum.' Erudit. Harduin. suo in errore constans, adnotat Palæmonem sexcenties sestertium emisse vineas, Senecam quadruplicata summa, id est, bis millies quadringenties centena millia sestertium, qui efficiunt *Angl.* 2,000,000*l.* Quod quam sit a veritate alienum, quam supra ipsam Senecæ fortunam, nemo non videt. Contra vero Palæmon, ut diximus, vineas emerat DC HS, id est, sexcentis millibus nummum, *Angl.* 5,000*l.* quadruplicata igitur summa eas emit Seneca, vicies quadringentis millibus nummum, *Angl.* 20,000*l.*

Globis militum. Ita Mss. Flor. Reg. Harl. Jes. Guelf. Corb. ed. pr. et recentiores. In Ms. Corb. et Puteolan. *globus.*

CAP. 61. *A visendo eo.* Ita Mss. Flor. Reg. edd. vett. et recentiores. Præpositio abest a Mss. Harl. Bodl. Jes. Rhenan. eam quoque omisit.

Seque rationem valetudinis et amorem. Ita Mss. Flor. Corb. ed. pr. Pichena et recentiores. Puteolan. *se ratione valitudinis et amore.* Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. *seque ratione.... amore.*

Itinere reditum. Sic altera m. emendatum in Ms. Harl. Prius fuerat scriptum, *redditum;* ut et in Ms. Guelf. Mendose in Ms. Reg. et ed. pr. *redditurum.*

CAP. 62. *Referre gratiam prohibetur.* Ita Ms. Reg. Vulgo in Mss. et libris editis, *prohiberetur.*

Et tamen pulcherrimum. Ita Mss. Flor. Reg. Harl. Bodl. Jes. Guelf. edd. vett. et recentiores. Rhenan. *tamen et.* Pichena, falso laudata, teste J. Gronov. Ms. Flor. auctoritate, *jam attamen.*

Habeat. Ryck. et J. Gronov. e Ms. Flor. Vulgo in Mss. et vett. edd. *habebat.*

Tam constantis amicitiæ. In vett. edd. *cujus si memores essent: bonarum artium famam tam constantis amicitiæ laturos.* Faern. omitti volebat, *bonarum artium:* Muret. et Acidal. pro *tam* emendabant *tum,* ut sensus sit, *cujus si memores essent, bonarum artium famam, tum constantis amicitiæ laturos.* Vulgata scriptura videtur anteponenda.

CAP. 63. *Atque talia in commune.* Ita Ms. Reg. In libris editis, *talia velut in commune.* *Velut* frigere recte observat Ernest. Mss. Harl. Guelf. *ultro in commune.* Ms. Jes. *ultra.*

Adversus præsentem formidinem molitus. Ita Mss. Harl. Jes. Guelf. ed. pr. et recentiores. Sic quoque emendatum in Ms. Reg. in quo ante scriptum, *mollitus,* ut habet Ms. Bodl. et Puteolan. In Ms. Flor. *fortitudinem* pro *formidinem.* Ryck. emendavit, *adversus præsentem formidine mollitus.*

Temperaret dolorem, ne æternum susciperet. Ms. Agr. et libri editi, *temperaret dolori.* Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Guelf. *dolorem.* Gronov. emendabat, *temperare dolorem æternum suscipere.* Nulla necessitas mutandi, *ne æternum susciperet.* In Ms. Jes. *temperet.*

In contemplatione. Ms. Bodl. *contemplationem.*

Parco victu. Ita Ms. Flor. pr. m. Ryck. et Gronov. sicque legend. Heinsio jam suboluerat. Postea emendatum in Ms. Flor. *parvo ictu,* quod quoque legitur in Mss. Reg. Agr. Jes. Ed. pr. *cum parvo ictu.* Puteolan. *parvo victu;* probatque Ernest.

Abscedere. Ita Mss. Reg. Guelf. edd. vett. et recentiores. Rhenan. e Ms. Bud. *abscederet.*

Invertere. Male Ms. Reg. *evertere.* Rhenan. frustra tentat, *innectere.*

Cap. 64. *Inhiberi mortem imperat.* Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Puteolan. ac Ryck. *Inhiberi mortem* habent quoque Mss. Flor. Reg. Bud. Agr. Corb. et ed. pr. verum ab iis abest, *imperat*: unde Bernegger. emendavit, *inhibere.*

Qui crederent. Ms. Reg. *crediderint.*

Mitiore spe. Ms. Corb. *meliori spe.*

Postea annos. Ms. Reg. *post.*

Lentitudine mortis. Bene Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Puteolan. et recentiores. Sic enim legebat vet. Schol. Juvenalis laudatus inter Testimonia Veterum. In Ms. Reg. ed. pr. aliisque nonnullis, *lenitudine.*

Statium Annæum. Ms. Jes. *Annium.*

Frigidus jam artus. Ita Mss. Flor. Reg. Harl. Bodl. Jes. Bud. Guelf. edd. vett. et recentiores. In Ms. Corb. et Beroald. *frigidis jam artubus.*

Cluso corpore. Bene Mss. Flor. et Bud. Id enim antiquum et ex usu hujus temporis, ut patet ex Neronis nummis, IANVM CLVSIT. In libris editis, *clauso.*

Præscripserat. Ita Ms. Reg. ed. pr. Lips. et recentiores. Puteolan. *perscripserat.* In Ms. Harl. *scripserat.*

Etiam tum. Ryck. edidit, *etiam num.* Sic quoque emendabat Heins. Minime tamen repugnat, *etiam tum,* nempe jam prædives et præpotens, cum aliquot ante annis codicillos scriberet.

Cap. 65. *Opera Pisonis.* Ita Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Guelf. ed. pr. et recentiores. Puteolan. *ope:* sic quoque in marg. Ms. Bodl.

Quasi, insonti. Puteolan. ut et plerique Mss. *insonti.* In Mss. Flor. Reg. et ed. pr. *insontibus.* Vett. edd. ita distinguunt, *quasi insonti: claritudine virtutum ad summum fastigium delecto.* Frustra tentant Acidal. et Pichena, *insonti et claritudine.*

Non referre. Ms. Corb. *deferre.* Forte pro *differre,* ut habet Ms. Agr.

Demoveretur. Ita Mss. Flor. Reg. Guelf. ed. pr. et recentiores. Puteolan. *dimoveretur.* Sic et Ms. Bodl. pr. m. altera emendatum, *demoveretur.*

Cap. 66. *Accensis judicibus.* Mss. edd. vett. et recentiores, *accensis quoque indicibus.* Lips. merito omisit, *quoque,* errore librariorum repetitum e superioribus, *militaris quoque conspiratio.*

Ad prodendum. Ms. Corb. *perdendum.*

Renidens. Mss. edd. vett. et recentiores. Male Alciat. *renitens.*

Cervario Proculo. Perperam Mss. Reg. Guelf. *cum vario Proculo.*

Cap. 67. *Eorumdem indicio.* Ita Mss. ed. pr. et recentiores. Puteolan. *eorum.*

Pervertitur. Male Ms. Reg. et ed. pr. *prævertitur.*

Inermibus et effœminatis. Ms. Jes. *inermis.* Copula *et* abest a multis Mss.

Ad oblivionem sacramenti. Quodnam milites Cæsari, quod homines Deo sacramentum præstare debeant, egregie docet Epictetus ap. Arrian. i, 14. Ὥσθ' ὅταν κλείσητε τὰς θύρας, καὶ σκότος ἔνδον ποιήσητε, μέμνησθε μηδέποτε λέγειν ὅτι μόνοι ἐστέ. Οὐδὲ ἐστέ· ἀλλ' ὁ θεὸς ἔνδον ἐστί····τούτῳ τῷ θεῷ ἔδει καὶ ὑμᾶς ὀμνύειν ὅρκον, οἷον οἱ στρατιῶται τῷ Καίσαρι· ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν τὴν μισθοφορίαν λαμβάνοντες, ὀμνύουσι πάντων προτιμήσειν τὴν τοῦ Καίσαρος σωτηρίαν. Ὑμεῖς δὲ δέον τοσούτων καὶ τηλικούτων ἠξιωμένοι οὐκ ὀμόσετε; ἢ ὀμόσαντες οὐκ ἐμμενεῖτε; καὶ τί ὀμόσετε; Μὴ ἀπειθήσειν μηδέποτε, μηδ' ἐγκαλέσειν, μηδὲ μέμψασθαί τι τῶν ὑπ' ἐκείνου δεδομένων· μηδ' ἄκοντας ποιήσειν τι, ἢ πείσεσθαι τῶν ἀναγκαίων. Ὅμοιός γε ὅρκος οὗτος ἐκείνῳ· ἐκεῖ μὲν ὀμνύουσιν αὐτῷ μὴ προτιμήσειν ἕτερον, ἐνταῦθα δὲ αὐτοὺς, mallem αὐτὸν, ἁπάντων. 'Cum igitur fores clauseritis, et conclave tenebrosum effeceritis, cavete ne umquam dicatis vos esse solos. Sed Deus intus est····Huic Deo et vos tale dare jusjurandum oportebat quale milites Cæsari. Verum illi quidem conducti stipendiis jurant salutem Cæsaris sibi rebus omnibus fore antiquiorem. Vos autem tot et tantis affecti a Deo beneficiis, non jurabitis? aut cum juraveritis, fidem non servabitis? Et quid jurabitis? Vos numquam non ei obtemperaturos: numquam eum incusaturos: numquam reprehensuros quidquam ab illo datum: numquam invitos quidquam vel facturos, vel toleraturos, quod sit necesse. Jusjurandum hoc illi est simile. Nam illi quidem jurant se neminem Cæsare; hi, se neminem Deo antiquiorem habituros.'

Oderam te. Ita libri omnes scripti et editi. Adnotabat tamen Illustriss. Huetius: *omnino sensus postulat, ut negativa particula præfigatur* non oderam te, *vel ut sic legatur*, non amabam te. Huetiana emendatio primum mihi arriserat. Postea nihil mutand. existimavi propter consensum librorum et militaris viri incomtos et validos sensus. Dignumque Flavio responsum, si sic legas: *Oderam te····Nec quisquam tibi fidelior militum fuit, dum amari meruisti ····Odisse cœpi, postquam parricida, &c.*

Et auriga. Ms. Corb. Copula abest a Mss. Harl. Bodl. Jes. et libris editis.

Incomtos et validos. Ita Ms. Corb. ed. pr. et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *et incomtos.* Rhenan. *sed validos.*

Vejano. Puteolan. *Veianio.* Ms. Jes. *Veglano.* Ms. Corb. *Veranio.*

Quam Flavius. Male in Mss. et vett. edd. *quamvis:* unde Freinshem. tentabat, *qua visa.*

Ne hoc. Ita Mss. Puteolan. *hæc.*

Duobus ictibus caput amputavisset. Vigente republica, securi in reos animadversum; sub principibus, gladio: artisque fuit rotato ense caput amputare. Inde Lucan. viii, 673. 'Nondum artis erat caput ense rotare.' Caio Caligulæ, hactenus inauditæ crudelitatis Principi, aderat *miles decollandi artifex*, Suet. Cai. 32.

Admonitusque. Ita Mss. Flor. Reg. Corb. ed. pr. et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. omisere copulam.

Cap. 68. *Subveniri potuisse.* Male tentat Faber, *obveniri.* In Ms. Jes. *subvenire. Potuisse,* habent Mss. Flor. Reg. Harl. Bodl. Jes. Guelf. edd. vett. et recentiores. Rhenan. e Ms. Bud. *posse.*

Degeneravere. Ita Mss. ed. pr. et recentiores. Puteolan. *denegavere.*

Sed ex conjuratis. Ita Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Ernest. et recentiores. In Ms. Reg. et Puteolan. *sed conjurati.* In Ms. Corb. et ed. pr. *sed et conjurati.*

Ex intima. Mss. Corb. Reg. et ed. pr. *ex nimia.*

Ferociam amici. Mallet Lips. *animi.* At *amici* optime convenit.

Repens causa. Ita Mss. vett. et recentiores edd. Lips. *recens. Repens* pro *recens* sæpissime dixit Tac.

Et Cæsarem. Male Beroald. *ad Cæsarem.*

Cap. 69. *Speciem judicis.* Bene Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. In Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *judiciis.* Rhenan. *judicii.*

Gerelanum. Ms. Reg. *Gerellanum.* Frustra conj. Reines. *Ceretanum.*

Occupare.... opprimere. Ms. Corb. *occuparet.... opprimeret.* Mss. Harl. Jes. habent quoque, *occuparet.*

Munia consulis. Ms. Corb. *consul.* Alternis diebus hæc munia implebant consules.

Conviviumque celebrabat. Conviviumque Mss. ed. pr. et recentiores. Puteolan. omisit copulam. Ms. Bodl. et Puteolan. *celebrarat.* Mss. Flor. Guelf. ed. pr. et recentiores, *celebrabat.*

An dissimulando. Ms. Bodl. et Puteolan. *aut.* Ms. Jes. *ut.*

Omissi sunt. Ita Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Puteolan. et recentiores. In Ms. Reg. et ed. pr. *emissi sunt.* Non ineleganter quidem. Sed elegantius *omissi sunt:* tunc enim recessit custodia.

Ex mensa exitium. Sic emendand. feliciter conjecit Franciscus Medicis. Freinshem. et recentiores omnes probavere. In Mss. et edd. vett. *et mensæ.* Ms. Corb. *exitum.* Rhenan. *imminens exitium.*

Cap. 70. *M. Annæi Lucani.* Corrupte Mss. et vett. edd. *Manenio et Lucani. Manie,* vel *Mame et Lucani.*

Vulneratum militem. Probabile est militem illum fuisse Lycidam, de quo dictum est in notis. Alii tamen volunt esse Tullum, de quo idem Lucan. ix, 805. 'Sed majora parant Lybicæ spectacula pestes. Impressit dentes Hæmorrhois aspera Tullo Magnanimo juveni, miratorique Catonis. Utque solet pariter totis se effundere signis Corycii pressura croci: sic omnia membra Emisere simul rutilum pro sanguine virus. Sanguis erant lacrymæ: quæcumque foramina novit Humor, ab his largus manat cruor: ora redundant, Et patulæ nares: sudor rubet: omnia plenis Membra fluunt venis: totum est pro vulnere corpus.'

Ejusmodi mortis. Ms. Corb. *ejusdem.* Post *obisse.*

Cap. 71. *Gaudium id. Id* abest a Ms. Agr.

Remuneratur. Mss. Corb. et Jes. *remunerantur.* Sic quoque Ms. Harl. pr. m. altera, *remuneratur.*

Vanitate exitus. Ita libri omnes. Faern. tentabat, *velocitate.*

Existimarentur. Ita Mss. vel *extimarentur,* quod idem est, ut norunt, qui Mss. codd. terere sunt soliti. Frustra Pichena, *extimerentur,* quod verbo *extimescere* nonnumquam utitur Tac.

Novio Prisco. In Ms. Guelf. *Nævio.* Ceteri Mss. et vett. edd. *Novio.* Male Ryck. et alii, *Nonio.* In vet. lapide ap. Gruter. p. 104. n. 6. D. NOVIVS. PRISCVS.

Antonia Flaccilla. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *Antonia.* Ms. Bodl. *Flaccilla,* ut volebat Ill. Huetius. Puteolan. *Flacilla.* Ms. Reg. *Artoria Flacilla.* Ed. pr. *Arcoria.* Ms. Corb. *Artonia Facilla.*

Gloriam ejus. Ita Mss. et edd. omnes vett. Recentiores, *eis.*

Rufius Crispinus. Bene Ms. Jes. In Mss. Harl. Bodl. et edd. vett. *Rufrius.*

Verginium et Rufum. In Mss. et vett. edd. *Verginium* vel *Virginium Rufum.* Bene Lips. *Verginium et Rufum.* Forte etiam scriptum olim *et Rufum Musonium.* Verginius fuit Persii præceptor, ut auctor est qui vitam ejus scripsit: 'Inde Romæ apud Grammaticum Rhemmium Polemonem et apud Rhetorem Verginium Flaccum.' Pro *Flaccum* in Ms. Vulcanii, *Flavum;* in Ms. Vatic. 1518. quem vidi in Bibliotheca Vaticana, *Flavium.*

Blitio Catulino. Ms. Harl. et Puteolan. *Catullino.*

Cæsonius Maximus. Perperam in multis Mss. *Cæsenius.*

Sine supplicio. In Ms. Flor. *sin supplicio.* Male in cet. Mss. et vett. edd. *in supplicio.*

Cap. 72. *Concione militum. Militum* abest a Ms. Corb.

Quoque effigies eorum sisteret. Ita Mss. et vett. ac recentiores edd. Rhenan. *eorum quoque.* In Ms. Corb. pro *sisteret, statuit;* scriptum forte pro *statuerit.*

Consularia insignia. Ita Mss. et vett. edd. ac recentiores. Beroald. addidit, *dedit etiam consularia insignia.*

Etiam matri. Etiam abest a Ms. Corb.

Cap. 73. *Vocato senatu.* Verba Ernesto suspecta. Additum saltem vellet, *iterum vocato.* Supra enim, *vocat senatum.* Sed haud ita diligens verborum indagator Tac. Hinc *vocat senatum* · · · · *vocato senatu* · · · · *concione habita* · · · · *oratione habita.*

Viros insontes. Bene Ms. Corb. et edd. recentiores. Vulgo in Mss. et edd. vett. *viros et insontes:* unde Freinshem. tentabat, *claros et insontes.*

Aut metum. Ms. Corb. *metumque.*

Et fatentur. Ernestus mallet, *fatebantur,* ni vixerint, cum hæc scriberet Tac. Certe vivere potuerunt.

Neu composita. Bene Lips. In Mss. et vett. edd. *Neu compositam et obliteratam mansuetudinem Principis:* quod absurdum. Tentabat quoque Ernest. *neu composita re et obliterata, mansuetudinem Principis.* At probabilior Lipsii emendatio. Alii quoque emendant, *neu composita, aut obliterata:* eod. sensu.

Cap. 74. *Et grates Deis.* Scripti et editi libri addunt, *decernuntur.* Sed vox redundat, ut recte monuit Lips. et omnino delenda.

Qui occulta. Certe, cum hæc relego, *honos Soli, cui est vetus ædes* · · · · *in quo facinus* · · · · *qui occulta,* si librarii nihil peccarunt, accusanda Taciti indiligentia. Ignoscendum tamen, *Quandoque bonus dormitat Homerus.*

Mensis quoque Aprilis. Ita Mss. Reg. Corb. et ed. pr. Puteolan. *mensisque.*

Ipse eum. Ms. Reg. *ipse enim.*

Ut templum. Ut abest a Mss. Harl. Jes.

Venerationem Deum. Ms. Reg. *venerationem ad Deum item hominum merito.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et vett. edd. *venerationem item hominum merito.* In recentioribus edd. omissum, *item.* Muret. Ursin. Schurzfleisch. pro *hominum* emendabant *numinum.* Jac. Gronov. *cœlitum.* Ex Ms. Reg. et ipso sensu emendavi, *Deum.* Glossema est, *item hominum.*

Ad omina solum sui exitus. Bene Ms. Corb. altera m. Nam prima erat, ut in ed. pr. *ad omnia solum.* *Omina* habet quoque Ms. Bodl. sed mendose, ut multi Mss. *dolo sui exitus.* Ms. Flor. *dolum.* Inde Puteolan. *ad omina olim sui exitus.* Ms. Agr. *quod ad omen futurum sui exitus vertebatur.* At mera est librarii conj. quam ne Ryck. quidem probavit. Verius et ex Mss. emendavi, *ad omina solum.*

NOTÆ ET EMENDATIONES

AD LIBRUM DECIMUM SEXTUM ANNALIUM

C. CORNELII TACITI.

Cap. 1. *Et promissa.* Bene Mss. Harl. Bodl. Jes. Puteolan. et recentiores. Sic quoque Pichena e Ms. Flor. Ait tamen Gronov. in Ms. Flor. scriptum, *et promisso.* In Ms. Reg. et ed. pr. *ex promisso.*

Haud dubiam. Mss. Bodl. Jes. Corb. *dubie.* Mox in Ms. Corb. *detraxit.*

Præsentibus bonis. Addunt Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *latuerint;* quod recte omissum in Mss. Flor. Reg. Bud. Corb. ed. pr. et recentioribus. Prius enim dictum, *occulta.*

Ut conjectura demonstraret. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Reg. Corb. et edd. vett. *demonstrat.* Freinshem. emendavit, *demonstret.* Ernest. ex erasa Ms. Guelf. syllaba conjecit, *demonstraret.* Quod verius et aptius.

Et alias infensi. *Et alias* absunt a Ms. Reg. et ed. pr.

Cap. 2. *Nec missis.* In scriptis et editis libris, *nec missis visoribus, per quos nosceret.* At *visoribus* vox insolens, nec umquam scriptoribus Latinis audita; indigna etiam brevitate Corneliana. Librarii, quorum ætate vigere potuit, eam ad libri oram adscripsisse videntur; inde ipsum in librum irrepserit. Eadem est quoque Cl. Ernesti sententia.

Vera adferrentur. Bene Mss. Reg. Corb. Puteolan. *adferrentur.* Perperam in Mss. Harl. Jes. et ed. pr. *assererentur.* Male quoque Ms. Flor. *adserrerentur.* Forte tamen hic error innuit emendand. *adseverarentur.* Sæpe enim in hoc verbo errant librarii. Vide jam dicta in not. et emend. ad An. ii, 83.

Partam prædam. Ita libri scripti et editi. Acidal. frustra tentat, *paratam.*

Aveherent. Bene Ernest. Verbum enim illud exquisitius est, quam *adveherent,* ut est in Mss. et vett. edd. solito librariorum errore.

Delectum navigium. Boxhorn. incassum emendat, *remigium.*

Populus credulitate. Male Puteolan. *populus plus.* Natus error, quod in quibusd. Mss. ut in Ms. Bodl. sit scriptum per literarum compendia *plus*, et in marg. *populus.*

Prudentes····tulere. Bene Mss. Flor. Corb. Reg. *tulere.* At corrupte in iis, ut in ceteris Mss. *prodentis* pro *prudentes*, quod forsan erat antique scriptum *prudentis*, vel *prudenteis.* In Mss. Harl. Bodl. Jes. *tulerat* pro *tulere. Ac*, &c.

A vatibus oratoribusque. In Ms. Flor. *auaratoribus oratoribusque.* Mss. Vatic. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Corb. *ab aratoribus oratoribusque.* Ms. Agr. *ab auctoribus oratoribusque:* sed, ut sæpe monuimus, non ex vett. libris, sed ex viri eruditi conj. Inde Gronov. emendabat *ab actoribus.* Melius veriusque Lips. *a vatibus.* Vates enim et oratores in hoc ludicro certabant. Suet. Ner. 12. ‘orationis carminisque Latini coronam’ memorat. Bene itaque Cl. Gordon, *The Poets and Orators, in their panegyrics upon the Prince, borrowed from thence their chief themes.*

Provenire terram. Ita Mss. Flor. Reg. Harl. Bodl. Corb. Guelf. ed. pr. et recentiores. Puteolan. emendavit, *terræ;* Rhenan. *terra;* Lips. *terras.*

Servilia fingebant. Ernest. veretur, ne *ingenia* exciderit.

CAP. 3. *Multos per annos.* Ms. Corb. *per multos.*

Promissi specus. Hæc absunt a Mss. Reg. Agr. et ed. pr. Ms. Flor. et Puteolan. *promi specus.* In Mss. Bodl. Guelf. *dum hoc vel illo loco promi specus.* Mss. Harl. Jes. *dum hæc vel illo loco promi specus.* In Ms. Harl. altera m. emendatum, *hoc.* Beroald. emendavit, *promissi specus;* quæ forte redundant. Specus enim erat in agro Cesellii Bassi jam effosso, et latis circum arvis.

Non falsa ante. Male Ms. Harl. *falso.* Ms. Flor. *antea.*

Primum elusum. Ita plerique Mss. et Puteolan. In Ms. Reg. et ed. pr. *primo;* quod auribus foret gratius.

CAP. 4. *Propinquo jam lustrali.* Ita libri scripti et editi, ante Cl. Ernest. qui omisit, *jam.* Eum secutus est Cl. Lallemand.

Adjicitque facundiæ. Ita Mss. Flor. Guelf. Corb. ed. pr. et recentiores. Puteolan. omisit *que.*

Adversus æmulos. Ms. Reg. *adversum æquos æmulos.* Mss. Harl. Bodl. Corb. et ed. pr. *adversum æmulos.* Lips. mallet, *seque unum adversus æmulos.*

Viserentur. Mss. et ed. pr. *viserent.* Puteolan. aliique, *viserentur.* Sic quoque in Ms. Jes. altera m.

Et cœtum illum. Et omisit Pichena, errore forte operarum. Nam extat in Ms. Flor. aliisque libris scriptis et ante editis.

Plebs quidem Urbis. Bene Mss. Reg. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *verbis* pro *Urbis.*

CAP. 5. *Severamque adhuc····retinentes Italiam.* Ita Mss. et vett. edd. In uno Ms. Agr. *severaque et adhuc antiqui moris retinente Italia*, quod Freinshem. deinde ceteri, edidere. Nihil ego mutaverim in tanto librorum consensu. Immo Ms. Agr. a Taciti sensu alienus mihi videtur. Omnis enim Italia tunc non erat severa et antiqui moris retinens, sed remota tantum ab Urbe municipia: Urbis proxima, ejus lasciviæ contactu erant fœdata. *Italiam* autem hic usurpat

Tacitus, ut Ferentini usurpavere in egregia hospitalitatis tessera, qua municipium suum in Pomponii Bassi clientelam recipi rogant, gratulanturque Trajano, qui AETERNITATI. ITALIAE. SVAE. PROSPEXIT. Tesseram integram v. ap. Cl. Gori, Inscr. Antiq. Vol. i, p. 65. Ferentini, nunc *Frenti*, oppidum Etruriæ.

Per longas provincias. Ita Mss. vett. edd. et recentiores. Pichena ex ancipiti scriptura Ms. Flor. in quo *longuas*, edidit *longinquas*. At *longas* pro *longinquas* usurpari patet ex Sil. Ital. vi, 628. 'Et remeans longis olim Tirynthius oris.'

Turbarent gnaros. Ms. Agr. *turbarentque*.

Plerosque equitum. In Ms. Reg. et ed. pr. *plerosque militum*.

Redditum odium. Groslotius mallet, *editum odium*.

Cap. 6. *Ut Romanus mos.* Ms. Agr. *Romanis*.

Cap. 7. *Recordantibus lætam.* Muret. emendabat, *recondentibus*, quod *palam* opponatur: Ernest. *lætam, recordantibus impudicitiam, &c.*

Dilatum est. Acidal. tentabat, *dilatus est*. Nec male, *dilatum*.

Objectavitque. Ms. Corb. *objectatumque*.

Duci partium. Mss. Bud. et Corb. *dux partium*.

Ita inscriptam. Ita immerito suspectum Ernesto. Sic enim certum fuisse inscriptam, *duci partium*. Alias ambiguum foret: inscribi enim potuisset, *dux partium ;* in qua inscriptione fuisset minus criminis.

Ac ne memoria. Bene Lips. In Mss. Harl. Bodl. Jes. ac Puteolan. *ac ut. Ut* abest a Mss. Flor. Reg. Corb. Agr. et ed. pr.

Animo præruptum. Ita Mss. Vatic. Flor. Harl. Bodl. Jes. Corb. Lips. et recentiores. In Ms. Reg. et edd. vett. *promtum ;* quod quoque additum margini Ms. Harl. At *præruptum* dicitur, ut sup. An. iii, 5. 'prærupta dominatio,' i. e. audax et effrænis. Ad vocem *præruptum* in suo exemplari adnotaverat Corbinelli. Nos dicimus, *rotto, rovinoso.*

Cap. 8. *Ipsum dehinc Silanum.* Lips. opinatur eumd. esse Silanum, de quo Schol. Juvenal. i, 33. 'Magni delator amici.' Scholiastes: 'Heliodorum dicit Stoicum philosophum, qui Licinium (emendat Lipsius *L. Junium)* Silanum, discipulum suum, cum argueretur conjurationis, inficiantem, præter domesticam delationem, etiam testimonio oppressit.' Objecta Silano alia crimina: videtur ergo diversus.

Inania simul. Male in aliquot Lipsii edd. *et inania*.

Exterritus erat. Erat abest a Ms. Reg. Ursinus delebat, *exterritus*. Gruter. hæc tantum retinet, *nam Silanus intentior metu exitio patrui.* Servanda omnia. Verbum *exterritus* usurpavit Tac. An. ii, 55. et alibi passim.

Calpurnius Fabatus. Prosocer Plinii, cujus extant tres epistolæ ad Fabatum, Plin. Ep. iv, 1. v, 12. viii, 10. In vet. inscr. ap. Gruter. p. 382. n. 6.

C. CALPURNIUS. L. F. OVF

FABATVS

VI. VIR. IIII. VIR. I. D. PR. M

PRAEF. PRAET. TRIB. MIL. LEG. XXI. RAPAC
PRAEF. COH. VII. LVSITAN. ET
NATION. GETVLIC. ARSEN
QVAE. SVNT. IN. NVMIDIA
FLAM. DIVI. AVG
EX. PATRIMONIO. T. F. I.

'C. Calpurnius Fabatus, Lucii filius,' erat e tribu 'Oufentina.' Mortuus est, imperante Trajano, ut patet ex epistola Plin. x, 121.

CAP. 9. *Consulto senatus.* Ita Mss. edd. vett. et recentiores. In mediis, *senatusconsulto.*

Senectus ejus expectabatur. Egregie, uti solebat, Franciscus Medicis. Perperam in Mss. et ed. pr. *senatus ejus expectabatur.* Ms. Agr. *penates ejus.* Emendaverat Puteolan. *senatus jus:* Palmerius, *senatus jussus.* Davanzati, *exitus ejus:* et in interpretatione, *s'aspettava il suo fine.* Jam supra dixit Tac. An. xiii, 33. 'P. Celerem, accusante Asia, quia absolvere nequibat Cæsar, traxit senecta donec diem obiret.' Bene quidem, sed non Italica Davanzati brevitate, Cl. Gordon, '*Cassius was transported into Sardinia, and, in regard of his great age, the short remains of his life were spared.*' Frustra Heinsius pro *expectabatur* tentat *respectabatur.*

CAP. 10. *Interfectum esse.* Ernest. existimat olim fuisse scriptum, *interfectum a se.*

Ad accusandum. Ita Mss. et edd. vett. ac recentiores. In mediis quibusd. *ad accusationem.*

Sanguinem et vestes respersas. Ms. Agr. *sanguine vestes respersas.* Quod primum arridet. Postea displicet ille verborum ordo, qui non est antiquus.

Implexa luctu. Implexa deletum vellet Acidal. repetitum ex superiore verbo *amplexa* ratus. Eruditus Petav. emendabat, *impexa.* Eleganter quidem. At recte quoque dictum, *implexa;* et cum Pollutiæ luctu optime convenit.

Nec ullis alimentis. Usa addit Ms. Agr. ediditque Ryck. Non ea est hujus codicis auctoritas, ut, ceteris libris refragantibus, quidquam mutetur.

Egressus obsidens. Male Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *ne egressus.*

Audiret insontem. Male Ms. Agr. *ne occideret insontem.*

Et invidiæ. J. F. Gronov. et Ryck. mallent, *invidia.*

CAP. 11. *Sibi quemque.* Ms. Reg. et ed. pr. *quæque.*

Ut relinquerent. Mss. Flor. Corb. *relinqueret;* quod edidit Gronov. et ad labentem animam retulit.

Senior. Acidal. et Illustr. Huetius mallent, *seniores.* Favet Ms. Flor. in quo, *seniore.*

Prima ætas. Acidal. mallet, *proxima:* nec displicet Ernesto, quia præcessit, *prius.*

Extinguuntur. Ita Mss. Harl. Bodl. Corb. et Puteolan. In Mss. Bud. Guelf. Agr. Jes. et ed. pr. *extinguitur.*

Sine arbitro. Ita Mss. Bodl. Jes. sic quoque Pichena e Ms. Flor. Ryck. e Ms. Agr. In aliis Mss. et edd. vett. *sine arbitrio.* Unde Torrentius emendabat, *suo arbitrio.* Faber, *ejus arbitrio,* vel *libero arbi-*

trio. J. F. Gronov. *sine arbitrio remittens.* *Sine arbitro* jam dixit Tac. An. i, 26. 'An præmia sub dominis, pœnas sine arbitro esse.'

CAP. 12. *Junium mensem transmissum.* Ut jam dixi in notis, opinor *mensem* redundare. Frustra quidam tentant, *transnominatum.* Tacitus non ait transmissum, seu omissum, fuisse mensem Junium; sed omissum Junium, ob infaustum Juniorum nomen.

Junium fecissent. Bene Lips. nam mendose Mss. Flor. Reg. *Junctum fecissent.* In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *Junii tum fecissent.*

CAP. 13. *Ad vicina Urbi.* Ita Mss. Reg. Agr. ed. pr. et recentiores. In Ms. Flor. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *ad mœnia Urbis.* In Ms. Bud. mendose, *ad mœnia vicium Urbi,* pro *vicina.*

Vis pestilentiæ. In pestilentiis ac pestibus maximum est momentum, ut populorum urbiumque amplitudo ac frequentia cognoscatur. Nec istud argumentum ab historiæ Romanæ enarratoribus hactenus fuit pertractatum. In eo igitur evolvendo tanto libentius immorabor.

DE PESTILENTIA, QUÆ ROMÆ GRASSATA EST ANNO U. C. 818. J. C. 65. ET DE PESTE, QUÆ IBIDEM, TITO PRINCIPE, SÆVIIT.

A. U. C. 818. tempestatibus et morbis fuit insignis. Tanta fuit in Urbe vis pestilentiæ, ut in uno autumno triginta hominum millia perierint. Teste enim Suetonio in Ner. xxxix. *Accesserunt tantis ex Principe* Nerone *malis, probrisque, quædam et fortuita: pestilentia unius autumni, qua triginta funerum millia in rationem Libitinæ venerunt.* Eadem exscripsit Orosius, vii, 7.

Lipsius tamen, Urbis magnificentia motus, Suetonium ejusve librarios hic errasse contendit, et emendat, *trecenta funerum millia:* eumdem postea numerum Cl. Chevreau, multique rerum Romanarum scriptores postea prodidere; nulla omnino necessitate, immo historiæ damno. Abunde enim Libitinæ satisfactum, si pestilentia triginta hominum millia uno autumno occumbant. Pestilentiam quoque illam Tacitus inter morbos, non inter pestes, recenset.

Ex numero autem Romæ incolarum, quem exhibui sup. in notis et emendationibus ad An. xii, 23. emortualis numerus fuit Romæ singulis annis hominum circiter 36,900. Hoc anno, quo sæviit pestilentia ad minimum fuit hominum 57,700. Illum ergo annum morbis fuisse insignitum merito scripsit Tac.

Alia omnino ratio, cum urbs, qualis erat Roma, peste vastaretur. Hanc luctuosam calamitatem, quantaque alias non fuerat, Romæ contigisse, Tito Principe, novimus ex Suet. Tit. 8. et ex Victore in Epitom. Illam Eusebius in Chronic. perperam ad Vespasiani Principatum retraxit. Quam vero stragem ediderit, his verbis docet: 'Lues ingens Romæ facta, ut per multos dies in ephemeridem decem millia ferme mortuorum hominum referrentur.' Quæ cum multi legunt, vel quanta fuerit hæc lues non attendunt, vel, si attenderint, non satis percipiunt, grandioresque esse numeros exclamant.

Quibus ut fiat satis, observandum est plurimis tristissimisque urbis

Londini experimentis compertum esse, auctore Cl. Petty, ***Several Essays in political Arithmetic***, p. 31. peste absumi quintam ejus incolarum partem, ⅕. Sic anno 1665. quo teterrima pestis Londini sæviit, periere homines 97,000. quæ tunc erat hujus urbis pars quinta. Verum ut notat idem Cl. Petty, ibid. p. 61. si pestis in calidioribus Orientis, Hispaniæ, Italiæ, Ægypti, urbibus sævierit, duplum perit, $\frac{2}{5}$. aut etiam aliquanto plus. In hac ergo peste, quæ, optimo Principe Tito, deflagravit, si periisset tantum quinta incolarum Urbis pars, ⅕. occubuissent homines circiter 236,000. si perierit, uti contingere solitum est, altera pars quinta, $\frac{2}{5}$. occubuere homines 472,000. In tanta strage non mirum si 'per multos' dies, teste Eusebio, 'in ephemeridem decem millia ferme mortuorum hominum' relata sint.

De peste, quæ, Tito Principe, sæviit, hic disserui, tum quod non ita commodum fuisset id fuse persequi infra in Appendice Chronologica, tum quod clarius patesceret, quo sensu accipienda pestilentia, quæ, Nerone Principe, contigit.

Depopulabatur. Male Mss. Bodl. Jes. ***populabantur.***

Perinde et ingenua. Ita Mss. Reg. Corb. Harl. ed. pr. et recentiores. Puteolan. ***perinde ac.*** Tac. inf. Hist. iv, 43. 'Perinde dives et eloquentia clarus.'

Obtulerant. Ms. Corb. ***contulerant.*** Mox pro ***casibus*** male Mss. Harl. Jes. ***classibus.***

Cap. 14. ***Inquies animo.*** Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. ***inquietus.*** In marg. Ms. Bodl. additum, ***inquies ;*** ut habent libri optimi.

Pammenem. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. ***Parmenen.*** In Ms. Corb. ***Pammanem.***

Amicitiis innexum. Bene Lips. et recentiores. Vulgo in Mss. et vett. edd. ***innixum.*** In Ms. Jes. ***inmixtum.***

Et consultationes. Ita Mss. Flor. Corb. Pichena et recentiores. In Ms. Agr. ***consultatores.*** Ceteri Mss. et vett. edd. ***consolationes.*** In marg. tamen Ms. Harl. additum, ***consultationes.***

Simul annuam. Ita Mss. Flor. Corb. Guelf. ed. pr. et recentiores. Puteolan. ***simulque.***

Nemo obsignaret. Digest. libr. xxxvii. Tit. de bonorum possessione. leg. 7. ex Juliano. 'Cum tabulæ testamenti plurium signis signatæ essent, et quædam ex his non parent, septem tantum signa maneant: sufficit ad bonorum possessionem dandam, septem testium signa comparere : licet non omnium, qui signaverint, maneant signa.'

Monitus prius Anteius. Ms. Flor. ***Anteio.*** Acidalio quoque et Freinshemio placebat, ***extitisset, monito prius Anteio.***

Cap. 15. ***Apud finem Ligurum.*** Male tentat Lips. ex corrupto Taciti loco in Vit. Agr. 7. ***apud fanum Ligurum.*** Ut ipse fatetur, 'finem Ligurum' memorat Liv. xxxiii, 37. 'Redeuntes inde Ligurum extremo fine.' Distincte Plin. iii, 5. 'Flumen Macra Liguriæ finis.' et Vibius Sequester, p. 354. 'Macra Liguriæ fluvius secundum Lunam urbem.' Periit quidem 'primum Etruriæ [oppidum] Luna portu nobile,' Plin. iii, 5. Sed manent rudera in agro vocitato ***il Lunegiano.*** Portus vero, seu verius sinus, ut observat Harduinus,

nunc appellatur *Golfo della Spezzia.* Hac in vicinia id temporis erat Ostorius.

Causa festinandi. Ms. Corb. *maturandi.* Quæ sequuntur, *ex eo oriebatur*, Grutero suspecta; a librariis addita opinatur. In Ms. Agr. et ed. pr. *exoriebatur*, quod Grutero quoque placebat.

Ingenti corporis robore et armorum scientia. In Mss. Harl. Bodl. Jes. *ingenti corpore armorumque scientia.* In Ms. Bodl. altera manu emendatum, *corporis.*

Jussa Imperatoris. Bene Beroald. Suffragari videtur Ms. Corb. nihil enim adnotavit Corbinelli. In Mss. Reg. Flor. et ed. pr. *jussa in p*, scriptum sane pro *imp.* vel *imperatoris.* Mss. Harl. Jes. *jussa inde post.* Ms. Bodl. ut et Puteolanus, *jussa inde Ostorio.* In marg. Ms. Bodl. additum, *post.* Ms. Bud. *jussa impost.* Ms. Agr. *jussa P. Ostorio.*

Cap. 16. *Satietas cepisset.* Ita Mss. et edd. omnes vett. Nescio unde in recentioribus irrepserit, *satias;* quod quidem Latinum est: sed, refragantibus libris, non obtrudendum.

Ne oderim. Rhenan. Muret. Lips. Grotius, emendant, *ne oderint.* Sic quoque habet Ms. Corb. et id legentium animo statim occurrit. Verum si quis attenderit tunc nullam fore Taciti defensionem, nihil certe mutabit, maxime in tanto librorum consensu.

Semel editam. Ms. Corb. et ed. pr. *semel edito.*

Detur hoc. Ms. Reg. *dentur hæc.*

A promiscua. Bene Rhenan. In vett. edd. *ac* Mss. *a promiscua. Sepultura* abest a Mss. Harl. Bodl. Jes. Additum tamen in marg. Ms. Bodl.

Cap. 17. *Annæus Mela.* Puteolan. *Mella.*

Ac Petronius. Ita Mss. et vett. ac recentiores edd. Rhenan. *ac C. Petronius.*

Querens ita scripsisset. Ita Mss. Reg. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *scripsisse.* Altera m. in Ms. Harl. emendatum, *scripsisset.* Gronov. mallet, *querentem scripsisse.* Gruter. *addit codicillis, tamquam de iniquitate exitii querens, se quidem &c.* Ms. Agr. habet quoque, *addit codicillis.*

Cap. 18. *De C. Petronio.* Hunc Petronium omnino diversum esse a Petronio Prisco, quem in insulas Ægæi maris pulsum vidimus sup. An. xiv, 29. existimo. Nec idem est, ac C. Petronius Turpilianus, qui consulatum gessit A. U. C. 814. ut dictum est An. xiv, 27. Turpilianus enim a Galba occisus est, ut dicetur inf. Hist. i, 6. Idem vero haberi debet, ac T. Petronius, de quo Plin. xxxvii, 7. 'T. Petronius consularis moriturus, invidia Neronis Principis, ut mensam ejus exheredaret, trullam murrhinam trecentis talentis, [*Angl.* 67,500*l.*] emtam fregit.' Idem quoque, quem memorat Plutarch. de adulatoris et amici discr. Vol. ii, p. 60. τοὺς ἀσώτους αὖ πάλιν καὶ πολυτελεῖς εἰς μικρολογίαν καὶ ῥυπαρίαν ὀνειδίζωσιν ὥσπερ Νέρωνα Τῖτος Πετρώνιος. 'Sumtuosis ac prodigis sordes objiciunt nimiamque parsimoniam, ut Neroni fecit Titus Petronius.' Petronio filia fuit pessima, nomine Pontia, scelerum Medeæ æmula, de qua Schol. Juvenal. vi, 637. 'Nos utinam vani; sed clamat Pontia, Feci, Confiteor, puerisque meis aconita paravi, Quæ deprensa patent; facinus tamen ipsa peregi,'

Schol. 'Utinam nos hoc mentiremur, et non rea facti confiteretur. Pontia Publii (corrige *Titi*) Petronii filia, quam Nero convictam (corrige *quem Nero convictum*, ut recte vidit Lipsius) in crimine conjurationis, damnavit, defuncto marito filios suos veneno necasse convicta, cum largis se epulis onerasset, et veneno, venis incisis saltans, quo maxime studio oblectabatur, extincta est.' Denique quin ille ipse sit T. Petronius Arbiter, qui Satyricon, fœdissimæ ac salacissimæ impuritatis opus, scripsit, nullus dubito.

Pauca supra. Supra abest a Ms. Corb. In Mss. Harl. Bodl. *pauca super*.

Vigentem se. Bene Mss. Harl. Bodl. Jes. Corb. Guelf. Rhenanus et recentiores. In Ms. Reg. et edd. vett. *ingentem se.*

Dein revolutus. Ms. Corb. *deinde.*

Vitiorum imitationem. Ita vulgo Mss. et libri editi. In Ms. Flor. et Rhenan. *imitatione.*

Cap. 19. *Cumas usque.* Illustr. Huetius emendabat, *Forte illis diebus Campaniam petiverat Cæsar, Cumas usque progressus. Petronius illic attinebatur.* Ingeniosissime quidem. Nihil tamen mutaverim, nullo adstipulante vet. lib. Davanzati solita sua brevitate vertit: *Cesare per sorte era venuto in Terra di Lavoro, e Petronio giunto a Cuma vi fu ritenuto.*

Ut libitum obligatas. In Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *ad libitum.*

Constantiæ gloriam. Perperam in vett. edd. *constantiam gloriæ.* Bene emendatum in Ms. Harl. *constantiæ gloriam.* Sic sup. An. xv, 67. 'confessionis gloriam amplexus.'

Servorum alios. Ms. Corb. *servos alios.*

Iniit et vias. Forte, *iniit epulas,* ut Cl. Menage ingeniose conjiciebat.

Ut, quamquam coacta mors. Ita Ms. Reg. ed. pr. et recentiores. Puteolan. *ut, quasi coacta.* Mss. Harl. Bodl. Jes. Corb. *ut quam coacta.* Ms. Guelf. *utque.*

Cap. 20. *Numicium Thermum.* Ita Ms. Bodl. et Puteolan. Ita quoque Mss. Harl. Jes. sed mendose habent, *Terinum.* Ms. Flor. *Municium Thermum.* Ms. Corb. *Munitium Thermium.* Ms. Agr. et ed. pr. *Minucium Therinum.* Ryck. existimat emendand. *Minucium Thermum,* ut sit e posteris Q. Minucii Thermi, sub quo, in Asia prætore, Cæsar prima stipendia fecerit.

Dedidit. Bene Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. In Mss. Flor. Reg. Bud. Agr. Corb. et ed. pr. *deditum.*

Patronus ejus. Mss. Harl. Bodl. Jes. *Patronus atrocius ejus;* forte pro, *ejus atrocius. Atrocius* redundat.

Cap. 21. *Parum expectabilem.* Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Puteolan. et recentiores. In Mss. Flor. et Corb. *parum et expectabilem.* Ed. pr. *parum inexpectabilem.* Ms. Agr. *parum spectabilem.* Rhenan. emendavit, *parum expetibilem.*

Ludis cæsticis. In. Mss. Vatic. Flor. Reg. Corb. et ed. pr. *ludis cetastis.* Repetitum in marg. Ms. Corb. *ludi cetasti a Trojano Antenore instituti.* Mss. Bodl. Guelf. Harl. *cestatis.* In Ms. Jes. *Testatis.* Ms. Agr. *cerastis.* Pignorius emendabat, *iselasticis,* de quibus Plin. Ep. x, 119 et 120. Grotius, *Xysticis.* Probabilior Puteolani emen-

datio, *cæsticis.* Trojanus Antenor athletarum certamina instituerat, quibus musica deinde addita.

Deum honores. Ita Ms. Bud. Rhenan. et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *divini honores.* Mss. Reg. Corb. Agr. et ed. pr. *cum deinde honores.*

Decernerentur. Bene Mss. Agr. et Guelf. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et edd. vett. *decernuntur.*

Interfuit. Ita Mss. Reg. Corb. et libri omnes editi. In Mss. Flor. Harl. Bodl. Guelf. *interfuerit.* In Ms. Jes. *interfuerat.*

Ad flagitia. Ms. Corb. *ad flagitium.*

Inimicus Thraseæ. In Mss. Flor. Reg. Corb. et ed. pr. *iniquus.*

Cap. 22. *Ostenderet.* Ms. Reg. *ostentaret.*

Si idem multi. Ita Mss. et vett. ac recentiores edd. Rhenan. *si multi idem.*

Quo tibi. Bene Pichena. In Mss. Flor. Reg. Guelf. et ed. pr. *quod ibi.* Ms. Harl. et Puteolan. *qui tibi.* Emendabat Faern. *quasi tibi.*

Sine arte. Ita Mss. et libri editi. In uno Ms. Flor. *artes;* quod tuetur conj. Lipsii, qui emendabat, *incolumitas tua sine cura, artes sine honore.* Haud ita probabiliter Gronov. *incolumitas tua, tuæ artes sine honore.*

Etiamne. In Ms. Agr. *etiamnum,* sine interrogatione; quod probat Ryck.

Spernit religiones. Perperam in Mss. Flor. Reg. Agr. Corb. et ed. pr. *legiones.*

Curatius leguntur. Bene Lips. Mendose in Ms. Reg. et ed. pr. *curatium.* In Ms. Corb. *curantium.* Recte quidem, sed non ita antique, Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *accuratius.*

Ad illa instituta. Ms. Agr. *in illa.*

Libertatem ipsam aggredientur. Bene Pichena e Ms. Flor. Sic quoque Ms. Corb. In Ms. Reg. et ed. pr. omissa sunt, *præferunt si perverterint. Libertatem* tantum omisere Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan.

Nihil ipse. Ipse abest a Ms. Corb. et ed. pr.

Disceptatorem. Ms. Reg. *decertatorem.*

Cap. 23. *Ostorius Sabinus.* Bene Lips. Mendose in Mss. et vett. edd. *Subitorius,* vel *Torrius,* vel *Ostrius.*

Inultam omiserat. Recte Mss. Vatic. Harl. Bodl. Jes. Guelf. ed. pr. et recentiores. Perperam Puteolan. *multam.* Alii, *invitam.* Ms. Corb. *in ultima.*

Ad externa rumoribus. Frustra tentat Acidal. *versis ad externa;* Gruter. *ad externa rumorum.*

Cap. 24. *Spe, exterritum.* Optime Rhenan. In Mss. et vett. edd. *sæpe* pro *spe.*

Thraseam scripsisse. Ita Mss. Flor. Reg. Agr. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *sensisse;* quod immerito defendit J. F. Gronov.

Claritudinem. Ms. Corb. *claritatem;* ut et ed. pr.

Et spiritus. Et omisit Ms. Jes. In Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *spiritum.*

Patres jubet. Ita Mss. ed. pr. et recentiores. Puteolan. *jussit.*

Cap. 25. *Secretum circumdare.* Bene Mss. Flor. Reg. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Jes. Bodl. et Puteolan. *secretum otium dare.* In marg. Ms. Bodl. additum, *secretum circumdare.*

Ex aliquo numine. Sic ed. pr. et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *ex quodam numine.* In Ms. Corb. *ex aliquo numinum.*

Supra humanas. Ita Puteolan. et recentiores. In Mss. Flor. Reg. Corb. et ed. pr. *supra humanos;* i. e. *supra homines.* Sic enim Tullius ad Att. xiii, 2. 'Possum falli, ut humanus.'

Sin crudelitati insisteret. Sic Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. In Mss. Flor. Reg. et ed. pr. *si incredulitati.* Ms. Corb. *si in incredulitate.* Perperam Rhenan. *sin crudelitas persisteret.*

Cap. 26. *Per immanitatem Augusti.* Vulgo in Mss. et vett. edd. *per immanitatem Augusti etiam bonos metu sequi.* In libris recens editis, *per immanitatem Augusti: etiam bonos sequi.* Ms. Agr. aut potius vir eruditus, qui in hoc codice conjecturas suas publicavit, *per immanitatem Augusti intentarent:* altera m. *per immanitatem ingererent.* Boxhorn. ait in codice suo scriptum, *per immanitatem ausuri.* Lips. conjiciebat, *manus ictusque parent. Immanitatem Augusti etiam bonos metu sequi.* Saliner. et Ryck. ut in hoc Virgilii vs. 'Quos ego; sed motos præstat componere fluctus.' ἀποσιώπησιν absonam confingunt. Probabilius emendat Grotius, *per immanitatem auderent. Manus* tamen *et ictus audere* haud ita usitatum. Mihi ad Taciti stilum propius accedere videtur, *manus ictusque intentarent.* Sic sup. An. iii, 36. 'Cum manus intentarent:' inf. Hist. i, 69. 'tela ac manus in ora legatorum intentant:' et Hist. iii, 31. 'ingerebant probra, intentabant ictus.' Cum, *intentarent*, nescio quo casu, excidisset, irrepsit *Augusti;* quæ vox nec loco, nec Taciti stilo convenit.

Infamiam tanti flagitii. Bene Mss. Harl. et Puteolan. Mendose Mss. Flor. Corb. et ed. pr. *infamia;* ut altera m. emendatum in Ms. Harl.

Plebis tribunus. In Mss. Flor. Reg. Corb. *plebi;* quod edidit Gronov. Ceteri omnes libri editi et multi Mss. *plebis.*

Tali in tempore. Ita Mss. Flor. Reg. Corb. ed. pr. Pichena et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. omisere præpositionem.

Cap. 27. *Genetricis Veneris.* Bene Ms. Flor. Sic enim passim in nummis VENERI GENETRICI. VENUS GENETRIX. In vulgatis libris, *genitricis.*

Ad segnitiam. Ms. Corb. *segnitiem.*

Haud veniri. Ms. Reg. et ed. pr. *longinquis provinciis adveniri.* Ms. Corb. et Puteolan. *e longinquis provinciis adveniri.* Mss. Harl. Jes. *mirum est longinquis, &c.* Ms. Flor. *e longinquis provinciis hadveniri;* unde Pichena et recentiores edidere, *haud veniri:* ut olim divinaverat Lips. Qui quidem, hac emendatione nondum plene consultum sententiæ ratus, tentabat, *quid mirum nec longinquis provinciis subveniri,* vel *provinciis adverti.* Heins. vero emendabat, *e longinquis provinciis adsciri:* Grotius, *non adveniri.* Sane cum co-

dicum scriptura convenit, ***haud veniri:*** neque sensus est omnino absurdus, si, ut in notis explicatum est, interpreteris.

Velut telum. Ms. Corb. ***sicut.***

CAP. 28. ***Summam rempublicam.*** Bene Mss. Flor. Corb. et edd. recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et edd. vett. ***summam reipublicæ ;*** quod nec antiquum, neque ex Romano usu, ut viris eruditis, ac maxime Brissonio, De Formulis, p. 185 et 856. jam pridem observatum.

Et Principis. Frustra tentat Gronov. ***ut Principis obtrectatores protegeret.***

Publicis mæstum. Ms. Corb. ***infestum.***

CAP. 29. *Ut erat torvus.* Optime Pichena, ex Ms. Flor. in quo mendose, ***ut eret.*** In Mss. Reg. Corb. Agr. Guelf. et ed. pr. ***vinceret.*** Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. ***inveheretur.***

Celebritate periculorum. Ita Mss. et edd. vett. ac recentiores. Frustra emendavit Freinshem. ***crebritate.*** Mox ***jam*** abest a Ms. Corb.

Et altior pavor. Male in Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. ***ulterior*** pro ***et altior.***

Probæ juventæ. Ita vulgo Mss. ed. pr. et recentiores. In Ms. Corb. ***probe vivente.*** Unde Puteolan. ***probe viventem.***

Neque famosi. Ms. Corb. ***non.***

CAP. 30. ***Proconsulatum Asiæ.*** Bene Pichena ex multis Mss. in quibus ***procos.*** Male suppletum in aliis Mss. ut in vett. edd. ***proconsul.***

Sed recens, discrimini. Sic vulgo Mss. et libri omnes editi; ac recte. In Ms. Flor. ***sed recens et quot discrimini :*** unde frustra tentat Pichena, ***et quod ;*** Freinshem. ***id quod.*** Jac. Gronov. ***et quo.*** J. F. Gronov. ***sed recens, et discrimini.***

Vicesimum. Ms. Corb. ***vigesimum.***

CAP. 31. ***Vos, patres.*** Bene Mss. Flor. Reg. Agr. Corb. ed. pr. et Ryck. Puteolan. copulam addidit, ***et vos, patres.***

Antehac mihi ignoti. Mihi abest a Ms. Reg. et abesse potest. Hos enim præsentes, testesque, aut reos, monstrabat.

CAP. 32. ***Separarent ; atque ipse quamcumque.*** Optime Mss. Flor. Reg. Corb. Agr. ed. pr. Ryck. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. ***atque quamcumque.*** Altera m. in Ms. Harl. additum, ***ipse.*** Perperam Puteolan. ***separarent a se quamcumque.***

Quantum misericordiæ sævitia. Optime adhuc Mss. Corb. Reg. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. ***quantum nunc sævitia.***

Tantum iræ. Ms. Agr. ***invidiæ.***

Imaginem honesti exercitus. Bene Lips. In Mss. et edd. vett. ***honesti et exerciti.***

Subdolus. Recte Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Ernest. In aliis Mss. et edd. vett. ***et subdolus.*** Puteolan. omisit, ***subdolus.***

Et libidinem. Sic Ms. Corb. et ed. pr. Puteolan. ***ac.***

CAP. 33. ***Labantem non deseruit.*** Ita Mss. Reg. Agr. Corb. et Ryck. Mendose in ed. pr. ***labeantem :*** unde Puteolan. emendavit, ***labentem.*** Sup. An. xiv, 12. ‘labante jam Agrippina.’

Æquitate Deum. Sunt, qui velint aut locum hunc corruptum esse, aut Tacitum hic Ἐπικουρίζειν; et dicere: Deos hæc iisdem oculis adspexisse, æquos bonis malisque exemplis, et sine cura nostri. Nulla corruptela, forte etiam nulla impietas, cum probabilissima sit Petavii explicatio, quam inter notas edidi.

CAP. 34. *Inlustrium virorum.* Ms. Agr. *quem illustrium virorum fœminarumque cœtu frequentem egerat.*

Et auditu. Mss. Flor. Agr. Bodl. Corb. et ed. pr. *auditis.* Mss. Harl. Jes. Guelf. et Puteolan. *auditus.* Ms. Reg. *audita.*

Flentes queritantesque. Ita Ms. Flor. et ferme omnes Mss. ac Puteolan. In Mss. Reg. Agr. et ed. pr. *querentesque.* Rhenan. *quiritantesque.*

CAP. 35. *Porrectisque.* Copulam omisit Puteolan. In Ms. Reg. et ed. pr. *productisque.* Frustra tentat Freinshem. *prosectis:* Ernest. *perruptis.*

Cruorem effudit. Ita vulgo Mss. et Puteolan. In Ms. Agr. et ed. pr. *fudit.* Ms. Guelf. *effundit.*

Super spargens. Sic ferme omnes Mss. et libri omnes editi. In Mss. Guelf. et Agr. *super aspergens.*

Libemus. Ms. Corb. *libamus.* Sic quoque emendatum in Ms. Bodl.

Omen quidem Dii prohibeant. Ita ed. pr. Ms. Corb. *omen Di prohibeant.* Ms. Jes. et Puteolan. *omen quod Dii prohibeant.*

Obversis in Demetrium. Sic vulgo Mss. et Puteolan. In Ms. Reg. et ed. pr. *conversis.*

NOTÆ ET EMENDATIONES

AD LIBRUM PRIMUM

HISTORIARUM

C. CORNELII TACITI.

LIBRUM primum Historiarum. Ita Lips. et Recentiores. Nullus in ed. pr. titulus. Olim hi quinque Historiarum libri Annalium series habebantur. Inde eos inscripserat Puteolan. CORNELII TACITI ACTORVM DIVRNALIVM HISTORIAE AVGVSTAE LIBER XVII INCIPIT. Sic quoque ad calcem lib. III. Hist. in Mss. Harl. Bodl. Jes. adscriptum: *Cornelii Taciti Actorum Diurnalium Historiæ Augustæ liber XVIIII. explicit. Incipit vicesimus feliciter.* Nec aliter dividit Ms. Flor. in quo ad calcem lib. II. Hist. adjectum *Cornelii Taciti liber octavus decimus explicit. Incipit nonus decimus.* Vetus quidem illa partitio, siquidem D. Hieronymus, quem v. inter *Testimonia Veterum,* post Augustum usque ad mortem Domitiani vitas Cæsarem triginta voluminibus a Tacito scriptas memorat. Periere ergo ferme

decem Historiarum libri, qui vel amplissimi fuere, vel Tacitus non ea, qua cœperat abundantia res horum temporum erat prosecutus. Minor certe casuum copia; neque in iis tantum momenti.

CAP. 1. *Initium mihi.* Sic vulgo Mss. et libri omnes editi. In Ms. Vatic. 1864. et in Ms. Corb. *mei.*

T. Vinius. Perperam Mss. Harl. Bodl. Jes. et vett. edd. *T. Junius.* In vet. lamina ænea ap. Cl. Muratori, Nov. Thes. vett. Inscr. Vol. i, p. 307. n. 5. T. VINIO COS. et ap. Gruter. Inscr. Antiq. p. 189. n. 3. SER. GALBA. II. T. VINIO COS.

Octingentos et viginti. Ita Mss. ed. pr. et recentiores. Male Puteolan. *ducentos et viginti.* Nec bene Beroald. *DCC et XX.* quasi de iis tantum, qui ante Actiacum bellum scripsere, ageret Tacitus. At omnes omnino complectitur, qui ab Urbe condita ad Galbæ et Vinii consulatum scripsere per annos 822. aut, ne minuta sectetur, per annos 820.

Omnem potestatem. Ita Puteolan. Ernest. aliique plurimi, quibus suffragantur nonnulli libri Mss. At in Mss. Flor. Corb. Agr. et ed. pr. ut et Ryck. et Jac. Gronov. *omnem potentiam.* Ms. Reg. *omnium potentiam.* Mss. Bud. et Danes. *omnium potestatem.*

Ambitionem scriptoris facile adverseris. In Mss. Farnes. et Corb. *ambitionem scriptionis.* Ms. Reg. et edd. vett. ante Rhenan. *ambitioni scriptoris:* quod plurimum placet. Ni forte, cum multus esset in hac ætate quarti casus usus, præpositionem *adversus* intellexeris. Sic Plaut. Mercator, ii, 3. 'Nolo adversari tuam adversus sententiam.' Pro *adverseris* mallet Muret. *adverteris.* Ernest. *averseris.* Et certe frequens in hoc librariorum error, dum *adversari* pro *aversari* scribunt. V. inf. c. 38.

Fidem professis, nec amore. Ms. Corb. *Fidem professo, neque amore.* Habet et ed. pr. *neque.*

CAP. 2. *Opimum casibus.* Bene Mss. Reg. Corb. Agr. ed. pr. et recentiores. Sic quoque notatum in margine Mss. Harl. et Vatic. Non ita bene Ms. Guelf. et Puteolan. *plenum variis casibus.*

Tria bella. Ita Puteolan. deinde ceteri omnes. In Mss. Flor. Reg. Corb. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et ed. pr. *trina.* Ms. Agr. *terna.*

Statim missa. Forte *omissa.* Sic An. vi, 36. *omissa Armenia.*

Coortæ in nos Sarmatarum. Bene Ms. Flor. et recentiores edd. Nec ferme aliter, licet corrupte, Ms. Corb. *cohorte in nos.* Sic quoque emendatum in Ms. Harl. Perperam vulgo Mss. et vett. edd. *cohorte in Sarmatarum,* vel *cohorte in Rhoxolanos Sarmatarum.*

Et Urbs. Copulam male omisit Pichena.

Agerent, ferrent cuncta. Ita Rhenan. et recentiores. Vulgo Mss. et vett. edd. *agerent: verterent cuncta odio et terrore: corrupti, &c.* Quod quoque non displicet. In Ms. Reg. *verterent cuncta. Odio, &c.*

CAP. 3. *Necessitates.* Existimat Cl. Ernest. hic desiderari aliquid, unde virtus eluceat, ac forte olim fuisse scriptum: *Supremæ clarorum virorum necessitates fortiter toleratæ.* Ego vero nihil omissum sentio. Nonnihil enim est exempli in supremis clarorum virorum necessitatibus, plurimum in necessitate fortiter tolerata.

Magisve justis indiciis. Male Mss. et vett. edd. *Magis vetustis.* Bene autem, *indiciis.* In Ms. Reg. et mediis quibusd. edd. *judiciis.*

Cap. 4. *Aut populum, aut Urbanum militem.* Ita Mss. Flor. Reg. Harl. Bodl. Jes. Guelf. edd. vett. et recentiores. Rhenan. *apud populum, apud Urbanum militem.* Eleganter quidem; sed non favent libri.

Magnis domibus adnexa, clientes. Ita Mss. et libri editi, præter Pichenam, qui, Lipsii conjecturam secutus, emendavit, *annexi clientes.*

Cap. 5. *Quem in bello.* Bene Mss. ed. pr. et recentiores. Male Puteolan. *qui in bello.*

Agitatur. Gronov. mallet, *agitatus.*

Sed quamvis. Bene Rhenan. et recentiores. In Mss. veteribusque edd. *et quamvis.*

Nec deerant. In Mss. Bodl. Jes. et mediis quibusd. edd. *neque deerant.*

Increpantium. Ms. Corb. *increpantes.*

Aspernantes. Ita Mss. Flor. Reg. Corb. Agr. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *coaspernantes.*

Verebantur. Ms. Agr. et Ryck. *venerabantur.* Alii tentant, *reverebantur.* Eodem sensu accipi, *verebantur,* recte observat Cl. Ernest.

Cap. 6. *Tamquam innocentes perierant.* Frustra tentat Muret. *tamquam nocentes.* Acidal. *quamquam innocentes.* Innocentes vulgo habentur, qui inauditi et indefensi pereunt.

Multi ad hoc numeri. Bene Ms. Flor. ed. pr. et recentiores. Ms. Corb. *multi ad hoc numero.* Puteolan. *multi ad hæc innumeri.* Quidam Mss. et libri editi, *multi ad hoc et innumeri.*

Cap. 7. *Haud dubie turbantem.* Ita Mss. Flor. Reg. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *res haud dubie turbantem.*

Inviso semel Principe. Frustra tentat Gruter. *invisum Principem.* In Mss. Flor. Reg. *inviso semel Principi.*

Facta premunt. Bene Puteolan. Sic quoque Ms. Bodl. in marg. Male Ms. Reg. et ed. pr. *præminuit.* Ms. Corb. *præmuniit.*

Jam adferebant. Solus Ryck. e suo Ms. Agr. edidit, *offerebant.*

Ac fastidio. Ita Mss. Flor. Reg. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. ac Puteolan. *et fastidio.* A Ms. Reg. abest *et* ante *inrisui.*

Cap. 8. *Pacis artibus.* Faern. et Ms. Agr. *pacis artibus clarus.* Heins. *pacis par artibus.* At retineri potest vulgata scriptura. Nempe ob pacis artes erat bellis inexpertus.

Bellis inexpertus. Ita Mss. edd. vett. et recentiores. Rhenan. *belli inexpertus.*

Germanis exercitibus. Bene Mss. Reg. Corb. Rhenan. et recentiores. In Mss. Harl. Jes. et vett. edd. *Romanis exercitibus.* In marg. Ms. Harl. emendatum, *Germanis.* In Ms. Agr. *Germanicis.*

Germani exercitus. Sic Mss. Harl. Bodl. Jes. et edd. vett. In recentioribus, *Germanici exercitus.* Cum jam editum sit supra, *Germanis exercitibus,* hic ferri potest, *Germani exercitus.* Si quis tamen utrumque locum mutatum vellet, ut emendaret, *Germanicis exerciti-*

bus et *Germanici exercitus ;* minime repugnarem: atque id foret ex communi usu.

Etiam qui queri. Malebat Muret. *etiamsi queri.*

CAP. 9. *Regimen.* Bene Mss. Reg. Corb. et libri omnes editi. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. *regenti.*

Ultro accendebantur. Ita Mss. et vett. edd. ac recentiores. Beroald. *ultro etiam accendebantur.*

Missu Galbæ. Ms. Corb. *jussu Galbæ.*

A. Vitellius aderat. Ita Mss. ed. pr. et recentiores. Puteolan. prænomen omiserat. Cum autem frequens sit apud Tacitum, maxime in Historiarum libris, Vitelliorum mentio, eorum stemma hic proposuisse erit commodum. Ante præmonuerim hoc stemma desinere in Vitellii Imperatoris filiam, cui gener destinatus fuerat Valerius Asiaticus, ut vidimus sup. Hist. i, 59. Postea Vespasianus Imperator, offensarum inimicitiarumque minime memor, eam splendidissime maritavit dotavitque etiam et instruxit. Vide Suet. Vesp. 14. V. quoque Aur. Vict. in Epit.

STEMMA VITELLIORUM.

Publius Vitellius, eques Romanus.
Sueton. in Vitell. 2.

Aulus Vitellius. Sueton. in Vitell. 2.	Quintus Vitellius. Sueton. in Vitell. 2. Tacit. Annal. ii, 48.	Publius Vitellius. Sueton. in Vitell. 2. Tacit. Annal. i, 70. et v, 8. *Uxor* Acutia. Tacit. Annal. vi, 47.	Lucius Vitellius, censor, ter consul. Sueton. in Vitell. 2. Tacit. Annal. xi, et Hist. i, 9. *Uxor* Sextilia. Sueton. in Vitell. 3. Tacit. Hist. ii, 64.

Children of Lucius Vitellius and Sextilia:

AULUS VITELLIUS, IMPERATOR. Sueton. in Vitell. 3. Tacit. Hist. i, 9. *Uxores* Petronia Sueton. in Vitell. 6. — Galeria Fundana. Sueton. in Vitell. 6. Tacit. Hist. ii, 64.	Lucius Vitellius Tacit. Hist. i, 88. et iv, 2. *Uxor* Triaria. Tacit. Hist. ii, 63 et 77.

Ex Petronia: Petronianus. Sueton. in Vitell. 6.

Ex Galeria Fundana:

Germanicus Sueton. in Vitell. 6. Tacit. Hist. ii, 59.	N. Filia. Sueton. in Vitell. 6. Tacit. Hist. iii, 78.

Nihil irarum. Mss. Harl. Jes. *nihil iratum.*

Cap. 10. *Attritis opibus.* Ita omnes ferme Mss. et libri editi. Pichena tamen e Ms. Flor. edidit, *atteritis.* Sic quidem Tibull. i, 4. 42. 'Nec te pœniteat duros subiisse labores, Aut operi insuetas atteruisse manus.'

Repositus. Mallet Acidal. *sepositus.* Sic certe inf. c. 13. *seposuit,* usurpatum videbimus.

Cap. 11. *Ac legiones in ea.* Hæc forte redundant. Certe *in ea* abest a Ms. Corb. Et mox in Mss. Flor. Guelf. Agr. et ed. pr. non legitur, *contentæ,* sed *contenta.* Præterea in Africa unica erat legio, ut diximus sup. in notis, An. iv, 5. et videbimus inf. Hist. iv, 48. Inde Lips. emendabat, *ac legio in ea.* Posset tamen retineri vulgata scriptura, si indubitata Macri nummorum, quos memorat Harduin. Select. Opp. p. 729. constaret fides. Tunc fuissent in Africa duæ legiones: vetus altera, altera a Macro recens conscripta. In argenteo Macri nummo e Gaza Regia, C. CLOD. MACRI. LIBERA. I. e. 'C. Clodii Macri. Libertas.' Caput Africæ tectum elephantina pelle, ex qua proboscis cum dentibus eminet. Infra S C. In aversa parte LEG. III. AVG. Aquila legionaria inter duo signa cohortium. En vetus legio, de qua plura inf. in notis et em. ad Hist. ii, 6. In altero Macri argenteo nummo apud Occonem, p. 136. L. CLODI. MACRI. S C. Libertas, stolata stans, dextra pileum, sinistra pateram tenet. In postica parte, LIB. LEG. I. MACRIANA. Aquila inter duo signa cohortium. En legio altera a Macro conscripta. Favere quoque forte videretur ipse Tac. Hist. ii, 97. 'In Africa legio cohortesque delectæ a Clodio Macro, mox a Galba dimissæ, rursus jussu Vitellii militiam cepere.' At in his nummis displicet prænominis varietas. Alios circumferunt aureos æreosque nummos, sed spurios, licet eos Tristanus et Patinus laudaverint.

Domini minoris. Frustra tentat Cl. Ernest. *domini prioris,* ut de Nerone intelligatur.

Procuratoribus cohibentur. Ms. Corb. *procurationibus.*

Servitio exposita. Bene omnes ferme Mss. Puteolan. et recentiores. In Ms. Reg. ed. pr. aliisque plurimis, *expositæ.*

Cessuræ erant. Bene Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et libri editi. Male Mss. Flor. Agr. *Cessura.*

Cap. 12. *Sacramenti reverentia.* Ms. Bud. *licentia:* quod immerito defendit Rhenan.

Dein fessa jam ætate. Sic jam dictum sup. An. i, 46. Perperam ergo eum locum vexant nonnulli, et inter istos doctiss. Markland. ad Stat. 153. ut emendent, *fesso jam ætate Galba.*

Multi occulta spe. Ita Puteolan. et recentiores omnes. In Ms. Agr. *multis occulta spes.* Corrupte Mss. Corb. Reg. et ed. pr. *militis stulta spe.* Male tentat Jac. Gronov. *multis occulta spei.*

Ambitiosis rumoribus. Bene Ms. Agr. Sic quoque volebat Lips. quem recentiores sunt secuti. In Mss. et vett. edd. *ambitionis.*

In T. Vinii odium diverterant. Optime h. l. emendarunt Puteolan. et Rhenan. Perperam Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *in Tito Junio diverterant.* Ms. Harl. *in T. Junii odium;* et in margine, *diverterant.* Frustra tentat Lips. *in T. Vinii odium diversi ierant.*

Eodem actu invisior. Ita libri omnes. Vix tamen credibile est

Tacitum scripsisse, *eodem actu*. Inde emendabat Lips. *eadem invisior erat*, vel, *eo dein fastu invisior*. Pichena, *eo cunctis* invisior. Ernest. *eodem factis invisior*. Melius sane Jac. Lectius, *eodem auctu*.

CAP. 13. *Et rumoribus*. Bene Mss. Flor. Corb. et ed. pr. Male Puteolan. *ex rumoribus ;* qui hæc quoque cum superioribus conjungit. Unde nata in sequentibus edd. obscuritas.

Et, donec bellum fuit, inter præsentes. Mallet Acidal. *donec bellum fuit, et inter præsentes, &c.*

CAP. 14. *Arcessi jubet*. Bene Cl. Ernest. Vulgo Mss. et libri editi, *accersiri*. Emendatum in Ms. Harl. *accersi*.

Propria electione. Bene vett. ac recentiores edd. In mediis quibusd. *dilectione*.

Tradiderunt. Recte Freinshem. e Ms. Flor. Sic quoque Mss. Reg. Harl. et Jes. In vett. edd. *crediderunt*.

M. Crasso et Scribonia. Ut Pisonis nobilitas innotescat, ejus Stemma hic proponetur.

PISONIS STEMMA.

**M. Licinius Crassus, M. Crassi, Agelasti, nepos,
Romanorum ditissimus, a Parthis interemtus.
Plin. vii, 19.**

M. Licinius Crassus.

**M. Licinius Crassus M. F. M. N. consul A. U. C. DCCXXIII.
proconsul triumphavit ex Thracia et Getis A. U. C. DCCXXV.**

**M. Licinius Crassus, consul A. U. C. DCCXXXIX.
Inscript. Collegii Romani. Vide Piranesi, Fast. Capitol. p. 34.**

**M. Licinius Crassus Frugi, consul A. U. C. DCCLXXX.
bis triumphalia ornamenta adeptus, a Claudio cæsus.
Tacit. Annal. iv. Suet. in Claud. 17.
Senec. in Apocolocynt.
Uxor,
Scribonia, a Claudio cæsa.
Tac. Hist. i, 14. Senec. in Apocolocynt.**

Cn. Pompeius Magnus, a Claudio cæsus. Tacit. Hist. i, 48. Senec. in Apocoloc. Vide et Supplementum Annal. xi, 5. *Uxor* Antonia. Dio lx, p. 668. Vide et Stem. Cæs. num. 150 et 106.	**M. Licinius Crassus consul A. U. C. DCCCXVII. a Nerone cæsus. Tacit. Hist. i, 48.**	**Licinius Crassus Scribonianus ab Othone cæsus. Tacit. Hist. i, 47.**	**Piso Frugi Licinianus, primum a Pisone, deinde a Galba adoptatus. ab Othone cæsus. Tacit. Hist. i, 14. et 48. Sueton. in Galba, 17. *Uxor* Verania. Tacit. Hist. i, 47.**	**Licinia Magna, Crassi Frugi, pontificis filia. L. Pisonis, pontificis, *Uxor*. Inscript. apud Gruterum, p. 306. num. i.**

**Calpurnius Galerianus.
Tacit. Hist. iv, 11.**

Scribonia autem, mater Pisonis, adhuc nobilior: poterat enim, ut Libo Drusus, e familia Scriboniorum, de quo supra An. ii, 27. 'proavum Pompeium, amitam Scriboniam, Augusti conjugem, consobrinos Cæsares, et plenam imaginibus domum ostentare.' Quæ autem

Plutarch. Galb. p. 163. habet de Pisonis parentibus, corrupta sunt, ut alia multa in hac Galbæ vita. Πείσωνα Κράσσου καὶ Κρητίωνος, (corrige Σκριβωνίας,) ἔκγονον, οὖς Κλαύδιος (Νέρων, corrige) ἀνῃρήκει.

Quo suspectior. Ita Puteolan. ac deinde, ceteri, præter Ryck. qui e Ms. Agr. et ed. pr. emendavit, *quæ.* Sic etiam habent Mss. Reg. et Harl. Sed in Ms. Harl. postea emendatum, *quo.*

Cap. 15. *Egregium erat.* Ms. Guelf. *esset.* In Ms. Harl. additum, *erat*, prima manu omissum.

Cn. Pompeii. Sic emendand. optime monuit Freinshem. Perperam Mss. et vett. edd. *nunc Pompeii.* Male Beroald. emendavit, *tunc Pompeii.*

Sulpiciæ ac Lutatiæ. Cl. Ernest. vult a librariis fuisse omissum, *gentis.* At intelligi potest, *nobilitatis.*

Non, quia. Mallet Cl. Ernest. *non, quin····socios belli habeam;* vel *non, quo····non habeam.* At ferri potest vulgata scriptura.

Ambitione accepi. Ms. Corb. *recepi.*

Et judicii mei. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Rhenan. *ut judicii mei.* Sed in Mss. Harl. Bodl. recte postea emendatum, *et.*

Sed et tuæ. Mss. Harl. Bodl. Jes. ac Puteolan. omisere, *et.*

Animos explorant. Ita Mss. Flor. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *animum.*

Per obsequium imminuent. Ms. Jes. *qui obsequium.* Male Rhenan. *alii licet per obsequium annuant.*

Inrumpet adulatio. Bene Ms. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *irrumpent.*

Cap. 16. *Depulere.* Ms. Corb. *depulerit.*

Ne tamen territus. Bene Mss. Reg. Corb. Guelf. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *nec.*

Utilissimus idem. Bene Mss. Corb. Bodl. Bud. quibus suffragantur Mss. Reg. Flor. et ed. pr. In Mss. Harl. Jes. et Puteolan. *utilissimus quidem.* Pichena et recentiores, *utilissimusque idem.*

Aut volueris····aut nolueris. Ita Ms. Flor. Pichena et recentiores. In ceteris Mss. et vett. edd. inverso ordine, *aut nolueris···· aut volueris.*

Hæc atque talia. Sic Mss. Corb. et Bodl. In Mss. Harl. Jes. necnon ed. pr. *hæc et talia.* Puteolan. *hæc ac talia.*

Cap. 18. *Vitarentur.* Ita Mss. Harl. Guelf. et Ernest. apposite quidem ad temporum rationem. In Ms. Jes. *viterentur.* Ms. Bodl. et Puteolan. *vitentur.* In Ms. Bodl. emendatum postea, *vitantur*, quod habent recentiores edd. plurimæ. Mss. Corb. Reg. et ed. pr. *vertantur.*

More divi Augusti, et exemplo militari. Ita quidem libri omnes. Invertendum tamen multis videtur, *exemplo divi Augusti, et more militari.* Sic vertit Cl. Davanzati, quem optimus quisque interpres secutus est, *che adottava Pisone ad esempio d'Augusto, e uso di Milizia che uno elegga un altro;* et Cl. Gordon, *That he adopted Piso, after the precedent of the deified Augustus, and according to the custom of an army, where every man chooses his man.* Murphy quoque, *that, in conformity to the example of Augustus, and the practice of the army, where each soldier chooses his companion in war, he*

had adopted Piso for his son. Sunt tamen qui et vulgatam scripturam defendant. Nec repugnat, licet dura sit.

Duoetvicesimam. Bene Pichena e Ms. Flor. Idem v. inf. c. 55. Perperam multi Mss. et vett. ac recentiores edd. *duodevicesimam.* In Ms. Corb. *IIII^tam et XX^am.* De legionibus dicetur satis in not. et em. ad Hist. ii, 6.

Addit, aut pretium. Sic Pichena et recentiores, e Ms. Flor. in quo, *addita ut pretium.* Mss. Reg. Agr. ed. pr. et Beroald. *additum, aut pretium.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *addidit, aut pretium.*

Grata auditu respondent. Bene Mss. Harl. Jes. et Puteolan. ac recentiores. Sic quoque in Ms. Guelf. emendatum altera manu. In Mss. Flor. Reg. Corb. et ed. pr. *grata audito respondent.* Ms. Bodl. et Rhenan. *gratabundi respondent,* et ita notatum in marg. Mss. Harl. et Jes.

Quantulacumque. Ita Mss. et libri editi. Rhenan. e solo Ms. Bud. in quo *q. parva lib.* perperam conjicit, *quantumcumque parva libet,* aut *quantacumque.*

Cap. 19. *Apud militem.* Bene Mss. ed. pr. et recentiores. Puteolan. *milites.*

Medie, at plurimi. Sic volebat Ryck. e suo Ms. Agr. Verum cum adverbium *medie* non occurrat, nisi apud Firmicum aliosque recentioris Latinitatis scriptores, emendabat Freinshem. *medii, ac plurimi.* Sic vertit Cl. Gordon, *While the indifferent, and the major part.* Murphy quoque, *while the neutral and indifferent (by far the greatest number). Medie* tamen habent omnes Mss. et ferme omnes, *ac,* non *at.* Tueri etiam *medie* utcumque videbitur, quod mox sequitur, *agitantes:* nam post *medii,* rectius scriberetur, *agitabant;* ut recte observat Cl. Ernest.

In publico. Bene Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Corb. Guelf. Pichena et recentiores. In Ms. Reg. et vett. edd. *in publicum.*

Majore prætextu. Majore, immerito suspectum habet Lips. Major enim prætextus, seu plus dignitatis et auctoritatis erat, si Piso proficisceretur.

Remanendi. In Ms. Agr. *retinendi;* unde tentabat Heins. *renitendi.*

Cap. 20. *Unde inopiæ.* Bene Mss. Reg. Corb. et ed. pr. In Mss. Flor. Guelf. et Puteolan. ac recentiores, *ubi inopiæ.*

Bis et vicies millies sestertium. Vero Lips. et recentiores. Perperam Mss. et vett. edd. *bis et vicies mille sestertium.* Forte natus error ex librariorum vel incuria, vel ignorantia, cum olim scriptum esset, *bis et vicies $\overline{M}$ Sestertium,* vel $\overline{XXIIM}$ *HS.*

Auctionibus. Mss. et vett. edd. *actionibus.* Recte in marg. Ms. Bodl. et recentioribus edd. *auctionibus.* Jam enim hastæ, sectores prius memorati.

Antonius Naso. Ms. Farnes. *Aurelius Naso.* Et quidem probabiliter. Aliter enim dixisset Tac. *Antonii Taurus et Naso.*

Cap. 21. *Et alterius.* Sic Mss. vett. et recentiores edd. Perperam Rhenan. *aut alterius.*

Proinde agendum. Ita Mss. ed. pr. et recentiores. Puteolan. *proin.* In Ms. Jes. *proinde audendum agendumque.*

Coaluisset. Optime dictum, nondum coaluerat, i. e. nondum firma erat Pisonis auctoritas. Frustra tentat Acidal. *convaluisset.*

Acrioris viri. Acrioris, suspectum habet Freinshem. Certe abesse potest.

CAP. 22. *Non erat Othonis mollis, et corpori similis.* Ms. Corb. *corporis.* At me majora vocant. Egregium imitationis exemplum in tragœdia Cl. Joannis Racine, quam *Britannicum* inscripsit, proposui in notis et emendationibus ad An. xiii, 2. Alterum æque nobile hic suppeditabit tragœdia Cl. Petri Corneille, cui *Othoni* nomen fecit. Si qui autem mirentur nos in hæc diverticula secedere, meminerint id dari viris in re literaria summis, qui istud operis efflagitavere ; et in hoc ipso argumento plurimum esse publicæ utilitatis.

DE OTHONE,

TRAGŒDIA CL. PETRI CORNEILLE.

Ut apud Gallos Petrus Corneille fuit tragœdiæ parens, ita vir divini ingenii, quantum in Taciti imitatione posset esse emolumenti primus edocuit. Hac in re, ut in aliis plurimis, ejus vestigia secutus Joannes Racine, aliquot post annis tragœdiam *Britannicum* scripsit, ibique ad ingenii sui modulum, nec adultas virtutes, nec adulta vitia, multa cum laude expressit. Petrus Corneille, animosior, vividoque pectore Romanorum animorum vim sensusque complexus, *Othonem*, grandius argumentum, selegerat. In tota tragœdia nihil nisi Romanum. Unde hos spiritus poeta hauserit manifestum facit ipsa tragœdiæ præfatio, qua et Tacitum egregie commendat, et se interpretem potius quam imitatorem profitetur. *Le sujet (de cette tragédie) est tiré de Tacite, qui commence ses histoires par celle-ci.... Les caracteres de ceux que j'y fais parler y sont les mêmes que chez cet incomparable Auteur, que j'ai traduit tant qu'il m'a été possible.* Verum ut hæc egregia artis specimina pateant, primum ipse Petrus Corneille proponendus, Taciti deinde loca subdentur.

ACTE I.

SCENE PREMIERE.

OTHON, ALBIN.

ALBIN.

ON s'étonne de voir qu'un homme tel qu'Othon,
Othon, dont les hauts faits soutiennent le grand nom,
Daigne d'un Vinius se réduire à la fille, [1]
S'attache à ce consul, qui ravage, qui pille,
Qui peut tout, je l'avoue, auprès de l'Empereur,
Mais dont tout le pouvoir ne sert qu'à faire horreur,[2]

1 Vinius pro Othone.... Vinio vidua filia, cœlebs Otho, gener ac socer destinabantur. *Tacit. Hist.* i, 13.

2 *Vinius* in dies quanto potentior, eodem actu invisior erat. *Tacit. Hist.* i, 12.

Et détruit d'autant plus, que plus on le voit croître,
Ce que l'on doit d'amour aux vertus de son maître.[1]

OTHON.

Si-tôt que de Galba le Sénat eut fait choix,
Dans mon gouvernement j'en établis les loix,
Et je fus le premier qu'on vit au nouveau prince
Donner toute une armée et toute une province :
Ainsi je me comptois de ses premiers suivans.[2]
Mais déja Vinius avoit pris les devants ;
Martian l'affranchi, dont tu vois les pillages,
Avoit avec Lacus fermé tous les passages ;
On n'approchoit de lui que sous leur bon plaisir ;[3]
J'eus donc pour m'y produire un des trois à choisir.
Je les voyois tous trois se hâter sous un maître,
Qui, chargé d'un long âge, a peu de temps à l'être ;[4]
Et tous trois à l'envi s'empresser ardemment
A qui dévoreroit ce regne d'un moment.[5]
J'eus horreur des appuis qui restoient seuls à prendre,
J'espérai quelque temps de m'en pouvoir défendre :
Mais quand Nymphidius dans Rome assassiné[6]
Fit place au favori qui l'avoit condamné,
Que Lacus par sa mort fut préfet du prétoire,
Que pour couronnement d'une action si noire,[7]
Les mêmes assassins furent encor percer
Varron, Turpilian, Capiton, et Macer,
Je vis qu'il étoit temps de prendre mes mesures,
Qu'on perdoit de Néron toutes les créatures,
Et que demeuré seul de toute cette cour,
A moins d'un protecteur, j'aurois bien-tôt mon tour.[8]

SCENE TROISIEME.

VINIUS, OTHON.

VINIUS.

Galba vieil et cassé, qui se voit sans enfans,
Croit qu'on méprise en lui la foiblesse des ans ;[9]

1 Invalidum senem T. Vinius et Cornelius Laco, alter deterrimus mortalium, alter ignavissimus, odio flagitiorum oneratum, contemtu inertiæ destruebant. *Tacit. Hist.* i, 6.

2 Otho, comiter administrata provincia, primus in partes transgressus, nec segnis, et, donec bellum fuit, inter præsentes splendidissimus. *Tacit. Hist.* i, 13.

3 Potentia principatus divisa in T. Vinium consulem, et Cornelium Laconem, prætorii præfectum. Nec minor gratia Icelo, Galbæ liberto, quem anulis donatum, equestri nomine Martianum vocitabant. *Tacit. Hist.* i, 13.

4 Jam adferebant venalia cuncta præpotentes liberti. Servorum manus subitis avidæ, et tamquam apud senem festinantes. *Tacit. Hist.* i, 7.

5 Precarium seni Imperium, et brevi transiturum. *Tacit. Hist.* i, 52.

6 Nymphidius quidem in ipso conatu oppressus. *Tacit. Hist.* i, 5.

7 Interfectis Cingonio Varrone, consule designato, et Petronio Turpiliano, consulari. Ille, ut Nymphidii socius, hic ut Neronis, inauditi atque indefensi, tamquam innocentes perierant. *Tacit. Hist.* i, 6. ··Macrum in Africa··jussu Galbæ··Capitonem in Germania··interfecerant. *Tacit. Hist.* i, 7.

8 *Otho* fingebat et metum, quo magis concupisceret. *Tacit. Hist.* i, 21.

9 Ipsa ætas Galbæ et inrisui ac fastidio erat. *Tacit. Hist.* i, 7.

Et qu'on ne peut aimer à servir sous un maître,
Qui n'aura pas loisir de le bien reconnoître.
Il voit de toutes parts du tumulte excité :[1]
Le soldat en Syrie est presque révolté.
Vitellius avance avec sa force unie,
Des troupes de la Gaule et de la Germanie.
Ce qu'il a de vieux corps le souffre avec ennui,
Tous les prétoriens murmurent contre lui,
De leur Nymphidius l'indigne sacrifice
De qui se l'immola leur demande justice;
Il le sait, et prétend par un jeune Empereur
Ramener les esprits et calmer leur fureur.
Il espere un pouvoir, ferme, plein, et tranquille,
S'il nomme pour César un époux de Camille.[2]
Mais il balance encor sur ce choix d'un époux,
Et je ne puis, Seigneur, m'assurer que sur vous.
J'ai donc pour ce grand choix vanté votre courage,
Et Lacus à Pison a donné son suffrage.
Martian n'a parlé qu'en termes ambigus :
Mais sans doute il ira du côté de Lacus.[3]

- - - - - - - - - - - - - - - - - -

Seigneur, quand pour l'empire on s'est vu désigner,
Il faut, quoi qu'il arrive, ou périr, ou régner.[4]

- - - - - - - - - - - - - - - - - - - -

Hé bien, si cet amour a sur vous tant de force,
Régnez: qui fait des loix, peut bien faire un divorce.
Du trône on considere enfin ses vrais amis;
Et, quand vous pourrez tout, tout vous sera permis.[5]

OTHON.

Non, Seigneur, mais Poppée étoit une infidelle,
Qui n'en vouloit qu'au trône, et qui m'aimoit moins qu'elle.
Ce peu qu'elle eut d'amour ne fit du lit d'Othon
Qu'un degré pour monter à celui de Néron.
Elle ne m'épousa qu'afin de s'y produire,
D'y ménager sa place au hasard de me nuire.
Aussi j'en fus banni sous un titre d'honneur;
Et pour ne me plus voir, on me fit gouverneur.[6]

1 Post nuntios Germanicæ seditionis.. anxius quonam exercituum vis erumperet, ne Urbano quidem militi confisus, quod remedium unicum rebatur, comitia imperii transigit. *Tacit. Hist.* i, 14.

2 Audita adoptione, desinam videri senex, quod nunc mihi unum objicitur. *Tacit. Hist.* i, 16.

3 Vinius pro Othone; Laco atque Icelus, non tam unum aliquem fovebant, quam alium. *Tacit. Hist.* i, 13...Laco Pisonem *fovebat* *Tacit. Hist.* i, 14.

4 Suspectum semper invisumque dominantibus, qui proximus destinaretur. *Tacit. Hist.* i, 21.

5 Adulteria, matrimonia, ceterasque regnorum libidines, avido talium, si auderet, ut sua ostentantes. *Tacit. Hist.* i, 22.

6 Erat in civitate Sabina Poppæa..Huic mulieri cuncta alia fuere, præter honestum animum..Sermo comis, nec absurdum ingenium: modestiam præferre, et lascivia uti..Famæ numquam pepercit, maritos et adulteros non distinguens: ne-

ACTE III.

- - - - - - - - - - - - - - - - - -

SCENE TROISIEME.

GALBA, CAMILLE, ALBIANE.

GALBA.

QUAND la mort de mes fils désola ma famille,
Ma niece, mon amour vous prit dès lors pour fille,
Et regardant en vous les restes de mon sang,
Je flattai ma douleur en vous donnant leur rang.
Rome, qui m'a depuis chargé de son empire,
Quand sous le poids de l'âge à peine je respire,
A vu ce même amour me le faire accepter,
Moins pour me seoir si haut, que pour vous y porter.[1]
Non que, si jusques-là Rome pouvoit renaître,
Qu'elle fût en état de se passer de maître,
Je ne me crusse digne en cet heureux moment
De commencer par moi son rétablissement.[2]
Mais cet Empire immense est trop vaste pour elle,
A moins que d'une tête, un si grand corps chancelle;
Et pour le nom des rois son invincible horreur
S'est d'ailleurs si bien fait aux loix d'un Empereur,
Qu'elle ne peut souffrir, après cette habitude,
Ni pleine liberté, ni pleine servitude.[3]
Elle veut donc un maître, et Néron condamné
Fait voir ce qu'elle veut en un front couronné.
Vindex, Rufus, ni moi, n'avons causé sa perte,
Ses crimes seuls l'ont faite, et le ciel l'a soufferte.[4]
- - - - - - - - - - - - - - - - - -
Jusques à ce grand coup, un honteux esclavage
D'une seule maison nous faisoit l'héritage.
Rome n'en a repris, au lieu de liberté,
Qu'un droit de mettre ailleurs la souveraineté;[5]

que affectui suo, aut alieno obnoxia, unde utilitas ostenderetur, illuc libidinem transferebat.. Igitur eam.. Otho pellexit juventa ac luxu, et quia flagrantissimus in amicitia Neronis habebatur.. Accepto *ad Neronem* aditu, Poppæa primum per blandimenta et artes valescere, imparem cupidini, et forma Neronis captam simulans.. Dejicitur familiaritate sueta, post congressu et comitatu Otho; et postremo, ne in urbe æmulatus ageret, provinciæ Lusitaniæ præficitur. *Tacit. Annal.* xiii, 45 et 46.

1 *Hæc Cl. Corneille ex* Tacit. Hist. i, 15. *imitatus est.*

2 Si immensum imperii corpus stare, ac librari sine rectore posset, dignus eram, a quo respublica inciperet. *Tacit. Hist.* i, 16.

3 Neque enim hic, ut in ceteris gentibus quæ regnantur, certa dominorum domus, et ceteri servi: sed imperaturus es hominibus, qui nec totam servitutem pati possunt, nec totam libertatem. *Tac. Hist.* i, 16.

4 Sit ante oculos Nero, quem longa Cæsarum serie tumentem, non Vindex cum inermi provincia, aut ego cum una legione; sed sua immanitas, sua luxuria cervicibus publicis depulere. *Tacit. Hist.* i, 16.

5 Sub Tiberio et Caio et Claudio, unius familiæ quasi hereditas fuimus: loco libertatis erit, quod eligi cœpimus. *Tacit. Hist.* i, 16.

Et laisser après moi, dans le trône un grand homme,
C'est tout ce qu'aujourd'hui je puis faire pour Rome.[1]
- - - - - - - - - - - - - - - - - - - -
Jule et le grand Auguste ont choisi dans leur sang,
Ou dans leur alliance, à qui laisser ce rang.
Moi, sans considérer aucun nœud domestique,
J'ai fait ce choix comme eux, mais dans la république ;[2]
Je l'ai fait de Pison, c'est le sang de Crassus,
C'est celui de Pompée, il en a les vertus ;
Et les fameux héros, dont il suivra la trace,
Joindront de si grands noms aux grands noms de ma race.[3]

Ne longior sim, alia multa omiserim, egregia tamen ; ea maxime, quibus Camilla, ad Othonis, quam ad Pisonis amorem pronior, utriusque mores ex Tacito Annal. XIII. 46. et Hist. I. 13 et 14. vivide exprimit. De reliqua tragœdia pauca tantum ac præcipua seligam.

Vinius Othonem ad capessendum imperium hortatur, Act. IV. Scen. 2.

Saisissez-vous d'un trône où le ciel vous destine :
Et, pour choisir vous-même avec qui le remplir,
A vos heureux destins aidez à s'accomplir.[4]
L'armée a vu Pison, mais avec un murmure
Qui sembloit mal goûter ce qu'on vous fait d'injure ;[5]
Galba ne l'a produit qu'avec sévérité,
Sans faire aucun espoir de libéralité.[6]
Il pouvoit, sous l'appas d'une feinte promesse,
Jetter dans les soldats un moment d'allégresse ;[7]
Mais il a mieux aimé hautement protester
Qu'il savoit les choisir, et non les acheter.[8]
Ces hautes duretés à contre-temps poussées
Ont rappelé l'horreur des cruautés passées,
Lorsque d'Espagne à Rome il sema son chemin
De Romains immolés à son nouveau destin ;
Et qu'ayant de leur sang souillé chaque contrée,
Par un nouveau carnage, il y fit son entrée.[9]

1 Nunc eo necessitatis jam pridem ventum est, ut nec mea senectus conferre plus populo Romano possit, quam bonum successorem ; nec tua plus juventa, quam bonum Principem. *Tacit. Hist.* i, 16.

2 Augustus in domo successorem quæsivit ; ego in republica. *Tacit. Hist.* i, 15.

3 Mihi egregium erat Cn. Pompeii et M. Crassi sobolem in penates meos adsciscere ; et tibi insigne, Sulpiciæ ac Lutatiæ decora nobilitati tuæ adjecisse. *Tacit. Hist.* i, 15.

4 Novos motus, et clarum Othoni annum observatione siderum adfirmant. *Tacit. Hist.* i, 22.

5 Per ceteros mœstitia et silentium. *Tacit. Hist.* i, 18.

6 Nec ullum orationi aut lenocinium addit, aut pretium. *Tacit. Hist.* i, 18.

7 Constat potuisse conciliari animos quantulacumque parci senis liberalitate. *Tacit. Hist.* i, 18.

8 Accessit Galbæ vox, pro republica honesta, ipsi anceps, legi a se militem, non emi. *Tacit. Hist.* i, 5.

9 Tardum Galbæ iter et cruentum.. Introitus in Urbem, trucidatis tot millibus inermium, infaustus omine. *Tacit. Hist.* i, 6.

Discordes vero Vinii et Laconis sententiæ, quibus infelix Galba præceps in exitium agitur, quanta vi expressæ! Act. V. Scen. 2.

GALBA.

Hé bien, quelles nouvelles?
Qu'apprenez-vous tous deux du camp de nos rebelles?

VINIUS.

Que ceux de la marine et les Illyriens
Se sont avec chaleur joints aux prétoriens;[1]
Et que des bords du Nil les troupes rappelées
Seules par leurs fureurs ne sont point ébranlées.[2]

LACUS.

Tous ces mutins ne sont que de simples soldats,
Aucun des chefs ne trempe en leurs vains attentats:
Ainsi ne craignez rien d'une masse d'armée,
Où déja la discorde est peut-être allumée.[3]
Si-tôt qu'on y saura que le peuple à grands cris
Veut que de ces complots les auteurs soient proscrits,
Que du perfide Othon il demande la tête,[4]
La consternation calmera la tempête;
Et vous n'avez, Seigneur, qu'à vous y faire voir,
Pour rendre d'un coup d'œil, chacun à son devoir.

GALBA.

Irons-nous, Vinius, hâter par ma présence
L'effet d'une si douce et si juste espérance?[5]

VINIUS.

Ne hasardez, Seigneur, que dans l'extrémité,[6]
Le redoutable effet de votre autorité.
Alors qu'il réussit, tout fait jour, tout lui cede;
Mais aussi, quand il manque, il n'est plus de remede.

1 Legio classica, nihil cunctata, prætorianis adjungitur. Illyrici exercitus electi Celsum infestis pilis proturbant. *Tacit. Hist.* i, 31.

2 Germanica vexilla diu nutavere, invalidis adhuc corporibus, et placatis animis, quod eos a Nerone Alexandriam præmissos, atque inde rursus longa navigatione ægros, impensiore cura Galba refovebat. *Tacit. Hist.* i, 31.

3 Gregarius miles caveri insuper præpositos jubebat. *Tacit. Hist.* i, 36.... Nullo tribunorum centurionumve adhortante, sibi quisque dux et instigator: et præcipuum pessimorum incitamentum, quod boni mœrebant. *Tacit. Hist.* i, 38.

4 Universa jam plebs palatium implebat, mixtis servitiis, et dissono clamore cædem Othonis, et conjuratorum exitium (*sed tempore Petri Corneille edebatur* exilium) poscentium. *Tacit. Hist.* i, 32.

5 Galbam duæ sententiæ distinebant. *Tacit. Hist.* i, 32.

6 Titus Vinius manendum intra domum, opponenda servitia, firmandos aditus.... censebat.... Placuit pertentari animum cohortis, quæ in palatio stationem agebat; nec per ipsum Galbam, cujus integra auctoritas majoribus remediis servabatur. *Tacit. Hist.* i, 32 et 29.

Il faut pour déployer le souverain pouvoir,
Sureté toute entiere, ou profond désespoir ;
Et nous ne sommes pas, Seigneur, à ne rien feindre,
En état d'oser tout, non plus que de tout craindre.
Si l'on court au grand crime avec avidité,
Laissez-en rallentir l'impétuosité.
D'elle-même elle avorte, et la peur des supplices
Arme contre le chef ses plus zélés complices.
Un salutaire avis agit avec lenteur.[1]

LACUS.

Un véritable prince agit avec hauteur :
Et je ne conçois point cet avis salutaire,
Quand on couronne Othon, de le regarder faire.
Si l'on court au grand crime avec avidité,
Il en faut réprimer l'impétuosité,
Avant que les esprits, qu'un juste effroi balance,
S'y puissent enhardir sur notre nonchalance ;
Et prennent le dessus de ces conseils prudens,
Dont on cherche l'effet, quand il n'en est plus temps.[2]

VINIUS.

Vous détruirez toujours mes conseils par les vôtres :[3]
Le seul ton de ma voix vous en inspire d'autres,
Et, tant que vous aurez ce rare et haut crédit,
Je n'aurai qu'à parler pour être contredit.
Pison, dont l'heureux choix est votre digne ouvrage,
Ne seroit que Pison, s'il eût eu mon suffrage :
Vous n'avez soulevé Martian contre Othon,
Que parce que ma bouche a proféré son nom ;
Et verriez, comme un autre, une preuve assez claire
De combien notre avis est le plus salutaire,
Si vous n'aviez fait vœu d'être jusqu'au trépas
L'ennemi des conseils que vous ne donnez pas.[4]

Inde Vinius ac Laco, cum in mutuas objurgationes exarsissent, Galba autem miseram Principum, inter diversa sentientium odia, sortem questo, talibus prosequuntur :

VINIUS.

J'ose donc vous redire en serviteur sincere,
Qu'il fait mauvais pousser tant de gens en colere,[5]

1 Scelera impetu, bona consilia mora valescere. *Tacit. Hist.* i, 32.

2 Festinandum ceteris videbatur, antequam cresceret invalida adhuc conjuratio paucorum. Trepidaturum etiam Othonem, qui furtim digressus, ad ignaros illatus, cunctatione nunc et segnitia terentium tempus, imitari Principem discat. *Tacit. Hist.* i, 33.

3 Hi discordes.... Vinius pro M. Othone ....*Pisonem a Galba electum* quidam crediderunt, Lacone instante. *Tacit. Hist.* i, 13 et 14.

4 Laco.... consilii, quamvis egregii, quod non ipse adferret, inimicus, et adversus peritos pervicax. *Tacit. Hist.* i, 27.

5 *Censebat Vinius* non eundum ad iratos. *Tacit. Hist.* i, 32.

Qu'il faut donner aux bons, pour s'entresoutenir,
Le temps de se remettre, et de se réunir,
Et laisser aux méchans celui de reconnoître
Quelle est l'impiété de se prendre à son maître.[1]
Pison peut cependant amuser leur fureur,[2]
De vos ressentimens leur donner la terreur,
Y joindre avec adresse un espoir de clémence
Au moindre repentir d'une telle insolence;
Et, s'il vous faut enfin aller à son secours,
Ce qu'on veut à présent, on le pourra toujours.[3]

LACUS.

J'en doute, et crois parler en serviteur sincere,
Moi, qui n'ai point d'amis dans le parti contraire.[4]
Attendrons-nous, Seigneur, que Pison repoussé
Nous vienne ensevelir sous l'état renversé?
Qu'on descende en la place en bataille rangée,[5]
Qu'on tienne en ce palais votre cour assiégée,
Que jusqu'au Capitole Othon aille à vos yeux,
De l'Empire usurpé rendre graces aux Dieux;
Et que le front paré de votre diadême,
Ce traître trop heureux ordonne de vous-même?
Allons, allons, Seigneur, les armes à la main,
Soutenir le sénat et le peuple Romain:
Cherchons aux yeux d'Othon un trépas à leur tête,
Pour lui plus odieux, et pour nous plus honnête.[6]

Hæc quidem egregia. Non ita feliciter Tacitum invertit. Act. V. Scen. 6.

Et Camille tient mal ce qu'elle vient de dire,
Ou rend graces pour vous aux Dieux d'un autre empire;
Et fatigue le ciel par de vœux superflus,
En faveur d'un parti qu'il ne regarde plus.[7]

Plurima autem arte Tacito usus est, ut miserabiliorem Galbæ mortem faceret. Act. V. Sc. 8.

Et Lacus aussi-tôt étincelant de rage
De voir qu'Othon par-tout leur ferme le passage,

1 Daret malorum pœnitentiæ; daret bonorum consensui spatium. *Tacit. Hist.* i, 32.

2 Præmissus in castra Piso. *Tacit. Hist.* i, 34. *Vide quoque Pisonis orationem.* Hist. i, 29 et 30.

3 Denique eundi ultro, si ratio sit, eamdem mox facultatem: regressus, si pœniteat, in aliena potestate. *Tacit. Hist.* i, 32.

4 Repugnantem huic sententiæ Vinium, Laco minaciter invasit. *Tacit. Hist.* i, 33.

5 Non expectandum, ut compositis castris, forum invadat, et prospectante Galba, Capitolium adeat. *Tacit. Hist.* i, 33.

6 Proinde intuta, quæ indecora: vel si cadere necesse sit, occurrendum discrimini. Id Othoni invidiosius, et ipsis honestum. *Tacit. Hist.* i, 33.

7 Ignarus interim Galba, et sacris intentus, fatigabat alieni jam imperii Deos. *Tacit. Hist.* i, 2.

Lance sur Vinius un furieux regard,
L'approche sans parler et tirant un poignard . .[1]
....
Ce lâche, sur Galba portant même fureur :
Mourez, Seigneur, dit-il, mais mourez Empereur ;
Et recevez ce coup comme un dernier hommage
Que doit à votre gloire un généreux courage.[2]

Hic in tragœdiæ historiæve laudes nihil addiderim. Satis sit tam egregia specimina proposuisse, et illustrissimis Petri Corneille atque Joannis Racine exemplis, doctæ imitationis rationes et utilitates adprobavisse.

Adulteria, matrimonia. Frustra Gronov. tentat, ***adulteria, pædagogia:*** Ryck. ***adulteria matronarum.*** Hic Othonis intimi ipsam Neronis in matrimoniis licentiam arguunt. In Ms. Bud. ***adultera matrimonia;*** quod probabat Lips. Mox mallet ***ceteraque regnorum;*** quasi glossam præferret, ***ceterasque regnorum libidines.***

Computantium. Tentat Cl. Ernest. ***comparantium.*** Sed minime necessario, ut ipse fatetur.

Libentius obscura credentis. In Mss. et vett. edd. ***credi.*** Ernest. e conjectura Pichenæ, edidit, ***credendi.*** Melius ***credentis,*** ut rerum series, ac verborum junctura postulat. Sic quoque volebant eruditi viri, Petav. et Huetius.

Cap. 23. ***Eniterentur.*** Optime Mss. ed. pr. et recentiores. Male Puteolan. ***emitterentur.*** Unde Pichena tentabat, ***emetirentur.***

Cap. 24. ***Speculatori.*** Male Puteolan. ***spiculatori.***

Cap. 25. ***Tesserarium.*** Male Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. ***tesseranum.*** Mox Mss. Bodl. Guelf. et Puteolan. pessime habent, ***octonem eodem*** pro ***optionem eorumdem.***

Pauci adsciti. Bene vett. et recentiores edd. In mediis quibusd. ***paucis ascitis.***

Accenderet. Ms. Corb. ***accenderent.***

In commune. Ita Rhenan. et recentiores. In Mss. et vett. edd. ***in communi.***

Militiæ terrebantur. Pichena edidit, ***exterrebantur;*** at non satis favet Ms. Flor. in quo prima manu fuit scriptum, ***militi ētrebantur;*** et recentiore tantum manu superpositum, ***exterrebantur,*** ut observat Jac. Gronov.

Cap. 26. ***Auxiliorum.*** Sic ferme omnes Mss. Puteolan. et recentiores. In Ms. Reg. et ed. pr. ***auxiliariorum.***

Postero Iduum die. Ita libri editi, ac omnes ferme Mss. In Ms. Flor. ***postero Iduum dierum.*** At ap. Romanos insolens omnino est loquendi genus, 'postero iduum die,' aut 'postero Calendarum die.' Ideo tentabat Cl. Ernest. ***postero statim die,*** ita ut sensus sit, ***postero adoptionis die.*** Quod quidem durum videtur : remotior enim est

1 Agitasse Laco, ignaro Galba, de occidendo T. Vinio dicitur, sive ut pœna ejus animos militum mulceret, seu ut conscium Othonis credebat, ad postremum vel odio. *Tacit. Hist.* i, 39.

2 Obvius e Germanicis militibus Vitellium infesto ictu, per iram, vel quo maturius ludibriis eximeret . . appetiit. *Tacit. Hist.* iii, 85.

adoptionis memoria. Itaque existimo scriptum fuisse olim, ***pr. Id.*** inde confictum fuisse librariorum errore, ***postero Iduum die***, cum legend. foret, ***pridie Idus.*** Idque innuit Suet. Oth. 6. 'Erat animus post adoptionem statim castra occupare, cœnantemque in palatio Galbam aggredi.' Piso adoptatus fuerat die decima Januarii. Dies vero duodecima erat pridie Idus. Cito ergo parata apud malos seditio, apud integros dissimulatio.

Cap. 27. ***Milliarium aureum.*** Præcipua fuit Romanorum in sternendis muniendisque viis magnificentia, quas milliariis distinxere. De illo usu pauca disseram.

DE MILLIARIO AUREO.

Primus C. Gracchus, circa a. u. c. dcxxv. vias per milliaria dimensus, columnas lapideas, distantiarum signa, locavit, *Κίονας λιθίνους σημεῖα τοῦ μέτρου κατέστησεν*, Plut. in Gracch. p. 838. Milliaria illa constabant mille passibus, seu quinque millibus pedum Romanorum, ***Angl.*** 4536. ***feet.*** A pomœrio, portisve Urbis numerabantur. Deinde Augustus, optimi cujusque instituti æmulator et perfector, novam in reficiendis dirigendisque viis operam posuit, et, a. u. c. dccxxxiv. milliarium aureum fecit, *τὸ χρυσοῦν μίλιον κεκλημένον ἔστησε*, Dio liv, p. 526. Aureis literis ei inscripta fuisse præcipuarum urbium intervalla existimat P. Eschinardi, Agro Romano, c. 3. Alii aureum totum fuisse volunt. Illud in capite fori Romani, ac proinde in celeberrima Urbis parte, posuit Augustus, ut, splendido superboque aspectu, Urbis victricis et Italiæ terrarum orbi dominantis memoria semper occurreret. In hoc milliarium vias militares Italiæ omnes desiisse testatur Plut. in Galb. p. 1064. *Ἐβάδιζεν εἰς ἀγορὰν, οὗ χρυσοῦς εἱστήκει κίων, εἰς ὃν αἱ τετμημέναι ὁδοὶ πᾶσαι τελευτῶσιν.* Unde patet, non ab illo milliario, sed ab Urbis pomœrio, seu veteri portarum situ, ante productionem mœniorum ab Aureliano factam, itinerum mensuras incœpisse, ut optime advertit eruditus Fabretti, de Aquis et Aquæductibus veteris Romæ, p. 136. Idem plurimis experimentis constat. Labentibus tamen seculis, quidam scriptores itinerum mensuras ab aureo milliario repetiere, uti videre est ap. Cl. de la Nauze, ***Mémoires de l'Académie Royale des Inscriptions***, Vol. xxviii, p. 388 sq. Alia est mensura, apud Jurisconsultos pervulgata, et in judiciis usurpata, quæ neque ab Urbis pomœrio, neque a milliario aureo initium ducebat, sed a continentibus ædificiis, ***the extremity of the suburbs.*** De hac mensura Macer, Digest. libr. L. Tit. 16. de Verborum significatione, Leg. 154. 'Mille passus non a milliario Urbis, sed a continentibus ædificiis numerandi sunt.'

Nunc vero, cum jam dudum Romanos in sternendis viis simus æmulati, eos nunc in signandis milliariis imitemur, id unum superest, ut ante Parisiensem B. V. Mariæ ædem, unde ducta itinerum initia, exsurgat milliarium aureum, nomine Ludovici xv. insigne, cujus providentia magnificentiaque factum, ut viarum multitudine, amplitudine, commoditate et umbraculis, Romanos vicerimus.

Sub ædem Saturni. Ita vulgo Mss. Puteolan. et reliqui omnes,

In Ms. Reg. et ed. pr. *sub æde.* Sic quoque Suet. Oth. 6. 'in foro sub æde Saturni.'

Totidem ferme. Ms. Reg. *totidem non.* Ed. pr. *totidemve.*

Clamore et gladiis. Muret. aliique mallent, *et gaudiis*, vel *et gaudio.* Sed de strictis crispantibusque gladiis recte intelligitur.

Cap. 29. *Formidinem augentes.* Ita vulgo Mss. et libri omnes editi, præter Jac. Gronov. qui e Ms. Flor. edidit, *formidine.*

Pertentari animum. Ita Mss. Puteolan. et recentiores. In ed. pr. *prætentari*, ut et volebat Lips. nec sane foret absurdum. Rhenan. *tentari.*

Reipublicæ fato. Bene Puteolan. Perperam in Mss. Flor. Reg. Agr. et ed. pr. *fatum.*

Adversas res expertus. Bene Ryck. e Ms. Flor. In Mss. Bodl. Jes. omissum, *res.* Additum in Ms. Harl. Male Ms. Reg. et ed. pr. *adversam remp.* Mox habent, *secundas.* In mediis quibusd. edd. *adversa* .... *secunda.*

Cum maxime discam. Optime Freinshem. In Mss. Flor. Reg. Agr. Corb. et ed. pr. *cum maxime dicam.* Mss. Bodl. Jes. et Puteolan. *tum maxime.* Rhenan. *ducam.*

Cap. 30. *Solis gloriatur.* Mss. Harl. Jes. *solus gloriatur.*

Muliebri ornatu. Ms. Corb. *muliebri animo.*

Mereretur. Acidal. Ernest. mallent, *meretur.*

Specie liberalitatis. Mss. Harl. Bodl. et edd. vett. *speciem.* In Ms. Jes. *spē.* Rhenan. recte emendavit, *specie.*

Donare nesciet. Ms. Reg. et ed. pr. *donare nescius.* Quod plurimum placet.

Comessationes. Ita vulgo Mss. et vett. edd. In recentioribus, *comissationes.*

Vana nomina sunt. Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Corb. Puteolan. et recentiorum plurimi. Mss. Flor. Reg. Bud. Agr. ed. pr. Ryck. et Gronov. *vacua nomina sunt.*

Ad nos scelerum .... *bellorum ad vos.* Ita vulgo Mss. Puteolan. et recentiores omnes; ac bene quidem. In ed. pr. bis repetitum, *ad nos.* Ms. Harl. *ad vos scelerum* .... *bellorum ad nos.*

Quod innocentibus. Ms. Reg. et ed. pr. *quod pro innocentibus.*

Perinde a nobis. Bene Ms. Harl. et recentiores edd. Male in vett. *proinde.*

Cap. 31. *Forte magis.* Optime Pichena et recentiores e Ms. Flor. in quo corrupte, *eventior te* pro *evenit forte.* In Ms. Corb. et ed. pr. *evectior re.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *timore magis.*

Nullo adhuc consilio .... *quam quod.* Pessime libri scripti et editi, *nonnullo adhuc consilio* .... *quod.* Locum hunc optime restituit Illust. Huetius, quem ultro sequor. Huetianam emendationem subolfecerat Freinshem. qui totum hunc locum ita refingebat, *more magis, et nullo adhuc consilio* .... *quam ut postea creditum est.*

Parat signa. Ita libri omnes editi, et vulgo Mss. At cum habeant Mss. Flor. Bud. *par signas*, Ernest. ut et alii, tentant, *pars ingens.* Atque quidem sic legitur in Mss. Harl. Bodl. Jes. Sed in Ms. Harl. emendatum, *parat signa.*

Vipsania in porticu. Bene Ms. Flor. et recentiores edd. In Ms. Reg. et ed. pr. *Vipsano.* Puteolan. *Vipsanii.*

Arcesserent. Bene Ms. Jes. et recentiores edd. Ed. pr. *accersirent.* Mss. Harl. Bodl. et Puteolan. *accerserent.*

Diffidebatur. Bene Ernest. e Ms. Guelf. in quo ita scriptum pr. m. postea *ur* erasum; communi errore Mss. et vett. edd. quæ habent, *diffidebat.* Ms. Jes. *diffidebant.* Sed *n* censorio puncto notatum.

Cetrius Severus. Ita Mss. Flor. Reg. Guelf. Corb. et ed. pr. Puteolan. ac deinde ceteri omnes, *Cerius.* At mox ipse Puteolan. habet, *Cetrium.* Mss. Harl. Bodl. Jes. *Cerrius.* Emendatum in Ms. Harl. *Cetrius.*

Et necdum adulta. Ita Ms. Flor. Gronov. et recentiores. In Mss. Corb. Reg. et ed. pr. *et nedum.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *et nondum.*

Ingestis pilis. Sic Mss. Reg. Bud. Agr. ed. pr. et Ernest. Mss. Flor. et Corb. *incestis.* Mss. Harl. Bodl. et Puteolan. *infestis.*

Cap. 32. *Conjuratorum exitium.* In Mss. et vett. edd. *exilium.* Acidal. recte monuit emendand. *exitium:* quod Ernest. et recentiores merito recepere. Nam mox c. 37. Otho, milites adloquens, ait: 'Auditisne, ut pœna mea, et supplicium vestrum simul postulentur.'

Cap. 33. *Non expectandum.* Ita libri omnes. Tentat tamen Freinshem. *an expectandum.* Jac. Gronov. *num expectandum.*

Domum cludit. Sic Ms. Reg. Lips. et recentiores. In Ms. Corb. et ed. pr. *excludit.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *claudit.*

Indignatio languescat. Ms. Flor. *indignatione languescat.* Inde volebat Jac. Gronov. *indignatio elanguescat.* Ms. Corb. *languescit.*

Cap. 34. *Et incuriosos.* Ms. Corb. *et curiosos.*

Falso vulgaverint. Ita libri omnes, præter Beroald. qui edidit, *vulgaverant.*

Cap. 35. *Ruere intus, ac se.* Optima distinctio. Frustra tentant Acidal. ac Ryck. *ruere, intus ac se, &c.*

Querentes. Ignavissimus quisque. Hæc conjungit Heins. Conjuncta quoque habet ed. pr. ut et Mss. Harl. Jes. Guelf. Non male distinxit Puteolan. quem omnes sunt secuti.

Nimii verbis. Mss. Guelf. et Reg. *nimiis.*

Linguæ feroces. Mss. Harl. Bodl. Jes. Reg. *ferocis.*

Irruenti turbæ.... sistens. In Ms. Bud. quem secutus est Rhenan. *irruente turba.* In Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *irruenti turbæ.... insistens.* Unde Faerno, Lips. aliisque non immerito placet, *resistens.*

Exclamavit. Ita Mss. Flor. Reg. Harl. Bodl. Jes. Corb. edd. vett. et recentiores. Beroald. *clamavit.*

Cap. 36. *Caveri.* Muret. malebat, *cavere.*

Prensare manibus. Mss. Flor. Reg. Corb. et ed. pr. *pressare.* In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *prehensare.* Vera ac genuina Taciti scriptura, ut recte observant Gronov. et Ernest. *prensare.*

Complecti armis. Emendabat Muret. *complecti arctius.* Sed optime, *complecti armis.* Eos enim, militari more, *admotos pectori*, scuto armisque tectos amplexabantur. Sic Virg. Æn. xii, 433. 'Ascanium fusis circum complectitur armis.'

Classicorum. Ita Mss. Flor. Reg. Corb. Bud. Agr. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *classiariorum.* Inde patet inanem esse Pichenæ et eruditi Fabretti, de Columna Trajani, c. 3. p. 84. observationem, milites istos 'classiarios' appellari, non vero 'classicos,' quia ex ea legione erant, 'quam e classe Nero conscripserat,' non autem legio Classica.

Cap. 37. *Vocare sustineo.* Bene Mss. vett. ac recentiores edd. Rhenan. *vocari.*

Cujus lenitatis est. Bene Mss. Flor. Bodl. Harl. Jes. Agr. Guelf. Ryck. et recentiores. In Ms. Reg. et vett. edd. *levitatis.* Acutius dictum, *lenitatis,* et ad sequentia magis accommodatum.

Innocentissimorum militum. Ita Ms. Corb. ed. pr. et Pichena. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *innocentissimorum civium.* At hic de militibus agitur. Sic sup. c. 6. *trucidatis tot millibus inermium militum.*

Obultronii Sabini. De quo jam sup. An. xiii, 28. Corrupte. Ms. Corb. *Abultroniis Abini.* Mss. Harl. Bodl. Jes. *Obultronii Albini.*

Cornelii Marcelli. Bene Ms. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et a Puteolan. omissum, *Cornelii.* Cornelius Marcellus jam memoratus est sup. An. xvi, 8.

Betui Chilonis. Bene Mss. Flor. Corb. Bodl. In Ms. Reg. et ed. pr. *Bethui Chilonis.* Corrupte Puteolan. *Bervichilonis.* Perperam Rhenan. emendavit, *Vettii Chilonis.* In Inscr. vet. ap. Gruter. p. 375. n. 4.

C. BETVO. C. F. TRO
CILONI. MINVCIANO
VALENTI. &c.

Et Helii et Haloti. Helius jam memoratus sup. An. xiii, 1. Haloti quoque facta mentio An. xii, 66. et ap. Suet. in Galb. 12. Locum hunc optime restituit Ryck. Corrupte antea, *et Egi et alii;* aliudve pejus.

Ac licentia. Ita Mss. ed. pr. et recentiores. Puteolan. *aut licentia.*

Cap. 38. *Infaustam adoptionem aversantes.* Bene Ms. Agr. Muret. et Pichena. Sic sup. Tac. An. i, 28. 'Sibi æternum laborem portendi, sua facinora aversari Deos lamentantur;' et inf. Hist. iii, 25. 'parricidam aversarentur.' Mss. et libri ferme omnes editi, *adversantes.*

Nec una cohors. Mallet Ernest. *nec illa cohors.*

Aperire. Pichena emendavit, *aperiri.* Latine quidem. Sed et *aperire* retineri potest, si intelligatur, *eos.* In omnibus Mss. *aperire.*

Cap. 39. *Ad postremum.* Bene Rhenan. et recentiores. In Mss. et vett. edd. *ad posterum.*

Cap. 40. *Vologesen.* Ita Beroald. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et vett. *Vologesum.*

Rapidis equis. Ms. Flor. *rapidi equis.*

Cap. 41. *Comitantis Galbam cohortis.* Non male Rhenan. In Mss. Harl. Bodl. Jes. *Comitantes Galbæ cohortis.* In Ms. Bodl. emendatum, *comitantis.* In Ms. Flor. *comitatæ Galbam coh.* Unde

Ernest. recepit, ***comitatæ.*** In Ms. Reg. et vett. edd. ***comitatus Galbæ cohortis.***

Atilium Vergilionem. In Ms. Reg. ***Adilium Virgilionem.*** Idem prænomen habet Ms. Flor. In ed. pr. ***adillum.*** Inde tentabat Gronov. ***A. Dilium Vergilionem.*** In Ms. Corb. ***Acilium Virgilionem.*** Puteolan. ëmendavit, ***Atilium.*** Plutarcho, in Galb. p. 1065. dicitur Αἰτίλλιος Σερκέλλων.

Dereptam. Bene Rhenan. et recentiores. In vett. edd. ***direptam.***

Adflixit. Ita Puteolan. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Corb. et ed. pr. ***affixit.*** Emendatum in Ms. Harl. ***afflixit.***

Destricta. Bene Ms. Reg. edd. vett. et Ryck. In mediis edd. ***districta.***

Curtii lacum. Ita Mss. Flor. Agr. ed. pr. et recentiores. In Ms. Reg. ***Curti lacum.*** Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. ***Curtium lacum.***

Si ita e republica videretur. Sic emendavit Puteolan. quem ceteri omnes sunt secuti. In Ms. Flor. ***si ita rep. videretur.*** In Mss. Corb. Agr. et ed. pr. ***si ita reip. videretur.*** Tentabant Ryck. et Jac. Gronov. ***si id e republica videretur.***

Alii Lecanium. Ita vulgo Mss. et Puteolan. In Ms. Reg. et ed. pr. ***Decanium.*** Arcadius quoque et Fabius Fabulus interfectores ab aliis memorantur, teste Plutarch. in Galb. p. 1067.

Nam pectus tegebatur. Ms. Corb. ***tegebat.*** Inde forte in Ms. Agr. ***nam pectus thorax tegebat.***

Corpori adjecta. Mallet Groslotius, ***adacta.***

Cap. 42. ***Conscientia conjurationis.*** Ita libri omnes. Frustra tentant Acidal. et Ernest. ***conscientiam.***

Julio Caro. Sic Mss. Flor. Guelf. Rhenan. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Reg. Corb. et edd. vett. ***Julio Cario.***

Cap. 43. ***A Galba custodiæ Pisonis additus.*** Optime emendavit Lips. et suffragatur vel corrupta Ms. Flor. scriptura : ***Galba Custodi et a Pisonis additus.*** Mss. Farnes. Reg. Corb. et ed. pr. ***ac Galbæ custodiæ a Pisone additus.*** Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. ***ad Galbæ custodiam a Pisone additus.*** At Galbæ erat, non Pisonis, addere custodiam. Existimo errorem a sciolo aliquo profectum, qui, cum in Plutarch. p. 1065. in Dion. lxiv, p. 730. legeret Galbam a Sempronio Denso, quem Plutarchus perperam appellat Ἴνδιστρον, fuisse defensum, Sempronium ad Galbæ custodiam a Pisone additum credidit. Porro Galbam, an Pisonem, defendit Sempronius ? Certe potior videtur Taciti auctoritas. Nec ullum Galbæ defensorem memorat Suet.

Occurrens armatis. Bene Mss. Reg. Corb. Guelf. Harl. Bodl. Jes. Rhenan. et recentiores. In ed. pr. ***armis.*** Puteolan. ***armatus.***

Cum advenere. In Ms. Reg. et ed. pr. ***cum advenirent.*** Mss. Harl. Bodl. Jes. Corb. et Puteolan. ***tum advenere.*** Rhenan. et recentiores, ***cum advenere.***

Missu Othonis. Ita Mss. Flor. Guelf. Harl. Bodl. Jes. et edd. vett. ante Rhenan. qui edidit, ***jussu.*** In Mss. Reg. et Corb. ***missi Othonis.***

Cap. 44. ***Vacare gaudio.*** Sic vett. et recentiores edd. Lips. e Ms.

Vatic. emendaverat, *vagare.* Idem habet Ms. Flor. et quidem elegantissime. In Ms. Corb. *vagari.* Ceteri Mss. *vacare.*

Capita gestabantur. Ita Beroald. et recentiores. In vett. edd. *gestantur.* In Mss. Harl. Bodl. Guelf. omissum verbum. In marg. Ms. Bodl. additum, *gestabantur.*

Qui vere, qui falso. Bene ed. pr. et recentiores. Sic quoque Ms. Corb. aliique a Lipsio laudati. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *quive vere, qui falso.*

Præmia exposcentium. Mss. et ed. pr. *præmium.* Puteolan. ac deinde ferme omnes, *præmia.*

Tradito principibus. Frustra tentat Lips. *tradita Principibus more, munimentum ad præsens, in posterum ultione.* Nihil est difficultatis in vulgata Mss. et librorum editorum scriptura. Intelligendum tantummodo, *esse:* nempe ultionem in posterum esse munimentum ad præsens.

Cap. 45. *Exosculari Othonis.* Bene Ms. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *et osculari.*

Ad prohibendum scelus; jubere jam poterat. Hæc desunt in Mss. Harl. Bodl. Jes. Addita sunt margini Ms. Harl. Ea habent libri omnes editi.

Cap. 46. *Flavium Sabinum.* Cum plurima sit in horum temporum historiis Flavii Sabini, Vespasiani, et Flaviorum memoria, eorum stemma hic proponam, tanto illustrius, quod imperio simul ac sanctitate inclaruit.

STEMMA FLAVIORUM,

imperio et sanctitate nobile.

Titus Flavius Petronius. 1.
Uxor
Tertulla. 2.

Titus Flavius Sabinus. 3.
Uxor
Vespasia Polla. 4.

N. Filia. 5.

Titus Flavius Sabinus. 6.
Uxor
N. 7.

- Titus Flavius Sabinus. 8. *Uxor* Julia. 9.
- Sancta PLAUTILLA. 10. *Conjux* N. 11.
  - Sancta FLAVIA DOMITILLA. 12.
- Sanctus TITUS FLAVIUS CLEMENS. 13. Consul et Martyr. *Uxor* FLAVIA DOMITILLA. 14.
  - Vespasianus. 15.
  - Domitianus. 16.

TITUS FLAVIUS VESPASIANUS, 17. IMPERATOR.
Uxor
Flavia Domitilla. 18.

- TITUS, 19. IMPERATOR. *Uxores* Arricidia. 20. Marcia Furnilla. 21.
  - Julia. 9.
- DOMITIANUS, 22. IMPERATOR. *Uxor* Domitia Longina. 23.
  - N. Filius. 24.
- Flavia Domitilla. *Conjux* N. 26.
  - FLAVI DOMITIL 14.

STEMMA FLAVIORUM ILLUSTRATUM.

1. TITUS FLAVIUS PETRONIUS, municeps Reatinus, *Rieti*; bello civili Pompeianarum partium centurio. Suet. Vesp. 1.

2. TERTULLA, uxor T. Flavii Petronii, avia Vespasiani, Imperatoris, quem educavit. Suet. Vesp. 2.

3. TITUS FLAVIUS SABINUS, Petronii et Tertullæ filius: publicum quadragesimæ in Asia egit tanta integritatis fama, ut imagines a civitatibus ei ponerentur sub hoc titulo ΚΑΛΩΣ ΤΕΛΩΝΗΣΑΝΤΙ. Suet. Vesp. 1.

4. VESPASIA POLLA, uxor T. Flavii Sabini. Suet. Vesp. 1.

5. N. filia T. Flavii Sabini et Vespasiæ Pollæ, intra primum annum mortua. Suet. Vesp. 5.

6. TITUS FLAVIUS SABINUS, filius T. Flav. Sabini et Vespasiæ Pollæ, frater Vespasiani, Imperatoris, præfectus Urbis. Suet. Vesp. 1 et 10. Tac. Hist. i, 46. iii, 64 et 65.

7. N. uxor Titi Flavii Sabini. Nomen ejus ignoratur. Videtur fuisse ex familia Arretini Clementis. Tac. Hist. iv, 68.

8. TITUS FLAVIUS SABINUS, T. Flav. Sabini filius, patruelis Domitiani, qui eum occidit. Suet. Domitian. 10.

9. JULIA, Titi, Imperatoris, filia, uxor T. Flavii Sabini. A Domitiano primum neglecta, deinde ardentissime dilecta. Suet. Domitian. 22. In nummis IVLIA IMP. T. AVG. F. AVGVSTA. I. e. 'Julia Imperatoris Titi Augusti filia Augusta' IVLIA AVGVSTA DIVI TITI FILIA.

10. PLAUTILLA, T. Flav. Sabini filia, Christiana religione et sanctitate insignis. Ejus memoriam recolit Ecclesia die 20. Maii. V. Acta Sanctorum ad h. diem.

11. N. Conjux Sanctæ Plautillæ. Nomen ejus ignoratur.

12. FLAVIA DOMITILLA, Sanctæ Plautillæ filia, virginitate et martyrio illustris: ejus festum diem Ecclesia peragit 12. Maii. Euseb. Hist. Ecclesiastic. iii, 18. Acta Sanctorum ad diem 12. Maii.

13. TITUS FLAVIUS CLEMENS, T. Flavii Sabini filius, cos. collega Domitiano Imperatore, A. U. C. 848. J. C. 95. postea martyrii laurea, falso impietatis crimine, a Domitiano donatus. Dio lxvii, p. 766. Ob Christianam pietatem 'contemtissimæ inertiæ' accusatus a Suet. Domit. 15. Huc spectat Tac. Vit. Agr. 45. Corpus sanctissimi martyris inventum est Romæ die 22. Januarii, anno 1725. in basilica S. Clementis, papæ et martyris, in Cælio monte. Illud transtulit Benedictus, XIII. cususque Pontificis maximi nummus, in aversa parte inscriptus:

CORPORE
SANCTI FLAVI
CLEMENTIS
EXCONSVLIS
ET. MARTYRIS
TRANSLATO
M DCCXXVII.

V. elegantissimam et eruditam P. de Vitry dissert. 'Titi Flavii Cle-

mentis viri consularis et Martyris tumulus illustratus,' Urbini editam anno 1727.

14. FLAVIA DOMITILLA, filia Flaviæ Domitillæ, Vespasiani Imperatoris neptis, uxor S. T. Flavii Clementis, ipsa ob Christianam religionem, sed falso impietatis nomine, in Pandatariam insulam a Domitiano relegata. Dio lxvii, p. 766. Huc quoque spectat Tac. Vit. Agr. 45. Gruter. p. 245. n. 5. insigne ejus monumentum habet, olim in basilica S. Clementis, nunc in ædibus Capitolinis, adservatum.

FLAVIA. DOMITILLA. FILIA. FLAVIAE. DOMITILLAE
IMP. CAES. *Vespasi*ANI. NEPTIS. FECIT. GLYCERAE. L. ET
LIBERTIS. LIBERTABVSQVE. POSTERISQVE. EORVM. CVRANTE
T. FLAVIO. ONESIMO. CONIVGI. BENEMER.

Philostrat. Vit. Apollon. viii, 25. eam appellat Domitiani sororem, ἀδελφὴν; sed mendose, aut forte librariorum errore: emendandum ἀδελφιδῆν, ut recte monuit Olearius.

15. VESPASIANUS, Sancti T. Flavii Clementis et Flaviæ Domitillæ filius, quem Domitianus, Imperator, successorem destinavit, et Quintiliano erudiendum tradidit. Suet. Domit. 15. Quintilian. Instit. Orat. iv. in procem. Rarissimum Vespasiani nummum Græcum, a Smyrnæis cusum, protulit Harduin. Select. Opp. p. 733. Ex una parte, ΟΥΕCΠΑCΙΑΝΟC ΝΕΩΤΕΡΟC, i. e. 'Vespasianus junior,' capite nudo. Ex altera, CΜΥΡΝΑΙΩΝ. Victoria stans coronam offert. Alii multi postea hunc nummum publicavere.

16. DOMITIANUS, Sancti T. Flavii Clementis et Flaviæ Domitillæ filius, Vespasiani frater, et ipse imperii successor destinatus, ac Quintiliani disciplinæ traditus. Suet. Quintilian. l. c.

17. TITUS FLAVIUS VESPASIANUS, IMPERATOR, cujus fortunam factaque memorat Tac. in Hist. libris v. Suet. Vespas. aliique. In nummis IMP. CAESAR VESPASIANVS AVGVSTVS.

18. FLAVIA DOMITILLA, Flavii Liberalis filia; primum Statilii Capellæ, equitis Romani, delicata, deinde Vespasiani, Imperatoris, uxor. Suet. Vespas. 3. In nummis DIVA DOMITILLA AVGVSTA.

19. TITUS, IMPERATOR, Vespasiani, Imperatoris, et Flaviæ Domitillæ filius: 'amor ac deliciæ generis humani' merito dictus. Suet. Tit. 1. In nummis, IMP. TITVS CAESAR VESPASIANVS AVGVSTVS.

20. ARRICIDIA, Tertulli, equitis Romani filia, Titi, Imperatoris, uxor. Suet. Tit. 4.

21. MARCIA FURNILLA, splendidi generis, Titi, Imperatoris, uxor. Suet. Tit. 4.

9. JULIA, Titi, Imperatoris, et Marciæ Furnillæ filia, uxor Titi Flavii Sabini. De qua dictum est sup. n. 9.

22. DOMITIANUS, IMPERATOR, Vespasiani, Imperatoris, et Flaviæ Domitillæ filius, Titi frater. Suet. Domit. In nummis IMP. CAESAR DOMITIANVS AVGVSTVS GERMANICVS.

23. DOMITIA LONGINA, Cn. Domitii Corbulonis filia, primum L. Ælio Plautio Lamiæ nupta, deinde in Domitiani, Imperatoris, matrimonium abducta. Suet. Domit. 1. Dio lxvi, p. 746. Fragmenta Fratrum Arvalium, apud eruditum Philippum a Turre, Monumenta vete-

ris Antii, p. 96. In nummis DOMITIA AVGVSTA IMP. DOMIT. I. e. 'Domitia Augusta Imperatoris Domitiani conjux.' In Herculanensibus ruinis reperta inscriptio, quam publicavit eruditus Eques de Venuti. *Descrizione delle prime scoperte dell' antica città d'Ercolano*, p. 83.

DOMITIAE. CN. F.
DOMITIANI. CAESARIS
D. D.

24. N. Domitiani, Imperatoris et Domitiæ Longinæ filius, puer mortuus, et inter Deos relatus. Suet. Domitian. 3. Sil. Ital. iii. vers. fin. In nummo ap. Tristanum, *Commentaires Historiques*, Vol. i, p. 348. puer orbi insidet inter stellas. DIVVS CAESAR IMP. DOMITIANI F. I. e. 'Divus Cæsar Imperatoris Domitiani filius.'

25. FLAVIA DOMITILLA, Vespasiani, Imperatoris, et Flaviæ Domitillæ filia, Titi et Domitiani, Imperatorum, soror: mortua ante patris sui principatum. Suet. Vespas. 3.

26. N. Flaviæ Domitillæ, Vespasiani filiæ, conjux. Nomen ejus ignoratur.

14. FLAVIA DOMITILLA, Flaviæ Domitillæ filia, Vespasiani, Imperatoris, neptis; uxor Sancti T. Flavii Clementis, ut dictum sup. num. 14. Prima e regnatrice Cæsarum domo Jesu Christi religionem professa, et pro ea exilium passa. In tantum Flaviæ gentis et Christianæ religionis decus merito hoc Stemma desinit.

Quarta pars manipuli sparsa per commeatus. Optime Pichena e Ms. Flor. in quo corrupte, *quarta pars manipulis pars per commeatus*. Ita quoque Ms. Corb. Agr. et ed. pr. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *pars manipulis, pars per commeatus;* omisso, *quarta*.

Socordia insuper elanguerat. Ita Pichena e Ms. Flor. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *socordia miser elanguerat*. In Mss. Corb. Reg. Agr. *socordia*, vel *secordia elanguerat*. Sic quoque ed. pr. Sed in ea operarum vitio, *elangueret*.

Ad seditiones. Ita Mss. Flor. Corb. ed. pr. Gronov. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *seditionem*.

Fiscum suum. Mss. Flor. Reg. Corb. Agr. et ed. pr. *et fiscum suum*. Inde J. Gronov. et recentiores, *fiscum suum*. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *ex fisco suo*. Pronomen *suum* Cl. Ernesto suspectum est, quod non alius fiscus, quam Cæsaris. Sed forte Otho promisit se ex privatis suis opibus ac proinde ex suo, non Principis, fisco annuas illas militum vacationes exsoluturum.

In libertum. Ita libri omnes, præter Cl. Ernest. qui emendavit, *libertinum*. Sed et *libertum* dici potest.

CAP. 47. *Novissimum malorum*. *Malorum* abest a Ms. Jes.

Accurrunt patres. In Ms. Jes. *occurrunt patres*.

Promiscue jacta. Perperam Ms. Reg. et ed. pr. *acta*.

Per stragem. Bene Mss. Agr. Corb. ed. pr. et Cl. Lallemand. Sic quoque volebat Muret. Puteolan. *per strages*.

CAP. 48. *Annum explebat*. Ita libri omnes. Mallet tamen Ernest. *explerat*, quod de mortuo sermo sit. At, ut videtur, XXI. ætatis annum Piso nondum expleverat.

Ad hoc. Mss. Harl. Jes. et Puteolan. *ad hæc*.

Quinquaginta septem annos. Hæc totidem literis Mss. Flor. Agr. Corb. ed. pr. et Ryck. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *XLVII. annos.*

Pater illi e prætoria familia. Ms. Corb. et ed. pr. *pater illi prætoria familia.* Præpositionem addidit Puteolan.

Temerasset. Bene Rhenan. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Reg. Corb. et ed. pr. *temperasset.* Unde Puteolan. *temtasset:* alii, *tentasset;* ut additum margini Ms. Bodl.

Stuprum ausa. Mallet Ernest. *stuprum passa.* Verum plus vis inest in dictione Corneliana.

In abruptum tractus. Ms. Corb. *raptus.*

Audax, callidus. Ita libri omnes editi. Jac. Gronov. e Ms. Flor. mallet, *calidus.* Dixit quidem Liv. xxxv, 32. 'consilia calida et audacia.' *Callidus* tamen in Tacito retinuerim, ceteris libris Mss. consentientibus.

Cap. 49. *E prioribus servis.* Mallet erudit. Savil. *e primoribus servis.* Sed *prioribus* habent libri omnes scripti et editi. Priores servos recte explicat Ernest. de servis, quos Galba ante principatum habuerat. Argius Plutarcho in Galba, p. 1066. non servus, sed libertus dicitur, Ἀργεῖος ἀπελεύθερος.

Caput per lixas. In Ms. Reg. et ed. pr. *caput ejus per lixas. Ejus* perperam e superioribus irrepsit.

Obtentui. Bene Mss. Flor. Reg. Bodl. Rhenan. et recentiores. In Mss. Harl. Jes. et vett. edd. *obtinuit.* Sic quoque additum margini Ms. Bodl.

Proconsul Africam. Ita Mss. Corb. Reg. et edd. omnes ante J. Gronov. qui e Ms. Flor. edidit, *proconsule:* nimio forte antiquitatis studio.

Cap. 50. *Ad perdendum imperium.* Male emendavit Rhenan. *ad partiendum imperium;* libris omnibus reclamantibus.

Fataliter electos. Eleganter dictum. Nec tentand. cum Heins. *fataliter evectos.*

Suis exercitibus. Bene Mss. et libri omnes editi ante Rhenan. qui correxit, *suis civibus.*

Cap. 51. *Expeditionem et aciem.* Mallet Lips. *expeditionem, quam otium.* At vera Cornelianaque vetus scriptura. Nec arte compositis ἀντιθέτοις gaudet Tacitus.

Præmia quam stipendia. Male tentat Boxhorn. *prædam.* Rutgers. *prælia.* Nihil omnino mutand. Hæc enim frigida: elegans vero Taciti dictio.

Diuque infructuosam....toleraverat. Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Puteolan. et recentiores. In Mss. Flor. Reg. Corb. ed. pr. et Jac. Gronov. *diu infructuosam....toleraverant.* Forte ita scripserat Tac. qui orationis varietate delectatur. In Ms. Bodl. copula *que* secunda manu deleta.

Ad usum. Ms. Corb. et ed. pr. *ad usus.* Post male, *ad dedecus.*

Fastidito Vindice. Perperam tentabat Dionys. Gothofredus, *fatis dato Vindice.*

Super avaritiam. Bene Ms. Flor. Pichena et recentiores. Sic jam An. xiii, 18. 'super ingenitam avaritiam.' In Mss. Harl. Bodl. Jes. Reg. et editionibus veteribus, *secundum avaritiam.*

Cap. 52. *In quibus sordem.* Ita libri omnes scripti et editi. Nec necessario *sordes* tentat Acidal. Singulari Plaut. Cic. Horat. aliique scriptores optimi usi sunt.

Adsignandisve. Ms. Corb. et ed. pr. *adsignandisque.*

Et Vitellius. Malebat Rhenan. *et ut Vitellius.* In Ms. Agr. sec. m. *ut Vitellius.*

Ita comitatem. Tentabat Grotius, *id comitatem.*

Aviditate imperandi. Aviditate ut imperarentur. Passive enim hic dicitur; solito antiquis scriptoribus more gerundia active et passive usurpandi. Nec aliter locutus est Sallust. Jug. 66. 'Igitur Jugurtha, ubi armis, virisque, et pecunia spoliatus est, cum ipse ad imperandum, [i. e. ut ei imperaretur,] Tisidium vocaretur, rursus cœpit flectere animum suum, et ex mala conscientia digna timere.' Pariter Cic. Epist. ix, 25. 'Nunc ades ad imperandum, vel ad parendum potius: sic enim antiqui loquebantur.' *Cantando* pro *dum incantatur* dixit quoque Virg. Ecl. viii, 71. 'Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.' V. Serv. ad h. l. Perperam ergo Ryck. præceptorem suum J. F. Gronov. secutus, pro *imperandi,* in Tacito emendavit et edidit, *impetrandi.*

Modesti et quieti. Mallet Coler. *immodesti,* ut *quietis* opponatur. Immo *modesti et quieti* opponuntur *malis et strenuis,* ut recte observat Cl. Ernest.

Et strenui. Corrupte Mss. Harl. Bodl. *et extremi.* In eorum marg. additum, *strenui.* Sic quoque fuit in Ms. Guelf. ut ex Ernesto potest conjici.

Sed profusa. Male Rhenan. *et profusa.*

Alienus Cæcina. Bene Mss. Flor. Reg. Agr. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *A. Cecina.*

Detectam a se. Bene Puteolanus et recentiores. Rhenan. *detecta .... cunctatione.* Ms. Reg. *discretam.* Ed. pr. *decretam.*

Et imponere. Ita Mss. Flor. Reg. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *imponere .... auferre,* sine ulla copula, quod placet Cl. Ernesto.

Quam ut speraret. Ita Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Puteolan. et recentiores. A Mss. Corb. Reg. Agr. et ed. pr. abest, *ut.*

Cap. 53. *Scito sermone.* Mss. et vett. edd. *cito sermone.* Conjiciebat Lips. *scito.* Ernest. et recentiores recepere. Forte tamen ipsa verborum volubilitas in Cæcina laudabatur.

Inlexerat. Rhenan. *allexerat;* operarum, ut videtur, errore. Nulli enim suffragantur libri.

Unde seditiosa. Ms. Corb. *unde et seditiosa.*

Cap. 54. *Militum auribus.* Ita Mss. Flor. Reg. Pichena et recentiores. In aliis Mss. et edd. vett. *militum animis.* In Ms. Jes. altera m. emendatum, *auribus.*

Adfirmantibus. Mss. Corb. Reg. et ed. pr. *et affirmantibus.* Copulam recte omisit Puteolan.

Nisi ipsi consulerent. Bene Mss. Flor. Reg. Guelf. et edd. vett. ante Rhenan. qui emendavit, *ni sibi consulerent.* Veterem scripturam merito revocavit Ryck. In Ms. Harl. *nisi consulerent.*

Acrius volvens. Bene omnes libri scripti et editi, præter Rhenan.

qui edidit, *acrius volens*. Videbimus inf. c. 64. 'Bellum volvebat.'

Cap. 55. *Inferioris tamen Germaniæ*. Ita Mss. Reg. Corb. ed. pr. et recentiores. Puteolan. *inferioris inde Germaniæ*.

Insita mortalibus natura. Mallet Lips. *insito mortalibus natura*. Merito damnat eos, qui sequentia ita pervertunt, *non tam propere*. Plebs enim, ut recte observat, ita facta est, ut rebus arduis nemo facile ducem se præbeat, comitem quivis. Id unum *in tali re difficillimum est, prima vox:* ut dicetur inf. Hist. ii, 80.

Imagines jecerint. Mss. Harl. Bodl. *jecerit*.

In superiori exercitu. Ita Mss. Bodl. Reg. Corb. et edd. omnes, præter Cl. Ernest. qui, secutus Mss. Harl. Jes. Guelf. omisit, *exercitu*, ut *superiori* de Germania intelligatur.

Duoetvicesima. Bene Lips. e Ms. Covarruviæ. Sic quoque Mss. Flor. et Corb. Perperam Ms. Guelf. Puteolan. et recentiores, *duodevicesima*. Fuit quoque prima manu in Ms. Bodl. *duodevicesima:* sed altera emendatum, *duoetvicesima*. Sic inf. Hist. ii, 100. Mss. Vatic. Flor. Bodl. habent, *duoetvicesima*, ubi corrupte alii, *duodevicesima*.

Cunctanter. Ms. Corb. *cunctatur*.

Mox consensu. Sic libri omnes. Frustra tentat Rutgers. Lectiones Venusinæ, c. 31. *mox consensit*.

Sacramento advocabant. Bene Ms. Corb. ed. pr. et recentiores. Puteolan. emendaverat, *in senatus populique Romani obliterata jam nomina, sacramenta advocabant*. *Sacramenta* quidem habent Mss. Harl. Bodl. Jes. Sed in iis deest præpositio, *in*. Abest quoque a Ms. Flor.

Aut suggestu. Forte, *aut e suggestu;* ut placebat Groslotio.

Cap. 56. *Socordia innocens*. Ita libri omnes. Mallet Boxhorn. *inter nocentes:* Gronov. *nocens*. At dici potuit, *innocens*. Principum enim est duces eligere non socordes. Si socordes elegerint, socordia sunt innocentes.

Nonius Receptus. Ms. Corb. *Novius*.

Romilius Marcellus. Ita Mss. Reg. Corb. Beroald. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et edd. vett. *Romulus*. Et inf. c. 59. Ms. Reg, habet, *Romulum*.

In coloniam Agrippinensem. Bene Mss. Flor. Reg. Corb. edd. vett. et recentiores. Male Beroald. omisit præpositionem, *in*.

Aut bellandum. *Aut* abest a Ms. Jes. Corrupte Ms. Reg. et ed. pr. *ad bellandum*.

Cap. 57. *Die postero*. Ita Puteolan. et recentiores. In Mss. Flor. Reg. Agr. Corb. et ed. pr. *die proximo*.

Ingressus. Mss. Flor. Corb. *gressus*. Ms. Agr. *egressus*. Inde Ryck. ejusque amicus tentabant, *prægressus*.

Ingenti certamine. In Hispano libro, forte Ms. Covarruviæ, ap. Lips. *ingenti agmine*.

Tertium Nonas. Ita Jac. Gronov. e Ms. Flor. Vulgo in Mss. et vett. edd. III. *Nonas*. Ryck. sine librorum auctoritate, *tertio Nonas*.

Ingenio validus. Sic libri omnes. Lips. tamen, Pichena, Acidal. et Ernest. non probant, *ingenio*. At et *ingenio* locus in bellis et civilibus discordiis.

Quibus præsentia. Non ita bene Ms. Agr. *præsentes.*

Cap. 58. *Partim simulatione.* Recte Lips. et recentiores. In Ms. Reg. et edd. vett. *parum simulatione.* Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Rhenan. *pari simulatione.*

Burdonem. Mss. Harl. Bodl. et Puteolan. *Burdunem.*

Stratis jam. Ita libri scripti et editi præter Ms. Reg. in quo, *statis ;* et Rhenan. qui emendavit, *satiatis.*

Qui se sanguine. A Mss. Flor. Reg. Corb. et ed. pr. absunt, *qui se.* Et certe omitti possunt.

Cap. 59. *Sociæ aut adversæ.* Ms. Corb. *aversæ.*

Ala Taurina. In Mss. et vett. edd. *ala Tauriana.*

Cap. 60. *Atrocius proruperat.* Bene Mss. Harl. Guelf. ed. pr. et Ms. Flor. m. pr. Mss. Corb. Jes. et Puteolan. *proruperant.*

Proturbatus. Male Rhenan. *proturbantibus.* In Mss. Bodl. Jes. *perturbatus.*

Cap. 61. *Cum aquila quintæ legionis.* Bene Mss. Flor. Guelf. Harl. Bodl. Jes. Puteolan. et recentiores. Corrupte in Ms. Corb. *aquilis.* In Mss. Reg. Vatic. et ed. pr. *aquilex.* Unde Lips. frustra tentabat, *aquila Xquintæ,* seu *quintædecimæ legionis.*

Legio unaetvicesima. Ita Ms. Reg. ed. pr. et Cl. Lallemand; probabat quoque Cl. Ernest. In Mss. Flor. Corb. Harl. Bodl. Jes. Guelf. *una pr. et vic.* Inde Puteolan. edidit, *una prima et vicesima.* Non absurdo sensu, si distinguas post, *una.* In Ms. Harl. deletum est, *una.*

Cap. 62. *Inerti luxu.* Bene Puteolan. et recentiores. Ms. Corb. *in inerti.* Ed. pr. *in inermi.*

Instructi intentique. Bene Mss. Corb. Reg. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *instructi interritique.*

Nomen Germanici Vitellio statim additum. Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Reg. Guelf. et Puteolan. Et quidem optime. In ed. pr. et recentioribus, *nomine Germanici Vitellio statim addito.* Paulo mollius Ms. Corb. *nomine Germanici statim addito.*

In bellum agebat. Bene Mss. Flor. Reg. Harl. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *in bellum cogebat.*

Interritæ alitis. Mss. Harl. Bodl. Jes. Corb. et Puteolan. *interrita alitis.* Corrupte Ms. Corb. et ed. pr. *interrita : ea ales.* Melius recentiores, *interritæ.*

Leni meatu. Bene Pichena et recentiores. In Mss. et vett. edd. *levi meatu.*

Cap. 63. *Divoduri.* Bene Ms. Reg. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *Dinodurium.* Ms. Corb. *Devedruros.*

Pavor exterruit. Ita Mss. Reg. Corb. et libri omnes editi, præter J. Gronov. qui emendavit e Ms. Flor. *terruit.* Sic quoque habent Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Sed in Ms. Harl. emendatum, *exterruit.*

Spoliandi cupidine. Bene Mss. Corb. Reg. Agr. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *cupidinem.*

Cæsa tamen ad quatuor. Ad abest a Ms. Corb.

Cum magistratibus et precibus. Hæc quidem absunt a Ms. Guelf. At ea habent ceteri libri. Multa id genus in Mss. Taciti omissa. Nec redundat, *et precibus*, ut existimat Cl. Ernest.

Pueris fœminisque. In Mss. Flor. Agr. *fœminis puerisque.*

Tendebantur. In Mss. Reg. Corb. Agr. et ed. pr. *tendebant.*

Cap. 64. *In gaudium, aut formidinem.* Ms. Corb. et ed. pr. *in gaudio, aut formidine.*

Bellum volvebat. Hæc recte distinxit erudit. Græv. quem recentiores merito sunt secuti. Antea cum superioribus conjungebantur.

Jurgia primum. Male Freinshem. *jurgio.*

Cohortem duodevicesimam. Ita Ms. Agr. Ryck. et recentiores. Mss. Flor. Reg. Corb. *cohortem XVIII.* Ed. pr. *octavam decimam.* Perperam in Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *cohortes XVIII. al.* I. e. in alio Ms. *XIII.* Una enim cohors præsidium Lugduni agitabat, ut dictum est sup. An. iii, 41. Mox a Ms. Jes. abest, *Lugduni:* illud quoque omissum volebat Lips.

Solitis sibi. Rhenan. *solitis ibi;* sed adversantibus libris.

Cap. 65. *Fortuna contra daret.* Optime Puteolan. Corrupte Mss. Flor. Corb. *contraderet.* Unde in Ms. Agr. *contra cederet.* In Ms. Reg. et ed. pr. *contradiceret.*

Cap. 66. *Ne legati quidem.* Bene Gronov. In Mss. et vett. edd. *nec legati quidem.*

Prensando. Bene Ms. Flor. In aliis Mss. sueta librariis diversitate, *pressando* vel *prehensando.*

Trecenos sestertios. Ita Mss. Flor. Corb. Agr. Hispan. et recentiores edd. Non ita bene Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *tricenos.* A Ms. Reg. et ed. pr. abest numerus.

Stupris et adulteriis. Non ita bene Mss. Harl. Bodl. ac Puteolan. *et stupris.*

Cap. 67. *Olim armis.* Bene Rhenan. ac recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Guelf. et edd. vett. *soli in armis.*

Unaetvicesimæ. Recte Mss. Flor. Reg. Corb. et edd. recentiores. In Ms. Guelf. *unius et vicesimæ.* In Ms. Bodl. *undevicesimæ.* Ed. pr. *unde et vicesimæ.* Hic agitur de unaetvicesima, seu XXI. legione, non vero de undevicesima, seu XIX. ut patet ex c. 61.

Rapuerant. Male Rhenan. *rapuerunt.* In Ms. Harl. *rapuerant:* deinde altera m. emendatum, *rapuerat.* Quod non displicet.

Proximam quamque culpam. Heins. tentabat, *proximum quemque culpæ.* Emendationem probabat eruditus Græv. Nihil tamen hic vitiosum puto.

Cap. 68. *Vocetium.* Ita libri omnes; aut *Voccecium.* Frustra emendabat Andreas Schotus, *Vogesum.*

Dirutis omnibus. Ita Mss. Flor. Reg. Harl. Bodl. Agr. ed. pr. et recentiores. In Ms. Jes. *dirruptis.* Inde Puteolan. *diruptis.* Lips. *direptis.* Emendabat Heins. *diruptis vicis omnibus.* At intelligi potest, dirutis omnibus, quæ erant munita. Sic ferme An. xv, 17. 'dirutaque, quæ ultra Euphraten communierat Corbulo.'

Cap. 69. *Claudius Cossus.* Ita libri omnes. In uno Ms. Jes. *Cornelius Cossus.*

Ut est mos vulgo. Ryck. e Ms. Agr. *ut est mox vulgus.* In Ms. Corb. *ut est mos vulgus.*

Mutabile subitis, et tam pronum. Sic Mss. Reg. Corb. Bud. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Puteolan. et Freinshem. *mutabilem.* Emendaverat Rhenan. *mutabili····prono.*

Meliora constantius. Pichena emendavit, *molliora.* Eleganter quidem, sed non necessario.

Cap. 70. *Alam Syllanam····Syllani.* Ita Puteolan. quem omnes sunt secuti. In Mss. Corb. Agr. et ed. pr. *Silanam····Silani.* Unde incertum a Sylla, an a Silano hæc ala nuncupata fuerit. Nerone Principe, magna fuit, uti videre est in Stem. Cæs. num. 59 et 107. claritas L. Silani et Cornelii Syllæ, e quibus nomen ducere potuit. Licet enim alæ plerumque a regionibus denominarentur, fuere tamen quæ ab illustribus viris appellarentur: Sic in Inscriptionibus ap. Gruter. memorantur ALA FLAVIANA. ALA FRONTONIANA. ALA LONGINIA. ALA LONGINA: quæ forte eadem est ac ala Longinia. Potuisset ergo a Silano ala dici Silana, nec necessario Silaniana, ut vult Cl. Ernest.

Revocati. Ita vulgo Mss. et libri editi. Tamen in Mss. Harl. Bodl. Jes. et Rhenan. *remorati.* Notatum in marg. Ms. Harl. *al.* i. e. alius liber, *revocati.*

Britannorum. Male Ms. Reg. et ed. pr. *Britannicorum.*

Cum ala Petrina. Optime hunc locum restituit eruditus Anglus, Savilius. Corruptissime Mss. *cum alpe tarina*, aut *tarima*, aut *triaria*, aut *trianna*, aut *triarina.* Pessime emendaverat Puteolan. *in Alpe Graia.* Neque enim Graio monte, sed Penino, in Italiam venit Cæcina. De ala Petrina dictum est in not. et em. ad An. xi, 4.

Num Ræticis. Ms. Corb. *ut Ræticis.* Ed. pr. *unde reticis.*

Ibi procuratorem. In Mss. Corb. Reg. et ed. pr. *urbi procuratorem.* Puteolan. emendaverat, *urbis procuratorem.* Quod nemini probatum. Nec melius divinabat Freinshem. *urbicum procuratorem.* Vere et egregie Lips. *ibi procuratorem.* Sic inf. Hist. ii, 16. 'trierarchum liburnicarum ibi navium.'

Simul reputans. Bene Ms. Corb. et recentiores edd. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et vett. edd. *simul ac reputans.*

In cetera victoriæ. Bene Mss. Bodl. Jes. Guelf. et edd. vett. Sine auctoritate ac necessitate emendavit Freinshem. *ceteræ.* In Ms. Corb. *in certa.* Ms. Agr. et ed. pr. *incerta.*

Cessuros. Male Rhenan. *accessuros.*

Hibernis adhuc Alpibus. Ita Mss. Flor. Reg. Corb. Guelf. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *hibernis adhuc nivibus.* Mox in Ms. Corb. *transduxit.*

Cap. 71. *Ne hostis metum reconciliationis adhiberet.* Ita Puteolan. et libri ferme omnes postea editi. Suffragantur Mss. Harl. Bodl. Jes. nisi quod in Ms. Harl. *quasi reconciliationis.* Ryck. e Ms. Agr. edidit, *sed ne hostes metueret, conciliationes adhibens.* Mss. Flor. et Corb. *Sed ne hostes metueret, conciliationis adhibens.* Ms. Reg. et ed. pr. *sed ne hostes metuere conciliationes adhibens.* Ex hac librorum varietate, forte conjici posset, *sed ne hostes metuerent, conciliationes adhibens;* vel *ne hostes metum reconciliationis adhiberent.*

Sed potior adhuc est Puteolani lectio. Frustra emendabat Freinshem. *sed ne hosti metum reconciliationis adhiberet.* Frustra Lips. *sed nec hostis metu, reconciliationi se adhiberet.* Recte enim erudit. Petav. ‘Argutatur Lipsius. Sana lectio. Sensus est: Otho non quasi ignosceret tantum, ceterum negligeret, sed repente ex intimis habuit, ne hostis metu suspectam illam reconciliationem habere videretur. Vel sic, nec ita se gessit, quasi ignosceret, sed perinde ac si semper amicissimus fuisset, atque ut ne metu hostis suspectam illam reconciliationem habere videretur.’ Ipsa tamen Petaviana explicatione meliorem crediderim Huetianam, quam in notis proposui.

Inter intimos. Sic Mss. Reg. Corb. Agr. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *intra intimos.*

Primoribus civitatis. Optime Rhenan. Male Mss. et vett. edd. *pro moribus civitatis.*

Celsi salus. Bene Ms. Corb. et recentiores edd. In vett. edd. *Celsi laus.*

Cap. 72. *Desertor ac proditor.* A Ms. Reg. et ed. pr. absunt, *ac proditor.* Ac forte redundant. Tigellinus enim desertor potius fuit, quam proditor. V. Suppl. An. xvi, 81 et 85.

Sed effugio. In Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *sed effugium.*

Vices impunitatis. Bene et eleganter Mss. Reg. Agr. et edd. vett. ac recentiores. Suffragatur Ms. Corb. in quo, *vices impunitas:* supra emendatum, *impunitatis.* In Mss. Harl. Bodl. Guelf. et Rhenan. *vitæ impunitatis.* Ms. Jes. *vitæ impunitas.* Frustra emendabat Boxhorn. *vitæ et impunitatis:* Grotius, *sed vitia et impunitates:* Lips. *sed vice suæ impunitatis.*

Sinuessanas. Optime Ms. Corb. Male alii *Suessanas,* aut aliquid pejus.

Cap. 73. *Calvia Crispinilla.* Dioni lxiii, p. 720. Καλουΐα Κρισπινίλλα. Male vulgo Mss. et libri editi, *Galvia Crispinilla.* In Ms. Corb. *Crispinila.* Corrupte ed. pr. *Galliva Crispinilla.* Frequens in vett. Inscriptionibus mentio Calviorum, et Crispinillarum.

Famem populo Romano. Ms. Agr. Ryck. et recentiores. In Mss. Harl. Jes. et vett. edd. *populi Romani.*

Matrimonio subnixa. Ita Mss. Flor. Reg. Corb. Agr. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *innixa.*

Malisque temporibus. Bene libri omnes, præter Ms. Bud. in quo deest, *temporibus.*

Cap. 74. *Blandimentis.* Ita Ms. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Bodl. Jes. et Puteolan. *blandiciis.* In marg. Ms. Bodl. *blandimentis.*

Offerebant pecuniam. Bene Rhenan. et recentiores. Perperam in Mss. et vett. edd. *offerebantur.*

Vitellius ostentabat. Bene Mss. Corb. Reg. Agr. ed. pr. et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *ostendebat.* Pr. m. in Mss. Harl. Jes. *ostendisset.*

Rursus alios. Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Agr. et vett. ac recentiores edd. Rhenan. forte operarum errore omisit, *alios.* Abest quoque a Ms. Corb.

Addidit epistolas. Ita Mss. Corb. Harl. Jes. ed. pr. aliæque quamplurimæ. Puteolan. ac recentiores, *addit.*

Increpabat ultro. Bene Mss. Corb. Reg. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *increpabant.*

Cap. 75. *Invicem ignaris.* Ita vulgo Mss. edd. vett. et recentiores. Rhenan. *gnaris.* In Ms. Reg. *novitate vultus, invicem ignari prodebantur.*

Ad Titianum. Male Ms. Reg. et edd. vett. *Tucianum*, vel *Tutianum.* In vett. fragm. fratrum Arvalium apud Grut. p. 118. sæpe appellatur L. SALVIVS. OTHO. TITIANVS.

Cap. 76. *Addidit ex Illyrico.* Ms. Corb. *attulit Illyrico.*

Mari dirimitur. Mss. Harl. Jes. *a mari.* Ms. Jes. *dividitur.*

Prætextu senatus. Ita libri ferme omnes. J. Gronov. e Ms. Flor. edidit, *prætexto.*

Versæ in Orientem. Bene Puteolan. et recentiores. In Mss. Reg. Agr. et ed. pr. *versus Orientem.* Ms. Corb. *versus in Orientem.* In Ms. Flor. *versam in Orientem.*

Vipstani Aproniani. Perperam Mss. et vett. edd. *Vipsani* aut *Vipsanii.* Vipstanus enim est, ut patet ex vett. fragm. fratrum Arvalium, apud Grut. p. 118. in quibus sæpe memoratur C. VIPSTANVS. APRONIANVS. Consulem eum vid. sup. An. xiv, 1.

Nam et hi malis temporibus....faciunt. Mss. Flor. Reg. Corb. Agr. et ed. pr. *nam et in malis temporibus....faciunt.* Inde Pichena, quem recentiores sunt secuti, *nam et hi malis, &c.* In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *nam in malis temporibus....fecerat.*

Cap. 77. *Consul.* Hic A. U. C. 822. J. C. 69. ut casuum atrocitate, ita consulum multitudine fuit celeberrimus.

Consulatum iniere Cal. Jan. Ser. Sulpicius Galba, Aug. II. T. Vinius Rufinus. *Tac. H.* i, 1.

Utroque interfecto, suffecti fuere consules in Cal. Mart. M. Salvius Otho Aug. L. Salvius Otho Titianus. *Tac. H.* i, 77.

Ex Cal. Mart. in Cal. Mai. L. Verginius Rufus, Pompeius Vopiscus. *Tac. H.* i, 77.

Ex Cal. Mai. in Cal. Jul. Cælius Sabinus, Flavius Sabinus. *Tac. H.* i, 77.

Ex Cal. Jul. in Cal. Sept. T. Arrius Antoninus, P. Marius Celsus. *Tac. H.* i, 77.

Ex Cal. Sept. in Cal. Nov. C. Fabius Valens, A. Alienus Cæcina. *Tac. H.* ii, 71.

Cæcina proditionis damnato pr. Cal. Nov. in unicum diem suffectus est, Rosius Regulus. *Tac. H.* iii, 37.

Ex Cal. Nov. in Cal. Jan. Cn. Cæcilius Simplex, C. Quinctius Atticus. *Tac. H.* ii, 60. iii, 68 et 73. *Dio* lxv, p. 741.

Pompeius Vopiscus. Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Bud. Corb. Agr. et edd. vett. Male Lips. *Poppæus.*

Arrio Antonino. Bene Ms. Reg. ed. pr. et recentiores. Corrupte Mss. Harl. Bodl. Jes. *Arrhio Antonio.* Puteolan. *Archio.*

Sevino Pomptino. Corrupte Ms. Reg. et ed. pr. *Sevino promtius.* Mss. Bodl. Jes. et Puteolan. *Sevino* (Ms. Harl. *Scævino*) *Pontio.* Ms. Flor. et Lips. *Sevino Promptino.* Cum eadem esset nominis varietas apud Sallust. in Catilin. xlv. erud. Cortius edidit, *L. Valerio Flacco et C. Pomtino prætoribus*; solitus *p* post *m* omittere. A Dione

xxxvii, p. 50. et xxxix, p. 120. memoratur, Γάϊος Πομπτῖνος. Forte ex agro Pomptino ductum nomen, de quo Inscr. apud Cl. Bolognini, *Memorie dell' antico e presente stato delle Paludi Pontine*, p. 7 et 8. TABVLARIVS. A. RAT. POMPTINAE. Paludes illæ dictæ sunt quoque *Pontinæ*. Inde scripturarum discrimina. Et in vett. numm. atque Inscrr. C. Pomptinus, modo laudatus, appellatur C. PONTINIVS. Vide erud. Vaillant, Nummi Familiarum Rom. Vol. ii, p. 287. in familia Pontinia.

Placuit ignoscentibus. Mss. Harl. Corb. *ignoscendum.*

CAP. 78. *Hispaliensibus.* Bene Rhenan. et recentiores. In Mss. et vett. edd. *Hispaniensibus.*

Lingonibus universis. Ita libri omnes. Verum, cum de Hispanis potius, quam de Gallis agi hic videatur, atque Lingones primi ac præcipui fuerint in Othonem hostes, putabat Lips. pro Lingonibus aliquam Hispaniæ gentem hic reponendam, Lusonas forte aut Illurconas, aliudve tale nomen. Forte tamen Lingonibus civitas Romana oblata datave, ut eos sibi conciliaret, a Vitellio abduceret.

Ostentui magis. Bene Mss. Reg. Corb. Guelf. ed. pr. et recentiores. Male Puteolan. *ostenta.* Frustra tentat Cl. Ernestus, *ostentata.*

Quam mansura. Ms. Corb. et ed. pr. *quam mensura.* Forte de mensura modoque intellexere. Puteolan. *mansura.*

Curis excusata. Bene Mss. Flor. Reg. Guelf. Puteolan. et recentiores. In Mss. Corb. Bud. Agr. et ed. pr. *excusatus.* Male Rhenan. *excusatis.*

Proponerent. Quidam tentant, *reponerent.* Sed frustra.

Quibusdam diebus. Lips. hoc ita ἀορίστως dici miratus, conjicit, *Quinquatruum diebus.* Quod non satis probabile.

Vetandi metu, vel agnoscendi pudore. Ita Pichena e Ms. Flor. In Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *vetandi metum, et agnoscendi pudorem.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *vel cognoscendi pudorem.*

CAP. 79. *Rhoxolani.* Male Mss. et vett. edd. *Rosolani*, aut *Resolani.* Paulo ante hoc bellum gentes illas composuerat Titus Plautius Silvanus Ælianus, ut accipimus ex egregia Inscr. quæ opportunius dabitur infra in not. et em. ad Hist. iv, 53.

Ad Mœsiam. Sic libri omnes scripti et editi. Mallet tamen Acidal. *Mœsiam inruperant, ad novem millia equitum, &c.*

Ex ferocia. Ita Mss. Harl. Jes. Guelf. Rhenan. et recentiores. In Ms. Bodl. *e ferocia.* In Ms. Reg. vett. edd. *et ferocia.*

Tertia legio....invasit. Sic libri omnes scripti et editi. Emend. tamen vellet erud. Savil. *tres legiones....invasere;* quod mox tres legati legionum ob victoriam consularibus ornamentis donati dicuntur. Nihil mutandum crediderim. Tertia legio, adjunctis auxiliis, suffecit ut novem millia Sarmatarum reprimerentur. Itaque licet tres legiones forent in Mœsia, ut patet ex Suet. in Vespas. vi. una tamen tertia legio bellum profligavit. Tres autem legati consularibus ornamentis donati, tum ad Principis munificentiam, tum ad legatorum gloriam ostentandam.

Adjunctis auxiliis. Ita Puteolan. et recentiores. In Ms. Corb. et ed. pr. *junctis auxiliis.*

Dispersi cupidine prædæ, aut graves. Bene Freinshem. et recen-

tiores plerique.' In Mss. Harl. Bodl. Jes. et vett. edd. *dispersi, aut cupidine prædæ graves, &c.* Quod immerito defendit Jac. Gronov.

Tegmen. Bene libri omnes editi. Mss. Harl. Bodl. Jes. *tegimen.*

Præduro corio. Frustra tentat Lips. 'de Militia Romana,' Dialog. iii, p. 131. *præduro cornu.* In Ms. Corb. *duro corio textum.* In ed. pr. *præduro corio contextum.* Puteolan. ac ceteri omnes, *consertum.*

Facili lorica. Ita Ms. Reg. et libri omnes editi. In Mss. Flor. et Corb. *facilis lorica.* Sic ferme infra, de M. Germ. c. 6. 'nudi aut sagulo leves.'

Ibi sævitia hyemis, et vi vulnerum. In Mss. Corb. Agr. et Ryck. *ubi* pro *ibi.* Ms. Reg. *ibi sævitia, ibi mīa* (i. e. *miseria*) *vulnerum.* Muretus, quem Freinshem. et recentiores sunt secuti, ingeniose emendavit, *sævitia hyemis, et in vulnerum.* Corrupte Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et edd. vett. *ibi sævitia, hic misericordia vulnerum.* In Ms. Bodl. obelo notatum, *hic misericordia,* et marg. additum, *hyemis rigore.* In Ms. Agr. *ubi sævitia hyemis et dolore vulnerum;* quod edidit Ryck. Tentat tamen Cl. Ernestus, *et incuria vulnerum;* ut apud Cic. de Prov. Consular. cap. 3. 'Milites *dicuntur* incuria, fame, morbo, vastitate consumti.'

M. Aponius. In fragm. fratrum Arvalium laudato sup. c. 75. nominatur M. Aponivs Satvrninvs.

Julianus Tertius. Male libri scripti et editi, *Julianus Titius.* Idem, inf. Hist. ii, 85. appellatur, 'Tertius Julianus.' V. et inf. Hist. iv, 39. ubi corrupte olim, 'Tito Juliano.'

Cap. 80. *E colonia Ostiensi.* Ita Mss. et vett. ac recentiores edd. Perperam Rhenan. præpositionem omiserat.

Affectatio quietis. Bene Mss. Flor. Corb. Agr. Puteolan. et recentiores. In Ms. Reg. et ed. pr. *affectio quietis.*

Pars ignari. Sic ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *pars ignavi.* In Ms. Bodl. emendatum, *ignari.*

Cujuscumque motus. Bene Mss. et vett. ac recentiores edd. Male Rhenan. *cujusque motus.*

Severissimos centurionum. Recte adhuc Mss. et vett. ac recentiores edd. Male Rhenan. *severissimum centurionum:* unde tentabat Lips. *severissimum centurionem.* Iis sane fucum fecit c. 83. At duos centuriones occisos fuisse docet ipse Plutarch. in Othone, p. 1067.

Cap. 81. *Modo constantiam.* *Modo* abest a Ms. Jes.

Cap. 82. *Præfecto legionis.* Frustra tentat Cl. Ernestus, *legioni.*

Cap. 83. *Quamquam turbidis.* Immerito Freinshem. omissum vellet, *quamquam.* Non redundat, ut patet ex seqq. *sed discrimine Urbis et periculo anxius.*

Non cupiditate. Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Puteolan. et recentiores. Pichena quoque, quod in Ms. Flor. *cupidite.* Ed. pr. et Beroald. *cupidine.*

Detrectatione. Bene Mss. Harl. Bodl. Jes. Puteolan. et edd. recentiores. In Mss. Corb. Guelf. et ed. pr. *detractione.*

Periculorum: nimia. Sic distinguunt vett. ac recentiores edd. ac bene quidem. In mediis edd. *periculorum, nimia.* Male ed. pr. *periculorum: sed nimia.*

Num omnes nuntios. Bene Mss. Reg. Corb. Harl. Bodl. Jes. ed. pr. et recentiores. In Mss. Bodl. et Guelf. sec. m. *non omnes.* Sic et Puteolan.

Multa etiam centuriones. Optime Mss. Flor. Reg. Corb. Agr. Guelf. et edd. vett. ac recentiores. Rhenan. omisit, *etiam:* deest quoque in Ms. Hispano. Ms. Harl. sec. m. et Puteolan. *etiam per centuriones.*

Si, ubi jubeantur. Ita Puteolan. et recentiores, præter Ryck. qui e Ms. Agr. edidit, *si, cur jubeantur.* In Mss. Flor. Reg. Corb. Harl. Bodl. Jes. et ed. pr. *sic ubi jubeantur.*

Perditus. Mallet Lips. *percitus:* quod id ad instinctum quemdam et insaniam refertur. At et proba est vulgata scriptura.

Cap. 84. *Vos quidem istud.* Bene Mss. vett. et recentiores edd. Frustra Rhenan. emendavit, *istuc.*

Nec illas. Bene Ms. Corb. et edd. recentiores. In Ms. Reg. et ed. pr. *nec ullas.* Mss. Harl. Jes. Guelf. et Puteolan. *ne illas.*

Exercitus audiat. Mss. Harl. Jes. *audeat.* In marg. Ms .Harl. *audiat.*

Quos cum maxime. Bene Ms. Harl. pr. m.: sec. *cum* deletum est. In Ms. Hispano, *quis cum maxime.* In Ms. Corb. et ed. pr. *quibus cum maxime.* Male Puteolan. *quos nunc maxime.*

Germani audeant. Bene Mss. Harl. Bodl. Jes. Puteolan. et recentiores. In Ms. Corb. et ed. pr. *audiant.* Sic quoque Ms. Reg. sec. m. Pr. *audeant.*

Deposcerent. Bene Mss. ed. pr. et recentiores. Puteolan. forte operarum errore, *reposcerent.*

Perstringimus. Mallet J. Frid. Gronov. *præstringimus.*

Muta ista et inanima. Optime Lips. et recentiores. Male Mss. et vett. edd. *et inania.* In quibusdam etiam, *multa* pro *muta.*

Promiscua sunt. Ita Mss. Reg. Corb. Bud. Agr. ed. pr. et recentiores. Nec immerito placet hic Hellenismus. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *promiscue possunt.* Ms. Flor. *promisca sunt.*

Pax gentium. Bene Mss. ed. pr. et recentiores. Male Puteolan. *pars gentium.*

A majoribus. Ms. Corb. *a prioribus.*

Cap. 85. *Ea oratio.* Ita Mss. Reg. Agr. et edd. vett. Sic quoque placuit Mureto. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Rhenan. et recentiores, *et oratio.*

Ad perstringendos mulcendosque. Mss. Corb. et Agr. *perstringendo mulcendoque.* Corrupte ed. pr. *per perstringendos mulcendosque.*

Quies Urbis. Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. et edd. omnes vett. ante Rhenan. qui sine librorum auctoritate edidit, *Urbi. Sed erat strepitus.* Optime Lips. vet. lect. et distinctionem revocavit, *redierat: strepitus.* Sed non attendit, *Urbi,* esse quoque ex Rhenani conjectura.

Facies belli erat: militibus. Bene Puteolan. et recentiores. In Mss. Flor. Corb. et ed. pr. *facies belli et militibus.*

Studia partium noscenda. Ita libri omnes editi. In Mss. Harl. Bodl. Jes. *studia partium delenda.* In marg. Ms. Harl. *noscenda.*

Animum vultumque conversi. Bene Mss. Flor. Rhenan. et recentiores. In Mss. Reg. Harl. Bodl. et edd. vett. *animum vultumque conversis.* Beroald. *animo vultuque conversis;* uti volebat Muret.

Dicenti, nota adulatio. Recte Lips. Perperam Mss. et vett. edd. *dicendi,* vel *dicenda.* Mss. Flor. Corb. habent, *nota:* abest a Mss. Harl. Bodl. Jes. et vett. edd.

Tumultu verborum. Bene Puteolan. et recentiores. In Mss. et ed. pr. *tumultus.*

Cap. 86. *Sereno et immoto die.* Ita Mss. Reg. Corb. et libri editi. A Mss. Harl. Bodl. Jes. et Bud. abest, *die.* Additum est sec. m. marg. Ms. Harl. Frustra Rhenan. tentabat, *cœlo.*

Proruto ponte. Ita Gronov. et recentiores. In Mss. et vett. edd. *prorupto.*

Implevit. Cum subitæ Tiberis inundationes maximas in Urbe strages semper ediderint, fuit providentissimorum Imperatorum cura, ut, quantum possent, eas inhiberent. Augustus amnis alveum dilatavit. Trajanus fossam a ponte Milvio per vallem, Urbi vicinam, *Valle dell' Inferno,* duxit, qua exoneraretur. Aurelianus ab Urbe Ostiam usque Tiberinum alveum validissimis muris munivit. At omnium consilia vicit Julius Cæsar, qui siccare Pomptinas paludes, *Paludi Pontine,* et Tiberim, lata profundaque fossa ab Urbe Terracinam perductum, mari immittere decreverat. Egregium consilium, annonæ, commerciis, navigationi, arcendisque inundationibus utilissimum mors oppressit. Suet. in Jul. 44. Plut. in Jul. p. 735. Id quoque animo agitavit Nero, cœpitque, ut vid. sup. An. xv, 42. Vagam mentem alio traxere libidinum curæ; et mansere tantum irritæ spei vestigia. Quæ vero horrenda magis de subitis Tiberis inundationibus prodidere vett. scriptt. ea comperta habemus certissimis recentiorum temporum auctoribus, qui inundationes annorum 1598. 1660 et 1686 descripsere.

Et cubilibus. Bene Mss. Flor. Guelf. Rhenan. et recentiores. Perperam Mss. Reg. Harl. et edd. vett. *ex cubilibus.* In Ms. Jes. *ex cubiculis.*

Paranti expeditionem Othoni. Ita Ms. Reg. et libri omnes editi. *Othoni* abest e Ms. Bud. In Mss. Harl. Guelf. sec. m. additum.

Cap. 87. *In numeros.* Bene Mss. Reg. Flor. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *in numero.* Unde Lips. emendaverat, *in numerum.*

Facta et ceteris spes. Bene Mss. Reg. Corb. Agr. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *facta et reliquis spes.* Marg. Ms. Harl. additum, *ceteris.*

Honoratioris. Ita Puteolan. et recentiores. In Ms. Corb. et ed. pr. *honoratæ.*

Vires et robur. Optime Lips. Corrupte Mss. et vett. edd. *viris ut robur.*

Oscus. Ms. Reg. et ed. pr. *Oschus.*

Invitatus. Ita Puteolan. ac reliqui omnes. In Ms. Reg. et ed. pr. *imitatus.* Inde Græv. et Ryck. placebat, *incitatus.* Ernest. mallet, *impositus:* quod melius puto. Faernus, *initio datus.*

Rectores destinati. Unus Ms. Covarruviæ, *rectores constituti.*

Cap. 88. *Motæ Urbis curæ.* Ita Mss. Reg. Corb. Agr. ed. pr. Rhenan. et Cl. Lallemand. In Mss. Bodl. Guelf. Puteolan. Frein-

shem. et Cl. Ernest. *mota urbis cura.* In Ms. Harl. pr. m. *mota ;* altera, *motæ.*

Ætate invalidi. Ms. Agr. *invalida.*

Et abdere. Bene Mss. et vett. ac recentiores edd. Male in mediis, *ac abdere.*

Et reipublicæ cura. Male Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *a reipublicæ cura.*

Multi adflicta fide. Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Puteolan. et recentiores. In Mss. Reg. Corb. Agr. ed. pr. et Rhenan. *multis afflicta fides.*

Cap. 89. *Et provinciali bello.* Ita Mss. Reg. Corb. ed. pr. Rhenan. et recentiores. In Mss. Guelf. Agr. Jes. et Puteolan. *a provinciali bello.*

Pacis adversa pertimuere. Sic Lips. et recentiores. In ed. pr. *pacis adversa repub. pertinuere.* Mss. Harl. Bodl. et Puteolan. *Reip. pertimuere.* Ms. Agr. *in Rep. pertimuere.* Ms. Reg. *adversus Remp. pertinuere.* Mss. Corb. et Jes. *Reip. pertinuere.* Cum in iis omnibus mentio sit *reipublicæ,* tentabat Cl. Ernest. *pacis adversa rempublicam perdidere.* Potior videtur Lipsiana emendatio.

Si ducibus aliis. Ita Mss. Reg. Corb. ed. pr. Pichena et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *sub ducibus aliis si.*

Conditorum ancilium. Addunt Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *scutum et arma cœlestia.* Quæ e marg. irrepsisse nemo non videt.

Aspernatus est. Sic Mss. Reg. Corb. Agr. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et a Puteolano omissum, *est.*

Cap. 90. *Festinata jam pridem exactione.* Bene Mss. Flor. Agr. edd. vett. et recentiores. A Mss. Harl. Bodl. Jes. abest, *jam pridem.* Omisit quoque Rhenan.

Othonem uti. Othonem redundare existimant Acidal. et Ernest.

Ad implendas aures. Ita ed. pr. Ernest. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Agr. et Puteolan. *ad implendas populi aures.*

Ut in familiis. Frustra tentat Gronov. *sed ex libidine servitii et in tantis malis privata cuique stimulatio et vile decus publicum.*

Stimulatio. Ita Ms. Reg. et libri omnes editi. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Corb. Guelf. *simulatio.* Altera m. emendatum in Ms. Harl. *stimulatio.*

NOTÆ ET EMENDATIONES

AD LIBRUM SECUNDUM HISTORIARUM

C. CORNELII TACITI.

Cap. 1. *Quod varia sorte.* Optime Lips. In Mss. Reg. Vatic. *vari aborte.* Ed. pr. *vane ortum aborte.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *varie ortum.*

Decor oris. Bene Rhenan. In Ms. Reg. et ed. pr. *decoris.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *decori.*

Præsaga responsa. Ita Mss. et libri editi. Mallet Gronov. *præsagia, responsa;* quod mox sequatur *ominum*, quæ sunt præsagia. In Mss. Harl. Bodl. Jes. *prospere præsaga.* Absunt, *Vespasiani res.* Addita tantum in marg. Ms. Harl.

Loco ominum. Sic Mss. Bodl. Guelf. Puteolan. et recentiores. Ita quoque emendatum in Mss. Harl. Jes. qui ante habebant, *omnium*, ut et ed. pr.

Etiam fortuita. Bene Grotius et recentiores. In Mss. Bodl. Jes. Reg. et edd. vett. *etiam fortuna.*

Sed incerta. Bene Rhenan. et recentiores. In Mss. et vett. edd. *et incerta.* Male ed. pr. *et incertam adhuc victoriam.*

Obliviscendum offensarum. Ita Ms. Corb. ed. pr. et recentiores. Male in Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *infensarum.* Emendatum in Ms. Harl. *offensarum.*

Cap. 2. *Jactatum.* Ita Mss. et editi libri. Mallet Cl. Ernestus, *jactatis:* eleganter quidem, at non necessario.

Prævectus. Bene Mss. Corb. Harl. Bodl. Jes. Guelf. ed. pr. et recentiores. In Ms. Reg. *provectus.* Puteolan. *prætervectus.*

Audentioribus spatiis. Ms. Corb. *ardentioribus.*

Templi situm. Cum de templi *situ* nihil Tacitus disserat, Dureau legit, *ritum;* ideoque vertit: 'Je vais dire un mot sur l'origine de ce culte, sur les cérémonies qu'on observe dans le temple.'

Cap. 3. *Regem Aeriam.* Male Mss. et vett. edd. *regem Verianum*, aut *Venerianum.* Inde Alciatus tentabat *Uranium;* quod idem est atque *Aeriam*, ab Οὐράνιος.

A Cinyra. Male Mss. et vett. edd. *a Cinara.* In ed. pr. *a cura.*

Scientiam artemque....accitam. In Ms. Corb. et ed. pr. *scientia arteque.* Ms. Corb. *accitum.* Inde sane Puteolan. *accitum e Cilicia Myram.* At cum Mss. Harl. Bodl. Jes. habeant, *e cilicenta miram;* nec aliter Mss. Flor. Guelf. ed. quoque pr. *et cilicenta miram*, Rhenan. recte emendavit, *et Cilicem Thamyram.*

Ut quisque vovit, sed mares. Bene Pichena et recentiores, e Ms. Flor. in quo, *ut quisque vovit set mares.* Perperam ceteri Mss. et vett. edd. ut *quisque novisset*, vel *vovisset*, *mares.*

Regium genus. Ms. Corb. *regum genus.*

Ratio in obscuro. Paphiæ Veneris originem cultumque paucis expendam, Tacitum illustraturus.

DE VENERE PAPHIA.

Venus Paphia est illa ipsa cœlestis Venus, quam mortales, Deum rerum omnium auctorem obliti, tamquam vitalem hominum, pecudum, volucrum, ceterorumque animantium, quæ viverent, causam, et amoris, quo stant vigentque omnia, conciliatricem venerati sunt. Hanc Venerem fœcundamque ejus vim expresso nomine Lucret. i, 1. tacito Virg. Æn. vi, 724. egregiis versibus commendant. Ejus quoque laudes paucis complexus est Apuleius, l. xi. 'Tu Cœlestis Venus, quæ primis rerum exordiis sexuum diversitatem generato amore sociasti,

et æterna sobole humano genere propagato, nunc circumfluo Paphi sacrario coleris.'

Cultus, ut erroris, origo apud Assyrios primum invaluit, inde ad Cyprios Phœnicesque et alios populos devecta, auctore Paus. in Attic. i, 14. *Πρώτοις δὲ ἀνθρώπων Ἀσσυρίοις κατέστη σέβεσθαι τὴν* (*Ἀφροδίτην*) *Οὐρανίαν· μετὰ δὲ Ἀσσυρίους, Κυπρίων Παφίοις, καὶ Φοινίκων τοῖς Ἀσκάλωνα ἔχουσιν ἐν τῇ Παλαιστίνῃ· παρὰ δὲ Φοινίκων, Κυθήριοι μαθόντες σέβουσιν.* 'Primi omnium Assyrii Venerem Cœlestem coluere: a quibus Paphii in Cypro acceptum sacrorum ritum cum Phœnicibus, qui in Palestina Ascalonem urbem incolunt, Phœnices cum Cytheriis, communicarunt.'

Cum autem rudes adhuc homines Deos in humani oris speciem adsimulare nondum novissent, Venerem Paphiam, orbiculata primum, deinde in tenuem ambitum exsurgente figura, metæ modo, adumbratam coluere. Quod certissimum est antiquissimæ venerationis argumentum. Tales Deorum formas memorat Max. Tyr. Diss. xxxviii, p. 384. *Παίονες σέβουσι μὲν Ἥλιον, ἄγαλμα δὲ Ἡλίου Παιονικὸν, δίσκος βραχὺς ὑπὲρ μακροῦ ξύλου. Ἀράβιοι σέβουσι μὲν, ὅντινα δὲ οὐκ οἶδα· τὸ δὲ ἄγαλμα ὃ εἶδον λίθος ἦν τετράγωνος· Παφίοις ἡ μὲν Ἀφροδίτη τὰς τιμὰς ἔχει, τὸ δὲ ἄγαλμα οὐκ ἂν εἰκάσαις ἄλλῳ τῳ ἢ πυραμίδι λευκῇ.* 'Pæones Solem colunt, Solisque apud hos simulacrum brevis discus est, perticæ supra longissimæ affixus. Colunt et Arabes Deum; quem vero haud facile dixerim: quod autem vidi apud eos simulacrum, lapis erat quadrangularis. Venerem Paphii colunt, cujus statuam albæ pyramidi non dissimilem dixeris.'

Venerem hanc Paphiam exhibent plurimi Cypriorum nummi. At quod magis singulare, reperta est in Herculanensibus ruinis tabula, quæ ipsissimam hujusce Deæ ejusque cultus imaginem refert. Tabulam hanc publicavere eruditi Academici Herculanenses, uberrimisque notis illustravere, quas vide, *Pitture antiche d'Ercolano.* Vol. iii. tab. lii. Cum autem Venus illa Parcarum natu maxima haberetur, inde in nummis Cypriorum et in tabula Herculanensi tres metæ exhibentur; idque approbat vet. Inscr. quam memorat Paus. in Att. i, 19. *Τὸ δὲ ἐπίγραμμα σημαίνει τὴν Οὐρανίαν Ἀφροδίτην τῶν καλουμένων Μοιρῶν εἶναι πρεσβυτάτην.* Columnæ illæ fastigiantur in *φαλλοὺς*, fœcunditatis testes. Cinyræ autem, regi, religionis apud Cyprios auctori, datum est, ut ipse cum omni sua familia atque etiam prosapia in templo Veneris conderetur, teste Arnob. l. vi. Veneris Paphiæ religio, in insula Cypro percelebris, alias quoque urbes pervasit. Manent adhuc monumenta in nummis Chalcidis, Eubœæ incertum an Syriæ urbis, et Æliæ Capitolinæ, nunc *Jerusalem,* qui Venerem, metæ modo, qualem descripsit Tac. exhibent. Nummos, minime vulgares, vide apud Cl. Pellerin, *Recueil de Médailles de Peuples et de Villes.* Vol. ii, p. 211. tab. lxxx, num. 76. et Vol. iii, p. 250. tab. cxxxv, num. 9.

Cap. 4. *Compluribus hostiis.* Ita Ms. Corb. ed. pr. et recentiores. Puteolan. *pluribus.*

Deam videt. Sic Ms. Reg. ed. pr. Rhenan. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *vidit.* Altera m. emend. in Ms. Bodl. *videt.*

Ad patrem pervectus. Mss. Harl. Jes. *prævectus.* Ms. Reg. et Puteolan. *provectus.* Bene Rhenan. et recentiores, *pervectus.*

Bellum Judaicum. Ms. Corb. et ed. pr. *bellum cum Judæis.*

Hierosolymorum. Corrupte Beroald. *Herosolymarum.*

Ingenium montis. Ita Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Pichena et recentiores. In Mss. Corb. Reg. et ed. pr. absurde, *ingenium mentis.* Unde Puteolan. emendaverat, *ingenium gentis.* At optime dicitur, *ingenium montis.* Sic et Plin. xiv, 1. 'Ad cœli mores, solique ingenia.' et xvii, 2. 'Ad soli naturam, ad loci ingenium, ad cœli cujusque mores dirigenda solertia est.' Porro Hierosolyma montibus, ac maxime monti Sion, erant imposita.

Quam quo satis. Bene omnes Mss. et vett. ac recentiores edd. In med. *quam quod satis.*

Repulerat segnitiam. Ms. Corb. et ed. pr. *depulerat.*

Et inexpertus belli labor. Bene Rhenan. et recentiores. Hæc ceteraque post *discrimina et labor* omissa in Ms. Reg. et ed. pr. In aliis Mss. et vett. edd. *inexperti.* Male Lips. emendabat, *inexpertis belli*, quod *labor* redundare ei videretur.

Cap. 5. *Aptior sermone.* Ms. Corb. et ed. pr. *aptiori sermone.* Mox male conjungunt vett. edd. *dispositu provisuque civilium rerum peritus.* Quod multos Taciti interpretes fefellit.

Cap. 6. *Septem legiones.* Ex indiscreta similitudine nominum Cæsareæ domus maxima in Ann. libris exoriebatur difficultas; quam ut levarem, proposui *Stemma Cæsarum.* Nunc vero, ne animus fatigetur nominibus ac mutationibus legionum, qui maximus est in evolvendis Hist. libris labor, earum numerum nominaque explanabo, deinde earum loca adsignabo: quibus cognitis, facile erit, sine ullo labore, quas partes in his civilibus bellis sint secutæ, dignoscere.

DE NUMERO ET NOMINIBUS LEGIONUM.

Legio prima, in inferiore Germania. Tac. H. i, 55. et iv, 19.

Legio prima italica, Lugduni in Gallia. Tac. H. i, 60, 64. ii, 100. et iii, 22. A Nerone fuerat lecta. Dio lv, p. 564. Ejusque ætate erat in Mœsia inferiori. Quod autem ex Italicis militibus conscripta, nuncupata est Italica. In nummis Gallieni LEGI ITAL VIP VIF. vel VIIP VIIF. I. e. 'Legio prima Italica, sextum pia, sextum fidelis, vel septimum pia, septimum fidelis.' De his ceterisque Gallieni mummis v. Cl. Banduri, Numismata Impp. Romm. Vol. i, p. 166 sq.

Legio prima adjutrix classicorum, primo Romæ, deinde in Hispania. Tac. H. i, 6 et 36. ii, 43 et 67. iii, 44. Si Tac. l. c. et Dion. lv, p. 564. comparaveris, videbitur legionem illam, quam Nero e classe conscripserat, primum dictam fuisse *Classicorum*, deinde a Galba, obliterato minime nobili Classicorum nomine, nuncupatam *Adjutricem.* In nummis Gallieni, LEG I ADI VIP VIF. 'Legio prima Adjutrix, sextum pia, sextum fidelis.'

Legio secunda, in Britannia. Tac. H. iii, 22. A Dion. l. c. cognominatur *Augusta.* In nummo Carausii LEG II. AVG. De hoc ceterisque Carausii nummis vide Cl. Stukeley, *The Medallic History*

of Carausius Emperor in Brittain. Vol. i et ii. In Inscr. quoque vet. ap. erud. Shaw, *Voyages en Barbarie*, Vol. i, p. 263. LEG. II. AVG.

LEGIO SECUNDA ADJUTRIX, recens a Vespasiano in bellis civilibus conscripta. Tac. H. iv, 68. et v, 16. Spartian. in Hadrian. ii. Dionis ætate fuit in Pannonia inferiori. Dio, ibid.

LEGIO TERTIA, in Syria. In Mœsiam transiit, deinde in Syriam remissa. Tac. H. ii, 74. iv, 39. Tres fuere, teste Dion. l. c. legiones tertiæ, τρία τὰ τρίτα. Hæc a Dion. cognominatur *Gallica*.

LEGIO TERTIA, in Ægypto. Tac. H. v, i. Dionis, i. e. Severi Alexandri, tempore erat in Arabia, et dicebatur *Cyrenaica*, ut videtur ex Dion. l. c. Immo Trajani ætate jam dicebatur *Cyrenaica*, ut patet ex vet. Inscr. quam in colonia Scillitana, nunc *Cassareen, near Tunis*, descripsit erud. Shaw, *Voyages*, Vol. i, p. 263. LEG. III. CYR.

LEGIO TERTIA, in Africa. Tac. H. iv, 48. memorat tantum legionem in Africa. Ea sane fuit *tertia Augusta*, quæ ætate Dion. l. c. erat in Numidia. Et in vett. Inscrr. quas Lambæsæ, nunc *Tezzoute, near Algiers*, reperit erud. Shaw, *Voyages*, Vol. i, p. 149 et 197. memoratur LEG. III. AVG. i. e. 'legio tertia Augusta.'

LEGIO QUARTA, in superiore Germania. Tac. H. i, 18. Legio illa dicta est *Macedonica*, Tac. H. iii, 22.

LEGIO QUARTA, in Syria. Tac. An. xv, 6, 7 et 26. Dion. l. c. dicitur, 'legio quarta Scythica in Syria.' Memoratur quoque in vet. Inscr. ap. erud. Gori, Inscr. Antiq. Vol. i, p. 248. LEGIO IIII SCYTHIC.

LEGIO QUINTA, in inferiore Germania. Tac. H. i, 55. Hujus legionis insignia erant elephantes ob Africanam Cæsaris victoriam, de Juba reportatam. Appian. Bell. Civil. ii, p. 488. Ceterarum legionum multa manent insignia in Gallieni, Carausii, aliorumque nummis.

LEGIO QUINTA, in Judæa. Tac. H. v, 1. Dein in Mœsiam remissa. Vide Append. ad l. v. Hist. c. 43. Dion. l. c. memoratur 'legio quinta Macedonica in Dacia.' Et in nummis Gallieni LEG V MAC. VIP VIF vel VIIP VIIF. i. e. 'legio quinta, Macedonica, sextum pia, sextum fidelis, vel septimum pia, septimum fidelis.' Ap. Cl. Gori, l. c. LEG. V MACED.

LEGIO SEXTA, in Hispania. Tac. H. iii, 44. Ea est quæ Galbam Principem fecit. Tac. H. v, 16. Duas legiones Sextas, ἕκτα δύο memorat Dio l. c. Hæc autem legio sexta eadem sane est, quæ postea fuit in inferiore Britannia *legio sexta Victrix*. Dio, ibid. In multis Britanniæ monumentis, LEG. VI. VICT. et in vet. Inscr. ap. erud. Gori, Inscr. Antiq. Vol. iii, p. 173. LEG. VI. VICTRICIS.

LEGIO SEXTA, in Syria. Tac. An. xv, 6 et 26. Dion. l. c. dicitur 'legio sexta Ferrata, in Judæa.'

LEGIO SEPTIMA CLAUDIANA, in Mœsia. Tac. H. ii, 85. In nummis Gallieni et Carausii, LEG VII CL. Dionis tempore fuit in Mœsia superiore. Dio l. c.

LEGIO SEPTIMA GALBIANA, in Pannonia. Tac. H. ii, 86. Dionis ætate fuit in Hispania. Dio l. c.

LEGIO OCTAVA, in Mœsia. Tac. H. ii, 85. Dioni, l. c. memoratur 'legio octava Augusta, in Germania superiore.' In nummis

Gallieni, LEG VIII AVG. In nummis Carausii LEG VIII INV. i. e. ‘legio octava invicta.’

LEGIO NONA, in Britannia. Tac. H. iii, 22. Apud Dion. nulla de ea mentio. At in nummis Gallieni, LEG VIIII AVG. i. e. ‘legio nona Augusta;’ Et in nummo Carausii, LEG VIIII GE. i. e. ‘legio nona Gemina.’ Cur legiones dicerentur *Geminæ* mox explicabitur. V. *legionem tertiamdecimam geminam.*

LEGIO DECIMA, in Hispania. Tac. H. ii, 58. et iii, 44. Duæ fuere legiones decimæ. Ætate Dionis una erat in Pannonia superiore, altera in Judæa. Quæ erat in Pannonia dicebatur *Gemina.* *Οἱ δεκάτεροι, οἵ τε ἐν τῇ Παννονίᾳ τῇ ἄνω, οἱ Δίδυμοι, καὶ οἱ ἐν Ἰουδαίᾳ.* Dio l. c. Male vertit Latinus Dionis interpres, legio *decima utraque Gemina.* In nummis Gallieni, LEG X GEM.

LEGIO DECIMA, in Judæa. Tac. H. v, 1. Vide et Append. ad l. v. Hist. c. 43.

LEGIO UNDECIMA, in Dalmatia. Tac. H. ii, 11 et 86. iii, 50. Legio illa cognominata est *Claudiana*, et Dionis tempore fuit in Mœsia inferiore. Septimam autem et undecimam legiones a Claudio nuncupatas fuisse *Claudianas*, quod in Camilli seditione adversus Claudium non rebellassent, docet Dio l. c. In nummis Gallieni, LEG XI CL. i. e. ‘legio undecima Claudiana.’

LEGIO DUODECIMA, in Syria. Tac. H. v, 1. Dion. l. c. ‘legio duodecima, in Cappadocia, fulminifera,’ *τὸ δωδέκατον τὸ ἐν Καππαδοκίᾳ, τὸ Κεραυνοφόρον.* Legionis hujusce duodecimæ Fulminatricis percelebre fuit nomen, Principe M. Aurelio adversus Quados pugnante. Id tamen nominis ante erat nacta, ut patet, ex vet. Inscr. Nervæ et Trajani temporibus suppari, apud Grut. p. 193. num. 3. LEG. XII. FVLM. Inditum videtur illud nomen ex fulminibus, quæ habuit inter insignia. In Notitia Imperii dicitur quoque *legio duodecima Fulminea Melitena.* Quando missa fuerit Melitenen diximus in Append. ad l. v. Hist. c. 43.

LEGIO TERTIADECIMA GEMINA, in Pannonia. Tac. H. ii, 86. et iii, 7. Ita quoque illam nominat Dio. At ejus tempore fuit in Dacia. *Gemina* dicebatur, quia ex duabus legionibus una fuerat facta. Ex admixtis enim legionibus Geminæ nuncupabantur. *Τὰ δὲ καὶ ἑτέροις . . . . ἀνεμίχθη, ἀφ' οὗπερ καὶ Δίδυμα ὠνομασμένα νενόμισται.* Dio l. c. Sic Pompeius, apud Jul. Cæs. B. C. iii, 4. habebat legionem ‘unam ex Sicilia veteranam, quam factam ex duabus, gemellam appellabat.’ In nummis Gallieni, LEG XIII GEM.

LEGIO QUARTADECIMA, sæpe locum mutavit. Fuit in Dalmatia, in Britannia, in Germania superiore. Tac. H. ii, 66 et 86. iv, 68 et 79. v, 19. Dionis tempore erat in Pannonia. Sed tunc cognominabatur *Gemina.* Dio l. c. In nummis Gallieni, LEG XIIII GEM.

LEGIO QUINTADECIMA, in inferiore Germania. Tac. H. i, 55.

LEGIO QUINTADECIMA, in Judæa. Tac. H. v, 1. mox in Panno-niam remissa. V. Append. ad l. v. Hist. c. 43. Dionis tempore memoratur ‘legio quinta decima Apollinaris, in Cappadocia.’ Dio l. c. In vet. quoque Inscr. ætate Trajani, ap. erud. Shaw, *Voyages*, Vol. i, p. 263. LEG. XV. APOL.

LEGIO SEXTADECIMA, in inferiore Germania. Tac. H. i, 55. A

Dione non memoratur. Ejus ætate forte fuit alteri legioni admixta. Ap. Grut. p. dxvi. num. 7. extat memoria duorum fratrum, qui militavere in LEGIONE. XVI. IN. GERMANIA.

Legio septimadecima nec a Tac. nec a Dion. memoratur. Videtur Variana clade a Germanis fuisse cæsa: inde ejus memoria sane obliterata. Ap. Grut. p. dxxxix. num. 6. memoratur Cn. Curio Sabinus LEG. XVII. miles.

Legio duodevicesima a Tac. et Dion. siletur. Periit clade Variana. Extat insigne ejus monumentum, olim in Vett. castris, hodie *Santen*, erectum, nunc studio illustrissimi Jo. Mauricii, Principis Nassaviæ, in oppido *Bergendal*, prope Clivos, *Cleves*, adservatum, teste Cl. Alting, 'Notitia Germaniæ inferioris antiquæ,' p. 33.

M. CAELIO. T. F. LEM. BONO
...... O. LEG. XIIX. ANN. LIII.
.... CIDIT. BELLO. VARIANO. OSSA.
....NFERRE. LICEBIT. P. CAELIVS. T. F.
LEM. FRATER. FECIT.

Explicat suppletque Cl. Alting: *Marco Cælio, Titi filio, Lemonia* tribu, *bono nomine*, [Malim *Bono*, ut *M. Cælii* cognomen sit. Nec aliter Plinianis Inscrr. quæ in agro Comensi extant C. PLINIO. L. F. OVF. CAECILIO SECUNDO. COS. AVG. &c. I. e. 'Caio Plinio, Lucii filio, Oufentina tribu, Cæcilio Secundo, consuli, auguri, &c.] primo et legato [*displicet* primo et] legionis duodevigesimæ annorum quinquaginta trium. Cecidit [*forte* qui cecidit] bello Variano. Ossa inferre licebit. Publius Cælius Titi Filius, Lemonia *tribu*, frater fecit.'

Huic cenotaphio insculpta Cælii imago. Caput habet cinctum civica corona quercea, brachia armillis redimita: supra humeros et in pectore gestat phaleras: dextra tenet hastam puram, sinistra vexillum. Inde facile intelligas omnia Taciti loca, quibus comta signa, lætos exercitus, milites insignibus fulgentes memorat.

Legionis autem duodevicesimæ nomen Trajani ætate renovatum fuisse videtur, si nihil peccatum est in Inscr. vet. quam a Sirmondo accepit Grut. p. mxcvi. num. 6. Ibi enim memoratur Cn. Marcius Gal. Plætorius Celer miles LEG. XVIII. FIRM. donis donatus a Divo Trajano in bello Parthico, corona murali, torquibus, armillis, phaleris. Monuerim in hac Inscr. postea errasse Grut. cum edidit LEG. xxiiii. GEM. MART. VICTR. Schedæ Mss. Sirmondi habent LEG. xiiii. GEM. MART. VICTR. Ap. erud. Shaw, *Voyages*, Vol. i, p. 263. ex vet. Inscr. Trajani ætate, memoratur quoque LEG. xviii. PRIMIG. i. e. 'legio duodevicesima primigenia.' Sed mendose forte pro LEG. xxii. Illa enim legio *primigenia* cognominabatur, ut videre est in Inscr. quæ mox afferetur c. 43.

Legio undevicesima. Nulla ejus mentio apud Dion. l. c. Nec a Tac. memoratur in Hist. libris. Nempe una fuerat e tribus, quæ Variana clade periere, ut vid. sup. An. i, 60.

LEGIO VICESIMA, in Britannia. Tac. H. i, 60. et iii, 22. Dion. l. c. 'legio vicesima Valeria Victrix in superiore Britannia.' In nummis Gallieni, LEG XX. In Carausii nummo ap. Cl. Stukeley, LEG XX

VV. i. e. 'legio vicesima Valeria Victrix.' Eadem legio vicesima, ætate Dionis, fuit in superiore Germania.

LEGIO UNAETVICESIMA RAPAX, in superiore Germania. Tac. H. i, 61 et 67. ii, 43. In nummo Gallieni ap. Cl. Banduri, l. c. LEG xxi GEM. i. e. 'legio unaetvicesima Gemina.' De ea silet Dio. Ejus monumenta in agro Tigurino, an. 1724. eruta vide ap. Schelhornium, 'Amœnitates literariæ,' Vol. vii, p. 1 sq.

LEGIO DUOETVICESIMA, in superiore Germania. Tac. H. i, 18 et 55. iii, 18. iv, 24. Frequens ejus mentio in Moguntinis monumentis. In nummis Gallieni LEG xxii. Nulla ejus memoria apud Dion. l. c. Dicta est ***primigenia*** in vet. Inscr. ap. erud. Gori, Inscr. Antiq. Vol. iii, p. 172. LEG. xxii. PRIMIG. Dicitur etiam ***primigenia, pia, fidelis,*** in Inscr. posita olim in Vett. castris, ***Santen,*** nunc in oppido ***Bergendal*** servata, teste Cl. Alting, l. c. p. 32.

HERCVLI. SAX
SANO. SACRVM
C. SVLPICIVS. MA
TVRVS. LEG. XXII.
PR. P. F. ET COMMI
LITONES. LEG. EIV
SDEM. QVI. SVB.
EO SVNT.
V. S. L. M.

I. e. 'votum solverunt libentes merito.'

LEGIO DUOETVICESIMA, in Ægypto. Tac. H. v, 1. Ap. Grut. p. dxxv. num. 2. memoratur T. Aufidius Balbus TR. MIL. ALEXANDRE AD AEGYPT. LEG. xxii. i. e. 'tribunus militum Alexandriæ ad Ægyptum legionis duoetvicesimæ.' Et in Patrensibus nummis, Principibus Claudio et Galba, cusis, COL. A. A. PATR. i. e. 'colonia Augusta Aroe Patrensis;' et inter aquilam signaque militaria, XXII. I. e. 'legio duoetvicesima.'

LEGIO E CLASSICIS, Legio illa memoratur H. iii, 55. conscripta, ut videtur, a Vitellio, extremis ac ferme desperatis rebus. Statim Flavianis dedita, nusquam postea comparet. Eam sane Vitellius e castris Ravennatium et Misenatium, quæ erant Romæ, conscripserat. Hæ sunt legiones, quæ inter hos civilium bellorum motus passim celebrantur. Ad faciliorem Tac. Hist. intelligentiam suis quasque in locis nunc juvat repræsentare.

LEGIONES

In Britannia, Secunda, Nona, Vicesima. ***In Hispania,*** Prima Adjutrix, Sexta, Decima. ***In Gallia,*** Prima Italica. ***In inferiore Germania,*** Prima, Quinta, Quintadecima, Sextadecima. ***In superiore Germania,*** Quarta, Unaetvicesima, Duoetvicesima. ***In Pannonia,*** Septima Galbiana, Tertiadecima. ***In Dalmatia,*** Undecima, Quartadecima. ***In Mœsia,*** Septima Claudiana, Octava. ***In Syria,*** Tertia, Quarta, Sexta, Duodecima. ***In Judæa,*** Quinta, Decima, Quintadecima. ***In Ægypto,*** Tertia, Duoetvicesima. ***In Africa,*** Tertia.

Demum cum historiam Romanam usque ad Trajani tempora illustrandam susceperim, paucis addam apud Dion. l. c. memorari legiones, quæ post civilia bella a Principibus lectæ sunt. Nempe lecta a Vespasiano, LEGIO QVARTA FLAVIA, quæ Dionis ætate fuit in Syria. In nummis Gallieni et Carausii, LEG iiii. FL vel FLAVIA. A Domitiano, LEGIO PRIMA MINERVIA, quæ Dionis tempore fuit in Germania inferiori. In nummis Gallieni, LEG I MIN. A Trajano, LEGIO SECVNDA AEGYPTIA, et LEGIO TRICESIMA GERMANICA VLPIA. In nummis Gallieni et Carausii appellatur tantum, LEG XXX VLP vel VLPIA. In vett. Inscrr. LEG. XXX. V. V. I. e. 'legio tricesima, Ulpia, victrix.' *Legio* autem *secunda Ægyptia* eadem sane est, quæ in Inscr. inf. dicitur II. TRAIANA.

His præmonitis, nulla, ut opinor, restat difficultas: manet tantum admiratio terrarum orbem tam paucis legionibus fuisse devictum, aut in obsequio retentum; insuperabili servitio, ni ducum ambitio, militum cupido legiones, ut cetera imperii, perdidissent. At hæc mirari desinet, qui militarem Romanorum disciplinam, legionumque formam, *divinitatis instinctu* potius, quam *humano consilio* constitutam noverit. Veget. ii, 21. Hæc cum diu secum reputasset vir in re bellica summus, et de Gallia optime meritus, legionariam militiam, quam validiorem expeditioremque, et impensarum parcam, existimabat, restitutam voluit. Vide *Mémoires sur l'Infanterie, ou Traité des Légions, suivant l'exemple des anciens Romains, par M. le Maréchal de Saxe.*

Secundum tutumque. Bene Mss. Flor. Reg. Corb. ed. pr. Pichena et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *Seclusum tutumque.*

CAP. 7. *Expectari bellum: victores victosque numquam solida fide coalescere.* Mss. et vett. edd. *expectari bellum: cum in victores &c.* Inde conjiciebat Pichena, *expectari belli exitum: victores &c.* Male Jac. Gronov. *belli nutum*, vel *cumulum.* Mox optime restituit Pichena, secutus Ms. Flor. *solida fide coalescere.* Sic quoque habet ed. pr. In Mss. Harl. Bodl. et Puteolan. *solida fides coalesceret.*

Ceteri olim. Bene ed. pr. et recentiores. Puteolan. *cæterum.* Corrupte Ms. Corb. *ceci.* Male Ryck. e suo Ms. Agr. *Titi opera mixtis consiliis.*

CAP. 8. *Eum fingentibus, credentibusque.* *Que* abest a Ms. Jes. Forte scriptum olim, *credentibusve.* Aliter durum videbitur, *eoque .... credentibusque .... conatusque.* Pro *eum fingentibus*, in Ms. Agr. *confingentibus.*

Propior ad fallendum. Mss. Jes. et Agr. *proprior.* Mallet Freinshem. *promtior.* Optimum est, *propior*; ut fatetur ipse Cl. Ernest. qui tentat, *pronior.*

Vi tempestatum Cythnum insulam. Mss. Vatic. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *Scythinum insulam.* Ed. pr. *Cinthum insulam.* Bene Ms. Flor. et recentiores, *Cythnum.* At cum in Ms. Corb. legatur, *vi tempestatis incynctum insulam*, forte scriptum olim, *vi tempestatis in Cythnum insulam.*

Vel abnuentes. Bene Mss. Flor. Guelf. Harl. Bodl. Jes. Ryck. et recentiores. In edd. vett. *et abnuentes.*

Cap. 9. *Ad prosequendum, cum quibus.* Ita Mss. Bud. Reg. Guelf. Harl. Bodl. Jes. Rhenan. et recentiores. In vett. edd. *ad prosequendum eum, quibus.*

Trierarchi nutantes. Corrupte Ms. Reg. et ed. pr. *trierarchis.* Unde tentabat Ernest. *trierarchi seu nutantes.* Sed minime necessario, ut fatetur.

Adloquendos sibi. Bene Puteolan. Sic quoque omnes Mss. In ed. pr. *adequandos.* Unde frustra tentat Grut. *adaquandos.*

Cap. 10. *Vibius Crispus.* Male Ms. Corb. et ed. pr. *Jubius Crispus.*

Ad hæc terrore. Bene Beroald. et recentiores. In Mss. Flor. Reg. Bud. *ad hunc terroris.* Ms. Bodl. *ad hoc terroris.* Mss. Harl. Jes. Guelf. et Puteolan. *ad hæc terroris.* Ms. Agr. et ed. pr. *ad hunc terrore.* Inde tentabat J. Frid. Gronov. *ad hunc terrorem.*

Senatus partem. Bene Ms. Reg. et libri omnes editi. Male Mss. Harl. Bodl. Jes. *magistratus partem.* Sic quoque Mss. Bud. Guelf. m. pr.

Postularent. Bene Mss. Flor. Reg. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *postularet.*

Invisum ac nocentem. Recte adhuc Mss. Reg. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *infirmum et nocentem.* In marg. Ms. Bodl. *invisum.*

Cap. 11. *Læta interim.* Ita Mss. et libri editi, præter sec. Rhenani ed. in qua omissum, *interim.*

E Dalmatia. Bene Ryck. e Mss. Flor. et Agr. Freinshem. *a Dalmatia.*

Præcipua fama quartadecumani. Mss. Harl. Bodl. Jes. Bud. Reg. Guelf. et Rhenan. *præcipui.* In Ms. Corb. et ed. pr. *præcipua fama quartadecima.* Puteolan. *quartadecumana.* In Mss. Harl. Bodl. Jes. ut jam dictum, *præcipui fama xIIII*[a] vel *quartadecuma.* Sed in marg. Mss. Harl. Bodl. emendatum, *quartadecimani.*

Agmen legionum. In Ms. Reg. et ed. pr. ac Beroald. *eo agmen legionum.* Puteolan. recte omisit, *eo.* In Mss. Harl. et Guelf. altera tantum m. additum.

Vestricio Spurinna. Inter ceteras Spurinnæ senectutis laudes vim ejus poeticam celebrat Plin. iii, Ep. 1. 'Scribit enim *Spurinna,* et quidem utraque lingua, lyrica doctissime. Mira illis dulcedo, mira suavitas, miri hilaritas: cujus gratiam cumulat sanctitas scribentis.' Fragmenta ejus odarum quinque edidit G. Barthius, inter Venaticos Scriptores, mox in Adversariis, xv, 5. Ea deinde accuratius et cum eruditis Notis iterum edidit erud. Bayer. 'Commentarii Academiæ Scientiarum Petropolitanæ,' Vol. xi, p. 311 sq. At certe his carminibus non inest ea dulcedo, ea suavitas, ea hilaritas, quam commendat Plin. sed operosa tantum verborum concatenatio. Unde minime crediderim carmina illa esse Spurinnæ fœtum. In Ms. Martispurgensi, e quo edita sunt, inscribuntur *Vesprutii ad Martium.* Divinatum est ea esse Vestricii Spurinnæ ad Marium Celsum, consulem designatum, de quo sæpe agitur in his Tac. Hist. libris. Si quis autem voluerit crudæ ac viridis senectutis exemplum cognoscere, integram legat Plin. epistolam, quam modo laudavi, et Spurinnam imitetur.

Intra Gallias. Bene Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Puteolan. et recentiores. Male Mss. Corb. Reg. et ed. pr. *inter.*

Usus est. Ita Mss. Flor. Reg. edd. vett. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Rhenan. tantum, *usus.*

CAP. 12. *Adgrediendæque.* Bene Mss. Farnes. Corb. Lips. et recentiores. In Mss. Reg. Harl. Bodl. Jes et edd. vett. *aggrediendisque.*

Militum vinctus. Bene Mss. Flor. Corb. Pichena et recentiores. In Ms. Reg. et ed. pr. *junctus.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *victus.*

Corruptus....avidus. Ita libri omnes scripti et editi. Hæc frustra ad milites refert J. F. Gronov. et emendat, *corruptos....avidos.*

Nec loca. Ms. Corb. *neque loca.*

Juxta conjuges. Ms. Corb. *juxta conjuges suas.*

Primo impetu. Ms. Corb. *primo ictu.*

In victoria decus. Ms. Jes. *victoria decus,* omissa præp.

CAP. 13. *Albium Intemelium.* Bene Lips. et recentiores. Male Mss. *Albintimilum, Albuntimilium,* aut quid corruptius.

Fœmina Ligus. Ms. Agr. et ed. pr. *Ligur.* Vulgo Mss. *Lygus.* Sic quoque Virg. Æn. xi, 715. 'Vane Ligus, frustraque animis elate superbis.'

Latere respondit. Amicus Ryckii supplebat, *hic latere.*

Terroribus, aut morte. Ita Mss. Flor. Reg. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *tortoribus, aut morte.* In marg. Ms. Harl. additum, *terroribus.*

CAP. 14. *Tungrorum.* Bene Ms. Reg. Rhenan. et recentiores. Ed. pr. *Thuringorum.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *Turingorum.*

Etiam paganorum manus. Ita Ms. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *simul a latere etiam saxis urgeret apta ad jaciendum paganorum manus.* Ms. Flor. *saxis etiam urgeret.* Quod mallem.

Obtentui fugientibus. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *objectum obtentui fugientibus.*

CAP. 15. *Sidente.* Male ed. pr. *sedentem.* Puteolan. ac deinde ceteri omnes, *sidente.* Mss. Harl. Bodl. Jes. *cedente;* quod mallet Ernest. aut *residente.* In Ms. Corb. *sidentes.*

Tungrarum cohortium. In Ms. Corb. *Turingorum.* Aberat *cohortium.* Additum est altera m. In Mss. Harl. Bodl. et edd. vett. *Turingarum cohortium.*

Circumvenerunt. Ms. Corb. *circumvenere.*

Inde eques. Ita Mss. edd. vett. et recentiores. Frustra Rhenan. emendaverat, *equites.*

Albingaunum. Bene Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Puteolan. et recentiores. In Ms. Flor. et ed. pr. *Albigaunum.*

CAP. 16. *Decumi Pacarii.* Ita Mss. et vett. edd. In recentioribus, *Decimi.* Cl. Ernest. *D. Pacarii.*

Tanta mole belli. Ita libri omnes. Mallet J. F. Gronov. *tentata mole belli.*

In summam. Bene Rhenan. et recentiores. In Mss. et vett. edd. *in summa.* Sic jam emendatum sup. An. xiii, 38.

Phirricum. Ita Mss. Reg. et Flor. In ed. pr. *Phirritum.* Puteolan. *Phirrhicum.* Ms. Guelf. *Pyrricum.* Mss. Harl. Bodl. Jes. *Pyrrhicum.* Quod volebat J. F. Gronov. et melius puto. In Inscr. vet. ap. Grut. p. 597. num. 2. memoratur PYRRICHE.

Balineis. Pichena e Ms. Flor. et vett. scriptt. usu. Alii, *balneis.*

CAP. 17. *Aperuerat jam Italiam.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *aperuerat jam in Italia.* Mox Ms. Harl. *bellum quod transmiserat, &c.*

Ala Syllana. Ed. pr. *Silana.*

Faciles occupantibus. Ms. Corb. *fragiles.* Ms. Agr. et ed. pr. *occupationibus.*

Melioribus incuriosos. Ita libri omnes. Ac bene quidem. Minime curabant qui essent meliores. Tentat J. F. Gronov. *melioribus incuriosis;* Groslotius, *meliorum incuriosos.* At *melioribus* hic dictum, ut sup. An. xiv, 38. 'serendis frugibus incuriosos.'

Et urbium. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *et urbium est. Est* recte omissum in Ms. Corb. ed. pr. et recentioribus.

Quem repente. Rhenan. secutus Ms. Bud. omiserat, *repente.* Illud merito restituit Pichena. Suffragantur Mss. et vett. edd.

Raptis quibusdam. Ita libri omnes. Frustra quidam tentant, *captis.*

CAP. 18. *Tribunisque.* Puteolan. aliique deinde omnes, *tribunisque providentiam ducis laudantibus.* Quæ insititia esse, et ex capite sequenti arcessita, merito sensere Pichena aliique viri eruditi. Idque evidentissimum est ex Mss. Reg. Flor. et ed. pr. in quibus, *providentiam ducis laudari.* Ms. Corb. *laudare.*

Qui proditionem. Bene Mss. et vett. edd. Perperam in recentioribus edd. ex conjectura Merceri, emendatum, *quin.*

Proditionem. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Reg. et edd. vett. *pro Othone.* In Ms. Flor. *per Othonem.* Ms. Corb. *Othonem,* sine præp. Tentabat Mercer. *proditione accitum.* Melius Pichena et recentiores, *proditionem et accitum.*

Inesset consiliis. Ms. Corb. *esset.*

CAP. 19. *Nox appetebat.* In Ms. Harl. sec. m. emendatum, *apparebat.*

Contudit animos. Ms. Flor. et ed. pr. *contundit.* Ms. Corb. *contundis.* Ms. Bud. *contundet.*

Tum vetustissimus. Ita Mss. Reg. Flor. Agr. Corb. ed. pr. Ryck. et Cl. Lallemand. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *mœstissimus.* Inde Freinshem. emendavit, *inertissimus.* Gronov. *vecordissimus.* Tentabat quoque Lips. *modestissimus.* At optime dicitur, *vetustissimus.* Iis enim vulgo sanior mens. Ita quoque vertit Cl. Gordon, '*Then it was that all they who were most grown in years, condemned their own credulity.*' Murphy quoque, '*The veterans in the service condemned their own credulity.*' In marg. Ms. Bodl. additum, *vetustissimus.*

Laudare providentiam. Ita Mss. Corb. Agr. et Freinshem. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et edd. vett. *laudari providentiam.* Corrupte ed. pr. *provinciam.* Altera m. emendatum in Ms. Harl. *laudare.*

Gronov. aliique, *laudari providentia*. Latine quidem. Sed probe quoque, *laudare*.

CAP. 20. *Insignis equo*. Bene Mss. Harl. Bodl. Jes. Corb. et ed. pr. Idque ex communi Taciti usu. Puteolan. ac deinde omnes, *insigni*.

Ægris oculis. Ms. Corb. *acribus oculis*.

In æquo videre. Ms. Corb. et ed. pr. *in æquis*. Mss. Harl. Bodl. et Puteolan. *viderunt*.

Provenissent. Male Ms. Reg. et ed. pr. *prævenissent*. Ac mox, *fama incerta fore*.

CAP. 21. *Sive ab obsessis*. Ms. Corb. *sin ab obsessis*.

Dum regerunt. In Mss. Flor. Reg. Bud. Corb. et ed. pr. *dum reportans gerunt*. In Mss. Harl. Jes. *dum per portas egerunt*. In Ms. Agr. *dum in hostes ingerunt*. Rhenan. tentabat, *dum reperta transgerunt*: Gronov. *dum retorta ingerunt*: Heins. *dum per tormenta ingerunt*. Alia multa divinare facile est. At æque placet Puteolan. *dum regerunt*. Nec aliter libri omnes post Puteolan. editi. Si quid mutandum, mallem, *dum in hostes regerunt*.

A quibusdam e vicinis. Bene Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Agr. Puteolan. et recentiores. In Mss. Flor. Corb. et ed. pr. *a quibusdam et vicinis*. Pichena, *e quibusdam vicinis*.

Invidia et æmulatione. Ita Muretus, Pichena, et e recentioribus plurimi. Sic adhuc infra Tac. H. ii, 101. et iii, 67. In Mss. et vett. edd. *invidiæ æmulatione*, quod retinuit defenditque Ryck.

Accidit. Ms. Bud. *accidat*. Unde Rhenan. emendavit, *acciderat*. Pariter Jac. Gronov. e Ms. Flor. Alii Mss. edd. vett. ac recentiores, *accidit*.

Nox . . . . absumta. Ita Muretus, J. F. Gronov. et recentiores. Ac bene quidem. In Mss. et vett. edd. *assumta*: quod minime convenit. Sic Tac. Agr. 21. 'Sequens hyems saluberrimis consiliis absumta.'

Perfringendis obruendisque hostibus. Ita Mss. Flor. Reg. Bud. Corb. Agr. Guelf. ed. pr. Jac. Gronov. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. et Puteolan. *perfringendis operibus, obruendisque hostibus*. In Ms. Jes. *perstringendis operibus, &c.* certe *perfringendis operibus* minime displiceret, si plures Mss. consentirent.

Utrimque pudor. Ms. Jes. *utrique pudor, utrique gloria*.

CAP. 22. *Propugnatoribus*. Mss. Harl. Jes. *oppugnatoribus*.

Contra prætoriani. In Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *prætorianus*. Puteolan. ac ceteri, *prætoriani*.

Subeuntium obruti. Ms. Corb. *obruta*.

Aut laceri. Ita Mss. Reg. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *ac laceri*.

Pudore cœptæ. Bene Mss. Reg. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Ernest. et recentiores. In vett. edd. *fama et pudore*. At *fama et* repetitum e superioribus *fama et Cæcina*. Frustra ergo tentabat Lips. *fame*.

Adsideret. Ms. Corb. *insideret*.

Tradidere sese. Bene Mss. Flor. Corb. Guelf. edd. vett. et recentiores. Beroald. *tradidere se*.

Turullius. Ms. Bodl. *Turrullius*. Ms. Harl. *Turrillius*. In vett. Inscrr. memorantur TVRVLIVS et TVRVLLIA.

In Batavis genitus. Genitus abest a Ms. Corb.

Cap. 23. *Diffisus paucitate.* Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Puteolan. et recentiores. In Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *paucitati.* Utrumque Latine.

Bebriaci. Ita Mss. Reg. Corb. Harl. Bodl. Jes. Agr. Puteolan. aliique plurimi. Laudat Lips. e Mss. Vatic. et Sambuci, *Bedriaci.* Sic quoque Ms. Flor. ed. pr. et recentiores. At cum scripserit Plin. x, 49. 'Bebriacensibus bellis.' Juvenal. Sat. ii, 106. 'Bebriaci campo spolium affectare palati.' Et vet. Schol. Juv. ad h. l. *Bebryaci campum* .... *Bebryacum vicum* memoret; *Bebriacum* probatius videtur. Plutarch. in Othone, p. 1071. Βητριακόν.

Qui restiterant. Mss. Harl. Jes. Corb. *resisterent.*

Sed repressus. Ed. pr. *sed reprehensi.* Ms. Corb. *reprensi.*

Novis subsidiis. Ita Mss. Flor. Reg. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *præsidiis.*

Omnia quæcumque facta. Ita vulgo Mss. Puteolanus et recentiores. In Ms. Flor. *omnia quo cũ.* In Ms. Reg. et ed. pr. *omniaque vocum factum.* In Ms. Agr. *omnia quæ . ducum facta.* Sed *ducum* altera m. Tentabat Freinshem. *omnia ducum facta.* Cl. Lallemand, *omnia quorumcumque facta.*

Incessebant. Bene Ms. Agr. Ryck. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *incesserant.* Ed. pr. *incesserent.*

Res egregiæ gestæ. Mss. Harl. Bodl. *egregie.*

Cap. 24. *Locus Castorum.* Male Mss. Harl. Bodl. Jes. et vett. edd. *castrorum.* Recte emendatum *Castorum,* ut patet ex Suetonio jam laudato in notis. Sic et Orosius vii, 8. 'Circa locum, quem Castoris vocant.'

Occultos componit. Ita Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Pichena et recentiores. In Ms. Reg. et edd. vett. *imponit;* quod mallet Ernest.

Longius jussi. Bene Rhenan. et recentiores. Perperam Mss. et vett. edd. *jussit.*

Sponte refugi. Ita Mss. Flor. Reg. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Rhenan. et recentiores. In vett. edd. *refugere.*

Coorirentur. Male Mss. Reg. Harl. et edd. vett. *coercerentur.* Ms. Bodl. *coercerent.*

Altis ordinibus. Ita Mss. Flor. Reg. Corb. Bud. Guelf. Agr. ed. pr. et recentiores. Corrupte Ms. Jes. *altibus.* In Ms. Bodl. et Puteolan. *arctis ordinibus.*

Obtinuere: dextra fronte. Frustra tentat Lips. *obtinuere dextra. A fronte prima legio incessit, &c.*

Auxiliaribus cohortibus. In Mss. Flor. Reg. Harl. Bodl. et edd. vett. *vexillaribus cohortibus.* In Mss. Jes. Agr. et Corb. *vexillariis cohortibus.* Mercer. conjecit emendandum, *auxiliaribus;* quod Pichena ac deinde omnes recepere. Nec immerito, cum nusquam in vett. monumentis occurrant, *vexillariæ cohortes.* Si quod tale monumentum postea reperiretur, tunc sane, ob Mss. codicum auctoritatem, hic reponendum foret, *vexillariis cohortibus.*

Cap. 25. *Adversa frons.* Ita Mss. Flor. Reg. Corb. Harl. Bodl. Jes. Unde merito Jac. Gronov. distinxit, *legionum adversa frons.*

In vett. edd. *a lateribus cohortes legionum, adversa fronte.* Frustra tentabat Lips. *a lateribus cohortes, legio adversa fronte.* Nempe Vitellianorum latera cohortes, frontem adversa legionum frons, terga equites Othoniani cinxerant.

Aperiri campum. Ms. Agr. *campos.*

Aciem jubebat. Cl. Lallemand e Ms. Reg. edere voluit, *jubet.* At, ut ceteri omnes, edidit, *jubebat.*

Incipi victoriam. In Mss. Bodl. Jes. et Puteolan. *incipi victoriam ratus.* At cum *ratus* absit a Ms. Reg. et ed. pr. nec necessarium sit, illud merito omisit Cl. Ernest. uti volebat Freinshem.

Vincerentur. Ms. Jes. *vinceretur.*

Cap. 26. *Erupit.* Frustra tentat J. F. Gronov. *irrupit.* In Ms. Reg. *erumpit.*

Fratrem ejus. Ejus abest a Ms. Bodl.

Occursantes. Ita Mss. Reg. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *occursantesque.*

Tantum insuper laboris. Mallet Cl. Ernest. *tantum super laboris.*

Recens e castris. Bene Ms. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *recens castris,* omissa præp.

Et perculsis. Bene Mss. Harl. Bodl. Jes. Puteolan. et recentiores. In Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *et periculosis.*

Cap. 27. *Id damnum.* Ita libri omnes scripti et editi, præter Rhenan. qui omisit, *id.*

Fabii quoque. Bene Mss. Flor. Reg. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *sed Fabii quoque.*

Et æqualius. Solus Ms. Agr. *et æquabilius.* Idem significat, *æqualius.*

Ut cujusque legionis. Mss. Flor. Agr. Corb. *ut cujus legionis.* Corrupte ed. pr. *ut cujus regionis.*

Cap. 28. *Sin victoriæ sanitas.* Ita Mss. Flor. Reg. Bud. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *sin victoria, sanitas.*

Ut corpori. Mallet Heins. *suo corpori.* Non ineleganter. At potior adhuc vulgata scriptura.

Cap. 29. *Silentio, patientia.* Ita libri omnes. Frustra tentat Lips. *silentio, pœnitentia.*

Cap. 30. *Renovata seditio.* Mss. Harl. Jes. *revocata.*

Cæcinæ junguntur. Ita Mss. vett. ac recentiores edd. In mediis quibusdam, forte operarum errore, *jungitur.*

Prope duplicatus. Ita Ms. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *ac prope duplicatus.*

Inani favore. Ita libri omnes. Mallet J. F. Gronov. *inanium;* ut sup. An. xiii, 8. de Corbulone: 'Corbulo····corpore ingens, verbis magnificus, et super experientiam sapientiamque, etiam specie inanium validus.' At eodem sensu accipi potest, *inani favore,* i. e. favore, qui per inania captatur.

Cap. 31. *Sibi ipsi hostis.* Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Puteolan. et recentiores. Rhenan. e Ms. Bud. in quo, *sibim.* conjiciebat, *sibimet hostis;* recepitque Gronov. Ms. Flor. *sibi inhostus:* unde tentabat Pichena, *sibi inhonestus.* Ed. pr. *sibi, mhostus.*

Exitiosior ducebatur. Ms. Corb. *exitiosior videbatur.*

Qua nemo. Mss. Harl. Jes. *quia illa tempestate nemo.*

CAP. 32. *Et deserere.* Mss. Bodl. Jes. et Puteolan. perperam omittunt copulam, *et.*

Transitu exercitus vastam. Ita Mss. Flor. Reg. Agr. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *vastatam.*

Opulenta, et fida: Pannoniam. Ms. Corb. et ed. pr. *opulenta: et fidam Pannoniam, &c.*

Etsi aliquando. Ita Ms. Harl. pr. m. Puteolan. et recentiores. In Mss. Flor. Reg. Corb. et ed. pr. *etiam aliquando.* Altera m. in Ms. Harl. emendatum, *etiamsi.*

Duceret bellum. Ms. Harl. *ducerent.*

Bellum: paucis diebus . . cum Mœsiacis. Bene Lips. et Mss. Harl. Bodl. Jes. Perperam in vett. edd. *bellum paucis diebus. Quartamdecimam legionem, magnam ipsam fama Mœsiacis.* In Ms. Corb. *famam.*

CAP. 33. *Numen Othonis.* Optime dictum. Freinshem. perperam tentat, *nomen.*

Iidem illi. Bene Beroald. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Corb. et edd. vett. *idem illi.*

Deterioris consilii. In mediis quibusdam edd. perperam emendatum, *deteriores.*

Summæ rerum . . . . se ipsum reservaret. Perperam Mss. Bud. Reg. Agr. Corb. et ed. pr. *summam.* Mox Cl. Ernest. omissum vellet, *ipsum.* Certe recte abesset.

Et Otho, cui uni. Bene Ms. Reg. Puteolan. ac deinde ceteri omnes. In Mss. Flor. Bud. Agr. et ed. pr. *et ut Otho.* Inde tentabat Rhenan. *et Otho, ut cui.* Jac. Gronov. *et sic Otho.*

CAP. 34. *Jactis super ancoris.* Bene Mss. Flor. Reg. Bud. Agr. ed. pr. Ryck. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *insuper.* Frustra tentat Rhenan. *superne.*

CAP. 35. *Mixti remiges.* Ita Mss. Flor. Reg. Bud. Agr. ed. pr. Ryck. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *immixti.*

CAP. 36. *Abruptis quæ supererant.* Ita Ms. Reg. Puteolan. et libri omnes postea editi. In Ms. Flor. et ed. pr. *arruptis.* Unde quidam tentant, *abreptis,* vel *arreptis.* Nempe quassas nondum naves abripuere, vel arripuere, ut fugerent. Bene autem Ms. Flor. ed. pr. Ryck. et recentiores, *supererant.* In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *superfuerant.*

Intercursu tribunorum. Optime Mss. Flor. Reg. Bud. ed. pr. Rhenan. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *incursu.* In Mss. Harl. Bodl. altera m. emendatum, *intercursu.*

Ad mutationem ducum. Bene Ms. Reg. vett. ac recentiores edd. In Mss. Flor. Agr. Guelf. Harl. Bodl. Jes. Ryck. ac Jac. Gronov. *et ad mutationem.* In Ms. Harl. postea deleta copula, *et.*

CAP. 37. *Præcipue Paullinum.* Bene Mss. Harl. Bodl. Jes. Puteolan. ac recentiores. In Mss. Flor. Reg. et edd. pr. *præcipuas Paullini;* quod id ad moras referrent.

Vetustissimus consularium. Male vett. edd. *consiliarium.* Ms. Reg. *consiliorum.*

Egestatis, scelerum. Ms. Agr. *egestatisque et scelerum.*

Meritis suis. Ita Mss. Flor. Reg. Bud. Agr. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *moribus suis.* Quod quidem approbabat J. Fr. Gronov. eo sensu: se non passuros, nisi eum, cui malos mores et improbitatem suam imputare possent. In marg. Ms. Bodl. additum, *meritis.*

Cap. 38. *Urbibus regibusve.* Sic Mss. Harl. Bodl. Jes. et edd. omnes veteres. In recentioribus, *regibusque.*

E plebe infima. Bene edd. vett. et recentiores. In mediis quibusdam edd. *a plebe infima.*

Othonis ac Vitellii. Ryck. e Ms. Agr. *Othonis aut Vitellii.*

Cap. 39. *Vis ac potestas.* Mss. Harl. Jes. et edd. vett. *jus ac potestas.*

Qui tamen. Male Mss. Harl. Bodl. Jes. *qui tum.* Ed. pr. *qui tam.*

Quid optimum. Mss. Bodl. Jes. et edd. vett. *quod optimum.*

Cap. 40. *Ad bellandum.* Ita quidem libri omnes. Mallet Grotius, *ad debellandum:* nec immerito. Sic enim verbum illud accipitur. Vulgatam tamen scripturam defendit Cl. Ernest. auctoritate Liv. vi, 31. 'Conditiones impositæ Patribus, ne quis, quoad bellatum esset, tributum daret.'

Et Adduæ. Bene Puteolan. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. *Adue.* Male ed. pr. *Agdæ.* Ms. Corb. *Agile.*

Sedecim inde millium. Ita ed. pr. et recentiores. In Ms. Reg. *sexdecim.* In Mss. Harl. Jes. *xv. inde millium.*

Non admissuro. Optime Rhenan. Vulgo in Mss. et vett. edd. *non amissuro.* In Ms. Corb. *non annixuri.*

Segnitia. Ms. Corb. *segnitie.*

Cap. 41. *Postulantes.* Ms. Corb. *expostulantes.*

Cœptaverint. Ms. Corb. *cœptarent.*

Deterriti sunt. Bene Mss. ac vett. recentioresque edd. Forte operarum errore, in quibusdam Rhenani aliisque mediis edd. *territi sunt.*

Ea, strictis. Ita Rhenan. et recentiores. In Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *et adstrictis.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *quæ astrictis.* Emendatum in Ms. Harl. *et.*

Vocitantium. Bene Pichena et recentiores; præter Ryck. qui e Ms. Agr. edidit, *volitantium.* In Mss. Farnes. Reg. Corb. et ed. pr. *volantium.* Mss. Flor. Guelf. Bodl. et Puteolan. *clamantium.* Mss. Harl. Jes. *clamitantiumque.* Reperit Lips. in Ms. Vatic. *vomantium.* Tentabat Petavius, *vagantium;* melius certe, quam Jac. Gronov. qui divinabat, *morantium.*

Et, ut cuique. *Et* abest a Mss. Jes. et Corb.

Postremamve. Ms. Corb. *postremamque;* uti volebat Rhenan.

Revehebantur. In Ms. Flor. *relabebantur.* At nihil mutat Pichena. Recte quidem.

Cap. 42. *An in ipsa.* Ita Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Agr. Puteolan. et recentiores. In Ms. Reg. ed. pr. et Rhenan. *an ipsa.*

Eminusque. Sic Mss. Flor. Reg. Corb. Agr. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Guelf. omissa copula, *que.* Omisit quoque Puteolan.

Umbonibus niti. Bene Mss. Vatic. Farnes. Corb. ed. pr. et re-

centiores. Puteolan. ut et Mss. Harl. Bodl. Jes. perperam omisere, *niti*. Altera m. additum est in Ms. Harl.

Perrumpere. Bene Ms. Corb. Rhenan. et recentiores. Perperam in Mss. Reg. Bodl. et vett. edd. *perrupere*.

Noscentes inter se. In Ms. Agr. *noscentes inter se conspicui. Ceteri in eventum belli certabant*. Ryck. minime placet, *noscentes inter se*: mallet, *noscentes invicem se*.

Ceteris conspicui. Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Puteolan. et recentiores. In marg. Ms. Bodl. *ceterum*. Mss. Corb. Reg. Bud. et ed. pr. *ceteri*.

CAP. 43. *Cui cognomen Rapaci*. Legionibus diversa fuere cognomina, a Principibus, regionibus, insignibus, egregiis facinoribus, aliisve casibus accepta. Sæpe occurrunt in Inscrr. Præcipua autem duo monumenta, Severi Imperatoris temporibus æqualia, alterum in Capitolio, alterum apud Maffæos, retulit Grut. p. 513. n. 2 et 3. Posterius, utpote paulo amplius, juvat hic referre.

NOMINA LEG.

II. AVG*usta*	II. ADIVT*rix*	IIII. SCYTH*ica*
VI. VICT*rix*	IIII. FLAV*ia*	XVI. FLAV*ia*
XX. VICTR*ix*	VII. CLAVD*ia*	VI. FERRA*ta*
VIII. AVG*usta*	I. ITALIC*a*	X. FRETE*nsis*
XXII. PRIM*igenia*	V. MACED*onica*	III. CYREN*aica*
I. MINERV*ia*	XI. CLAVD*ia*	II. TRAIAN*a*
XXX. VLP*ia*	XIIII. GEM*ina*	III. AVG*usta*
I. ADIVT*rix*	XII. FVLM*inea*	VII. GEM*ina*
X. GEM*ina*	XV. APOL*linaris*	II. ITALIC*a*
XIII. GEM*ina*	III. GALLIC*a*	III. PARTH*ica*
I. PARTH*ica*	II. PARTH*ica*	

Legionis uniusetvicesimæ Rapacis multa quoque extant monimenta. Unum protuli in not. et em. ad An. xvi, 8.

Principiis. Bene Mss. Flor. Reg. Corb. Bud. Agr. ed. pr. Rhenan. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *principibus*. In his vocibus sæpe erravere librarii, ut videre est ap. Stewechium, in Comment. ad Vegetium, ii, 7. et iii, 2.

Varus Alphenus. Ita Pichena et recentiores ex Plutarcho in Othone, p. 1072. Οὔαρος Ἄλφηνος. At in Mss. Harl. Bodl. Jes. Corb. et edd. vett. *Varenus Alphenus*. Varenum memorat vet. Inscr. ap. Grut. p. 481. n. 10.

CAP. 44. *Civilibus bellis*. Ita Mss. Flor. Reg. Corb. Agr. ed. pr. Ryck. et recentiores. In Mss. Harl. Jes. et Puteolan. *civilibus præliis*.

Vitavere. Male Ms. Farnes. *petivere*.

Vedium Aquilam. Ms. Corb. et ed. pr. *Vedium Aquilum*.

Crimine ejus. *Ejus* abest a Ms. Corb.

Celsum nox juvit. Plutarch. in Othonis vita multa a Tacito mutuatus est. Verum hoc in loco nonnulla habet aut ampliora, aut a Tacito diversa, quæ hic apponere juvat, cum ipse Bebriacensem cam-

pum inviserit, et cum iis, qui pugnæ interfuerant, sit collocutus. Brevitatis causa, Græcis abstinebo.

DE IIS, QUÆ BEBRIACENSEM PUGNAM SECUTA SUNT.

Ex Plutarcho, in Othon. p. 1072.

"Victos Othonianos, castra sua repetentes, neque Proculus neque Paulinus comitari ausi sunt: verum vitavere castra timore militum, qui culpam jam in duces derivabant. Annius vero Gallus recepit in oppido *Bebriaco*, et lenivit colligentes se ex pugna, quasi neutro inclinata victoria, et multis ipsi partibus hostes superassent. Marius Celsus, contractis omnibus, qui præfecturas habebant, auctor erat, ut communi saluti consulerent, demonstrans 'a tali clade et strage tanta civium ne Othonem quidem, modo vir bonus sit, periclitari fortunam velle: quando, inquit, Cato et Scipio, qui Cæsari post aciem Pharsalicam victori cedere detrectaverunt, culpentur, quod multos et fortes viros in Africa nequicquam perdiderint, licet pro populi Romani certarent libertate. Quamvis sit enim alias communis omnibus fortuna, unum viris bonis tamen non adimit, si incurrerint, quin pro casibus recta capiant consilia.' Sic fatus permovit præfectos. Postquam vero milites tentaverunt, atque eos pacis viderunt cupidos, Titianus autem mittendos censuit de concordia legatos; visum ut Celsus et Gallus proficiscerentur, convenirentque Cæcinam et Valentem. Pergentibus occurrere centuriones, qui 'copias' narraverunt 'jam movisse et contendere Bebriacum, missos ab ducibus se ad agendum de concordia.' Quos collaudatos Celsus et Gallus oraverunt, ut retro redirent et secum obviam procederent Cæcinæ. Ut prope venerunt, incurrit periculum Celsus. Nam forte præcurrebant victi ante apud insidias equites." (Equites nempe Batavi, quos a gladiatoribus repressos, dein apud insidias cæsos scripsit Plutarchus. Aliter Tacitus, cap. 43.) "Ubi ergo adventantem conspexere Celsum, impetum protinus cum clamore in illum fecere. Ceterum objecerunt se pro eo centuriones, atque illos represserunt: ac cum alii ordinum ductores exclamarent, ut abstinerent a Celso: re iis, qui cum Cæcina erant, comperta, confestim advecti, tumultum equitum mox sedavere: salutatoque comiter Celso, concessere cum eo Bebriacum. Inter hæc Titianum pœnitentia cepit, quod legatos misisset. Igitur ferocissimos quosque militum iterum imponit muris, ceteros ad ferendam opem excitat. At ubi equo Cæcina advectus dextram porrexit, nemo ultra reluctatus est: sed alii salutare ex mœnibus milites, pars porta reserata exire, atque advenientibus se immiscere: vim inferre nemo, sed gratulari complectique se mutuo: denique omnes in verba Vitellii juraverunt, atque ad eum transiere. Ita plerique, qui interfuere pugnæ, rem gestam narrant, fatentes ne se quidem ob confusionem et turbam singula exacte nosse.'

Prætorianos autem laudare videtur Tac. cum *non virtute se, sed proditione* victos fremant. Contra vero Plutarch. ibid. ait: 'Prætorianos fœdissime omnium fuisse præliatos, qui non sustinuere, ne dum ad manus quidem venisset hostis; sed et eos, qui stabant adhuc in acie, metu pavoreque, dum fuga perrumpunt per eos, implevere.'

Si ita ferret. Bene Puteolan. et recentiores. Sic jam Tac. An. iii, 15. I. e. si res ita ferret. Perperam Mss. Reg. Guelf. et ed. pr. *si ita ferrent.* In Mss. Harl. Guelf. *fieret.* Ms. Jes. *foret.*

Truces aut pavidi. Dureau, *haut,* 'L'idée même de leur extrême détresse leur inspiroit de la rage plutôt que de la frayeur.'

CAP. 45. *Eadem die.* Ita Ms. Corb. ed. pr. et recentiores. In Ms. Harl. et Puteolan. *eodem die.*

Missa legatio, nec apud duces. Perperam Mss. et vett. edd. *missa legatione apud duces.* Optime emendavit Pichena, *missa legatio, nec apud duces;* ut patet ex Plutarchi narratione, sup. memorata. Ms. Harl. habebat quoque, *legatione:* sed altera m. emendatum, *nec.*

Civilium armorum. Ms. Corb. et ed. pr. *civilium bellorum.*

CAP. 46. *Neque erat adulatio. Erat* abest a Ms. Corb.

Furore quodam et instinctu. Ita Ms. Reg. Puteolan. et recentiores. In Ms. Jes. *pavore quodam, &c.* Corrupte ed. pr. *furoreque amenti instinctu.* Inde Ms. Agr. *furore quodam et amenti instinctu.*

Prensare genua. Sic ed. pr. et recentiores. Perperam Mss. Reg. et Corb. *pensare.* In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *prehensare.*

Promtissimo Plotio Firmo. Ita Mss. Reg. Harl. Bodl. Jes. Puteolan. et recentiores. In Mss. Corb. Agr. et ed. pr. *promtissimus Plotius Firmus.* Plutarch. in Othon. p. 1076. Plotium appellat *Pollionem.* At error est; et pro Πολλίωνος emendandum Πλωτίου, ut recte observavit Lips.

Induraverat. Ms. Agr. *induruerat.*

Præmissi e Mœsia. Bene libri scripti et editi, præter Rhenan. qui omisit præp.

CAP. 47. *Tanto pulchrior.* Ita Mss. Flor. Reg. Corb. ed. pr. et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. Bud. Guelf. et Puteolan. omisere, *tanto.*

Nec tempus. Bene Mss. edd. vett. et recentiores. Rhenan. *ne tempus.*

Illic fuit. Frustra tentat Rhenan. *illinc*

Fruetur Vitellius. Bene Puteolan. et recentiores. In Mss. Harl. Jes. Corb. et ed. pr. *frueretur.* Postea emendatum in Ms. Harl. *fruetur.*

Imperium tenuerint. Ita Mss. Flor. Reg. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *tenuerunt.*

Este superstites. Mss. Corb. et Agr. *estote;* ut volebat Muretus.

Nec diu. Ms. Jes. *ne diu.*

CAP. 48. *Neu remanendo.* Ita Mss. et edd. vett. ac recentiores. Male Rhenan. *remorando.*

Precibus movebat. Bene Mss. Flor. Guelf. Reg. Harl. Bodl. Jes. Pichena et recentiores. In vett. edd. *monebat.*

Aut in Vitellium. Bene Mss. Flor. Agr. edd. vett. et recentiores. Rhenan. ut et Mss. Harl. Jes. Reg. omisere præp. *in.* Altera m. addita est in Ms. Harl. In Ms. Bodl. *aut Vitellii.*

Laudando pietatem ejus, castigando formidinem. Hæc omittenda immerito censebat Mendoza.

Non enim ultima. Ms. Corb. *nec ultima.* Ed. pr. *nec enim ultima.*

Servios. Bene Mss. edd. vett. et recentiores. Male in mediis quibusdam edd. *Sergios.* In nummis quidem Latinis appellatur SER.

GALBA. At in nummis Græcis integrum est nomen ΣΕΡΟΥΙΟΣ ΓΑΛΒΑΣ.

Nimium meminisset. *Nimium* perperam omissum in Ms. Bud.

CAP. 49. *Post quæ.* Ita Ms. Reg. et edd. recentiores. In Ms. Corb. et ed. pr. *post que.* Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *postquam.*

Paulum requievit. Ms. Corb. et ed. pr. *paululum.*

Animo volutantem. Ita vulgo libri scripti et editi. In Ms. Bodl. *animo volventem.* Rhenan. e Ms. Bud. *jam supremas curas agentem.*

Exitium minitabantur. Male Beroald. *exitum.*

Vesperascente die. Ms. Farnes. *vesperante.*

Pugionibus duobus. Perperam in Mss. Reg. Corb. et ed. pr. omissum, *duobus.*

Utrumque pertentasset....subdidit. Bene vett. et recentiores edd. Male in mediis quibusdam, *utrinque prætentasset....subdit.*

Ludibrio futurum. Hæc absunt a Ms. Jes.

CAP. 50. *E municipio.* Ed. pr. *a municipio.*

Invisitata specie. Ita Ms. Flor. Ryck. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *inusitata specie.* Ms. Reg. et ed. pr. *inusitata facie.* *Invisitata,* merito restitutum. Sic Liv. XXVII, 39. 'Invisitati namque antea alienigenis.' Sic Suet. Aug. 43. 'Solebat etiam citra spectaculorum dies, si quando quid invisitatum dignumque cognitu advectum esset, id extra ordinem, quolibet loco publicare, ut rhinocerotem apud septa:' &c. Passim autem Apuleius.

Celebri vico. Ita Puteolan. Beroald. Ernest. &c. In Mss. Flor. Reg. Corb. Bud. Guelf. Harl. Bodl. Jes. et ed. pr. aliisque plurimis, *celibri luco.* In marg. Ms. Harl. notatum, *alius* habet *vico.* *Vico* quoque superadditum in Ms. Jes.

Aut circumvolitantium alitum. Ita Ms. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *alituum.* Rhenan. *circumvolitantem alitem,* omisso *aut.*

Se ipse interficeret. Ms. Jes. *se interficeret.* Ms. Corb. *se ipsum.*

CAP. 51. *Per aversam domus partem.* Ita Mss. Flor. Reg. Guelf. Corb. Harl. Agr. ed. pr. et recentiores. In Ms. Bodl. et Puteolan. *per aversam domus portam.* Notatum quoque in marg. Ms. Harl. *alius* habet *portam.* In ed. pr. ut et in Ms. Corb. *adversam* pro *aversam.*

Degressus. Ita Ms. Flor. et Ernest. Vulgo libri scripti et editi, *digressus.*

CAP. 52. *Adverso de prælio.* Bene Mss. et edd. vett. ac recentiores. In mediis quibusdam, *de adverso prælio.*

Conviciis postremo. Ita Ms. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *postremum.*

Tutior. In Ms. Agr. *tutiore;* quod etiam edidit Ryck. At tunc friget, *inter multos;* ut recte observavit Ernest. *Tutior* non displicet, si intelligatur, *quisque.*

Patres Conscriptos. Bene Mss. Reg. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Jes. Guelf. et Puteolan. *Patres consultos.* Quod forte olim per literarum compendia scriptum, ut in Ms. Bodl. *con^tos*.

CAP. 53. *Notabile inde jurgium.* Bene Mss. Harl. Bodl. Jes.

Puteolan. et recentiores. Perperam Mss. Corb. Reg. Agr. ed. pr. et Ryck. ***notabile in Verginium fuit.*** Id quidem probavit Ryck. quod existimaret Eprium Marcellum ambigua disseruisse de Verginio, quem Principem vellet. At verisimilius est Eprium Marcellum ambigua de Vitellii principatu dixisse, seu Verginio, seu forte jam faveret Vespasiano, apud quem postea gratia valuit; ut vid. inf. in Dial. de Orat. c. 5 et 8. Quis autem ille Licinius Cæcina, qui Eprium Marcellum invasit? Juxta Ryck. est ***C. Licinius Cæcina Largus, qui consul fuit cum Claudio*** A. U. C. 795. Quod minime crediderim. Hic enim a Tacito non diceretur ***novus adhuc, et in senatum nuper adscitus.*** Est ergo omnino diversus. Immo tres homines in unum confundit Ryck. nempe C. Cæcinam Largum, consulem, de quo diximus in Suppl. An. ix, 26. P. Largum Cæcinam, de quo Ann. xi, 33. et Licinium Cæcinam, de quo nunc Hist. ii, 53.

Consiliaturi. Ita Mss. Reg. Corb. et libri omnes editi, præter Ryck. qui e Ms. Agr. edidit ***consulturi.*** In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. ***consultaturi.*** Miror eruditum Ryck. scripsisse, ***consiliaturi, ne Latinum quidem esse,*** cum usus sit hoc verbo Horat. Od. iii. 3, 17. 'Gratum elocuta consiliantibus Junone Divis: Ilion, Ilion, Fatalis incestusque judex, Et mulier peregrina vertit In pulverem.' Idque jam monuerat Lips.

CAP. 54. ***Cœnus.*** Ita Ms. Flor. et edd. recentiores. Memoratur quoque COENVS in Inscr. vet. ap. Grut. p. 1130. n. 5. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. ***Cænus.*** Mss. Reg. Corb. et ed. pr. ***Comenus.*** Puteolan. ***Cenus.***

Rapide in Urbem vectus. Sic Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Rhenan. et Ernest. In Mss. Reg. Flor. Bud. Agr. et ed. pr. ***rapidum.*** Puteolan. ***rapidus,*** et ita emendatum altera m. in Ms. Bodl. Mallet Jac. Gronov. ***raptim:*** Ryck. ***rapidius.***

Consuluere. In Mss. Harl. Bodl. ***consulere.*** Ms. Corb. ***consuluerant.***

CAP. 55. ***Sacramento Vitellii.*** Bene Rhenan. et recentiores. In Mss. et vett. edd. ***in sacramento.*** Ms. Agr. ***in sacramenta.***

Vitellio plausere. Ms. Corb. et ed. pr. ***Vitellio plausuri.***

Immoderate. Rhenan. ***immoderatæ.*** Forte operarum errore.

CAP. 56. ***Tantum peditum.*** Ita Ms. Reg. et libri omnes editi. In Ms. Guelf. ***tamen peditum.*** In Mss. Harl. Corb. ***tantum peditum equitumque jus, damna, &c.*** Mallet Acidalius, ***tanta peditum equitumque vis.*** ***Tantum*** omissum vellet Lips. Nihil peccat vulgata scriptura.

CAP. 57. ***Cura ripæ.*** Optime Pichena e Ms. Flor. In ceteris Mss. et vett. edd. ***cura belli.***

Compescit. Bene Mss. et vett. ac recentiores edd. Male Rhenan. ***compescuit.***

CAP. 58. ***Novemdecim cohortes.*** Male Ms. Guelf. XIIII. ***cohortes.*** Et Beroald. XVIII. Bene Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. XVIIII. In Mss. Flor. Reg. Corb. et ed. pr. ***decem novem cohortes,*** inverso ordine, quem recte restituit Jac. Gronov.

In Othonem pronus. Bene Rhenan. et recentiores. In Mss. et vett.

edd. *in Othone.* Emendatum tamen altera m. in Ms. Harl. *Othonem.*

CAP. 59. *Appulsus littori, trucidatur.* Bene Mss. Guelf. Harl. Bodl. Jes. Puteolan. et recentiores. Male Mss. Reg. Agr. et ed. pr. *adpulsu littoris trucidatus.* Ms. Flor. *petiti appulsu littoris, trucidatur.*

Vitellio anquirente. Bene Ms. Flor. Lips. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *inquirente.* Corrupte Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *acquirente.*

Quamvis magna transibat. Optime Puteolan. In Mss. et ed. pr. *transibant. Vi* ante *quamvis* addunt Mss. Flor. Corb. Reg. et ed. pr.

Principali paratu. Ita Ms. Corb. edd. vett. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. *apparatu.* At in marg. Ms. Bodl. additum, *paratu.*

Genere inlustri. Ms. Agr. *illustris.*

Principis ministeria. Sic Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Puteolan. et recentiores. In Mss. Flor. Corb. et ed. pr. *Principi.*

Vernilibus blanditiis. Optime Ms. Flor. Pichena et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Bud. Guelf. *juvenilibus.* In Mss. Reg. et ed. pr. *humilibus.* Quod quoque additum marg. Mss. Harl. Bodl. Jes.

Perlatumque. Ita Mss. Flor. Corb. ed. pr. et recentiores. Puteolan. ut et Mss. Bodl. Harl. Jes. omisere copulam, *que.*

In solatium. Conjicit Dureau, *in exitium:* 'honneur excessivement ridicule, quand même il eût conservé sa fortune; bien funeste, quand il l'eût perdue.'

CAP. 60. *Interfecti centuriones.* Perperam Ms. Reg. *interfectis centuriones.* Ed. pr. *interfectis centurionibus.* Inde frustra tentabat Freinshem. *interfecti ex centurionibus.*

Creditum fama. Ita libri omnes. Mallet Freinshem. *famæ.* Tentat Lips. *deditum fama.*

Galeria. Sic vulgo Mss. et recentiores edd. In Ms. Bodl. et vett. edd. *Galleria.*

CAP. 61. *Mariccus.* Sic Mss. Flor. Guelf. Bodl. Corb. edd. vett. et recentiores. In Ms. Jes. et Rhenan. *Maricus.* Ms. Reg. *Mauricus.* Ms. Agr. *Mariceus.*

Nomen id sibi indiderat. In omnibus Mss. et vett. edd. *nam id sibi indiderat.* Beroald. emendavit, *nomen.* Mallet Cl. Ernest. *nam id sibi indiderat nomen*, vel *nominis.*

CAP. 62. *Acie Othoniana.* Ms. Corb. et ed. pr. *in acie Othoniana.*

Luxuriæ temperaret. Bene Mss. Flor. Reg. Corb. edd. vett. et recentiores. Male in Mss. Harl. Bodl. Jes. *luxuriam.* Beroald. *temperares.*

Inexplebilis libido. Mss. Harl. Guelf. *inexpiabilis.* Altera m. in Ms. Harl. emendatum, *inexplebilis.* At fuisse aliquando ventrosum Principem, cujus gulæ imperium Romanum vix sufficere potuerit, incredibile videretur, ni fœdam et inexplebilem, qua Vitellius flagravit, epularum libidinem testarentur oculati testes, Tac. Plin. ac Sueton. Ut tale monstrum ad infamiam ignominiamque pateat, Vitellii ingluviem paucis expendam.

DE VENTRE ET GULA VITELLII.

Vitellius, inter popinas adultus, ut primum adeptus est imperium,

totam principatus fortunam in ingluviem vertit. Qua quidem intemperantia 'novies millies sestertium, Angl. 7,500,000*l.* paucissimis mensibus intervertisse creditur.' Tac. H. ii, 95. Nec sane mirum, cum tam profundæ esset gulæ, ut 'epulas trifariam semper, interdum quadrifariam' dispertiret, 'in jentacula, et prandia, et cœnas, comissationesque: facile omnibus sufficiens vomitandi consuetudine.' Suet. Vitell. 13.

Quam enormes fuerint tales epulæ æstimari potest, cum in unam cœnam impenderit *quadragies sestertium*, ἑκατὸν μυριάδας, Angl. 33,333*l.* 6*s.* 8*d.* Dio lxv, p. 735. Immo celebrata sunt, ni forte ob versus rationem, numerum auxerit Sidon. Apollinar. Carm. v, 324. 'Quina Vitellî Millia, famosi ventris damnata barathro.' *Quina millia* sunt Angl. 41,666*l.* 6*s* 8*d.*

Si tantum opum cibis exhaustum vix intelligas, occurrat animo 'famosissima super ceteras cœna *Vitellio* data adventitia a fratre, in qua duo millia lectissimorum piscium, septem *millia* avium apposita traduntur.' Sueton. l. c.

Quanta quanta fuerit hæc cœna, *hanc quoque exsuperavit* Vitellius, teste Suetonio ibid. Vulgares nempe patinas, quasi ventre suo minores, aversatus, unam, quam ob immensam magnitudinem, clypeum Minervæ, Αἰγίδα Πολιούχου, dictitabat, $\overline{X}$ *HS.* Angl. 8,333*l.* 6*s.* 8*d.* licet foret fictilis, condidit: 'cui faciendæ fornax in campis exædificata erat.' Plin. xxxv, 12. Tum novo luxus monumento superbus, cœnam fecit, dedicaturus patinam, 'in qua scarorum jecinora, phasianorum et pavonum cerebella, linguas phœnicopterum, muræenarum lactes, a Carpathio usque, fretoque Hispaniæ, per navarchos et triremes petitarum commiscuit.' Suet. Vitell. 13.

Cum ita se publicis opibus ingurgitaret, privatas adhuc inhiabat; *aliud*que *alii eadem die* epulum indicebat: 'nec cuiquam minus singuli apparatus quadringenis millibus nummum,' Angl. 3,333*l.* 6*s.* 8*d.* constabant. Sueton. l. c.

Sic exhaustæ plurimorum opes: multi quoque, quibus non idem erat aut edendi, aut vomitandi usus, enecti. Unde Vibius Crispus, cum ob morbum convivio aliquando non interfuisset, minime inficete dixit, ni ægrotasset, se periturum. Εἰ μὴ ἐνενοσήκειν, ἀπωλόμην ἄν. Suidas, verbo, Βιτέλλιος.

Nec umquam requievit insaturabile Vitellii abdomen. Si iter faceret, passim exstruebantur convivia. Si navigaret, utebatur 'delicatissimis navigiis, variarum coronarum genere redimitis, inter profusissimos opsoniorum apparatus.' Sueton. Vitell. 10.

Cetera autem tanto luxui paria, majorisve impendii. Immensa enim erat odorum unguentorumque prodigentia. Et, ut omnia paucis verbis complectar, licet memoriam moresque Neronis summopere celebraret Vitellius, eum tamen reprehendere erat solitus, quod male habitasset, paucaque et vili supellectili fuisset usus: ᾐτιᾶτο αὐτὸν, κακῶς τε ᾠκηκέναι, καὶ σκευῇ ὀλίγῃ καὶ ταπεινῇ χρῆσθαι λέγων. Dio lxv, p. 735. Scilicet jam sordebat aurea domus! jam aurum, jam gemmæ, jam murrhina, jam naturæ artiumque miracula eviluerant! Adeo prona in luxu satietas!

Verum ergo extitisse unum hominem, cujus gulæ, si diutius vixisset, vix suffecisset imperium Romanum ; cujus luxui impar fuisset.

Ludo et arena. Perperam Ms. Reg. et ed. pr. *luto et arena.*

Cap. 63. *Plancius Varus.* Bene Jac. Gronov. e Ms. Mediceo. In ed. pr. *Plantius Varus.* Puteolan. *Platius.* Mss. Reg. Guelf. Jes. *Plaucius.* Mss. Harl. Bodl. et Rhenan. *Plautius.* Verum nomen, *Plancius Varus;* ut confirmat nummus Nicæensium, quem exhibet Cl. Pellerin, *Mélange de Médailles*, Vol. ii. p. 39. Tab. 26. n. 4. ΑΥΤΟΚΡ······ΟΥΕΣΠΑΣΙΑΝΩ. ΝΕΙΚΑΕΙ. Caput Vespasiani laureatum. In aversa parte, ΕΠΙ. ΜΑΡΚΟΥ. ΠΛΑΝΚΙΟΥ. ΟΥΑΡΟΥ. ΑΝΘΥΠΑΤΟΥ. Pampinatum Bacchæ caput. Nummum illum ad Nicomedienses perperam retulere eruditi viri Vaillant, Harduin. Spanhem. aliique.

Seram veniam. Ita Mss. Flor. Reg. Corb. edd. vett. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Bud. et Rhenan. *secundam veniam.* Inde tentabat Acidal. *veniam secundum scelus quærebat.*

Terruit ne periculo····adfectaret. Bene Ms. Reg. ed. pr. et recentiores. Sic Horat. Od. i. 2, 5. 'Terruit gentes, grave ne rediret Seculum Pyrrhæ.' Mss. Harl. Bodl. et Puteolan. *terruit e periculo ····affectare.* Ms. Agr. *terruit tamquam e periculo····affectaret.* Rhenan. *terruit periculo····affectaret.*

Cap. 64. *Devertere.* Bene Mss. Flor. Agr. Corb. ed. pr. et recentiores. In aliis Mss. et editis libris, *divertere.*

Interamnium. Ita Mss. Reg. Flor. Agr. Bodl. et edd. recentiores. Perperam in ed. pr. *intra Annium.* Mss. Harl. Jes. *Interannium.* Puteolan. emendavit *Interamnam.* Sic enim inf. Hist. iii, 63. 'Interamnæ subsistere' legitur. Ut ut est, Interamnium est ipsa Interamna, hodie *Terni*, quæ in Antonini Itinerario dicitur, *Interamnia civitas.*

Visum : in itinere. Bene libri scripti et editi, præter Rhenan. qui invertit, *in itinere visum.*

Non immixta tristibus. Ita recentiores e conjectura J. F. Gronov. et corrupta scriptura Ms. Flor. *non immix tristibus ;* et ed. pr. *non immixtricibus.* Pichena emendaverat, *non immitis tristibus.* Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *non minax tristibus.* In Ms. Corb. *non minus.* Rhenan. tentabat, *non minis.*

In gaudium evicta. Bene Mss. Flor. Harl. Jes. Agr. Jac. Gronov. et recentiores. In Mss. Reg. Bodl. et edd. vett. *evecta.* Mallet Nic. Heinsius, *erecta.* Sed *evicta* hic usurpari videtur, ut sup. An. xi, 37. 'Supremis ejus necessitatibus ad miserationem evicta erat.'

Cap. 65. *Interpretabatur.* Mallet Ernest. *et interpretabatur*, vel *interpretabaturque.*

Ex orationibus. Bene Rhenan. et recentiores. Sic quoque emendatum in Ms. Harl. Perperam Mss. et vett. edd. *exhortationibus.*

Puniri ultro. Ms. Corb. *puniri vel ultro.*

Comitatui Principis. Ita Mss. Flor. Bodl. Corb. Rhenan. et recentiores. In Ms. Reg. et edd. vett. *comitatu.*

Eum Tiberius. Bene Pichena et recentiores. In Mss. Flor. Reg. et ed. pr. *Arruntium Tiberius :* duabus nempe vocibus in unam conflatis, *Arruntii : eum.* In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *quem Tiberius.*

Bolanus e præsentibus. Angebat. Bene Mss. Flor. Reg. d. pr. et recentiores. Male distinxerat Puteolan. *Bolanus. E præsentibus, &c.*

Cap. 66. *Arsisset.* Unus Ms. Agr. *exarsisset.*

Jungi, ut fidos. Bene Mss. et vett. ac recentiores edd. In mediis edd. *ut fidos jungit.*

Obliteratum. Ita Ms. Guelf. Rhenan. et recentiores. In Mss. Reg. Harl. et edd. vett. *obliteratum est.*

Degressi sunt. Bene Ms. Flor. Pichena et recentiores. Vulgo *digressi sunt.*

Cap. 67. *Separati.* Bene Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Bud. Corb. Guelf. Rhenan. et recentiores. In Ms. Reg. et edd. vett. *separatæ.*

Deferebant. Ita Mss. ed. pr. et recentiores. Puteolan. *ferebant.*

Tertiadecimani····jussi. Sic Ms. Flor. Rhenan. et recentiores. Ceteri scripti et editi libri, *tertiamdecimam····jussit.*

Voluptatum oblivisceretur. Ita Mss. ed. pr. et recentiores. Puteolan. *voluptates.*

Cap. 68. *Distraxerat.* Bene Mss. Vatic. Flor. Harl. Jes. Guelf. Lips. et recentiores. In Mss. Reg. Bodl. et edd. vett. *distinxerat.*

Ludicro initio. Ita Ms. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *ludicrorum.*

Nisi numerus····auxisset. Mss. Flor. Reg. Corb. Bud. et ed. pr. habent quidem, *auxisset:* at omisere, *nisi;* quod merito supplevit Rhenan. Idque innuunt Mss. Agr. et Corb. licet corrupte habeat hic, *in motus····auxisset.* ille, *nisi metus.* Puteolan. tamen, Ryck. ut et Mss. Harl. Bodl. Jes. *ludicro initio: numerus····auxit.* Marg. Ms. Bodl. additum, *auxisset.* Totum locum invertit Lips. *et quidem partes modeste distraxerat, nisi numerus cæsorum invidiam bello auxisset. Apud victores orta seditio, ludicro initio. Discubuerat Vitellius, &c.* Ferri potest vulgata scriptura, licet paulo abruptior videatur oratio. Nempe Vitellius partes modeste distraxerat. Apud victores orta est seditio luctandi studio; ludicro quidem initio, nisi numerus cæsorum invidiam bello civili auxiset. At cum in hoc tumultu duæ cohortes auxiliarium fuissent interfectæ, detestabile videbatur bellum civile, hujus stragis causa.

Perinde miles. Mss. Corb. Bodl. et ed. pr. *proinde.*

Aut licenter agit. Sic Mss. Reg. Flor. Guelf. ed. pr. et recentiores. In Mss. Corb. Agr. *aut licenter agere.* Ms. Bodl. et Puteolan. *aut licentiosus,* omisso verbo, *agit.* Emendaverat Rhenan. *aut licentior. Licenter* habent Mss. Harl. Jes. sed verbum omisere. Altera tantum m. additum in Ms. Harl. *agens.*

Propiora. Ms. Jes. *propriora.* Mss. Bud. Agr. et ed. pr. *promtiora.*

Ad certamen luctandi. Bene Mss. et vett. ac recentiores edd. Perperam in mediis quibusdam edd. *et certamen.*

Prociderat. Ms. Corb. *ceciderat.*

In studia diductis. Male Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *deductis.*

Exitium viri consularis. Viri abest a Mss. Corb. Agr. Bud. et ed. pr.

Cap. 69. *Postero die.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *postera.* Ms. Corb. et ed. pr. *postremo.* Recentiores, *postero.*

Inania belli. Bene Mss. Flor. Reg. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Puteolan. et recentiores. Perperam ed. pr. *munia belli.* Ms. Agr. *initia belli.* Unde frustra quidam tentavere, *immania ;* alii, *minas belli.*

Adfectæ jam. Recte Mss. Flor. Agr. et Ernest. In Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *tam.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *tamen.*

Promiscuæ missiones. Perperam Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *emissiones:* ultima prioris vocis litera temere repetita.

Exitiabile id. Ita Mss. ed. pr. et recentiores. Puteolan. *exitiale.*

Cap. 70. *Intra quadragesimum diem.* Ita libri omnes. Hæc tamen insititia putat Cl. Ernest.; aut emendatum vellet, *ultra quadragesimum diem,* ut diuturnitate temporis crescat spectaculi fœditas.

Infecta tabo. Ita Mss. et vett. ac recentiores edd. Cl. Ernest. *infesta.*

Ac frugibus. Ita Mss. Flor. Reg. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. ac Puteolan. *atque.*

Minus inhumana. Male Mss. Reg. Corb. Agr. et ed. pr. *minus humana.* Frustra tentat Rhenan. *minus inamœna.* Bene Puteolan. et recentiores, *inhumana.*

Lauru rosisque. Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Puteolan. et recentiores. In Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *laurus rosasque.* Rhenan. *lauro.*

Hinc erupisse. Bene Mss. Harl. Bodl. Guelf. Puteolan. et recentiores. In Ms. Jes. *erumpisse.* Mss. Flor. Reg. Bud. et ed. pr. *irrupisse.* Ms. Corb. *inrupisse.*

Jam tribuni. Ms. Corb. *ita tribuni.*

Falsa, vera. Bene Mss. Flor. Reg. Bud. ed. pr. Pichena et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *falso vera.*

Intueri, mirari. Bene Mss. Flor. Reg. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *mirarique.*

Sors rerum. Ita Mss. Corb. Agr. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *fors rerum.*

Cap. 71. *Exin Bononiæ.* Ms. Corb. *exinde.*

Quantoque. *Que* aberat a Ms. Bud. Additum est altera m.

Et saginæ. Corrupte Mss. Corb. Reg. et ed. pr. *sanguine.*

Martii Macri. Perperam Mss. et vett. edd. *M. Macri.*

Cap. 72. *Cum pertractus.* Ms. Corb. *tum pertractus.*

Interrogatusque. Ita vulgo Mss. ed. pr. et recentiores. Ms. Corb. et Puteolan. omisere, *que.*

In servilem modum. Ryck. e Ms. Agr. *servilem in modum.*

Cap. 73. *E Syria.* Rhenan. omisit præp.; quam habent Mss. et editi libri.

In verba. Bene Mss. et vett. ac recentiores edd. In mediis quibusdam edd. *in verbis.*

Cap. 74. *Omnia præcantem.* Ita libri scripti et editi. Frustra tentat Freinshem. *omina.*

Illyrici legiones. Bene vett. et recentiores edd. In Ms. Corb. et mediis quibusdam edd. *Illyrici regiones.*

Omnes exercitus flammaverat arrogantia. Bene Mss. Harl. Bodl.

Jes. Puteolan. et recentiores. In Mss. Reg. Corb. Bud. et ed. pr. *omnis.* Ms. Bud. *flammaverat ad arrogantiam:* uti volebat Muretus.

In tanta mole. Bene ed. pr. Pichena et recentiores. Suffragantur Mss. Flor. et Corb. licet corrupte habeant ille, *intant a*, hic, *iniant a.* In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *inerat a mole belli, &c.* Ms. Agr. *in tanta mole belli plerumque cunctatio oberat.* Unde amicus Ryck. tentabat, *in tanta mole belli operumque cunctatio oborta.*

Sexaginta ætatis annos. Male Mss. Harl. Jes. Corb. *XL. ætatis annos.* Mallet Freinshem. *sexagesimo ætatis anno se et duos filios, &c.*

Privatis cogitationibus regressum. Ita Freinshem. e conjectura Lips. ac deinde recentiores omnes; et merito quidem. In Mss. et vett. edd. *progressum:* quod Pichena, Acidal. et Grut. defendunt.

Prout velint. Male Ms. Corb. *velit.*

Et præcipitia. Ita Ms. Reg. ed. pr. et Cl. Lallemand. Sic quoque voluere Rhenan. et Grut. Puteolan. *aut præcipitia.*

Cap. 75. *Præsenti facinore.* Sic Rhenan. et recentiores e Ms. Bud. In Mss. Reg. Harl. Bodl. Jes. et vett. edd. *præsenti facinori.*

Volaginium. In Mss. Reg. Corb. Agr. et ed. pr. *Volaginum.*

Cap. 76. *Jam et coram.* *Et* abest a Mss. Reg. Corb. et ed. pr. In Ms. Flor. *jam et coronam.* Inde tentabat Jac. Gronov. *jam ad coronam.* Quod frigidum ac minime Cornelianum. Ms. Jes. *jam et contra.*

Æstimare debent. Male Ms. Reg. *existimare.* Mss. Jes. Guelf. et ed. pr. *extimare;* vulgari librariorum errore.

Inchoatur. Ms. Agr. *inchoaturi.*

Aut certe non arduum. Ita vulgo Mss. et libri omnes editi. In Ms. Flor. *aut non certe non arduum.* Inde male tentat Jac. Gronov. *aut non, certe non arduum.*

Magnificum. Juxta Deos. Bene Mss. Puteolan. et recentiores. In ed. pr. *magnificum juxta Deos: in tua, &c.*

A contumelia. Recte adhuc Mss. Harl. Bodl. Jes. Puteolan. et recentiores. In Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *tam a contumelia.*

Ne contra Caii. Bene Ms. Flor. Ryck. et recentiores. Vulgo in Mss. et vett. edd. *nec.*

Concupisse. Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Corb. Puteolan. et recentiores. In Ms. Bud. *concepisse;* quod immerito probat Jac. Gronov. Ms. Reg. et ed. pr. *concupiscere.*

Vitellius documento. Bene Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Corb. Guelf. Ernest. et recentiores. In vett. edd. *documento est.*

Exercitus vi. Bene Rhenan. et recentiores. In Mss. et vett. edd. *exercitus sui.*

Cap. 77. *Pericula ex æquo patiemur.* Recte Mss. Flor. Reg. Harl. Corb. Guelf. ed. pr. et recentiores, *pericula.* Puteolan. *periculum.* *Patiemur* autem habent Mss. et edd. vett. ac recentiores. Male Beroald. *partiemur.*

Tu hos exercitus. Mss. Harl. Jes. Corb. et ed. pr. *tuos exercitus.*

Contecta et tumescentia victricium partium. Bene Ms. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *contecta victricium partium et tumescentia.*

Parcimonia. Male tentat Lips. *acrimonia.*

CAP. 78. *Vetera omina.* Bene Pichena e Ms. Flor. Vulgo in Mss. et vett. edd. *omnia.*

Videbantur. Ita Puteolan. et recentiores. Sic quoque pr. m. Ms. Harl. In Mss. Flor. Reg. Corb. Bud et ed. pr. *videbatur.* Quod æque dici potest, si indefinite dici accipias.

Ara tantum et reverentia. Bene Ms. Agr. et Ryck. Perperam in ceteris Mss. et vett. edd. *aram tantum et reverentiam:* licet Grut. et Jac. Gronov. id defendant, et cum *tradidere* conjungant.

Prolatare agros. Ms. Agr. *plantare agros.*

CAP. 79. *Ferendi···· imperii.* Mallet Cl. Ernest. *deferendi···· imperii;* quod certe usitatius foret. Mox Cl. Ernest. tentat *captum.* Non ita tamen displicet, *cœptum.*

Eo ardore. Ita libri omnes, præter Rhenan. qui illa omisit.

Parata concione. Bene Ms. Agr. Ryck. et recentiores. Perperam in Mss. et vett. edd. *parata cognitione.* Emendabat Lips. *paratu ac concione.*

CAP. 80. *Locusque.* Jac. Gronov. omisit, *que;* quod in Ms. Flor. tres postremæ literæ desint. Nihil mutavi ob ceterorum librorum consensum, Taciti, Scriptorumque usum.

Adsistentes ordine. Bene Pichena et recentiores e Ms. Flor. Male in Mss. et vett. edd. *adsistunt.*

Tantæ multitudinis. Ita quidem libri omnes. At sensus postulat, *tantæ mutationis;* ut recte monuit J. F. Gronov. Ita quoque vertit Cl. Gordon: *As soon as he had recovered the full use of his sight, dazzled at first by the glare of a change so sudden and so mighty, he spoke to them in the language and spirit of a soldier.* Murphy quoque: *The change, as was natural, dazzled his imagination; but he took time to allay the hurry of his spirits, and then calmly addressed the men in the language of a soldier.* Mallet quidem Triller., *tantæ altitudinis;* laudatque Liv. xxvi, 45. ubi in describenda mœniorum oppugnatione ait: 'Quidam stantibus scalis, cum altitudo caliginem oculis offudisset, ad terram delati sunt.' Verum diversa narrantur. Et certe *mutatio*, quam *altitudo*, Taciti loco accommodatior. Jam enim dixerat: *Mens a metu ad fortunam transierat.* Sunt tamen, qui *tantæ multitudinis* retineant, et velint caliginem tanta militum multitudine oculis Vespasiani fuisse offusam.

Jamque. Bene Mss. Flor. Reg. Corb. ed. pr. Pichena et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *nam.* Lips. *jam.*

Germanica hiberna, cœlo. Ita Rhenan. et recentiores omnes, præter Jac. Gronov. qui veterum editionum scripturam defendit, *Germanica hiberno cœlo:* sic quoque habent Mss. Vera tamen videtur Rhenani emendatio. Favet Sueton. Vespas. 6. 'Simul rumor dissipatus, destinasse Vitellium victorem permutare hiberna legionum, et Germanicas transferre in Orientem ad securiorem mollioremque militiam.' Passim ipse Tacitus legionum hiberna memorat.

Diligebantur. Male Rhenan. *dirigebantur.*

CAP. 81. *Haud spernendis viribus.* Bene Ms. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Jes. Guelf. et Puteolan. *cum viribus.* Ms. Jes. *spernendus.*

Vetustis opibus ingens. *Ingens,* Lips. displicet; et adtextum videtur. Certe abesse posset.

In Pontum. Bene Mss. et vett. recentioresque edd. In mediis edd. omissa præp. *in.*

CAP. 82. *Revocare veteranos.* Ita Mss. et libri omnes editi. Cf. Ruhnk. ad Vell. Paterc. ii, 3. Laudat tamen Lips. ex nescio quibus libris, *evocare.* Quod immerito illi probabile videtur: licet enim qui revocabantur, vulgo dicerentur, *evocati,* appellabantur quoque, *revocati;* ut patet ex vet. lap. ap. Grut. p. 524. n. 7.

D. M.
ET MEMORIAE AETERNAE
ATTONI. CONSTANTIS
VET. LEG. XXII. REMISS
VS. HONESTA. MISSIO
NE. CASTRIS. INTER. CE
TEROS. SVOS. REVOCATVS
QVIQVE. BELLO. INTER
FECTVS. OBIIT. ATTIA.
FLORENTINA. CON
IVGI. CARISSIMO
ET. SIBI. VIVA. PONEN
DVM. CVRAVIT. ET. SVB
ASCIA. DEDICAVIT

Festinabantur. Ms. Agr. a pr. m. *festinantur.*

Donativum. Bene Pichena e Ms. Flor. Vulgo in Mss. et vett. edd. *donativa.*

Ne Vespasianus quidem. Bene Ms. Corb. Rhenan. et recentiores. Ms. Reg. *neque.* Alii Mss. et vett. edd. *nec.*

CAP. 83. *Modicas vires sibi.* Bene Mss. Reg. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *esse sibi.*

Tredecim vexillariorum millia. Male Beroald. *octo vexillariorum millia.*

Equite. Male Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *equite peteret.* Verbum hoc recte omisere Mss. Flor. Reg. Corb. Agr. ed. pr. et recentiores. Id enim ad *clauderet* referendum.

Si sibi Brundisium. Ita Mss. editionesque vett. et recentiores Rhenan. *si simul Brundisium.*

CAP. 84. *Obstinante.* Ita Mss. Flor. Reg. Corb. Agr. ed. pr. Ryck. et recentiores, qui intelligunt, *se.* Dixit quidem Plautus, Aul. ii. 2, 89. 'Id inhiat, ea affinitatem hanc obstinavit gratia.' Placet tamen magis, *obstinato;* ut habent Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan.

Largus privatim. Optime Mss. et vett. ac recentiores edd. Male Rhenan. *largitus.* Frustra tentat Heins. *largus privati.*

Quod avidius. Melius, *quo avidius;* ut multis jam observatum. In Ms. Jes. *avidus.* Mox Ms. Reg. *in republica.*

Rarissimus quisque. Ita Ms. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *carissimus.*

CAP. 85. *Transgressi in partes.* Ita vulgo Mss. edd. vett. et recentiores. Rhenan. perperam omisit, *transgressi.* In Ms. Corb. *transgressa,* uti volebant Freinshem. et Ryck. Tunc sic distinguen-

dum: *Transgressa in partes tertia legio, &c.* Atque ita vertit Cl. Gordon. *In Mœsia, the third Legion revolting to his party, afforded thence an example to the others there, &c.* Murphy quoque: *In Mœsia, the third Legion revolted, and drew after them the eighth, and also the seventh, &c.*

Aquileiam progressæ. Sic Mss. Flor. Reg. Corb. Agr. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *Aquileiam jam progressæ.*

Ita tres Mœsicæ legiones .... adliciebant Pannonicum. Sic Mss. et libri editi. Male omisit Rhenan. *Pannonicum exercitum, aut abnuenti vim parabant.*

In eo motu. Bene Mss. edd. vett. et recentiores. Male Beroald. *metu.*

Tertium Julianum. Male Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *Tectium Julianum.*

Cap. 86. *Antonii Primi.* Mirum, ut hominem illum, legibus nocentem, fama et vita fœdum, laudaverit Martial. ni nota foret poetica adulatio. Martial. ix, 101. 'Marcus amat nostras Antonius, Attice, Musas, Charta salutatrix si modo vera refert: Marcus Palladiæ non inficianda Tolosæ Gloria, quem genuit pacis amica quies.' Idem x, 23. 'Jam numerat placido felix Antonius ævo Quindecies actas Primus Olympiadas: Præteritosque dies, et totos respicit annos: Nec metuit Lethes jam propioris aquas. Nulla recordanti lux est ingrata, gravisque; Nulla fuit cujus non meminisse velit. Ampliat ætatis spatium sibi vir bonus: hoc est, Vivere bis, vita posse priore frui.' Demum x, 32. 'Hæc mihi quæ colitur violis pictura, rosisque, Quos referat vultus, Cæciliane, rogas? Talis erat Marcus mediis Antonius annis Primus: in hoc juvenem se videt ore senex. Ars utinam mores, animumque effingere possit: Pulchrior in terris nulla tabella foret.'

Titus Ampius Flavianus. Bene Lips. et Pichena e Ms. Farnes. et ipso Tac. Hist. iii, 4 et 10. A Ms. Reg. et ed. pr. abest, *Ampius.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *Titus Fabianus.* Inf. Hist. iii, 4. iidem Mss. Harl. Bodl. Jes. habent, *Tum pius Flavianus,* et Hist. iii, 10. Ms. Corb. *Titum Ampium Flavianum.*

Pompeius Silvanus. Bene Mss. Reg. Corb. Agr. et ed. pr. Ms. Flor. et Pichena, *Poppæus.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *Pompeius Syllanus;* at iidem Mss. inf. Hist. iii, 50. et iv, 47. habent, *Pompeius Silvanus.* T. Ampius Flavianus et Pompeius Silvanus inter curatores aquarum memorantur, sed corrupte, ut recte monuit Ryck. apud Frontin. de Aquæductibus, libr. ii, p. 251. *Vespasiano tertium et Cocceio Nerva consulibus, Pompeius Silvius,* corrige, *Silvanus: Silvino,* corrige, *Silvano,* successit, *Valerio et Messalino,* corrige, *Domitiano secundum et Valerio Messalino, consulibus, T. Anius Flavianus,* corrige, *T. Ampius Flavianus.*

Sed procurator aderat. Male Rhenan. *et procurator.* Ms. Corb. *sed procurator erat.*

Quietis cupidine. Ita libri omnes. Tentant quidem eruditi viri Grotius et Huetius, *quæstus cupidine;* quod olim Mela petitione honorum abstinuerat, ut per procurationes pecuniam certius citiusque

quæreret; ut dictum est sup. An. xvi, 17. Nihil tamen mutaverim. Nihil quoque mutavit Cl. Gordon. *He had in his early youth, from a passion for solitude and repose, divested himself of the dignity of a Senator.* Murphy sic vertit: *In his youth he had resigned his Senatorian rank, to seek in solitude a retreat from public business.* Et certe id quietem innuit, quod dux coloniæ suæ pro Galba steterit. Mutantur autem hominum studia. Potuit ergo Fuscus prima juventa quietem, deinde pericula sectari.

Idem pro Galba. Male Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *idemque pro Galba.*

Adeptus. Male Ms. Corb. et ed. pr. *adeptus est.*

Et ancipitia. Ita Mss. et edd. vett. In recentioribus edd. omissa cop. *et.*

Adgrediuntur. Bene Mss. Reg. Harl. Bodl. Jes. Guelf. edd. vett. et recentiores. Male Beroald. *aggreditur.* Hæc enim non ad unum Fuscum, sed ad Vespasianum ceterosque Flaviarum partium duces pertinent.

Cap. 87. *Dum hæc.* Ms. Corb. *Cum hæc.*

Ad omnes. Puteolan. *ad omnis.* Antiquitus quidem. Sed Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *ad omnes.*

Inter servos. Ita libri omnes. Male tentat Lips. *inter severos.* Servorum enim procacissimi lixæ.

Cap. 88. *Effusa plebes.* Ita quidem Ms. Corb. et ed. recentiores. Æque bene Ms. Harl. et vett. edd. *plebs.*

Vernacula, ut rebantur, urbanitate. In Mss. et vett. edd. *vernacula utebantur urbanitate.* Quod quidem ferri posset. At cum id tamen Cornelianum stylum minime sapiat, recte conjecit Lips. *ut rebantur.* In mediis quibusdam edd. *vernacula urbanitate*, omissis, *ut rebantur.*

Abscisis. Ita Mss. Flor. Reg. Corb. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *abscissis.*

Filium comitaretur. Frustra tentabat Reines. *conviciaretur.* Patet ex iis, quæ sequuntur, patrem illum fuisse filio suo comitem, non vero conviciatorem. Unde cum temere in hoc tumultu, non a filio, sed ab aliquo milite, fuisset interfectus, deinde agnitus, et vulgata cæde, temperatum est ab innoxiis.

Sævum spectaculum. Habent quidem Mss. Flor. et Harl. *Scævum;* edidítque Jac. Gronov. Id tamen librariorum rusticitati potius, quam antiquitati tribuerim. Ceteri omnes libri habent, *sævum.*

Cap. 89. *Dein quatuor.* Ms. Reg. et ed. pr. *dehinc.*

Aut species armorum forent. Ms. Reg. *ut* pro *aut.* *Forent,* videtur redundare.

Decora facies···· dignus exercitus. Hæc quidem absunt a Ms. Bud. librarii errore, cum ea habeant ceteri omnes libri.

Honoravit. Sic Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Corb. Guelf. Rhenan. et recentiores. In vett. edd. *decoravit.*

Cap. 90. *Verique discrimine.* Ms. Corb. *verique distinctione.*

Cap. 91. *Alliensi.* Male Ms. Jes. *Aliensi.*

Altiorem ejus iracundiam. Bene Ms. Bodl. et ed. pr. Vulgo in aliis libris, *altiorem iracundiam ejus.*

Quod neminem ex præpotentibus. Bene Mss. Flor. Reg. Corb. ed.

pr. Pichena et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. ***quod non ex præpotentibus.***

CAP. 92. ***A præfectura cohortis.*** Corrupte Mss. et vett. edd. ***ad præfecturam cohortis.*** Primo emendatum, ***ac præfecturæ cohortis.*** Melius postea Mercer. ***a præfectura cohortis.*** Mox volebat, ***et Julium Priscum,*** ut sensus postulat, ni intelligatur.

Tum centurionem. In Mss. Reg. Corb. et ed. pr. ***dum centurio est.*** Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. ***dum centurio esset.*** At cum Mss. Flor. et Farnes. habeant, ***centurionem,*** recte emendatum est, ***tum centurionem.***

Aut illum. Ms. Corb. ***aut in illum.***

Omni modo. Ita Mss. Flor. Reg. Guelf. Harl. Bodl. Jes. Pichena et recentiores. In vett. edd. ***omnino.***

Transgressi. Ms. Corb. ***ingressi.***

CAP. 93. ***Urbe tota vagus.*** Ms. Corb. ***vagans.***

Imminuebant. Sic Mss. Flor. Reg. Corb. Agr. ed. pr. Ryck. et recentiores. In Ms. Harl. et Puteolan. ***imminuebat.***

Adjacenti Tiberi. Ita quidem Mss. Flor. Reg. Corb. Agr. ed. pr. Ryck. aliique. At in Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. ***adjacentia Tiberi.*** Quod retinuit Cl. Ernest. dum constet, ***jacere,*** aut, ***adjacere*** de fluminibus dici. Certe, ***adjacentia*** tueri licet auctoritate Plin. vi, 17. 'Indorum gens, non Eoo tantum mari adjacens, verum et meridiano.'

Gallorumque. Bene Mss. Harl. Bodl. Jes. Puteolan. et recentiores. Corrupte Ms. Corb. ***Gadanorum.*** Ms. Bud. et ed. pr. ***Gadavorum.*** Inde frustra tentabat Rhenan. ***Batavorum.*** Remissas enim in Germaniam Batavorum cohortes vid. sup. c. 69.

Adsectabatur. Bene edd. vett. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. ***assectabantur.*** Emendatum in Ms. Harl. ***assectabatur.***

CAP. 94. ***Incusantes.*** Ms. Corb. ***accusantes.***

Ejusmodi. Ms. Corb. ***hujusmodi.***

Insitam animo ignaviam. Ita libri scripti et editi; præter Ms. Flor. in quo, ***insitam morte animo ignaviam.*** Inde frustra tentabat Lips. ***insitam forte.*** Pichena, ***insitam inerti, &c.***

Conferre. Male Mss. Reg. Corb. et ed. pr. ***conferri.*** Mox Ms. Jes. ***et tributum.***

CAP. 95. ***Inferias Neroni fecisset.*** Bene Lips. et recentiores. Male Mss. Reg. Corb. et ed. pr. ***jecisset.*** Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. ***jecissent.***

Facem Augustales. Bene Mss. Flor. Corb. Agr. et edd. recentiores. Sic quoque volebat Muret. In Mss. Reg. Harl. Jes. et edd. vett. ***faces.***

Subdidere. Male Mss. Harl. Bodl. ***subditæ;*** quod librarii ad faces augustales verbum referrent. Eodem errore in Mss. Corb. et Agr. ***facem augustalem.***

Sumtu ganeaque. Optime emendavit Palmer. quem Pichena et recentiores omnes sunt secuti. Corrupte in Mss. Reg. Corb. et edd. pr. ***sumtu galanæ aquæ.*** In Mss. Harl. Jes. et Puteolan. ***sumtu Caianæ aquæ.*** Ms. Flor. ***sumtu gaianeaque.*** Tentabat Lips. ***sumtu saginaque.*** Franciscus Malherbe apud Gevartium, Elect. iii, 3. ***sumtu ganeæ aleæque.***

Cap. 96. ***Mollius interpretabantur.*** Mss. Reg. Harl. Bodl. Jes. Corb. et edd. vett. ***nullius interpretabantur.*** Mss. Flor. et Agr. ***melius.*** Inde Rhenan. et recentiores fecere, ***mollius.***

Cap. 97. ***Militiam cepere.*** Bene Jac. Gronov. e Ms. Flor. In Mss. Harl. Jes. *capere.* In Mss. Reg. Corb. et vett. edd. *cæpere.*

Perinde socii. Ita Rhenan. et recentiores. In Mss. et vett. edd. *proinde.*

Cap. 98. ***Suomet astu.*** Bene Mss. Flor. Agr. Ferret. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Corb. et edd. vett. ***suomet statu.***

Etesiarum flatu. Optime, ex Rhenani conjectura, J. F. Gronov. et recentiores. Corrupte Ms. Flor. ***etesi flabra aquilonis arcum flatu.*** In Mss. Vatic. Farnes. Reg. Corb. et ed. pr. ***et Blasi flabra Aquilonis harum flatu.*** Mss. Harl. Bodl. et Puteolan. ***etesiæ flabant. harum flatu.*** Ms. Jes. ***horum.***

Cap. 99. ***Tum primum.*** Ms. Corb. ***tunc primum.***

Fluxa arma. Perperam Lips. ***et fluxa arma. Et*** abest a Mss. et vett. recentioribusque edd.

Perfidiam meditato. Mendose Mss. Flor. Reg. Corb. Harl. Bodl. Jes. et edd. vett. ***meditatio.*** Recte emendavit Jac. Gronov. ***meditato.*** Emendaverat Rhenan. ***meditanti.*** In Ms. Agr. ***meditantis.***

Gratiam viresque. Hæc perperam omissa in Ms. Reg. et ed. pr.

Cap. 100. ***Vexillarii quartædecimæ.*** Bene quidem Puteolan. et recentiores, ***vexillarii.*** Corrupte autem Ms. Reg. et ed. pr. ***vexilla in.*** At mendose libri omnes, ***quartædecimæ.*** Nam ***quartadecima*** legio non pro Vitellio, sed pro Othone ferociter stetit; ideoque in Britanniam missa: et a Flavianarum partium ducibus scriptæ in Britanniam ad quartadecimanos literæ, Tac. Hist. ii, 66 et 86. Legio, de qua hic agitur, fuit Vitelliana; ac proinde una e Germanicis legionibus. Quænam autem fuerit illa legio, incertum. Erud. Savil. emendat, ***quintædecimæ.*** Mercer. ***quartæ.*** Probabiliter uterque, quod utraque legio pro Vitellii partibus stabat. Mercero tamen potius assentior. Hic enim in Ms. Corb. xiiii. sicut mox infra xii et xx. pro ***duoetvicesima.*** Utroque in loco redundat numerus x.

Sextædecimæ. Ita Puteolan. et recentiores. Pessime Mss. Reg. Corb. xiii. Ed. pr. ***tredecim.*** Mss. Harl. Bodl. Jes. xviii.

Duoetvicesima. Bene Mss. Vatic. Flor. Bodl. et Lips. Idque innuunt Mss. Corb. Agr. et ed. pr. Habet enim Ms. Corb. xii ***et*** xx. Ms. Agr. et ed. pr. ***duodecima et vicesima.*** Male alii, ***duodevicesima.***

Cum vexillariis trium Britannicarum legionum. Optime emendavit Rhenan. Corrupte Mss. et vett. edd. ***cum vexillariis hystris,*** vel ***hystrium,*** vel ***istricum Britannicarum, &c.***

Devertit. Bene Mss. Flor. Corb. Bud. Ryck. et recentiores. Vulgo in Mss. et vett. edd. ***divertit.***

Prætexto. Ita Mss. Flor. Corb. Bud. Rhenan. et recentiores. In Mss. Reg. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Agr. et edd. vett. ***prætextu.***

Lucilius Bassus. Perperam Mss. et vett. edd. ***Lucilius Blesus,*** vel ***Blexus.*** Recte emendatum in marg. Ms. Bodl. ***Bassus.*** Sic emendandum optime viderat Lips. ex tabulis æneis, quas protulit, quasque habet Grut. p. 573. n. 1.

IMP. CÆSAR. VESPASIANVS. AVG. PONT. MAX.

TR. POT. II. IMP. VI. P. P. COS. III. DESIG. IIII. VETERANIS
QVI. MILITAVERVNT. IN. CLASSE. RAVENATE. SVD SEX. LVCILIO.
BASSO. QVI. SENA. ET. VICENA. STIPENDIA
AVT. PLVRA. MERVERVNT. ET. SVNT. DEDVCTI. IN. PANNO
NIAM. QVORVM. NOMINA. SVBSCRIPTA. SVNT. IPSIS. LIBERIS.
POSTERISQVE. EORVM. CIVITATEM. DEDIT. ET CONVBIVM. CVM.
VXORIBVS. QVAS. TVNC. HABVISSENT CVM. EST. CIVITAS. IS. DA-
TA. AVT, SI. QVI. CAELIBES. ESSENT
CVM. IIS. QVAS. POSTEA. DVXISSENT. DVMTAXAT. SINGV
LIS. SINGVLAS. NON. APRIL. CAESARE. AVG. F. DOMITI ANO.
CN. PEDIO. CASTO. COS. ILATORI. VENETI. F. CENTV
RIONI. AMAEZEIO. DESCRIPTVM. ET. RECOGNITVM EX. TABVLA.
AENEA. QVAE. FIXA. EST. ROMAE. IN. CAPI
TOLIO. AD. ARAM. GENTIS. IVLIAE. DEFORAS. PODIO. SI
NISTERIORE. TAB. I. PAG. II. LOC. XXXIIII.

Deinde sequuntur nomina veteranorum, quibus civitas datur et connubium. Tales tabulas jam protulimus et explicavimus in notis et emendationibus ad An. xiv, 27. Hujus vero tabulæ finem facile explices. Nempe ‘tabula hæc ænea fixa est Romæ in Capitolio, ad aram gentis Juliæ, deforas, podio sinisteriore, tabula prima, pagina secunda, loco trigesimo quarto.’

Nec sciri potest, *traxerit*. Bene Mss. Harl. Bodl. Jes. Puteolan. et recentiores. In Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *nec sciri poterat*, *traxerat*.

Cap. 101. *Corruptas in adulationem*. Bene Mss. Flor. Reg. Corb. ed. pr. et recentiores. Ms. Bud. *corruptos*. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *corrupti*.

Anteiretur. Bene Ms. Corb. ed. pr. et Ernest. In Mss. Harl. Bodl. et Puteolan. *anteirentur*. Ms. Jes. *anteiret*. Ms. Reg. *anteirent*.

Vilem mox. Ita Mss. et vett. recentioresque edd. In mediis quibusdam, *mox vilem*.

Pervertisse ipsum Vitellium videtur. Ita Puteolan. et libri omnes postea editi. Recte tamen omitteretur, *Vitellium*, quod abest a Ms. Reg. et ed. pr. Sic quoque merito volebat Lips. E superioribus enim repetitum videtur. Recte Mss. Harl. Bodl. Jes. Corb. et Puteolan. *pervertisse*. In Ms. Reg. et ed. pr. *prævenisse*, solemni librariorum errore. Mox fuit emendandum, *videtur*. Male enim Ms. Reg. et ed. pr. *videretur*. Puteolan. *videntur*.

NOTÆ ET EMENDATIONES

AD LIBRUM TERTIUM HISTORIARUM

C. CORNELII TACITI.

Cap. 1. *Pœtovionem*. Sic vulgo Mss. et Inscrr. In vett. quoque edd. scriptum per *œ*. In recentioribus edd. *Petovionem*.

Cap. 2. *Belli concitator.* Bene Mss. Harl. Bodl. Jes. Puteolan. et recentiores. In Ms. Flor. *concittator.* Mss. Reg. Corb. Agr. et ed. pr. *concionator.*

Quanto ferocius. Ms. Guelf. *quanto fortius.*

Ante se egerint. Ita libri omnes scripti et editi, præter Cl. Lallemand, qui omisit, *se.* Latine quidem.

Vacuumque Illyricum mare. *Que* abest a Ms. Corb. In Ms. Flor. *Illyrici.* Ita quoque Mss. Harl. Jes. Guelf. m. pr.: altera emendatum, *Illyricum.*

Perrupere. Male Ms. Reg. et ed. pr. *prorupere.* Ms. Jes. *perrumpere.*

Auctorque consilii. Bene Mss. vett. ac recentiores edd. In mediis quibusdam, *consilio.*

Reseratam Italiam. Bene Pichena et recentiores e Ms. Flor. in quo corrupte, *reserata militiam.* Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *reseratam militiam.* Ms. Agr. *fractam militiam.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *reserata militia.* Frustra tentat Jac. Gronov. *reseratam ibi viam.*

Cap. 3. *Hæc et talia.* Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. et edd. vett. In Ms. Corb. *ac.* In recentioribus edd. *atque.*

Ita effudit. Ms. Corb. *ita fudit.*

Tracturus interpretationem. Mallet Acidal. *interpretatione.* Ac merito quidem, ut Cl. Ernesto aliisque jam observatum. Incerta enim huc illuc interpretatione non erat tracturus.

Eoque gratior. Ita quidem Mss. Harl. Bodl. Jes. Puteolan. et recentiores. At in Mss. Flor. Reg. Corb. Agr. et ed. pr. *eoque gravior.* Quod non ita spernendum. Sic inf. Hist. iv, 28. 'Contusis Ubiis, gravior et successu rerum ferocior Civilis, obsidium legionum urgebat. Gravior,' i. e. majoris auctoritatis ac ponderis. Idque innuit, quod mox sequitur: 'proxima Cornelii Fusci auctoritas.'

Cap. 4. *Cunctatior.* Ita Mss. Reg. Corb. Harl. et edd. vett. In Ms. Bodl. *cunctalior.* Ms. Jes. *contatio.* Lips. et recentiores, *cunctator.* *Cunctatior*, probatum magis, magisque appositum.

Idemque. Sic Puteolan. et recentiores. In Mss. Harl. Jes. *iisdemque.* Altera m. in Ms. Harl. emendatum, *idemque.* In Ms. Corb. *isque.* Mss. Flor. Reg. et ed. pr. *idque;* quod immerito defendit Jac. Gronov.

Resumere. Male Ms. Guelf. *reassumere.*

Cum maxime. Bene Mss. Flor. Harl. Corb. Agr. ed. pr. Ryck. et recentiores. In Mss. Bodl. Jes. et Puteolan. *tum maxime;* ut altera m. emendatum est in Ms. Harl.

Cap. 5. *Transmittere.* Male Mss. Reg. Harl. Bodl. Jes. Corb. et edd. vett. *transmitteret.* Ms. Farnes. *transmitteretur.* Mox pessime Mss. Farnes. Reg. Corb. et ed. pr. *impunem.*

Et usui. Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *eo usui.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *et eo usui.* Emendabat Acidal. *et ex usu.* Bene Pichena e Ms. Flor. *transmittere . . . impune . . . et usui.*

Scriptum Aponio Saturnino. Hic, fœda librariorum oscitantia, transposita fuerat una integra pagina; ita ut verba hæc capitis v. *scriptum Aponio,* conjungerentur cum ultimis verbis capitis vii. *re-*

virescere crederentur, &c. usque ad verba capitis IX. *pro causa fidenter.* Quibus verbis adsutum erat fragmentum capitis V. *cum exercitu Mœsico celeraret. Ac ne inermes, &c. Saturnino* autem misere corruptum fuerat in *Satium inno.* Errores quidem illi antiqui: iidem enim sunt in omnibus Mss. Vitium deprehendit Lips.: antiquum ordinem restituit Pichena.

Cum exercitu Mœsico celeraret. Bene Ms. Corb. et edd. recentiores: atque ita ferme Ms. Flor. corrupte tantum habet, *exercitum.* Pessime ed. pr. *de exercitu Mœsico celebrare.* Puteolan. *Mœsicum exercitum celebrare.*

Plebem quoque. Frustra tentat Boxhorn. *peditem quoque.* Principes Sarmatarum Jazygum plebem et vim equitum obtulere.

Remissum. Ita Mss. Reg. Corb. Harl. ed. pr. et recentiores. Mss. Bodl. Jes. et Puteolan. *omissum.*

Aut majore. Bene Ms. Corb. ed. pr. Pichena et recentiores. Sic quoque emendatum in Ms. Harl. Pr. m. *at.* Puteolan. *ac.*

Queis vetus. Ita Mss. Flor. Reg. Corb. Agr. ed. pr. et Ryck. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *quibus vetus.*

Fidei commissæ patientior. Sic Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Puteolan. et recentiores. Corrupte Mss. Flor. Reg. Corb. et ed. pr. *fidei commissior patientior.* Palmer. emendabat, *fidei commissior.* Inde tentabat Lips. *fide cognitior.* Pichena, *gens fida, ac laborum,* vel *onerum patiens.* Boxhorn. delendum censet τὸ *commissæ,* et scribendum, *quam ipse.* Ego puto Tac. pro *commissior* scripsisse *quam jussorum.* Jac. Gronov. *fidei commissique patiens.* Cf. Misc. Obs. viii, 293. Certe durum est, *fidei commissæ patientior,* neque ex usu Latt. Scriptt. Sensus tamen satis obvius; nec male vertit Cl. Gordon: *Their people too were more observant of their plighted faith.* Murphy quoque, *and no doubt being entertained of their fidelity.*

Posita in latus. Sic Mss. et edd. vett. ac recentiores. Rhenan. *opposita.*

Porcius Septiminus. Sic adhuc Mss. edd.que vett. et recentiores. Rhenan. *Septimius.* Septiminorum frequens mentio in antiquis Inscrr.

Ala Auriana. Male adhuc Rhenan. adversantibus Mss. et vett. edd. *ala Tauriana.*

Æni fluminis. Optime Rhenan. Perperam Mss. et vett. edd. *Rheni fluminis.*

Nec his, aut illis. Bene Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Corb. Puteolan. et recentiores. In Ms. Reg. et ed. pr. *nunc his, aut illis.*

CAP. 6. *Quam gloriam et dux.* Bene Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Corb. Reg. edd. vett. et recentiores. Perperam in mediis quibusdam edd. emendatum, *ei dux.* Frustra Mss. Corb. Reg. et ed. pr. habent *magis* ante *quam.*

Occupata Aquileia. Bene Mss. Flor. Reg. Bud. Corb. ed. pr. Ryck. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *occupantes Aquileiæ proxima, &c.*

In proxima. Ita Ms. Agr. Ryck. et recentiores. Præp. *in* abest a Mss. Flor. Reg. Corb. et ed. pr.

Scribonianæ nomen. Ita Puteolan. et recentiores. In Ms. Bodl. *Scriboniæ.* Mss. Harl. Guelf. *Scbonianæ.* Emendatum altera m.

in Ms. Harl. *Scibonianæ.* In Ms. Guelf. *Scribonianæ.* Mss. Flor. Reg. Corb. Agr. *Sebonianæ.* Frustra tentabat Jac. Gronov. *Senonianæ.*

Forum Allieni. Ita Ryck. e Ms. Agr. In vett. edd. *Alieni.*

Inermos plerosque. Ms. Flor. Pichena et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Reg. et edd. vett. *inermes.*

Dederent. Ms. Corb. *dedere.*

CAP. 7. *Post principia belli secundum Flavianos.* Ita vulgo Mss. et libri omnes editi. A Mss. Flor. et Jes. abest, *post.* In Ms. Guelf. altera tantum m. additum est. Tentabat Jac. Gronov. *per.* Forte hæc omnia spuria sunt, et additamenta quæ e marg. in ipsam historiam transiere. Quod Cl. Ernesto jam observatum. Ea retinuit Cl. Gordon, et vertit: *After the victory was grown public, and as to the party of Vespasian the first actions of the war had proved prosperous.* Murphy quoque, *The fame of a victory, obtained in the beginning of the war, made an impression favorable to Vespasian's cause.*

Adductius. Bene Mss. Vatic. Flor. Corb. Lips. Pichena et recentiores. Corrupte Ms. Reg. *adducius.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et edd. vett. *audacius.*

Si placere. Bene Mss. Flor. Guelf. Harl. Bodl. Jes. Pichena et recentiores. In Ms. Corb. et edd. vett. *si placeret.* Tentabat Muret. *sibi placeret.*

Revirescere. Mss. Jes. et Guelf. *reviviscere.*

CAP. 8. *Vicetia.* Bene Pichena e Ms. Flor. Vulgo in Mss. et vett. edd. *vincentia,* aut *vicentia.*

Interjectus. Bene Lips. Pichena et recentiores. Male Mss. Flor. Reg. Corb. et ed. pr. *intertectus.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *interceptus.*

Ræetiam. Bene Mss. Vatic. Farnes. Corb. et Pichena. Corrupte Mss. Flor. Reg. et ed. pr. *pretiam.* Unde Puteolan. Jac. Gronov. et alii multi, *per Rhætiam.* Sed Flavianus exercitus non interjectus est per Rætiam, quæ pro Vitellianis stabat. Posita tantum auxilia in latus Rætiæ, quod ea erat infesta, ut vid. sup. c. 5. Frustra tentabat Lips. *Ræticas Juliasque Alpes.*

Ne pervium. Mss. et vett. recentioresque edd. *ac ne pervium. Ac* omittendum optime viderunt Pichena et Lips. idque rerum series postulat.

Obsepserat. Male Ms. Jes. *obsesserat.* Ed. pr. *obsederat.*

Post res. Pessime Ms. Reg. *post tres.* Inde sciolus aliquis scripsit in Ms. Bud. *post tres menses.*

CAP. 9. *Castra permuniit.* Mss. Reg. et Jes. *permunivit.* A Ms. Jes. abest, *castra.*

Potuere. Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *potuissent.*

Concivissent. Ms. Jes. pr. m. *concivissent.* Sic quoque volebat Muret. Altera m. emendatum in Ms. Jes. *conscivissent.*

Vipstanius Messala. Mss. Harl. Bodl. Jes. Reg. et Puteolan. *Vipsanus.* Ed. pr. *Vipsanius.* Rupert. Ryck. et recentiores, *Vipstanus.* Melius, *Vipstanius.* Nam in vet. Inscr. ap. Muratori, 'Novus Thesaurus Inscript.' Vol. I. p. 319. n. 2. ejus consulatus, Trajano Principe, memoratur.

L. VIPSTANIO MESSALA
M. VERGILIANO PEDONE.

Sic quoque vett. lapides ap. Grut. p. 1066 et 1070.

Laudibus attollebatur. *Laudibus* abest a Ms. Corb.

De exitu. Bene Lips. et recentiores. In Mss. et vett. edd. *de exercitu.*

In Vitellium. Bene Mss. Flor. Corb. Agr. Pichena et recentiores. *In Vitellium*, i. e. *adversus Vitellium.* A Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolano abest præp. *in.*

Præsumsere. Mallet Freinshem. *rescripsere.* At nescio quid audacius et magis Cornelianum habet, *præsumsere.*

Facta tribunis centurionibusque. Bene Mss. Flor. Agr. Harl. Lips. Ryck. et recentiores. In Mss. Bodl. Jes. et vett. edd. *facta a tribunis.* Puteolan. *et centurionibus.*

Cap. 10. *Aponianus.* Bene Rhenan. et recentiores. In Mss. et vett. edd. *Apontanus.* At mox inf. c. 11. *Aponianus.*

Galbianæ legioni. Bene Ms. Corb. ed. pr. et recentiores. Puteolan. *Galbiæ.*

Et ut proditionis. Ita libri omnes scripti et editi. Lipsio videtur vox abesse; legendumque, *proditionis auctorem*, vel *compertum:* nisi tamen, inquit, compendio fuit, *et ut proditione, ira militum:* i. e. ut in proditione, quasi esset proditio. Tentabat Pichena, *et ut proditorem:* Grotius, *ut proditi ira militis.* Faernus et Acidalius emendabant, *rapiuntur arma metu proditionis. Ira militum.* Vulgatam scripturam defendunt Gronov. et Ernest. Nec ego damnare ausim, quod plurimus sit apud optimos scriptores genitivorum usus.

Aponius. Sic libri omnes scripti et editi, præter Rhenan. qui omisit, *Aponius;* et Pichenam, qui emendavit, *Aponianus;* quod id ad Dillium Aponianum referret. Verum, ut recte observat Ryck. hæc spectant Aponium Saturninum, de quo sup. c. 9.

Namque. Sic scripti et editi libri, præter Lipsium, qui omisit, *que.*

Crudescere. Sic adhuc scripti et editi libri, præter J. Fr. Gronov. qui, forte operarum vitio, edidit, *candescere.*

Ac probris. Ita Mss. et vett. edd. Rhenan. recentioresque, *et probris.* In Mss. Harl. Jes. altera m. emendatum, *ac vocibus.*

Militari decore. Ita Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Puteolan. et recentiores. In Mss. Reg. Corb. edd. pr. et Lips. *militari honore.*

Injicerent. Ms. Corb. *mitterent.*

Fatisceret. Bene Ms. Corb. et edd. recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *fatiscere.* Corrupte ed. pr. *satisfacere.*

Dilaberentur. Bene Mss. Flor. Reg. Corb. ed. pr. et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *dilaberetur.*

Cap. 11. *Deposcerent.* Male Ms. Bodl. *reposcerent.*

Mæsicæ legiones. Bene Mss. et vett. recentioresque edd. Rhenan. *Mæsici.*

Devertebatur. Sic ed. pr. et recentiores. At Mss. Harl. Bodl. Jes. Reg. et Puteolan. *divertebatur.*

Nisi. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *nixi.*

Fornacibus. Ita Mss. Flor. Agr. Reg. Corb. ed. pr. et recentiores.

Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *fornicibus.* Notatum in marg. Ms. Harl. *alius* habet *fornicibus.* Sup. in Ms. Reg. et ed. pr. *balneorum.*

Vis et potestas. Mss. Harl. Bodl. Corb. *jus et potestas.*

Militum studiis. Mss. Flor. et Corb. *militibus.* Inde Pichena tentabat, *militaribus:* Jac. Gronov. *militis studiis.*

Cap. 12. *Vespasiano.* Ms. Corb. *a Vespasiano.*

Cornelium Fuscum. Bene ed. pr. Lips. et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *Cornelium Tuscum.* Hic est Cornelius Fuscus, de quo dictum est sup. Hist. ii, 86.

Adcucurrit. Ita Ms. Flor. Pichena et recentiores. In Mss. Reg. Corb. *accucurrit.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *accurrit.*

Atriam pervectus. Bene Mss. Reg. Corb. et ed. pr. Sic quoque Plin. iii, 16. 'Nobili portu oppidi Thuscorum Atriæ, a quo Atriaticum mare ante appellabatur, quod nunc Adriaticum.' Male Puteolan. et recentiores, *Hadriam.* Recte Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Corb. et Puteolan. *pervectus.* In Ms. Reg. et ed. pr. *provectus.*

Mennio Rufino. Ita Ms. Harl. pr. m. Puteolan. et recentiores. In Ms. Jes. *Memmio:* sic quoque emendatum altera m. in Ms. Harl. In Mss. Vatic. Agr. Corb. et ed. pr. *juveniorum.* Unde quidam finxere alam juveniorum, quæ nusquam in antiquis monumentis memoratur. Ms. Flor. *Vivennio Rufino.*

Illic agitante. Illic abest a Ms. Corb.

Cap. 13. *Secreta castrorum.* Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. et libri omnes editi, præter Ryck. qui e Ms. Agr. edidit, *secretum.* In Mss. Flor. Reg. Corb. Bud. *secretorum.* A Ms. Reg. abest, *castrorum.*

In arcto commeatum. Bene Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Puteolan. et recentiores. In Mss. Flor. Reg. et ed. pr. *in arce commeatum.* Mss. Corb. Agr. *in arcem commeatum.* Inde emendaverat Rhenan. *inopia commeatuum:* Lips. *arcem commeatuum.*

Dereptæ imagines. Bene Ernest. et recentiores. Detractæ enim de signis imagines, *dereptæ* dicuntur, non vero *direptæ,* ut habent Mss. et vett. edd.

In fama proditio. Ita Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Corb. Guelf. Puteolan. et libri omnes postea editi. In Ms. Reg. et ed. pr. *infamia prodidit.* Ms. Agr. pr. m. *infamia prodita:* altera, *infamis proditio.* Ms. Mirandulanus, aut potius Marquardus Freherus, *rei fama dedita.* Ferri potest vulgata scriptura. Forte tamen aliquid vitii hic latitat, maxime cum mox *et* ante *recurrens* desideretur. Quod Cl. Ernesto jam observatum.

Cuncta simul. Acidalius mallet, *cuncti.* Et merito quidem. Mox enim cap. seq. *Hæc singuli, hæc universi.*

Huc cecidisse. Placet Heinsio, *huc recidisse.* Nec immerito. Sic sup. An. iii, 59. 'Huc recidisse cuncta.'

Germanici exercitus. Male Mss. Harl. Jes. et Puteolan. *Germani.*

Vinctas manus. Bene Rhenan. et recentiores. In Ms. Reg. et vett. edd. *junctas manus.*

Quos tamen. Male Rhenan. *quos tum iisdem campis illis.*

Tot armatorum millia. Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Puteolan. et recentiores. A Mss. Reg. Flor. Bud. Agr. et ed. pr. abest, *tot.* Inde illud omisere Ryck. et Gronov. At melius retinetur.

Donum darentur. Ms. Bodl. *dono.*

Abstulerint. Ms. Corb. *abstulere.*

Etiam militibus principem auferre, licet integros. Ita quidem Mss. et libri omnes editi. Tantummodo in Mss. Flor. Reg. Corb. et ed. pr. pro, *licet* legitur, *litem.* Hæc cum inter se non cohæreant, Ferret. Lips. Grotiusque corrigebant, *etiam milites auferre, licet integros, &c.* Sic quoque vertit Cl. Davanzati: *Voler Busso, e Cecina sopra le case, giardini, e tante richesse rapite al Principe, torgli anche i soldati, quantunque no menomati, ne feriti, e vili alli stessi Flaviani: e che risponderebbero a chi domandasse di lor prosperita, o avversita?* Sic Cl. Gordon aliique optimi interpretes, sed non eadem brevitate. Manet tamen difficultas, neque hæc cum præcedentibus satis connexa, *licet integros* .... *Flavianis quoque partibus viles.* Frustra tentavit J. F. Gronov. *etiam milites auferre, deditos, integros, &c.* et Jac. Gronov. *etiam militibus Principem auferre. Sic et integros incruentosque, Flavianis quoque partibus viles, quid dicturos, &c.* Minime Corneliana sunt *deditos* .... *sic et integros.* Itaque cum optimi Mss. et ed. pr. habeant, *litem* pro, *licet*, et in vett. libris, *quid dicturos* a superioribus non sint separata, omnino probabilis, immo necessaria mihi videtur scriptura Ms. Agr. *etiam militibus Principem auferre, Principi militem: integros incruentosque, Flavianis quoque partibus viles, quid dicturos, &c.* Sive hæc repetita sint ab aliquo vetere libro, sive oriantur a conjectura eruditi viri, qui multa in Ms. Agr. emendavit, certe Corneliana sunt, et cum præcedentibus sequentibusque optime consentiunt. Facilis autem fuit librariorum error, maxime si olim scriptum fuit, *militibus Principem, Principi auferre militem.*

Cap. 14. *Fabium Fabullum.* Bene Mss. Ryck. et recentiores. In vett. edd. *Fabulum.* Ad virum ejusdem nominis eleganter scripsit Catullus, c. xiii. 'Cœnabis bene, mi Fabulle, apud me Paucis, &c.'

Unietvicesimæ. Recte Mss. Flor. Reg. Agr. Guelf. ed. pr. et recentiores. Puteolanus aliique, solemni errore, *undevicesimæ.* Berneggerus et J. F. Gronov. *unaetvicesimæ.*

Cap. 15. *Et ex Britannia.* Ita Mss. Bodl. Jes. Corb. Agr. Puteolan. et Beroald. In ed. pr. *e Britannia.* In recentioribus, *et Britannia.*

Belli luem. Optime Mss. Harl. Bodl. Puteolan. et recentiores. In Mss. Reg. Jes. et ed. pr. *lucem.*

A Bebriaco. Ms. Reg. *e Bebriaco.*

Cap. 16. *Diductis.* Ms. Corb. *deductis.*

Vacuum medio. Bene Mss. ed. pr. Ryck. et recentiores. Puteolan. *vacuo medio.*

Occurrerent. Bene Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. In Mss. Flor. Reg. Agr. Corb. et ed. pr. *occurreret.* Male Acidal. *accurrerent.*

Suometipsi metu. Ms. Corb. *suo et ipsi metu.* Mss. Harl. Jes. *suometipsi impetu.* At in utriusque marg. notatum: *alius* habet *metu.*

Cap. 17. *Occursare* .... *retinere.* Ita Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Puteolan. et recentiores. In Mss. Reg. Corb. Agr. et ed. pr. *occursat* .... *retinet.*

Transverberaret. Bene Mss. Harl. Bodl. Jes. Reg. Corb. Agr.

edd. vett. et recentiores. Male Ms. Guelf. *transverberasset*. Lipsius, *transverberarit*.

Atque illi consternantur. Ita Rhenan. et recentiores. In Mss. Flor. Reg. Harl. Jes. Guelf. et edd. vett. *atque illic consternantur*. Ms. Bodl. et Puteolan. *consternuntur*.

Et exciti. Ita Mss. Flor. Reg. Corb. ed. pr. ac recentiores. *Et* abest a Mss. Harl. Bodl. Jes. Omisit quoque Puteolan.

Cap. 18. *Forte victi*. Sic vulgo Mss. et libri omnes editi. Sed nondum victi erant Vitelliani, nutabant tantum. Inde Freinshem. tentabat, *forte acti*, id est, temere ac sine consilio. At melius Ms. Agr. *pugnando fessum forte victuri : haud perinde rebus prosperis, &c.* Idque narrationi optime convenit. Favent quoque Ms. Reg. et ed. pr. in quibus eadem ac Ms. Agr. distinctione scriptum, *pugnando fessum forte victi. Haud perinde*. Scripturam Codicis Agr. Acidal. Rodolpho Agricolæ, Ryck. aliisque jam probatam secutus est Cl. Gordon. *Nor take the opportunity of falling upon forces spent with fighting and long pursuit ; an opportunity which probably might have rendered them victorious. In truth, during prosperity, they perceived not so sensibly the use of a general, as in adversity that they wanted him.* Murphy ita, *Nor dared to attack an enemy at that time well nigh exhausted by the labors of the day. In the hour of prosperity they despised their general officers, and in their distress began to feel that they wanted an able commander.*

Militiæ gloria···· æquabat. Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Puteolan. aliique multi. Corrupte Mss. Flor. Reg. Corb. Agr. et ed. pr. *militiæ legionarii···· æquabant*. Altera m. post *militiæ* additum in Ms. Agr. *gloria*. Perperam emendavit Pichena, *militibus legionariis ···· æquabat*. Hunc tamen secutus est Cl. Davanzati. Cll. Ernest. et Lallemand edidere, *militiæ legionariis···· æquabant*, ita ut *militiæ* sint in plurali, quod nec probabile, nec Mss. auctoritate nixum. *Militiæ gloria*, recte vertit Cl. Gordon, *in feats of war*. Murphy ita, *inured to discipline*.

Raptim ductos. Ita libri omnes, et bene. Nec tentandum, ut placuit Lips. *raptim delectos*. Optimi militis est, quamquam raptim ducti, vincere.

Rupere. Ms. Corb. *erupere*. Ms. Agr. *irrupere*.

Tanto minorem. Sic edd. omnes vett. Lips. et recentiores omisere, *tanto*. Additum est in marg. Ms. Harl.

Cap. 19. *Prælii fortuna*. Sic Mss. Flor. Reg. Corb. ed. pr. et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *belli fortuna*. Additum in marg. Ms. Bodl. *prelii*.

Illa sibi. *Illa* abest a Ms. Corb. et ed. pr.

Plano sitam. Sic Mss. ed. pr. et recentiores. Puteolan. *in plano*.

Et majorem. Frustra emendat Rhenan. *sed majorem*.

Clementiam et gloriam, inania. Bene libri omnes scripti et editi : nec tentandum cum Ursino et Mureto, *clementiæ gloriam inanem*.

Rupturi imperium. Bene Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Agr. ed. pr. et recentiores. Sic dictum sup. An. xiii, 36. ‘ sed rupto imperio.’ Puteolan. *rapturi*.

CAP. 20. ***Pugnandi cupidinem.*** Sic Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. Ad aures accommodate. Alii, ***cupidinem pugnandi.***

Noctem, et ignotæ situm urbis. Bene Mss. Harl. Bodl. Jes. Puteolan. et recentiores. Male Mss. Flor. Corb. Agr. et ed. pr. ***nocte:*** quod tamen defendit Ryck. Hic, ut in multis, Tac. imitatur Liv. v, 39. 'Noctemque veriti, et ignotæ situm urbis.'

Nisi explorato, nisi die. Ita vulgo Mss. Puteolan. et recentiores. In ed. pr. ***nisi explorato, non die.*** Inde emendatum in Ms. Agr. ***non die, nisi explorato;*** quod immerito probavit Ryck.

Vineis adgredienda. Optime Mss. Harl. Bodl. Jes. Puteolan. et recentiores. Fœdum glossema irrepsit in Mss. Flor. Reg. Corb. et ed. pr. ***vineis machinamenti genus ad expugnandum muros in modum turrium factum his aggredienda urbs foret.***

Cetera expugnandis urbibus. Ms. Agr. ***oppugnandis.*** Sec. m. in Ms. Harl. frustra additum, ***necessaria.***

Tormentis machinisque. Machinisque abest a Ms. Bud. et forte librariorum est additamentum. ***Que*** enim abest a Ms. Jes. et altera tantum m. additum in Ms. Harl.

Ceteraque usui allaturos. Ita Mss. Corb. Reg. ed. pr. et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Guelf. et Puteolan. ***ceteraque, quæ usui forent allaturos.*** Ita quoque Ms. Jes. sed omisit, ***que.***

CAP. 21. ***Cum progressi.*** Male ed. pr. ***tum progressi.***

Ex Cremonensibus. Ms. Reg. et ed. pr. ***e Cremonensibus.***

Tertiamdecimam legionem. Ita Mss. Flor. Reg. Corb. Guelf. Agr. edd. vett. et Cl. Ernest. Male Rhenan. aliique multi omisere, ***decimam.*** In Mss. Harl. Bodl. Jes. ***ternam decimam.*** Hic agitur de Pannonicis legionibus, quæ erant septima Galbiana et tertiadecima, ut videre est in not. et em. ad Hist. ii, 6.

Mox tertia. Male Mss. et libri omnes editi, ***mox tertiadecima.*** Hic enim memorantur Mœsicæ legiones, scilicet septima Claudiana, octava, et tertia, quæ e Syria in Mœsiam venerat. Idque suadet tum ordo, qui hoc in loco exponitur, tum quæ mox narrantur c. 23 et 24. ac demum legionum series, quam proposui in not. et em. ad Hist. ii, 6.

CAP. 22. ***Inops consilii.*** Ita Mss. Flor. Reg. Corb. ed. pr. et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. ***vacuus consilii.***

Paratis jam dispositisque. Sic Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Guelf. edd. vett. Pichena et recentiores. In intermediis edd. ***paratis jamque dispositis.***

Dextro suorum cornu. Ita libri omnes scripti et editi. ***Dextrum*** mallet Faernus; et certe cum sequentibus optime conveniret. Alii intelligunt, ***stetisse. Suorum*** suspectum habet Ernest. et in eo verbum latitare existimat.

Duoetvicesimanos. Mss. Reg. Agr. et ed. pr. ***duovicesimanos.*** Male Mss. plurimi et Puteolan. ***duodevicesimanos.*** Recte Rhenan. et recentiores, ***duoetvicesimanos;*** ut jam sæpe monuimus.

Eques auxiliaque. Bene Mss. edd. vett. et recentiores. Intermediæ, ***equites.***

His, rursum illis. Sic Ms. Corb. et ed. pr. Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. ***rursusque illis.*** Recentiores, ***rursus illis.***

Eadem utraque acie. Bene Mss. Flor. Agr. Reg. ed. pr. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Bud. Guelf. *eademque acie.* Inde Puteolan. aliique, *eademque utraque acie.*

Cap. 23. *Labantem aciem.* Bene Mss. Reg. Corb. Agr. ed. pr. et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *labentem.*

Quintædecimæ legionis. Bene Lips. Pichena et recentiores. In Mss. et vett. edd. *quartædecimæ legionis.* Mendose quidem, cum quartadecima legio tunc esset in Britannia, in quam fuerat transvecta, ut vid. sup. Hist. ii, 66 et 86. Forte quibusdam videbitur potius emendandum, *sextædecimæ,* quod facilis sit error in numeris xiv et xvi. At præterquam quod veteres scriberent xiiii. non vero xiv. balista illa sane occupavit aggerem viæ, ac proinde mediam aciem, in qua stabant quintadecimani. Contra sextadecimani erant in lævo cornu.

Tormentorum. Lips. emendatum vellet, *tormento tum;* aut superius corrigebat, *balistæ....proruebant.* At nihil mutandum, cum, præter balistam, plura fuerint tormenta, quorum vincla abscindi potuerunt.

Inclinaverat. Bene Mss. Flor. Reg. Corb. ed. pr. Rhenan. et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *inclinata.* Marg. Ms. Bodl. additum, *inclinaverat.*

Falso, ut in corpora, ictu. Bene Mss. Puteolan. et recentiores, *falso.* Male ed. pr. *falsæ.* Recte autem Ms. Corb. ed. pr. et recentiores, *corpora.* In Mss. Harl. Jes. Guelf. et intermediis edd. *corpore.* Sec. m. emendatum in Ms. Harl. *corpora.* Pro *ictu* mallet Acidal. *jactu.* At *ictu* dixit quoque Lucan. iii, 469. laudatus sup. in notis.

Incauti offerebantur. Ed. pr. perperam omisit, *incauti.*

Cap. 24. *Cur rari sumsissent arma.* In Mss. Corb. *cur nam sumsissent arma.* Ceteri Mss. et libri omnes editi, *cur rari, &c.* Optime Lips. tentabat, *cur resumsissent arma.* Id sensus, id historia clamat. Lego ex Brotier. et *Rep. of Lett. for Apr.* 1734. p. 247. *quare sumsissent.* Tentat quoque Ferret. *cur rursus sumsissent, &c.* Nec male. At sæpe Tacitus usurpat, *arma, militiam resumere.* Bene Davanzati, *perche avessero ripreso l'armi?* Sic optimi quique interpretes.

Tolerent. Melius, *tolerarent:* ut jam monui Cl. Ernest. Prius præcessit, *possent.*

Mox infensus. J. F. Gronov. mallet, *infensius.* Iis enim non fuit infensus, sed eos infensius acriusque allocutus est. Forte tamen, *infensus,* idem est, ac iratus.

Cap. 25. *Vagus inde, an consilio.* Bene Mss. Flor. Corb. ed. pr. Pichena et recentiores. In Ms. Reg. *vagus inde a consilio.* Ms. Harl. et Puteolan. *vagus inde consilio.* Sed in Ms. Harl. altera m. additum, *an.*

Exercitus. Ms. Corb. *exercitum.*

Diduceretve. Ita Lips. et recentiores ob ἀντίθεσιν. In Mss. et vett. edd. *duceretve.*

Postquam perculsos. Bene Acidal. et Cl. Ernest. Male Mss. et vett. edd. *pulsos.* Nondum pulsi erant, sed perculsi tantum. Quæ duæ voces a librariis facile commutantur.

Obturbabat. Ita Mss. Flor. Reg. Corb. Agr. ed. pr. et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *obturbat.*

Impubem filium. Sic Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Corb. Guelf. Gronov. et recentiores. In Ms. Reg. et edd. vett. *impuberem.*

Precabatur placatos. Sic Mss. Harl. Bodl. Jes. Bud. Guelf. Puteolan. Ernest. et Cl. Lallemand. In Ms. Flor. *platos,* supra additis duabus literis, *ca.* Ed. pr. Lips. aliique multi, *precabatur piatos.* In Mss. Corb. Agr. et in altero Ms. Flor. *precabatur ne piatos.* Unde forte scriptum fuit olim, *voce flebili Deos precabatur ne piatos patris manes, neve se ut parricidam aversarentur.*

Aversarentur. Bene Ms. Flor. Pichena et recentiores. In aliis Mss. et edd. vett. *adversarentur.*

Trucidatos spoliant. Ita vulgo Mss. et libri omnes editi. In Ms. Flor. *trucidati.* Inde frustra tentat Gronov. *trucidant.* Probat tamen Cl. Ernest.

Cap. 26. *Fesso····exercitu.* Bene Mss. Harl. Bodl. Puteolan. et recentiores. In Ms. Jes. *fesso····exercitum.* Mss. Flor. Reg. ed. pr. *fessos····exercitum.* Ms. Agr. *fessos····exercitus.* Ms. Corb. *fessum····exercitum.*

Quæ super cuncta····ipsorum miles. Ms. Agr. *super quæ cuncta terrebat ipse miles.*

Ingrata, quæ tuta. Bene Mss. Harl. Bodl. Jes. Puteolan. et recentiores. Male Ms. Corb. et ed. pr. *ingrata tutaque.*

Ex temeritate spes. Optime Ms. Flor. ed. pr. et recentiores. Sic quoque emendatum altera m. in Mss. Harl. Bodl. Antea, ut et Ms. Jes. ac Puteolan. habebant, *et temeritate.* Inde in intermediis edd. *et ex temeritate.*

Omnisque cædes. Mallet eruditus Petav. *animusque cædes.* Si quid mutandum foret, corrigendum, *animusque et cædes.* At nihil peccat vulgata scriptura.

Cap. 27. *Strage. Incesserat.* Ita Ms. Flor. ed. pr. Pichena et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *prosternerent. Multa cum strage incesserat cunctatio, &c.*

Cap. 28. *Ut Messala tradit.* Ms. Agr. *ut Messalæ traditum.*

Prensarent. Ita Mss. Corb. Guelf. ed. pr. ut sæpe alias. Mss. Harl. Bodl. Jes et Puteolan. *prehensarent.*

Semineces. In Mss. Reg. Agr. et ed. pr. *semianimes.*

Cap. 29. *Tertiæ septimæque.* Bene Mss. Corb. Agr. In libris editis, *septimæ tertiæque.*

Superjecta tela. Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Puteolan. et recentiores. In Ms. Flor. *superjacta.* In Mss. Reg. Corb. Agr. et ed. pr. *superjactata tela.* Dixit quidem Val. Maximus, ix, 2. n. 4. Munatius Flaccus 'maternis gremiis superpositos liberos trucidavit, infantesque alios in conspectu parentum humo infligi, alios superjactatos pilis excipi.' Nihil tamen mutandum. Hæc enim differunt.

Disjecit obruitque. Sic Mss. Harl. Bodl. Jes. Puteolan. et recentiores. In Ms. Corb. et ed. pr. *disjecta breviterque.* Ms. Reg. *disjecto.* Cl. Ernesto displicet, *obruit:* mallet, *obtrivit.* Haud tamen vitiosum crediderim, *obruit.* Nempe propulsa balista *disjecit* testitudinem, et eos omnes, in quos inciderat, *obruit.*

Quos inciderat. Mallet Cl. Ernest. *queis* vel *in quos inciderat.* Præpositio intelligi potest. Verius tamen putaverim olim scriptum fuisse, *queis.*

Securibus gladiisque. Emendabat Heins. *securibus dolabrisque.* Quod quidem probabilissimum foret, si de porta urbis ageretur. At cum hic memoretur valli porta, haud ita valida, in tanto tertianorum impetu securibus gladiisque potuit perfringi.

Qui restiterant. Bene Mss. Harl. Bodl. Corb. edd. vett. et recentiores. Mss. Jes. Guelf. et Rhenan. *qui resisterent.* Corrupte Ms. Flor. *resisterant.*

CAP. 30. *At rursus.* Bene Ms. Corb. Sic quoque ediderat Cl. Ernest. Vulgo in Mss. et vett. edd. *ac rursus.*

Illi trabibus. Mallet Cl. Ernest. *hinc* vel *illinc.* At retinendum, *illi.* Pro *trabibus* vellet quoque Heins. *lateribus ;* Ernest. *lapidibus.* Minime displicet, *trabibus.* In hoc militum furore, non tegulis tantum, sed et trabibus deturbabantur propugnatores; tectaque erant muris propinqua.

CAP. 31. *Glomerabantur.* Bene Mss. Flor. Harl. Bodl. Guelf. Pichena et recentiores. In Ms. Reg. et vett. edd. *glomerantur.*

Saxa telaque. Ita Mss. Harl. Jes. Corb. et ed. pr. Non ita bene Puteolan. *tela saxaque.*

Cum languescere. Sic Ms. Flor. Pichena et recentiores. In Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *cum languescerent.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *cum languere.*

Ut quisque. Bene Mss. Flor. Corb. Jes. Agr. ed. pr. et recentiores. Mss. Bodl. Harl. ac Puteolan. *et ut quisque.* In Ms. Corb. *quis* pro *quisque.*

Reverteretur. Ms. Agr. *revertebatur.* Ursino ac Mureto placebat, *verteretur.*

Tot fortissimi. Bene Mss. Reg. Corb. Harl. edd. vett. et recentiores. Mss. Jes. Guelf. Bud. et Rhenan. *ac fortissimi.* Mss. Bodl. *at.*

Circumstiterant. In Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *circumsteterant.* Sic quoque emendatum sec. m. in Ms. Harl.

Omni ferocia. Bene Mss. Reg. Corb. ed. pr. et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *omni fiducia.* Additum marg. Ms. Bodl. *ferocia.*

Subit recordatio. Bene Ms. Corb. et libri editi. In Mss. Harl. Bodl. Jes. Bud. Guelf. *fuit ratio.* Unde frustra tentabat Rhenan. *fuit miseratio.* Altera m. emendatum in Ms. Harl. *recordatio.*

Incessit. Perperam in Mss. Harl. Jes. Guelf. *incessisset.* Sec. m. emendatum in Ms. Jes. *incessit.*

Objectabant. Ms. Guelf. *objectant.*

CAP. 32. *A Cæcina....eademque.* Præp. *a,* cop. *que* perperam omisit Rhenan. adversantibus libris scriptis et editis.

Majore opum specie. Bene Ms. Bodl. et Puteolan. Sic quoque volebat Muret. In Mss. Corb. Harl. et ed. pr. *majorem opum speciem.* Rhenan. sine ulla veterum librorum auctoritate emendaverat, *majorum.*

Balineas. Pichena e Ms. Flor. In Mss. Reg. Corb. Bud. et ed. pr. *balnea.* Puteolan. *balneas.*

Abluendo cruori. Ita libri omnes scripti et editi, præter Rhenan. qui emendavit, *cruore*, non necessario.

Incalescerent. Non ita bene Mss. Harl. Jes. *inardescerent.*

In eum vertit. Ms. Corb. *in eum convertit.*

Cap. 33. *Ac sævitiam.* Ms. Corb. *atque sævitiam.*

Viles ad prædam. Male tentabat Turnebus, *miles ad prædam.*

Aut quis forma. Frustra conjicit J. F. Gronov. *aut puer forma.*

Truncabantur. Mallet Ernest. *obtruncabantur*, vel *trucidabantur.* Sed proba quoque vulgata scriptura.

Dominorum. Ursino ac Mureto placet, *domorum.* Eleganter quidem. Dici tamen potest, *dominorum.* Sic sup. Hist. ii, 13. fœminam, Ligurem, vidimus per cruciatus interrogatam, ubi filium occuleret.

Exercitu vario. Ita Mss. Flor. Reg. Corb. Agr. ed. pr. Rhenan. et recentiores. Intellige præp. *in*, quam sæpe omittit Tac. Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *exercitui vario.*

Interessent. Mallet Ernest. *inessent.*

In igne considerent. Ita libri omnes scripti et editi. Mallet tamen Heins. *in ignem*, vel *in ignes:* sic quidem poetæ, ac maxime Virg. quem sæpe imitatur Tac. Æn. ii, 624. 'Tum vero omne mihi visum considere in ignes Ilium.'

Cap. 34. *Hic exitus Cremonæ.* Ita Ms. Corb. ed. pr. et recentiores. Sic quoque Ms. Agr. sec. m. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *hic exitus Cremonam habuit.* In Mss. Flor. Bud. omissum, *habuit.*

A primordio sui. Ms. Corb. *suo.*

Ti. Sempronio et Cornelio. Male Mss. Harl. Bodl. Jes *T. Sempronio.* Tiberius appellabatur, non Titus, ut ex Livio et Fastis constat. Rhenan. edidit *P. Cornelio*, adversantibus Mss. et vett. edd. in quibus omissum prænomen. Sic sup. An. xiv, 1. 'siletur prænomen Fonteii.'

Per Alpes rueret. Bene Mss. Flor. Reg. Corb. ed. pr. Rhenan. et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *irrueret.* Frustra tentabat Lips. *ingrueret.*

Annexu. Ms. Agr. *connexu.*

Connubiis. Ms. Corb. *connubio.*

Pudore flagitii. Bene Mss. Flor. Reg. Corb. Harl. Jes. ed. pr. et recentiores. Ms. Bodl. et Puteolan. *post rem flagitii.*

Cremonenses captivos. Ms. Agr. *Cremonensem agrum.*

Militibus effecerat. In Ms. Corb. *inritamque prædam militibus fecerat, consensu Italiæ emtionem talium mancipiorum aspernante.* Corrupte ed. pr. *consensu.... aspernantes.*

Occidi cœpere. Bene Mss. Flor. Corb. ed. pr. et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *cædi cœpere.*

Redemtabantur. Ita Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Agr. Guelf. Pichena et recentiores. In Ms. Reg. et edd. vett. *redimebantur.* Mendose Ms. Corb. *redeprecabantur.*

Munificentia municipum. Sic Ms. Reg. ed. pr. et Cl. Lallemand. Ita quoque Ms. Agr. sec. m. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *magnificentia.*

Cap. 35. *Noxia tabo.* Ms. Agr. *tabe.*

CAP. 36. *Ad bellum impulisset.* Mallet Cl. Ernest. *expulisset.* At probum, *impulisset.*

In ore vulgi. Bene Mss. Flor. Agr. Lips. et recentiores. In Mss. Reg. Harl. Bodl. Jes. et edd. vett. *more vulgi.*

Perculit. Ms. Reg. *percutit.* Tentabat Cl. Ernest. *percussit;* quod, inquit, nuntii non percellunt, sed percutiunt. At id nimis delicatum censuerim.

CAP. 37. *Is enim, in locum Cæcinæ, supererat.* Ms. Bodl. *Is enim Cæcinæ supererat.* Additum in marg. *in locum.* Hæc autem loco suo mota existimat Cl. Ernest. sicque refingenda putat: *in locum Cæcinæ (is enim supererat)* vel *is enim supererat in locum Cæcinæ.*

Cum inrisu. Ms. Corb. *cum risu.*

Tribuentis accipientisque. Ita Mss. Reg. Corb. vett. et recentiores edd. In Ms. Flor. *tradentisque accipientisque.* Rhenanus, inverso ordine, *accipientis tribuentisque.*

Eblandiretur. Sic Rhenan. et recentiores. In Mss. et vett. edd. *blandiretur.* At prima hujus verbi litera facile excidit, cum superior vox in eamdem desineret.

Rosius Regulus. Ita Mss. Flor. Corb. Bud. Guelf. edd. vett. et recentiores. Beroald. *Rossius.* Mss. Reg. Harl. Jes. Agr. et Ryck. *Roscius.*

Numquam antea. Vertranius aliique emendant, *nonnumquam.* At nihil mutandum. Rosius Regulus consul fuit suffectus, vivente adhuc Cæcina, neque abrogato magistratu, neque lege lata, quod numquam antea visum. Consul quidem ante fuerat Caninius Rebilus uno die, sed defuncto consule.

CAP. 38. *Asperatum.* Male Puteolan. *aspernatum.*

Ille infensus. Male Puteolan. *illic infensus.*

Pro liberis. Cl. Ernest. *pro libertis.* Sane operarum errore. Adversantur enim libri omnes.

Terrarum ac maris. *Ac maris* omissum in Ms. Corb.

Fato accidat. Ms. Corb. *fato decidat.*

CAP. 39. *Maturam perniciem.* Bene Mss. Flor. Corb. Agr. ed. pr. Rhenan. et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *maturam pœnitentiam.*

Palam jussa. Male ed. pr. *palam visa.* Ms. Agr. *palam jussa autem atrocem, &c.*

Nobili gaudio. Mallet Lips. *notabili.* Melius, ut opinor, *ignobili gaudio.*

Qua se. Ita Mss. Flor. Reg. Corb. Agr. ed. pr. et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *qua (ipsa enim verba referam) se pavisse.*

Sanctus. Bene Mss. Harl. Bodl. Jes. Puteolan. et recentiores. In ed. pr. *factus.* Inde conjiciebat Cl. Ernest. *factis inturbidus.*

Parum effugerat. Ita Mss. Flor. Reg. Corb. Quod merito probatum Jac. Gronov. et recentioribus. Ed. pr. et Rhenan. *ut parum effugeret.* Ms. Agr. *effugerit.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *ut parum abfuerit.*

CAP. 40. *Adsequi legiones.* *Legiones* abest a Ms. Corb.

Accitis ex Urbe. Ms. Corb. *accitis ab Urbe.*

Cap. 41. *Ne in tanto quidem.* Male Rhenan. e Ms. Bud. *ne in tanto discrimine quidem.*

Tam parva manu. Mallet Cl. Ernest. *tam parva manus.*

Morabatur. Male Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *hortabatur.*

Avidos periculorum. Frustra tentat Faernus, *pavidos periculorum.* In civilibus bellis periculorum mutationumque avidi milites.

Dedecoris securos. Bene Mss. Flor. Reg. Harl. Bodl. Jes. Corb. Guelf. ed. pr. Pichena et recentiores. Rhenan. *decoris.*

Et paucis. Ita Mss. et vett. recentioresque edd. Copulam *et* omisit Rhenan.

Inde Etruriam. Rhenan. *inde in Etruriam;* refragantibus libris scriptis et editis.

Gallias et exercitus et Germaniæ gentes. Ita Mss. Vatic. Flor. Harl. Bodl. Jes. Agr. Puteolan. et recentiores. A Ms. Reg. et ed. pr. abest, *Gallias.* Rhenan. omisit, *et exercitus.* Pars quidem magna exercituum Germanicorum tum erat in Italia, manebat tamen pars in superiore inferioreque Germania, quam Valens ciere poterat. Hæ legiones memorantur inf. c. 46.

Cap. 42. *Apennini jugis.* Mss. Corb. Reg. et ed. pr. *Apenninis jugis.*

Segnitia maris. Ita Mss. Flor. Reg. Corb. Agr. ed. pr. Pichena et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *sævitia maris.* *Segnitia* autem *maris*, id est, tranquillo mari; seu, ut explicat Pichena: Valens, cujus naves non remis, sed velis utebantur, aut nullo vento, aut adverso usus est. Vertit Cl. Davanzati: *Fabio Valente dalla spiaggia Pisana da fortuna di mare, o contrario vento, fu gittato a Monaco.* Murphy quoque, *Valens embarked at the port of Pisa, but, being becalmed, or meeting with contrary winds, was forced to land at Monaco.*

Nondum exuerat. Sic Ms. Flor. ed. pr. Pichena et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *non exuerat.*

Metu infracta. Bene Ms. Bodl. Pichena et recentiores. Corrupte Ms. Flor. *inracta.* In Mss. Reg. Harl. Jes. et edd. vett. *intacta.* Frustra volebat Lips. *intentata.*

Namque. Sic Mss. Flor. Reg. Corb. Agr. ed. pr. Ryck. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et a Puteolano omissa cop. *que.*

Cap. 43. *Claustra maris.* Ita Mss. Flor. Reg. Bud. Agr. ed. pr. Ryck. et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *claustraque maris.* Mox Ms. Jes. et Beroald. *tuebantur.*

Paratu firma. Ms. Bud. et ed. pr. *parata.* Inde tentabat Rhenan. *pacta firma,* repugnantibus libris scriptis et editis.

Totidem centurionibus. Ita Mss. Flor. Reg. Corb. Bud. ed. pr. et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *totidemque centurionibus.*

Maturo. Optime Lips. et recentiores. Perperam Mss. et vett. edd. *regreditur mature.*

Volentibus fuit. Bene Ms. Corb. Rhenan. et recentiores. In Mss. Reg. Agr. et ed. pr. *volentibus auctor fuit.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *volentibus liberum fuit.* 'Ἑλληνικῶς dictum, *volentibus fuit.* Sic Thucyd. ii, 3. Τῷ γὰρ πλήθει τῶν Πλαταιέων οὐ βουλομένῳ ἦν τῶν Ἀθηναίων ἀφίστασθαι. I. e. populo Platæarum non volenti erat ab Atheniensibus deficere.'

Adfertur. Ita libri omnes scripti et editi. Mallet Cl. Ernest. *defertur.* Forte scriptum olim, *fertur.*

Cap. 44. *Inclytus.* Male Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *inditus.*

Ceterarum. Bene libri omnes. Male Faernus, e nescio quo Codice, supplebat, *ceterarum cohortium.* Hic agitur de legionibus, non de cohortibus.

Cap. 45. *Auctore Venusio.* Ms. Corb. *actore.*

Auxerat potentiam. Mallet Lips. *potentia.* At utrumque Latine dicitur.

Vellocatum. Ms. Jes. *Velocatum.* Perperam Ms. Reg. et ed. pr. *et locatum.*

Cap. 46. *Perfidia.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *et perfidia.* Cop. *et* omittunt Mss. Flor. Reg. Corb. Agr. ed. pr. Ryck. et recentiores.

Proconsule. Ita quidem Mss. Flor. Reg. Agr. ed. pr. Ryck. et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *proconsul.* Idem omnino est, sive *proconsule,* sive *proconsul* scripseris. Illud tantum paulo antiquius.

Cap. 47. *Haud temnendæ.* Male Mss. Reg. Jes. et ed. pr. *haud tenendæ.* Mox perperam Puteolan. *auctor* pro *ductor.*

Vetustam Asiæ civitatem. Ita Pichena et recentiores. Sic quoque vertit Cl. Gordon. Corrupte Ms. Flor. *vetusta mama civitatem.* Ms. Reg. et ed. pr. *vetusta manus civitatem.* Ms. Corb. *manu.* Ms. Bud. *vetustam manum.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *vetustam admodum civitatem.* At cum *admodum* minime sit Cornelianum, potior videtur Pichenæ emendatio. Lips. e Ms. Flor. tentabat, *vetusta fama civitatem.* Librarius in Ms. Agr. vitata difficultate, *vetustam civitatem.*

Classi quoque. Sic Rhenan. et recentiores. In Mss. et vett. edd. *classis quoque.* Quod immerito probat Jac. Gronov. quasi hic agatur de Aniceti classe.

Eludens. Ms. Reg. *illudens.*

Lectissimas liburnicarum. Ed. pr. *lectissima.* Quod non ita displicet. Græcis enim sæpe utitur Tac. Ms. Reg. *lætissima.*

Contemtim vagabantur. Bene Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Puteolan. et recentiores. In Ms. Flor. *contemti,* Jac. Gronov. frustra probatum. Librarius enim omisit lineam in Mss. vocalibus superaddi solitam, ut litera *m* suppleatur. Ms. Corb. et ed. pr. *contenti.*

Camaras vocant. Bene Mss. Flor. Reg. Agr. ed. pr. et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *quas cameras vocant. Quas* in Ms. Corb. omissum.

Lata alvo....connexa. Bene Lipsius et recentiores. In Ms. Flor. *lata alvom.* Mss. Harl. Bodl. Jes. Corb. Guelf. Agr. et edd. vett. *latam alvum....connexam.* Cl. Ernest. aut omissum vellet, *connexa;* aut emendatum, *connexis.*

Cap. 48. *Advertit.* Male Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *avertit.*

Vespasiani animum. Mallet Lips. *Vespasianum.*

Coegit. Ita Mss. Flor. Reg. Corb. Agr. ed. pr. et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *cogit.*

Fluminis Cohibi. Male Mss. Reg. Jes. *Cohibiti.* Nec satis accu-

rate in aliis Mss. et libris editis, *Cohibi.* Potius, *Cobi*, ut, ex scriptt. Gr. ac Lat. Colero ceterisque viris eruditis jam observatum.

Sedochezorum regis. Ita quidem Mss. Harl. Bodl. Puteolan. ac deinde ceteri omnes. In Ms. Reg. et ed. pr. *Sedotezorum.* Ms. Corb. *Sedethegorum.* Ms. Guelf. *Sodechzerum.* Ms. Jes. *Sodochezorum.* Hæc omnia corruptissima. Optime conjecit Colerus, *sub Sedochi, Lazorum regis, auxilio.* Lazos in hoc terrarum tractu memorat Plin. vi, 4. ‘ Flumen Absarum, nunc Fortunasoui, cum castello cognomine in faucibus, a Trapezunte, nunc Trebizond, CXL. mill. passuum. Ejus loci a tergo Iberia est: in ora vero Heniochi, Ampreutæ, Lazi.’ Gubazes, Lazorum rex, apud Cobum, interfectus narratur ab Agathia, lib. III. Quod erud. Ryck. jam observatum.

Aniceti exitium. Male Ms. Agr. *excidium.* Mss. Bodl. Jes. Guelf. *auxilium.* In marg. Mss. Bodl. et Jes. additum, *exitium.*

Urbem quoque. Male Mss. Flor. Reg. Corb. Agr. et ed. pr. *urbemque.*

CAP. 49. *Vim sibi.* Ita Mss. et vett. ac recentiores edd. Lips. emendavit, *viam.* Placet quoque Cl. Ernest. qui si *vim* retineatur, corrigit, *vim sibi ac potentiam struere.* Nihil mutandum merito censent Gronov. et Ryck. Quid ni dicatur, *vim sibi ad potentiam struere?* Jam vid. sup. An. xiii, 19. ‘fama potentiæ non sua vi nixæ.’

Quæ seditiosa. Aliter distinguit Ryck. *Quæ seditiosa, et corrumpendæ disciplinæ. Mox in prædam, &c.* Potior est vulgata distinctio, libris omnibus scriptis et editis probata.

CAP. 50. *Propinqua hyeme.* Mss. Corb. Agr. *propinquante hyeme;* ut volebat Muretus.

Vis consiliorum. Mss. Harl. Bodl. *jus consiliorum.*

CAP. 51. *Distulerant.* Ita quidem Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et libri omnes editi. In Ms. Reg. *distulerunt*, ut volebat Acidalius.

Exsolverentur. Bene Mss. Flor. Reg. Corb. ed. pr. et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *exsolverent.*

Adversus Cinnam. Sic Mss. Harl. Bodl. Jes. Corb. et edd. vett. In recentioribus, *adversum.*

Fratrem suum. Cinna consul A. U. C. 667. adjunctis sibi Mario, Carbone et Sertorio, patriæ bellum indixit, Urbemque cepit. Inde sane atrox facinus hoc bello patratum, quo frater fratrem occidit, ad Sertorianum militem retulit Val. Maximus, v, 5. n. 4. ‘ Omnis memoriæ clarissimis imperatoribus profecto non erit ingratum, si militis erga fratrem suum pietas huic voluminis parti adhæserit. Is namque in castris Cn. Pompeii stipendia peragens, cum Sertorianum militem acrius sibi in acie instantem cominus interemisset, jacentemque spoliaret: ut fratrem germanum esse cognovit, multum ac diu convitio Deos ob donum impiæ victoriæ insectatus, prope castra transtulit, et pretiosa veste opertum, rogo imposuit. Ac deinde subjecta face, protinus eodem gladio, quo illum interemerat, pectus suum transverberavit: seque super corpus fratris prostratum, communibus flammis cremandum tradidit. Licebat ignorantiæ beneficio innocenti vivere: sed ut sua potius pietate, quam aliena venia uteretur, comes fraternæ neci non defuit.’

Tanto acrior. Male Ms. Jes. *tanto ardore.*

Sicut virtutibus. Male Mss. Bodl. Jes. *quam sicut.* Ms. Harl. et Puteolan. *quod sicut.*

Flagitiis pœnitentia. Ms. Bud. *flagitii.*

Ex veteri memoria petita. Mss. Bodl. Jes. *vetere.* Male Rhenan. *repetita.*

Poscet. Sic Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Bud. Corb. Gronov. et recentiores. In Ms. Reg. et edd. vett. *poscent.*

Cap. 52. *Antonio ducibusque.* Bene Ms. Corb. ed. pr. et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *Antonio ac ducibus.* Quod durius.

Ex Muciano. Ita Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Corb. Puteolan. et recentiores. In Mss. Reg. Agr. et ed. pr. *de Muciano.*

Vel prospera agnosceret. Male Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *cognosceret. Vel* abest a Ms. Corb.

Ab Vespasiano. Ms. Reg. et ed. pr. *a Vespasiano.*

Senatorium ordinem. Non ita bene Ms. Reg. et ed. pr. *Senatorum.*

Volentia rescripsere. Sic Mss. Harl. Bodl. Jes. Corb. Puteolan. et recentiores. In Ms. Reg. et ed. pr. *rescribere.* Male Rhenan. *volenti scripsere.*

Factaque ejus. Ms. Bud. *aut facta ejus.*

Cap. 53. *Id pati. Id* abest a Ms. Corb.

Eviluissent pericula. Bene Ms. Flor. Ryck. et recentiores. Sic quoque emendandum divinarat Freinshem. Mss. Harl. Jes. et Puteolan. *coaluissent.* Mss. Reg. Agr. et ed. pr. *luissent.*

Immodicus lingua. Ita libri scripti et editi, præter Lips. qui edidit, *linguæ.*

Et sui operis. Frustra tentat Cl. Ernest. *id sui operis.*

Casum Cremonæ. Bene Mss. Harl. Bodl. Jes. Puteolan. et recentiores. In Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *Cremonensi.* Sic quoque altera m. in Ms. Harl. Ms. Agr. *Cremonensium.*

Adfuerint. Ms. Reg. *affuerunt.*

Cap. 54. *Vera narraturi.* Bene Beroald. et recentiores. Sic inf. c. 56. ‘vera dicturis.’ Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *vere narraturi.* Male Ms. Reg. et ed. pr. *vere narranti.* In Ms. Corb. *vera narrare.*

Ut ad vires. Ut perperam omisit Rhenan.

Quæ adferret. Bene Mss. et vett. ac recentiores edd. Rhenanus *referret.* Ms. Jes. *afferrent.*

Opus est. Ita Mss. ed. pr. et recentiores. Puteolan. omisit, *est.*

Cap. 55. *Secuta e classicis legio.* Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Puteolan. et recentiores. In Ms. Reg. et ed. pr. *secutæ classicis legio.* Mss. Corb. et Agr. *secutæ classicæ legiones:* uti volebat Muret. At immerito. Vitellio non fuere multæ legiones, ut patet ex c. 58, 64 et 67. Legio autem illa videtur conscripta e classicis, qui erant Romæ in castris Ravennatium et Misenatium.

Si dux alius. Male Rhenan. *si alius dux.* Quod durum; nec favent libri scripti aut editi.

Nulla in posterum cura. Male Ms. Reg. et ed. pr. *curare.*

Aderat. Male Ms. Reg. et ed. pr. *aberat.* Ms. Flor. *haberat.* Inde frustra tentabat J. F. Gronov. *hiabat.*

Pecuniis mercabatur. *Pecuniis* abest a Ms. Agr.

Qui Mevaniam. *Qui* perperam omisit Rhenan.

Cap. 56. *Fœdarum volucrum.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *fœdarum avium.* In marg. Ms. Bodl. additum, *volucrum;* ut habent Ms. Corb. et ed. pr. ac recentiores.

Nube atra diem obtenderent. Bene Mss. Harl. Bodl. Jes. Puteolan. et recentiores. In Mss. Reg. Corb. Agr. et ed. pr. *nube radium obtenderent.* Frustra emendabat Rhenan. *obtunderent.* Neque enim aliter, ut constat ex optimis Mss. Seneca in Œd. A. iii. v. 625. 'Pœdore fœdo squalidam obtentus comam.'

Longe, nec ubi. Ita Lips. et recentiores, e Ms. Vatic. in quo, *longe necui.* In Mss. Flor. Agr. et ed. pr. *ne cui.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *longe, quam ubi.*

Hostes adgredi. Ms. Corb. *aggrediendi.*

Et usque. *Et* abest a Ms. Corb.

Arcuere eos. Bene Lips. et recentiores. In Mss. et vett. edd. *arguere eos.*

Acciperet. Faerno Acidalioque placet, *acciperent,* ut ad aures referatur.

Cap. 57. *Apinius Tiro.* Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Puteolan. et recentiores. Ms. Corb. *Apinus.* Mss. Reg. Agr. et ed. pr. *Aponius.* At inf. c. 76. idem Ms. Agr. habet *Apinius.* Ibidem Mss. Harl. Bodl. Jes. *Tyro.*

Ut collata. Bene Mss. ed. pr. et recentiores. Puteolan. *et.*

Cap. 58. *Et quingentis.* Ms. Corb. et ed. pr. *et equitibus quingentis.*

Exercitum. Ita Mss. Flor. Reg. Corb. ed. pr. et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *exercitus.*

Dantes nomina. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *data nomina.* Ms. Bud. *dat.* Inde frustra tentabat Rhenan. *dant.* Melius *dantes,* ut habent Ms. Corb. ed. pr. Beroald. et recentiores.

Indicit. Male Puteolan. *inducit.*

Pecuniasque. Ita libri omnes, præter Cl. Lallemand, qui edidit, *pecuniamque.* At plurali sæpissime utitur Tac.

Simulatio officii a metu profecta. Optime Ms. Bodl. et Cl. Ernest. Male Mss. Harl. Jes. et Puteolan. *officia metu profecta.* Ms. Reg. et ed. pr. *profecto.*

Et plerique. Ms. Corb. *at.* Ed. pr. *ac.*

Contemtim et sine discrimine. Optime Pichena et recentiores. In Mss. Flor. et Corb. *contemti mœstive discrimine.* Mss. Reg. Agr. et ed. pr. *contenti.* Ms. Bodl. et Puteolan. *conterriti.* Mss. Harl. et Jes. *contriti.*

Quæ non dabantur, remisit. Optime Mss. et vett. recentioresque edd. Tantum in Ms. Bud. *omisit,* quod perperam edidit Rhenan. Tentabat præterea, *quæ nuntiabantur.*

Cap. 59. *Possessa Mevania.* Mallet Muret. *obsessa.* Illam obsessam vid. sup. c. 55. Et sane cito fuit possessa. Sup. c. 8. *possessa ipso transitu Vicetia.*

Erectus Samnis. Bene Ms. Flor. ed. pr. Pichena et recentiores. Mss. Bodl. Jes. et Puteolan. *ereptus Samnis.* Verum hi populi Vi-

tellio non sunt erepti, sed pavido ejus discessu erecti animosique Flavianas partes amplexi sunt.

Nives eluctantibus. Bene Rhenan. et recentiores e Ms. Bud. In Mss. Harl. Bodl. Jes. *nive se luctantibus.* Inde Puteolan. *nive se eluctantibus.*

Multi tradidere. Ms. Agr. *multi prodidere.*

A Vitellio additi. Male ed. pr. *abditi.*

Cap. 60. *Ut prædæ.* Ms. Corb. *Ut prædæ potius.* In aliis *potius* recte intelligitur.

Periculorum socias. Male Ms. Corb. et ed. pr. *socios.*

Victoriam consiliis et ratione perfici. Bene Lips. et recentiores. In Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *profici.* Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *a consiliis et ratione proficisci.*

Cap. 61. *His ac talibus.* Sic Mss. Harl. Bodl. et edd. vett. In Mss. Jes. et Corb. *his atque talibus.* In recentioribus edd. *his et talibus.*

Tradere.... certabant. Male Ms. Reg. et ed. pr. *tradidere.* Immerito probat Grut. ut, *certabant*, quasi insititium repudiet.

A missi præsidii. Male Ms. Jes. *amissi præmii.*

Vera fides. Ita Ms. Agr. Puteolan. Ryck. et recentiores. In Mss. Flor. Reg. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Corb. et ed. pr. *verba fides.* Inde emendavit Freinshem. *versa fides.* Mallet Ernest. *certa fides;* ut apud Horat. III. Od. XVI, 30. 'Et segetis certa fides meæ.'

Induruerat. Ms. Corb. *induraverat.*

Exsolverent. Ms. Corb. *exsolvere.*

Cap. 62. *Urbini, in custodia.* Ms. Corb. et ed. pr. *in custodia Urbini.*

Quantum animo. Corrupte Ms. Reg. et ed. pr. *quantum animæ.* Supplebat Acidal. *quantum animo auctus.*

In ludicro Juvenalium. Ita Lips. et recentiores. In Mss. et vett. edd. *in ludicro juvenum.*

Fonteium Capitonem corruptum. Ita vulgo Mss. et vett. recentioresque edd. Beroald. *Fonteium Capitonem in proditionem corruptum.* Ita quoque habet Ms. Corb. sed omittit, *Capitonem.*

Cap. 63. *Intentus armatusque.* Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Reg. Corb. Agr. ed. pr. Beroald. et recentiores. Mss. Flor. Bud. et Puteolan. *intentus ornatusque.* Quod Pichenæ et Ryck. placuit. Plus auctoritatis habet, *armatus*, nec minus veritatis et elegantiæ.

In medium. Male Ms. Reg. *ad medium.*

Electione litorum. Bene Mss. Flor. Guelf. ed. pr. et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. Reg. et Puteolan. *electione lictorum.*

Cap. 64. *Concederet.* Male Ms. Reg. et ed. pr. *recederet.*

Si se ducem. Ms. Corb. et ed. pr. *si ducem se.*

Easdem illas. Ms. Corb. *eas illas.*

Cap. 65. *Invalidus senecta.* Ms. Agr. *invalidus ætate sensuque.* Mira librariorum incuria, verba illa, *invalidus senecta*, in Mss. Flor. Reg. Agr. Guelf. et ed. pr. conjunguntur cum seqq. verbis capitis 67. *simul ferebatur lecticula.* Errorem deprehendit emendavitque Puteolan.

Suspicionibus incesserent. Ita Puteolan. et recentiores. Sic quo-

que Ms. Guelf. pr. m. Altera emendatum, ***incederent;*** uti habent Ms. Reg. et ed. pr. In Ms. Agr. ***incenderent.***

Fortunam fratris. In Ms. Bud. ***fortunæ;*** quod immerito probat Rhenan. Male Mss. Guelf. Jes. ***matris.***

Namque Flavius. Ms. Corb. ***nam Flavius.***

Fidem præjuvisse. Ms. Agr. ***præivisse.*** Ceteri omnes libri scripti et editi, ***præjuvisse.*** At cum verbum ***præjuvare*** nusquam in scriptt. Lat. occurrat, Nic. Heinsius tentabat, ***præs juvisse:*** quod Ryck. Grævioque placuit. Displicuit autem Cl. Ernesto. Nec sane ***præs*** fuisse videtur Sabinus; sed ipse affectam Vespasiani fidem præjuvit, domo agrisque pignori acceptis.

Offensarum operta. Male Mss. Bodl. Jes. et Puteolan. ***offensarum opera.***

Per conditionem. Ms. Agr. ***per conditiones.***

Duos testes. Ms. Jes. ***duo testes.***

Sabinus non insultans. Acidal. frustra tentat, ***Sabini.***

CAP. 66. *In libidine.* Male Mss. Reg. Bodl. Corb. et ed. pr. ***in libidinem.***

Ne victos quidem laturos. Conjiciebat Vertran. ***ne victor quidem laturus:*** Rhenan. ***ne victum quidem laturus.*** At nihil peccat vulgata scriptura, quæ eadem est in omnibus libris scriptis et editis.

Promitti: sed ubi. Male Mss. Reg. Corb. et ed. pr. ***promittis: et ubi, &c.*** In Ms. Bodl. ***promitti: sed imperium ubi Vespasianus, &c.*** Mox Ms. Corb. ***invaserat.***

Æmulatu redituram. Ita Lips. et recentiores. Favet Ms. Flor. in quo, ***æmulatore dituram.*** Forte tamen legendum, ***æmulatore redituram:*** sic enim habent Mss. Harl. Jes. et Puteolan. In Mss. Reg. Agr. et ed. pr. ***æmulatore daturum.*** Mss. Corb. et Bud. ***daturam.*** Frustra tentat Rhenan. ***æmulo, redituram:*** J. F. Gronov. ***æmulatore, futuram.***

Casibus dubiis reservatum. Bene Puteolan. et recentiores. Nec variant Mss. Harl. Bodl. Jes. In Mss. Flor. Reg. Corb. et ed. pr. ***captis diebus reservatum.*** In Ms. Agr. ***paucis diebus.***

Ac Fuscus. Bene Ms. Corb. ed. pr. et recentiores. Male Puteolan. ***et Fustus.***

Altiores spiritus. In Ms. Reg. et ed. pr. ***altiorem spiritum.***

Honores decerel. Male Mss. Reg. Corb. et ed. pr. ***degeret.*** Ms. Agr. ***negligeret.*** Perperam tentat Jac. Gronov. ***deleret.***

Moriendum victis, moriendum deditis. ***Moriendum victis,*** abest a Ms. Bodl. Contra, ***moriendum deditis,*** omissum in Mss. Harl. Jes. Additum est marg. Mss. Bud. et Guelf.

CAP. 67. *Nihil principatu.* Ms. Corb. atque ed. pr. ***et nihil e principatu.***

Degreditur. Bene Ms. Corb. Rhenan. et recentiores. Alii, ***digreditur.***

Simul ferebatur. Male Mss. Reg. Harl. Guelf. et ed. pr. ***seu ferebatur.***

Parvulus filius. Ms. Bud. ***parvus.***

CAP. 68. *Quem non commoveret.* Ms. Jes. ***commoverat.***

Exire de imperio. Ms. Corb. ***exire imperio.***

Audierant. Mss. Harl. Jes. ***audiverant.***

Absconderant. Ms. Bodl. *absconderat.* Ms. Reg. *absconderunt.*

Cecidere. Ms. Corb. *occidere.* Corrupte Ms. Bud. *cecidebant.* Inde tentabat Rhenan. *ceciderant.*

Reipublicæ causa. *Causa*, perperam abest a Ms. Reg. et ed. pr.

Aliud iter. Bene Mss. Flor. Reg. Harl. Bodl. Jes. Corb. Guelf. ed. pr. Pichena et recentiores. Ms. Bud. et Rhenan. *alterum iter.*

Quod in sacram viam. Ms. Jes. *quo.* Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. et Puteolan. *in sacra via.*

Cap. 69. *Cessisset.* Bene libri omnes editi. In Mss. Reg. Corb. Agr. *cecidisset.* Corrupte Ms. Flor. *cecississet.* Inde frustra tentat Ryck. *se dedisset.*

Lacum Fundani. Romæ fuere lacus mille trecenti quinquaginta duo, teste P. Victore, 'de Regionibus Urbis.' Quorum quidem plurimi sine nomine, quidam insigniti nomine, ut *lacus Vespasiani*, *lacus Torquati*, *lacus Mamertini*, aliique recensiti a Sexto Rufo, 'de Regionibus Urbis.' Reg. I. Lacum autem hunc Fundani memorat lapis Tiburtinus in monte Quirinali, eoque loco, ubi ædes fuit Dei Fidii, seu Dei Sangi, repertus, auctore Ursino. Lapidem exhibet Grut. 'Inscript. Antiq.' p. 398. num. 5.

L. CORNELIO. L. F
SVLLAE. FELICI
DICTATORI
VICVS. LACI. FVND

Laci hic dicitur, ut apud P. Victorem, 'de Regionibus Urbis,' Reg. XII. *Vicus laci tecti.* et Reg. XIV. *Vicus laci restituti.*

Modicum ibi prælium. Ms. Corb. *modicumque prælium.*

Insedit milite. Ita Mss. Harl. Bodl. Jes. Bud. Guelf. Puteolan. Ernest. et recentiores. In Mss. Flor. Reg. et ed. pr. ac Beroald. aliique multi, *insedit mixto milite.* Sic quoque habet Ms. Guelf. altera m. *Mixto* a librariis additum videtur, quod mox sequatur, *et quibusdam senatorum equitumque.* In Ms. Bud. *ex quibusdam.*

Verulana Gracilia. Male Mss. Harl. Jes. Guelf. *vernula.* Mss. Reg. Harl. Bodl. Jes. Puteolan. et recentiores, *Gracilia.* Mss. Flor. Agr. Guelf. Corb. et ed. pr. *Gratilia.* Inde tentat Cl. Ernest. *Gratilla;* et ita edidit Cl. Lallemand. At Pomponia Gratilla, de qua Plin. III. Ep. ii, et v. Ep. I. est omnino diversa.

In Capitolium accivit. Ita libri omnes scripti et editi. Redundare tamen *in Capitolium* existimat Lips. Intelligi quidem hæc poterant: non ideo tamen insititia, ut recte observat Ernest.

Misso per neglecta. Bene Mss. Flor. Reg. Corb. ed. pr. et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *at Sabinus misso, &c.* Hæc addita a librariis, qui partem hanc historiarum Taciti susdeque versam misere deturpaverant.

Ipsos, et, ni subveniretur. Bene Pichena et recentiores e Ms. Flor. in quo tamen corrupte, *ipso sel ni subveniretur.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *ipsos, ni subveniretur.* Pessime Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *ipsi seni.*

Cap. 70. *Cœptarent.* Ms. Jes. *cœptaret.*

Judicatur. Male Ms. Corb. *vindicatur.*

Culpam in militem conferens. Ita libri omnes scripti et editi, præter Cl. Lallemand, qui omisit *culpam*, sane operarum errore.

A militibus. In Ms. Reg. et ed. pr. perperam omissa præp. *a*, quam habent ceteri omnes libri.

CAP. 71. *Dextræ subeuntibus.* Bene Mss. et edd. vett. ac recentiores. Gryphius, aliæque intermediæ edd. *dextra.*

Vitellianos obruebant. Ita Mss. Flor. Reg. Corb. ed. pr. Pichena et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *Vitellianos deturbabant.*

Arcessere tormenta. Bene libri omnes editi. In Ms. Corb. *accersere.*

Tarpeia rupes. Ms. Harl. *Tarpeii.* Mss. Bodl. Jes. Guelf. et edd. vett. ante Beroald. *Tarpei.*

Sisti poterant. Male Ms. Guelf. *poterat.* Ni forte emendandum, ut habet Ms. Corb. *nec sisti poterat, scandentibus per conjuncta ædificia.* Quod elegantius foret.

Depellerent. Bene Ms. Bodl. Puteolan. et recentiores. A Ms. Reg. et edd. pr. absunt hæc omnia, *an obsessi, quæ crebrior fama est, quo nitentes ac progressos depellerent.* A Ms. Corb. abest tantum, *est, quo.* In Mss. Harl. Jes. Bud. Guelf. *depulerint.* Additum in marg. Ms. Harl. *depellerent.* Ms. Jes. *depelleret.*

Traxerunt flammam alueruntque. Ita Mss. Flor. Corb. Pichena et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et vett. edd. *traxere.* Ms. Agr. *aluereque.*

CAP. 72. *Dedita urbe.* Ms. Corb. *tradita.*

Temerare potuissent. Male Ms. Bud. et Rhenan. *tenere.* Ceteri libri scripti et editi, *temerare.*

Furore Principum exscindi. Bene Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Corb. Puteolan. et recentiores. Sic quoque Ms. Guelf. m. pr. In ed. pr. *furore Principum exscindi potuit.* Sec. m. in Ms. Guelf. *furor.... potuit.*

Arserat et ante. Et, abest a Mss. Harl. et Jes.

Quo tantæ cladis pretio stetit? Ita Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Corb. Agr. Guelf. edd. vett. Ryck. et recentiores. A Rhenano tamen omissum, *stetit;* idque probabat Freinshem. Certe abesset sine ullo sensus dispendio. Nonnihil tamen vis et eloquentiæ habet, *stetit.* Frustra emendabat J. F. Gronov. *quid tantæ cladis pretio stetit?* Pichena, *quo tanta clades pretio stetit?* Vertit Davanzati, *qual guerra cagiono, qual pregio di tanto male? Salvar la patria forse!*

Ea magnificentia. Quæ et quanta fuerit illa Capitolii magnificentia, quam immensæ postea populi Romani res ornarent potius, quam augerent, explicandum.

DE CAPITOLIO
EJUSQUE MAGNIFICENTIA.

Mons Tarpeius, dictus postea Capitolinus, aditu difficillimus, ac præruptus, fastigiato adsurgebat vertice, cum Tarquinius Priscus, non præsentis temporis, sed futuri imperii magnitudinem animo com-

plexus, augustissimum Jovis templum in hoc vertice ædificare meditatus est. Jecit fundamenta, et immensis ac laboriosissimis substructionibus, congestisque aggeribus, planam effecit aream, ad excipiendas sacras ædes aptissimam. Dion. Halicarnass. 'Antiq. Rom.' iii, 49 et 69. Hæ sunt substructiones, quas Plin. xxxvi, 15. *insanas* appellat, ob incredibilem operum difficultatem, et immensas lapidum moles.

Servius Tullius et Tarquinius Superbus, grande opus prosecuti, templum exstruxere. Fundatum est in alta crepidine, octo jugerum ambitu, ducentis ferme pedibus patens per latera singula, exigua latitudinis et longitudinis differentia: latitudo enim a longitudine non totis quindecim pedibus superabatur. Ex ea parte, qua frons templi meridiem spectabat, triplici columnarum ordine cingebatur, a lateribus vero duplici. Intus tres erant cellæ, quæ æquali distantia communibus lateribus continebantur: media erat Jovis: a lateribus altera Junonis, altera Minervæ, et sub uno eodemque tecto comprehendebantur. Hæc Dion. Halicarnass. 'Antiq. Rom.' iv, 61.

Quantum autem impensarum in hoc templo ædificando fuerit factum æstimari potest, cum, teste Liv. i, 55. *quadringenta talenta, Angl.* 90,000*l.* *vix in fundamenta suppeditavere.* In hæc fundamenta impensa fuisse quadraginta millia pondo argenti, *Angl.* 133,333*l.* 6*s.* 8*d.* tradit Plutarch. in Popl. p. 105. *Λέγεται δὲ Ταρκύνιον εἰς τοὺς θεμελίους ἀναλῶσαι λίτρας ἀργυρίου τετρακισμυρίας.*

Tanta autem ædes (ea tum erat morum simplicitas) exædificata est, ut fictilis effigies Jovis in Capitolio locaretur. Aurum enim et argentum ne Diis quidem conficiebatur. Fictilis tantum colebatur Jupiter, et ideo miniari solitus: fictiles quoque in fastigio templi quadrigæ. Plin. xxxv, 12. In hac tamen æde Jovis Capitolini scalpturatum pavimentum primum factum est post tertium Punicum bellum initum. Plin. xxxvi, 25. Ejus autem laquearia post Carthaginem eversam inaurata sunt. Plin. xxxiii, 3.

Conflagravit istud templum, Syllano bello, A. U. C. 671. Mox iisdem rursus vestigiis situm est. Sed cum luxuria tunc adolesceret, certatum est ut Tarquiniorum opus magnificentia vinceretur. Sylla, Romanorum ditissimus, Athenis ex Jovis Olympii templo columnas Capitolinis ædibus advexit. Plin. xxxvi, 6. Catulus tegulas æreas inauravit. Plin. xxxiii, 3. Cetera ejus decora, aliis sæpe memorata, quid repetam? Satis sit observasse ejus opes in immensum fuisse auctas triumphantium, magistratuum, urbium, provinciarum, populorum, exterorum etiam regum, ac demum Cæsarum donariis. Principes in eas liberalitates adeo effusi, *ut in cellam Capitolini Jovis sedecim millia pondo auri*, Angl. 720,000*l.* *gemmas ac margaritas quingenties sestertium*, Angl. 416,666*l.* 13*s.* 4*d.* *una donatione contulerit* Augustus. Sueton. Aug. 30.

Imaginare nunc picturas, statuas, et præstantissima artium miracula, quæ huc undique congerebantur. Quanto autem studio adservarentur, ex uno disce. 'Ætas nostra vidit in Capitolio, priusquam id novissime conflagravit a Vitellianis incensum, in cella Junonis, canem ex ære vulnus suum lambentem, cujus eximium miraculum, et indiscreta veri similitudo, non eo solum intelligitur, quod ibi dicata

fuerat, verum et nova satisdatione: nam summa nulla par videbatur: capite tutelarios cavere pro ea, instituti publici fuit.' Plin. xxxiv, 7.

Tantas opes Capitoliumque iterum absumsit bellorum civilium furor. Quanto majore magnificentia a Vespasiano Domitianoque fuerit restitutum dicetur in not. et em. ad Hist. iv, 53.

Interjecto ccccxxv. annorum spatio. In libris omnibus scriptis et editis ***ccccxv. annorum.*** Immo expresse in ed. pr. ***quadringentorum quindecim annorum.*** At cum ex ipsa temporum ratione, ut in Notis diximus supra, constet interjectum fuisse quadringentorum viginti quinque annorum spatium, ita fuit omnino emendandum, ne narratio inquinaretur. Recte quoque vertunt Davanzati, ***quattrocento vinticinque anni:*** Cl. Gordon, ***four hundred and twenty-five years.*** Murphy vertit, ***four hundred and fifteen.***

Inter tanta. Ita Mss. Reg. Harl. Bodl. Jes. Corb. Agr. edd. vett. et recentiores. Pichena tamquam e Ms. Flor. ediderat, ***inter tot.*** At, ut recte monuit ex Jac. Gronov. Ryck. per literarum compendia in Ms. Flor. scriptum ***int ta,*** vel ***int at:*** hoc enim vix discerni potest.

Cap. 73. ***Trepidi milites.*** Sic omnes Mss. ed. pr. et recentiores. Puteolan. ***trepidus miles.***

Fugam cœptantem. Bene libri scripti et editi. Conjiciebat tamen Pichena, ***tentantem,*** vel ***captantem.***

Suamet vanitate. Ms. Corb. ***Sua vanitate.*** Corrupte ed. pr. ***sua unitate.***

Jecerat. Eleganter et apposite dictum. Male tentat Acidal. ***fecerat.***

Cap. 74. ***Ignoratusque.*** Bene Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Corb. Guelf. Agr. Puteolan. et recentiores. In Ms. Vatic. et ed. pr. ***ignarusque.***

Casus suos in marmore expressam. Optime Mss. Flor. Corb. Agr. et Ryck. aliique. Sic quoque ed. pr.: ***suos,*** tantum in ea omissum. Puteolan. ***casusque suos in marmore expressit.*** Inscriptione marmore, an cælato, casus suos Domitianus expresserit incertum. Cælatura tamen probabilius, ut visum est Lupano. Sic apud Virg. quem sæpe imitatur Tac. Dædalus Icari, filii sui, 'Bis conatus erat casus effingere in auro; Bis patriæ cecidere manus.' Æn. vi, 32.

Navatæ operæ. Ita vulgo Mss. et vett. recentioresque edd. Male Ryck. e Mss. Bud. Bodl. Agr. edidit, ***enavatæ operæ.*** In Ms. Bodl. pr. m. scriptum, ***navatæ. e*** superadditum m. recentiore. In Ms. Corb. ***evacuatæ operæ.***

Tum confossum. Mss. Corb. et Agr. ***tunc.***

Absciso. Ita Mss. Reg. Corb. ed. pr. et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. ***abscisso.*** Vide jam notata sup. in not. et em. ad Hist. ii, 88.

Cap. 75. ***In republica.*** Ita libri omnes scripti et editi. Hæc tamen suspecta habet Ernest. Certe si abessent, minime desiderarentur. Ni forte quid humanitatis hic lateat, quod in republica, non in civilibus bellis stipendia fecerit.

Militiæque. Que, abest a Ms. Corb. et ed. pr.

Innocentiam justitiamque. Justitiam, abest a Ms. Corb.

Diremta æmulatione. Bene Rhenan. et recentiores. In Mss. et vett. edd. ***direpta.*** Ms. Jes. ***direptam æmulationem.***

Sive aptum tempori mendacium fuit. Ms. Jes. *sive aptum tempori fuerit.*

Cap. 76. *Intuta mœnium.* Non ita eleganter Ms. Jes. *intuta mœnia.*

Conquirendis. Nec bene Ms. Corb. *adquirendis.*

Cap. 77. *Ad L. Vitellium.* Vitellii prænomen omisit Pichena, forte operarum errore.

Verginii Capitonis. Ita Puteolan. et recentiores. In Mss. hic et inf. Hist. iv, 5. 'Vergilii' aut 'Virgilii Capitonis.' Ed. quoque pr. *Virgilii.* At Verginiorum cognomen *Capito*, ut jam monuit Ernest.

Furtim traditurum. Bene Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Puteolan. et recentiores. Perperam in marg. Ms. Bodl. aliisque Mss. et ed. pr. *tradi futurum.*

Sternunt inermes. Ms. Flor. *inermos.*

Neque inulti. Male vett. edd. *neque multi.* In Ms. Jes. *atque.*

Reliquæ in littore captæ. Bene omnes ferme Mss. edd. vett. et recentiores. Male Ms. Corb. et Beroald. *reliquas····captas.*

Fuere, qui····incesserent. Bene Cl. Ernest. et ex usu Taciti: ut mox inf. c. 78. 'Nec defuere, qui Antonium suspicionibus arguerent.' In Ms. Corb. et ed. pr. *incesserant.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *incesserint.*

Gestæ prospere rei. Bene Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. edd. vett. et recentiores. Male Beroald. *prosperæ.* Unde Rhenan. emendaverat, *prospere gestæ rei.*

Insistere juberet. Ms. Corb. *consistere juberet.*

Recens victoria miles. Ita vulgo Mss. edd. vett. et recentiores. Ryck. e suo Ms. Agr. edidit, *recenti victoria miles.* Sic quoque habet Ms. Corb.

Ut boni. Ms. Corb. *ut bonus.* Corrupte ed. pr. *ut bonis.*

Cap. 78. *Ocriculi.* Bene Ms. Agr. Ryck. et recentiores. Male Ms. Reg. et ed. pr. *Otriculi.* Corrupte Ms. Jes. *Ariculi.* *Ocriculum* memoratur a Plin. iii, 5. § 9. Ὀκρίκλων quoque meminit Strabo, l. v. p. 227.

Pravæ moræ. Mss. Corb. et Agr. *parvæ moræ.*

Nec defuere. Male Ms. Reg. et ed. pr. *nec deficere.*

Abscisis. Ita Mss. Flor. Reg. Guelf. ed. pr. et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *abscissis.*

Nequivisset. Sic Mss. Flor. Reg. Agr. Corb. Ernest. et recentiores. In Mss. Harl. Bodl. Jes. et vett. edd. *nequisset.*

Dum regerit. Bene Pichena et recentiores. In Mss. Flor. Reg. Corb. Agr. et ed. pr. *regeret.* Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *tegeret.*

Peractum bellum. Male ed. pr. *paratum bellum;* non vero *patratum*, ut habet Lips.

Cap. 79. *Procul Urbe.* Ita vulgo Mss. et libri omnes editi. In Ms. Reg. *procul ab Urbe.* Laudat Lips. e Ms. Hispano, codice nempe Covarruviæ, *procul Urbem.*

Et anfractus. Male Mss. Harl. Bodl. Jes. Guelf. *et confractus.*

Tullius Flavianus. Sic Ms. Reg. et libri omnes editi. In Mss. Harl. Guelf. *T. Flavianus.* Sec. m. in Ms. Harl. *Tullius.* Ms. Flor. *Tulius.* Ms. Agr. *Julius.*

Fœda fuga consternantur. Ita Mss. et libri editi. Beroald. operarum sane errore, *consternuntur.* Mallet Cl. Ernest. *in fœdam fugam;* ut ap. Liv. x, 43. 'Repente in fugam consternantur.'

Cap. 80. *Arma cepit.* Male vett. edd. *cœpit.*

Telis. Frustra tentat Heins. *quod cuique obvium teli.*

Deliguntur legati. Male ed. pr. *diriguntur.*

Prætexto reipublicæ. Sic Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Bud. Puteolan. Jac. Gronov. et recentiores. In Ms. Reg. et ed. pr. aliisque nonnullis, *prætextu reipublicæ.*

Occurrerant. Ita Mss. Flor. Reg. Agr. ed. pr. et recentiores. Mss. Bodl. Jes. et Puteolan. *occurrerunt.* Ms. Corb. *occurrerent.*

Extremum discrimen adiere. Male ed. pr. *ad extremum.* Mss. Harl. Jes. Guelf. *adire.*

Arulenus. Male Mss. Flor. Bodl. Jes. Guelf. et ed. pr. *Arulenius.*

Ausus. Ms. Agr. *annixus.*

Sacrum etiam inter exteras gentes. Etiam, abest a Ms. Corb. In Mss. Flor. Reg. Jes. Bud. Agr. Corb. et ed. pr. *in exteras gentes.* Quod Ryck. et Jac. Gronov. probatum; hoc sensu: jus, quod sacrum inviolatumque erga exteras gentes servamus. Melius certe Mss. Harl. Bodl. Puteolan. et recentiores, *inter exteras gentes.* Id enim, ut recte observat Ernest. iis, quæ mox sequuntur, *ante ipsa patriæ mœnia,* opponitur.

Cap. 81. *Disserens, armatos monere.* Perperam Mss. Harl. Guelf. et Puteolan. *movere.* Inde cum intempestiva hominis sapientia animi non fuissent moti, hæc suspecta et insititia conjiciebat Gruter. At verbo *monere,* quod habent vulgo Mss. ed. pr. et recentiores, penitus tollitur difficultas.

Supremo certamini. Mss. Reg. Agr. et edd. vett. *supremo certamine.*

Unum diem. In recentioribus tantum edd. *unam diem.*

Postulabat. Bene Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Corb. Guelf. Agr. Ryck. et recentiores. In Ms. Reg. et edd. vett. *postulabant.*

Diremta belli commercia. Male Mss. Reg. Harl. Jes. *direpta.* Pessime tentabat Rhenan. *bellico commercia.*

Cap. 82. *Pontem Milvium.* Sic Mss. et vett. edd. ut jam dictum est sup. in not. et em. ad An. xiii, 47. Ms. Corb. *pontem Milvi.*

Ingrederentur. Ms. Jes. *ingrederetur.*

Omnem prolationem. Ita Mss. Flor. Reg. Harl. Jes. Corb. Guelf. ed. pr. Jac. Gronov. et recentiores. Ms. Bodl. et Puteolan. *omnem prolatationem.* Additum adhuc in marg. Ms. Bodl. *prolationem.* Unde videtur vocem, *prolatationem,* a Latio prorsus esse ablegandam, cum nusquam occurrat apud alios scriptores Latinos, neque hoc Taciti loco satis nixa.

Ut adstiterat. Ms. Jes. *ut adsisteret.*

Plebs. Sic Mss. edd. vett. et recentiores. Pichena, *plebes.*

Ii tantum conflictati sunt. Male Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *in tantum.* Ms. Agr. *nonnumquam conflictati sunt. Qui, &c.* Mss. Harl. Jes. Guelf. *hi tantum.*

Ad serum usque diem. Bene Mss. Flor. Reg. Harl. Bodl. Jes. Guelf. Agr. edd. vett. et recentiores. Sic Virg. Georg. iv, 132. 'Se-

raque revertens Nocte domum dapibus mensas onerabat inemtis.' Lips. minime necessario emendavit, *diei*.

CAP. 83. *Hos, rursus illos.* Bene Mss. Flor. Reg. Corb. Agr. ed. pr. Jac. Gronov. et recentiores. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *hos modo, rursus illos.* Jam vid. sup. Hist. iii, 22. 'his, rursum illis exitiabile.' Cf. Ruhnk. ad Vell. Paterc. ii, 110.

Abditos in tabernis. Male Beroald. emendavit, *abditi*; adversantibus libris scriptis et editis.

Si quam in domum. *In*, abest a Mss. Corb. Agr. et ed. pr.

Expostulantes. Frustra Rhenan. emendavit, *postulantes*; libris scriptis et editis refragantibus.

Ad sanguinem et cædes obverso. Male Ms. Reg. et ed. pr. *adverso.* Ceterum Ms. Agr. et ed. pr. habent, *ad cædes et sanguinem.*

Balineæ. Ita Ms. Corb. et edd. recentiores. Corrupte ed. pr. *balnicæ.* Mss. Reg. Harl. Bodl. et Puteolan. *balneæ.*

Scortis similes. Bene Mss. ed. pr. Rhenan. et recentiores. Perperam Puteolan. *scortis miles.*

Victoribus. Mss. Corb. et Agr. *victore iterum.* Ms. cod. Par. Inst. Oratorii Jesu; *confluxerant ante armati exercitus in Urbem bis L. Sulla, et Cinna victore iterum.*

Velut festis diebus id quoque gaudium accederet, exultabant, fruebantur. Male distinxit Cl. Ernest. *velut festis diebus (id quoque gaudium accederet) exsultabant, fruebantur.* Perperam quoque distinxere vett. edd. *exsultabant. Fruebantur nulla, &c.* Acidal. omissum volebat, *fruebantur.* Lips. tentabat, *furebant.* At minime displicet, *fruebantur*: immo exquisite dictum. Sic, sed meliore sensu, Tullius de Finibus i, 1. 'Sive enim ad sapientiam perveniri potest: non paranda nobis solum ea, sed fruenda etiam sapientia est.' Mendose ed. pr. *accideret* pro *accederet.*

CAP. 84. *Ut novissimam spem.* Bene ed. pr. et recentiores. Male Ms. Jes. et Puteolan. *speciem.* Ms. Corb. *in novissimam speciem.*

Eo intentius. Ms. Jes. *eo contentius.*

Quidquid. Ms. Corb. atque ed. pr. *et quicquid.*

Fatoque dispares. Bene Mss. Harl. Jes. et edd. recentiores. In Ms. Reg. et edd. vett. *factoque.* Sic quoque in marg. Mss. Harl. Jes.

Domos arasque cruore fœdare: suprema victis solatia amplectebantur. Hæc omnia absunt a Ms. Reg. Acidal. mallet, *fœdatas*; Muret. *fœdas.* At melior est vulgata scriptura. Inter bellorum civilium furores, vel victis solatium est sævire, evertere, sacra, profana fœdare. *Amplectebantur*, habent Mss. Flor. Corb. et Jac. Gronov. Perperam ed. pr. *contemplabantur.* Ms. Jes. *compectebantur.* Puteolan. *complectebantur.*

CAP. 85. *Aversam palatii partem.* Non ita bene ed. pr. *adversam palatii portam.* Ms. Corb. habet quoque, *adversam.* Frustra tentat Lips. *per aversa palatii.* Non semper græcissat Tacitus. Jam vid. sup. c. 70. 'Secretam ædium partem:' non vero, *secreta ædium.*

Ab Julio Placido. Male Puteolan. *Placito.* Ms. Corb. *a Julio Placido.*

Pone tergum. Mss. Corb. Agr. et ed. pr. *tergum pone.*

Ludibrio eximeret. Ita Mss. Reg. Harl. Bodl. Jes. Corb. Guelf.

et vett. edd. Rhenan. e corrupta scriptura Ms. Bud. *ludibus*, emendaverat, *ludibriis*.

In incerto. Male Ms. Reg. *in incerta*. Ms. Guelf. *incerto;* unde altera m. emendatum, *incertum*.

Aut Galbæ. Ita Mss. edd. vett. et recentiores. Frustra Rhenan. emendaverat, *et Galbæ*.

Una vox. Sic Mss. et edd. vett. Rhenan. inverso ordine, *vox una*.

Cap. 86. *Pater illi L. Vitellius*. Bene Mss. Harl. Bodl. Jes. Puteolan. et recentiores. In Mss. Flor. et Bud. *patrem illi Luceriam*. Mss. Reg. Corb. et ed. pr. *patrem illi Lucerium*. Inde conjiciebat Rhenan. *pater illi Nucerinus*, vel *Nuceria:* Gruter. *patria illi Nuceria*. Quod Publius Vitellius, avus Vitellii Imperatoris, erat *domo Nuceria*, teste Suet. Vitell. 2.

Septimum. Mss. Harl. Bodl. Jes. et Puteolan. *nam septimum*. Quod forte natum ex vitiosa scriptura codicum, qui habebant *Luceriam;* vel forte legendum, *jam septimum*, uti suspicabatur Pichena.

Continere putat. Acidal. mallet, *contineri*.

Reipublicæ haud dubie. Male Rhenan. omisit, *reipublicæ*.

Præcipiti in occasum. Ita Mss. Flor. Harl. Bodl. Jes. Agr. Guelf. In Ms. Corb. et ed. pr. *præcipite*. Frustra Rhenan. emendavit, *præcipitanti*.

FINIS SECUNDI VOLUMINIS.
